

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๐๔ มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑. มูลปริยายสูตร

พระสุตตันตปิฎก

มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก

ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๑. มูลปริยายวรรค

หมวดว่าด้วยมูลเหตุแห่งธรรม

๑. มูลปริยายสูตร

ว่าด้วยมูลเหตุแห่งธรรม

[๑] ข้าพเจ้า^๑ ได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โคนไม้รังใหญ่ในสุกครัน เขตเมือง
อุกกัฏฐา ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า "ภิกษุ
ทั้งหลาย" ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสว่า
"ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงมูลเหตุแห่งธรรมทั้งปวง^๒ แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลาย
จงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว"

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ข้าพเจ้า ในตอนเริ่มต้นของพระสูตรนี้และพระสูตรอื่น ๆ ในเล่มนี้ หมายถึงพระอานนท

^๒ คำว่า มูลเหตุแห่งธรรมทั้งปวง แปลจากคำว่า สัพพทรมมมูลปริยาย มีอธิบายเฉพาะคำดังนี้ คำว่า มูล
ในที่นี้หมายถึงเหตุที่ไม่ทั่วไป คำว่า เหตุ (ปริยาย) หมายถึงเทศนา เหตุ และวาระ แต่ในที่นี้หมายถึงเหตุ
หรือเทศนา คำว่า ธรรมทั้งปวง หมายถึงปริยัติ อริยสัจ สมภาติ ปัญญา ปกติ สภาวะ สุนฺญตา ปุญฺญะ
อาบัติ และญะยะเป็นต้น แต่ในที่นี้หมายถึงสภาวะ ดังนั้นคำว่า มูลเหตุแห่งธรรมทั้งปวง จึงหมายถึง
เทศนาว่าด้วยเหตุให้เกิดสภาวะทั้งปวง (ม.ม.อ. ๑/๑/๑๘-๑๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๑. มูลปริยายสูตร

กำหนดภูมิตามนัยที่ ๑ ว่าด้วยปุถุชน

[๒] "ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชน^๑ในโลกนี้ผู้ยังไม่ได้สดับ ไม่ได้พบพระอริยะ^๒ ทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับคำแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้พบสัตบุรุษ^๓ทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้รับคำแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ หมายรูปฐรี^๔(ดิน)โดยความเป็นปฐวี ครั้นหมายรูปฐรีโดยความเป็นปฐวี^๕แล้ว กำหนดหมายซึ่งปฐวี^๖ กำหนดหมายในปฐวี กำหนดหมายนอกปฐวี^๗ กำหนดหมายปฐวีว่าเป็นของเรา ยินดีปฐวี^๘

เชิงอรรถ :

- ^๑ **ปุถุชน** หมายถึงคนที่ยังมีกิเลสหนา ที่เรียกเช่นนี้เพราะบุคคลประเภทนี้ยังมีเหตุก่อให้เกิดกิเลสอย่างหนานานัปการ ปุถุชนมี ๒ ประเภท คือ (๑) **อันธปุถุชน** คนที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรมทางจิต (๒) **กัลยาณปุถุชน** คนที่ได้รับการศึกษาอบรมทางจิตแล้ว (ม.ม.อ. ๑/๒/๒๒, ที.สี.อ. ๑/๗/๕๘-๕๙)
- ^๒ **พระอริยะ** หมายถึงพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระพุทธสาวก ที่ชื่อว่าพระอริยะ เพราะเป็นผู้ไกลจากกิเลส ไม่ดำเนินไปในทางเสื่อม ดำเนินไปในทางเจริญ เป็นผู้ที่ชาวโลกและเทวโลกควรดำเนินตาม (ม.ม.อ. ๑/๒/๒๒)
- ^๓ **สัตบุรุษ** โดยทั่วไป หมายถึงคนกตัญญูทุกเวท เป็นนักปราชญ์ เป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้มีความรักดีมีนาคง กระทำการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ด้วยความเต็มใจ แต่ในที่นี้ หมายถึงพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระพุทธสาวก (ข.ชา. (แปล) ๒๗/๗๘-๗๙/๖๐๘, ม.ม.อ. ๑/๒/๒๒)
- ^๔ **ปฐวี** มี ๔ ชนิด คือ (๑) **ลักขณปฐวี** เป็นสิ่งที่แข็งกระด้าง หยาบเฉพาะตนในตัวเอง (๒) **สัมมการปฐวี** เป็นส่วนแห่งอวัยวะมีผมเป็นต้น และวัตถุภายนอกมีโลหะเป็นต้น พร้อมทั้งคุณสมบัติมีสี่เป็นต้น (๓) **ฉารัมมณปฐวี** เป็นปฐวีธาตุที่นำมากำหนดเป็นอารมณ์ของปฐวีภิกขณ **นิมิตตปฐวี** ก็เรียก (๔) **สัมมตปฐวี** เป็นปฐวีธาตุที่ปฐวีเทวดามาเกิดในเทวโลกด้วยอำนาจปฐวีภิกขณและฉาน ในที่นี้ ปฐวี หมายถึงทั้ง ๔ ชนิด (ม.ม.อ. ๑/๒/๒๗)
- ^๕ **หมายรูปฐรีโดยความเป็นปฐวี** ในที่นี้หมายถึงหมายรู้แผ่นดินนั้นด้วยสัญญาที่วิปริต คือกำหนดให้ต่างออกไปจากความเป็นจริงโดยประการต่าง ๆ ด้วยกิเลสเป็นเหตุเนิ่นช้า คือ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ ที่มีกำลัง (ม.ม.อ. ๑/๒/๒๘)
- ^๖ **กำหนดหมายซึ่งปฐวี** หมายถึงกำหนดหมายด้วยตัณหา มานะ และทิฏฐิว่า 'เราเป็นดิน ดินเป็นของเรา, คนอื่นเป็นดิน ดินเป็นของคนอื่น หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึงกำหนดหมายด้วยอำนาจตัณหา ให้เกิดฉันทราคะ ติดใจในผมเป็นต้นจนถึงตั้งความปรารถนาว่า 'ด้วยศีลหรือพรหมจรรย์นี้ ขอให้เรามีผมนุ่มดาสนิหิต, กำหนดหมายด้วยอำนาจมานะว่า 'เราดีกว่า เราเสมอกัน หรือเราด้อยกว่า' และกำหนดหมายด้วยอำนาจทิฏฐิ คือ ยึดมั่นว่าผมเป็นชีวะ โดยนัยว่า 'ชีวะก็อันนั้น สรรีก็อันนั้น' (ม.ม.อ. ๑/๒/๒๘-๓๐)
- ^๗ **กำหนดหมายในปฐวี** หมายถึงกำหนดหมายด้วยอำนาจทิฏฐิว่า "มีเราอยู่ในดิน หรือเรามีปลีโพธิ์ในดิน มีผู้อื่นอยู่ในดิน หรือผู้อื่นมีปลีโพธิ์ในดิน" ตามนัยที่ว่า 'พิจารณาเห็นอัตตาในรูปเป็นต้น (ดู ข.ป. ๓๑/๓๑๖/๒๑๐) **กำหนดหมายนอกปฐวี** หมายถึงกำหนดหมายด้วยอำนาจทิฏฐิว่า ตนหรือคนอื่นพร้อมทั้งสรรพสิ่งล้วนแต่เกิดจากดินแต่มิใช่ดินตามลัทธิพรหมทัณฑวาท (ลัทธิที่เชื่อว่าโลกเกิดจากพรหม) ลัทธิอนุภวาท (ลัทธิที่เชื่อว่าโลกประกอบด้วยอณู) หรือลัทธิอัสสรวาท (ลัทธิที่เชื่อว่าพระอิศวรเป็นผู้สร้างโลก) แล้วเกิดตัณหา มานะในตน และบุคคลอื่นตลอดถึงสรรพสิ่งนั้น (ม.ม.อ. ๑/๒/๓๐, ม.ม.ฎีกา ๑/๒/๙๒-๙๓)
- ^๘ **ยินดีปฐวี** หมายถึงเพลิดเพลินยินดีดีใจปฐวีด้วยอำนาจตัณหาและทิฏฐิ ความยินดีปฐวีนั่นเอง ชื่อว่ายินดีทุกข์ สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า 'ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า 'ผู้ใดยินดีปฐวีธาตุ ผู้นั้นยินดีทุกข์ ผู้ใดยินดีทุกข์ ผู้นั้นไม่พ้นไปจากทุกข์' (ม.ม.อ. ๑/๒/๓๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๒ }

พระสวดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๑. มูลปริยายสูตร

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'^๑

หมายร้อาโป(น้ำ)โดยความเป็นอาโป ครั้นหมายร้อาโปโดยความเป็นอาโปแล้ว
กำหนดหมายซึ่งอาโป กำหนดหมายในอาโป กำหนดหมายนอกอาโป กำหนด
หมายอาโปว่าเป็นของเรา ยินดีอาโป

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

หมายรู้เตโช(ไฟ)โดยความเป็นเตโช ครั้นหมายรู้เตโชโดยความเป็นเตโชแล้ว
กำหนดหมายซึ่งเตโช กำหนดหมายในเตโช กำหนดหมายนอกเตโช กำหนด
หมายเตโชว่าเป็นของเรา ยินดีเตโช

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

หมายรู้วาโย(ลม)โดยความเป็นวาโย ครั้นหมายรู้วาโยโดยความเป็นวาโยแล้ว
กำหนดหมายซึ่งวาโย กำหนดหมายในวาโย กำหนดหมายนอกวาโย กำหนด
หมายวาโยว่าเป็นของเรา ยินดีวาโย

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

เชิงอรรถ :

^๑ 'ไม่ได้กำหนดรู้' หมายถึงไม่ได้กำหนดรู้ด้วยปริญา ๓ ประการ คือ (๑) **ญาณปริญา** ได้แก่ รู้ว่า 'นี่เป็น
ปฐวีธาตุภายใน นี่เป็นปฐวีธาตุภายนอก นี่เป็นลักษณะ กิจ เหตุเกิด และที่เกิดแห่งปฐวีธาตุ' หรือได้แก่
กำหนดนามและรูป (๒) **ตริณปริญา** ได้แก่ พิจารณาเห็นว่า 'ปฐวีธาตุมีอาการ ๔๐ คือ อาการไม่เที่ยง
เป็นทุกข์ เป็นโรค' เป็นต้น หรือได้แก่ พิจารณาอุปาลปะ (ความเป็นกลุ่มก้อน) เป็นต้น พิจารณาอนุโลมญาณ
เป็นที่สุด (๓) **ปหานปริญา** ได้แก่ เมื่อพิจารณาเห็นอย่างนั้นแล้ว จึงละฉันทราคะ (ความกำหนัดด้วย
อำนาจความพอใจ) ในปฐวีธาตุด้วยอรหัตตผล หรือได้แก่ ญาณในอริยมรรค

เพราะปริญา ๓ ประการนี้ไม่มีแก่ปุถุชน เขาจึงกำหนดหมายและยินดีปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ
และวาโยธาตุ (ม.ม.อ. ๑/๒/๓๑-๓๔)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑. มูลปริยายสูตร

[๓] หมายรู้^๑โดยความเป็นภุต ครั้นหมายรู้โดยความเป็นภุตแล้ว
กำหนดหมายซึ่งภุต กำหนดหมายในภุต กำหนดหมายนอกภุต กำหนดหมายภุต
ว่าเป็นของเรา ยินดีภุต

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า `เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

หมายรู้เทวดาโดยความเป็นเทวดา ครั้นหมายรู้เทวดาโดยความเป็นเทวดาแล้ว
กำหนดหมายซึ่งเทวดา กำหนดหมายในเทวดา กำหนดหมายนอกเทวดา กำหนด
หมายเทวดาว่าเป็นของเรา ยินดีเทวดา

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า `เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

หมายรู้ปชาบดี^๒ โดยความเป็นปชาบดี ครั้นหมายรู้ปชาบดีโดยความเป็น
ปชาบดีแล้ว กำหนดหมายซึ่งปชาบดี กำหนดหมายในปชาบดี กำหนดหมายนอก
ปชาบดี กำหนดหมายปชาบดีว่าเป็นของเรา ยินดีปชาบดี

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า `เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

หมายรู้พรหมโดยความเป็นพรหม ครั้นหมายรู้พรหมโดยความเป็นพรหมแล้ว
กำหนดหมายซึ่งพรหม กำหนดหมายในพรหม กำหนดหมายนอกพรหม กำหนด
หมายพรหมว่าเป็นของเรา ยินดีพรหม

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า `เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

เชิงอรรถ :

^๑ **ภุต** หมายถึงชั้น ๕ อมนุษย์ ธาตุ สิ่งที่มีอยู่ พระชีนาสพ สัตว์ และต้นไม้เป็นต้น แต่ในที่นี้หมายถึงสัตว์
ทั้งหลายผู้อยู่ต่ำกว่าชั้นจตุตถมาราช (ม.ม.อ. ๑/๓/๓๔)๕

^๒ **ปชาบดี** หมายถึงผู้ยิ่งใหญ่กว่าปชาคือหมู่มืดได้แก่ มารชื่อว่า **ปชาบดี** เพราะปกครองเทวโลกชั้นปรนิม-
มิตวสวัตติ (ม.ม.อ. ๑/๓/๓๖)

พระสูตรต้นปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑. มูลปริยายสูตร

หมายร้อากัสนสรพรหมโดยความเป็นอากัสนสรพรหม ครั้นหมายร้อากัสนสรพรหมโดยความเป็นอากัสนสรพรหมแล้ว กำหนดหมายซึ่งอากัสนสรพรหม กำหนดหมายในอากัสนสรพรหม กำหนดหมายนอกอากัสนสรพรหม กำหนดหมายอากัสนสรพรหมว่าเป็นของเรา ยินดีอากัสนสรพรหม

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า `เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

หมายร้อากัสนสรพรหมโดยความเป็นอากัสนสรพรหม ครั้นหมายร้อากัสนสรพรหมโดยความเป็นอากัสนสรพรหมแล้ว กำหนดหมายซึ่งอากัสนสรพรหม กำหนดหมายในอากัสนสรพรหม กำหนดหมายนอกอากัสนสรพรหม กำหนดหมายอากัสนสรพรหมว่าเป็นของเรา ยินดีอากัสนสรพรหม

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า `เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

หมายร้อากัสนสรพรหมโดยความเป็นอากัสนสรพรหม ครั้นหมายร้อากัสนสรพรหมโดยความเป็นอากัสนสรพรหมแล้ว กำหนดหมายซึ่งอากัสนสรพรหม กำหนดหมายในอากัสนสรพรหม กำหนดหมายนอกอากัสนสรพรหม กำหนดหมายอากัสนสรพรหมว่าเป็นของเรา ยินดีอากัสนสรพรหม

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า `เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

หมายร้อากัสนสรพรหม^๑ โดยความเป็นอากัสนสรพรหม ครั้นหมายร้อากัสนสรพรหมโดยความเป็นอากัสนสรพรหมแล้ว กำหนดหมายซึ่งอากัสนสรพรหม กำหนดหมายในอากัสนสรพรหม กำหนดหมายนอกอากัสนสรพรหม กำหนดหมายอากัสนสรพรหมว่าเป็นของเรา ยินดีอากัสนสรพรหม

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า `เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

เชิงอรรถ :

^๑ อากัสนสรพรหม กับ อสังกตพรหม เป็นไวยากรณ์ของกันและกัน หมายถึงสัตว์ผู้ไม่มีสัญญา สถิตอยู่ในขั้นเดียวกับ เวทีผลพรหม บังเกิดด้วยอิริยาบถใดก็สถิตอยู่ด้วยอิริยาบถนั้นตราบสิ้นอายุขัย (ม.ม.อ. ๑/๓/๓๘)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๑. มูลปริยายสูตร

[๔] หมายรู้อากาศานัญญาตนพรหมโดยความเป็นอากาศานัญญาตนพรหม ครั้นหมายรู้อากาศานัญญาตนพรหมโดยความเป็นอากาศานัญญาตนพรหมแล้ว กำหนดหมายซึ่งอากาศานัญญาตนพรหม กำหนดหมายในอากาศานัญญาตนพรหม กำหนดหมายนอกอากาศานัญญาตนพรหม กำหนดหมายอากาศานัญญาตนพรหมว่าเป็นของเรา ยินดีอากาศานัญญาตนพรหม

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

หมายรู้วิญญาณัญญาตนพรหมโดยความเป็นวิญญาณัญญาตนพรหม ครั้นหมายรู้วิญญาณัญญาตนพรหมโดยความเป็นวิญญาณัญญาตนพรหมแล้ว กำหนดหมายซึ่งวิญญาณัญญาตนพรหม กำหนดหมายในวิญญาณัญญาตนพรหม กำหนดหมายนอกวิญญาณัญญาตนพรหม กำหนดหมายวิญญาณัญญาตนพรหมว่าเป็นของเรา ยินดีวิญญาณัญญาตนพรหม

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

หมายรู้อากิญจัญญาตนพรหมโดยความเป็นอากิญจัญญาตนพรหม ครั้นหมายรู้อากิญจัญญาตนพรหมโดยความเป็นอากิญจัญญาตนพรหมแล้ว กำหนดหมายซึ่งอากิญจัญญาตนพรหม กำหนดหมายในอากิญจัญญาตนพรหม กำหนดหมายนอกอากิญจัญญาตนพรหม กำหนดหมายอากิญจัญญาตนพรหมว่าเป็นของเรา ยินดีอากิญจัญญาตนพรหม

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

หมายรู้เนวส์ญยานาสัญญาตนพรหมโดยความเป็นเนวส์ญยานาสัญญาตนพรหม ครั้นหมายรู้เนวส์ญยานาสัญญาตนพรหมโดยความเป็นเนวส์ญยานาสัญญาตนพรหมแล้ว กำหนดหมายซึ่งเนวส์ญยานาสัญญาตนพรหม กำหนดหมายในเนวส์ญยานาสัญญาตนพรหม กำหนดหมายนอกเนวส์ญยานาสัญญาตนพรหม กำหนดหมายเนวส์ญยานาสัญญาตนพรหมว่าเป็นของเรา ยินดีเนวส์ญยานาสัญญาตนพรหม

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑. มูลปริยายสูตร

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า `เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

[๕] หมายรูรูปร่างที่ตนเห็น^๑โดยความเป็นรูปร่างที่ตนเห็น ครั้นหมายรูรูปร่างที่ตนเห็น^๑โดยความเป็นรูปร่างที่ตนเห็นแล้ว กำหนดหมายซึ่งรูปร่างที่ตนเห็น กำหนดหมายในรูปร่างที่ตนเห็น กำหนดหมายนอกรูปร่างที่ตนเห็น กำหนดหมายรูปร่างที่ตนเห็นว่าเป็นของเรายินดีรูปร่างที่ตนเห็น

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า `เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

หมายรู้เสียงที่ตนได้ยิน^๒โดยความเป็นเสียงที่ตนได้ยิน ครั้นหมายรู้เสียงที่ตนได้ยินโดยความเป็นเสียงที่ตนได้ยินแล้ว กำหนดหมายซึ่งเสียงที่ตนได้ยิน กำหนดหมายในเสียงที่ตนได้ยิน กำหนดหมายนอกเสียงที่ตนได้ยิน กำหนดหมายเสียงที่ตนได้ยินว่าเป็นของเรายินดีเสียงที่ตนได้ยิน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า `เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

หมายรูอารมณ์ที่ตนทราบ^๓โดยความเป็นอารมณ์ที่ตนทราบ ครั้นหมายรูอารมณ์ที่ตนทราบโดยความเป็นอารมณ์ที่ตนทราบแล้ว กำหนดหมายซึ่งอารมณ์ที่ตนทราบ กำหนดหมายในอารมณ์ที่ตนทราบ กำหนดหมายนอกอารมณ์ที่ตนทราบ กำหนดหมายอารมณ์ที่ตนทราบว่าเป็นของเรายินดีอารมณ์ที่ตนทราบ

เชิงอรรถ :

^๑ รูปร่างที่ตนเห็น หมายถึงสิ่งที่ตนเห็นทางมังสัจฺข หรือทิวพจฺกข คำนี้เป็นชื่อแห่งรูปายตนะ (ม.ม.อ. ๑/๕/๔๐)

^๒ เสียงที่ตนได้ยิน หมายถึงสิ่งที่ตนฟังทางมังสโสตะ หรือทิวพโสตะ คำนี้เป็นชื่อแห่งสัททายตนะ (ม.ม.อ. ๑/๕/๔๑)

^๓ อารมณ์ที่ตนทราบ หมายถึงอารมณ์ที่ตนทราบแล้ว และรู้แล้วจึงรับเอา คือ เข้าไปกระทบรับเอา มีคำอธิบายว่า ที่ตนรู้แจ้งแล้วเพราะการกระทบกันและกันระหว่างอินทรีย์กับอารมณ์ทั้งหลาย คำนี้เป็นชื่อแห่งคันธายตนะ รสอายตนะ และโผฏฐัพพายตนะ (ม.ม.อ. ๑/๕/๔๑)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑. มูลปริยายสูตร

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า `เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

หมายร้อารมณที่ตนรู้แจ้ง^๑โดยความเป็นอารมณที่ตนรู้แจ้ง ครั้นหมายร้อารมณที่ตนรู้แจ้งโดยความเป็นอารมณที่ตนรู้แจ้งแล้ว กำหนดหมายซึ่งอารมณที่ตนรู้แจ้ง กำหนดหมายในอารมณที่ตนรู้แจ้ง กำหนดหมายนอกอารมณที่ตนรู้แจ้ง กำหนดหมายอารมณที่ตนรู้แจ้งว่าเป็นของเรา ยินดีอารมณที่ตนรู้แจ้ง

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า `เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

[๖] หมายร้อความที่จิตที่เป็นฉานสมาบัติเป็นอันเดียวกันโดยความเป็นอันเดียวกัน ครั้นหมายร้อความที่จิตที่เป็นฉานสมาบัติเป็นอันเดียวกันโดยความเป็นอันเดียวกันแล้ว กำหนดหมายซึ่งความที่จิตที่เป็นฉานสมาบัติเป็นอันเดียวกัน กำหนดหมายในความที่จิตที่เป็นฉานสมาบัติเป็นอันเดียวกัน กำหนดหมายนอกความที่จิตที่เป็นฉานสมาบัติเป็นอันเดียวกัน กำหนดหมายความที่จิตที่เป็นฉานสมาบัติเป็นอันเดียวกันว่าเป็นของเรา ยินดีความที่จิตที่เป็นฉานสมาบัติเป็นอันเดียวกัน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า `เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

หมายร้อความที่กามจิตต่างกันโดยความเป็นของต่างกัน ครั้นหมายร้อความที่กามจิตต่างกันโดยความเป็นของต่างกันแล้ว กำหนดหมายซึ่งความที่กามจิตต่างกัน กำหนดหมายในความที่กามจิตต่างกัน กำหนดหมายนอกความที่กามจิตต่างกัน กำหนดหมายความที่กามจิตต่างกันว่าเป็นของเรา ยินดีความที่กามจิตต่างกัน

เชิงอรรถ :

^๑ อารมณที่ตนรู้แจ้ง หมายถึงอารมณที่ตนรู้แจ้งทางใจ คำนี้เป็นชื่อแห่งอายตนะที่เหลือ อีกอย่างหนึ่ง เป็นชื่อแห่งธรรมารมณ แต่ในที่นี้ได้เฉพาะอารมณที่นับเนื่องในกายของตน (ม.ม.อ. ๑/๕/๔๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๘ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑. มูลปริยายสูตร

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

หมายรู่สักกายะ^๑ทั้งปวงโดยความเป็นสักกายะทั้งปวง ครั้นหมายรู่สักกายะทั้งปวงโดยความเป็นสักกายะทั้งปวงแล้ว กำหนดหมายซึ่งสักกายะทั้งปวง กำหนดหมายในสักกายะทั้งปวง กำหนดหมายนอกสักกายะทั้งปวง กำหนดหมายสักกายะทั้งปวงว่าเป็นของเรา ยินดีสักกายะทั้งปวง

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

หมายรู่นิพพาน^๒โดยความเป็นนิพพาน ครั้นหมายรู่นิพพานโดยความเป็นนิพพานแล้ว กำหนดหมายซึ่งนิพพาน กำหนดหมายในนิพพาน กำหนดหมายนอกนิพพาน กำหนดหมายนิพพานว่าเป็นของเรา ยินดีนิพพาน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะเขาไม่ได้กำหนดรู้'

กำหนดภูมิตามนัยที่ ๑ ว่าด้วยปุถุชน จบ

เชิงอรรถ :

^๑ สักกายะ หมายถึงอุปาทานชั้น ๕ (คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) (ที.ปา.อ. ๓๐๕/๑๘๖, ข.ม.อ. ๑๓/๑๖๓)

^๒ นิพพาน ในที่นี้หมายถึงนิพพานที่ปุถุชนเข้าใจผิด ด้วยอำนาจตัณหา มานะ และทิฏฐิ คือ เข้าใจว่า 'อัสสาคะที่พร้อมเพียบพร้อม บำเรอด้วยกามคุณ ๕ เป็นนิพพานในปัจจุบัน, นิพพานเป็นอัสสาคะ อัสสาคะเป็นอย่างอื่นจากนิพพาน ความสุขเป็นนิพพาน หรือนิพพานเป็นของเรา' (ม.ม.อ. ๑/๖/๔๒, ม.ม.ฎีกา ๑/๖/๑๑๓)

พระสวดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๑. มูลปริยายสูตร

กำหนดภูมิตามนัยที่ ๒ ว่าด้วยเสขบุคคล

[๗] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดยังเป็นเสขบุคคล^๑ ไม่ได้บรรลุอรหัตตผล
ปรารถนาธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมอยู่ แม้ภิกษุนั้นก็รู้อย่างปลง
โดยความเป็นปลง^๒ ครั้นรู้อย่างปลงโดยความเป็นปลงแล้ว อย่ากำหนดหมายซึ่งปลง
อย่ากำหนดหมายในปลง อย่ากำหนดหมายนอกปลง อย่ากำหนดหมายปลงว่าเป็น
ของเรา อย่ายินดีปลง

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะเขาควรกำหนดรู้'

ฯลฯ รู้อย่างอาโป ... เตโช ... วาโย ... ภูต ... เทวดา ... ปชาบดี ...

พรหม ... อากัสนพรหม ... สุกกิมพรหม ... เวหฬผลพรหม ... อภิภูสัตว์ ...
อากาศาณัญญายตนพรหม ... วิญญาณัญญายตนพรหม ... อากิญจัญญายตนพรหม
... เนวสัญญานาสัญญายตนพรหม ... รูปที่ตนเห็น ... เสียงที่ตนได้ยิน ... อารมณ
ที่ตนทราบ ... อารมณที่ตนรู้แจ้ง ... ความที่จิตที่เป็นฌานสมาบัติเป็นอันเดียวกัน ...
ความที่กามจิตต่างกัน ... สักกายะทั้งปวง ... รู้อย่างนิพพานโดยความเป็นนิพพาน
ครั้นรู้อย่างนิพพานโดยความเป็นนิพพานแล้ว อย่ากำหนดหมายซึ่งนิพพาน อย่า
กำหนดหมายในนิพพาน อย่ากำหนดหมายนอกนิพพาน อย่ากำหนดหมาย
นิพพานว่าเป็น ของเรา อย่ายินดีนิพพาน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะเขาควรกำหนดรู้'

กำหนดภูมิตามนัยที่ ๒ ว่าด้วยเสขบุคคล จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ **เสขบุคคล** หมายถึงบุคคลผู้ที่ยังต้องศึกษา ๓ จำพวก ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี และ
พระอนาคามีผู้ยังต้องฝึกอบรมในไตรสิกขา คือ (๑) **อธิศีลสิกขา** ฝึกอบรมในเรื่องศีล (๒) **อธิจิตตสิกขา**
ฝึกอบรมในเรื่องจิต (สมาธิ) (๓) **อธิปัญญาสิกขา** ฝึกอบรมในเรื่องปัญญา (ม.ม.อ. ๑/๗/๔๔, อ.ด.ก.(แปล)
๒๐/๘๖/๓๑๒)
- ^๒ **รู้อย่างปลงโดยความเป็นปลง** หมายถึงรู้ด้วยสัญญาที่แตกต่างจากปุถุชน หรือรู้ด้วยญาณอันพิเศษยิ่ง กล่าว
คือญาติปริญา ตีรณปริญา และปหานปริญา มีคำอธิบายว่า เมื่อปล่อยวางความเป็นปลงอย่างนี้
ย่อมรู้อย่างปลงนั้นว่า 'ไม่เที่ยง' บ้างว่า 'เป็นทุกข์' บ้างว่า 'เป็นอนัตตา' บ้าง (ม.ม.อ. ๑/๗/๔๕-๔๖,
ม.ม.ฐีกา ๑/๗/๑๑๗)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑. มูลปริยายสูตร

กำหนดภูมิตามนัยที่ ๓ ว่าด้วยพระชีณาสพ

[๘] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดเป็นอรหันตชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว^๑ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์^๒แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ แม้อภิกษุนั้นก็รู้อย่างปลุวิโดยความเป็นปลุวิ ครั้นรู้อย่างปลุวิโดยความเป็นปลุวิแล้ว ไม่กำหนดหมายซึ่งปลุวิ ไม่กำหนดหมายในปลุวิ ไม่กำหนดหมายนอกปลุวิ ไม่กำหนดหมายปลุวิว่าเป็นของเรา ไม่ยินดีปลุวิ

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะเขากำหนดรู้แล้ว'

ฯลฯ รู้อย่างอาโป ... เตโช ... วาโย ... ภูต ... เทวดา ... ปชาบดี ... พรหม ... อากัสสรพรหม ... สุกกิณหพรหม ... เวหฬผลพรหม ... อภิภูสัตว์ ... อากาसानัญจายตนพรหม ... วิญญาณัญจายตนพรหม ... อากัญญัญญายตนพรหม ... เนวสัญญานาสัญญายตนพรหม ... รูปที่ตนเห็น ... เสียงที่ตนได้ยิน ... อารมณ์ที่ตนทราบ ... อารมณ์ที่ตนรู้แจ้ง ... ความที่จิตที่เป็นฌานสมาบัติเป็นอันเดียวกัน ... ความที่กามจิตต่างกัน ... สักกายะทั้งปวง ... รู้อย่างนิพพานโดยความเป็นนิพพาน ครั้นรู้อย่างนิพพานโดยความเป็นนิพพานแล้ว ไม่กำหนดหมายซึ่งนิพพาน ไม่กำหนดหมายในนิพพาน ไม่กำหนดหมายนอกนิพพาน ไม่กำหนดหมายนิพพานว่าเป็นของเรา ไม่ยินดีนิพพาน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะเขากำหนดรู้แล้ว'

กำหนดภูมิตามนัยที่ ๓ ว่าด้วยพระชีณาสพ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว หมายถึงอยู่จบธรรมเป็นเครื่องอยู่ร่วมกับครุบ้าง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ร่วมคือ

อริยมรรคบ้าง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยะ ๑๐ ประการบ้าง (ม.ม.อ. ๑/๘/๔๗)

^๒ สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หมายถึงสังโยชน์ ๑๐ ประการ คือ (๑) กามราคะ (๒) ปฏิฆะ (๓) มานะ (๔) ทิฏฐิ

(๕) วิจิกิจฉา (๖) สีลัพพตปรามาส (๗) ภวราคะ (๘) อัสสา (๙) มัจฉริยะ (๑๐) อวิชชา

สังโยชน์เหล่านี้ เรียกว่า ภวสังโยชน์ เพราะผูกพันหมู่สัตว์ไว้ในภพน้อยภพใหญ่ (ม.ม.อ. ๑/๘/๔๗)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มุลปัลลเนาสก [๑. มุลปரியายวรรค]

๑. มุลปரியายสูตร

กำหนดภูมิตามนัยที่ ๔ ว่าด้วยพระชีณาสพ

[๙] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดเป็นอรหันตชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ แม้ภิกษุนั้นก็รู้อย่างปลุวิโดยความเป็นปลุวิ ครั้นรู้อย่างปลุวิโดยความเป็นปลุวิแล้ว ไม่กำหนดหมายซึ่งปลุวิ ไม่กำหนดหมายในปลุวิ ไม่กำหนดหมายนอกปลุวิ ไม่กำหนดหมายปลุวิว่าเป็นของเรา ไม่ยินดีปลุวิ

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะเขาปราศจากราคะ เนื่องจากราคะสิ้นไป'

ฯลฯ รู้อย่างอาโป ... เตโช ... วาโย ... ภูต ... เทวดา ... ปชบาดี ... พรหม ... อากัสสรพรหม ... สุกกิณพรหม ... เวหิปผลพรหม ... อภิภูสัตว์ ... อากาसानัญญาตพรหม ... วิญญาณัญญาตพรหม ... อากิญจัญญาตพรหม ... เนวสัญญานาสัญญาตพรหม ... รูปที่ตนเห็น ... เสียงที่ตนได้ยิน ... อารมณที่ตนทราบ ... อารมณที่ตนรู้แจ้ง ... ความที่จิตที่เป็นฉานสมบัติเป็นอันเดียวกัน ... ความที่กามจิตต่างกัน ... สักกายะทั้งปวง ... รู้อย่างนิพพานโดยความเป็นนิพพาน ครั้นรู้อย่างนิพพานโดยความเป็นนิพพานแล้ว ไม่กำหนดหมายซึ่งนิพพาน ไม่กำหนดหมายในนิพพาน ไม่กำหนดหมายนอกนิพพาน ไม่กำหนดหมายนิพพานว่าเป็นของเรา ไม่ยินดีนิพพาน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะเขาปราศจากราคะ เนื่องจากราคะสิ้นไป'

กำหนดภูมิตามนัยที่ ๔ ว่าด้วยพระชีณาสพ จบ

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลีนาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑. มูลปริยายสูตร

กำหนดภูมิตามนัยที่ ๕ ว่าด้วยพระชีณาสพ

[๑๐] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดเป็นอรหันตชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ แม้ภิกษุนั้นก็รู้อย่างปลุวิโดยความเป็นปลุวิ ครั้นรู้อย่างปลุวิโดยความเป็นปลุวิแล้ว ไม่กำหนดหมายซึ่งปลุวิ ไม่กำหนดหมายในปลุวิ ไม่กำหนดหมายนอกปลุวิ ไม่กำหนดหมายปลุวิว่าเป็นของเรา ไม่ยินดีปลุวิ

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะเขาปราศจากโทสะ เนื่องจากโทสะสิ้นไป'

ฯลฯ รู้อย่างอาโป ... เตโช ... วาโย ... ภูต ... เทวดา ... ปชาบดี ... พรหม ... อากัสสรพรหม ... สุกกิณพรหม ... เวหิปผลพรหม ... อภิภูสัตว์ ... อากาसानัญญาตพรหม ... วิญญาณัญญาตพรหม ... อากิญจัญญาตพรหม ... เนวสัญญานาสัญญาตพรหม ... รูปที่ตนเห็น ... เสียงที่ตนได้ยิน ... อารมณ์ที่ตนทราบ ... อารมณ์ที่ตนรู้แจ้ง ... ความที่จิตที่เป็นฌานสมาบัติเป็นอันเดียวกัน ... ความที่กามจิตต่างกัน ... สักกายะทั้งปวง ... รู้อย่างนิพพานโดยความเป็นนิพพาน ครั้นรู้อย่างนิพพานโดยความเป็นนิพพานแล้ว ไม่กำหนดหมายซึ่งนิพพาน ไม่กำหนดหมายในนิพพาน ไม่กำหนดหมายนอกนิพพาน ไม่กำหนดหมายนิพพานว่าเป็นของเรา ไม่ยินดีนิพพาน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะเขาปราศจากโทสะ เนื่องจากโทสะสิ้นไป'

กำหนดภูมิตามนัยที่ ๕ ว่าด้วยพระชีณาสพ จบ

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลนาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑. มูลปริยายสูตร

กำหนดภูมิตามนัยที่ ๖ ว่าด้วยพระชินาสพ

[๑๑] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดเป็นอรหันตชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ แม้อภิกษุนั้นก็รู้อย่างปลุ่ริโดยความเป็นปลุ่ริ ครั้นรู้อย่างปลุ่ริโดยความเป็นปลุ่ริแล้ว ไม่กำหนดหมายซึ่งปลุ่ริ ไม่กำหนดหมายในปลุ่ริ ไม่กำหนดหมายนอกปลุ่ริ ไม่กำหนดหมายปลุ่ริว่าเป็นของเรา ไม่ยินดีปลุ่ริ

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะเขาปราศจากโมหะ เนื่องจากโมหะสิ้นไป'

ฯลฯ รู้อย่างอาโป ... เตโช ... วาโย ... ภูต ... เทวดา ... ปชาบดี ... พรหม ... อภิสสรพรหม ... สุกกิดนพรหม ... เวหิปผลพรหม ... อภิกุสัต์ว ... อากาสนัญญายตนพรหม ... วิญญาณัญญายตนพรหม ... อากิญจัญญายตนพรหม ... เนวสัญญานาสัญญายตนพรหม ... รูปที่ตนเห็น ... เสียงที่ตนได้ยิน ... อารมณที่ตนทราบ ... อารมณที่ตนรู้แจ้ง ... ความที่จิตที่เป็นฌานสมาบัติเป็นอันเดียวกัน ... ความที่กามจิตต่างกัน ... สักกายะทั้งปวง ... รู้อย่างนิพพานโดยความเป็นนิพพาน ครั้นรู้อย่างนิพพานโดยความเป็นนิพพานแล้ว ไม่กำหนดหมายซึ่งนิพพาน ไม่กำหนดหมายในนิพพาน ไม่กำหนดหมายนอกนิพพาน ไม่กำหนดหมายนิพพานว่าเป็นของเรา ไม่ยินดีนิพพาน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะเขาปราศจากโมหะ เนื่องจากโมหะสิ้นไป'

กำหนดภูมิตามนัยที่ ๖ ว่าด้วยพระชินาสพ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๑. มูลปริยายสูตร

กำหนดภูมิตามนัยที่ ๗ ว่าด้วยพระตถาคต^๑

[๑๒] ภิกษุทั้งหลาย แมตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็รู้อย่างปลื้มโดย
ความเป็นปลื้ม ครั้นรู้อย่างปลื้มโดยความเป็นปลื้มแล้ว ไม่กำหนดหมายซึ่งปลื้ม
ไม่กำหนดหมายในปลื้ม ไม่กำหนดหมายนอกปลื้ม ไม่กำหนดหมายปลื้มว่าเป็น
ของเรา ไม่ยินดีปลื้ม

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะตถาคตกำหนดรู้ปลื้มนั้นแล้ว'

ฯลฯ รู้อย่างอาไป ... เตโช ... วาโย ... ภูต ... เทวดา ... ปชาบดี ... พรหม
... อภิสสรพรหม ... สุกกีนพรหม ... เวหูปผลพรหม ... อภิภูสัตว์ ...
อากาศาณัญญาตนพรหม ... วิญญาณัญญาตนพรหม ... อากิญจัญญาตนพรหม
... เนวสัญญานาสัญญาตนพรหม ... รูปที่ตนเห็น ... เสียงที่ตนได้ยิน ... อารมณ
ที่ตนทราบ ... อารมณที่ตนรู้แจ้ง ... ความที่จิตที่เป็นฌานสมาบัติเป็นอันเดียวกัน
... ความที่กามจิตต่างกัน ... สักกายะทั้งปวง ... รู้อย่างนิพพานโดยความเป็นนิพพาน
ครั้นรู้อย่างนิพพานโดยความเป็นนิพพานแล้ว ไม่กำหนดหมายซึ่งนิพพาน ไม่กำหนด
หมายในนิพพาน ไม่กำหนดหมายนอกนิพพาน ไม่กำหนดหมายนิพพานว่าเป็น
ของเรา ไม่ยินดีนิพพาน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เรากล่าวว่า 'เพราะตถาคตกำหนดรู้นิพพานนั้นแล้ว'

กำหนดภูมิตามนัยที่ ๗ ว่าด้วยพระตถาคต จบ

เชิงอรรถ :

^๑ **ตถาคต** ในที่นี้หมายถึงพระผู้มีพระภาค มัชฌิมนิกายเรียกว่า 'ตถาคต' เพราะเหตุ ๘ ประการ คือ (๑) เพราะ
เสด็จมาแล้วอย่างนั้น (๒) เพราะเสด็จไปแล้วอย่างนั้น (๓) เพราะเสด็จมาสู่ลักษณะอันแท้จริง (๔) เพราะ
ตรัสรู้ธรรมที่แท้ตามความเป็นจริง (๕) เพราะทรงเห็นจริง (๖) เพราะตรัสวาจาจริง (๗) เพราะทรงทำจริง
(๘) เพราะทรงครอบงำ (ผู้ที่ยึดถือลัทธิอื่นทั้งหมดในโลกพร้อมทั้งเทวโลก) (ม.ม.อ. ๑/๑๒/๕๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๑๕ }

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๑. มูลปริยายสูตร

กำหนดภูมิตามนัยที่ ๘ ว่าด้วยพระตถาคต

[๑๓] ภิกษุทั้งหลาย แมตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็รู้อยู่ปฐวีโดยความเป็นปฐวี ครั้นรู้อยู่ปฐวีโดยความเป็นปฐวีแล้ว ไม่กำหนดหมายซึ่งปฐวี ไม่กำหนดหมายในปฐวี ไม่กำหนดหมายนอกปฐวี ไม่กำหนดหมายปฐวีว่าเป็นของเรา ไม่ยินดีปฐวี

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะรู้ว่า 'ความเพลิดเพลนเป็นมูลเหตุแห่งทุกข์ เพราะมีภพชาติจึงมี สัตว์ผู้เกิดแล้วต้องแก่ ต้องตาย' เพราะเหตุนั้น เราจึงกล่าวว่า 'ตถาคตตรัสรู้อรุณตร-สัมมาสัมโพธิญาณ เพราะสิ้นตัณหา คลายตัณหา ดับตัณหา สละตัณหา สลัดทิ้งตัณหาโดยประการทั้งปวง'

ฯลฯ รู้อยู่อาโป ... เตโช ... วาโย ... ภูต ... เทวดา ... ปชาบดี ... พรหม ... อากัสสรพรหม ... สุกกิณพรหม ... เวหิปผลพรหม ... อภิภูสัตว์ ... อากาसानัญจายตนพรหม ... วิญญาณัญจายตนพรหม ... อากิญจัญญายตนพรหม ... เนวสัญญานาสัญญายตนพรหม ... รูปที่ตนเห็น ... เสียงที่ตนได้ยิน ... อารมณ์ที่ตนทราบ ... อารมณ์ที่ตนรู้แจ้ง ... ความที่จิตที่เป็นฉานสมาบัติเป็นอันเดียวกัน ... ความที่กามจิตต่างกัน ... สักกายะทั้งปวง ... รู้อยู่นิพพานโดยความเป็นนิพพาน ครั้นรู้อยู่นิพพานโดยความเป็นนิพพานแล้ว ไม่กำหนดหมายซึ่งนิพพาน ไม่กำหนดหมายในนิพพาน ไม่กำหนดหมายนอกนิพพาน ไม่กำหนดหมายนิพพานว่าเป็นของเรา ไม่ยินดีนิพพาน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะรู้ว่า 'ความเพลิดเพลนเป็นมูลเหตุแห่งทุกข์ เพราะมีภพชาติจึงมี สัตว์ผู้เกิดแล้วต้องแก่ ต้องตาย' เพราะเหตุนั้น เราจึงกล่าวว่า 'ตถาคตตรัสรู้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๒. สัพพาสวสูตร

อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เพราะสิ้นตัณหา คลายตัณหา ดับตัณหา สละตัณหา
สลัดทิ้งตัณหาโดยประการทั้งปวง”

กำหนดภูมิตามนัยที่ ๘ ว่าด้วยพระตถาคต จบ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนั้นแล้ว ภิกษุเหล่านั้นมิได้มีใจยินดีชื่นชม^๑พระภาษิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มูลปริยายสูตรที่ ๑ จบ

๒. สัพพาสวสูตร

ว่าด้วยอุบายกำจัดอาสวะทั้งปวง

[๑๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุ
ทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว
พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงเหตุแห่งการปิดกั้นอาสวะ^๒ทั้งปวงแก่เธอทั้งหลาย
เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัส
แล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องที่ว่า

เชิงอรรถ :

- ^๑ มิได้มีใจยินดีชื่นชม หมายถึงภิกษุเหล่านั้นไม่รู้คือไม่เข้าใจเนื้อความของพระสุตตันนี้ เหตุยังมีมานะทิฎฐิ
มาก เพราะมัวเมาในปริยัติ และเพราะพระภาษิตนั้นลึกซึ้งด้วยนัยที่ ๑ คือ ปุถุชน จนถึงนัยที่ ๘ คือ
พระตถาคต ท่านเหล่านั้นจึงไม่รู้แจ้งอรรถแห่งพระพุทธพจน์ จึงมิได้มีใจยินดีชื่นชมพระภาษิตนั้น ภายหลัง
ได้สดับโคตมกสูตร ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสที่โคตมกเจดีย์แล้ว จึงได้บรรลุเป็นพระอรหันต์พร้อมทั้ง
ปฏิสัมภิทาทั้งหลาย (ม.น.อ. ๑/๑๓/๖๒-๖๕)
- ^๒ อาสวะ หมายถึงกิเลสที่หมักหมมหรือดองอยู่ในสันดาน ไหลซึมซ่านไปย้อมจิตเมื่อประสบอารมณ์ต่าง ๆ
มี ๔ อย่าง คือ (๑) กามาสวะ อาสวะคือกาม (๒) ภวาสวะ อาสวะคือภพ (๓) ทิฏฐาสวะ อาสวะคือทิฎฐิ
(๔) อวิชชาสวะ อาสวะคืออวิชชา (ตามนัย อภิ.วิ.(แปล) ๓๕/๙๓๗/๕๘๖-๕๘๗) แต่พระสุตตันจัดเป็น ๓
เพราะสงเคราะห์ทิฏฐาสวะเข้าในภวาสวะ (ม.น.อ. ๑/๑๔/๖๘)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๒. สัพพาสวสูตร

[๑๕] “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นอาสวะของภิกษุผู้รู้ ผู้เห็น เราไม่
กล่าวความสิ้นอาสวะของภิกษุผู้ไม่รู้ ผู้ไม่เห็น เรากล่าวความสิ้นอาสวะของภิกษุผู้รู้
ผู้เห็นอะไร (คือ)ผู้รู้ ผู้เห็นโยนิโสมนสิการ^๑ และอโยนิโสมนสิการ^๒ เมื่อภิกษุมนสิการ
โดยไม่แยบคาย อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และอาสวะทั้งหลายที่
เกิดขึ้นแล้วย่อมเจริญ เมื่อภิกษุมนสิการโดยแยบคาย อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่เกิด
ย่อมไม่เกิดขึ้น และอาสวะทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป

[๑๖] ภิกษุทั้งหลาย อาสวะทั้งหลายที่ต้องละด้วยทัสสนะ^๓ก็มี อาสวะทั้งหลาย
ที่ต้องละด้วยการสังวร^๔ก็มี อาสวะทั้งหลายที่ต้องละด้วยการใช้สอยก็มี อาสวะทั้งหลาย
ที่ต้องละด้วยการอดกลั้นก็มี อาสวะทั้งหลายที่ต้องละด้วยการเว้นก็มี อาสวะทั้งหลาย
ที่ต้องละด้วยการบรรเทา^๕ก็มี อาสวะทั้งหลายที่ต้องละด้วยการเจริญก็มี

อาสวะที่ต้องละด้วยทัสสนะ

[๑๗] อาสวะที่ต้องละด้วยทัสสนะ เป็นอย่างไร

คือ ปุถุชนในโลกนี้ผู้ยังไม่ได้สดับ ไม่ได้พบพระอริยะทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรม
ของพระอริยะ ไม่ได้รับคำแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้พบสัตบุรุษทั้งหลาย
ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้รับคำแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ ไม่รู้ทั่วถึง
ธรรมที่ควรมนสิการ ไม่รู้ทั่วถึงธรรมที่ไม่ควรมนสิการ เขาเมื่อไม่รู้ทั่วถึงธรรมที่ควร
มนสิการ เมื่อไม่รู้ทั่วถึงธรรมที่ไม่ควรมนสิการ ย่อมมนสิการถึงธรรมที่ไม่ควร
มนสิการ ไม่มนสิการถึงธรรมที่ควรมนสิการ

เชิงอรรถ :

- ^๑ โยนิโสมนสิการ หมายถึงการทำไว้ในใจโดยถูกอุบาย โดยถูกทาง กล่าวคือการนึก การน้อมนึก การผูกใจ
การใส่ใจ การทำไว้ในใจในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าไม่เที่ยง ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นทุกข์ ในสิ่งที่เป็นอนัตตาว่าเป็น
อนัตตา หรือโดยสังขยานุโลมิกญาณ (ม.ม.อ. ๑/๑๕/๗๑)
- ^๒ อโยนิโสมนสิการ หมายถึงการทำไว้ในใจโดยไม่ถูกอุบาย โดยไม่ถูกทาง กล่าวคือการทำไว้ในใจในสิ่งที่ไม่
เที่ยงว่าเที่ยง ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข ในสิ่งที่เป็นอนัตตาว่าเป็นอัตตา หรือการนึก การน้อมนึก การผูกใจ
การใส่ใจ การทำไว้ในใจถึงความคิดโดยนัยที่กลับกันกับสังขธรรม (ม.ม.อ. ๑/๑๕/๗๑)
- ^๓ ทัสสนะ หมายถึงโสดาปัตติมรรค (ม.ม.อ. ๑/๒๑/๘๑, ม.ม.ฐีกา ๑/๑๖/๑๙๐)
- ^๔ สังวร เป็นชื่อของสติ หมายถึงการระวังการปิดการกั้น (ม.ม. ฐีกา ๑/๑๖/๑๙๑) และดู อัง.จก.ก. (แปล)
๒๒/๕๘/๕๔๗

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยาयरรรค]

๒. สัพพาสวสูตร

ธรรมที่ไม่ควรมนสิการซึ่งปุกชนมนสิการ เป็นอย่างไร

คือ เมื่อปุกชนมนสิการถึงธรรมเหล่าใด กามาสวะ^๑ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเจริญ กวาสวะ^๒ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น ที่เกิดแล้วย่อมเจริญ และอริชชาสวะ^๓ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเจริญ เหล่านี้คือธรรมที่ไม่ควรมนสิการซึ่งปุกชนมนสิการ

ธรรมที่ควรมนสิการซึ่งปุกชนไม่มนสิการ เป็นอย่างไร

คือ เมื่อปุกชนมนสิการถึงธรรมเหล่าใด กามาสวะที่ยังไม่เกิดย่อมไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป กวาสวะที่ยังไม่เกิดย่อมไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป และอริชชาสวะที่ยังไม่เกิดย่อมไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป เหล่านี้คือธรรมที่ควรมนสิการซึ่งปุกชนไม่มนสิการ

เพราะปุกชนนั้นมนสิการถึงธรรมที่ไม่ควรมนสิการ ไม่มนสิการถึงธรรมที่ควรมนสิการ อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และอาสวะทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเจริญ

[๑๘] ปุกชนนั้นมนสิการโดยไม่แยบคายอย่างนี้ว่า 'ในอดีตกาลยาวนาน เราได้มีแล้ว หรือมิได้มีแล้วหนอ เราได้เป็นอะไรมาหนอ เราได้เป็นอย่างไรมาหนอ เราได้เป็นอะไรแล้วจึงมาเป็นอะไรอีกหนอ ในอนาคตกาลยาวนาน เราจักมีหรือจักไม่มีหนอ เราจักเป็นอะไรหนอ เราจักเป็นอย่างไรหนอ เราจักเป็นอะไรแล้วไปเป็นอะไรอีกหนอ' หรือว่าบัดนี้ มีความสงสัยภายในตน ปรารภปัจจุบันกาลกล่าวว่า 'เรามีอยู่หรือไม่หนอ เราเป็นอะไรหนอ เราเป็นอย่างไรหนอ สัตว์นี้มาจากไหนหนอ และเขาจักไปไหนกันหนอ'

เชิงอรรถ :

^๑ กามาสวะ หมายถึงความกำหนัดในกามคุณ ๕ (ม.ม.อ. ๑/๑๗/๗๔)

^๒ กวาสวะ หมายถึงความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในรูปภพและอรุภพ ความติดใจในฌานที่สหรรค ด้วยสัสสตทิฏฐีและอุจเฉททิฏฐี รวมทั้งทิฏฐาสวะ (ม.ม.อ. ๑/๑๗/๗๔)

^๓ อริชชาสวะ หมายถึงความไม่รู้ในอริยสัจ ๔ (ม.ม.อ. ๑/๑๗/๗๔)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลนาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๒. สัพพาสวสูตร

[๑๙] เมื่อปุถุชนนั้นมนสิการโดยไม่แยกคายอย่างนี้ ทิฏฐิ(ความเห็นผิด) อย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาทิฏฐิ ๖ ก็เกิดขึ้น คือ

๑. ทิฏฐิเกิดขึ้นแก่ผู้นั้นโดยแน่แท้มั่นคงว่า 'อัตตาของเรามีอยู่'
๒. ทิฏฐิเกิดขึ้นแก่ผู้นั้นโดยแน่แท้มั่นคงว่า 'อัตตาของเราไม่มี'
๓. ทิฏฐิเกิดขึ้นแก่ผู้นั้นโดยแน่แท้มั่นคงว่า 'เรารู้จักอัตตาได้ด้วยอัตตา'
๔. ทิฏฐิเกิดขึ้นแก่ผู้นั้นโดยแน่แท้มั่นคงว่า 'เรารู้จักสิ่งที่ไม่ใช่อัตตาได้ด้วยอัตตา'
๕. ทิฏฐิเกิดขึ้นแก่ผู้นั้นโดยแน่แท้มั่นคงว่า 'เรารู้จักอัตตาได้ด้วยสิ่งที่ไม่ใช่อัตตา'
๖. อีกอย่างหนึ่ง ทิฏฐิเกิดมีแก่ผู้นั้น อย่างนี้ว่า 'อัตตาของเรานี้ใด เป็นผู้กล่าว เป็นผู้รู้ เสวยผลแห่งกรรมดีและกรรมชั่วในอารมณฺ์นั้น ๆ อัตตาของเรานี้ นั้นเป็นสภาวะที่เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่แปรผันไปเป็นธรรมดา จักดำรงอยู่เสมอด้วยสิ่งที่แน่นอน'

ข้อนี้เราเรียกว่า ทิฏฐิ 'ได้แก่ ปาทิบบคือทิฏฐิ ทางกันดารคือทิฏฐิ เสียหนามคือทิฏฐิ ความเดือดร้อนคือทิฏฐิ กีเลสเครื่องผูกพันสัตว์คือทิฏฐิ

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า 'ปุถุชนผู้ประกอบด้วยทิฏฐิสังโยชน์ ผู้ยังไม่ได้สตับ ย่อมไม่พ้นจากชาติ(ความเกิด) ชรา(ความแก่) มรณะ(ความตาย) โสกะ(ความเศร้าโศก) ปรีทเวะ(ความคร่ำครวญ) ทุกข์(ความทุกข์กาย) โทมนัส(ความทุกข์ใจ) และอุปายาส(ความคับแค้นใจ) ย่อมไม่พ้นจากทุกข์'

[๒๐] ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สตับแล้ว ได้พบพระอริยะทั้งหลาย จลادتในธรรมของพระอริยะ ได้รับคำแนะนำดีแล้วในธรรมของพระอริยะ พบสัตบุรุษทั้งหลาย จลادتในธรรมของสัตบุรุษ ได้รับคำแนะนำดีแล้วในธรรมของสัตบุรุษ ย่อมรู้ทั่วถึงธรรมที่ควรมนสิการ รู้ทั่วถึงธรรมที่ไม่ควรมนสิการ อริยสาวกนั้นเมื่อรู้ทั่วถึงธรรมที่ควรมนสิการ เมื่อรู้ทั่วถึงธรรมที่ไม่ควรมนสิการ ย่อมไม่มนสิการถึงธรรมที่ไม่ควรมนสิการ มนสิการถึงแต่ธรรมที่ควรมนสิการ

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๒. สัพพาสวสูตร

ธรรมที่ไม่ควรมนสิการซึ่งอริยสาวกไม่มนสิการ เป็นอย่างไร

คือ เมื่ออริยสาวกนั้นมนสิการถึงธรรมเหล่าใด กามาสวะที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเจริญ ภวาสวะที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเจริญ และอวิชชาสวะที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเจริญ เหล่านี้คือธรรมที่ไม่ควรมนสิการซึ่งอริยสาวกไม่มนสิการ

ธรรมที่ควรมนสิการซึ่งอริยสาวกมนสิการ เป็นอย่างไร

คือ เมื่ออริยสาวกนั้นมนสิการถึงธรรมเหล่าใด กามาสวะที่ยังไม่เกิดย่อมไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป ภวาสวะที่ยังไม่เกิดย่อมไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป และอวิชชาสวะที่ยังไม่เกิดย่อมไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป เหล่านี้คือธรรมที่ควรมนสิการซึ่งอริยสาวกมนสิการ

เพราะอริยสาวกนั้น ไม่มนสิการถึงธรรมที่ไม่ควรมนสิการ มนสิการถึงธรรมที่ควรมนสิการ อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่เกิดย่อมไม่เกิดขึ้น และอาสวะทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป

[๒๑] อริยสาวกนั้นมนสิการโดยแยบคายว่า 'นี้ทุกข(สภาวะที่ทนได้ยาก) นี้ทุกขสมุทัย(เหตุเกิดทุกข) นี้ทุกขนิโรธ(ความดับทุกข) นี้ทุกขนิโรธคามินีปฎิปทา (ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข)' เมื่ออริยสาวกนั้นมนสิการโดยแยบคายอย่างนี้ สังโยชน ๓ คือ (๑) สักกายทิฎฐิ(ความเห็นว่าเป็นตัวของตน) (๒) วิจิจิจฉา(ความลังเลสงสัย) (๓) สีสัพพตปรามาส(ความถือมั่นศีลและวัตร) ย่อมสิ้นไป

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า อาสวะที่ต้องละด้วยทัสสนะ

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๒. สัพพาสวสูตร

อาสวะที่ต้องละด้วยการสังวร

[๒๒] อาสวะที่ต้องละด้วยการสังวร เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาโดยแยบคาย เป็นผู้สำรวมด้วยการสังวรในจักขุทริย์^๑อยู่ ซึ่งเมื่อเธอไม่สำรวมอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้นก็จะพึงเกิดขึ้น เมื่อเธอสำรวมอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ย่อมไม่มีแก่เธอด้วยอาการอย่างนี้ ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายแล้ว เป็นผู้สำรวมด้วยการสังวรในโสตินทริย์อยู่ ฯลฯ ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายแล้ว เป็นผู้สำรวมด้วยการสังวรในฆานินทริย์อยู่ ฯลฯ ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายแล้ว เป็นผู้สำรวมด้วยการสังวรในชีวหินทริย์อยู่ ฯลฯ ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายแล้ว เป็นผู้สำรวมด้วยการสังวรในกายินทริย์อยู่ ฯลฯ ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายแล้ว เป็นผู้สำรวมด้วยการสังวรในมโนทริย์อยู่ ซึ่งเมื่อเธอไม่สำรวมอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ก็จะพึงเกิดขึ้น เมื่อเธอสำรวมอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ย่อมไม่มีแก่เธอด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า อาสวะที่ต้องละด้วยการสังวร

อาสวะที่ต้องละด้วยการใช้สอย

[๒๓] อาสวะที่ต้องละด้วยการใช้สอย เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาโดยแยบคายแล้วใช้สอยจีวรเพียงเพื่อป้องกันความหนาว ความร้อน เหลือบ ยุง ลม แดด และสัมผัสแห่งสัตว์เลื้อยคลาน เพียงเพื่อปกปิดอวัยวะที่ก่อให้เกิดความละอาย

เชิงอรรถ :

^๑ จักขุทริย์ หมายถึงจักขุที่เป็นปสาทรูป อาศัยมหาภูตรูป ๔ นับเนื่องในอภิปภาพ ที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้ เคยกระทบ กาลังกระทบ จักกระทบ หรือพึงกระทบ (อภิ.สง.(แปล) ๓๔/๕๙๗/๑๙๑) ที่ชื่อว่า จักขุทริย์ เพราะทำหน้าที่เป็นใหญ่ในจักขุทวาร (อภิ.วิ.อ. ๒/๒๑๙/๑๓๔) โสตินทริย์เป็นต้นก็มีนัยเช่นเดียวกัน

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๒๒ }

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๒. สัพพาสวสูตร

ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายแล้วฉันบิณฑบาตไม่ใช่เพื่อเล่น ไม่ใช่เพื่อความมัวเมา ไม่ใช่เพื่อประดับ^๑ ไม่ใช่เพื่อตกแต่ง^๒ แต่เพียงเพื่อกายนี้ดำรงอยู่ได้ เพื่อให้ชีวิตินทรีย์เป็นไป เพื่อบำบัดความหิว เพื่อบุญเคราะห์พรหมจรรย์ ด้วยคิดเห็นว่า 'โดยอุบายนี้ เราจักกำจัดเวทนาเก่าเสียได้ และจักไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้น ความดำรงอยู่แห่งชีวิต ความไม่มีโทษ และการอยู่โดยผาสุกจักมีแก่เรา' แล้วจึงบริโภคอาหาร

ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายแล้วใช้สอยเสนาสนะเพียงเพื่อป้องกันความหนาว ความร้อน เหลือบ ุง ลม แดด และสัมผัสแห่งสัตว์เลื้อยคลาน เพียงเพื่อบรรเทาอันตรายที่เกิดจากฤดู และเพื่อความยินดีในการหลีกเร้น

ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายแล้วใช้สอยคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร^๓ เพียงเพื่อบรรเทาเวทนาที่เกิดจากอาพาธต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว และเพื่อไม่มีความเบียดเบียนเป็นที่สุด ซึ่งเมื่อเธอไม่ใช่สอยอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ก็จะพึงเกิดขึ้นเมื่อเธอใช้สอยอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ย่อมไม่มีแก่เธอด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า อาสวะที่ต้องละด้วยการใช้สอย

เชิงอรรถ :

^๑ เพื่อประดับ ในที่นี้หมายถึงเพื่อให้ร่างกายอ้วนพี อวบอ้อมเหมือนหญิงแพศยา (ม.ม.ฎีกา ๑/๒๓/๒๑๑, อง.จก.ฎีกา ๓/๕๘/๑๕๕, วิสุทธิ. ๑/๑๘/๓๓)

^๒ เพื่อตกแต่ง ในที่นี้หมายถึงเพื่อประเทืองผิวให้งดงาม เหมือนหญิงนักฟ้อน มุ่งถึงความมีผิวพรรณงาม (ม.ม.ฎีกา ๑/๒๓/๒๑๑, อง.จก.ฎีกา ๓/๕๘/๑๕๕, วิสุทธิ. ๑/๑๘/๓๓)

^๓ คิลานปัจจัยเภสัชบริวาร คือเภสัช ๕ ชนิด ได้แก่ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย (วิ.อ. ๒/๒๙๐/๔๐, สารตถ.ฎีกา ๒/๒๙๐/๓๙๓)

เป็นสิ่งสัปปายะสำหรับภิกษุผู้เจ็บไข้ จัดว่าเป็นบริวาร คือบริวารของชีวิต ดุจกำแพงล้อมพระนคร เพราะคอยป้องกันรักษาไม่ให้อาพาธที่จะบั่นรอนชีวิตได้ชองเกิดขึ้น และเป็นสัมภาระของชีวิต คอยประดับประดาชีวิตให้ดำรงอยู่นาน (วิ.อ. ๒/๒๙๐/๔๐-๔๑, ม.ม.อ. ๑/๑๙๑/๓๙๗, ม.ม.ฎีกา ๑/๒๓/๒๑๓)

เป็นเครื่องป้องกันโรค บำบัดโรคที่เกิดทุกขเวทนา เนื่องจากธาตุกำเริบให้หายไป (สารตถ.ฎีกา ๒/๒๙๐/๓๙๓)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยาवरค]

๒. สัพพาสวสูตร

อาสวะที่ต้องละด้วยการอดกลิ่น

[๒๔] **อาสวะที่ต้องละด้วยการอดกลิ่น เป็นอย่างไร**

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาโดยแยบคายแล้ว เป็นผู้อดทนต่อความหนาว ความร้อน ความหิว ความกระหาย เหลือบ ยุง ลม แดด และสัมผัสแห่งสัตว์ เลื้อยคลาน เป็นผู้อดกลิ่นต่อถ้อยคำหยาบ คำส่อเสียด เป็นผู้อดกลิ่นต่อเวทนา ทั้งหลายอันมีในร่างกาย เป็นทุกข์ กล้าแข็ง เผ็ดร้อน ไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจ พรากรชิวัดได้ ซึ่งเมื่อเธอไม่อดกลิ่นอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ก็จะมีเกิดขึ้น เมื่อเธออดกลิ่นอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ย่อมไม่มีแก่เธอด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า อาสวะที่ต้องละด้วยการอดกลิ่น

อาสวะที่ต้องละด้วยการเว้น

[๒๕] **อาสวะที่ต้องละด้วยการเว้น เป็นอย่างไร**

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาโดยแยบคายแล้วเว้นข้างดรัาย เว้นมาดรัาย เว้นโคดรัาย เว้นสนัขดรัาย เว้นงู หลัก ตอ สถานที่มีหนาม หลุม เหว บอน้ำคร่ำ บอโสโครก และพิจารณาโดยแยบคายแล้วเว้นสถานที่ที่ไม่ควรนั่ง สถานที่ไม่ควร เทียวไป และมีตรชั่วที่เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายลงความเห็นว่าเป็นฐานะที่เป็นบาปเสีย ซึ่งเมื่อเธอไม่เว้นอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ก็จะมีเกิดขึ้น เมื่อเธอเว้นอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ย่อมไม่มีแก่เธอด้วย อาการอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่าอาสวะที่ต้องละด้วยการเว้น

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๒. สัพพาสวสูตร

อาสวะที่ต้องละด้วยการบรรเทา

[๒๖] **อาสวะที่ต้องละด้วยการบรรเทา** เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาโดยแยบคายแล้วไม่รับกามวิตกที่เกิดขึ้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด และทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป พิจารณาโดยแยบคายแล้วไม่รับพยาบาทวิตกที่เกิดขึ้น ฯลฯ ไม่รับวิหิงสาวิตกที่เกิดขึ้น ฯลฯ ไม่รับ บาบอกุศลธรรม^๑ที่เกิดขึ้นแล้วเกิดขึ้นอีก ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด และทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป ซึ่งเมื่อเธอไม่บรรเทาอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อ ความคับแค้น ก็จะพึงเกิดขึ้น เมื่อเธอบรรเทาอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อ ความคับแค้น ย่อมไม่มีแก่เธอด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า อาสวะที่ต้องละด้วยการบรรเทา

อาสวะที่ต้องละด้วยการเจริญ

[๒๗] **อาสวะที่ต้องละด้วยการเจริญ** เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาโดยแยบคายแล้ว เจริญสติสัมโพชฌงค์^๒ ที่ อาคัยวิเวก^๓(ความสงบ) อาคัยวิราคะ(ความคลายกำหนด) อาคัยนิโรธ(ความดับ) น้อมไปในการสละ พิจารณาโดยแยบคายแล้ว เจริญอัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ฯลฯ เจริญวิริยสัมโพชฌงค์ ฯลฯ เจริญปีติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ เจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์

เชิงอรรถ :

^๑ **บาบอกุศลธรรม** หมายถึงสภาวะธรรมที่เป็นอกุศล มี ๖ ประการ คือ (๑) ญาตีวิตก ความตริกลึง ญาตี (๒) ขนบทวิตก ความตริกลึงบ้านตัวเอง (๓) อมรวิตก ความตริกลึงที่มีทฎฐิซัดสายไม่แน่นอน (๔) ปราณทพตปาฐิสังยุตวิตก ความตริกลึงเรื่องอนุเคราะห์ผู้อื่น (๕) ลากสักการสิโลกปฐิสังยุตวิตก ความตริกลึงลากสักการะและสรรเสริญ (๖) อนวิญญูติปฐิสังยุตวิตก ความตริกลึงเรื่องเกรงผู้อื่นจะดูหมิ่น (ม.ม.อ. ๑/๒๖/๙๐)

^๒ **สัมโพชฌงค์** หมายถึงธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ มี ๗ ประการ คือ (๑) สติ ความระลึกได้ (๒) อัมมวิจยะ ความเลือกเฟ้นธรรม (๓) วิริยะ ความเพียร (๔) ปีติ ความอิ่มใจ (๕) ปัสสัทธิ ความสงบ ภายสงบใจ (๖) สมภาติ ความมีใจตั้งมั่น (๗) อุเบกขา ความมีใจเป็นกลางเพราะเห็นตามเป็นจริง แต่ละข้อมีสัมโพชฌงค์ต่อท้ายเช่น **สติสัมโพชฌงค์** (ที.ปา. ๑๑/๓๓๐/๒๒๑, ๓๕๗/๒๕๘, อภิ.วิ.(แปล) ๓๕/๔๖๘/๓๕๙, ม.ม.อ. ๑/๒๗/๙๑-๙๒)

^๓ **วิเวก** ในที่นี้หมายถึงวิเวก ๕ ประการ คือ (๑) **วิกขัมภนวิเวก**(ความสงบด้วยการขมไว้) (๒) **ตทังควิเวก** (ความสงบด้วยองค์นั้น ๆ) (๓) **สมุจเจทวิเวก**(ความสงบด้วยการตัดขาด) (๔) **ปัสสัทธิวิเวก**(ความสงบด้วยการสงบระงับ) (๕) **นิสสรณวิเวก**(ความสงบด้วยการสลัดออกได้) (ม.ม.อ. ๑/๒๗/๙๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๒๕ }

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๒. สัพพาสวสูตร

ฯลฯ เจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ ฯลฯ เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่อาศัยวิเวก อาศัย
วิราคะ อาศัยนิโรธ ย่อมไปในการสละ ซึ่งเมื่อไม่เจริญอยู่ อาสวะและความเร่าร้อน
ที่ก่อความคับแค้น ก็จะพึงเกิดขึ้น เมื่อเธอเจริญอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อ
ความคับแค้น ย่อมไม่มีแก่เธอด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า อาสวะที่ต้องละด้วยการเจริญ

[๒๘] ภิกษุทั้งหลาย อาสวะเหล่าใดที่ภิกษุใดต้องละด้วยทัสสนะ อาสวะ
เหล่านั้นเป็นอาสวะที่ภิกษุนั้นละได้แล้วด้วยทัสสนะ อาสวะเหล่าใดที่ภิกษุใดต้องละ
ด้วยการสังวร อาสวะเหล่านั้นเป็นอาสวะที่ภิกษุนั้นละได้แล้วด้วยการสังวร อาสวะ
เหล่าใดที่ภิกษุใดต้องละด้วยการใช้สอย อาสวะเหล่านั้นเป็นอาสวะที่ภิกษุนั้นละได้แล้ว
ด้วยการใช้สอย อาสวะเหล่าใดที่ภิกษุใดต้องละด้วยการอดกสัน อาสวะเหล่านั้น
เป็นอาสวะที่ภิกษุนั้นละได้แล้วด้วยการอดกสัน อาสวะเหล่าใดที่ภิกษุใดต้องละด้วย
การเว้น อาสวะเหล่านั้นเป็นอาสวะที่ภิกษุนั้นละได้แล้วด้วยการเว้น อาสวะเหล่าใด
ที่ภิกษุใดต้องละด้วยการบรรเทา อาสวะเหล่านั้นเป็นอาสวะที่ภิกษุนั้นละได้แล้ว
ด้วยการบรรเทา อาสวะเหล่าใดที่ภิกษุใดต้องละด้วยการเจริญ อาสวะเหล่านั้นเป็น
อาสวะที่ภิกษุนั้นละได้แล้วด้วยการเจริญ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้เราเรียกว่า เป็นผู้สำรวมด้วยการสังวรอาสวะทั้งปวงอยู่
ตัดค้นหาได้แล้ว คลายสังโยชน์ได้แล้ว ทำที่สุดทุกขีได้แล้ว เพราะละมานะได้
โดยชอบ^๑”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

สัพพาสวสูตรที่ ๒ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดู อ.ญ.ปณจก. (แปล) ๒๒/๒๐๐/๓๔๒

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มุลปริยาจวรรค]

๓. อัมมทายาทสูตร

๓. อัมมทายาทสูตร

ว่าด้วยทายาทแห่งธรรม

[๒๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้พระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย" ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี่ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นธรรมทายาทของเรา อย่าเป็นอามิสทายาทเลย เรามีความเอ็นดูในพวกเธออยู่ว่า 'ทำอย่างไรหนอ สาวกทั้งหลายของเราจะพึงเป็นธรรมทายาท ไม่เป็นอามิสทายาท' หากเธอทั้งหลายเป็นอามิสทายาทของเรา ไม่เป็นธรรมทายาท เพราะฉะนั้น เธอทั้งหลายจะพึงถูกวิญญูชนทั้งหลายติเตียนว่า 'สาวกของพระศาสดาเป็นอามิสทายาทอยู่ ไม่เป็นธรรมทายาท' แม้เราก็จะพึงถูกวิญญูชนทั้งหลายติเตียนว่า 'สาวกของพระศาสดาเป็นอามิสทายาทอยู่ ไม่เป็นธรรมทายาท' หากเธอทั้งหลายจะพึงเป็นธรรมทายาทของเรา ไม่เป็นอามิสทายาท เพราะฉะนั้น เธอทั้งหลายจะไม่พึงถูกวิญญูชนทั้งหลายติเตียนว่า 'สาวกของพระศาสดาเป็นธรรมทายาทอยู่ ไม่เป็นอามิสทายาท' แม้เราก็จะไม่พึงถูกวิญญูชนทั้งหลายติเตียนว่า 'สาวกของพระศาสดาเป็นอามิสทายาทอยู่ ไม่เป็นธรรมทายาท'

ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายจงเป็นธรรมทายาทของเราเกิดอย่าเป็นอามิสทายาทเลย เพราะเราก็มีความเอ็นดูในเธอทั้งหลายอยู่ว่า 'ทำอย่างไรหนอ สาวกทั้งหลายของเราจะพึงเป็นธรรมทายาท ไม่เป็นอามิสทายาท'

[๓๐] ภิกษุทั้งหลาย หากเราจะพึงเป็นผู้ฉ้นเสร็จห้ามภัดเรียบร้อยแล้ว สิ้นสุดภัดกิจ มีความสุขตามความต้องการแล้ว แต่บิณฑบาตของเรายังมีเหลือจะต้องทิ้ง ในเวลานั้น ภิกษุ ๒ รูปถูกความหิวและความอ่อนเพลียครอบงำพากันมาเรควรกล่าวกับภิกษุทั้ง ๒ รูปนั้นอย่างนี้ว่า 'ภิกษุทั้งหลาย เราเป็นผู้ฉ้นเสร็จห้ามภัดเรียบร้อยแล้ว สิ้นสุดภัดกิจ มีความสุขตามความต้องการแล้ว แต่

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยาจวรรค]

๓. อัมมทายาทสูตร

บิณฑบาตนี้ของเรายังมีเหลือจะต้องทิ้ง หากเธอทั้งหลายประสงค์ ก็จงฉันเถิด หากเธอทั้งหลายจะไม่ฉัน บัดนี้ เราจะทิ้งลงบนพื้นที่ปราศจากของสดเขียว หรือ เเทลงในน้ำที่ปราศจากตัวสัตว์' ภิกษุ ๒ รูปนั้น รูปหนึ่งมีความคิดอย่างนี้ว่า 'พระผู้มีพระภาคได้เสวยเสร็จห้ามภัตเรียบร้อยแล้ว สิ้นสุดภัตกิจ มีความสุขตามความต้องการแล้ว แต่บิณฑบาตของพระผู้มีพระภาคนี้ ยังมีเหลือจะต้องทิ้ง หากเราจะไม่ฉัน บัดนี้ พระผู้มีพระภาคก็จะทรงทิ้งลงบนพื้นที่ปราศจากของสดเขียว หรือทรงเทลงในน้ำที่ปราศจากตัวสัตว์ แต่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า 'ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นธรรมทายาทของเรา อย่าเป็นอามิสทายาทเลย' บิณฑบาตนี้ เป็นอามิสอย่างหนึ่ง ทางที่ดี เราจะไม่ฉันบิณฑบาตนี้แล้วให้วันคืนผ่านพ้นไปอย่างนี้ ด้วยความหิวและความอ่อนเพลียนี่แล' เธอจึงไม่ฉันบิณฑบาตนั้น แล้วให้วันคืนนั้นผ่านพ้นไปอย่างนี้ ด้วยความหิวและความอ่อนเพลียนั้นแล

ลำดับนั้น ภิกษุรูปที่ ๒ ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า 'พระผู้มีพระภาคได้เสวยเสร็จห้ามภัตเรียบร้อยแล้ว สิ้นสุดภัตกิจ มีความสุขตามความต้องการแล้ว แต่บิณฑบาตของพระผู้มีพระภาคนี้ยังมีเหลือจะต้องทิ้ง หากเราจะไม่ฉัน บัดนี้ พระผู้มีพระภาคก็จะทรงทิ้งลงบนพื้นที่ปราศจากของสดเขียว หรือทรงเทลงในน้ำที่ปราศจากตัวสัตว์ ทางที่ดี เราควรฉันบิณฑบาตนี้บรรเทาความหิวและความอ่อนเพลียแล้วให้วันคืนผ่านพ้นไปอย่างนี้' เธอจึงฉันบิณฑบาตนั้นบรรเทาความหิวและความอ่อนเพลียแล้วให้วันคืนนั้นผ่านพ้นไปอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ (รูปที่ ๒) นั้นฉันบิณฑบาตนั้นบรรเทาความหิวและความอ่อนเพลียแล้วให้วันคืนนั้นผ่านพ้นไปอย่างนี้ แต่ภิกษุรูปแรกนั้นก็ยังคงเป็นผู้ควรบูชา และสรรเสริญกว่า ช้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะการไม่ฉันบิณฑบาตของภิกษุรูปแรกนั้น จักเป็นไปเพื่อความมักน้อย สันโดษ ขัดเกลา เลี้ยงง่าย ปรารถนาความเพียร สิ้นกาลนาน เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายจงเป็นธรรมทายาทของเราเถิด อย่าเป็นอามิสทายาทเลย เพราะเราก็มีความเอ็นดูในเธอทั้งหลายอยู่ว่า 'ทำอย่างไรหนอ สาวกทั้งหลายของเราจะพึงเป็นธรรมทายาท ไม่เป็นอามิสทายาท"

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระดำรัสนี้แล้ว พระสุคตครั้นตรัสพระดำรัสนี้แล้ว ก็เสด็จลุกจากอาสนะเข้าไปยังพระวิหาร

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๓. ชัมมทายาทสูตร

ความไม่สนใจศึกษาวิเวก

[๓๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจากไปไม่นาน ท่านพระสารีบุตร ได้เรียก ภิกษุทั้งหลายในวิหารนั้นมากล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้น รับคำแล้ว ท่านพระสารีบุตรจึงได้กล่าวว่่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ด้วยเหตุเท่าไรหนอ เมื่อพระศาสดาประทับอยู่อย่างมีวิเวก^๑ สาวกทั้งหลายไม่สนใจศึกษา วิเวก ด้วยเหตุเท่าไรหนอ เมื่อพระศาสดาประทับอยู่อย่างมีวิเวก สาวกทั้งหลาย สนใจศึกษาวิเวก”

ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า “ท่านผู้มีอายุ พวกกระผมมาจากที่ไกลเพื่อจะทราบ เนื้อความแห่งภาษิตนี้ในสำนักของท่านพระสารีบุตร พวกกระผมขอโอกาส ขอท่าน พระสารีบุตรได้โปรดแสดงเนื้อความแห่งภาษิตนั้นเถิด เพื่อภิกษุทั้งหลายเมื่อได้ฟัง แล้วจะทรงจำไว้ได้”

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี กระผมจักกล่าว”

ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวเรื่องนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุ ทั้งหลาย ด้วยเหตุเท่าไรหนอ เมื่อพระศาสดาประทับอยู่อย่างมีวิเวก สาวก ทั้งหลายไม่สนใจศึกษาวิเวก เมื่อพระศาสดาประทับอยู่อย่างมีวิเวก สาวก ทั้งหลายในพระธรรมวินัยนี้สนใจศึกษาวิเวก ไม่ละธรรมทั้งหลายที่พระศาสดาตรัสว่า ควรละ เป็นผู้มักมาก เป็นผู้ย่อหย่อน^๒ เป็นผู้นำในวัฏกมนธรรม^๓ ทอดธุระ^๔

เชิงอรรถ :

^๑ วิเวก(ความสงบ) ในที่นี้หมายถึงวิเวก ๓ ประการ คือ (๑) กายวิเวก สงัดกาย (๒) จิตตวิเวก สงัดจิต (๓) อุปลิวิเวก สงัดกิเลส (ม.ม.อ. ๑/๓๑/๑๐๙)

^๒ ย่อหย่อน หมายถึงยึดถือปฏิบัติตามคำสั่งสอนหย่อนยาน (ม.ม.อ. ๑/๓๑/๑๑๐, อภ.ทก.อ. ๒/๔๕/๕๓)

^๓ วัฏกมนธรรม ในที่นี้หมายถึงนิวรรณ์ ๕ ประการ คือ (๑) กามฉันทะ(ความพอใจในกาม) (๒) พยาบาท (ความคิดร้าย) (๓) ถีนมิทตะ(ความหดหู่และเชื่องซึม) (๔) อุทัจจกุกกุจจะ(ความฟุ้งซ่านและร้อใจ) (๕) วิจิกิจฉา(ความลังเลสงสัย) (ม.ม.อ. ๑/๓๑/๑๑๐, อภ.ทก.อ. ๒/๔๕/๕๓)

^๔ ทอดธุระ ในที่นี้หมายถึงไม่บำเพ็ญอุปลิวิเวกให้บริบูรณ์, อนึ่ง หมายถึงทอดทิ้งหน้าที่ในวิเวก ๓ ประการ คือ กายวิเวก จิตตวิเวก และอุปลิวิเวก (ม.ม.อ. ๑/๓๑/๑๑๐, อภ.ทก.อ. ๒/๔๕/๕๓)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๓. ฉัมมทายาทสูตร

ในปริเวก^๑ บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุผู้เป็นเถระเป็นผู้ควรถูกติเตียนโดยฐานะ^๒ ๓ ประการ คือ เป็นผู้ควรถูกติเตียนโดยฐานะที่ ๑ ว่า 'เมื่อพระศาสดาประทับอยู่อย่างมีวิเวก สวาททั้งหลายไม่สนใจศึกษาวิเวก' เป็นผู้ควรถูกติเตียนโดยฐานะที่ ๒ ว่า 'สวาททั้งหลายไม่ละธรรมทั้งหลายที่พระศาสดาตรัสว่า ควรละ' และเป็นผู้ควรถูกติเตียนโดยฐานะที่ ๓ ว่า 'สวาททั้งหลายเป็นผู้มักมาก เป็นผู้ย่อหย่อน เป็นผู้นำในวัฏกมนธรรม ทอดธุระในปริเวก' ภิกษุผู้เป็นเถระเป็นผู้ควรถูกติเตียนโดยฐานะ ๓ ประการนี้ บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุผู้เป็นมัชฌิมะ ฯลฯ ภิกษุผู้เป็นนวกะเป็นผู้ควรถูกติเตียนโดยฐานะ ๓ ประการ คือ เป็นผู้ควรถูกติเตียนโดยฐานะที่ ๑ ว่า 'เมื่อพระศาสดาประทับอยู่อย่างมีวิเวก สวาททั้งหลายไม่สนใจศึกษาวิเวก' เป็นผู้ควรถูกติเตียนโดยฐานะที่ ๒ ว่า 'สวาททั้งหลายไม่ละธรรมทั้งหลายที่พระศาสดาตรัสว่า ควรละ' เป็นผู้ควรถูกติเตียนโดยฐานะที่ ๓ ว่า 'สวาททั้งหลายเป็นผู้มักมาก เป็นผู้ย่อหย่อน เป็นผู้นำในวัฏกมนธรรม ทอดธุระในปริเวก' ภิกษุผู้เป็นนวกะเป็นผู้ควรถูกติเตียนโดยฐานะ ๓ ประการนี้

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ด้วยเหตุเท่านั้นแล เมื่อพระศาสดาประทับอยู่อย่างมีวิเวก สวาททั้งหลายชื่อว่าไม่สนใจศึกษาวิเวก

ความสนใจศึกษาวิเวก

[๓๒] ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ด้วยเหตุเท่าไรหนอ เมื่อพระศาสดาประทับอยู่อย่างมีวิเวก สวาททั้งหลายสนใจศึกษาวิเวก เมื่อพระศาสดาประทับอยู่อย่างมีวิเวก สวาททั้งหลายในพระธรรมวินัยนี้สนใจศึกษาวิเวก ละธรรมทั้งหลายที่พระศาสดาตรัสว่า ควรละ ไม่เป็นผู้มักมาก ไม่เป็นผู้ย่อหย่อน ไม่เป็นผู้นำในวัฏกมนธรรม

เชิงอรรถ :

^๑ ปริเวก หมายถึงอุปธิวิเวก คือสภาวะอันเป็นที่ตั้งที่ทรงไว้แห่งทุกข ใต้แก่ กาม กิเลส เบญจขันธ์ และอภิสังขาร กล่าวคือนิพพาน (อภ.ทุก.อ. ๒/๔๕/๕๓)

^๒ ฐานะ ในที่นี้หมายถึงเหตุ แท้จริง คำว่า 'ฐานะ' มีความหมาย ๔ นัย คือ (๑) อีสสริยะะ (ตำแหน่ง, ความเป็นใหญ่) (๒) ลีติ (เป้าหมาย,ที่ตั้ง) (๓) ขณะ(กาล) (๔) การณะ (เหตุ) ในที่นี้หมายถึงเหตุ (ม.ม.อ. ๑/๓๑/๑๑๐)

พระสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๓. ชัมมทายาทสูตร

‘ไม่ทอดธุระในปวิเวก บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุผู้เป็นเถระเป็นผู้ควรสรรเสริญโดย
ฐานะ ๓ ประการ คือ เป็นผู้ควรสรรเสริญโดยฐานะที่ ๑ ว่า ‘เมื่อพระศาสดา
ประทับอยู่อย่างมีวิเวก สวาททั้งหลายสนใจศึกษาวิเวก’ เป็นผู้ควรสรรเสริญโดยฐานะ
ที่ ๒ ว่า ‘สวาททั้งหลายละธรรมทั้งหลายที่พระศาสดาตรัสว่า ควรละ’ เป็นผู้
ควรสรรเสริญโดยฐานะที่ ๓ ว่า ‘สวาททั้งหลายไม่เป็นผู้มักมาก ไม่เป็นผู้ย่อหย่อน
‘ไม่เป็นผู้นำในวัฏกมนธรรม ‘ไม่ทอดธุระในปวิเวก’ บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุผู้เป็น
มัชฌิมะ ฯลฯ ภิกษุผู้เป็นนวกะเป็นผู้ควรสรรเสริญโดยฐานะ ๓ ประการ คือ
เป็นผู้ควรสรรเสริญโดยฐานะที่ ๑ ว่า ‘เมื่อพระศาสดาประทับอยู่อย่างมีวิเวก สวาท
ทั้งหลายสนใจศึกษาวิเวก’ เป็นผู้ควรสรรเสริญโดยฐานะที่ ๒ ว่า ‘สวาททั้งหลาย
ละธรรมทั้งหลาย ที่พระศาสดาตรัสว่า ควรละ’ เป็นผู้ควรสรรเสริญโดยฐานะที่ ๓
ว่า ‘สวาททั้งหลาย ไม่เป็นผู้มักมาก ไม่เป็นผู้ย่อหย่อน ไม่เป็นผู้นำในวัฏกมนธรรม
‘ไม่ทอดธุระในปวิเวก’ ภิกษุผู้เป็นนวกะเป็นผู้ควรสรรเสริญโดยฐานะ ๓ ประการนี้
ด้วยเหตุเท่านั้นแล เมื่อพระศาสดาประทับอยู่อย่างมีวิเวก สวาททั้งหลายชื่อว่าสนใจ
ศึกษาวิเวก

มัชฌิมาปฏิบัติ

[๓๓] ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บรรดาธรรมเหล่านั้น โลภะและโทสะเป็นบาป
มัชฌิมาปฏิบัติทำมีอยู่เพื่อละโลภะและโทสะ เป็นปฏิบัติทำก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้
เกิดญาณ เป็นไปเพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน^๑

**มัชฌิมาปฏิบัติอันเป็นปฏิบัติทำก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อ
สงบระงับ คือ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน คืออะไร**

คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ)
๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)

เชิงอรรถ :

^๑ ร.ม. (แปล) ๔/๑๓/๒๐

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๓. ธรรมทหายาทสูตร

๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
 ๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)
 ๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
 ๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)
 ๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

นี้แล คือ มัชฌิมาปฏิบัติห้าอันเป็นปฏิบัติหาก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บรรดาธรรมเหล่านั้น โภคะ(ความโกรธ) อุปนาหะ(ความผูกโกรธ) เป็นบาป มัชฌิมาปฏิบัติห้าอันอยู่เพื่อละโภคะและอุปนาหะ เป็นปฏิบัติหาก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

มักขะ(ความลบลู่คุณท่าน) ปฬาสะ(ความดีเสมอ) ...

อิสสา(ความริษยา) มัจฉริยะ(ความตระหนี่) ...

มายา(มารยา) สาถะยยะ(ความโอ้อวด) ...

ถัมภะ(ความหิวดี) สารัมภะ(ความแข่งดี) ...

มานะ(ความถือตัว) อติมานะ(ความดูหมิ่นเขา) ...

มทะ(ความมัวเมา) และปมาทะ(ความประมาท) เป็นบาป มัชฌิมาปฏิบัติห้าอันอยู่เพื่อละมทะและปมาทะ เป็นปฏิบัติหาก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

มัชฌิมาปฏิบัติห้าอันเป็นปฏิบัติหาก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน คืออะไร

คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ ๒. สัมมาสังกัปปะ
 ๓. สัมมาวาจา ๔. สัมมากัมมันตะ

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๔. กยเกรวสูตร

๕. สัมมาอาชีวะ

๖. สัมมาวายามะ

๗. สัมมาสติ

๘. สัมมาสมาธิ

นี้แล คือ มัชฌิมาปฏิบัติห้าอันเป็นปฏิบัติหาก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อสงบระงับ เพื่อรู้อย่างยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน”

ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมภาษิตของท่านพระสารีบุตร ดังนี้แล

ธัมมทนายาสสูตรที่ ๓ จบ

๔. กยเกรวสูตร

ว่าด้วยความขลาดกลัว

[๓๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล พราหมณ์ชื่อชาณสโสณิเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกัน แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่ท่านพระโคตม กุลบุตรทั้งหลายมีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เจาะจงท่านพระโคตม ท่านพระโคตมทรงเป็นหัวหน้าของกุลบุตรเหล่านั้น เป็นผู้มียุปลการะมาก เป็นผู้แนะนำให้ถือตาม ชุมชนนั้นถือเอาแบบอย่างท่านพระโคตมหรือ”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พราหมณ์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น พราหมณ์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น กุลบุตรทั้งหลายมีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเจาะจงเรา เราเป็นหัวหน้าของพวกเขา เป็นผู้มียุปลการะมาก เป็นผู้แนะนำให้ถือตาม ชุมชนนั้นถือเอาแบบอย่างเรา”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๑. มูลปริยาจวรรค]

๔. กยเกรวสูตร

ชาณสุโสณิพราหมณ์กราบทูลว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม เสนาสนะอันเจียมสงัด คือป่าโปร่งและป่าทึบ^๑ อยู่ลำบาก ทำวิเวก^๒ได้ยาก ในการอยู่โดดเดี่ยวก็อภิมย^๓ได้ยาก ป่าทั้งหลายเห็นจะชักนำจิตของภิกษุผู้ยังไม่ได้สมาธิ^๓ให้หวาดหวั่น”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พราหมณ์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น พราหมณ์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น เสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ อยู่ลำบาก ทำวิเวกได้ยาก ในการอยู่โดดเดี่ยวก็อภิมย^๓ได้ยาก ป่าทั้งหลายเห็นจะชักนำจิตของภิกษุผู้ยังไม่ได้สมาธิให้หวาดหวั่น”

เหตุสะดุ้งกลัวการอยู่ในเสนาสนะป่า ๑๖ ประการ

[๓๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พราหมณ์ เมื่อก่อน เราเป็นโพธิสัตว์ ยังไม่ได้ตรัสรู้ ได้มีความดำริว่า ‘เสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ อยู่ลำบาก ทำวิเวกได้ยาก ในการอยู่โดดเดี่ยวก็อภิมย^๓ได้ยาก ป่าทั้งหลายเห็นจะชักนำจิตของภิกษุผู้ยังไม่ได้สมาธิให้หวาดหวั่น’ เรานั้นได้มีความดำริว่า ‘สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งมีกายกรรมไม่บริสุทธิ์ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมประสบความกลัวและความขลาดอันเป็นอกุศล เพราะเหตุแห่งโทษของตนคือมีกายกรรมไม่บริสุทธิ์ ส่วนเรามีใช่เป็นผู้มีกายกรรมไม่บริสุทธิ์ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้มีกายกรรมบริสุทธิ์ พระอริยะ^๔เหล่าใดมีกายกรรมบริสุทธิ์ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้หนึ่งในบรรดาพระอริยะเหล่านั้น’

เชิงอรรถ :

^๑ ป่าโปร่ง (อรณฺญ) หมายถึงป่าอยู่นอกเสาเขตเมืองออกไปอย่างน้อยชั่ว ๕๐๐ ลูกธนู ป่าทึบ (วนปตถ)

หมายถึงสถานที่ที่ไม่มีคนอยู่อาศัย เลยเขตหมู่บ้านไป (ม.นุ.อ. ๑/๓๔/๑๒๑, อจ.ทสก.อ. ๒/๓๑/๓๐)

^๒ วิเวก ในที่นี้หมายถึงกายวิเวก(สังคกาย) (ม.นุ.อ. ๑/๓๔/๑๒๒, อจ.ทสก.อ. ๓/๙๙/๓๗๐)

^๓ สมาธิ ในที่นี้หมายถึงอุปจารสมาธิ หรืออัปปนาสมาธิ (ม.นุ.อ. ๑/๓๔/๑๒๒, อจ.ทสก.อ. ๓/๙๙/๓๗๐)

^๔ พระอริยะ ในที่นี้หมายถึงพระพุทธเจ้าและพระพุทธสาวก (ม.นุ.อ. ๑/๓๔/๑๒๓) และดูเทียบเชิงอรรถ

ข้อ ๒ หน้า ๒ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๓๔ }

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๑. มูลปริยาจวรรค]

๔. กยเกรวสูตร

พราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความเป็นผู้มีกายกรรมบริสุทธิ์นั้นในตน จึงถึงความ
เป็นผู้มีความปลอดภัยอย่างยิ่งเพื่ออยู่ในป่า (๑)

[๓๖] พราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริว่า 'สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด
เหล่าหนึ่งเป็นผู้มีวัชกรรมไม่บริสุทธิ์ ฯลฯ มีมโนกรรมไม่บริสุทธิ์ ฯลฯ มีการ
เลี้ยงชีพไม่บริสุทธิ์ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ สมณะ
หรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมประสบความกลัวและความขลาดอันเป็นอกุศล
เพราะเหตุแห่งโทษของตนคือมีการเลี้ยงชีพไม่บริสุทธิ์ ส่วนเรามิใช่เป็นผู้มีการเลี้ยง
ชีพไม่บริสุทธิ์ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้มี
การเลี้ยงชีพบริสุทธิ์ พระอริยะเหล่าใดมีการเลี้ยงชีพบริสุทธิ์ เข้าอาศัยเสนาสนะ
อันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้หนึ่งในบรรดาพระอริยะเหล่านั้น'

พราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความเป็นผู้มีการเลี้ยงชีพบริสุทธิ์นั้นในตน จึงถึง
ความเป็นผู้ปลอดภัยอย่างยิ่งเพื่ออยู่ในป่า (๒-๓-๔)

[๓๗] พราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริว่า 'สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด
เหล่าหนึ่งมีปกติเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีความกำหนดกล้าในกามคุณทั้งหลาย
เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญ
เหล่านั้น ย่อมประสบความกลัวและความขลาดอันเป็นอกุศล เพราะเหตุแห่งโทษ
ของตนคือมีปกติเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น และมีความกำหนดกล้าในกามคุณ
ทั้งหลาย ส่วนเรามิใช่เป็นผู้มีปกติเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น ไม่มีความกำหนด
กล้าในกามคุณทั้งหลาย เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ
เรามิใช่เป็นผู้มีปกติเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น พระอริยะเหล่าใดไม่มีปกติเพ่ง
เล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ
เราเป็นผู้หนึ่งในบรรดาพระอริยะเหล่านั้น'

พราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความเป็นผู้ไม่มีปกติเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น
นั้นในตน จึงถึงความเป็นผู้ปลอดภัยอย่างยิ่งเพื่ออยู่ในป่า (๕)

[๓๘] พราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริว่า 'สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด
เหล่าหนึ่งมีจิตวิบัติ มีความดำริชั่วร้าย เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่ง
และป่าทึบ สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมประสบความกลัวและความ
ขลาดอันเป็นอกุศล เพราะเหตุแห่งโทษของตนคือมีจิตวิบัติและมีความดำริชั่วร้าย

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยาयरรรค]

๔. กยเกรวสูตร

ส่วนเรามีใช่เป็นผู้มีจิตวิบัติ มิใช่มีความดำริชั่วร้าย เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัด คือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้มีจิตเมตตา พระอริยะเหล่าใดมีจิตเมตตา เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้หนึ่งในบรรดาพระอริยะเหล่านั้น'

พราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความเป็นผู้มีจิตเมตตานั้นในตน จึงถึงความเป็นผู้ปลอดภัยอย่างยิ่งเพื่ออยู่ในป่า (๖)

[๓๙] พราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริว่า 'สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งถูกถิ่นมัทธะ(ความหดหู่และเขื่องซึม) กลุ้มรมแล้ว เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมประสบความกลัวและความขลาดอันเป็นอกุศล เพราะเหตุแห่งโทษของตนคือการถูกถิ่นมัทธะกลุ้มรม ส่วนเรามีใช่เป็นผู้ถูกถิ่นมัทธะกลุ้มรม เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้ปราศจากถิ่นมัทธะ พระอริยะเหล่าใดเป็นผู้ปราศจากถิ่นมัทธะ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้หนึ่งในบรรดาพระอริยะเหล่านั้น'

พราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความเป็นผู้ปราศจากถิ่นมัทธะนั้นในตน จึงถึงความเป็นผู้ปลอดภัยอย่างยิ่งเพื่ออยู่ในป่า (๗)

[๔๐] พราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริว่า 'สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งเป็นผู้ฟุ้งซ่าน มีจิตไม่สงบ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมประสบความกลัวและความขลาดอันเป็นอกุศล เพราะเหตุแห่งโทษของตนคือเป็นผู้ฟุ้งซ่านและมีจิตไม่สงบ ส่วนเรามีใช่เป็นผู้ฟุ้งซ่าน มิใช่มีจิตไม่สงบ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้มีจิตสงบแล้ว พระอริยะเหล่าใดเป็นผู้มีจิตสงบ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้หนึ่งในบรรดาพระอริยะเหล่านั้น'

พราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความเป็นผู้มีจิตสงบนั้นในตน จึงถึงความเป็นผู้ปลอดภัยอย่างยิ่งเพื่ออยู่ในป่า (๘)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลนาสก์ [๑. มูลปริยาयरรรค]

๔. กยเกรวสูตร

[๔๑] พราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริว่า 'สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด เหล่าหนึ่งเป็นผู้เคลือบแคลงสงสัย เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญ' เหล่า นั้น ย่อมประสบความกลัวและความขลาดอันเป็น อกุศล เพราะเหตุแห่งโทษของตนคือความเคลือบแคลงสงสัย ส่วนเรามาใหม่เป็นผู้ เคลือบแคลงสงสัย เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้ ข้ามพ้นความเคลือบแคลงสงสัยแล้ว พระอริยะเหล่าใดเป็นผู้ข้ามพ้นความสงสัยแล้ว เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้หนึ่งในบรรดาพระอริยะ เหล่า นั้น'

พราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความเป็นผู้ข้ามพ้นความสงสัยนั้นในตน จึงถึง ความเป็นผู้ปลอดภัยอย่างยิ่งเพื่ออยู่ในป่า (๙)

[๔๒] พราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริว่า 'สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด เหล่าหนึ่งเป็นผู้ยกตนข่มผู้อื่น เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญ' เหล่า นั้น ย่อมประสบความกลัวและความขลาดอันเป็น อกุศล เพราะเหตุแห่งโทษของตนคือการยกตนข่มผู้อื่น ส่วนเรามาใหม่เป็นผู้ยกตนข่ม ผู้อื่น เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้ไม่ยกตนข่ม ผู้อื่น พระอริยะเหล่าใดเป็นผู้ไม่ยกตนข่มผู้อื่น เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัด คือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้หนึ่งในบรรดาพระอริยะเหล่า นั้น'

พราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความเป็นผู้ไม่ยกตนข่มผู้อื่นนั้นในตน จึงถึงความ ปลอดภัยอย่างยิ่งเพื่ออยู่ในป่า (๑๐)

[๔๓] พราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริว่า 'สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด เหล่าหนึ่งเป็นผู้สะดุ้งกลัวและมักขลาด เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่ง และป่าทึบ สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญ' เหล่า นั้น ย่อมประสบความกลัวและ ความขลาดอันเป็นอกุศล เพราะเหตุแห่งโทษของตนคือความสะดุ้งกลัวและมักขลาด ส่วนเรามาใหม่เป็นผู้สะดุ้งกลัวและมักขลาด เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่า โปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้ปราศจากความขนพองสยองเกล้า พระอริยะเหล่าใดเป็น ผู้ปราศจากความขนพองสยองเกล้า เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและ ป่าทึบ เราเป็นผู้หนึ่งในบรรดาพระอริยะเหล่า นั้น'

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๑. มูลปริยาयरรรค]

๔. ทยเกรวสูตร

พรวหมณฺ์ เรวเห็นชัฏซึ่งความเป็นผู้ปรวศจกควมสะดุงกลั่วนั้นในตน จึงถึง
ความเป็นผู้ปลอดภัยอย่งยั้งเพืออยู่ในปว (๑๑)

[๔๔] พรวหมณฺ์ เรวนั้นได้มืควมดวริวว ‘สมณะหรือพรวหมณฺ์เหลวไค
เหลวหนึ่งปรวรณवलภสัฏการะและควมสรริสรริญ เขวอวคัฎเสณวสนะอันเจียบ
สงัฎคือปวโปรงและปวทึบ สมณะหรือพรวหมณฺ์ผู้เจริญเหลวนั้น ยอมประสบควม
กลัवलและควมขลวตอันเป็นอกุศล เพราะเหตุแห่งโทษขงตนคือควมปรวรณว
ลภสัฏการะและควมสรริสรริญ ส่วนเรวมิใช่เป็น ผู้ปรวรณवलภสัฏการะและควม
สรริสรริญ เขวอวคัฎเสณวสนะอันเจียบสงัฎคือปวโปรงและปวทึบ เรวเป็นผู้มืควม
ปรวรณวน้อย พระอริยะเหลวไคมืควมปรวรณวน้อย เขวอวคัฎเสณวสนะอัน
เจียบสงัฎคือปวโปรงและปวทึบ เรวเป็นผู้หนึ่งนบรรดวพระอริยะเหลวนั้น’

พรวหมณฺ์ เรวเห็นชัฏซึ่งความเป็นผู้มืควมปรวรณวน้อยนั้นในตน จึงถึงควม
เป็น ผู้ปลอดภัยอย่งยั้งเพืออยู่ในปว (๑๒)

[๔๕] พรวหมณฺ์ เรวนั้นได้มืควมดวริวว ‘สมณะหรือพรวหมณฺ์เหลวไค
เหลวหนึ่งเป็นผู้เกียจครวณ ปรวศจกควมเพียร เขวอวคัฎเสณวสนะอันเจียบสงัฎ
คือปวโปรงและปวทึบ สมณะหรือพรวหมณฺ์ผู้เจริญเหลวนั้น ยอมประสบควมกลัवल
และควมขลวตอันเป็นอกุศล เพราะเหตุแห่งโทษขงตนคือควมเป็นผู้เกียจครวณ
ปรวศจกควมเพียร ส่วนเรวมิใช่เป็นผู้เกียจครวณ มิใช่ปรวศจกควมเพียร
เขวอวคัฎเสณวสนะอันเจียบสงัฎคือปวโปรงและปวทึบ เรวเป็นผู้ปรวรภควมเพียร^๑
พระอริยะเหลวไคเป็นผู้ปรวรภควมเพียร เขวอวคัฎเสณวสนะอันเจียบสงัฎคือปวโปรง
และปวทึบ เรวเป็นผู้หนึ่งนบรรดวพระอริยะเหลวนั้น’

เชิงอรรถ :

- ^๑ **ปรวรภควมเพียร** ในที่นี้หมยถึงมืควมเพียรที่บริบูรณฺ์ และมีควมเพียรที่ประดับประคองไว้สมววเสมอ
ไมหยอนนัฏ ไมตึงนัฏ ไมให้จิตปรุงแต่งทวใน ไมให้พุงขวณทวนอก คววว **ควมเพียร** ในที่นี้หมยเวว
ทัง **ควมเพียรทวทว** เช่น เพียรพยวยทวทวตลคคินและวัน ดุจในประโยควว “ภิกษุในธรรมวินัยนี้
ขวระจิตให้บริสุทธีจกธรรมที่กัณจิตไมให้บรรลควมดีดวด้วยการเดินจงกรม ดวด้วยการนั่งตลคควัน” (อภ.วิ.(แปล)
๓๕/๕๑๙/๓๙๑) และ **ควมเพียรทวจิต** เช่น เพียรพยวยทวทวจิตไว้ดวด้วยการกำหนดสถณวที่เป็นต้น ดุจ
ในประโยควว “เรวจะไม่ออกจกถวณัณจกววจิตขงเรวจะหลดพนจกอวสวะ ไมถือมันดวยอุปวทวณ”
(อจ.เอกก.อ. ๑/๑๘๘/๔๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภวษวไทย ฉบับมทวจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลม : ๑๒ หนว : ๓๘ }

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยาवरค]

๔. กยเกรวสูตร

พราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความเป็นผู้ปรารถนาความเพียรนั้นในตน จึงถึงความ
เป็นผู้ปลอดภัยอย่างยิ่งเพื่ออยู่ในป่า (๑๓)

[๔๖] พราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริว่า 'สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด
เหล่าหนึ่งขาดสติสัมปชัญญะ(ความระลึกได้และความรู้ตัว) เข้าอาศัยเสนาสนะ
อันเจียบสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมประสบ
ความกลัวและความขลาดอันเป็นอกุศล เพราะเหตุแห่งโทษของตนคือความเป็นผู้
ขาดสติสัมปชัญญะ ส่วนเรามีใช้เป็นผู้ขาดสติสัมปชัญญะ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบ
สงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้มีสติมั่นคง พระอริยะเหล่าใดเป็นผู้มีสติมั่นคง
เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้หนึ่งในบรรดาพระ
อริยะเหล่านั้น'

พราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความเป็นผู้มีสติมั่นคงนั้นในตน จึงถึงความ
เป็นผู้ปลอดภัยอย่างยิ่งเพื่ออยู่ในป่า (๑๔)

[๔๗] พราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริว่า 'สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด
เหล่าหนึ่งมีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตดิ้นรนกวัดแกว่ง เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสงัดคือ
ป่าโปร่งและป่าทึบ สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมประสบความกลัว
และความขลาดอันเป็นอกุศล เพราะเหตุแห่งโทษของตนคือความเป็นผู้มีจิตไม่ตั้ง
มั่นและมีจิตดิ้นรนกวัดแกว่ง ส่วนเรามีใช้เป็นผู้มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตไม่ดิ้นรนกวัดแกว่ง
เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสมาธิ
พระอริยะเหล่าใดเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสมาธิ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสงัดคือ
ป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้หนึ่งในบรรดาพระอริยะเหล่านั้น'

พราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสมาธินั้นในตน จึงถึงความ
เป็นผู้ปลอดภัยอย่างยิ่งเพื่ออยู่ในป่า (๑๕)

[๔๘] พราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริว่า 'สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด
เหล่าหนึ่งเป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสงัดคือป่าโปร่งและ
ป่าทึบ สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมประสบความกลัวและความขลาด
อันเป็นอกุศล เพราะเหตุแห่งโทษของตนคือความเป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา ส่วนเรา

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลนาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๔. กยเกรวสูตร

มิใช่เป็นผู้โง่เขลาเบาปัญญา เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญา พระอริยะเหล่าใดเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญา เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้หนึ่งในบรรดาพระอริยะเหล่านั้น'

พราหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญานั้นในตน จึงถึงความเป็นผู้ปลอดภัยอย่างยิ่งเพื่ออยู่ในป่า (๑๖)

เหตุสะดักกลัวการอยู่ในเสนาสนะป่า ๑๖ ประการ จบ

[๔๙] พราหมณ์ เรานั้นได้มีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรอยู่ในเสนาสนะเช่นนี้ คือ อารามเจดีย์ วนเจดีย์ รุกขเจดีย์^๑อันน่าสะพรึงกลัว น่าขนพองสยองเกล้า ในราตรีที่กำหนดรู้กันว่าวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งบิกษุ ด้วยหวังว่า 'เราจะได้เห็นความน่ากลัวและความขลาด' ต่อมา เราได้อยู่ในเสนาสนะและราตรีดังกล่าวแล้วนั้น เมื่อเราอยู่ในเสนาสนะนั้น สัตว์ป่ามา นกยูงทำไม้ให้ตกลงมา หรือลมพัดเศษใบไม้ให้ตกลงมา เรานั้นได้มีความดำริว่า 'ความกลัวและความขลาดนี้นั้นย่อมเกิดขึ้นแน่นอน' เรานั้นได้มีความดำริว่า 'เพราะเหตุไร เราจึงหวังเฉพาะแต่เรื่องความกลัวอยู่อย่างเดียว ทางที่ดี เราควรจะกำจัดความกลัวและความขลาดที่เกิดขึ้นแก่เราในอิริยาบถที่เราเป็นอยู่นั้น ๆ เสีย' เมื่อเรากำลังจงกรมอยู่ ความกลัวและความขลาดเกิดขึ้นแก่เรา เราจะไม่นอน ไม่นั่ง ไม่นอน จะจงกรมอยู่ จนกว่าจะกำจัดความกลัวและความขลาดนั้นได้ เมื่อเรายืนอยู่ ความกลัวและความขลาดเกิดขึ้นแก่เรา เราจะไม่งงกรม ไม่นั่ง ไม่นอน จะยืนอยู่จนกว่าจะกำจัดความกลัวและความขลาดนั้นได้ เมื่อเรานั่งอยู่ ความกลัวและความขลาดเกิดขึ้นแก่เรา เราจะไม่นอน ไม่นั่ง ไม่งงกรม จะนั่งอยู่ จนกว่าจะกำจัดความกลัวและความขลาดนั้นได้ เมื่อเรานอนอยู่ ความกลัวและความขลาดเกิดขึ้นแก่เรา เราจะไม่นั่ง ไม่นอน ไม่งงกรม จะนอนอยู่จนกว่าจะกำจัดความกลัวและความขลาดนั้นได้

เชิงอรรถ :

^๑ อารามเจดีย์ หมายถึงสถานที่ที่ตงามด้วยไม้ดอกและไม้ผล ที่เรียกว่า เจดีย์ เพราะเป็นสถานที่กระทำ วิจิตร ทำให้นามูชา วนเจดีย์ หมายถึงชายป่าที่ต้องนำเครื่องพลีกรรมไปสังเวศ ป่าสุภควันและป่าที่ตั้งศาลเป็นที่สถิตของเทวดาเป็นต้น รุกขเจดีย์ หมายถึงต้นไม้ใหญ่ที่คนเคารพบูชาใกล้ปากทางเข้าหมู่บ้าน หรือนิคมเป็นต้น โดยเข้าใจว่าเป็นที่อยู่ของเทวดาผู้มีฤทธิ์ (ม.ม.อ. ๑/๔๙/๑๒๙)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๔. กยเกรวสูตร

สัตว์ผู้ไม่ลุ่มหลง

[๕๐] พรหมณ์ มีสมณพรหมณ์พวกหนึ่งเข้าใจกลางคืนแท้ ๆ ว่าเป็นกลางวัน เข้าใจกลางวันแท้ ๆ ว่าเป็นกลางคืน เรากล่าวการมีความเข้าใจเช่นนี้ เพราะสมณพรหมณ์เหล่านั้นอยู่ด้วยความหลง ส่วนเราเข้าใจกลางคืนแท้ ๆ ว่าเป็นกลางคืน เข้าใจกลางวันแท้ ๆ ว่าเป็นกลางวัน บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูกต้องควรกล่าวกับเราว่า 'สัตว์ผู้ไม่มีความหลงได้อุบัติแล้วในโลก เพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูลเพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย'

[๕๑] พรหมณ์ เราปรารถนาความเพียรไม่ย่อหย่อน สติก็มั่นคงไม่พินเพื่อนกายสงบระงับไม่กระสับกระส่าย จิตเป็นสมาธิมีอารมณ์แน่วแน่ เรานั้นสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่^๑ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุทุติยฌานที่มีความผ่องใสภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่^๒ เพราะปิติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอรหันต์ทั้งหลายสรรเสริญว่า 'ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข'^๓ เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขาอยู่^๔

วิชา ๓

[๕๒] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน^๕ ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เรานั้นจึงน้อมจิตไปเพื่ออุปเพณีสถาปนาศรัทธาญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง

เชิงอรรถ :

^{๑-๔} ที.สี.(แปล) ๙/๔๑๓/๑๗๘

^๕ กิเลสเพียงดั่งเนิน (อังกณะ) หมายถึงกิเลสเพียงดั่งเนินคือราคะ โทสะ โมหะ มลทิน หรือเปือกตม ในที่บางแห่ง หมายถึงพื้นที่เป็นเนินตามทีพุดกันว่า เนินโพธิ์ เนินเจดีย์ เป็นต้น แต่ในที่นี้ ท่านพระสาริบุตรประสงค์เอากิเลสอย่างแผ่ดร้อนนานับการว่า กิเลสเพียงดั่งเนิน (ม.ม.อ. ๑/๕๗/๑๕๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๔๑ }

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๔. กายเวรวสูตร

๒ ขาดิบ้าง ๓ ขาดิบ้าง ๔ ขาดิบ้าง ๕ ขาดิบ้าง ๑๐ ขาดิบ้าง ๒๐ ขาดิบ้าง ๓๐ ขาดิบ้าง ๔๐ ขาดิบ้าง ๕๐ ขาดิบ้าง ๑๐๐ ขาดิบ้าง ๑,๐๐๐ ขาดิบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ขาดิบ้าง ตลอดสังวิฏฐกัปปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวิฏฐกัปปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวิฏฐกัปปและวิวิฏฐกัปป^๑เป็นอันมากบ้างว่า 'ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตจากภพนั้นก็ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็มียชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตจากภพนั้นจึงมาเกิดในภพนี้ เราระลึกชาติก่อนได้หลายชาติพร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ เราบรกรรมวิชชาที่ ๑ นี้ในปฐมยามแห่งราตรี ก่าจัดอวิชชาได้แล้ว วิชชาก็เกิดขึ้น ก่าจัดความมืดได้แล้ว ความสว่างก็เกิดขึ้น เหมือนบุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ฉะนั้น

[๕๓] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เรานั้นจึงน้อมจิตไปเพื่อจตุปปาตญาณ เห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า 'หมู่มสัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทูคติ วินิบาต นรก แต่หมู่มสัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์' เราเห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ คือ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล เราบรกรรมวิชชาที่ ๒ นี้ ในมัชฌิมยามแห่งราตรี ก่าจัดอวิชชาได้แล้ว วิชชาก็เกิดขึ้น ก่าจัดความมืดได้แล้ว ความสว่างก็เกิดขึ้น เหมือนบุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ **สังวิฏฐกัปป** หมายถึงกัปปฝ่ายเสื่อม คือช่วงระยะเวลาที่โลกกำลังพินาศ **วิวิฏฐกัปป** หมายถึงกัปปฝ่ายเจริญ คือช่วงระยะเวลาที่โลกกำลังฟื้นขึ้นมาใหม่ (วิ.อ. ๑/๑๒/๑๕๘)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๔. กยเกราวสูตร

[๕๔] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เรานั้น น้อมจิตไปเพื่ออัสวักขยญาณ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้อัสวะ นี้อัสวสมุทัย นี้อัสวนิโรธ นี้อัสวนิโรธคามินีปฏิปทา’ เมื่อเรานั้นรู้เห็นอย่างนี้ จิตยอมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภาวาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า ‘หลุดพ้นแล้ว’ รู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว^๑ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว^๒ ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป^๓’ เราบรรลุวิชชาที่ ๓ นี้ ในปัจฉิมยามแห่งราตรี กำจัดอวิชชาได้แล้ว วิชชาก็เกิดขึ้น กำจัดความมืดได้แล้ว ความสว่างก็เกิดขึ้น เหมือนบุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่จะนั้น

[๕๕] พรหมณ์ บางคราวท่านอาจมีความคิดอย่างนี้ว่า ‘แม้วันนี้ พระโคตมยังไม่เป็นผู้ปราศจากราคะ โทสะ และโมหะ เพราะฉะนั้น พระองค์จึงเข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ’ ท่านไม่ควรเห็นอย่างนั้น เราเห็นอำนาจประโยชน์ ๒ ประการ คือ (๑) การอยู่เป็นสุขในปัจจุบันของตน (๒) การอนุเคราะห์ชุมชนผู้เกิดในภายหลัง จึงเข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ”

เชิงอรรถ :

- ^๑ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว หมายถึงกิจแห่งการปฏิบัติเพื่อทำลายอัสวักกิเลส จบสิ้นสมบูรณ์แล้ว ไม่มีกิจที่จะต้องทำเพื่อตนเอง แต่ยังมีหน้าที่เพื่อผู้อื่นอยู่ ผู้บรรลุถึงขั้นนี้ได้ ชื่อว่า อเสขบุคคล (ม.ม.อ. ๑/๕๔/๑๓๘, ที.สี.อ. ๑/๒๔๘/๒๐๓)
- ^๒ กิจที่ควรทำ ในที่นี้หมายถึงกิจในอริยสัจ ๔ คือ การกำหนดรู้ทุกข์, การละเหตุเกิดแห่งทุกข์, การทำให้แจ้งซึ่งความดับทุกข์ และการอบรมมรรคมงคล ๘ ให้เจริญ (ม.ม.อ. ๑/๕๔/๑๓๘, ที.สี.อ. ๑/๒๔๘/๒๐๓)
- ^๓ ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป หมายถึงไม่มีหน้าที่ในการบำเพ็ญมรรคญาณเพื่อความหมดสิ้นแห่งกิเลสอีกต่อไป เพราะพระพุทธศาสนาถือว่า การบรรลุพระอรหัตผลเป็นจุดหมายสูงสุด (ม.ม.อ. ๑/๕๔/๑๓๘, ที.สี.อ. ๑/๒๔๘/๒๐๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๔๓ }

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๕. อนึ่งคนสูตร

ชาณสโสนิเป็นพุทธามกะ

[๕๖] ชาณสโสนิพราหมณ์กราบทูลว่า “ท่านพระโคตมได้อนุเคราะห์ชุมชนผู้เกิดในภายหลังนี้แล้ว เหมือนอย่างพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอนุเคราะห์จะนั้น ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตมทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้’ ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต” ดังนี้แล

ภยเกรวสูตรที่ ๔ จบ

๕. อนึ่งคนสูตร

ว่าด้วยบุคคลผู้ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน

บุคคล ๔ ประเภท

[๕๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล ท่านพระสารีบุตรเรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระสารีบุตรจึงได้กล่าวเรื่องนี้ว่า

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคล ๔ ประเภทนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก

บุคคล ๔ ประเภท ไหนบ้าง คือ

๑. บุคคลบางคนเป็นผู้มีกิเลสเพียงดั่งเนิน^๑แต่ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘เรามีกิเลสเพียงดั่งเนินภายในตน’^๒

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๕ ข้อ ๕๒ (ภยเกรวสูตร) หน้า ๔๑ ในเล่มนี้

^๒ **ตน** ในที่นี้หมายถึงจิตตสันดาน (ม.ม.อ. ๑/๕๗/๑๕๑, ๖๕/๑๖๙)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยาจวรรค]

๕. อนังคนสูตร

๒. บุคคลบางคนเป็นผู้มีกิเลสเพียงดั่งเนินและรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า

‘เรามีกิเลสเพียงดั่งเนินภายในตน’

๓. บุคคลบางคนเป็นผู้ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนินแต่ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริง

ว่า ‘เราไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนินภายในตน’

๔. บุคคลบางคนเป็นผู้ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนินและรู้ชัดตามความเป็นจริง

ว่า ‘เราไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนินภายในตน’

บรรดาบุคคล ๔ ประเภทนั้น บุคคลใดเป็นผู้มีกิเลสเพียงดั่งเนินแต่ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘เรามีกิเลสเพียงดั่งเนินภายในตน’ บรรดาบุคคล ๒ ประเภทที่มีกิเลสเพียงดั่งเนินเหมือนกันนี้ บุคคลนี้บัณฑิตกล่าวว่า ‘เป็นบุรุษต่ำทราม’

บรรดาบุคคล ๔ ประเภทนั้น บุคคลใดเป็นผู้มีกิเลสเพียงดั่งเนินและรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘เรามีกิเลสเพียงดั่งเนินภายในตน’ บรรดาบุคคล ๒ ประเภทที่มีกิเลสเพียงดั่งเนินเหมือนกันนี้ บุคคลนี้บัณฑิตกล่าวว่า ‘เป็นบุรุษประเสริฐ’

บรรดาบุคคล ๔ ประเภทนั้น บุคคลใดเป็นผู้ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนินแต่ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘เราไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนินภายในตน’ บรรดาบุคคล ๒ ประเภทที่มีกิเลสเพียงดั่งเนินเหมือนกันนี้ บุคคลนี้บัณฑิตกล่าวว่า ‘เป็นบุรุษต่ำทราม’

บรรดาบุคคล ๔ ประเภทนั้น บุคคลใดเป็นผู้ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนินและรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘เราไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนินภายในตน’ บรรดาบุคคล ๒ ประเภทที่ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนินเหมือนกันนี้ บุคคลนี้บัณฑิตกล่าวว่า ‘เป็นบุรุษประเสริฐ’

[๕๘] เมื่อท่านพระสารีบุตรกล่าวอย่างนั้นแล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ถามท่านพระสารีบุตรอย่างนี้ว่า “ท่านสารีบุตร อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัยที่บรรดาบุคคล ๒ ประเภทผู้มีกิเลสเพียงดั่งเนินเหมือนกันนี้ บุคคลหนึ่งบัณฑิตกล่าวว่า ‘เป็นบุรุษต่ำทราม’ แต่อีกบุคคลหนึ่งบัณฑิตกล่าวว่า ‘เป็นบุรุษประเสริฐ’ และอะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัยที่บรรดาบุคคล ๒ ประเภทผู้ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนินเหมือนกันนี้ บุคคลหนึ่งบัณฑิตกล่าวว่า ‘เป็นบุรุษต่ำทราม’ แต่อีกบุคคลหนึ่งบัณฑิตกล่าวว่า ‘เป็นบุรุษประเสริฐ’”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มูลปริยาจวรรค]

๕. อนึ่งคนสูตร

[๕๙] ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุ บรรดาบุคคล ๔ ประเภทนั้น บุคคลผู้มีกิเลสเพียงดั่งเนินแต่ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘เรามีกิเลสเพียงดั่งเนินภายในตน’ พึงหวังข้อนี้ได้ คือเขาจักไม่ทำความพอใจให้เกิดขึ้น จักไม่พยายาม จักไม่ปรารถนาความเพียรเพื่อละกิเลสเพียงดั่งเนินนั้น เขาจักเป็นผู้มีราคะ โทสะ โมหะ มีกิเลสเพียงดั่งเนิน มีจิตเศร้าหมองตายไป เปรียบเหมือนภาชนะสำริดที่เขานำมาจากร้านตลาด หรือจากตระกูลช่างทองมีฝุ่นและสนิมจับเกรอะกรัง เจ้าของจะไม่พึงใช้สอยและไม่ขัดสีภาชนะสำริดนั้น ช้ำยังเก็บมันไว้ในที่ที่มีฝุ่นละอองจะนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น ต่อมา ภาชนะสำริดนั้นพึงเป็นของเศร้าหมองถูกสนิมจับยิ่งขึ้น”

ท่านพระมหาโมคคัลลานะถามว่า “อย่างนั้นหรือ ท่านผู้มีอายุ”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “อย่างนั้นนั่นแล ท่านผู้มีอายุ บุคคลผู้มีกิเลสเพียงดั่งเนินแต่ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘เรามีกิเลสเพียงดั่งเนินภายในตน’ พึงหวังข้อนี้ได้ คือเขาจักไม่ทำความพอใจให้เกิดขึ้น จักไม่พยายาม จักไม่ปรารถนาความเพียรเพื่อละกิเลสเพียงดั่งเนินนั้น เขาจักเป็นผู้มีราคะ โทสะ โมหะ มีกิเลสเพียงดั่งเนิน มีจิตเศร้าหมองตายไป

บรรดาบุคคล ๔ ประเภทนั้น บุคคลผู้มีกิเลสเพียงดั่งเนินและรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘เรามีกิเลสเพียงดั่งเนินภายในตน’ พึงหวังข้อนี้ได้ คือเขาจักทำความพอใจให้เกิดขึ้น จักพยายาม จักปรารถนาความเพียรเพื่อละกิเลสเพียงดั่งเนินนั้น เขาจักเป็นผู้ไม่มีราคะ โทสะ โมหะ ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน มีจิตไม่เศร้าหมองตายไป เปรียบเหมือนภาชนะสำริดที่เขานำมาจากร้านตลาด หรือจากตระกูลช่างทองมีฝุ่นและสนิมจับเกรอะกรัง เจ้าของจะพึงใช้สอยและขัดสีภาชนะสำริดนั้น ทั้งไม่เก็บมันไว้ในที่ที่มีฝุ่นละอองจะนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น ต่อมาภาชนะสำริดนั้นพึงเป็นของบริสุทธิ์ผ่องใส”

ท่านพระมหาโมคคัลลานะถามว่า “อย่างนั้นหรือ ท่านผู้มีอายุ”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “อย่างนั้นนั่นแล ท่านผู้มีอายุ บุคคลผู้มีกิเลสเพียงดั่งเนินและรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘เรามีกิเลสเพียงดั่งเนินภายในตน’ พึงหวังข้อนี้ได้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยาจวรรค]

๕. อนังคนสูตร

คือเข่าจกทำความพอใจให้เกิดขึ้น จักพยายาม จักปรารถนาความเพียรเพื่อละกิเลส เพียงตั้งเนิ่นนั้น เข่าจกเป็นผู้ไม่มีราคะ โทสะ โมหะ ไม่มีกิเลสเพียงตั้งเนิ่น มีจิตไม่เศร้าหมองตายไป

บรรดาบุคคล ๔ ประเภทนั้น บุคคลผู้ไม่มีกิเลสเพียงตั้งเนิ่นและไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'เราไม่มีกิเลสเพียงตั้งเนิ่นภายในตน' พึงหวังข้อนี้ได้ คือเข่าจกมนสิการสุกนิมิต(เครื่องหมายว่างาม) เพราะมนสิการสุกนิมิตนั้น ราคะจักครอบงำจิตได้ เข่าจกเป็นผู้มีราคะ โทสะ โมหะ มีกิเลสเพียงตั้งเนิ่น มีจิตเศร้าหมองตายไป เปรียบเหมือนภาชนะสำริดที่เข่านำมาจากร้านตลาด หรือจากตระกูลช่างทอง เป็นของบริสุทธิผ่องใส แต่เจ้าของไม่ได้ใช้สอย ทั้งไม่ขัดสีภาชนะสำริดนั้น ข้ำยังเก็บมันไว้ในที่ที่มีฝุ่นละออง ฉะนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น ต่อมาภาชนะสำริดนั้นพึงเป็นของเศร้าหมอง สนิมจับได้"

ท่านพระมหาโมคคัลลานะถามว่า "อย่างนั้นหรือ ท่านผู้มีอายุ"

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า "อย่างนั้นนั่นแล ท่านผู้มีอายุ บุคคลผู้ไม่มีกิเลสเพียงตั้งเนิ่นและไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'เราไม่มีกิเลสเพียงตั้งเนิ่นภายในตน' พึงหวังข้อนี้ได้ คือเข่าจกมนสิการสุกนิมิต เพราะมนสิการสุกนิมิตนั้น ราคะจักครอบงำจิตได้ เข่าจกเป็นผู้มีราคะ โทสะ โมหะ มีกิเลสเพียงตั้งเนิ่น มีจิตเศร้าหมองตายไป

บรรดาบุคคล ๔ ประเภทนั้น บุคคลผู้ไม่มีกิเลสเพียงตั้งเนิ่นและรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'เราไม่มีกิเลสเพียงตั้งเนิ่นภายในตน' พึงหวังข้อนี้ได้ คือเข่าจกไม่มนสิการสุกนิมิต เพราะไม่มนสิการสุกนิมิตนั้น ราคะจักไม่ครอบงำจิต เข่าจกเป็นผู้ไม่มีราคะ โทสะ โมหะ ไม่มีกิเลสเพียงตั้งเนิ่น มีจิตไม่เศร้าหมองตายไป เปรียบเหมือนภาชนะสำริดที่เข่านำมาจากร้านตลาด หรือจากตระกูลช่างทองเป็นของบริสุทธิผ่องใส เจ้าของใช้สอยและขัดสีภาชนะสำริดนั้น ทั้งไม่เก็บมันไว้ในที่ที่มีฝุ่นละออง ฉะนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น ต่อมา ภาชนะสำริดนั้นพึงเป็นของบริสุทธิผ่องใสยิ่งนัก"

ท่านพระมหาโมคคัลลานะถามว่า "อย่างนั้นหรือ ท่านผู้มีอายุ"

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๕. อนึ่งคนสูตร

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า "อย่างนั้นนั่นแล ท่านผู้มีอายุ บุคคลผู้ไม่มีกิเลสเพียงตั้งเนนและรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'เราไม่มีกิเลสเพียงตั้งเนนภายในตน' ฟังหวังข้อนี้ได้ คือเข่าจักไม่มณสิการสุกนิมิต เพราะไม่มณสิการสุกนิมิตนั้น รากะจักไม่ครอบงำจิต เข่าจักเป็นผู้ไม่มีรากะ โทสะ โมหะ ไม่มีกิเลสเพียงตั้งเนน มีจิตไม่เศร้าหมองตายไป

ท่านโมคคัลลณะ นี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ที่บรรดาบุคคล ๒ ประเภทผู้มีกิเลสเพียงตั้งเนนเหมือนกันนี้ บุคคลหนึ่งบัณฑิตกล่าวว่า 'เป็นบุรุษต่ำทราม' แต่อีกบุคคลหนึ่งบัณฑิตกล่าวว่า 'เป็นบุรุษประเสริฐ' และนี่แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ที่บรรดาบุคคล ๒ ประเภทผู้ไม่มีกิเลสเพียงตั้งเนนเหมือนกันนี้ บุคคลหนึ่งบัณฑิตกล่าวว่า 'เป็นบุรุษต่ำทราม' แต่อีกบุคคลหนึ่งบัณฑิตกล่าวว่า 'เป็นบุรุษประเสริฐ'

กิเลสเพียงตั้งเนน

[๖๐] ท่านพระมหาโมคคัลลณะถามว่า "ท่านผู้มีอายุ ท่านกล่าวว่า 'กิเลสเพียงตั้งเนน กิเลสเพียงตั้งเนน' คำว่า 'กิเลสเพียงตั้งเนน' นั้นเป็นชื่อของอะไรหนอ"

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า "ท่านผู้มีอายุ คำว่า 'กิเลสเพียงตั้งเนน' นี้ เป็นชื่อของอิจฉาวจร^๑ ที่เป็นบาปอกุศล

เป็นไปได้ที่ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ ฟังมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ต้องอาบัติหนอ ภิกษุทั้งหลายไม่ฟังรู้ว่า เราต้องอาบัติแล้ว' แต่เป็นไปได้ที่ภิกษุทั้งหลายฟังรู้ว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติแล้ว ดังนั้น ภิกษุนั้นก็จะโกรธ ไม่แช่มชื่น เพราะคิดว่า 'ภิกษุทั้งหลายรู้ว่า เราเป็นผู้ต้องอาบัติแล้ว' ความโกรธและความไม่แช่มชื่นทั้ง ๒ นี้ ชื่อว่ากิเลสเพียงตั้งเนน

เชิงอรรถ :

^๑ อิจฉาวจร หมายถึงการประพฤติดนในทางต่ำทรามตามอำนาจความปรารถนา (ม.ม.อ. ๑/๖๐/๑๕๕, ม.ม. ฎีกา ๑/๖๐/๓๑๑)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๕. อนึ่งคนสูตร

เป็นไปได้ที่ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ต้องอาบัติหนอ ภิกษุทั้งหลายพึงโจทเราในที่ลับเฉพาะ ไม่พึงโจทในที่ท่ามกลางสงฆ์ แต่เป็นไปได้ที่ภิกษุทั้งหลายพึงโจทภิกษุนั้นในที่ท่ามกลางสงฆ์ ไม่พึงโจทในที่ลับเฉพาะ ดังนั้น ภิกษุนั้นก็จะโกรธ ไม่แค้นขื่น เพราะคิดว่า 'ภิกษุทั้งหลายโจทเราในที่ท่ามกลางสงฆ์ ไม่โจทในที่ลับเฉพาะ' ความโกรธและความไม่แค้นขื่นทั้ง ๒ นี้ ชื่อว่ากิเลสเพียงดั่งเนิน

เป็นไปได้ที่ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ต้องอาบัติหนอ ภิกษุผู้เสมอกัน^๑ พึงโจทเรา ภิกษุผู้ไม่เสมอกันไม่พึงโจทเรา' แต่เป็นไปได้ที่ภิกษุผู้ไม่เสมอกันพึงโจทภิกษุนั้น ภิกษุผู้เสมอกันไม่โจทภิกษุนั้น ดังนั้น ภิกษุนั้นก็จะโกรธ ไม่แค้นขื่น เพราะคิดว่า 'ภิกษุผู้ไม่เสมอกันโจทเรา แต่ภิกษุผู้เสมอกันไม่โจทเรา' ความโกรธและความไม่แค้นขื่นทั้ง ๒ นี้ ชื่อว่ากิเลสเพียงดั่งเนิน

เป็นไปได้ที่ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า 'โอหนอ ขอพระศาสดาทรงซักถามเฉพาะเราบ่อย ๆ แล้วทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ไม่ทรงซักถามภิกษุอื่น แล้วทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย' แต่เป็นไปได้ที่พระศาสดา พึงทรงซักถามภิกษุอื่นบ่อย ๆ แล้วทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ไม่ทรงซักถามภิกษุนั้นบ่อย ๆ แล้วทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนั้น ภิกษุนั้นก็จะโกรธ ไม่แค้นขื่น เพราะคิดว่า 'พระศาสดาทรงซักถามภิกษุอื่นบ่อย ๆ แล้วทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ไม่ทรงซักถามเราบ่อย ๆ แล้วทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย' ความโกรธและความไม่แค้นขื่นทั้ง ๒ นี้ ชื่อว่ากิเลสเพียงดั่งเนิน

เป็นไปได้ที่ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า 'โอหนอ ขอภิกษุทั้งหลายแวดล้อมเราเท่านั้นอย่างหนาแน่นเข้าบ้านเพื่อภัตตาหาร ไม่แวดล้อมภิกษุอื่นอย่างหนาแน่นเข้าบ้านเพื่อภัตตาหาร' แต่เป็นไปได้ที่ภิกษุทั้งหลายพึงแวดล้อมภิกษุอื่นอย่างหนาแน่นเข้าบ้านเพื่อภัตตาหาร ไม่แวดล้อมภิกษุ

เชิงอรรถ :

^๑ **ภิกษุผู้เสมอกัน** หมายถึงภิกษุผู้ต้องอาบัติโจทภิกษุผู้ต้องอาบัติข้อเดียวกัน (ม.ม.อ. ๑/๖๐/๑๕๖)

พระสูตรต้นตอปฏิภาณ มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๕. อนึ่งคนสูตร

นั้นอย่างหนาแน่นเข้าบ้านเพื่อภัตตาหาร ดังนั้น ภิกษุนั้นก็จะโกรธ ไม่แ่มขื่น เพราะคิดว่า 'ภิกษุทั้งหลายแวดล้อมภิกษุอื่นอย่างหนาแน่นแล้วเข้าบ้านเพื่อภัตตาหาร ไม่แวดล้อมเราอย่างหนาแน่นเข้าบ้านเพื่อภัตตาหาร' ความโกรธและความไม่แ่มขื่น ทั้ง ๒ นี้ ชื่อว่า กิเลสเพียงดั่งเนิน

เป็นไปได้ที่ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า 'โอหนอ ขอเราเท่านั้นพึงได้อาสนะที่ดีเลิศ^๑ น้ำที่ดีเลิศ^๒ บิณฑบาตที่ดีเลิศ^๓ ในโรงฉัน ภิกษุอื่นไม่พึงได้อาสนะที่ดีเลิศ น้ำที่ดีเลิศ บิณฑบาตที่ดีเลิศในโรงฉัน' แต่เป็นไปได้ที่ภิกษุอื่นพึงได้อาสนะที่ดีเลิศ น้ำที่ดีเลิศ บิณฑบาตที่ดีเลิศในโรงฉัน ภิกษุนั้นไม่ได้อาสนะที่ดีเลิศ น้ำที่ดีเลิศ บิณฑบาตที่ดีเลิศในโรงฉัน ดังนั้น ภิกษุนั้นก็จะโกรธ ไม่แ่มขื่น เพราะคิดว่า 'ภิกษุอื่นได้อาสนะที่ดีเลิศ น้ำที่ดีเลิศ บิณฑบาตที่ดีเลิศในโรงฉัน เราไม่ได้อาสนะที่ดีเลิศ น้ำที่ดีเลิศ บิณฑบาตที่ดีเลิศในโรงฉัน' ความโกรธและความไม่แ่มขื่นทั้ง ๒ นี้ ชื่อว่ากิเลสเพียงดั่งเนิน

เป็นไปได้ที่ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า 'โอหนอ ขอเราเท่านั้นฉันในโรงฉันเสร็จแล้วพึงได้อนุโมทนา ภิกษุอื่นฉันในโรงฉันเสร็จแล้วไม่พึงได้อนุโมทนา' แต่เป็นไปได้ที่ภิกษุอื่นฉันในโรงฉันเสร็จแล้วพึงได้อนุโมทนา ภิกษุนั้นฉันในโรงฉันเสร็จแล้วไม่พึงได้อนุโมทนา ดังนั้น ภิกษุนั้นก็จะโกรธ ไม่แ่มขื่น เพราะคิดว่า 'ภิกษุอื่นฉันในโรงฉันเสร็จแล้วได้อนุโมทนา เราฉันในโรงฉันเสร็จแล้วไม่ได้อนุโมทนา' ความโกรธและความไม่แ่มขื่นทั้ง ๒ นี้ ชื่อว่ากิเลสเพียงดั่งเนิน

เป็นไปได้ที่ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า 'โอหนอ ขอเราเท่านั้นพึงได้แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ในอาราม ภิกษุอื่นไม่

เชิงอรรถ :

^๑ อาสนะที่ดีเลิศ หมายถึงที่นั่งหัวแถว (ม.ม.อ. ๑/๖๐/๑๕๗)

^๒ น้ำที่ดีเลิศ หมายถึงน้ำทักษิณา (ม.ม.อ. ๑/๖๐/๑๕๗)

^๓ บิณฑบาตที่ดีเลิศ หมายถึงบิณฑบาตที่ถวายแก่พระเถระผู้เป็นประธานในสงฆ์ (ม.ม.อ. ๑/๖๐/๑๕๗)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๕. อนึ่งคนสูตร

พึงได้แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ในอาราม' แต่เป็นไปได้ที่ภิกษุอื่นพึงได้แสดง
ธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ในอาราม ภิกษุนั้นไม่ได้แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่
ในอาราม ดังนั้น ภิกษุนั้นก็จะโกรธ ไม่แ่มขื่น เพราะคิดว่า 'ภิกษุอื่นได้
แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ในอาราม เราไม่ได้แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย
ผู้อยู่ในอาราม' ความโกรธและความไม่แ่มขื่นทั้ง ๒ นี้ ชื่อว่ากิเลสเพียงดงเนิน

เป็นไปได้ที่ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า
'โอหนอ ขอเราเท่านั้นพึงได้แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ในอาราม ฯลฯ
พึงได้แสดงธรรมแก่อุบาสกทั้งหลาย ฯลฯ พึงได้แสดงธรรมแก่อุบาสิกาทั้งหลาย
ภิกษุอื่นไม่พึงได้แสดงธรรมแก่อุบาสิกาทั้งหลายผู้อยู่ในอาราม' แต่เป็นไปได้ที่ภิกษุ
อื่นพึงได้แสดงธรรมแก่อุบาสิกาทั้งหลายผู้อยู่ในอาราม ภิกษุนั้นไม่ได้แสดงธรรม
แก่อุบาสิกาทั้งหลายผู้อยู่ในอาราม ดังนั้น ภิกษุนั้นก็จะโกรธ ไม่แ่มขื่น
เพราะคิดว่า 'ภิกษุอื่นได้แสดงธรรมแก่อุบาสิกาทั้งหลายผู้อยู่ในอาราม เราไม่ได้
แสดงธรรมแก่อุบาสิกาทั้งหลาย ผู้อยู่ในอาราม' ความโกรธและความไม่แ่มขื่น
ทั้ง ๒ นี้ ชื่อว่ากิเลสเพียงดงเนิน

เป็นไปได้ที่ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า
'โอหนอ ขอภิกษุทั้งหลายพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเราเท่านั้น ไม่พึง
สักการะ เคารพ นับถือ บูชาภิกษุอื่น' แต่เป็นไปได้ที่ภิกษุทั้งหลายพึงสักการะ
เคารพ นับถือ บูชา ภิกษุอื่น ไม่พึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาภิกษุนั้น
ดังนั้น ภิกษุนั้นก็จะโกรธ ไม่แ่มขื่น เพราะคิดว่า 'ภิกษุทั้งหลายสักการะ เคารพ
นับถือ บูชาภิกษุอื่น ไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา' ความโกรธ
และความไม่แ่มขื่นทั้ง ๒ นี้ ชื่อว่า กิเลสเพียงดงเนิน

เป็นไปได้ที่ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า
'โอหนอ ขอภิกษุทั้งหลายพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเราเท่านั้น ฯลฯ
อุบาสกทั้งหลาย ฯลฯ อุบาสิกาทั้งหลายพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเราเท่านั้น
ไม่พึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาภิกษุอื่น' แต่เป็นไปได้ที่อุบาสิกาทั้งหลาย

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๕. อนึ่งคนสูตร

พึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาภิกษุอื่น ไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชาภิกษุนั้น
 ดังนั้น ภิกษุนั้น ก็จะโกรธ ไม่แ่มขื่น เพราะคิดว่า 'อุบาสิกาทั้งหลายสักการะ
 เคารพ นับถือ บูชาภิกษุอื่น ไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา' ความโกรธ
 และความไม่แ่มขื่น ทั้ง ๒ นี้ ชื่อว่ากิเลสเพียงดั่งเนิน

เป็นไปได้ที่ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า
 'โอหนอ ขอเราเท่านั้นพึงได้จิวรอันประณีต ภิกษุอื่นไม่พึงได้จิวรอันประณีต' แต่
 เป็นไปได้ที่ภิกษุอื่นพึงได้จิวรอันประณีต ภิกษุนั้นไม่ได้จิวรอันประณีต ดังนั้น
 ภิกษุนั้นก็จะโกรธ ไม่แ่มขื่น เพราะคิดว่า 'ภิกษุอื่นได้จิวรอันประณีต เราไม่ได้
 จิวรอันประณีต' ความโกรธ และความไม่แ่มขื่นทั้ง ๒ นี้ ชื่อว่ากิเลสเพียงดั่งเนิน

เป็นไปได้ที่ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า
 "โอหนอ ขอเราเท่านั้นพึงได้บิณฑบาตอันประณีต ฯลฯ เสนาสนะอันประณีต ฯลฯ
 คิลานปัจฉัยเภสัชบริขารอันประณีต ภิกษุอื่นไม่พึงได้คิลานปัจฉัยเภสัชบริขารอันประณีต'
 แต่เป็นไปได้ที่ภิกษุอื่นพึงได้คิลานปัจฉัยเภสัชบริขารอันประณีต ภิกษุนั้นไม่ได้คิลาน-
 ปัจฉัยเภสัชบริขารอันประณีต ดังนั้น ภิกษุนั้นก็จะโกรธ ไม่แ่มขื่น เพราะคิดว่า
 'ภิกษุอื่นได้คิลานปัจฉัยเภสัชบริขารอันประณีต เราไม่ได้คิลานปัจฉัยเภสัชบริขารอัน
 ประณีต' ความโกรธและความไม่แ่มขื่นทั้ง ๒ นี้ ชื่อว่ากิเลสเพียงดั่งเนิน

ท่านผู้มีอายุ คำว่า 'กิเลสเพียงดั่งเนิน' นี้ เป็นชื่อแห่งอิจจาวจรทั้งหลายที่
 เป็นบาปอกุศล

อิจจาวจรที่เป็นบาปอกุศล

[๖๑] ท่านผู้มีอายุ อิจจาวจรที่เป็นบาปอกุศลเหล่านี้ที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งยังละ
 ไม่ได้ ยังปรากฏและเล่าขานกันอยู่ แม้ว่าภิกษุนั้นจะเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร มีเสนาสนะ
 อันสงัด ถือบิณฑบาตเป็นวัตร เทียบบิณฑบาตไปตามลำดับตรอก นุ่งห่มผ้าบังสุกุล
 เป็นวัตร ครองจิวรเศร้าหมองก็ตาม เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายก็ไม่สักการะ เคารพ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลนาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๕. อนึ่งคนสูตร

นับถือ บุชาภิกษุนั้นเลย ช้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะอิจฉาวจรที่เป็นบาปอกุศล เหล่านั้นที่ภิกษุนั้นยังละไม่ได้ ยังปรากฏและเล่าขานกันอยู่ ภาชนะสำริดที่เขานำมาจากร้านตลาดหรือจากตระกูลช่างทอง เป็นของบริสุทธ์ผ่องใส พวกเจ้าของพึงใส่ชากุชากสนัช หรือชากศพนุษย์จนเต็มภาชนะสำริดนั้น ปิดด้วยภาชนะสำริดใบอื่นแล้ว นำไปยังร้านตลาด คนเห็นภาชนะสำริดนั้นแล้วพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'ท่านผู้เจริญ สิ่งที่ท่านนำไปนี่คืออะไร ดูเหมือนจะเป็นของที่น่าพอใจอย่างยิ่ง' เขาลุกขึ้นเปิดภาชนะสำริดนั้นดู ความไม่พอใจ ความเป็นของปฏิกูล และความเป็นของน่ารังเกียจจึงเกิดขึ้น พร้อมกับการเห็นชากุเป็นต้นนั้น แม้นคนที่หิวก็ไม่ต้องการจะบริโภค ไม่ต้องกล่าวถึงคนที่บริโภคอิ่มแล้ว แม้นฉันใด อิจฉาวจรที่เป็นบาปอกุศลเหล่านี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งยังละไม่ได้ ยังปรากฏและเล่าขานกันอยู่ แม้นภิกษุนั้นจะเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร มีเสนาสนะอันสงัด ถือบิณฑบาตเป็นวัตร เทียบบิณฑบาตไปตามลำดับตรอกนุ่มห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ครองจีวรเศร้าหมองก็ตาม เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายก็ไม่สัการะ เคารพ นับถือ บุชาภิกษุรูปนั้น ช้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะอิจฉาวจรที่เป็นบาปอกุศลเหล่านั้นที่ภิกษุรูปนั้นยังละไม่ได้ ยังปรากฏและเล่าขานกันอยู่

[๖๒] อิจฉาวจรที่เป็นบาปอกุศลเหล่านี้ ที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งละได้แล้ว ยังปรากฏและเล่าขานกันอยู่ แม้นเธอจะอยู่ในเสนาสนะใกล้บ้าน รับนิมนัต ครองจีวรของคหบดีก็ตาม เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายก็สัการะ เคารพ นับถือ บุชาเธอ ช้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะอิจฉาวจรที่เป็นบาปอกุศลเหล่านั้นที่ภิกษุรูปนั้นละได้แล้ว ยังปรากฏและเล่าขานกันอยู่ ภาชนะสำริดที่เขานำมาจากร้านตลาดหรือจากตระกูลช่างทอง เป็นของบริสุทธ์ผ่องใส เจ้าของใส่ข้าวสุกแห่งข้าวสาลีทั้งหลาย ที่เลือกของสกปรกออกแล้วใส่แกงและกับข้าวหลายอย่างจนเต็มภาชนะสำริดนั้นปิดด้วยภาชนะสำริดใบอื่นแล้วนำไปยังร้านตลาด คนเห็นภาชนะสำริดนั้นแล้วพึงพูดอย่างนี้ว่า 'ท่านผู้เจริญ สิ่งที่ท่านนำไปนี่คืออะไร ดูเหมือนจะเป็นของที่น่าพอใจอย่างยิ่ง' เขาลุกขึ้นเปิดภาชนะสำริดนั้นดู ความพอใจ ความเป็นของไม่ปฏิกูล และความเป็นของ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๕. อนึ่งคนสูตร

‘ไม่นารังเกียจจึงเกิดขึ้นพร้อมกับการเห็นข้าวสุกแห่งข้าวสาสนั้น แม้นคนที่บริโภคอัมแล้วก็ต้องการบริโภค ไม่ต้องกล่าวถึงคนที่หิวเลย แม้นฉันใด อัจฉาวจรที่เป็นบาปอกุศลเหล่านี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งจะได้แล้ว ยังปรากฏและเล่าขานกันอยู่ แม้เธอจะอยู่ในเสนาสนะใกล้บ้าน รับนิมนัต ครองจีวรของคหบดีก็ตาม เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายก็สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเธอ ชอ้นเพราะเหตุไร เพราะอิจฉาวจรที่เป็นบาปอกุศลเหล่านั้นที่ภิกษุรูปนั้นจะได้แล้ว ยังปรากฏและเล่าขานกันอยู่’

อุปมาด้วยบุตรช่างทำรถ

[๖๓] เมื่อท่านพระสารีบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลณะได้กล่าวกับท่านพระสารีบุตรว่า “ท่านสารีบุตร อุปมาปรากฏขึ้นแก่กระผม”

ท่านพระสารีบุตร จึงกล่าวว่า “ท่านมหาโมคคัลลณะ ขอให้อุปมาปรากฏขึ้นแก่ท่าน ท่านจงกล่าวอุปมานั้นเถิด^๑”

ท่านพระมหาโมคคัลลณะจึงกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุ สมัยหนึ่งกระผมอยู่ในเขตกรุงราชคฤห์ซึ่งมีภูเขาล้อมดงคอกวัว ครั้นในเวลาเช้า กระผมครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ สมัยนั้นบุตรช่างทำรถชื่อสมมติถากกงล้อรถอยู่ อาชีพผู้เป็นบุตรของนายบัณฑิต ซึ่งเป็นช่างทำรถคนเก่ายืนอยู่ใกล้นายสมมติ ครั้นนั้น อาชีพนั้นได้เกิดความคิดขึ้นในใจอย่างนี้ว่า ‘โอหนอ ขอบุตรของช่างทำรถชื่อสมตินี้พึงถากส่วนโค้ง ส่วนคดและกระพี้แห่งกงล้อนี้ออกเสียเมื่อเป็นเช่นนี้ กงล้อนี้ก็จะหมดโค้ง หมดคด หมดกระพี้ มีแต่แก่นล้วน ๆ บุตรของช่างทำรถชื่อสมติก็ถากส่วนโค้ง ส่วนคดและกระพี้แห่งกงล้อนี้ได้เหมือนอย่างที่อาชีพนั้นมีความคิดขึ้นในใจ ครั้นนั้น อาชีพนั้นได้เปล่งวาจาแสดงความดีใจว่า ‘นายสมมติถากเหมือนรู้ใจ’

อย่างนั้นนั่นแล ท่านผู้มีอายุ บุคคลเหล่าใดไม่มีศรัทธาต้องการที่จะมีชีวิตอยู่ (ในโลกนี้) ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต มิใช่ด้วยศรัทธา เป็นคนโง่อวด มีมารยา

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.ปญจก. (แปล) ๒๒/๑๖๙/๒๘๔

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๕. อนึ่งคนสูตร

หลอกลวง ฟุ้งซ่าน ถี้อตน กลับกลอก ปากกล้า ไม่สำรวจวาจา ไม่คุ้มครองทวาร
ในอินทรีย์ทั้งหลาย^๑ ไม่รู้ประมาณในการบริโภค ไม่ประกอบความเพียรในธรรม
เป็นเครื่องตื่นอย่างต่อเนื่อง ไม่ใส่ใจสมณธรรม ไม่มีความเคารพอย่างหนักแน่นใน
สิกขา เป็นผู้มักมาก เป็นผู้ย่อหย่อน เป็นผู้นำในวัฏกมนธรรม ทอดธุระในปรีเวก
เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อน ขาดสติสัมปชัญญะ มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิต
หมุนไปผิด เป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา ท่านสารีบุตรถาก(กิเลส) ด้วยธรรมบรรยาย
นี้เหมือนรูใจของบุคคลเหล่านั้น

อนึ่ง กุลบุตรเหล่าใดมีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่โอ้อวด ไม่มี
มารยา ไม่หลอกลวง ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ถี้อตน ไม่กลับกลอก ไม่ปากกล้า สำรวมวาจา
คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย รู้ประมาณในการบริโภค ประกอบความเพียรใน
ธรรมเป็นเครื่องตื่นอย่างต่อเนื่อง ใส่ใจในสมณธรรม มีความเคารพอย่างหนักแน่น
ในสิกขา ไม่เป็นผู้มักมาก ไม่เป็นผู้ย่อหย่อน ไม่เป็นผู้นำในวัฏกมนธรรม ไม่
ทอดธุระในปรีเวก ปรรถความเพียร อุทิศกายและใจ มีสติตั้งมั่น มีสัมปชัญญะ
มีจิตมั่นคง มีจิตแน่วแน่ ไม่เป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา กุลบุตรเหล่านั้นพึงธรรม-
บรรยายนี้ของท่านพระสารีบุตร เหมือนหนึ่งว่าจะตีมจะกลืนไว้ด้วยวาจาและใจว่า
'ดีจริงหนอ ท่านผู้เจริญ ท่านพระสารีบุตรผู้เป็นเพื่อนพรหมจรรย์ ทำให้เราทั้งหลาย
ออกจากอกุศลธรรมแล้วให้ดำรงอยู่ในกุศลธรรม สตรีสาวหรือบุรุษหนุ่มชอบแต่งตัว
ชำระสระเกล้าแล้วได้ดอกอุบล ดอกมะลิ หรือดอกลาดวน ประคองไว้ด้วยมือ
ทั้ง ๒ แล้วยกขึ้นวางไว้เหนือเศียรเกล้า แม่ฉันทใด กุลบุตรเหล่านั้นก็ฉันทนั้นเหมือนกัน
มีศรัทธา ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา ไม่หลอกลวง ไม่
ฟุ้งซ่าน ไม่ถี้อตน ไม่กลับกลอก ไม่ปากกล้า สำรวมวาจา คุ้มครองทวารใน
อินทรีย์ทั้งหลาย รู้ประมาณในการบริโภค ประกอบความเพียรในธรรมเป็นเครื่องตื่น

เชิงอรรถ :

^๑ ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย หมายถึงไม่สำรวมกรรมทวาร (คือ กาย วาจา ใจ) ในอินทรีย์ ๖
คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ (ม.ม.อ. ๑/๖๓/๑๖๔) และดูเทียบ อง.ปญจก. (แปล) ๒๒/๑๖๗/๒๘๑

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๕๕ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลนาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๖. อากังเขยยสูตร

อย่างต่อเนื่อง ใส่ใจในสมณธรรม มีความเคารพอย่างหนักแน่นในสิกขา ไม่เป็นผู้มักมาก ไม่เป็นผู้ย่อหย่อน ไม่เป็นผู้นำในวัฏกมนธรรม ไม่ทอดธุระในปรีเวกปรารถนาความเพียร อุทิศกายและใจ มีสติตั้งมั่น มีสัมปชัญญะ มีจิตมั่นคง มีจิตแน่วแน่ ไม่เป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา ได้ฟังธรรมบรรยายนี้ของท่านพระสารีบุตรแล้ว เหมือนหนึ่งว่าจะตีจะกลิ้งไว้ด้วยวาจาและใจว่า 'ดีจริงหนอ ท่านผู้เจริญ ท่านพระสารีบุตรผู้เป็นเพื่อนพรหมจารีทำให้เราทั้งหลายออกจากอกุศลธรรมแล้วให้ดำรงอยู่ในกุศลธรรม'

พระอัครสาวกทั้ง ๒ นั้นต่างชื่นชมภาษิตของกันและกัน ดังนี้แล

อนึ่งคนสูตรที่ ๕ จบ

๖. อากังเขยยสูตร^๑

ว่าด้วยความหวัง ๑๗ ประการ

[๖๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย" ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีศีลสมบูรณ์ มีปาติโมกข์สมบูรณ์อยู่ จงสำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร^๒อยู่ จงเป็นผู้เห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อภ.ทสก. (แปล) ๒๔/๗๑/๑๕๖

^๒ คำว่า อาจารย์ หมายถึงความไม่ล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา และทางใจ ความสำรวมระวังในศีลทั้งปวง และความที่ภิกษุไม่เลี้ยงชีวิตด้วยมิถฉาชีวะที่พระพุทธเจ้าทรงตำหนิ คำว่า โคจร หมายถึงการไม่เที่ยวไปยังสถานที่ไม่ควรเที่ยวไป เช่น ที่อยู่ของหญิงแพศยา การไม่คลุกคลีกับบุคคลที่ไม่สมควรคลุกคลีด้วย เช่น พระราชา การไม่คบหากับตระกูลที่ไม่สมควรคบหา เช่น ตระกูลที่ไม่มีศรัทธา ไม่มีความเลื่อมใส ภิกษุผู้ประกอบด้วยอาจารย์และโคจรดังกล่าวมานี้ ชื่อว่า ผู้เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร (อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๕๑๓-๕๑๔/๓๘๘-๓๘๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๖. อากังขะยสูตร

[๖๕] ภิกษุทั้งหลาย

๑. หากภิกษุพึงหวังว่า 'เราพึงเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจ เป็นที่เคารพ และเป็นที่ยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย' ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ หมั่นประกอบกรรมเครื่องสงบใจภายในตน ไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา^๑ เพิ่มพูนเรือนว่าง^๒
๒. หากภิกษุพึงหวังว่า 'เราพึงได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร' ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ หมั่นประกอบกรรมเครื่องสงบใจภายในตน ไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่าง
๓. หากภิกษุพึงหวังว่า 'เราพึงบริโภคน้ำจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารของชนเหล่าใด ขอสักการะของชนเหล่านั้น พึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก' ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ หมั่นประกอบกรรมเครื่องสงบใจภายในตน ไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่าง
๔. หากภิกษุพึงหวังว่า 'ญาติสาโลหิต^๓เหล่าใดผู้ล่วงลับไปแล้ว มีจิตเลื่อมใส ระลึกถึงเราอยู่ ขอการระลึกถึงเราของญาติสาโลหิตเหล่านั้นพึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก' ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ หมั่นประกอบกรรมเครื่องสงบใจภายในตน ไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่าง

เชิงอรรถ :

- ^๑ วิปัสสนา หมายถึงอนุปัสสนา ๗ ประการ คือ (๑) อนิจจานุปัสสนา (พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง) (๒) ทุกขานุปัสสนา (พิจารณาเห็นความเป็นทุกข์) (๓) อนัตตานุปัสสนา (พิจารณาเห็นความไม่มีตัวตน) (๔) นิพพิทานุปัสสนา (พิจารณาเห็นความน่าเบื่อหน่าย) (๕) วิราคานุปัสสนา (พิจารณาเห็นความคลายกำหนัด) (๖) นิโรธานุปัสสนา (พิจารณาเห็นความดับกิเลส) (๗) ปฏินิสสัคคานุปัสสนา (พิจารณาเห็นความสลัดทิ้งกิเลส) (ม.ม.อ. ๑/๖๕/๑๖๙)
- ^๒ เพิ่มพูนเรือนว่าง ในที่นี้หมายถึงการเรียนกัมมัฏฐาน คือ สมถะและวิปัสสนา เข้าไปสู่เรือนว่างนั้น พิจารณาอยู่ตลอดคืนและวัน แล้วบำเพ็ญอธิจิตตสิกขาด้วยสมถกัมมัฏฐาน บำเพ็ญอธิปัญญาสิกขาด้วยวิปัสสนากัมมัฏฐาน (ม.ม.อ. ๑/๖๕/๑๖๙-๑๗๐, อภ.ทสก.อ. ๓/๗๑/๓๕๗)
- ^๓ ญาติ หมายถึงบิดามารดาของสามี หรือบิดามารดาของภรรยาและเครือญาติของทั้ง ๒ ฝ่าย สาโลหิต หมายถึงผู้ร่วมสายเลือดเดียวกัน ได้แก่ ปู่หรือตา เป็นต้น (ม.ม.อ. ๑/๖๕/๑๗๒, ม.ม.ฎีกา ๑/๖๕/๓๒๙)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๖. อากังเขยยสูตร

[๖๖] ภิกษุทั้งหลาย

๕. หากภิกษุพึงหวังว่า 'เราพึงขมความไม่ยินดี(ในกุศลธรรม) และ ความยินดี(ในกามคุณ ๕) อนึ่ง ความไม่ยินดี ไม่พึงครอบงำเรา เราพึงครอบงำอย่ายี้ความไม่ยินดีที่เกิดขึ้นอยู่' ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ ฯลฯ เพิ่มพูนเรือนว่าง
๖. หากภิกษุพึงหวังว่า 'เราพึงเอาชนะความขลาดกลัว อนึ่ง ความขลาดกลัวไม่พึงครอบงำเรา เราพึงเอาชนะ ครอบงำ อย่ายี้ความขลาดกลัวที่เกิดขึ้นอยู่' ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ ฯลฯ เพิ่มพูนเรือนว่าง
๗. หากภิกษุพึงหวังว่า 'เราพึงได้ฌาน ๔ ซึ่งเป็นอภิเจตสิก^๑ เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก' ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ ฯลฯ เพิ่มพูนเรือนว่าง
๘. หากภิกษุพึงหวังว่า 'เราพึงบรรลุวิโมกข์ที่สงบ เป็นอรุปรมาณ เพราะก้าวล่วงรูปาวจรฌานด้วยนามกาย' ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ ฯลฯ เพิ่มพูนเรือนว่าง

[๖๗] ภิกษุทั้งหลาย

๙. หากภิกษุพึงหวังว่า 'เราพึงเป็นพระโสดาบัน^๒ เพราะสังโยชน์^๓ ๓

เชิงอรรถ :

^๑ อภิเจตสิก หมายถึงอุปจารสมาธิ (ม.ม.อ. ๑/๖๖/๑๗๓)

^๒ โสดาบัน หมายถึงผู้ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ เพราะคำว่า โสตะ เป็นชื่อของอริยมรรคมีองค์ ๘ (อภิ.ปญจ.อ. ๓๑/๕๓ ดูประกอบใน ส.ม. (แปล) ๑๙/๑๐๑/๔๙๕)

^๓ สังโยชน์ หมายถึงกิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์, ธรรมที่มัดใจสัตว์ไว้กับทุกข์ มี ๑๐ ประการ คือ (๑) สักกายทิฏฐิ (๒) วิจิกิจฉา (๓) สีลัพพตปรามาส (๔) กามฉันทะหรือกามราคะ (๕) พยาบาทหรือปฏิฆะ (๖) รูปราคะ (๗) อรูปราคะ (๘) มานะ (๙) อุทธัจจะ (๑๐) อวิชชา

๕ ข้อต้นชื่อโอรัมภาคีสังโยชน์ ๕ ข้อหลังชื่ออุทัมภาคีสังโยชน์ พระโสดาบันละสังโยชน์ ๓ ข้อต้นได้ พระสกทาคามีทำสังโยชน์ที่ ๔ และที่ ๕ ให้เบาบาง พระอนาคามีละสังโยชน์ ๕ ข้อต้นได้หมด พระอรหันต์ละสังโยชน์ได้หมดทั้ง ๑๐ ข้อ (อง.ทสก.(แปล) ๒๔/๑๓/๒๑)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๖. อากังเขยยสูตร

ประการสิ้นไป ไม่มีทางตกต่ำ^๑ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จ
สัมโพธิ^๒ในวันข้างหน้า' ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ ฯลฯ
เพิ่มพูนเรือนว่าง

๑๐. หากภิกษุพึงหวังว่า 'เราพึงเป็นพระสกทาคามี เพราะสังโยชน์
๓ ประการสิ้นไป (และ)เพราะทำราคะ โทสะ โมหะให้เบาบาง
กลับมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียว แล้วทำที่สุดแห่งทุกข'ได้' ภิกษุนั้น
พึงทำศีลให้บริบูรณ์ หมั่นประกอบกรรมเครื่องสงบใจภายในตน
ไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่าง

๑๑. หากภิกษุพึงหวังว่า 'เราพึงเป็นโอบปาติกะ^๓ เพราะโอรัมภาคีย-
สังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป ปรินิพพานในพรหมโลกนั้น ไม่ต้อง
กลับมาจากโลกนั้นอีก' ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ ฯลฯ เพิ่มพูน
เรือนว่าง

[๖๘] ภิกษุทั้งหลาย

๑๒. หากภิกษุพึงหวังว่า 'เราพึงบรรลุวิธีแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ
คนเดียวแสดงเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนแสดงเป็นคนเดียวก็ได้
แสดงให้ปรากฏหรือให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง และภูเขา
ไปได้ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นหรือตกลงในแผ่นดิน
เหมือนไปในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำโดยที่น้ำไม่แยกเหมือนเดินบน
แผ่นดินก็ได้ นั่งขัดสมาธิเหาะไปในอากาศเหมือนนกบินไปได้
ใช้ฝ่ามือลูบคลำดวงจันทร์และดวงอาทิตย์อันมีฤทธิ์มาก มีอำนาจ
มากก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลกก็ได้' ภิกษุนั้นพึง
ทำศีลให้บริบูรณ์ ฯลฯ เพิ่มพูนเรือนว่าง

เชิงอรรถ :

^๑ ไม่มีทางตกต่ำ หมายถึงไม่ตกไปในอภาย ๔ คือ นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน แดนเปรต และพวกอสูร
(อง.ติก.อ. ๒/๘๗/๒๔๒)

^๒ สัมโพธิ ในที่นี้หมายถึงมรรค ๓ เบื้องสูง (สกทาคามีมรรค อนาคามีมรรค และอรหัตตมรรค) (อง.ติก.อ.
๒/๘๗/๒๔๒, อง.ติก.ฎีกา ๒/๘๗/๒๓๕)

^๓ โอบปาติกะ หมายถึงสัตว์ที่เกิดและเติบโตเต็มที่ทันที และเมื่อจุติ(ตาย) ก็หายวับไปไม่ทิ้งซากศพไว้ เช่น
เทวดาและสัตว์นรกเป็นต้น (เทียบ ที.สี.อ. ๑๗๑/๑๔๙) แต่ในที่นี้หมายถึงพระอนาคามีที่เกิดใน
สุทธาวาส (ที่อยู่ของท่านผู้บริสุทธิ์) ๕ ชั้น มีชั้นอวิหาเป็นต้น แล้วดำรงภาวะอยู่ในชั้นนั้น ๆ ปรินิพพานสิ้น
กิเลสในสุทธาวาสนั่นเอง ไม่กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก (อง.ติก.อ. ๒/๘๗-๘๘/๒๔๒-๒๔๓)

พระสูตรต้นปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๖. อากังเขยยสูตร

๑๓. หากภิกษุพึงหวังว่า 'เราพึงไต่ยืนเสียง ๒ ชนิด คือ (๑) เสียงทิพย์ (๒) เสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกลและอยู่ใกล้ ด้วยหุทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์' ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ ฯลฯ เพิ่มพูนเรือนว่าง
๑๔. หากภิกษุพึงหวังว่า 'เราพึงกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่นและบุคคลอื่น คือ จิตมีราคะก็รู้ชัดว่า 'จิตมีราคะ' หรือจิตปราศจากราคะก็รู้ชัดว่า 'จิตปราศจากราคะ' จิตมีโทสะก็รู้ชัดว่า 'จิตมีโทสะ' หรือจิตปราศจากโทสะก็รู้ชัดว่า 'จิตปราศจากโทสะ' จิตมีโมหะก็รู้ชัดว่า 'จิตมีโมหะ' หรือจิตปราศจากโมหะก็รู้ชัดว่า 'จิตปราศจากโมหะ' จิตหดหู่ก็รู้ชัดว่า 'จิตหดหู่' หรือจิตฟุ้งซ่านก็รู้ชัดว่า 'จิตฟุ้งซ่าน' จิตเป็นมหัคคตะ^๑ ก็รู้ชัดว่า 'จิตเป็นมหัคคตะ' หรือจิตไม่เป็นมหัคคตะก็รู้ชัดว่า 'จิตไม่เป็นมหัคคตะ' จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ชัดว่า 'จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า' หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ชัดว่า 'จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า' จิตเป็นสมาธิก็รู้ชัดว่า 'จิตเป็นสมาธิ' หรือจิตไม่เป็นสมาธิก็รู้ชัดว่า 'จิตไม่เป็นสมาธิ' จิตหลุดพ้นก็รู้ชัดว่า 'จิตหลุดพ้น' หรือจิตไม่หลุดพ้นก็รู้ชัดว่า 'จิตไม่หลุดพ้น' ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ ฯลฯ เพิ่มพูนเรือนว่าง
๑๕. หากภิกษุพึงหวังว่า 'เราพึงระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัป^๒เป็นอันมากบ้างว่า 'ในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตจากภพนั้นก็ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้นเราก็มียชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตจากภพนั้นจึงมาเกิดในภพนี้' เราระลึก

เชิงอรรถ :

^๑ มหัคคตะ หมายถึงอารมณ์ที่ถึงความยิ่งใหญ่ขั้นรูปาวจรและขั้นอรุปาวจร เพราะมีผลที่สามารถขมกิลเลสได้ และหมายถึงฉันทะ วิริยะ จิตตะ และปัญญาอันยิ่งใหญ่ (อภิ.สง.อ. ๑๒/๙๒)

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๕๒ (ภยเทรวสูตร) หน้า ๔๒ ในเล่มนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๖. อากังเขยยสูตร

ชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไป และชีวประวัติอย่างนี้'
ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ ฯลฯ เพิ่มพูนเรือนว่าง

๑๖. หากภิกษุพึงหวังว่า 'เราพึงเห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้ง
ชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยดาตัพย
อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า
'หมู่มสัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้าย
พระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความเห็นผิด
พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^๑
แต่หมู่มสัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าว
ร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความ
เห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์
เราเห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและ
ไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยดาตัพยอันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์
รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล' ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้
บริบูรณ์ หมั่นประกอบธรรมเครื่องสงบใจภายในตน ไม่เห็นห่าง
จากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่าง

[๖๙] ภิกษุทั้งหลาย

๑๗. หากภิกษุพึงหวังว่า 'เราพึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ^๒ ปัญญาวิมุตติ^๓
อันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึง

เชิงอรรถ :

- ^๑ ชื่อว่า **อบาย** เพราะปราศจากความงอกงาม คือความเจริญหรือความสุข ชื่อว่า **ทุกคติ** เพราะเป็นคติ
คือเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ ชื่อว่า **วินิบาต** เพราะเป็นสถานที่ตกไปของหมู่มสัตว์ที่ทำความชั่ว ชื่อว่า **นรก** เพราะ
ปราศจากความยินดี เหตุเป็นที่ไม่มีความสบายใจ (ม.ม.อ. ๑/๑๕๓/๓๕๘)
- ^๒ **เจโตวิมุตติ** หมายถึงสมาธิที่สัมปยุตด้วยอรหัตผล ที่ชื่อว่า **เจโตวิมุตติ** เพราะพ้นจากราคะ(ที่เป็น
ปฏิบัติขธรรมโดยตรง แต่มิได้หมายความว่า จะระงับบาปธรรมอื่นไม่ได้ ดู ม.ม.ฎีกา ๑/๖๙/๓๓๕) ในที่นี้
หมายถึงความหลุดพ้นด้วยมีสมถกัมมัฏฐานเป็นพื้นฐาน (ม.ม.อ. ๑/๖๙/๑๗๗, เทียบ อง.ทุก.อ. ๒/๘๘/๖๒)
- ^๓ **ปัญญาวิมุตติ** หมายถึงปัญญาที่สหระคตด้วยอรหัตผลนั้น ที่ชื่อว่า **ปัญญาวิมุตติ** เพราะหลุดพ้นจาก
อวิชชา(ที่เป็นปฏิบัติขธรรมโดยตรง แต่มิได้หมายความว่า จะระงับบาปธรรมอื่นไม่ได้ ดู ม.ม.ฎีกา ๑/๖๙/
๓๓๕) ในที่นี้หมายถึงความหลุดพ้นด้วยมีวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นพื้นฐาน (ม.ม.อ. ๑/๖๙/๑๗๗, เทียบ
อง.ทุก.อ. ๒/๘๘/๖๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๖๑ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๗. วัตถุปมสูตร

อยู่ในปัจจุบัน' ภิกษุหนึ่งพึงทำศีลให้บริบูรณ์ หมั่นประกอบธรรม
เครื่องสงบใจภายในตน ไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วย
วิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่าง

ภิกษุทั้งหลาย เราเห็นประโยชน์จึงกล่าวว่า `เธอทั้งหลายจงมีศีลสมบูรณ์
มีปาติโมกข์สมบูรณ์อยู่ จงสำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วย
อาจารย์และโคจรอยู่ จงเป็นผู้เห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมทานศึกษาใน
สิกขาบททั้งหลาย”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

อากังขะยสูตรที่ ๖ จบ

๗. วัตถุปมสูตร

ว่าด้วยข้ออุปมาด้วยผ้า

[๗๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุ
ทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว
พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ช่างย้อมผ้าจะพื้งนำผ้าที่สกปรก เประอะเปื้อน ใส่ลงในน้ำย้อมสี
คือ สีเขียว สีเหลือง สีแดง หรือสีชมพู ผ้าผืนนั้นจะพื้งเป็นผ้าที่ย้อมได้”ไม่ตี มีสี
ไม่สดใส ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะผ้าผืนนั้นเป็นผ้าที่ไม่สะอาด แม้ฉันใด เมื่อจิต
เศร้าหมอง ทุกคติ^๑ก็เป็นอันหวังได้ ฉะนั้นเหมือนกัน ช่างย้อมผ้า จะพื้งนำผ้าที่สะอาด

เชิงอรรถ :

- ^๑ ทุกคติ มี ๒ อย่าง คือ (๑) ปฏิบัติทุกคติ หมายถึงคตคือการปฏิบัติชั่วด้วยอำนาจกิเลสแบ่งเป็น ๒ อย่าง
ได้แก่ อคาริยปฏิบัติทุกคติ คือทุกคติของคฤหัสถ์ผู้มิจิตเศร้าหมองฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติอกุศล-
กรรมมถ ๑๐ และอนาคาริยปฏิบัติทุกคติ คือคตติของบรรพชิตผู้มีจิตเศร้าหมอง ตะเกียกตะกายทำลายสงฆ์
ทำลายเจตีย์ประพฤตินาจาร (๒) คตทุกคติ หมายถึงคตหรือภูมิเป็นที่ไปอันเป็นทุกข์แบ่งเป็น ๒ อย่าง
ได้แก่ อคาริยทุกคติ คือคตติของคฤหัสถ์ผู้ตายแล้วไปเกิดในนรกบ้าง กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานบ้าง เปเรตริสัย
บ้าง และอนาคาริยทุกคติ คือทุกคติของบรรพชิตผู้มรณภาพแล้ว ไปเกิดในนรกเป็นต้น เป็นสมณยักษ เป็น
สมณเปรต มีกายลุกโชนช่วงเพราะผ้าสังฆาฏิเป็นต้น (ม.ม.อ. ๑/๗๐/๑๘๐, ม.ม.ฎีกา ๑/๗๐/๑๘๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๖๒ }

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๗. วัตถุปมสูตร

หมดจด ใส่ลงในน้ำย้อมสี คือ สีเขียว สีเหลือง สีแดง หรือสีชมพู ผ้าผืนนั้น
จะพึงเป็นผ้าที่ย้อมได้ดี มีสีสดใส ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะผ้าผืนนั้นเป็นผ้าที่สะอาด
แม้จ้นใด เมื่อจิดไม่เศร้าหมอง สุกดี^๑ก็เป็นอันหวังได้ จ้นนั้นเหมือนกัน

อุปกิเลสแห่งจิต ๑๖ ชนิด

[๗๑] ภิคุหังหลาย อุปกิเลส^๒แห่งจิต ะไรบ้าง คือ

๑. อภิขฅาวิสมโลภะ(ความโลภไม่สม่าเสมอคือความเพ่งเล็งอยากได้
สิ่งของของผู้อื่น)	เป็นอุปกิเลสแห่งจิต
๒. พยาบาท(ความคิดปองร้ายผู้อื่น)	เป็นอุปกิเลสแห่งจิต
๓. โภธะ(ความโกรธ)	เป็นอุปกิเลสแห่งจิต
๔. อุปนาหะ(ความผูกโกรธ)	เป็นอุปกิเลสแห่งจิต
๕. มกขะ(ความลบหลู่คุณท่าน)	เป็นอุปกิเลสแห่งจิต
๖. ปฟ้าสะ(ความดีเสมอ)	เป็นอุปกิเลสแห่งจิต
๗. อีสสา(ความริษยา)	เป็นอุปกิเลสแห่งจิต

เชิงอรรถ :

^๑ สุกดี มี ๒ อย่าง คือ (๑) ปฏิบัติดีสุดดี หมายถึงคดี คือการปฏิบัติดีด้วยจิตบริสุทธิ์แบ่งเป็น ๒ อย่าง ได้แก่
อาคารยปฏิบัติดีสุดดี มีจิตบริสุทธิ์ตั้งเว่นจากการฆ่าสัตว์บ้าง จากการลักทรัพย์บ้าง บำเพ็ญกุศลกรรมมถ
๑๐ ให้บริบูรณ์ อนาคตยปฏิบัติดีสุดดี คือสุดดีของบรรพชิตผู้มีจิตบริสุทธิ์ รักษาปาริสุทธิศีล ๔ ให้บริสุทธิ์
สมาทานตุดงค์ ๑๓ ข้อ เรียนกัมมัฏฐานในอารมณ ๓๘ ประการ กระทำกสิณบริกรรม ทำฅณสมาบัติให้
เกิดขึ้น เจริญโสดาบัติตมรรค ๗๗ อนาคตามิมรรค (๒) คดีสุดดี หมายถึงคดีหรือภูมิเป็นที่ไปอันเป็นสุข
แบ่งเป็น ๒ อย่าง ได้แก่ อาคารยสุคดี คือสุดดีของคฤหัสถ์ผู้ตายแล้วไปเกิดเป็นมนุษย์ที่มีชาติตระกูลสูง
มั่งคั่งด้วยทรัพย์ เพียบพร้อมด้วยเกียรติยศบ้าง เป็นเทวดาที่มีศักดิ์ใหญ่บ้าง และอนาคตยสุคดี คือคดี
ของบรรพชิตผู้มรณภาพแล้วไปเกิดในตระกูลกษัตริย์ ตระกูลพราหมณ และตระกูลคหบดี หรือไปเกิดใน
กามาวจรเทวโลก ๖ ชั้นบ้าง ในพรหมโลก ๑๐ ชั้น ในสุทธาวาสภูมิ ๕ ชั้น หรือในอรุปรหม ๔ ชั้นบ้าง
(ม.ม.อ. ๑/๗๐/๑๘๐)

^๒ อุปกิเลส หมายถึงกิเลสที่จรมาด้วยอำนาจโลภะ โภธะ และโมหะ แล้วทำจิตเดิม(ภวังคจิต)ที่แม้ปกติก็
บริสุทธิ์อยู่แล้วให้ต้องเศร้าหมอง (ม.ม.อ. ๑/๗๑/๑๘๑, อง.เอกก.อ. ๑/๔๙/๕๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๖๓ }

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๗. วัตถุปมสูตร

๘. มัจฉริยะ(ความตระหนี่)	เป็นอุปกิเลสแห่งจิต
๙. มายา(มารยา)	เป็นอุปกิเลสแห่งจิต
๑๐. สาถยยะ(ความโอ้อวด)	เป็นอุปกิเลสแห่งจิต
๑๑. ถัมภะ(ความหัดื้อ)	เป็นอุปกิเลสแห่งจิต
๑๒. สारัมภะ(ความแข่งดี)	เป็นอุปกิเลสแห่งจิต
๑๓. มานะ(ความถือตัว)	เป็นอุปกิเลสแห่งจิต
๑๔. อติมานะ(ความดูหมิ่นเขา)	เป็นอุปกิเลสแห่งจิต
๑๕. มหะ(ความมัวเมา)	เป็นอุปกิเลสแห่งจิต
๑๖. ปมาหะ(ความประมาท)	เป็นอุปกิเลสแห่งจิต

[๗๒] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นรู้ชัดตั้งนี้ว่า

‘อภิชฌาวิสมโลภะ เป็นอุปกิเลสแห่งจิต’ แล้วจึงละอภิชฌาวิสมโลภะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... ‘พยาบาท เป็นอุปกิเลสแห่งจิต’ แล้วจึงละพยาบาทอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... ‘โคธะ เป็นอุปกิเลสแห่งจิต’ แล้วจึงละโคธะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... ‘อุปนาหะ เป็นอุปกิเลสแห่งจิต’ แล้วจึงละอุปนาหะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... ‘มกขะ เป็นอุปกิเลสแห่งจิต’ แล้วจึงละมกขะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... ‘ปฬาสะ เป็นอุปกิเลสแห่งจิต’ แล้วจึงละปฬาสะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... ‘อิสสา เป็นอุปกิเลสแห่งจิต’ แล้วจึงละอิสสาอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... ‘มัจฉริยะ เป็นอุปกิเลสแห่งจิต’ แล้วจึงละมัจฉริยะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... ‘มายา เป็นอุปกิเลสแห่งจิต’ แล้วจึงละมายาอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... ‘สาถยยะ เป็นอุปกิเลสแห่งจิต’ แล้วจึงละสาถยยะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... ‘ถัมภะ เป็นอุปกิเลสแห่งจิต’ แล้วจึงละถัมภะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... ‘สารัมภะ เป็นอุปกิเลสแห่งจิต’ แล้วจึงละสารัมภะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... ‘มานะ เป็นอุปกิเลสแห่งจิต’ แล้วจึงละมานะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... ‘อติมานะ เป็น

พระสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๗. วัตถุปมสูตร

อุปกิเลสแห่งจิต' แล้วจึงละอดิมานะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... 'มทะ เป็น
อุปกิเลสแห่งจิต' แล้วจึงละมทะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้

ภิกษุนี้รู้ชัดตั้งนี้ว่า 'ปมาทะ เป็นอุปกิเลสแห่งจิต' แล้วจึงละปมาทะอันเป็น
อุปกิเลสแห่งจิตได้

[๗๓] ภิกษุทั้งหลาย ในกาลใด ภิกษุรู้ชัดตั้งนี้ว่า

'อภิชฌาวิสมโยละ เป็นอุปกิเลสแห่งจิต' แล้วจึงละอภิชฌาวิสมโยละอันเป็น
อุปกิเลสแห่งจิตได้ ... 'พยาบาท เป็นอุปกิเลสแห่งจิต' แล้วจึงละพยาบาทอันเป็น
อุปกิเลสแห่งจิตได้ ... 'โคธะ เป็นอุปกิเลสแห่งจิต' แล้วจึงละโคธะอันเป็นอุปกิเลส
แห่งจิตได้ ... 'อุปนาหะ เป็นอุปกิเลสแห่งจิต' แล้วจึงละอุปนาหะอันเป็นอุปกิเลส
แห่งจิตได้ ... 'มกขะ เป็นอุปกิเลสแห่งจิต' แล้วจึงละมกขะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้
... 'ปฬาสะ เป็นอุปกิเลสแห่งจิต' แล้วจึงละปฬาสะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ...
'อิสสา เป็นอุปกิเลสแห่งจิต' แล้วจึงละอิสสาอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... 'มัจฉริยะ
เป็นอุปกิเลสแห่งจิต' แล้วจึงละมัจฉริยะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... 'มายา เป็น
อุปกิเลสแห่งจิต' แล้วจึงละมายาอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... 'สาถะเยยะ เป็น
อุปกิเลสแห่งจิต' แล้วจึงละสาถะเยยะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... 'ถัมภะ เป็น
อุปกิเลสแห่งจิต' แล้วจึงละถัมภะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... 'สาร์มภะ เป็น
อุปกิเลสแห่งจิต' แล้วจึงละสาร์มภะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... 'มานะ เป็น
อุปกิเลสแห่งจิต' แล้วจึงละมานะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... 'อดิมานะ เป็น
อุปกิเลสแห่งจิต' แล้วจึงละอดิมานะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้ ... 'มทะ เป็น
อุปกิเลสแห่งจิต' แล้วจึงละมทะอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้

ภิกษุผู้รู้ชัดตั้งนี้ว่า 'ปมาทะ เป็นอุปกิเลสแห่งจิต' แล้วจึงละปมาทะอันเป็น
อุปกิเลสแห่งจิตได้

[๗๔] ในกาลนั้น ภิกษุนี้จะมีชื่อเสียงแว่นในพระพุทธเจ้าว่า 'แม่
เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง

พระสูตรต้นปิฎก มัชฌิมนิกาย มุลปิณณาสก [๑. มุลปริยาวยวรรค]

๗. วัตถุปมสูตร

โดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธานุเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค^๑ จะมีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระธรรมว่า ‘พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อหิงญายุชนพึงรู้เฉพาะตน’ และจะมีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระสงฆ์ว่า ‘พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคล^๒ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นเนื่อนานุญอันยอดเยี่ยมของโลก’

[๗๕] เพราะเหตุที่ภิกษุเหล่านั้นสละ คาย ปล่อย ละ สลัดทิ้งส่วนแห่งกิเลสได้แล้ว เราย่อมได้ความรู้แจ้งอรรถ ความรู้แจ้งธรรม และความปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรมว่า ‘เรามีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระพุทธานุเจ้า’ เมื่อเรามีปราโมทย์แล้ว ปิதிய่อมเกิด เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ เราย่อมกายสงบแล้วย่อมเสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น ... ‘เรามีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระธรรม’ เราย่อมได้ความรู้แจ้งอรรถ ความรู้แจ้งธรรม และความปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรมว่า ‘เรามีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระสงฆ์’ เมื่อเรามีปราโมทย์แล้ว ปิதிய่อมเกิด เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ เราย่อมกายสงบแล้วย่อมเสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น เราย่อมได้ความรู้แจ้งอรรถ ความรู้แจ้งธรรม และความปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรม เมื่อเรามีปราโมทย์แล้ว ปิதிய่อมเกิด เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ เราย่อมกายสงบแล้วย่อมเสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น

เชิงอรรถ :

^๑ วิ.อ. ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘, อจ.ทุก.(แปล) ๒๐/๖๔/๒๔๗

^๒ ๘ บุคคล ได้แก่ (๑) บุคคลผู้เป็นพระโสดาบัน (๒) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผล (๓) บุคคลผู้เป็นพระสกทาคามี (๔) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามีผล (๕) บุคคลผู้เป็นพระอนาคามี (๖) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามีผล (๗) บุคคลผู้เป็นพระอรหันต์ (๘) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอรหัตตผล (อภิ.ป. (แปล) ๓๖/๒๐๗/๒๒๙)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยาवरค]

๗. วัตถุปมสูตร

[๗๖] ภิกษุหนึ่งมีศีลอย่างนี้ มีธรรมอย่างนี้ มีปัญญาอย่างนี้ แม้ว่าเธอฉันอาหารบิณฑบาตข้าวสาาลีที่เลือกของสกปรกออกแล้ว มีแกงมีกับข้าวหลายอย่าง การฉันบิณฑบาตของภิกษุหนึ่ง ไม่เป็นอันตรายแก่มรรคและผลเลย ผ้าที่สกปรกเปรอะเปื้อน จะเป็นผ้าที่สะอาด หมดจดได้ เพราะอาศัยน้ำใสสะอาด หรือทองคำจะเป็นทองคำบริสุทธิ์ผุดผ่องได้เพราะอาศัยเข้าหลอม แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีศีลอย่างนี้ มีธรรมอย่างนี้ มีปัญญาอย่างนี้ แม้ว่าเธอฉันอาหารบิณฑบาตข้าวสาาลีที่เลือกของสกปรกออกแล้ว มีแกงมีกับข้าวหลายอย่าง การฉันบิณฑบาตของภิกษุหนึ่ง ไม่เป็นอันตรายแก่มรรคและผลเลย

[๗๗] ภิกษุหนึ่งมีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วยเมตตาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีควมเบียดเบียนอยู่ มีกรุณาจิต ฯลฯ มีมุทิตาจิต ฯลฯ มีอุเบกขาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วยอุเบกขาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีควมเบียดเบียนอยู่

[๗๘] ภิกษุหนึ่งรู้ชัดว่า 'สิ่งนี้มีอยู่ สิ่งที่เลวมีอยู่ สิ่งทีประณีตมีอยู่ ธรรมเครื่องสลัดออกจากกิเลส^๑ ทียิ่งกว่าสัญญา^๒ก็มีอยู่' เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า 'หลุดพ้นแล้ว' รู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว^๓ ทำกิจทีควรทำเสร็จแล้ว^๔ ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป^๕' ภิกษุนี้เราเรียกว่า เป็นผู้อาบสะอาดแล้วด้วยการอาบสะอาดในภายใน"

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมเครื่องสลัดออกจากกิเลส ในที่นี้หมายถึงนิพพาน (ม.ม.อ. ๑/๗๘/๑๘๙)

^๒ สัญญา ในที่นี้หมายถึงพรหมวิหารสัญญา (ม.ม.อ. ๑/๗๘/๑๘๙)

^{๓-๕} ดูเชิงอรรถที่ ๑ - ๓ ข้อ ๕๔ (ภยเกรวสูตร) หน้า ๔๓ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลญาณสัฏ [๑. มูลปริยายวรรค]

๗. วัตถุปมสูตร

การอาบน้ำในพระศาสนา

[๗๙] ในสมัยนั้น พราหมณ์ชื่อสุนทรภิกขาทวาขณะนั่งอยู่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาค ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ท่านพระโคตมเสด็จไปยังแม่น้ำพาหุกาเพื่อสร่งน้ำหรือ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พราหมณ์ แม่น้ำพาหุกาจะมีประโยชน์อะไร แม่น้ำพาหุกาจักทำอะไรได้”

สุนทรภิกขาทวาชพราหมณ์กราบทูลว่า “ท่านพระโคตม คนจำนวนมากถือกันว่า แม่น้ำพาหุกาให้ความบริสุทธิ์ได้ คนจำนวนมากถือกันว่า แม่น้ำพาหุกาเป็นบุญสถาน อนึ่ง คนจำนวนมากลอยบาปกรรมที่ตนทำแล้วในแม่น้ำพาหุกา”

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับสุนทรภิกขาทวาชพราหมณ์ด้วยพระคาถาว่า

“คนพาลมีกรรมชั่ว แม้จะไปยังแม่น้ำพาหุกา
 ทำน้ำอธึกกะ ทำน้ำคยา แม่น้ำสุนทริกา แม่น้ำสรัสสดี
 ทำน้ำปยาคะ และแม่น้ำพาหุมติ เป็นประจำ ก็ยังบริสุทธิ์ไม่ได้
 แม่น้ำสุนทริกา ทำน้ำปยาคะ แม่น้ำพาหุกา จักทำอะไรได้
 จะพึงชำระคนผู้มีเวร ผู้ทำกรรมหยาบช้า ผู้มีกรรมชั่วนั้น
 ให้บริสุทธิ์ไม่ได้เลย
 ผักคณฤกษ์^๑ เป็นฤกษ์ดีทุกเมื่อสำหรับผู้บริสุทธิ์
 อุโบสถเป็นวันศกดีสิทธิ์ทุกเมื่อสำหรับผู้บริสุทธิ์
 วัตรปฏิบัติสมบูรณ์ทุกเมื่อสำหรับผู้บริสุทธิ์ มีกรรมสะอาด

เชิงอรรถ :

^๑ ผักคณฤกษ์ หมายถึงงานนักขัตฤกษ์ประจำเดือน ๔ ที่พราหมณ์ถือว่าผู้ที่ชำระหรืออาบน้ำวันข้างขึ้น เดือน ๔ ได้ชื่อว่าชำระบาปที่ทำมาแล้วตลอดปีได้ (ม.ม.อ. ๑/๗๙/๑๙๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๖๘ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๗. วัตถุปมสูตร

พราหมณ์ ท่านจงอาบน้ำในศาสนาของเราเถิด
ท่านจงทำความปลอดภัยในสัตว์ทั้งปวงเถิด
ถ้าท่านไม่พูดเท็จ ไม่เบียดเบียนสัตว์
ไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ มีความเชื่อ
ไม่ตระหนี่ ท่านจะไปยังท่าน้ำคยาทำไม
แม้การดื่มน้ำจากท่าน้ำคยาจักมีประโยชน์อะไรแก่ท่าน”

สุนทรภักพราหมณ์เป็นพระอรหันต์

[๘๐] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนั้นแล้ว สุนทรภักภวาทพราหมณ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภักษิตของท่านพระโคตม ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภักษิตของท่านพระโคตม ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตมทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้’ ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของท่านพระโคตมเถิด”

สุนทรภักภวาทพราหมณ์ ได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้ว ไม่นานก็จากไปอยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่เหล่ากุลบุตรออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน รู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”

ท่านพระภวาทพราหมณ์ได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย
ดังนี้แล

วัตถุปมสูตรที่ ๗ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๘. สัลเลขสูตร

๘. สัลเลขสูตร

ว่าด้วยธรรมเครื่องขัดเกลาภิเลส

[๘๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้นในเวลาเย็น ท่านพระมหาจุนทะออกจากที่
หลีกเร้น^๑ แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่
สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีทิวฏฐิหลายประการในโลกเกี่ยวกับอัสตวาทะ^๒บ้าง
เกี่ยวกับโลกวาทะ^๓บ้าง เมื่อภิกษุมนสิการเพียงเบื้องต้น ก็ละสลัดทั้งทิวฏฐิเหล่านั้น
ได้อย่างนั้นหรือ”

[๘๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “จุนทะ มีทิวฏฐิหลายประการในโลกเกี่ยวกับ
อัสตวาทะบ้าง เกี่ยวกับโลกวาทะบ้าง เมื่อภิกษุเห็นอารมณ์เป็นที่เกิดขึ้น เป็นที่
หมักหมม และเป็นที่ยกย่องแห่งทิวฏฐิเหล่านั้นตามความเป็นจริงด้วยปัญญา
อันชอบอย่างนี้ว่า ‘นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัสตวาทะของเรา’ ก็ละ
สลัดทั้งทิวฏฐิเหล่านั้นได้

รูปฌาน ๔ และอรุฌาน ๔

จุนทะ เป็นไปได้ที่ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ สัจจจากกามและอกุศลธรรม
ทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่

เชิงอรรถ :

^๑ ที่หลีกเร้น ในที่นี้หมายถึงผลสมาบัติขั้นสูงสุด (ม.ม.อ. ๑/๘๑/๑๙๔)

^๒ อัสตวาทะ หมายถึงมิจฉาทิวฏฐิที่ปรารถนาอัสตวาทะ เช่น เห็นว่ารูปเป็นอัสตวาทะเป็นต้น (ม.ม.อ. ๑/๘๑/๑๙๔)

^๓ โลกวาทะ หมายถึงมิจฉาทิวฏฐิที่ปรารถนาโลก เช่น เห็นว่า อัสตวาทะและโลกเที่ยงเป็นต้น (ม.ม.อ. ๑/๘๑/๑๙๔)

พระสูตรต้นปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๘. สัลเลขสูตร

ภิกษุหนึ่ง พึงมีความคิดอย่างนี้ว่า 'เราอยู่ด้วยธรรมเครื่องขัดเกลากิเลส' ธรรมคือ
ปฐมณานนี้ เราไม่กล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องขัดเกลากิเลสในอริยวินัย แต่เรา
กล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันในอริยวินัย

เป็นไปได้ที่เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ บรรล
หุตติยฌานซึ่งมีความผ่อนคลายในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์
มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ ภิกษุหนึ่งพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า 'เราอยู่ด้วย
ธรรมเครื่องขัดเกลากิเลส' ธรรมคือหุตติยฌานนี้ เราไม่กล่าวว่า เป็นธรรมเครื่อง
ขัดเกลากิเลสในอริยวินัย แต่เรากล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันใน
อริยวินัย

เป็นไปได้ที่เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้มีอุเบกขา มี
สติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลหุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญ
ว่า 'ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข' เธอพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า 'เราอยู่ด้วยธรรม
เครื่องขัดเกลากิเลส' ธรรมคือหุตติยฌานนี้ เราไม่กล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องขัดเกลาก
กิเลสในอริยวินัย แต่เรากล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันในอริยวินัย

เป็นไปได้ที่เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว
ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ บรรลจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะ
อุเบกขาอยู่ เธอพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า 'เราอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องขัดเกลากิเลส'
ธรรมคือจตุตถฌานนี้ เราไม่กล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องขัดเกลากิเลสในอริยวินัย แต่
เรากล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันในอริยวินัย

เป็นไปได้ที่เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิขสัญญา ไม่กำหนดนันทตสัญญา
โดยประการทั้งปวง ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ บรรลอากาศาสนัญจายตนฌานโดย
กำหนดว่า 'อากาศหาที่สดมิได้' เธอพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า 'เราอยู่ด้วยธรรม
เป็นเครื่องขัดเกลากิเลส' ธรรมคืออากาศาสนัญจายตนฌานนี้ เราไม่กล่าวว่า เป็น
ธรรมเครื่องขัดเกลากิเลสในอริยวินัย แต่เรากล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องอยู่สงบใน
ปัจจุบันในอริยวินัย

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยาवरค]

๘. สัลเลขสูตร

เป็นไปได้ที่เพราะล่วงอากาศานัญญาตนณานโดยประการทั้งปวง ภิกษุบางรูป
ในธรรมวินัยนี้ บรรลวิญญาณัญญาตนณานโดยกำหนดว่า 'วิญญาณหาที่สุด
มิได้' เธอเพียงมีความคิดอย่างนี้ว่า 'เราอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องขัดเกลากิเลส' ธรรมคือ
วิญญาณัญญาตนณานนี้ เราไม่กล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องขัดเกลากิเลสในอริยวินัย
แต่เรากล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องอยู่สงบในอริยวินัย

เป็นไปได้ที่เพราะล่วงวิญญาณัญญาตนณานโดยประการทั้งปวง ภิกษุบางรูป
ในธรรมวินัยนี้ บรรลอุกัญญาณัญญาตนณานโดยกำหนดว่า 'ไม่มีอะไร' อยู่ เธอเพียง
มีความคิดอย่างนี้ว่า 'เราอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องขัดเกลากิเลส' ธรรมคือ
อุกัญญาณัญญาตนณานนี้ เราไม่กล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องขัดเกลากิเลสในอริยวินัย
แต่เรากล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องอยู่สงบในอริยวินัย

จนทะ เป็นไปได้ที่เพราะล่วงอุกัญญาณัญญาตนณานโดยประการทั้งปวง ภิกษุ
บางรูปในธรรมวินัยนี้ บรรลเนวสัญญานาสัญญาตนณานอยู่ เธอเพียงมีความคิด
อย่างนี้ว่า 'เราอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องขัดเกลากิเลส' ธรรมคือเนวสัญญานา-
สัญญญาตนณานนี้ เราไม่กล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องขัดเกลากิเลสในอริยวินัย แต่เรา
กล่าวว่า เป็นธรรมเครื่องอยู่สงบในอริยวินัย

ข้อปฏิบัติเพื่อขัดเกลากิเลส

[๘๓] จนทะ ในการเบียดเบียนกันเป็นต้นนี้ เธอทั้งหลายควรทำความ
ขัดเกลากิเลส คือ เธอทั้งหลายควรทำความขัดเกลากิเลสโดยคิดว่า 'ชนเหล่าอื่น
จักเป็นผู้เบียดเบียนกัน ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักเป็นผู้ไม่เบียดเบียนกัน'

... 'ชนเหล่าอื่นจักฆ่าสัตว์ ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักเว้นจากการฆ่าสัตว์'

... 'ชนเหล่าอื่นจักลักทรัพย์ ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักเว้นจากการลักทรัพย์'

... 'ชนเหล่าอื่นจักไม่ประพฤติพรหมจรรย์ ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจัก

ประพฤติพรหมจรรย์'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยาयरรรค]

๘. สัลเลขสูตร

- ... ‘ชนเหล่าอื่นจักพูดเท็จ ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักเว้นจากการพูดเท็จ’
- ... ‘ชนเหล่าอื่นจักพูดส่อเสียด ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักเว้นจากการพูดส่อเสียด’
- ... ‘ชนเหล่าอื่นจักพูดคำหยาบ ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักเว้นจากการพูดคำหยาบ’
- ... ‘ชนเหล่าอื่นจักพูดเพ้อเจ้อ ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ’
- ... ‘ชนเหล่าอื่นจักเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น’
- ... ‘ชนเหล่าอื่นจักมีจิตพยาบาท ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักไม่มีจิตพยาบาท’
- ... ‘ชนเหล่าอื่นจักมีความเห็นผิด ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักมีความเห็นชอบ’
- ... ‘ชนเหล่าอื่นจักมีความดำริผิด ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักมีความดำริชอบ’
- ... ‘ชนเหล่าอื่นจักเจรจาผิด ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักเจรจาชอบ’
- ... ‘ชนเหล่าอื่นจักมีการกระทำผิด ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักมีการกระทำชอบ’
- ... ‘ชนเหล่าอื่นจักมีการเลี้ยงชีพผิด ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักมีการเลี้ยงชีพชอบ’
- ... ‘ชนเหล่าอื่นจักมีความพยายามผิด ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักมีความพยายามชอบ’
- ... ‘ชนเหล่าอื่นจักมีความระลึกผิด ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักมีความระลึกชอบ’
- ... ‘ชนเหล่าอื่นจักมีการตั้งจิตมั่นผิด ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักมีการตั้งจิตมั่นชอบ’
- ... ‘ชนเหล่าอื่นจักมีมิจฉาญาณะ(ความรู้ผิด) ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักมีความรู้ชอบ’
- ... ‘ชนเหล่าอื่นจักมีมิจฉาวิมุตติ(ความหลุดพ้นผิด) ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักมีความหลุดพ้นชอบ’
- ... ‘ชนเหล่าอื่นจักถูกความหดหู่และเชื่องซึมครอบงำ ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักปราศจากความหดหู่และเชื่องซึม’

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยาवरค]

๘. สัลเลขสูตร

- ... 'ชนเหล่าอื่นจักมีจิตฟุ้งซ่าน ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักมีจิตไม่ฟุ้งซ่าน'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักมีความสงสัย ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักข้ามพ้นความสงสัย'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักมีความโกรธ ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักไม่มีความโกรธ'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักผูกโกรธ ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักไม่ผูกโกรธ'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักลบหลู่คุณท่าน ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักไม่ลบหลู่คุณท่าน'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักตีเสมอ ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักไม่ตีเสมอ'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักมีความริษยา ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักไม่มีความริษยา'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักมีความตระหนี่ ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักไม่มีความตระหนี่'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักโง่อวด ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักไม่โง่อวด'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักมีมารยา ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักไม่มีมารยา'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักดี้อร้น ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักไม่ดี้อร้น'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักถือตัวจัด ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักไม่ถือตัวจัด'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักว่ายาก ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักว่าง่าย'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักมีมิตรชั่ว ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักมีมิตรดี'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักประมาท ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักไม่ประมาท'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักไม่มีศรัทธา ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักมีศรัทธา'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักไม่มีความละอายบาป ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักมีความ
 ละอายบาป'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักไม่มีความเกรงกลัวบาป ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักมีความ
 เกรงกลัวบาป'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักมีการไต่ยินไต่ฟังน้อย ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักมีการไต่ยิน
 ไต่ฟังมาก'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักเกียจคร้าน ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักปรารถนาความเพียร'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักมีสติหลงลืม ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักมีสติตั้งมั่น'
 ... 'ชนเหล่าอื่นจักมีปัญญาทรมาน ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักสมบูรณ์ด้วยปัญญา'

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๘. สัลเลขสูตร

เธอทั้งหลาย ควรทำความขัดเกลากิเลสด้วยความคิดว่า 'ชนเหล่าอื่นจักยึดติด ถือมั่นทิวฏฐิของตน สลัดทิ้งได้ยาก ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักไม่ยึดติด ไม่ถือมั่นทิวฏฐิของตน สลัดทิ้งได้ง่าย'

[๘๔] จุนทะ เรากล่าวว่า 'แม้จิตตูปบาทก็มีอุปการะมากในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการกระทำด้วยกายและพูดด้วยวาจา' เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ เธอทั้งหลายควรมีความคิดว่า 'ชนเหล่าอื่นจักเบียดเบียนกัน ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักไม่เบียดเบียนกัน'

... 'ชนเหล่าอื่นจักฆ่าสัตว์ ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักเว้นจากการฆ่าสัตว์' ฯลฯ เธอทั้งหลายควรมีความคิดว่า 'ชนเหล่าอื่นจักยึดติด ถือมั่นทิวฏฐิของตน สลัดทิ้งได้ยาก ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักไม่ยึดติด ไม่ถือมั่นทิวฏฐิของตน สลัดทิ้งได้ง่าย'

ทางหลีกเลี่ยงความชั่ว

[๘๕] จุนทะ ทางที่ชรุชระจะพึงมีทางที่ราบเรียบอื่นเพื่อใช้เป็นทางหลีกเลี่ยง อนึ่ง ทำหน้าที่ชรุชระจะพึงมีทำหน้าที่ราบเรียบอื่นเพื่อใช้เป็นทางหลีกเลี่ยง แม้ฉันใด ความไม่เบียดเบียนก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้เบียดเบียน

เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้ฆ่าสัตว์

เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์ เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้ลักทรัพย์

เจตนางดเว้นจากการไม่ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้ไม่ประพฤติพรหมจรรย์

เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้พูดเท็จ

เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้พูดส่อเสียด

เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้พูดคำหยาบ

เจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้พูดเพ้อเจ้อ

ความไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๘. สัลเลขสูตร

ความไม่พยายาม เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้มีจิตพยายาม
 สัมมาทัญญู เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้มีความเห็นผิด^๑
 สัมมาสังกัปปะ เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้มีความดำริผิด
 สัมมาวาจา เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้เจรจาผิด
 สัมมากัมมันตะ เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้มีการกระทำผิด
 สัมมาอาชีวะ เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้มีการเลี้ยงชีพผิด
 สัมมาวายามะ เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้มีความพยายามผิด
 สัมมาสติ เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้มีความระลึกผิด
 สัมมาสมาธิ เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้มีการตั้งจิตมั่นผิด
 สัมมาญาณะ(ความรู้ชอบ) เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้มีความรู้ผิด
 สัมมาวิมุตติ(ความหลุดพ้นชอบ) เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้มีความ

หลุดพ้นผิด

ความเป็นผู้ปราศจากความหดหู่และเขื่องซึม เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคล
 ผู้ถูกความหดหู่และเขื่องซึมครอบงำ

ความไม่ฟุ้งซ่าน เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้มีจิตฟุ้งซ่าน
 ความเป็นผู้ข้ามพ้นความสงสัย เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้มีความสงสัย
 ความไม่โกรธ เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้มักโกรธ
 ความไม่ผูกโกรธ เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้ผูกโกรธ
 ความไม่ลบหลู่คุณท่าน เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้ลบหลู่คุณท่าน
 ความไม่ตีเสมอ เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้ตีเสมอ
 ความไม่ริษยา เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้มีความริษยา
 ความไม่ตระหนี่ เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้ตระหนี่
 ความไม่โอ้อวด เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้โอ้อวด

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อัง.ทสก. (แปล) ๒๔/๑๗๕/๓๑๘

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๘. สัลเลขสูตร

ความไม่มีมารยา เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้มีมารยา
 ความไม่ถือรั้น เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้ถือรั้น
 ความไม่ถือตัวจัด เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้ถือตัวจัด
 ความเป็นผู้ว่างาย เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้ว่างาย
 ความเป็นผู้มีมิตรดี เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้มีมิตรชั่ว
 ความไม่ประมาท เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้ประมาท
 สัทธา (ศรัทธา) เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้ไม่มีศรัทธา
 หิริ(ความละอายบาป) เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้ไม่มีความละอายบาป
 โอตตปปะ(ความเกรงกลัวบาป) เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้ไม่เกรง
 กลัวบาป

พาหุสัจจะ(ความเป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก) เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคล
 ผู้ได้ยินได้ฟังน้อย

การปรารภความเพียร เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้เกียจคร้าน
 ความเป็นผู้มีสติตั้งมั่น เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้มีสติหลงลืม
 ความสมบูรณ์ด้วยปัญญา เป็นทางหลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้มีปัญญาทรม
 ความเป็นผู้ไม่ยึดติด ไม่ถือมั่นทิฏฐิของตน และสลัดทิ้งได้ง่าย เป็นทาง
 หลีกเลี่ยงสำหรับบุคคลผู้ยึดติด ถือมั่นทิฏฐิของตน และสลัดทิ้งได้ยาก

[๘๖] จุนทะ อกุศลธรรมทั้งหมดเป็นธรรมนำบุคคลไปสู่ความเสื่อม (แต่)
 กุศลธรรมทั้งหมดเป็นธรรมนำบุคคลไปสู่ความเจริญ แม้ฉันท ใจ ความไม่เบียดเบียน
 ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน เป็นทางเพื่อความเจริญสำหรับบุคคลผู้เบียดเบียน

เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เป็นทางเพื่อความเจริญสำหรับบุคคลผู้ฆ่าสัตว์

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๘. สัลเลขสูตร

เจตนาถเวณจากการลักทรัพย์ เป็นทางเพื่อความเจริญสำหรับบุคคลผู้ลักทรัพย์
ฯลฯ

ความเป็นผู้ไม่ยึดติด ไม่ถือมั่นทิวฏฐิของตน และสลัดทิ้งได้ง่าย เป็นทางเพื่อ
ความเจริญสำหรับบุคคลผู้ยึดติด ถือมั่นทิวฏฐิของตน และสลัดทิ้งได้ยาก

อุบายเพื่อความดับสนิท

[๘๗] จุนทะ เป็นไปไม่ได้เลยที่บุคคลนั้นตนเองจมอยู่ในเปือกตมลึก จักยก
บุคคลอื่นผู้จมอยู่ในเปือกตมลึกขึ้นได้

เป็นไปได้ที่บุคคลนั้นตนเองไม่จมอยู่ในเปือกตมลึก จักยกบุคคลอื่นผู้จมอยู่ใน
เปือกตมลึกขึ้นได้

เป็นไปไม่ได้เลยที่บุคคลนั้นตนเองไม่ฝึกตน ไม่แนะนำตน ไม่ดับสนิท จักฝึก
สอนผู้อื่น แนะนำผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่นดับสนิทได้

เป็นไปได้ที่บุคคลนั้นตนเองฝึกตน แนะนำตน ดับสนิท จักฝึกผู้อื่น แนะนำ
ผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่นดับสนิทได้ แม้ฉันใด ความไม่เบียดเบียนก็ฉันนั้นเหมือนกัน
เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้เบียดเบียน

เจตนาถเวณจากการฆ่าสัตว์ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้ฆ่าสัตว์

เจตนาถเวณจากการลักทรัพย์ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้
ลักทรัพย์

เจตนาถเวณจากการไม่ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับ
บุคคลผู้ไม่ประพฤติพรหมจรรย์

เจตนาถเวณจากการพูดเท็จ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้พูดเท็จ

เจตนาถเวณจากการพูดส่อเสียด เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้
พูดส่อเสียด

เจตนาถเวณจากการพูดคำหยาบ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้
พูดคำหยาบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก ๑. มูลปริยายวรรค]

๘. สัลเลขสูตร

เจตนาถวันจากการพูดเพื่อเจ้า เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้พูดเพื่อเจ้า

ความไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น

ความไม่พยายาม เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้มีจิตพยายาม

สัมมาทิฐิ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้มีความเห็นผิด

สัมมาสังกัปปะ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้มีความดำริผิด

สัมมาวาจา เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้เจรจาผิด

สัมมากัมมันตะ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้มีการกระทำผิด

สัมมาอาชีวะ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้มีการเลี้ยงชีพผิด

สัมมาวายามะ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้มีความพยายามผิด

สัมมาสติ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้มีความระลึกผิด

สัมมาสมาธิ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้มีการตั้งจิตมั่นผิด

สัมมาญาณะ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้มีความรู้ผิด

สัมมาวิมุตติ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้มีความหลุดพ้นผิด

ความเป็นผู้ปราศจากความหดหู่และเชื่องซึม เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้ถูกความหดหู่และเชื่องซึมครอบงำ

ความไม่ฟุ้งซ่าน เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้มีจิตฟุ้งซ่าน

ความเป็นผู้ข้ามพ้นความสงสัย เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้มี
ความสงสัย

ความไม่โกรธ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้มักโกรธ

ความไม่ผูกโกรธ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้ผูกโกรธ

ความไม่ลบหลู่คุณท่าน เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้ลบหลู่
คุณท่าน

ความไม่ตีเสมอ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้ตีเสมอ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๘. สัลเลขสูตร

ความไม่ริษยา เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้มีความริษยา
 ความไม่ตระหนี่ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้ตระหนี่
 ความไม่โอ้อวด เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้โอ้อวด
 ความไม่มีมารยา เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้ไม่มีมารยา
 ความไม่ดื้อรั้น เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้ดื้อรั้น
 ความไม่ถือตัวจัด เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้ถือตัวจัด
 ความเป็นผู้ว่าง่าย เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้ว่างาย
 ความเป็นผู้มีมิตรดี เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้มีมิตรชั่ว
 ความไม่ประมาท เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้ประมาท
 สัทธา เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้ไม่มีศรัทธา
 หิริ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้ไม่มีความละอายบาป
 โอตตปปะ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้ไม่เกรงกลัวบาป
 พาหุสัจจะ เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้ได้ยินได้ฟังน้อย
 การปรารภความเพียร เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้เกียจคร้าน
 ความเป็นผู้มีสติตั้งมั่น เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้มีสติหลงลืม
 ความสมบูรณ์ด้วยปัญญา เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้มีปัญญา

ทรม

ความเป็นผู้ไม่ยึดติด ไม่ถือมั่นทิฏฐิของตน และสลัดทิ้งได้ง่าย เป็นทางเพื่อ
 ความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้ยึดติด ถือมั่นทิฏฐิของตน และสลัดทิ้งได้ยาก

[๘๘] จุนทะ เราได้แสดงเหตุแห่งธรรมเป็นเครื่องขัดเกลากิเลส เหตุแห่ง
 จิตตูปบาท เหตุแห่งการหลีกเลี่ยง เหตุแห่งการไปสู่ความเจริญ (และ) เหตุแห่ง
 ความดับสนิทไว้แล้วด้วยประการอย่างนี้ เราผู้แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล เอื้อเอ็นดู
 อุนคราะห์สาวกทั้งหลาย ได้ทำกิจที่ควรทำแก่เธอทั้งหลายแล้ว

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลญาณสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๙. สัมมาทิฏฐิสสูตร

จนทะ นั้นโคณไม้ นั้นเรือนวาง เธอทั้งหลายจงฟังพินิจเกิด อย่าประมาณ
อย่าได้เดือดร้อนในภายหลังเลย นี่เป็นคำปราศรัยของเราสำหรับเธอทั้งหลาย”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระมหาจนทะมีใจยินดีชื่นชมพระ
ภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

พระผู้มีพระภาคตรัสบท ๔๔ บท ทรงแสดงสนธิ ๕

พระสูตรนี้ชื่อสัลเลขสูตรลุ่มลึกเปรียบด้วยสาคร

สัลเลขสูตรที่ ๘ จบ

๙. สัมมาทิฏฐิสสูตร

ว่าด้วยความเห็นชอบ

[๘๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล ท่านพระสารีบุตรเรียกภิกษุทั้งหลาย
มากล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระสารีบุตรจึง
ได้กล่าวเรื่องนี้ว่า

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย มีคนกล่าวกันว่า ‘สัมมาทิฏฐิ^๑ สัมมาทิฏฐิ’ ด้วยเหตุ
อะไรบ้าง พระอริยสาวกจึงเชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอัน
แน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้”

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุ พวกกระผมมาจากที่ไกล ก็เพื่อจะรู้ทั่วถึง
เนื้อความแห่งภาษิตนั้น ในสำนักของท่านพระสารีบุตร พวกกระผมขอโอกาส
ขอท่านพระสารีบุตรจงอธิบายเนื้อความแห่งภาษิตนั้นให้แจ่มแจ้งเถิด ภิกษุทั้งหลาย
ได้ฟังคำอธิบายของท่านแล้วจักทรงจำไว้ได้”

เชิงอรรถ :

^๑ สัมมาทิฏฐิ มี ๒ อย่าง คือ (๑) โลกียสัมมาทิฏฐิ หมายถึงกัมมัสมกตาญาณ (ญาณหยั่งรู้ว่าสัตว์มีกรรม
เป็นของตน) และสังขานโลมิกญาณ (ญาณหยั่งรู้โดยสมควรแก่การกำหนดรู้ริยสัง) (๒) โลกุตตร-
สัมมาทิฏฐิ หมายถึงปัญญาที่ประกอบด้วยอริยมรรค และอริยผล ในที่นี้หมายถึงโลกุตตรสัมมาทิฏฐิ
(ม.ม.อ. ๑/๘๙/๒๐๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๙. สัมมาทิฏฐีสุต

ท่านพระสารีบุตรจึงกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น ท่านทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี กระผมจักกล่าว”

ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวเรื่องนี้ว่า

เรื่องอกุศลและกุศล

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อใด พระอริยสาวก รู้ชัดอกุศลและรากเหง้าแห่งอกุศล รู้ชัดกุศลและรากเหง้าแห่งกุศล เมื่อนั้น แม้วัยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวก ก็ชื่อว่า มีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้

อกุศล เป็นอย่างไร รากเหง้าแห่งอกุศล เป็นอย่างไร กุศล เป็นอย่างไร รากเหง้าแห่งกุศล เป็นอย่างไร

อกุศล เป็นอย่างไร

คือ	การฆ่าสัตว์	เป็นอกุศล
	การลักทรัพย์	เป็นอกุศล
	การประพฤตินิดในกาม	เป็นอกุศล
	การพูดเท็จ	เป็นอกุศล
	การพูดส่อเสียด	เป็นอกุศล
	การพูดคำหยาบ	เป็นอกุศล
	การพูดเพ้อเจ้อ	เป็นอกุศล
	การเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น	เป็นอกุศล
	การคิดปองร้ายผู้อื่น	เป็นอกุศล
	มิจฉาทิฏฐิ	เป็นอกุศล
	นี้เรียกว่า อกุศล	

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลนาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๙. สัมมาทิฏฐีสสูตร

รากเหง้าแห่งอกุศล เป็นอย่างไร

คือ โลกะ(ความโลภ)	เป็นรากเหง้าแห่งอกุศล
โทสะ(ความคิดประทุษร้าย)	เป็นรากเหง้าแห่งอกุศล
โมหะ(ความหลง)	เป็นรากเหง้าแห่งอกุศล
นี้เรียกว่า รากเหง้าแห่งอกุศล	

กุศล เป็นอย่างไร

คือ เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์	เป็นกุศล
เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์	เป็นกุศล
เจตนางดเว้นจากการประพฤติดีในกาม	เป็นกุศล
เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ	เป็นกุศล
เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด	เป็นกุศล
เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ	เป็นกุศล
เจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ	เป็นกุศล
การไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น	เป็นกุศล
การไม่ปองร้ายผู้อื่น	เป็นกุศล
สัมมาทิฏฐิ	เป็นกุศล
นี้เรียกว่า กุศล	

รากเหง้าแห่งกุศล เป็นอย่างไร

คือ อโลภะ(ความไม่โลภ)	เป็นรากเหง้าแห่งกุศล
อโทสะ(ความไม่คิดประทุษร้าย)	เป็นรากเหง้าแห่งกุศล
อโมหะ(ความไม่หลง)	เป็นรากเหง้าแห่งกุศล
นี้เรียกว่า รากเหง้าแห่งกุศล	

เมื่อใด พระอริยสาวก รู้ชัดอกุศลและรากเหง้าแห่งอกุศลอย่างนี้ รู้ชัดกุศลและรากเหง้าแห่งกุศลอย่างนี้ เมื่อนั้น ท่านละราคานุสัย(กิเลสที่นอนเนื่องคือราคะ) บรรเทาปฏิกขานานุสัย(กิเลสที่นอนเนื่องคือปฏิฆะ) ถอนทิฏฐานานุสัย(กิเลสที่นอนเนื่อง

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๙. สัมมาทิฏฐีสสูตร

คือทิฏฐิ)และมานานุสัย(กิเลสที่นอนเนื่องคือมานะ)ที่ว่า ‘เป็นเรา’ โดยประการ
ทั้งปวง ละอริชชาได้แล้ว ทำวิชชาให้เกิดขึ้น แล้วเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบันนี้เอง
ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกก็ชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความ
เลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้”

เรื่องอาหาร

[๙๐] ภิกษุเหล่านั้นขึ้นชมยินดีภาสิตของท่านพระสารีบุตรว่า “ดีจริง ขอรับ”
แล้วได้ถามปัญหาเกี่ยวกับท่านพระสารีบุตรต่อไปว่า “อธิบายแม้อย่างอื่นเป็นเหตุซึ่งบอก
ว่า พระอริยสาวกชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่
ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ จะพึงมีอยู่หรือ”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “พึงมีอยู่ เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดอาหาร
เหตุเกิดแห่งอาหาร ความดับแห่งอาหาร^๑ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอาหาร
เมื่อนั้น แม้อด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกก็ชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง
มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้

อาหาร เป็นอย่างไร เหตุเกิดแห่งอาหาร เป็นอย่างไร ความดับแห่งอาหาร
เป็นอย่างไร ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอาหาร เป็นอย่างไร

คือ อาหาร ๔ ชนิดนี้ ย่อมมีเพื่อความดำรงอยู่ของหมู่มสัตว์ผู้เกิดแล้ว
หรือเพื่ออนุเคราะห์เหล่าสัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด

อาหาร ๔ ชนิด อะไรบ้าง คือ

๑. กวฬิงการอาหาร(อาหารคือค้ำข้าว) หยาบบ้าง ละเอียดบ้าง
๒. ผัสสอาหาร(อาหารคือการสัมผัส)
๓. มโนสัญเจตนาหาร(อาหารคือความจงใจ)
๔. วิญญานาหาร(อาหารคือวิญญาน)

เชิงอรรถ :

^๑ ความดับแห่งอาหาร จะปรากฏได้ก็ต่อเมื่อดับตัณหาคือเป็นปัจจัยแห่งอาหารทั้งที่เป็นอุปาทินนกะและ
อุปาทินนกะได้ กล่าวคือ เมื่อเหตุดับไปโดยประการทั้งปวง แม้ผลก็ย่อมดับไปโดยประการทั้งปวง (ม.ม.อ.
๑/๙๐/๒๒๘, ม.ม.ฎีกา ๑/๙๐/๓๙๓)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๙. สัมมาทิฏฐีสสูตร

เพราะตัณหาเกิด เหตุเกิดแห่งอาหารจึงมี

เพราะตัณหาดับ ความดับแห่งอาหารจึงมี

อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ	๒. สัมมาสังกัปปะ
๓. สัมมาวาจา	๔. สัมมากัมมันตะ
๕. สัมมาอาชีวะ	๖. สัมมาวายามะ
๗. สัมมาสติ	๘. สัมมาสมาธิ

นี้แลเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอาหารได้

เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดอาหาร เหตุเกิดแห่งอาหาร ความดับแห่งอาหาร และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอาหารอย่างนี้ เมื่อนั้น ท่านละราคานุสัย บรรเทา ปฏิฆานุสัย ถอนทิฏฐานุสัยและมานานุสัยที่ว่า 'เป็นเรา' โดยประการทั้งปวง ละอวิชชาได้แล้ว ทำวิชชาให้เกิดขึ้น แล้วเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบันนี้เอง แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกรู้ชัดว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้"

เรื่องสัจจะ

[๙๑] ภิกษุเหล่านั้นขึ้นชมยินดีภาษิตของท่านพระสารีบุตรว่า "ดีจริง ขอรับ" แล้วได้ถามปัญหาเกี่ยวกับท่านพระสารีบุตรต่อไปว่า "อธิบายเป็นอย่างอื่นเป็นเหตุซึ่งบอก ว่า พระอริยสาวกรู้ชัดว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ จะพึงมีอยู่หรือ"

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า "พึงมีอยู่ เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดทุกข์(สภาวะที่ทน 'ได้ยาก) ทุกขสมุทัย(เหตุเกิดทุกข์) ทุกขนิโรธ(ความดับทุกข์) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์) เมื่อนั้น แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกรู้ชัดว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้"

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลนาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๙. สัมมาทิฏฐีสสูตร

ทุกข์ เป็นอย่างไร ทุกขสมุทัย เป็นอย่างไร ทุกขนิโรธ เป็นอย่างไร ทุกขนิโรธ-
คามินีปฏิบัติ เป็นอย่างไร

ทุกข์ เป็นอย่างไร

คือ ขาดเป็นทุกข์ ขราเป็นทุกข์ มรณะเป็นทุกข์ โสกะ ปรีทเวหะ ทุกข์ โทมนัส
อุปายาสเป็นทุกข์ การประสบกับอารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์ ความพลัดพราก
จากอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นทุกข์ การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์ ว่าโดยย่อ อุปาทาน-
ขันธ^๑ ๕ เป็นทุกข์ นี้เรียกว่า ทุกข์

ทุกขสมุทัย เป็นอย่างไร

คือ ตัณหาอันทำให้เกิดอีก ประกอบด้วยความเพลิดเพลินและความกำหนด
มีปกติให้เพลิดเพลินในอารมณ์นั้น ๆ ได้แก่ กามตัณหา(ความทะยานอยากในกาม)
ภวตัณหา (ความทะยานอยากเป็นนั่นเป็นนี่) วิภวตัณหา(ความทะยานอยากไม่เป็น
นั่นเป็นนี่) นี้เรียกว่า ทุกขสมุทัย

ทุกขนิโรธ เป็นอย่างไร

คือ ความดับตัณหาไม่เหลือด้วยวิราคะ ความสละ ความสละคืน ความพ้น
ความไม่อาลัยในตัณหา นี้เรียกว่า ทุกขนิโรธ

ทุกขนิโรธคามินีปฏิบัติ เป็นอย่างไร

คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๘. สัมมาสมาธิ

นี้เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิบัติ

เชิงอรรถ :

^๑ **อุปาทานขันธ** หมายถึงอุปาทาน + ขันธ คำว่า **อุปาทาน** แปลว่า ความถือมั่น (อุป = มั่น + อาทาน = ถือ)
หมายถึงชื่อของราคะที่ประกอบด้วยกามคุณ ๕ บ้าง (ดู ส.ข.อ. ๒/๑/๑๖, อภิ.สง.อ. ๑๒๑๙/๔๔๒) หมายถึง
ถึงความถือมั่นด้วยอำนาจตัณหา มานะ และทิฏฐิบ้าง (ดู ส.ข.อ. ๒/๖๓/๓๐๘) หมายถึงตัณหาบ้าง (ดู ม.ม.อ.
๑/๑๔๑/๓๓๐) คำว่า **ขันธ** แปลว่า กอง (ตามนัย อภิ.สง.อ. ๕/๑๙๒) ดังนั้น **อุปาทานขันธ** จึงหมายถึง
"กองอันเป็นอารมณ์แห่งความถือมั่น" ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ดู ที.ปา. ๑๑/๓๑๑/๒๐๔,
ข.ป. ๓๑/๓๓/๔๐-๔๑, อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๒๐๒/๑๖๖, อภิ.วิ.อ. ๒๐๒/๑๑๗, ส.ข.ฎีกา ๒๒/๒๕๔, วิสุทฺธิ.
๒/๕๐๕/๑๒๒ ประกอบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มุลปริยายวรรค]

๙. สัมมาทิฏฐีสุต

เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ และทุกขนิโรธ-
คามินีปฏิบัติทาทอย่างนี้ เมื่อนั้น ท่านละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย ถอน
ทิฏฐานุสัยและมานานุสัยที่ว่า 'เป็นเรา' โดยประการทั้งปวง ละอริชชาได้แล้ว ทำ
วิชาให้เกิดขึ้น แล้วเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบันนี้เอง แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้
พระอริยสาวกรู้ก็ชื่อว่า สัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่
ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้”

เรื่องชราและมรณะ

[๙๒] ภิกษุเหล่านั้นขึ้นขมยินดีภาษิตของท่านพระสารีบุตรว่า “ดีจริง ขอรับ”
แล้วได้ถามปัญหาเกี่ยวกับท่านพระสารีบุตรต่อไปว่า “อธิบายแต่อย่างอื่นเป็นเหตุขบออก
ว่า พระอริยสาวกรู้ก็ชื่อว่า สัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่
ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ จะพึงมีอยู่หรือ”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “พึงมีอยู่ เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดชราและมรณะ
เหตุเกิดแห่งชราและมรณะ ความดับแห่งชราและมรณะ และข้อปฏิบัติให้ถึงความ
ดับแห่งชราและมรณะ เมื่อนั้น แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกรู้ก็ชื่อว่า มี
สัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้

ชราและมรณะ เป็นอย่างไร เหตุเกิดแห่งชราและมรณะ เป็นอย่างไร ความ
ดับแห่งชราและมรณะ เป็นอย่างไร ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งชราและมรณะ เป็น
อย่างไร

ชรา เป็นอย่างไร

คือ ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีฟันหลุด ความมีผมหงอก ความมี
หนังเหี่ยวยุ่น ความเสื่อมอายุ ความแก่หง่อมแห่งอินทรีย์ในหมู่มสัตว์นั้น ๆ ของ
เหล่าสัตว์นั้น ๆ นี้เรียกว่า ชรา

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๙. สัมมาทิฏฐิสสูตร

มรณะ เป็นอย่างไร

คือ ความจติ ความเคลื่อนไป ความทำลายไป ความหายไป ความตาย กล่าวคือมฤตยู การทำกาละ ความแตกแห่งขันธ์ ความทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ จากหมู่สัตว์นั้น ๆ นี้เรียกว่า มรณะ

ชราและมรณะดังกล่าวมาแล้ว นี้เรียกว่า ชราและมรณะ

เพราะชาติเกิด เหตุเกิดแห่งชราและมรณะจึงมี

เพราะชาติดับ ความดับแห่งชราและมรณะจึงมี

อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๘. สัมมาสมาธิ

นี้แลเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งชราและมรณะ

เมื่อใด พระอริยสาวกผู้ขัดชราและมรณะ เหตุเกิดแห่งชราและมรณะ ความดับแห่งชราและมรณะ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งชราและมรณะอย่างนี้ เมื่อนั้น ท่านละราคานุสัยโดยประการทั้งปวง ฯลฯ เป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกก็ชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใส อันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้”

เรื่องชาติ

[๙๓] ภิกษุเหล่านั้นขึ้นชมยินดีภษิตของท่านพระสารีบุตรว่า “ดีจริง ขอรับ” แล้วได้ถามปัญหาเกี่ยวกับท่านพระสารีบุตรต่อไปว่า “ ฯลฯ^๑ จะพึงมีอยู่หรือ”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “พึงมีอยู่ เมื่อใด พระอริยสาวกผู้ขัดชาติ เหตุเกิดแห่งชาติ ความดับแห่งชาติ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งชาติ เมื่อนั้น แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกก็ชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใส อันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้

ชาติ เป็นอย่างไร เหตุเกิดแห่งชาติ เป็นอย่างไร ความดับแห่งชาติ เป็นอย่างไร ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งชาติ เป็นอย่างไร

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเนื้อความเต็มในข้อ ๙๒ (สัมมาทิฏฐิสสูตร) หน้า ๘๗ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๘๘ }

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยาयरรรค]

๙. สัมมาทิฏฐีสสูตร

ความเกิด ความเกิดพร้อม ความหยั่งลง ความบังเกิด ความบังเกิดเฉพาะ
ความปรากฏแห่งขันธ ความได้อายตนะในหมู่มสัตว์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ นี้
เรียกว่า ชาติ

เพราะภพเกิด เหตุเกิดแห่งชาติจึงมี

เพราะภพดับ ความดับแห่งชาติจึงมี

อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๘. สัมมาสมาธิ

นี้แลเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งชาติ

เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดชาติ เหตุเกิดแห่งชาติ ความดับแห่งชาติ และข้อ
ปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งชาติอย่างนี้ เมื่อนั้น ท่านละราคานุสัยโดยประการทั้งปวง
 ฯลฯ เป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกขได้ แมด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกก็ชื่อว่ามี
 สัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้”

เรื่องภพ

[๙๔] ภิกษุเหล่านั้นขึ้นชมยินดีภษิตของท่านพระสารีบุตรว่า “ดีจริง ขอรับ”
แล้วได้ถามปัญหาเกี่ยวกับท่านพระสารีบุตรต่อไปว่า “ ฯลฯ จะพึงมีอยู่หรือ”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “พึงมีอยู่ เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดภพ เหตุเกิด
แห่งภพ ความดับแห่งภพ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งภพ เมื่อนั้น แมด้วย
เหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกก็ชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใส
อันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้

ภพ เป็นอย่างไร เหตุเกิดแห่งภพ เป็นอย่างไร ความดับแห่งภพ เป็นอย่างไร
ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งภพ เป็นอย่างไร

ภพ ๓ เหล่านี้ คือ

๑. กามภพ (ภพที่เป็นกามาวจร)

๒. รูปภพ (ภพที่เป็นรูปาวจร)

๓. อรูปภพ (ภพที่เป็นอรูปาวจร)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๙. สัมมาทิฏฐีสสูตร

เพราะอุปาทานเกิด เหตุเกิดแห่งภพจึงมี

เพราะอุปาทานดับ ความดับแห่งภพจึงมี

อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๘. สัมมาสมาธิ

นี้แลเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งภพ

เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดภพ เหตุเกิดแห่งภพ ความดับแห่งภพ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งภพอย่างนี้ เมื่อนั้น ท่านละราคานุสัยโดยประการทั้งปวง ฯลฯ เป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกรู้ชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้”

เรื่องอุปาทาน

[๙๕] ภิกษุเหล่านั้นขึ้นชมยินดีภาษิตของท่านพระสารีบุตรว่า “ดีจริง ขอรับ” แล้วได้ถามปัญหาเกี่ยวกับท่านพระสารีบุตรต่อไปว่า “ ฯลฯ จะพึงมีอยู่หรือ ”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “พึงมีอยู่ เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดอุปาทาน เหตุเกิดแห่งอุปาทาน ความดับแห่งอุปาทาน และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอุปาทาน เมื่อนั้น แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกรู้ชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้

อุปาทาน เป็นอย่างไร เหตุเกิดแห่งอุปาทาน เป็นอย่างไร ความดับแห่งอุปาทาน เป็นอย่างไร ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอุปาทาน เป็นอย่างไร

อุปาทาน ๔ ประการนี้ คือ

๑. กามอุปาทาน (ความยึดมั่นในกาม)
๒. ทิฏฐอุปาทาน (ความยึดมั่นในทิฏฐิ)
๓. สีสัพพตอุปาทาน (ความยึดมั่นในศีลและวัตร)
๔. อัถตตวาหอุปาทาน (ความยึดมั่นในวาทะว่ามีอัถตตา)

เพราะตัณหาเกิด เหตุเกิดแห่งอุปาทานจึงมี

เพราะตัณหาดับ ความดับแห่งอุปาทานจึงมี

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๙. สัมมาทิฏฐีสสูตร

อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐี ฯลฯ ๘. สัมมาสมาธิ

นี้แลเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอุปาทาน

เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดอุปาทาน เหตุเกิดแห่งอุปาทาน ความดับแห่งอุปาทาน และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอุปาทานอย่างนี้ เมื่อนั้น ท่านละราคานุสัยโดยประการทั้งปวง ฯลฯ เป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกรู้ชัดว่ามีสัมมาทิฏฐี มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้”

เรื่องตถตา

[๙๖] ภิกษุเหล่านั้นชื่นชมยินดีภาษิตของท่านพระสารีบุตรว่า “ดีจริง ขอรับ” แล้วได้ถามปัญหาเกี่ยวกับท่านพระสารีบุตรต่อไปว่า “ ฯลฯ จะพึงมีอยู่หรือ ”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “พึงมีอยู่ เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดตถตา เหตุเกิดแห่งตถตา ความดับแห่งตถตา และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งตถตา เมื่อนั้น แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกรู้ชัดว่ามีสัมมาทิฏฐี มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้

ตถตา เป็นอย่างไร เหตุเกิดแห่งตถตา เป็นอย่างไร ความดับแห่งตถตา เป็นอย่างไร ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งตถตา เป็นอย่างไร

ตถตา ๖ ประการนี้ คือ

๑. รูปตถตา	(ความทะยานอยากในรูป)
๒. สัทตตถตา	(ความทะยานอยากในเสียง)
๓. คันธตถตา	(ความทะยานอยากในกลิ่น)
๔. รสตถตา	(ความทะยานอยากในรส)
๕. โผฏฐัพพตถตา	(ความทะยานอยากในโผฏฐัพพะ)
๖. ธัมมตถตา	(ความทะยานอยากในธรรมารมณ์)

เพราะเวทนาเกิด เหตุเกิดแห่งตถตาจึงมี

เพราะเวทนาดับ ความดับแห่งตถตาจึงมี

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๙. สัมมาทิฏฐิสูตร

อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๘. สัมมาสมาธิ

นี้แลเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งตัณหา

เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดตัณหา เหตุเกิดแห่งตัณหา ความดับแห่งตัณหา และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งตัณหาอย่างนี้ เมื่อนั้น ท่านละราคานุสัยโดยประการทั้งปวง ฯลฯ เป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกรู้ชัดว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้”

เรื่องเวทนา

[๙๗] ภิกษุเหล่านั้นชื่นชมยินดีภษิตของท่านพระสารีบุตรว่า “ดีจริง ขอรับ” แล้วได้ถามปัญหาเกี่ยวกับท่านพระสารีบุตรต่อไปว่า “ ฯลฯ จะพึงมีอยู่หรือ ”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “พึงมีอยู่ เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดเวทนา เหตุเกิดแห่งเวทนา ความดับแห่งเวทนา และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งเวทนา เมื่อนั้น แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกรู้ชัดว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้

เวทนา เป็นอย่างไร เหตุเกิดแห่งเวทนา เป็นอย่างไร ความดับแห่งเวทนา เป็นอย่างไร ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งเวทนา เป็นอย่างไร

เวทนา ๖ ประการนี้ คือ

๑. จักขุสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาที่เกิดจากสัมผัสทางตา)
๒. โสตสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาที่เกิดจากสัมผัสทางหู)
๓. ฆานสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาที่เกิดจากสัมผัสทางจมูก)
๔. ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาที่เกิดจากสัมผัสทางลิ้น)
๕. กายสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาที่เกิดจากสัมผัสทางกาย)
๖. มโนสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาที่เกิดจากสัมผัสทางใจ)

เพราะผัสสะเกิด เหตุเกิดแห่งเวทนาจึงมี

เพราะผัสสะดับ ความดับแห่งเวทนาจึงมี

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๙. สัมมาทิฏฐีสุดร

อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐี ฯลฯ ๘. สัมมาสมาธิ

นี้แลเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งเวทนา

เมื่อใด พระอริยสาวกผู้ขัดเวทนา เหตุเกิดแห่งเวทนา ความดับแห่งเวทนา และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งเวทนาอย่างนี้ เมื่อนั้น ท่านละราคานุสัยโดยประการทั้งปวง ฯลฯ เป็นผู้ที่สุดแห่งทุกข์ได้ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกก็ชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐี มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้”

เรื่องผัสสะ

[๙๘] ภิกษุเหล่านั้นขึ้นชมยินดีภษิตของท่านพระสารีบุตรว่า “ดีจริง ขอรับ” แล้วได้ถามปัญหาเกี่ยวกับท่านพระสารีบุตรต่อไปว่า “ ฯลฯ จะพึงมีอยู่หรือ ”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “พึงมีอยู่ เมื่อใด พระอริยสาวกผู้ขัดผัสสะ เหตุเกิดแห่งผัสสะ ความดับแห่งผัสสะ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งผัสสะ เมื่อนั้น แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกก็ชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐี มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้

ผัสสะ เป็นอย่างไร เหตุเกิดแห่งผัสสะ เป็นอย่างไร ความดับแห่งผัสสะ เป็นอย่างไร ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งผัสสะ เป็นอย่างไร

ผัสสะ ๖ ประการนี้ คือ

๑. จักขุสัมผัส	(สัมผัสทางตา)
๒. โสตสัมผัส	(สัมผัสทางหู)
๓. ฆานสัมผัส	(สัมผัสทางจมูก)
๔. ชิวหาสัมผัส	(สัมผัสทางลิ้น)
๕. กายสัมผัส	(สัมผัสทางกาย)
๖. มโนสัมผัส	(สัมผัสทางใจ)

เพราะอายตนะ ๖ เกิด เหตุเกิดแห่งผัสสะจึงมี

เพราะอายตนะ ๖ ดับ ความดับแห่งผัสสะจึงมี

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๙. สัมมาทิฏฐิสูตร

อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๘. สัมมาสมาธิ

นี้แลเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งผัสสะ

เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดผัสสะ เหตุเกิดแห่งผัสสะ ความดับแห่งผัสสะ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งผัสสะอย่างนี้ เมื่อนั้น ท่านละราคานุสัยโดยประการทั้งปวง ฯลฯ เป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ แมด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกก็ชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้”

เรื่องอายตนะ

[๙๙] ภิกษุเหล่านั้นชื่นชมยินดีภาษิตของท่านพระสารีบุตรว่า “ดีจริง ขอรับ” แล้วได้ถามปัญหาเกี่ยวกับท่านพระสารีบุตรต่อไปว่า “ ฯลฯ จะพึงมีอยู่หรือ ”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “พึงมีอยู่ เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดอายตนะ ๖ ประการ เหตุเกิดแห่งอายตนะ ๖ ประการ ความดับแห่งอายตนะ ๖ ประการ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอายตนะ ๖ ประการ เมื่อนั้น แมด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกก็ชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้

อายตนะ ๖ ประการ เป็นอย่างไร เหตุเกิดแห่งอายตนะ ๖ ประการ เป็นอย่างไร ความดับแห่งอายตนะ ๖ ประการ เป็นอย่างไร ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอายตนะ ๖ ประการ เป็นอย่างไร

อายตนะ ๖ ประการนี้ คือ

๑. จักขวยตนะ	(อายตนะคือตา)
๒. โสตายตนะ	(อายตนะคือหู)
๓. ฆานายตนะ	(อายตนะคือจมูก)
๔. ชิวหายตนะ	(อายตนะคือลิ้น)
๕. กายายตนะ	(อายตนะคือกาย)
๖. มนายตนะ	(อายตนะคือใจ)

เพราะนามรูปเกิด เหตุเกิดแห่งอายตนะ ๖ ประการจึงมี

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลนาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๙. สัมมาทิฏฐีสสูตร

เพราะนามรูปดับ ความดับแห่งอายตนะ ๖ ประการจึงมี

อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๘. สัมมาสมาธิ

นี้แลเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอายตนะ ๖ ประการ

เมื่อใด พระอริยสาวกผู้ชดอายตนะ ๖ ประการ เหตุเกิดแห่งอายตนะ ๖ ประการ ความดับแห่งอายตนะ ๖ ประการ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอายตนะ ๖ ประการ อย่างนี้ เมื่อนั้น ท่านละราคานุสัยโดยประการทั้งปวง ฯลฯ เป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกก็ชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้”

เรื่องนามรูป

[๑๐๐] ภิกษุเหล่านั้นขึ้นขมยินดีภาษิตของท่านพระสารีบุตรว่า “ดีจริงขอรับ” แล้วได้ถามปัญหาเกี่ยวกับท่านพระสารีบุตรต่อไปว่า “ ฯลฯ จะพึงมีอยู่หรือ ”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “พึงมีอยู่ เมื่อใด พระอริยสาวกผู้ชดนามรูป เหตุเกิดแห่งนามรูป ความดับแห่งนามรูป และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งนามรูป เมื่อนั้น แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกก็ชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้

นามรูป เป็นอย่างไร เหตุเกิดแห่งนามรูป เป็นอย่างไร ความดับแห่งนามรูป เป็นอย่างไร ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งนามรูป เป็นอย่างไร

เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ นี้เรียกว่า นาม มหาภูตรูป ๔ (ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ) และรูปที่อาศัยมหาภูตรูป ๔ (อุปาทयरูป ๒๔) นี้เรียกว่า รูป

นามและรูปดังกล่าวนี้ เรียกว่า นามรูป

เพราะวิญญานเกิด เหตุเกิดแห่งนามรูปจึงมี

เพราะวิญญานดับ ความดับแห่งนามรูปจึงมี

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๙. สัมมาทิฏฐีสสูตร

อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๘. สัมมาสมาธิ

นี้แลเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งนามรูป

เมื่อใด พระอริยสาวกผู้ชดนามรูป เหตุเกิดแห่งนามรูป ความดับแห่งนามรูป และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งนามรูปอย่างนี้ เมื่อนั้น ท่านละราคานุสัย โดยประการทั้งปวง ฯลฯ เป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกก็ชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้”

เรื่องวิญญาน

[๑๐๑] ภิกษุเหล่านั้นชื่นชมยินดีภษิตของท่านพระสารีบุตรว่า “ดีจริง ขอรับ” แล้วได้ถามปัญหาเกี่ยวกับท่านพระสารีบุตรต่อไปว่า “ ฯลฯ จะพึงมีอยู่หรือ”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “พึงมีอยู่ เมื่อใด พระอริยสาวกผู้ชดวิญญาน เหตุเกิดแห่งวิญญาน ความดับแห่งวิญญาน และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งวิญญาน เมื่อนั้น แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกก็ชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้

วิญญาน เป็นอย่างไร เหตุเกิดแห่งวิญญาน เป็นอย่างไร ความดับแห่งวิญญาน เป็นอย่างไร ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งวิญญาน เป็นอย่างไร

วิญญาน ๖ ประการนี้ คือ

๑. จักขวิญญาน (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางตา)
๒. โสตวิญญาน (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางหู)
๓. ชานวิญญาน (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางจมูก)
๔. ชิวหาวิญญาน (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางลิ้น)
๕. กายวิญญาน (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางกาย)
๖. มโนวิญญาน (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางใจ)

เพราะสังขารเกิด เหตุเกิดแห่งวิญญานจึงมี

เพราะสังขารดับ ความดับแห่งวิญญานจึงมี

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๙. สัมมาทิฏฐิสูตร

อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๘. สัมมาสมาธิ

นี้แลเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งวิญญาน

เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดวิญญาน เหตุเกิดแห่งวิญญาน ความดับแห่งวิญญาน และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งวิญญาน เมื่อนั้น ท่านละราคานสัย โดยประการทั้งปวง ฯลฯ เป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกขได้ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกรู้ก็ชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้”

เรื่องสังขาร

[๑๐๒] ภิกษุเหล่านั้นขึ้นขมยินดีภาษิตของท่านพระสารีบุตรว่า “ดีจริง ขอรับ” แล้วได้ถามปัญหาเกี่ยวกับท่านพระสารีบุตรต่อไปว่า “ ฯลฯ จะพึงมีอยู่หรือ”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “พึงมีอยู่ เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดสังขาร เหตุเกิดแห่งสังขาร ความดับแห่งสังขาร และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งสังขาร เมื่อนั้น แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกรู้ก็ชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้

สังขาร เป็นอย่างไร เหตุเกิดแห่งสังขาร เป็นอย่างไร ความดับแห่งสังขาร เป็นอย่างไร ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งสังขาร เป็นอย่างไร

สังขาร ๓ ประการนี้ คือ

๑. กายสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งกาย)

๒. วจิตสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งวาจา)

๓. จิตตสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งใจ)

เพราะอวิชชาเกิด เหตุเกิดแห่งสังขารจึงมี

เพราะอวิชชาดับ ความดับแห่งสังขารจึงมี

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๙. สัมมาทิฏฐิสูตร

อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๘. สัมมาสมาธิ

นี้แลเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งสังขาร

เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดสังขาร เหตุเกิดแห่งสังขาร ความดับแห่งสังขาร และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งสังขารอย่างนี้ เมื่อนั้น ท่านละราคานุสัย โดยประการทั้งปวง ฯลฯ เป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น พระอริยสาวกรู้ชัดว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้”

เรื่องอวิชชา

[๑๐๓] ภิกษุเหล่านั้นขึ้นขมยินดีภาษิตของท่านพระสารีบุตรว่า “ดีจริง ขอรับ” แล้วได้ถามปัญหาเกี่ยวกับท่านพระสารีบุตรต่อไปว่า “ ฯลฯ จะพึงมีอยู่หรือ ”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “ พึงมีอยู่ เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดอวิชชา เหตุเกิดแห่งอวิชชา ความดับแห่งอวิชชา และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอวิชชา เมื่อนั้น แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น พระอริยสาวกรู้ชัดว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้

อวิชชา เป็นอย่างไร เหตุเกิดแห่งอวิชชา เป็นอย่างไร ความดับแห่งอวิชชา เป็นอย่างไร ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอวิชชา เป็นอย่างไร

ความไม่รู้ในทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ความดับแห่งทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์ นี้เรียกว่า อวิชชา

เพราะอาสวะเกิด เหตุเกิดแห่งอวิชชาจึงมี

เพราะอาสวะดับ ความดับแห่งอวิชชาจึงมี

อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ ๘. สัมมาสมาธิ

นี้แลเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอวิชชา

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มูลปัลลณาสก [๑. มุลปรียายวรรค]

๙. สัมมาทิฏฐิสสูตร

เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดอริชชา เหตุเกิดแห่งอริชชา ความดับแห่งอริชชา และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอริชชาอย่างนี้ เมื่อนั้น ท่านละราคานุสัย โดยประการทั้งปวง ฯลฯ เป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกขได้ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น พระอริยสาวกรู้ชัดว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้”

เรื่องอาสวะ

[๑๐๔] ภิกษุเหล่านั้นชื่นชมยินดีภาษิตของท่านพระสารีบุตรว่า “ดีจริง ขอรับ” แล้วได้ถามปัญหาเกี่ยวกับท่านพระสารีบุตรต่อไปว่า “อธิบายเม้อย่างอื่นเป็น เหตุซึ่งบอกว่า พระอริยสาวกรู้ชัดว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใส อันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ จะพึงมีอยู่หรือ”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “พึงมีอยู่ เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดอาสวะ^๑ เหตุเกิดแห่งอาสวะ ความดับแห่งอาสวะ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอาสวะ เมื่อนั้น แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น พระอริยสาวกรู้ชัดว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้

อาสวะ เป็นอย่างไร เหตุเกิดแห่งอาสวะ เป็นอย่างไร ความดับแห่งอาสวะ เป็นอย่างไร ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอาสวะ เป็นอย่างไร

อาสวะ ๓ ประการนี้ คือ

๑. กามาสวะ (อาสวะคือกาม)
๒. ภวาสวะ (อาสวะคือภพ)
๓. อริชชาสวะ (อาสวะคืออริชชา)

เพราะอริชชาเกิด เหตุเกิดแห่งอาสวะจึงมี

เพราะอริชชาดับ ความดับแห่งอาสวะจึงมี

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๔ (สัพพาสวสูตร) หน้า ๑๗ ในเล่มนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๙. สัมมาทิฏฐีสสูตร

อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ	๒. สัมมาสังกัปปะ
๓. สัมมาวาจา	๔. สัมมากัมมันตะ
๕. สัมมาอาชีวะ	๖. สัมมาวายามะ
๗. สัมมาสติ	๘. สัมมาสมาธิ

นี้แลเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอาสวะ

เมื่อใด พระอริยสาวกผู้ตัดอาสวะ เหตุเกิดแห่งอาสวะ ความดับแห่งอาสวะ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอาสวะอย่างนี้ เมื่อนั้น ท่านละราคานุสัย บรรเทา ปฏิฆานุสัย ถอนทิฏฐานุสัยและมานานุสัยที่ว่า 'เป็นเรา' โดยประการทั้งปวง ละอวิชชาได้แล้ว ทำวิชชาให้เกิดขึ้นแล้วเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบันนี้เอง แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น พระอริยสาวกก็ชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า”

ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมภาษิตของท่านพระสารีบุตร ดังนี้แล

สัมมาทิฏฐีสสูตร ที่ ๙ จบ

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ใน ๖ บทที่กล่าวว่า เป็นอย่างไร
คือ ทุกข์ ชราและมรณะ อุปาทาน อายตนะ ๖ นามรูป วิญญาณ
ใน ๔ บทที่กล่าวว่า เป็นอย่างไร
คือ ขาติ ตัณหา เวทนา อวิชชาเป็นที่ ๔
ใน ๕ บท ที่กล่าวว่า เป็นอย่างไร
คือ อาหาร ภพ ผัสสะ สังขาร อาสวะเป็นที่ ๕
๖ ประการ เป็นอย่างไร ข้าพเจ้ากล่าวแล้ว
๔ ประการ เป็นอย่างไร ข้าพเจ้าก็กล่าวแล้ว
๕ ประการ เป็นอย่างไร ข้าพเจ้าก็กล่าวแล้ว
และบทแห่งสังขารทั้งปวงมี ๑๕ บท ดังกล่าวมานี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร^๑

ว่าด้วยการเจริญสติปัฏฐาน สูตรใหญ่

[๑๐๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวกุรุ ชื่อกัมมาสัมมะ
แคว้นกุรุ ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า
“ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้
ตรัสเรื่องนี้เป็นว่า

อุทเทส

[๑๐๖] “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางสายเดียว^๒ เพื่อความบริสุทธิ์ของ
เหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุญาณธรรม^๓
เพื่อให้แจ้งนิพพาน ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน^๔ ๔ ประการ

สติปัฏฐาน ๔ ประการ ะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ
กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ
มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

เชิงอรรถ :

^๑ ดูความพิสดารใน ที.ม. (แปล) ๑๐/๓๗๒-๔๐๕/๓๐๑-๓๔๐

^๒ **ทางสายเดียว** ในที่นี้มีความหมาย ๔ นัย คือ (๑) ทางที่บุคคลผู้ละการเกี่ยวข้องกับหมู่คณะไปประพฤติ
ธรรมอยู่แต่ผู้เดียว (๒) ทางสายเดียวที่พระพุทธเจ้าทรงทำให้เกิดขึ้น เป็นทางของบุคคลผู้เดียว คือ
พระผู้มีพระภาค (๓) ข้อปฏิบัติในศาสนาเดียว คือพระพุทธศาสนา (๔) ทางดำเนินไปสู่จุดหมายเดียว
คือ พระนิพพาน (ที.ม.อ. ๒/๓๗๓/๓๕๙, ม.ม.อ. ๑/๑๐๖/๒๔๔)

^๓ **ญาณธรรม** หมายถึงอริยมรรค (ที.ม.อ. ๒/๒๑๔/๑๙๗, ม.ม.อ. ๑/๑๐๖/๒๕๑)

^๔ **สติปัฏฐาน** แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ หรือการปฏิบัติมีสติเป็นประธาน (ที.ม.อ. ๒/๓๗๓/๓๖๘,
ม.ม.อ. ๑/๑๐๖/๒๕๓, อภิ.วิ.(แปล) ๓๕/๓๕๕-๓๕๙/๓๐๖-๓๒๗)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ

กำจัดอกุศลและโทมนัสในโลกได้

๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ

มีสติ กำจัดอกุศลและโทมนัสในโลกได้

อุทเทส จบ

กายนุปัสสนาสติปัฏฐาน

กายนุปัสสนา

(การพิจารณากาย)

หมวดลมหายใจเข้าออก

[๑๐๗] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไปอยู่ในป่า ไปอยู่ที่โคนไม้ หรือที่เรือนว่าง^๑ นั่งคู้บัลลังก์^๒

ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า^๓ มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก

เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า 'เราหายใจเข้ายาว'

เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า 'เราหายใจออกยาว'

เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า 'เราหายใจเข้าสั้น'

เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า 'เราหายใจออกสั้น'

สำเนียงกว่า 'เรากำหนดรู้กลมทั้งปวง หายใจเข้า'

สำเนียงกว่า 'เรากำหนดรู้กลมทั้งปวง หายใจออก'

เชิงอรรถ :

^๑ เรือนว่าง หมายถึงที่ที่สงัด คือ เสนาสนะ ๗ อย่าง เว้นป่า และโคนไม้ ได้แก่ (๑) ภูเขา (๒) ชอกเขา (๓) ถ้ำในภูเขา (๔) ป่าช้า (๕) ป่าละเมาะ (๖) ที่โล่งแจ้ง (๗) ลอมฟาง (ที.ม. (แปล) ๑๐/๓๒๐/๒๔๘, อภ.วิ. (แปล) ๓๕/๕๐๘/๒๙๕)

^๒ นั่งคู้บัลลังก์ หมายถึงนั่งพับขาเข้าหากันทั้ง ๒ ข้าง เรียกว่า นั่งขัดสมาธิ (วิ.อ. ๑/๑๖๕/๔๔๕, วิสุทฺธิ. ๑/๒๙๕)

^๓ ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า หมายถึงตั้งสติมุ่งตรงต่อกัมมัฏฐาน (วิ.อ. ๑/๑๖๕/๔๔๕, วิสุทฺธิ. ๑/๒๙๕)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

สำเนียงกว่า 'เราระงับกายสังขาร^๑ หายใจเข้า'
 สำเนียงกว่า 'เราระงับกายสังขาร หายใจออก'
 ภิกษุทั้งหลาย ช่างกลิ้ง หรือลูกมือช่างกลิ้งผู้มีความชำนาญ
 เมื่อชักเชือกยาว ก็รู้ชัดว่า 'เราชักเชือกยาว'
 เมื่อชักเชือกสั้น ก็รู้ชัดว่า 'เราชักเชือกสั้น' แม้ฉันใด
 ภิกษุ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน
 เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า 'เราหายใจเข้ายาว'
 เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า 'เราหายใจออกยาว'
 เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า 'เราหายใจเข้าสั้น'
 เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า 'เราหายใจออกสั้น'
 สำเนียงกว่า 'เรากำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจเข้า'
 สำเนียงกว่า 'เรากำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจออก'
 สำเนียงกว่า 'เราระงับกายสังขาร หายใจเข้า'
 สำเนียงกว่า 'เราระงับกายสังขาร หายใจออก'

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายใน^๒อยู่ พิจารณาเห็นกายในกาย
 ภายนอก^๓อยู่ หรือพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณา
 เห็นธรรมเป็นเหตุเกิด (แห่งลมหายใจ) ในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับ

เชิงอรรถ :

- ^๑ ระงับกายสังขาร หมายถึงผ่อนคลายลมหายใจหายาบให้ละเอียดขึ้นไปโดยลำดับจนถึงขั้นที่จะต้องพิสูจน์ว่ามีลมหายใจอยู่หรือไม่ เปรียบเหมือนเสียงเคาะระฆังครั้งแรกจะมีเสียงดังกังวานแล้วแผ่วลงจนถึงเงียบหายไปมากที่สุด (วิสุทธิ. ๑/๒๙๙-๓๐๒)
- ^๒ กายภายใน ในที่นี้หมายถึงลมหายใจเข้าออกของตน (ที.ม.อ. ๒/๓๗๔/๓๗๙, ม.ม.อ. ๑/๑๐๗/๒๖๕)
- ^๓ กายภายนอก ในที่นี้หมายถึงลมหายใจเข้าออกของผู้อื่น (ที.ม.อ. ๒/๓๗๔/๓๗๙, ม.ม.อ. ๑/๑๐๗/๒๖๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๑๐๓ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

(แห่งลมหายใจ)ในกายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับ
(แห่งลมหายใจ)ในกายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'กายมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัย
เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย(ค้นหาและทฤษฎี)อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่น
อะไร ๆ ในโลก ภิกษุจึงชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

หมวดลมหายใจเข้าออก จบ

กายนุปัสสนา

หมวดอิริยาบถ

[๑๐๘] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุ

เมื่อเดิน ก็รู้ชัดว่า 'เราเดิน'

เมื่อยืน ก็รู้ชัดว่า 'เรายืน'

เมื่อนั่ง ก็รู้ชัดว่า 'เรานั่ง'

เมื่อนอน ก็รู้ชัดว่า 'เรานอน'

ภิกษุนั้น เมื่อดำรงกายอยู่โดยอาการใด ๆ ก็รู้ชัดกายที่ดำรงอยู่โดยอาการนั้น ๆ

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายใน^๑อยู่ ฯลฯ ภิกษุจึงชื่อว่า

พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

หมวดอิริยาบถ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ กายภายใน ในที่นี้หมายถึงอิริยาบถ ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน ในกายของตน (ที.ม.อ. ๒/๓๗๕/๓๘๓,
ม.ม.อ. ๑/๑๐๘/๒๖๘)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

กายนุปัสสนา

หมวดสัมปชัญญะ

[๑๐๙] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุ

ทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ

ทำความรู้สึกตัวในการแลดู การเหลียวดู

ทำความรู้สึกตัวในการคู้เข้า การเหยียดออก

ทำความรู้สึกตัวในการครองสังฆาฏิ บาตร และจีวร

ทำความรู้สึกตัวในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม

ทำความรู้สึกตัวในการถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ

ทำความรู้สึกตัวในการเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด

การนิ่ง

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายใน^๑อยู่ ฯลฯ ภิกษุจึงชื่อว่า
พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

หมวดสัมปชัญญะ จบ

กายนุปัสสนา

หมวดสิ่งปฏิกุศล

[๑๑๐] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นกายนี้ ตั้งแต่
ฝ่าเท้าขึ้นไปเบื้องบน ตั้งแต่ปลายผมลงมาเบื้องล่าง มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มไป
ด้วยสิ่งที่ไม่สะอาดชนิดต่าง ๆ ว่า

เชิงอรรถ :

^๑ พิจารณาเห็นกายภายใน หมายถึงพิจารณาเห็นอริยาบถย่อยในกายของตนด้วยสัมปชัญญะ ๔ ประการ
คือ (๑) สาดถกสัมปชัญญะ (รู้ชัดว่ามีประโยชน์) (๒) สัมปายสัมปชัญญะ (รู้ชัดว่าเป็นสัมปายะ) (๓) โจร-
สัมปชัญญะ(รู้ชัดว่าเป็นโจร) (๔) อสัมโมหสัมปชัญญะ(รู้ชัดโดยไม่หลง) (ที.ม.อ. ๒/๓๗๖/๓๘๓, ม.ม.อ.
๑/๑๐๙/๒๖๙-๒๘๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๑๐๕ }

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

‘ในกายนี้ มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก
‘ไต’ หัวใจ ดับ พังผืด ม้าม ปอด ไส้ใหญ่ ไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า
ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก
‘ไขข้อ มุตร’

ภิกษุทั้งหลาย ถูจะมีปาก ๒ ข้าง เต็มไปด้วยธัญพืชชนิดต่าง ๆ คือ ข้าวสาลี
ข้าวเปลือก ถั่วเขียว ถั่วเหลือง เมล็ดงา ข้าวสาร คนตาดีเปิดถุงยวานั้นออก
พิจารณาเห็นว่า ‘นี้เป็นข้าวสาลี นี่เป็นข้าวเปลือก นี่เป็นถั่วเขียว นี่เป็นถั่วเหลือง
นี่เป็นเมล็ดงา นี่เป็นข้าวสาร แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน พิจารณาเห็น
กายนี้ตั้งแต่ฝ่าเท้าขึ้นไปเบื้องบน ตั้งแต่ปลายผมลงมาเบื้องล่าง มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ
เต็มไปด้วยสิ่งที่ไม่สะอาดชนิดต่าง ๆ ว่า

‘ในกายนี้ มีผม ขน ฯลฯ ‘ไขข้อ มุตร’

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่^๒ ฯลฯ ภิกษุจึงชื่อว่า
พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

หมวดสิ่งปฏิกุศล จบ

เชิงอรรถ :

^๑ วัคกะ โบราณแปลว่า ม้าม และแปลคำว่า ปิหกะ ว่า “ไต” แต่ในที่นี้ แปล วัคกะ ว่า “ไต” และแปล ปิหกะ
ว่า “ม้าม” อธิบายว่า ไต ไตแก่ ก่อนเนื้อ ๒ ก่อน มีขั้วเดียวกัน รูปร่างคล้ายลูกสะบ้าของเด็ก ๆ หรือ
คล้ายผลมะม่วง ๒ ผลที่ติดอยู่ในขั้วเดียวกัน มีเอ็นใหญ่รัดจากลำคอกลงไปถึงหัวใจแล้วแยกออก ห้อยอยู่
ทั้ง ๒ ข้าง (ข.ข.อ. ๔๓-๔๔); พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้บทนิยามของ “ไต”
ไว้ว่า “อวัยวะคู่หนึ่งของคนและสัตว์ อยู่ในช่องท้องใกล้กระดูกสันหลัง ทำหน้าที่ขับของเสียออกมากับน้ำ
ปัสสาวะ” Buddhadatta Mahathera, A. Concise Pali-English Dictionary; Rhys Davids. T.W. Pali-
English Dictionary, ให้ความหมายของคำว่า “วัคกะ” ตรงกันว่า “ไต” (Kidney)

^๒ กายภายใน ในที่นี้หมายถึงอาการ ๓๒ มีผมเป็นต้นในกายของตน (ที.ม.อ. ๒/๓๗๗/๓๘๔, ม.ม.อ.
๑/๑๑๐/๒๘๗)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

กายนุปัสสนา

หมวดธาตุ

[๑๑๑] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นกายนี้ตามที่ตั้งอยู่ ตามที่ดำรงอยู่โดยความเป็นธาตุว่า 'ในกายนี้มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมอยู่'

ภิกษุทั้งหลาย คนฆ่าโคหรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้มีความชำนาญ ครั้นฆ่าโคแล้ว แบ่งอวัยวะออกเป็นส่วน ๆ นั่งอยู่ที่หนทางใหญ่สี่แพร่ง แม้งั้นใด ภิกษุก็ฉันทัน เหมือนกัน พิจารณาเห็นกายนี้ตามที่ตั้งอยู่ ตามที่ดำรงอยู่โดยความเป็นธาตุว่า 'ในกายนี้มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมอยู่'

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ ฯลฯ ภิกษุจึงชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

หมวดธาตุ จบ

กายนุปัสสนา

หมวดป่าช้า ๙ หมวด

[๑๑๒] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง

๑. ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า ซึ่งตายแล้ว ๑ วัน ตายแล้ว ๒ วัน หรือตายแล้ว ๓ วัน เป็นศพขึ้นอืด ศพเขียวคล้ำ ศพมีน้ำเหลืองเยิ้ม แม้งั้นใด ภิกษุนั้นนำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบ ให้เห็นฉันทันเหมือนกันว่า 'ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้'

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ ฯลฯ ภิกษุจึงชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

๒. ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้าซึ่งถูกกาจิกกิน แร้งทั้งกิน นกตะกรุมจิกกิน สุนัขกัดกิน สุนัขจิ้งจอกกัดกิน หรือสัตว์เล็ก ๆ

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

หลายชนิดกัดกินอยู่ แม้งั้นใด ภิกษุนี้ก็นำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบ
ให้เห็นฉันทันเหมือนกันว่า 'ถึงกายนี้ ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะ
อย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้'

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ ฯลฯ ภิกษุจึงชื่อว่า
พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

๓. ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นโครงกระดูก ยังมีเนื้อ
และเลือด มีเอ็นรัดอยู่ แม้งั้นใด ฯลฯ

๔. ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นโครงกระดูก ไม่มีเนื้อ
แต่ยังมีเลือดเปื้อนเปรอะ มีเอ็นรัดอยู่ แม้งั้นใด ฯลฯ

๕. ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นโครงกระดูก ไม่มีเลือด
และเนื้อแต่ยังมีเอ็นรัดอยู่ แม้งั้นใด ฯลฯ

๖. ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นโครงกระดูก ไม่มีเอ็น
รัด กระจายกระจายไปในทิศใหญ่ ทิศเฉียง คือ กระดูกมีอยู่
ทางทิศหนึ่ง กระดูกเท้าอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกแข้งอยู่ทางทิศหนึ่ง
กระดูกขาอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกสะเอวอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกหลัง
อยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกซี่โครงอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกหน้าอกอยู่
ทางทิศหนึ่ง กระดูกแขนอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกไหล่อยู่ทางทิศหนึ่ง
กระดูกคออยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกคางอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกฟัน
อยู่ทางทิศหนึ่ง กะโหลกศีรษะอยู่ทางทิศหนึ่ง แม้งั้นใด ภิกษุนี้
ก็นำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบให้เห็นฉันทันเหมือนกันว่า 'ถึงกายนี้
ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็น
อย่างนั้นไปได้'

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ ฯลฯ ภิกษุจึงชื่อว่า
พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

๗. ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า ซึ่งเป็นท่อนกระดูกสีขาว
เหมือนสีสังข์ แม้งั้นใด ฯลฯ

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

๘. ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า ซึ่งเป็นท่อนกระดูกกองอยู่
ด้วยกันเกินกว่า ๑ ปี แม้ฉันใด ฯลฯ

๙. ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า ซึ่งเป็นกระดูกผุปนเป็นชิ้น
เล็กชิ้นน้อย แม้ฉันใด ภิกษุนั้นนำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบให้เห็น
ฉันนั้นเหมือนกันว่า 'ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะ
อย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้'

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ พิจารณาเห็นกายในกาย
ภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็น
ธรรมเป็นเหตุเกิดในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือ
พิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'กายมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัย
เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย(ตณหาและทิฏฐิ)อยู่ ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ
ในโลก ภิกษุจึงชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

หมวดป่าช้า ๙ หมวด จบ
กายนุปัสสนาสติปัฏฐาน จบ

เวหนานุปัสสนาสติปัฏฐาน

[๑๑๓] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ อย่างไร
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เมื่อเสวยสุขเวทนา(ความรู้สึกสุข) ก็รู้ชัดว่า 'เราเสวยสุขเวทนา'
๒. เมื่อเสวยทุกขเวทนา(ความรู้สึกทุกข์) ก็รู้ชัดว่า 'เราเสวยทุกขเวทนา'
๓. เมื่อเสวยอทุกขมสุขเวทนา(ความรู้สึกไม่ทุกข์ไม่สุข) ก็รู้ชัดว่า
'เราเสวยอทุกขมสุขเวทนา'

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

๔. เมื่อเสวยสุขเวทนาที่มีอามิส^๑ ก็รู้ชัดว่า 'เราเสวยสุขเวทนาที่มีอามิส'
๕. เมื่อเสวยสุขเวทนาที่ไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า 'เราเสวยสุขเวทนาที่ไม่มีอามิส'
๖. เมื่อเสวยทุกขเวทนาที่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า 'เราเสวยทุกขเวทนาที่มีอามิส'
๗. เมื่อเสวยทุกขเวทนาที่ไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า 'เราเสวยทุกขเวทนาที่ไม่มีอามิส'
๘. เมื่อเสวยอทุกขมสุขเวทนาที่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า 'เราเสวยอทุกขมสุขเวทนาที่มีอามิส'
๙. เมื่อเสวยอทุกขมสุขเวทนาที่ไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า 'เราเสวยอทุกขมสุขเวทนาที่ไม่มีอามิส'

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายภายใน^๒อยู่ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายภายนอก^๓อยู่ หรือพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในเวทนาทั้งหลายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในเวทนาทั้งหลายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในเวทนาทั้งหลายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'เวทนามีอยู่' ก็เพียงพออาศัยเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย(ค้นหาและทิวฐิติ)อยู่ ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก ภิกษุจึงชื่อว่าพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ อย่างนี้แล

เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดู อจ.ทุก. (แปล) ๒๐/๖๙/๑๐๓

^๒ เวทนาภายใน หมายถึงสุขเวทนาเป็นต้นของตน (ที.ม.อ. ๒/๓๘๐/๓๙๐, ม.ม.อ. ๑/๑๑๓/๒๙๖)

^๓ เวทนาภายนอก หมายถึงสุขเวทนาเป็นต้นของผู้อื่น (ที.ม.อ. ๒/๓๘๐/๓๙๐, ม.ม.อ. ๑/๑๑๓/๒๙๖)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]
๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

[๑๑๔] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ อย่างไร
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. จิตมีราคะ	ก็รู้ชัดว่า 'จิตมีราคะ'
๒. จิตปราศจากราคะ	ก็รู้ชัดว่า 'จิตปราศจากราคะ'
๓. จิตมีโทสะ	ก็รู้ชัดว่า 'จิตมีโทสะ'
๔. จิตปราศจากโทสะ	ก็รู้ชัดว่า 'จิตปราศจากโทสะ'
๕. จิตมีโมหะ	ก็รู้ชัดว่า 'จิตมีโมหะ'
๖. จิตปราศจากโมหะ	ก็รู้ชัดว่า 'จิตปราศจากโมหะ'
๗. จิตหดหู่	ก็รู้ชัดว่า 'จิตหดหู่'
๘. จิตฟุ้งซ่าน	ก็รู้ชัดว่า 'จิตฟุ้งซ่าน'
๙. จิตเป็นมหัคคตะ	ก็รู้ชัดว่า 'จิตเป็นมหัคคตะ'
๑๐. จิตไม่เป็นมหัคคตะ	ก็รู้ชัดว่า 'จิตไม่เป็นมหัคคตะ'
๑๑. จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า	ก็รู้ชัดว่า 'จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า'
๑๒. จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า	ก็รู้ชัดว่า 'จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า'
๑๓. จิตเป็นสมาธิ	ก็รู้ชัดว่า 'จิตเป็นสมาธิ'
๑๔. จิตไม่เป็นสมาธิ	ก็รู้ชัดว่า 'จิตไม่เป็นสมาธิ'
๑๕. จิตหลุดพ้นแล้ว	ก็รู้ชัดว่า 'จิตหลุดพ้นแล้ว'
๑๖. จิตไม่หลุดพ้น	ก็รู้ชัดว่า 'จิตไม่หลุดพ้น'

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นจิตในจิตภายในอยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตภายนอก
อยู่ หรือพิจารณาเห็นจิตในจิตทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็น
เหตุเกิดในจิตอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในจิตอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรม
เป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในจิตอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'จิตมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัย
เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย(ตักขหาและทิวฐิ)อยู่ ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ
ในโลก ภิกษุจึงชื่อว่าพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ อย่างนี้แล

จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน จบ

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลนาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

หมวดนิรณ

[๑๑๕] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ อย่างไร
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ นิรณ ๕

ประการอยู่

ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ นิรณ ๕ ประการอยู่ อย่างไร
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เมื่อกามฉันทะภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่า 'กามฉันทะภายในของเรามีอยู่'
หรือเมื่อกามฉันทะภายในไม่มี ก็รู้ชัดว่า 'กามฉันทะภายในของเรา
ไม่มี' การเกิดขึ้นแห่งกามฉันทะที่ยังไม่เกิดขึ้นมีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัด
เหตุนั้น การละกามฉันทะที่เกิดขึ้นแล้วมีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น
และกามฉันทะที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีกด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น
๒. เมื่อพยาบาทภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่า 'พยาบาทภายในของเรามีอยู่'
หรือเมื่อพยาบาทภายในไม่มี ก็รู้ชัดว่า 'พยาบาทภายในของเรา
ไม่มี' การเกิดขึ้นแห่งพยาบาทที่ยังไม่เกิดขึ้นมีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัด
เหตุนั้น การละพยาบาทที่เกิดขึ้นแล้วมีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัด
เหตุนั้น และพยาบาทที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีกด้วยเหตุใด
ก็รู้ชัดเหตุนั้น
๓. เมื่อถีนมิทระภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่า 'ถีนมิทระภายในของเรามีอยู่'
หรือเมื่อถีนมิทระภายในไม่มี ก็รู้ชัดว่า 'ถีนมิทระภายในของเรา
ไม่มี' การเกิดขึ้นแห่งถีนมิทระที่ยังไม่เกิดขึ้นมีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัด
เหตุนั้น การละถีนมิทระที่เกิดขึ้นแล้วมีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัด
เหตุนั้น และถีนมิทระที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีกด้วยเหตุใด
ก็รู้ชัดเหตุนั้น

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

๔. เมื่ออุทัจจกุกกจะภายในมืออยู่ ก็รู้ชัดว่า 'อุทัจจกุกกจะภายในของเรามีอยู่' หรือเมื่ออุทัจจกุกกจะภายในไม่มี ก็รู้ชัดว่า 'อุทัจจกุกกจะภายในของเราไม่มี' การเกิดขึ้นแห่งอุทัจจกุกกจะที่ยังไม่เกิดขึ้นมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น การละอุทัจจกุกกจะที่เกิดขึ้นแล้วมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น และอุทัจจกุกกจะที่จะได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีกด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น

๕. เมื่อวิจิกจมาภายในมืออยู่ ก็รู้ชัดว่า 'วิจิกจมาภายในของเรามีอยู่' หรือเมื่อวิจิกจมาภายในไม่มี ก็รู้ชัดว่า 'วิจิกจมาภายในของเราไม่มี' การเกิดขึ้นแห่งวิจิกจมาที่ยังไม่เกิดขึ้นมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น การละวิจิกจมาที่เกิดขึ้นแล้วมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น และวิจิกจมาที่จะได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีกด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายในอยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในธรรมทั้งหลายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'ธรรมมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัยเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย(ตณหาและทิฏฐิ)อยู่ ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก ภิกษุจึงชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ นีวรณ ๕ ประการอยู่อย่างนี้แล

หมวดนีวรณ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มูลปัลลนาสก [๑. มูลปรียายวรรค]

๑๐. มหาสติปฎฐานสูตร

หมวดขันธ

[๑๑๖] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม
ทั้งหลาย คือ อุปาทานขันธ ๕ ประการอยู่

ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อุปาทานขันธ ๕ ประการอยู่
อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อุปาทานขันธ
๕ ประการอยู่ว่า

๑. รูปเป็นอย่างนี้ ความเกิดแห่งรูปเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งรูปเป็น
อย่างนี้
๒. เวทนาเป็นอย่างนี้ ความเกิดแห่งเวทนาเป็นอย่างนี้ ความดับ
แห่งเวทนาเป็นอย่างนี้
๓. สัญญาเป็นอย่างนี้ ความเกิดแห่งสัญญาเป็นอย่างนี้ ความดับ
แห่งสัญญาเป็นอย่างนี้
๔. สังขารเป็นอย่างนี้ ความเกิดแห่งสังขารเป็นอย่างนี้ ความดับ
แห่งสังขารเป็นอย่างนี้
๕. วิญญาณเป็นอย่างนี้ ความเกิดแห่งวิญญาณเป็นอย่างนี้ ความ
ดับแห่งวิญญาณเป็นอย่างนี้

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายใน^๑อยู่ พิจารณาเห็น
ธรรมในธรรมทั้งหลายภายนอก^๒อยู่ หรือพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายทั้งภายใน
ทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในธรรมทั้งหลายอยู่ พิจารณาเห็น

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมภายใน หมายถึงขันธ ๕ ของตน (ที.ม.อ. ๒/๓๘๓/๓๘๘, ม.ม.อ. ๑/๑๑๖/๓๐๓)

^๒ ธรรมภายนอก หมายถึงขันธ ๕ ของผู้อื่น (ที.ม.อ. ๒/๓๘๓/๓๘๘, ม.ม.อ. ๑/๑๑๖/๓๐๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๑๑๔ }

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

ธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรม
เป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'ธรรมมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัย
เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย(ตณหาและทิวฐิ)อยู่ ไม่ยึดมั่นถือมั่น
อะไร ๆ ในโลก ภิกษุจึงชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อุปาทานขันธ
๕ ประการอยู่ อย่างนี้แล

หมวดขันธ จบ

หมวดอายตนะ

[๑๑๗] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม
ทั้งหลาย คือ อายตนะภายใน ๖ ประการ และอายตนะภายนอก ๖ ประการอยู่
ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อายตนะภายใน ๖ ประการ
และอายตนะภายนอก ๖ ประการอยู่ อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. รู้ชัดตา รู้ชัดรูป และสังโยชน์ใดอาศัยตาและรูปทั้ง ๒ นั้นเกิดขึ้น
ก็รู้ชัดสังโยชน์นั้น การเกิดขึ้นแห่งสังโยชน์ที่ยังไม่เกิดขึ้นมิได้ด้วย
เหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น การละสังโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้วมิได้ด้วยเหตุใด
ก็รู้ชัดเหตุนั้น และสังโยชน์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีกมิได้
ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น
๒. รู้ชัดหู รู้ชัดเสียง ฯลฯ
๓. รู้ชัดจมูก รู้ชัดกลิ่น ฯลฯ
๔. รู้ชัดลิ้น รู้ชัดรส ฯลฯ
๕. รู้ชัดกาย รู้ชัดโผฏฐัพพะ ฯลฯ

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

๖. รู้ชัดใจ รู้ชัดธรรมารมณ และสังโยชนใดอาศัยใจและธรรมารมณทั้ง
๒ นั้นเกิดขึ้น ก็รู้ชัดสังโยชนนั้น การเกิดขึ้นแห่งสังโยชนที่ยังไม่
เกิดขึ้นมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น การละสังโยชนที่เกิดขึ้น
แล้วมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น และสังโยชนที่ละได้แล้วจะไม่
เกิดขึ้นต่อไปอีกมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายในอยู่ พิจารณาเห็น
ธรรมในธรรมทั้งหลายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย
ทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในธรรมทั้งหลายอยู่
พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็น
เหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'ธรรมมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัย
เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย(ตณหาและทิวฐิ)อยู่ ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ
ในโลก ภิกษุจึงชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อายตนะภายใน ๖ ประการ
และอายตนะภายนอก ๖ ประการอยู่ อย่างนี้แล

หมวดอายตนะ จบ

หมวดโพชฌงค์

[๑๑๘] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม
ทั้งหลาย คือ โพชฌงค์ ๗ ประการอยู่

ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ โพชฌงค์ ๗ ประการอยู่ อย่างไร
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เมื่อสติสัมโพชฌงค์^๑ภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่า 'สติสัมโพชฌงค์ภายใน
ของเรามีอยู่' หรือเมื่อสติสัมโพชฌงค์ภายในไม่มี ก็รู้ชัดว่า 'สติ-
สัมโพชฌงค์ภายในของเราไม่มี' ความเกิดขึ้นแห่งสติสัมโพชฌงค์

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๒๗ (สัพพาสวสูตร) หน้า ๒๕ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๑๑๖ }

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

ที่ยังไม่เกิดขึ้นมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น และความเจริญ
บริบูรณ์แห่งสติสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น

๒. เมื่อธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ภายในมีอยู่ ฯลฯ
๓. เมื่อวิริยสัมโพชฌงค์ภายในมีอยู่ ฯลฯ
๔. เมื่อปีติสัมโพชฌงค์ภายในมีอยู่ ฯลฯ
๕. เมื่อปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ภายในมีอยู่ ฯลฯ
๖. เมื่อสมาธิสัมโพชฌงค์ภายในมีอยู่ ฯลฯ
๗. เมื่ออุเบกขาสัมโพชฌงค์ภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่า 'อุเบกขาสัมโพชฌงค์
ภายในของเรามีอยู่' หรือเมื่ออุเบกขาสัมโพชฌงค์ภายในไม่มี ก็
รู้ชัดว่า 'อุเบกขาสัมโพชฌงค์ภายในของเราไม่มี' การเกิดขึ้นแห่ง
อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดขึ้นมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น
และความเจริญบริบูรณ์แห่งอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วมิได้
ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายในอยู่ พิจารณาเห็น
ธรรมในธรรมทั้งหลายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายทั้ง
ภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในธรรมทั้งหลายอยู่
พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็น
เหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'ธรรมมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัย
เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย(ตณหาและทิวฐิ)อยู่ ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ
ในโลก ภิกษุจึงชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ โพชฌงค์ ๗ ประการอยู่
อย่างนี้แล

หมวดโพชฌงค์ จบ
ภาณวารที่ ๑ จบ

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

หมวดสังขะ

[๑๑๙] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อริยสังข ๔ อยู่

ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อริยสังข ๔ อยู่ อยางไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี้ทุกข์'
๒. รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี้ทุกข์สมุทัย'
๓. รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี้ทุกข์นิโรธ'
๔. รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา'

ทุกข์สังขจนิทเทส^๑

[๑๒๐] **ทุกข์อริยสังข** เป็นอยางไร

คือ ขาดิเป็นทุกข์ ขราเป็นทุกข์ มรณะเป็นทุกข์ โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสเป็นทุกข์ การประสบกับอารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นทุกข์ การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์ ว่าโดยย่อ อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์

[๑๒๑] **ขาดิ** เป็นอยางไร

คือ ความเกิด ความเกิดพร้อม ความหยั่งลง ความบังเกิด ความบังเกิดเฉพาะ ความปรากฏแห่งขันธ ความได้อายตนะในหมู่มสัตว์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ นี้เรียกว่า ขาดิ

[๑๒๒] **ขรา** เป็นอยางไร

คือ ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีพินหลุด ความมีผมหงอก ความมีหน้งเหยี่ยว่น ความเสื่อมอายุ ความแก่หง่อมแห่งอินทรีย์ในหมู่มสัตว์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ นี้เรียกว่า ขรา

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อภ.วิ. (แปล) ๓๕/๑๙๐-๒๐๕/๑๖๓-๑๗๓

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

[๑๒๓] มรณะ เป็นอย่างไร

คือ ความจติ ความเคลื่อนไป ความทำลายไป ความหายไป ความตาย กล่าวคือมฤตยู การทำกาละ ความแตกแห่งขันธ์ ความทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ จากหมู่สัตว์นั้น ๆ นี้เรียกว่า มรณะ

[๑๒๔] โสกะ เป็นอย่างไร

คือ ความเศร้าโศก กิริยาที่เศร้าโศก ภาวะที่เศร้าโศก ความแห้งผากภายใน ความแห้งกรอบภายในของผู้ประกอบด้วยความเสื่อมอย่างใดอย่างหนึ่ง (หรือ) ผู้ที่ถูกเหตุแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบ นี้เรียกว่า โสกะ

[๑๒๕] ปริเทวะ เป็นอย่างไร

คือ ความร้องไห้ ความคร่ำครวญ กิริยาที่ร้องไห้ กิริยาที่คร่ำครวญ ภาวะที่ร้องไห้ ภาวะที่คร่ำครวญของผู้ประกอบด้วยความเสื่อมอย่างใดอย่างหนึ่ง (หรือ) ผู้ที่ถูกเหตุแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบ นี้เรียกว่า ปริเทวะ

[๑๒๖] ทุกข์ เป็นอย่างไร

คือ ความทุกข์ทางกาย ความไม่สำราญทางกาย ความเสวยอารมณ์ที่ไม่สำราญ เป็นทุกข์ อันเกิดแต่กายสัมผัส นี้เรียกว่า ทุกข์

[๑๒๗] โทมนัส เป็นอย่างไร

คือ ความทุกข์ทางใจ ความไม่สำราญทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่ไม่สำราญ เป็นทุกข์ อันเกิดแต่มนสัมผัส นี้เรียกว่า โทมนัส

[๑๒๘] อุปายาส เป็นอย่างไร

คือ ความแค้น ความคับแค้น ภาวะที่แค้น ภาวะที่คับแค้นของผู้ประกอบด้วยความเสื่อมอย่างใดอย่างหนึ่ง (หรือ) ผู้ที่ถูกเหตุแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบ นี้เรียกว่า อุปายาส

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มูลปัดถาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

[๑๒๙] การประสพกับอารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์ เป็นอย่างไร

คือ การไปร่วม การมาร่วม การประชุมร่วม การอยู่ร่วมกับอารมณ์อันไม่เป็นที่ปรารถนา ไม่เป็นที่รักใคร่ ไม่เป็นที่ชอบใจของเขาในโลกนี้ เช่น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ หรือจากบุคคลผู้ปรารถนาแต่สิ่งที่มีไขประโยชน์ ปรารถนาแต่สิ่งที่ไม่เกื้อกูล ปรารถนาแต่สิ่งที่ไม่ผาสก ไม่ปรารถนาความเกษมจากโยคะของเขา นี้เรียกว่า การประสพกับอารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์

[๑๓๐] การพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นทุกข์ เป็นอย่างไร

คือ การไม่ไปร่วม การไม่มาร่วม การไม่ประชุมร่วม การไม่อยู่ร่วมกับอารมณ์อันเป็นที่ปรารถนา เป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอบใจของเขาในโลกนี้ เช่น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ หรือจากบุคคลผู้ปรารถนาประโยชน์ ปรารถนาความเกื้อกูล ปรารถนาความผาสก ปรารถนาความเกษมจากโยคะของเขา เช่น มารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว มิตร อำมาตย์หรือญาติสาโลหิต นี้เรียกว่า การพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นทุกข์

[๑๓๑] การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์ เป็นอย่างไร

คือ เหล่าสัตว์ผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา เกิดความปรารถนาขึ้นอย่างนี้ว่า "ใจนหนอ ขอเราอย่าได้มีความเกิดเป็นธรรมดา หรือขอความเกิดอย่าได้มาถึงเราเลย" ข้อนี้ไม่พึงสำเร็จได้ตามความปรารถนา นี้เรียกว่า การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์

เหล่าสัตว์ผู้มีความแก่เป็นธรรมดา เกิดความปรารถนาขึ้นอย่างนี้ว่า "ใจนหนอ ขอเราอย่าได้มีความแก่เป็นธรรมดา หรือขอความแก่อย่าได้มาถึงเราเลย" ข้อนี้ไม่พึงสำเร็จได้ตามความปรารถนา นี้เรียกว่า การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์ เหล่าสัตว์ผู้มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ... เหล่าสัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ...

เหล่าสัตว์ผู้มีความเศร้าโศก ความพิโรธรำพัน ความทุกข์ ความโทมนัส และความคับแค้นเป็นธรรมดา ต่างก็เกิดความปรารถนาขึ้นอย่างนี้ว่า "ใจนหนอ ขอเราอย่าได้เป็นผู้มีความเศร้าโศก ความพิโรธรำพัน ความทุกข์ ความโทมนัสและ

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

ความคับแค้นเป็นธรรมดาเลย และขอความเศร้าโศก ความพิไรรำพัน ความทุกข์ ความโทมนัสและความคับแค้นอย่าได้มาถึงเราเลย' ข้อนี้ไม่เพียงสำเร็จได้ตามความปรารถนา นี้เรียกว่า การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์

[๑๓๒] ว่าโดยย่อ อุปาทานชั้น^๑ ๕ ประการเป็นทุกข์ เป็นอย่างไร

คือ รูปอุปาทานชั้น (อุปาทานชั้นคือรูป) เวทูปาทานชั้น (อุปาทานชั้นคือเวทนา) สัญญูปาทานชั้น (อุปาทานชั้นคือสัญญา) สังขารอุปาทานชั้น (อุปาทานชั้นคือสังขาร) และวิญญาณูปาทานชั้น (อุปาทานชั้นคือวิญญาณ) เหล่านี้เรียกว่า ว่าโดยย่อ อุปาทานชั้น ๕ ประการเป็นทุกข์

นี้เรียกว่า ทุกขอริยสัง

สมุทยสังจนิทเทศ

[๑๓๓] ทุกขสมุทยอริยสัง เป็นอย่างไร

คือ ตัณหาอันทำให้เกิดอีก ประกอบด้วยความเพลิดเพลนและความกำหนด มีปกติให้เพลิดเพลนในอารมณ์นั้น ๆ ได้แก่ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

ก็ตัณหานี้แหละเมื่อเกิดขึ้น เกิดที่ไหน เมื่อตั้งอยู่ ตั้งอยู่ที่ไหน

คือ ปิยรูปสาตรูปใดมีอยู่ในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่ปิยรูปสาตรูปนี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่ปิยรูปสาตรูปนี้

ก็อะไร เป็นปิยรูปสาตรูปในโลก

คือ จักขุเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่จักขุนี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่จักขุนี้ โสตะเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ ฆานะเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ... ชิวหาเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ... กายเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ... มโนเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่มโนนี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่มโนนี้

รูปเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ เสียงเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ... กลิ่น เป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ... รสเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ... โผฏฐัพพะเป็น

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๙๑ (สัมมาทิฏฐีสสูตร) หน้า ๘๖ ในเล่มนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยาवरค]

๑๐. มหาสติปิฎฐานสูตร

ปียรูปสาตรูปในโลก ... ธรรมารมณเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิดก็เกิด
ที่ธรรมารมณนี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่ธรรมารมณนี้

จักขุวิญญาณเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ โสตฺรวิญญานเป็นปียรูปสาตรูป
ในโลก ... ขานวิญญานเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... ชิวหาวิญญานเป็น
ปียรูปสาตรูปในโลก ... กายวิญญานเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... มโนวิญญาน
เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่มโนวิญญานนี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้ง
อยู่ที่มโนวิญญานนี้

จักขุสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ โสตสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก
... ขานสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... ชิวหาสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ...
กายสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... มโนสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหา
นี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่มโนสัมผัสนี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่มโนสัมผัสนี้

เวทนาที่เกิดจากจักขุสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ เวทนาที่เกิดจาก
โสตสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... เวทนาที่เกิดจากขานสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูป
ในโลก ... เวทนาที่เกิดจากชิวหาสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... เวทนาที่เกิดจาก
กายสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... เวทนาที่เกิดจากมโนสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูป
ในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่เวทนาซึ่งเกิดจากมโนสัมผัสนี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่
ที่เวทนาซึ่งเกิดจากมโนสัมผัสนี้

รูปสัญญา(ความหมายรูป) เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ สัททสัญญา
เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... คันธสัญญาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... รสสัญญา
เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... โภญฺฐัพพสัญญาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... ธัมมสัญญา
เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่ธัมมสัญญานี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้ง
อยู่ที่ธัมมสัญญานี้

รูปสัญญาเจตนา(ความจงใจในรูป) เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ สัททสัญญาเจตนา
เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... คันธสัญญาเจตนาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... รสสัญญาเจตนา

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

เป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ... โภฏฐัพพสัญญาเจตนาเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ...

ฉัมมสัญญาเจตนาเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่ฉัมมสัญญาเจตนา
เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่ฉัมมสัญญาเจตนา

รูปตัณหา(ความทะยานอยากในรูป)เป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ สัททตัณหา
เป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ... คันธตัณหาเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ... รสตัณหาเป็น
ปิยรูปสาตรูปในโลก ... โภฏฐัพพตัณหาเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ... ฉัมมตัณหาเป็น
ปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่ฉัมมตัณหา เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่
ฉัมมตัณหา

รูปวิตก(ความตรึกถึงรูป)เป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ สัททวิตกเป็นปิยรูป-
สาตรูปในโลก ... คันธวิตกเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ... รสวิตกเป็นปิยรูปสาตรูป
ในโลก ... โภฏฐัพพวิตกเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ... ฉัมมวิตกเป็นปิยรูปสาตรูป
ในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่ฉัมมวิตกนี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่ฉัมมวิตกนี้

รูปวิจารณ์(ความตรองถึงรูป)เป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ สัททวิจารณ์เป็น
ปิยรูปสาตรูปในโลก ... คันธวิจารณ์เป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ... รสวิจารณ์เป็นปิยรูป-
สาตรูปในโลก ... โภฏฐัพพวิจารณ์เป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ... ฉัมมวิจารณ์เป็นปิยรูป-
สาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่ฉัมมวิจารณ์ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่ฉัมมวิจารณ์
นี้เรียกว่า ทุกขสมุทยอริยสัง

นิโรธสังจนิทเทศ

[๑๓๔] ทุกขนิโรธอริยสัง เป็นอย่างไร

คือ ความดับตัณหาไม่เหลือด้วยวิราคะ ความสละ ความสละคืน ความพ้น
ความไม่อาลัยในตัณหา

ก็ตัณหานี้เมื่อละ ละที่ไหน เมื่อดับ ดับที่ไหน

คือ ปิยรูปสาตรูปใดมีอยู่ในโลก ตัณหานี้เมื่อละ ก็ละที่ปิยรูปสาตรูปนี้ เมื่อดับ
ก็ดับที่ปิยรูปสาตรูปนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มูลปริยาจวรรค]

๑๐. มหาสติปิฎฐานสูตร

ก็อะไร เป็นปียรูปสาตรูปในโลก

คือ จักขุเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อละ ก็ละที่จักขุนี้ เมื่อดับ ก็ดับที่จักขุนี้ โสตะเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ ฆานะเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... ชิวหาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... กายเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... มโนเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อละ ก็ละที่มโนนี้ เมื่อดับ ก็ดับที่มโนนี้

รูปเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ เสียงเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... กลิ่นเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... รสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... โผฏฐัพพะเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... ธรรมารมณเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อละ ก็ละที่ธรรมารมณนี้ เมื่อดับ ก็ดับที่ธรรมารมณนี้

จักขุวิญญาณเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ โสตวิญญาณเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... ฆานวิญญาณเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... ชิวหาวิญญาณเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... กายวิญญาณเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... มโนวิญญาณเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อละ ก็ละที่มโนวิญญาณนี้ เมื่อดับ ก็ดับที่มโนวิญญาณนี้

จักขุสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ โสตสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... ฆานสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... ชิวหาสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... กายสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... มโนสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อละ ก็ละที่มโนสัมผัสนี้ เมื่อดับ ก็ดับที่มโนสัมผัสนี้

เวทนาที่เกิดจากจักขุสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ เวทนาที่เกิดจากโสตสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... เวทนาที่เกิดจากฆานสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... เวทนาที่เกิดจากชิวหาสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... เวทนาที่เกิดจากกายสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... เวทนาที่เกิดจากมโนสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้ เมื่อละ ก็ละที่เวทนาซึ่งเกิดจากมโนสัมผัสนี้ เมื่อดับ ก็ดับที่เวทนาซึ่งเกิดจากมโนสัมผัสนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มูลปริยาจวรรค]

๑๐. มหาสตีปฏุลานสูตร

รูปสัญญาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ สัททสัญญาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ...
 ... คันธสัญญาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... รสสัญญาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ...
 โผฏฐัพพสัญญาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... ชัมมสัญญาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก
 ตัณหานี้ เมื่อละ ก็ละที่ชัมมสัญญานี้ เมื่อดับ ก็ดับที่ชัมมสัญญานี้

รูปสัญญาเจตนาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ สัททสัญญาเจตนาเป็นปียรูปสาตรูป
 ในโลก ... คันธสัญญาเจตนาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... รสสัญญาเจตนาเป็นปียรูปสาตรูป
 ในโลก ... โผฏฐัพพสัญญาเจตนาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... ชัมมสัญญาเจตนาเป็น
 ปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้ เมื่อละ ก็ละที่ชัมมสัญญาเจตนา นี้ เมื่อดับ ก็ดับที่ชัมม-
 สัญญาเจตนา นี้

รูปตัณหาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ สัททตัณหาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก
 ... คันธตัณหาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... รสตัณหาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ...
 โผฏฐัพพตัณหาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... ชัมมตัณหาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก
 ตัณหานี้ เมื่อละ ก็ละที่ชัมมตัณหา นี้ เมื่อดับ ก็ดับที่ชัมมตัณหา นี้

รูปวิตกเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ สัททวิตกเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ...
 คันธวิตกเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... รสวิตกเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ...
 โผฏฐัพพวิตกเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... ชัมมวิตกเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้
 เมื่อละ ก็ละที่ชัมมวิตกนี้ เมื่อดับ ก็ดับที่ชัมมวิตกนี้

รูปวิจาร์เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ สัททวิจาร์เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ...
 คันธวิจาร์เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... รสวิจาร์เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... โผฏฐัพพ-
 วิจาร์เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ... ชัมมวิจาร์เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้
 เมื่อละ ก็ละที่ชัมมวิจาร์นี้ เมื่อดับ ก็ดับที่ชัมมวิจาร์นี้

นี้เรียกว่า ทุกขนิโรธอริยสัง

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลนาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

มัคคสังขนิทเทศ

[๑๓๕] **ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัง** เป็นอย่างไร

คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นนั่นแล ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)
๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)
๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)
๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)
๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

สัมมาทิฏฐิ เป็นอย่างไร

คือ ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกขสมุทัย ความรู้ในทุกขนิโรธ ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ

สัมมาสังกัปปะ เป็นอย่างไร

คือ ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยายาม ความดำริในการไม่เบียดเบียน นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ

สัมมาวาจา เป็นอย่างไร

คือ เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ นี้เรียกว่า สัมมาวาจา

สัมมากัมมันตะ เป็นอย่างไร

คือ เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์ เจตนางดเว้นจากการประพฤตินิโคตติในกาม นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

สัมมาอาชีวะ เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ละมิจฉาอาชีวะแล้ว สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วย
สัมมาอาชีวะ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ

สัมมาวายามะ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้สร้างฉันทะ พยายาม прารกความเพียร ประคองจิต
มุ่งมั่นเพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายาม
ปรารก ความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว สร้าง
ฉันทะ พยายาม прารกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อทำกุศลธรรมที่ยัง
ไม่เกิดให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายาม прารกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อ
ความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิญโญภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งกุศลธรรมที่
เกิดขึ้นแล้ว^๑ นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ

สัมมาสติ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ
มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย
อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา
และโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ
มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ นี้เรียกว่า สัมมาสติ

สัมมาสมาธิ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังตจากามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน
ที่มีวิตก วิจาร์ ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจาร์สงบระงับไป บรรลุ
ทุติยฌานที่มีความผ่องใสภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์ มี

เชิงอรรถ :

^๑ อจ.เอกก. (แปล) ๒๐/๓๙๔-๓๙๗/๔๗

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

แต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปีติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุดติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า 'ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข' เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุดตตฌานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขาอยู่ นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ

นี้เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ

[๑๓๖] ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายในอยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในธรรมทั้งหลายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'ธรรมมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัย เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย(ตณหาและทิวฐิ)อยู่ ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก ภิกษุจึงชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อริยสัจ ๔ อยู่ อย่างนี้แล

หมวดสัจจะ จบ

ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน จบ

อาณิสงส์แห่งการเจริญสติปัฏฐาน ๔

[๑๓๗] ภิกษุทั้งหลาย

๑. บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๗ ปี พึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี

พระสวดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มูลปริยายวรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

๒. ๗ ปี จงยกไว้^๑ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๖ ปี พึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี
๓. ๖ ปี จงยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๕ ปี พึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี
๔. ๕ ปี จงยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๔ ปี พึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี
๕. ๔ ปี จงยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๓ ปี พึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี
๖. ๓ ปี จงยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๒ ปี พึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี
๗. ๒ ปี จงยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๑ ปี พึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี
๘. ๑ ปี จงยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๗ เดือน พึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี

เชิงอรรถ :

^๑ ๗ ปี จงยกไว้ หมายถึงอย่างไรว่าแต่จะเจริญสติปัฏฐานใช้ระยะเวลา ๗ ปีเลย แม้เจริญเพียง ๖ ปี ลดลง มาตามลำดับถึง ๗ วัน ก็สามารถบรรลุอรหัตตผล หรืออนาคามีผลได้ (ที.ม.อ. ๒/๔๐๔/๔๒๒, ม.ญ.อ. ๑/๑๓๗/๓๑๘)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ [๑. มูลปริยาयरรรค]

๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

๙. ๗ เดือน จงยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๖ เดือน
 พึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน
 หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี
๑๐. ๖ เดือน จงยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๕ เดือน
 พึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน
 หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี
๑๑. ๕ เดือน จงยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๔ เดือน
 พึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน
 หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี
๑๒. ๔ เดือน จงยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๓ เดือน
 พึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน
 หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี
๑๓. ๓ เดือน จงยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๒ เดือน
 พึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน
 หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี
๑๔. ๒ เดือน จงยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๑ เดือน
 พึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน
 หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี
๑๕. ๑ เดือน จงยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอดครึ่งเดือน
 พึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน
 หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี
๑๖. ครึ่งเดือน จงยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๗ วัน
 พึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน
 หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก [๑. มุลปริยายวรรค]
รวมพระสูตรที่มีในวรรค

[๑๓๘] ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางสายเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของ
เหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพานธรรม
เพื่อให้แจ้งนิพพาน ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ เราอาศัยทางสาย
เดียวนี้แล้วจึงกล่าวคำดังพรรณนามาจะนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระ
ภษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มหาสติปัฏฐานสูตรที่ ๑๐ จบ

มุลปริยายวรรคที่ ๑ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มุลปริยายสูตร	๒. สัพพาสวสูตร
๓. อัมมทายาทสูตร	๔. ภยภรวสูตร
๕. อนังคนสูตร	๖. อากังเขยยสูตร
๗. วัตถุปมสูตร	๘. สัลเลขสูตร
๙. สัมมาทิฏฐิสูตร	๑๐. มหาสติปัฏฐานสูตร

ขอท่านทั้งหลายจงฟังพระสูตรอันมีนัยต่าง ๆ
เป็นธรรมชาติไม่แก่ ไม่ตาย ให้บรรลุอมตธรรม
แสดงไขทั้งมรรคและผล อันบรรเทาทุกข์
มีประโยชน์เกื้อกูล ก่อให้เกิดมหารสหลายพันนัย
อันนำมาซึ่งปีติมากมาย ทำความเร่าร้อนเพราะไฟ ๓ ชนิด
(ไฟคือราคะ ไฟคือโทสะ ไฟคือโมหะ) ให้ดับสูญ
เหมือนวสุธาราล้างขโลมดับร้อนแห่งพื้นปฐธาจะนั้น

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๑. มูลปริยายวรรค]

รวมพระสูตรที่มีในวรรค

พระสูตรอันประเสริฐสุดท้าย(แห่งวรรค)

ประดจโอสถอันกำจัดพยาธิคือกิเลส มีรสหวานละมุน

ก่อให้เกิดความยินดีอันใหญ่หลวงแก่เหล่าเทวดาและหมู่มนุษย์

พระอรรถกถาจารย์ประดิษฐานไว้แล้ว

อนึ่ง พระสูตรที่ชื่อเวैयाकरणะ

(องค์คุณหนึ่งของนวังคสัตถุศาสน์)

ท่านก็ประดิษฐานไว้ถึง ๒๕๐ สูตร

เพื่อทดสอบเหล่าสมณศากยบุตร

ขอท่านทั้งหลายเหล่าอื่นจากผู้ที่กล่าวแล้วนั้น

จงมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ชมเชยพระสูตร

อันมีความบันเทิงเป็นส่วนสุด

ในวรรคอันแสดงหนทางปฏิบัติต่าง ๆ โดยลำดับเกิด

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีนหาทวรรค]

๑. จุฬีสีนหาทสูตร

๒. สีนหาทวรรค

หมวดว่าด้วยการบันลือสินหาท

๑. จุฬีสีนหาทสูตร

ว่าด้วยการบันลือสินหาท สูตรเล็ก

สมณะ ๔ จำพวก

[๑๓๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย สมณะที่ ๑ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๒ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๓ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๔^๑ ก็มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ ลัทธิของศาสดาอื่นวางเปล่าจากสมณะทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึง เธอทั้งหลายจงบันลือสินหาท^๒โดยชอบอย่างนี้แล

[๑๔๐] เป็นไปได้ที่พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก(เจ้าลัทธิอื่น)ในโลกนี้ จะฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ‘อะไรเล่าเป็นความมั่นใจของพวกท่าน อะไรเป็นพลังใจของพวกท่าน

เชิงอรรถ :

- ^๑ สมณะที่ ๑ หมายถึงพระโสดาบันผู้หมดสิ้นสังโยชน์เบื้องต่ำ ๓ ประการไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า สมณะที่ ๒ หมายถึงพระสกทาคามี ผู้หมดสิ้นสังโยชน์เบื้องต่ำ ๓ ประการ มีราคะ โทสะ โมหะ เบบาง กลับมาสู่โลกมนุษย์คราวเดียวแล้วจะตรัสรู้ได้ สมณะที่ ๓ หมายถึงพระอนาคามี ผู้หมดสิ้นสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการ เกิดในภูมิชั้นสุทธาวาสแล้ว จะนิพพานในภูมินั้น สมณะที่ ๔ หมายถึงพระอรหันต์ ผู้ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน (ม.ม.อ. ๑/๑๓๙/๓๒๓-๓๒๔)
- ^๒ บันลือสินหาท ในที่นี้หมายถึงการประกาศอย่างอาจหาญของภิกษุผู้กล่าวว่า “สมณะเหล่านี้มีในธรรมวินัยนี้เท่านั้น” ชื่อว่าการบันลือที่ประเสริฐคือการบันลือสินหาทที่ไม่มีความเกรงกลัว ไม่ติดขัด เพราะเจ้าลัทธิอื่นไม่สามารถคัดค้านได้ (ม.ม.อ. ๑/๑๓๙/๓๒๖)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๑. จุฬสีหนาทสูตร

พวกท่านพิจารณาเห็นอย่างไรในตนจึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'สมณะที่ ๑ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๒ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๓ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๔ ก็มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ ลัทธิของศาสดาอื่นว่างเปล่าจากสมณะทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึง'

เธอทั้งหลายพึงกล่าวตอบพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกผู้มีวาตะอย่างนั้น อย่างนี้ว่า 'ผู้มีอายุทั้งหลาย มีธรรม ๔ ประการที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้ทรงรู้ทรงเห็น ทรงเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบตรัสไว้แล้ว ซึ่งเราทั้งหลายพิจารณาเห็น(ว่ามี)ในตน จึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'สมณะที่ ๑ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๒ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๓ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๔ ก็มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ ลัทธิของศาสดาอื่นว่างเปล่าจากสมณะทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึง'

ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความเลื่อมใสในศาสนา
๒. ความเลื่อมใสในธรรม
๓. ความเป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล
๔. ทั้งศฤงคารและบรรพชิตผู้ประพาศธรรมร่วมกันเป็นที่รักเป็นที่พอใจของเราทั้งหลาย

ธรรม ๔ ประการนี้ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้ทรงรู้ทรงเห็น ทรงเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบตรัสไว้แล้ว ซึ่งเราทั้งหลายพิจารณาเห็น(ว่ามี)ในตนจึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'สมณะที่ ๑ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๒ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๓ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๔ ก็มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ ลัทธิของศาสดาอื่นว่างเปล่าจากสมณะทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึง'

[๑๔๑] เป็นไปได้ที่พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'ผู้ใดเป็นศาสดาของพวกเรา แม้พวกเราที่มีความเลื่อมใสในศาสนานั้น อะไรเป็นธรรมของพวกเรา แม้พวกเราที่มีความเลื่อมใสในธรรมนั้น ข้อใดเป็นศีลของพวกเรา แม้พวกเราเป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีลนั้น แม้ทั้งศฤงคารและบรรพชิตผู้ประพาศธรรมร่วมกัน ก็เป็นที่รักเป็นที่พอใจของพวกเรา ในข้อนี้มีความแปลกกันอย่างไร มีความมุ่งหมายอย่างไร และมีการกระทำต่างกันอย่างไร ระหว่างพวกท่านกับพวกเรา'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๑. จุฬสีหนาทสูตร

เธอทั้งหลายพึงกล่าวตอบพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกผู้มีวาตะอย่างนั้น อย่างนี้ ว่า 'ผู้มีอายุทั้งหลาย จดมุ่งหมาย^๑มีอย่างเดียว หรือมีหลายอย่าง' พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเมื่อจะตอบอย่างถูกต้องก็จะตอบอย่างนี้ว่า 'จดมุ่งหมายมีอย่างเดียวเท่านั้น ไม่มีหลายอย่าง'

เธอทั้งหลายพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'จดมุ่งหมายนั้นเป็นจดมุ่งหมายสำหรับผู้มีราคะ (ความกำหนัด) หรือผู้ปราศจากราคะ' พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเมื่อจะตอบอย่างถูกต้องก็จะตอบอย่างนี้ว่า 'จดมุ่งหมายนั้นเป็นจดมุ่งหมายสำหรับผู้ปราศจากราคะ มิใช่สำหรับผู้มีราคะ'

เธอทั้งหลายพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'จดมุ่งหมายนั้นเป็นจดมุ่งหมายสำหรับผู้มีโทสะ (ความคิดประทุษร้าย) หรือผู้ปราศจากโทส' พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเมื่อจะตอบอย่างถูกต้องก็จะตอบอย่างนี้ว่า 'จดมุ่งหมายนั้นเป็นจดมุ่งหมายสำหรับผู้ปราศจากโทสะ มิใช่สำหรับผู้มีโทสะ'

เธอทั้งหลายพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'จดมุ่งหมายนั้นเป็นจดมุ่งหมายสำหรับผู้มีโมหะ (ความหลง) หรือผู้ปราศจากโมหะ' พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเมื่อจะตอบอย่างถูกต้องก็จะตอบอย่างนี้ว่า 'จดมุ่งหมายนั้นเป็นจดมุ่งหมายสำหรับผู้ปราศจากโมหะ มิใช่สำหรับผู้มีโมหะ'

เธอทั้งหลายพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'จดมุ่งหมายนั้นเป็นจดมุ่งหมายสำหรับผู้มีตัณหา (ความทะยานอยาก) หรือผู้ปราศจากตัณหา' พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเมื่อจะตอบอย่างถูกต้องก็จะตอบอย่างนี้ว่า 'จดมุ่งหมายนั้นเป็นจดมุ่งหมายสำหรับผู้ปราศจากตัณหา มิใช่สำหรับผู้มีตัณหา'

เธอทั้งหลายพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'จดมุ่งหมายนั้นเป็นจดมุ่งหมายสำหรับผู้มีอุปาทาน(ความยึดมั่น) หรือผู้ปราศจากอุปาทาน' พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเมื่อจะตอบอย่างถูกต้องก็จะตอบอย่างนี้ว่า 'จดมุ่งหมายนั้นเป็นจดมุ่งหมายสำหรับผู้ปราศจากอุปาทาน มิใช่สำหรับผู้มีอุปาทาน'

เชิงอรรถ :

^๑ จดมุ่งหมาย ในที่นี้หมายถึงจดหมายของความเลื่อมใส ซึ่งแต่ละลัทธิต่างก็มีจดหมายที่แตกต่างกันไป และมีเพียงจดมุ่งหมายเดียวเท่านั้น เช่น พวกพราหมณ์ก็มีพรหมโลกเป็นจดมุ่งหมาย พวกดาบสก็มี อากัสสรพรหมเป็นจดมุ่งหมาย แต่ในพุทธศาสนานี้มีจดมุ่งหมายเดียว คืออรรถัตตผล (ม.ม.อ. ๑/๑๔๐/๓๒๙)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๑. จุฬีสีหนาทสูตร

เธอทั้งหลายพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'จุดมุ่งหมายนั้นเป็นจุดมุ่งหมายสำหรับผู้รู้แจ้ง หรือผู้ไม่รู้แจ้ง' พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกเมื่อจะตอบอย่างถูกต้องก็จะตอบอย่างนี้ว่า 'จุดมุ่งหมายนั้นเป็นจุดมุ่งหมายสำหรับผู้รู้แจ้ง มิใช่สำหรับผู้ไม่รู้แจ้ง'

เธอทั้งหลายพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'จุดมุ่งหมายนั้นเป็นจุดมุ่งหมายสำหรับผู้ ยินดี ยินร้าย หรือผู้ไม่ยินดีไม่ยินร้าย' พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกเมื่อจะตอบอย่าง ถูกต้องก็จะตอบอย่างนี้ว่า 'จุดมุ่งหมายนั้นเป็นจุดมุ่งหมายสำหรับผู้ไม่ยินดีไม่ยินร้าย มิใช่สำหรับผู้ยินดียินร้าย'

เธอทั้งหลายพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'จุดมุ่งหมายนั้นเป็นจุดมุ่งหมายสำหรับผู้พอใจ ในธรรมอันเป็นเหตุให้เนิ่นช้า ผู้ยินดีในธรรมอันเป็นเหตุให้เนิ่นช้า หรือผู้พอใจ ในธรรมอันไม่เป็นเหตุให้เนิ่นช้า ผู้ยินดีในธรรมอันไม่เป็นเหตุให้เนิ่นช้า' พวก อัญเดียรถีย์ปริพาชกเมื่อจะตอบอย่างถูกต้องก็จะตอบอย่างนี้ว่า 'จุดมุ่งหมายนั้น เป็นจุดมุ่งหมายสำหรับผู้พอใจในธรรมอันไม่เป็นเหตุให้เนิ่นช้า ผู้ยินดีในธรรมอัน ไม่เป็นเหตุให้เนิ่นช้า มิใช่สำหรับผู้พอใจในธรรมอันเป็นเหตุให้เนิ่นช้า ผู้ยินดีในธรรม อันเป็นเหตุให้เนิ่นช้า'

ทฎฐิติ ๒

[๑๔๒] ภิกษุทั้งหลาย ทฎฐิติ ๒ ประการนี้ คือ (๑) ภวทฎฐิติ^๑ (๒) วิภวทฎฐิติ^๒ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งยึดติด เข้าถึง เกาะติดภวทฎฐิติ สมณะ หรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าเป็นผู้ยินร้ายต่อวิภวทฎฐิติ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด เหล่าหนึ่งยึดติด เข้าถึง เกาะติดวิภวทฎฐิติ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่า เป็นผู้ยินร้ายต่อภวทฎฐิติ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งไม่รู้ชัดความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดทฎฐิติ ๒ ประการนี้ตามความเป็นจริง

เชิงอรรถ :

^๑ ภวทฎฐิติ หมายถึง สัสสตทฎฐิติ ความเห็นว่ายั่งยืน (ม.ม.อ. ๑/๑๔๒/๓๓๐)

^๒ วิภวทฎฐิติ หมายถึง อจเจทฎฐิติ ความเห็นว่ายขาดสูญ (ม.ม.อ. ๑/๑๔๒/๓๓๐)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีนหาทวรรค]

๑. จุฬีสีนหาทสูตร

สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีราคะ มีโทสะ มีโมหะ มีตัณหา มีอุปาทาน เป็นผู้ไม่รู้แจ้ง เป็นผู้ยินดียินร้าย พอใจในธรรมอันเป็นเหตุให้เนิ่นช้า ยินดีในธรรมอันเป็นเหตุให้เนิ่นช้า เรากล่าวว่า 'พวกเขาไม่พ้นจากชาติ(ความเกิด) ชรา(ความแก่) มรณะ(ความตาย) โสกะ(ความเศร้าโศก) ปริเทวะ(ความคร่ำครวญ) ทุกข์(ความทุกข์กาย) โทมนัส(ความทุกข์ใจ) และอุปายาส(ความคับแค้นใจ) ไม่พ้นจากทุกข์' สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งรู้ชัดความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดทิวฏฐิ ๒ ประการนี้ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าเป็นผู้ปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจากโมหะ ปราศจากตัณหา ไม่มีอุปาทาน เป็นผู้รู้แจ้ง เป็นผู้ไม่ยินดีไม่ยินร้าย เป็นผู้พอใจในธรรมอันไม่เป็นเหตุให้เนิ่นช้า ยินดีในธรรมอันไม่เป็นเหตุให้เนิ่นช้า เรากล่าวว่า 'พวกเขาพ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส พ้นจากทุกข์'

อุปาทาน ๔

[๑๔๓] ภิกษุทั้งหลาย อุปาทาน ๔ ประการนี้

อุปาทาน ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กามุปาทาน (ความยึดมั่นในกาม)
๒. ทิวฏฐุปาทาน (ความยึดมั่นในทิวฏฐิ)
๓. สีสัพพตูปาทาน (ความยึดมั่นในศีลและวัตร)
๔. อัตตวาหุอุปาทาน (ความยึดมั่นในวาทีว่ามีอัตตา)

มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งปฏิบัติญาณลัทธินี้รอบรู้อุปาทานทุกอย่าง^๑ แต่พวกเขาไม่บัญญัติความรอบรู้อุปาทานทุกอย่างโดยชอบ คือบัญญัติความรอบรู้กามุปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้ทิวฏฐุปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้ศีลสัมพตูปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้อัตตวาหุอุปาทาน ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสมณพราหมณ์เหล่านั้นไม่รู้

เชิงอรรถ :

^๑ ปฏิญาณลัทธินี้รอบรู้อุปาทานทุกอย่าง หมายถึงปฏิญาณว่า 'เราทั้งหมดกล่าวว่าความรอบรู้ คือความข้ามพ้นอุปาทานทั้งสิ้น' (ม.ม.อ. ๑/๑๔๓/๓๓๒)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๑. จุฬีสีหนาทสูตร

ฐานะ ๓ ประการนี้ตามความเป็นจริง เหตุนั้น พวกเขาจึงปฏิญญาลัทธิว่ารอบรู้
อุปาทานทุกอย่าง แต่พวกเขาไม่บัญญัติความรอบรู้อุปาทานทุกอย่างโดยชอบ คือ
บัญญัติความรอบรู้กามุปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้ทิฏฐุปาทาน ไม่บัญญัติ
ความรอบรู้ศีลพตูปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้อัตตวาหุปาทาน

มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งปฏิญญาลัทธิว่ารอบรู้อุปาทานทุกอย่าง แต่พวกเขา
เขาไม่บัญญัติความรอบรู้อุปาทานทุกอย่างโดยชอบ คือบัญญัติความรอบรู้
กามุปาทาน บัญญัติความรอบรู้ทิฏฐุปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้ศีลพตูปาทาน
ไม่บัญญัติความรอบรู้อัตตวาหุปาทาน ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสมณพราหมณ์
เหล่านั้นไม่รู้ฐานะ ๒ ประการนี้ตามความเป็นจริง เหตุนั้น พวกเขาจึงปฏิญญา
ลัทธิว่ารอบรู้อุปาทานทุกอย่าง แต่พวกเขาไม่บัญญัติความรอบรู้อุปาทานทุกอย่าง
โดยชอบ คือบัญญัติความรอบรู้กามุปาทาน บัญญัติความรอบรู้ทิฏฐุปาทาน ไม่
บัญญัติความรอบรู้ศีลพตูปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้อัตตวาหุปาทาน

มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งปฏิญญาลัทธิว่ารอบรู้อุปาทานทุกอย่าง แต่พวกเขา
ไม่บัญญัติความรอบรู้อุปาทานทุกอย่างโดยชอบ คือบัญญัติความรอบรู้กามุปาทาน
บัญญัติความรอบรู้ทิฏฐุปาทาน บัญญัติความรอบรู้ศีลพตูปาทาน ไม่บัญญัติ
ความรอบรู้อัตตวาหุปาทาน ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสมณพราหมณ์เหล่านั้นไม่รู้
ฐานะ ๑ ประการนี้ตามความเป็นจริง เหตุนั้น พวกเขาจึงปฏิญญาลัทธิว่ารอบรู้
อุปาทานทุกอย่าง แต่พวกเขาไม่บัญญัติความรอบรู้อุปาทานทุกอย่างโดยชอบ คือ
บัญญัติความรอบรู้กามุปาทาน บัญญัติความรอบรู้ทิฏฐุปาทาน บัญญัติความรอบรู้
ศีลพตูปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้อัตตวาหุปาทาน

ภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสในศาสนา ความเลื่อมใสในธรรม ความ
เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ได้ในศีลทั้งหลาย ความเป็นที่รักเป็นที่พอใจได้ในหมู่มนุษย์ ชื่อนั้น
ทั้งหมดเราไม่กล่าวว่า ดำเนินไปชอบในธรรมวินัยเห็นปานนี้ ชื่อนั้นเพราะเหตุไร
เพราะชื่อนั้นเป็นความเลื่อมใสในธรรมวินัยที่ศาสดากล่าวไว้ผิดแล้ว ประกาศไว้ไม่
ถูกต้อง ไม่เป็นเหตุน่าสัตรีออกจากทุกข ไม่เป็นไปเพื่อความสงบ พระสัมมา-
สัมพุทธเจ้ามิได้ประกาศไว้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๑. จุฬสีหนาทสูตร

[๑๔๔] ภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ปฏิญญาวาทะ วารอบรู้อุปาทานทุกอย่าง จึงบัญญัติความรอบรู้อุปาทานทุกอย่างโดยชอบ คือ บัญญัติความรอบรู้กามอุปาทาน^๑ ความรอบรู้ทิฏฐุปาทาน ความรอบรู้ศีลสัมพัต- ปาทาน และความรอบรู้อัตตวาหุปาทาน ความเสื่อมใสใดในศาสนา ความเสื่อมใสใด ในธรรม ความเป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ใดในศีลทั้งหลาย ความเป็นที่รักเป็นที่พอใจใด ในหมูสหธรรมิก ข้อนั้นทั้งหมดเรากล่าวว่า ดำเนินไปชอบในธรรมวินัยเห็นปานนี้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะข้อนั้นเป็นความเสื่อมใสในธรรมวินัยที่เรากล่าวไว้ถูกต้องแล้ว ประกาศไว้ถูกต้องแล้ว เป็นเหตุน่าสัตรีออกจากทุกข์ เป็นไปเพื่อความสงบ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้แล้ว

หลักปฏิจจนุปาทานเริ่มต้นด้วยอุปาทาน

[๑๔๕] ภิกษุทั้งหลาย อุปาทาน ๔ ประการนี้เล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไร เป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

อุปาทาน ๔ ประการนี้ มีตัณหาเป็นต้นเหตุ มีตัณหาเป็นเหตุเกิด มีตัณหาเป็นกำเนิด มีตัณหาเป็นแดนเกิด

ตัณหาเล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไร เป็นแดนเกิด

ตัณหา มีเวทนาเป็นต้นเหตุ มีเวทนาเป็นเหตุเกิด มีเวทนาเป็นกำเนิด มีเวทนา เป็นแดนเกิด

เวทนานี้เล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

เวทนา มีผัสสะเป็นต้นเหตุ มีผัสสะเป็นเหตุเกิด มีผัสสะเป็นกำเนิด มีผัสสะ เป็นแดนเกิด

เชิงอรรถ :

^๑ บัญญัติความรอบรู้กามอุปาทาน หมายถึงทรงบัญญัติความรอบรู้การละ การล่วงพ้นกามอุปาทานด้วย อรหัตตมรรค บัญญัติความรอบรู้อุปาทาน ๓ นอกนี้ด้วยโสดาปัตติมรรค (ม.ม.อ. ๑/๑๔๔/๓๓๖)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีนหาทวรรค]

๑. จุฬีสีนหาทสูตร

ผัสสะนี้เล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

ผัสสะ มีสพ่ายตนะเป็นต้นเหตุ มีสพ่ายตนะเป็นเหตุเกิด มีสพ่ายตนะเป็นกำเนิด มีสพ่ายตนะเป็นแดนเกิด

สพ่ายตนะนี้เล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

สพ่ายตนะ มีนามรูปเป็นต้นเหตุ มีนามรูปเป็นเหตุเกิด มีนามรูปเป็นกำเนิด มีนามรูปเป็นแดนเกิด

นามรูปนี้เล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

นามรูป มีวิญญาณเป็นต้นเหตุ มีวิญญาณเป็นเหตุเกิด มีวิญญาณเป็นกำเนิด มีวิญญาณเป็นแดนเกิด

วิญญาณนี้เล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

วิญญาณ มีสังขารเป็นต้นเหตุ มีสังขารเป็นเหตุเกิด มีสังขารเป็นกำเนิด มีสังขารเป็นแดนเกิด

สังขารนี้เล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

สังขาร มีอริชชาเป็นต้นเหตุ มีอริชชาเป็นเหตุเกิด มีอริชชาเป็นกำเนิด มีอริชชาเป็นแดนเกิด

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด ภิกษุละอริชชาได้แล้ว อริชชาเกิดขึ้นแล้ว เมื่อนั้น เธอไม่ยึดมั่นกามปาทาน ทิฏฐุปาทาน สีสัพพตูปาทาน และอัตตวาหุปาทาน เพราะ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๒. มหาสีหนาทสูตร

ก่าจัดอวิชาได้แล้ว วิชชาจึงเกิดขึ้น เมื่อไม่ยึดมั่น เธอก็ไม่สะดุ้ง เมื่อไม่สะดุ้ง เธอก็
ปรินิพพานเฉพาะตนนั้นแล เธอรู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว^๑ ทำ
กิจที่ควรทำเสร็จแล้ว^๒ ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป^๓'

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภษาชิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภษาชิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

จุฬสีหนาทสูตรที่ ๑ จบ

๒. มหาสีหนาทสูตร

ว่าด้วยการบันลือสีหนาท สูตรใหญ่

สนักชัตตะกล่าวต่อพระพุทธเจ้า

[๑๔๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ราวป่าด้านตะวันตกภายนอก
พระนคร เขตกรุงเวสาลี สมัยนั้นแล โอรสเจ้าลิจฉวีพระนามว่าสนักชัตตะลาสิกา
จากพระธรรมวินัยนี้ได้ไม่นาน เธอได้กล่าวในชุมชน ณ กรุงเวสาลีอย่างนี้ว่า

"สมณโคดมไม่มีญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ^๔ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของ
มนุษย์^๕ สมณโคดมแสดงธรรมที่ประมวลมาด้วยความตริภิกที่ไตรตรองด้วยการ
ค้นคิด แจ่มแจ้งได้เอง ธรรมที่สมณโคดมแสดงเพื่อประโยชน์แก่บุคคล ย่อมนำไป
เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบสำหรับบุคคลผู้ปฏิบัติตามธรรมนั้น"

ครั้นในเวลาเช้า ท่านพระสารีบุตรครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไป
บิณฑบาตยังกรุงเวสาลี ท่านได้สดับคำของโอรสเจ้าลิจฉวีพระนามว่าสนักชัตตะผู้

เชิงอรรถ :

^{๑-๓} ดูเชิงอรรถที่ ๑-๓ ข้อ ๕๕ (ภยเกรวสูตร) หน้า ๕๓ ในเล่มนี้

^๔ ญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ หมายถึงมหัคคตโลกุตตรปัญญา(ปัญญาชั้นโลกุตตระที่ถึงความเป็นใหญ่)
อันประเสริฐ บริสุทธิ์ สูงสุด สามารถกำจัดกิเลสได้ (ม.ม.อ. ๑/๑๔๖/๓๕๒,อง.ทสก.อ. ๓/๔๘/๓๕๐)

^๕ ธรรมของมนุษย์ ในที่นี้หมายถึงกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ (ม.ม.อ. ๑/๑๔๖/๓๕๒, อง.เอกก.อ. ๑/๔๕/๕๑)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๒. มหาสีหนาทสูตร

กล่าวในชุมชน ณ กรุงเวสาฬโศยนี้ว่า "สมณโคดมไม่มีญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ สมณโคดมแสดงธรรมที่ประมวลมาด้วยความตรึก ที่ไตรตรองด้วยการคณคิด แจ่มแจ้งได้เอง ธรรมที่สมณโคดมแสดงเพื่อประโยชน์แก่บุคคล ย่อมนำไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบสำหรับบุคคลผู้ปฏิบัติตามธรรมนั้น"

ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตรครั้นเที่ยวบิณฑบาตในกรุงเวสาฬโศแล้ว กลับจากบิณฑบาตภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โอรสเจ้าลิจฉวีพระนามว่าสุนักขัตตะลาสิกขาจากพระธรรมวินัยนี้ได้ไม่นาน เธอได้กล่าวในชุมชน ณ กรุงเวสาฬโศยนี้ว่า 'สมณโคดมไม่มีญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ สมณโคดมแสดงธรรมที่ประมวลมาด้วยความตรึก ที่ไตรตรองด้วยการคณคิด แจ่มแจ้งได้เอง ธรรมที่สมณโคดมแสดงเพื่อประโยชน์แก่บุคคล ย่อมนำไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบสำหรับบุคคลผู้ปฏิบัติตามธรรมนั้น'"

[๑๔๗] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "สารีบุตร โอรสเจ้าลิจฉวีพระนามว่าสุนักขัตตะเป็นโมฆบุรุษ มักโกรธ เธอกล่าววาจาฉันนั้นเพราะความโกรธ สุนักขัตตะโมฆบุรุษคิดว่า 'จักกล่าวดีเตียน' แต่กลับกล่าวสรรเสริญคุณของตถาคตอยู่นั้นแล แท้จริงข้อที่บุคคลจะฟังกล่าวอย่างนี้ว่า 'ธรรมที่สมณโคดมแสดงเพื่อประโยชน์แก่บุคคล ย่อมนำไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบสำหรับบุคคลผู้ปฏิบัติตามธรรมนั้น' เป็นการกล่าวสรรเสริญคุณของตถาคต

สุนักขัตตะ โมฆบุรุษจักไม่มีปัญญารู้ธรรมในตถาคตว่า 'แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๒. มหาสีหนาทสูตร

อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็น
พระผู้มีพระภาค'

สำนักชัตตะ โมฆบุรุษจักไม่มีปัญญาธรรมในตถาคตว่า 'แม้เพราะเหตุนี้ พระ
ผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวแสดงเป็นหลาย
คนก็ได้ หลายคนแสดงเป็นคนเดียวก็ได้ แสดงให้ปรากฏหรือให้หายไปก็ได้ ทะลุ
ฝา กำแพง และภูเขาไปได้ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นหรือตกลงใน
แผ่นดินเหมือนไปในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำโดยที่น้ำไม่แยกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้
นั่งขัดสมาธิ เหาะไปในอากาศเหมือนนกบินไปได้ ใช้อำนาจลูบคลำดวงจันทร์และ
ดวงอาทิตย์อันมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลก
ก็ได้'

สำนักชัตตะ โมฆบุรุษจักไม่มีปัญญาธรรมในตถาคตว่า 'แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มี
พระภาคพระองค์นั้นทรงสดับเสียง ๒ ชนิด คือ (๑) เสียงทิพย์ (๒) เสียงมนุษย์
ทั้งที่อยู่ไกลและอยู่ใกล้ ด้วยหูทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์'

สำนักชัตตะ โมฆบุรุษจักไม่มีปัญญาธรรมในตถาคตว่า 'แม้เพราะเหตุนี้
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงกำหนดรู้ใจของสัตว์และบุคคลอื่นด้วยใจ คือ จิตมี
ราคะ ก็รู้ว่า 'จิตมีราคะ' หรือจิตปราศจากราคะก็รู้ว่า 'จิตปราศจากราคะ' จิตมี
โทสะก็รู้ว่า 'จิตมีโทสะ' หรือจิตปราศจากโทสะก็รู้ว่า 'จิตปราศจากโทสะ' จิตมีโมหะ
ก็รู้ว่า 'จิตมีโมหะ' หรือจิตปราศจากโมหะก็รู้ว่า 'จิตปราศจากโมหะ' จิตหดหู่ก็รู้ว่า
'จิตหดหู่' หรือจิตฟุ้งซ่านก็รู้ว่า 'จิตฟุ้งซ่าน' จิตเป็นมหัคคตะก็รู้ว่า 'จิตเป็นมหัคคตะ'
หรือจิตไม่เป็นมหัคคตะก็รู้ว่า 'จิตไม่เป็นมหัคคตะ' จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่า 'จิตมี
จิตอื่นยิ่งกว่า' หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่า 'จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า' จิตเป็นสมาธิ
ก็รู้ว่า 'จิตเป็นสมาธิ' หรือจิตไม่เป็นสมาธิก็รู้ว่า 'จิตไม่เป็นสมาธิ' จิตหลุดพ้นก็รู้ว่า
'จิตหลุดพ้น' หรือจิตไม่หลุดพ้นก็รู้ว่า 'จิตไม่หลุดพ้น'

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีนหาทวรรค]

๒. มหาสีนหาทสูตร

กำลังของพระตถาคต ๑๐ ประการ

[๑๔๘] สาริปตฺร กำลังของตถาคต^๑ ๑๐ ประการนี้ที่ตถาคตมีแล้ว เป็นเหตุให้ปฏิญญาฐานะที่องอาจ^๒ บันลือสีนหาท^๓ ประกาศพรหมจักร^๔ ในบริษัท^๕

กำลังของตถาคต ๑๐ ประการ ะไรบ้าง คือ

๑. ตถาคตรู้ชัดฐานะ^๖ โดยเป็นฐานะ และอฐานะโดยเป็นอฐานะในโลกนี้ตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดฐานะโดยเป็นฐานะ และอฐานะโดยเป็นอฐานะตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีนหาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท

เชิงอรรถ :

- ^๑ ดู อจ.จกก. (แปล) ๒๒/๖๔/๕๗๙, อจ.ทสก.(แปล) ๒๔/๒๑/๔๓-๔๗.
- ^๒ ฐานะที่องอาจ (อาสภะ) อรรถกถาอธิบายว่า หมายถึงฐานะที่ประเสริฐที่สุด ที่สูงสุด หรือฐานะของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุดในปางก่อน
- อนึ่ง คำว่า **อาสภะ** มาจากคำว่า อสภะ เป็นชื่อโคจำฝูงของโคจำนวนมากตั้ง ๑๐๐ ตัว ๑,๐๐๐ ตัว ๑๐๐ คอก ๑,๐๐๐ คอก มีสีขา นาดู มีกำลังสามารถนำภาระหนักยิ่งไปได้ ยืนหยัดด้วยเท้าทั้ง ๔ ไม่น่วนไหว ต่อเสียงฟาร้องตั้ง ๑๐๐ ครั้ง พระตถาคตเปรียบเหมือนโคอสุภะ คือ ประทับยืนชมบริษัททั้ง ๘ ได้อย่างมั่นคงด้วยพระบาท (ฐานะ) คือ เวสารัชชญาณ ๔ ประการ ไม่มีปีศาจมิตรใดในโลกและเทวโลกที่สามารถทำให้พระองค์หวั่นไหวได้ (ม.ม.อ. ๑/๑๔๘/๓๔๗, อจ.ทสก.อ. ๓/๒๑/๓๒๖)
- ^๓ **บันลือสีนหาท** ในที่นี้หมายถึงตรัสพระวาจาด้วยท่าที่องอาจตั้งพยาราชสีห์ ไม่ทรงหวั่นเกรงผู้ใด เพราะทรงมั่นพระทัยในศีล สมานธิ ปัญญาของพระองค์ (ม.ม.อ. ๑/๑๔๘/๓๔๘, ที.สี.ฎีกา ๑/๔๐๓/๔๕๔)
- ^๔ **พรหมจักร** หมายถึงธรรมจักรอันประเสริฐ ยอดเยี่ยม บริสุทธิ มี ๒ ประการ คือ (๑) **ปฏิเวธญาณ** ได้แก่ ญาณระดับโลกุตตระ แสดงถึงพระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้า (๒) **เทศนาญาณ** ได้แก่ ญาณระดับโลกียะ แสดงถึงพระมหากรุณาคุณของพระพุทธเจ้า ญาณทั้ง ๒ นี้ชื่อว่าโอรสญาณ(ญาณส่วนพระองค์) มีเฉพาะพระพุทธเจ้าทั้งหลายเท่านั้น ไม่มีแก่คนทั่วไป (ม.ม.อ. ๑/๑๔๘/๓๔๘, อจ.ทสก.อ. ๓/๒๑/๓๒๗)
- ^๕ **บริษัท** หมายถึงหมู่, คณะ, ที่ประชุม ในที่นี้หมายถึงบริษัท ๘ คือ (๑) ชัตตियบริษัท (๒) พรหมณบริษัท (๓) คหบดีบริษัท (๔) สมณบริษัท (๕) จาตุมหาราชบริษัท (๖) ดาวดึงส์บริษัท (สวรรค์ชั้นที่ ๒ แห่งสวรรค์ ๖ ชั้น) (๗) มารบริษัท (๘) พรหมบริษัท (ม.ม.อ. ๑/๑๔๘/๓๔๘, ที.สี.อ. ๔๐๓/๒๙๗, อจ.ทสก.อ. ๓/๒๑/๓๒๗)
- ^๖ ฐานะ ในที่นี้หมายถึงเหตุและปัจจัย ที่เรียกว่า "ฐานะ" เพราะเป็นแดนตั้งขึ้น เกิดขึ้น และเป็นไปแห่งผล (ม.ม.อ. ๑/๑๔๘/๓๔๙, อจ.ทสก.อ. ๓/๒๑/๓๒๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๑๔๔ }

พระสวดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีนหาทวรรค]

๒. มหาสีนหาทสูตร

๒. ตถาคตรู้ชัดวิบากแห่งการยึดถือกรรมที่เป็นทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบันโดยฐานะ โดยเหตุตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดวิบากแห่งการยึดถือกรรมที่เป็นทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบันโดยฐานะ โดยเหตุตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีนหาท ประกาศพรหมจักร ในบริษัท
๓. ตถาคตรู้ชัดปฏิบัติทาที่ให้ถึงภูมิหังปวง^๑ตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดปฏิบัติทาที่ให้ถึงภูมิหังปวงตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีนหาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท
๔. ตถาคตรู้ชัดโลกที่มีธาตุหลายชนิด^๒ มีธาตุที่แตกต่างกัน^๓ตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดโลกที่มีธาตุหลายชนิด มีธาตุที่แตกต่างกันตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีนหาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท
๕. ตถาคตรู้ชัดว่าหมู่มสัตว์เป็นผู้มีอัธยาศัยต่างกันตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดว่าหมู่มสัตว์เป็นผู้มีอัธยาศัยต่างกันตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีนหาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท
๖. ตถาคตรู้ชัดว่าสัตว์เหล่าอื่น และบุคคลเหล่าอื่นมีอินทรีย์แก่กล้าและอินทรีย์อ่อนตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดว่าสัตว์เหล่าอื่น และบุคคลเหล่าอื่นมีอินทรีย์แก่กล้าและอินทรีย์อ่อนตาม

เชิงอรรถ :

^๑ ภูมิหังปวง ในที่นี้หมายถึงคติที่ควรไป(คติ) และคติที่ไม่ควรไป(อคติ) (ม.ม.อ. ๑/๑๔๘/๓๕๐, อภ.ทสก.อ. ๓/๒๑/๓๒๘)

^๒ ธาตุหลายชนิด ในที่นี้หมายถึงธาตุ ๑๘ มีจักขุธาตุเป็นต้น (ม.ม.อ. ๑/๑๔๘/๓๕๐, อภ.เอกก.อ. ๑/๕๗๗/๔๗๓) และดู อภ.วิ.(แปล) ๓๕/๑๘๕/๑๔๗. วิสุทฺธิ. ๒/๕๑๗/๑๒๙.

^๓ ธาตุที่แตกต่างกัน หมายถึงธาตุที่มีลักษณะต่างกัน (ม.ม.อ. ๑/๑๔๘/๓๕๐, อภ.ทสก.อ. ๓/๒๑/๓๒๘, อภ.วิ.อ. ๗๖๐/๔๒๙)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๒. มหาสีหนาทสูตร

ความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญญา
ฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท

๗. ตถาคตรู้ชัดความเศร้าหมอง^๑ ความผ่องแผ้ว^๒ แห่งฌาน วิโมกข์
สมาธิ และสมาบัติ และการออกจากฌาน วิโมกข์ สมาธิ และ
สมาบัติ^๓ ตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดความเศร้าหมอง
ความผ่องแผ้วแห่งฌาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติ และการ
ออกจากฌาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติตามความเป็นจริง นี้
เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญญาฐานะที่องอาจ
บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท

๘. ตถาคตระลึกถึงชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง
๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง
๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐
ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์^๔ เป็นอันมากบ้าง
ตลอดวิวัฏฏ์^๕ เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์^๔ และวิวัฏฏ์^๕
เป็นอันมากบ้างว่า ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มี

เชิงอรรถ :

^๑ ความเศร้าหมอง หมายถึงกรรมฝ่ายเสื่อม ได้แก่ กาม วิตก วิจารณ์ และปิตี เป็นต้น ที่เป็นอุปสรรคต่อการ
เจริญฌานตามลำดับขั้นของผู้ที่มีฌานยังไม่คล่องแคล่ว (ม.ม.อ. ๑/๑๔๘/๓๕๑, อัง.ทสก.อ. ๓/๒๑/๓๒๙,
อัง.ทสก.ฎีกา ๓/๒๑/๓๙๒) และดู อัง.นวก. (แปล) ๒๓/๔๑/๕๒๓-๕๓๒ ประกอบ

^๒ ความผ่องแผ้ว หมายถึงกรรมฝ่ายเจริญ ได้แก่ การสังัดจากกาม การระงับวิตกวิจารณ์ การจางคลายไปแห่ง
ปิตี เป็นต้น ซึ่งเป็นคุณค่าต่อการเจริญฌานให้ยิ่งขึ้นไปของผู้ที่มีฌานคล่องแคล่ว (ม.ม.อ. ๑/๑๔๘/๓๕๑,
อัง.ทสก.อ. ๓/๒๑/๓๒๙, อัง.ทสก.ฎีกา ๓/๒๑/๓๙๒) และดู อัง.นวก. (แปล) ๒๓/๔๑/๕๒๓-๕๓๒ ประกอบ

^๓ ในคำว่า "ฌาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติ" นี้ ฌาน หมายถึงฌาน ๔ (ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน
และจตุตถฌาน) (อัง.ทสก.อ. ๓/๒๑/๓๒๙) วิโมกข์ หมายถึงวิโมกข์ ๘ (อัง.ทสก.อ. ๓/๒๑/๓๒๙) และดู
อัง.อฎฐก. (แปล) ๒๓/๑๑๙/๔๒๒ ประกอบ สมาธิ หมายถึงสมาธิ ๓ คือ สวิตักกสวิจารสมาธิ (สมาธิที่มี
วิตกและวิจารณ์) อวิตักกวิจารณ์สมาธิ (สมาธิที่ไม่มีวิตกมีเพียงวิจารณ์) อวิตักกการวิจารสมาธิ (สมาธิที่ไม่มี
ทั้งวิตกและวิจารณ์) (ข.ป. ๓๑/๔๓/๕๐) สมาบัติ หมายถึงอนุปปสมสมาบัติ ๙ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔
และสัญญาเวทียินโรธ ๑ (ม.ม.อ. ๑/๑๔๘/๓๕๑, อัง.ทสก.อ. ๓/๒๑/๓๒๙) และดู อัง.นวก. (แปล)
๒๓/๓๒/๔๙๕, อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๘๒๘/๕๒๙-๕๓๒ ประกอบ

^{๔-๕} ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๕๒ (ภยเกรวสูตร) หน้า ๔๒ ในเล่มนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีนหาทวรรค]

๒. มหาสีนหาทสูตร

วรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตจากภพ นั้นก็ไปเกิดในภพโน้น แม้อันภพนั้น เราก็มียชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตจากภพนั้นแล้วจึงมาเกิดในภพนี้' ตถาคตตรัสลักชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ การที่ตถาคตตรัสลักชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ นี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีนหาทประกาศพรหมจักรในบริษัท

๙. ตถาคตเห็นหมู่มืดผู้กำลังจติ(เคลือบ) กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยดาตัพยอันบริสุทธิ์ เห็นอมมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มืดผู้เป็นไปตามกรรมว่า 'หมู่มืดที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย หุคติ วินิบาต นรก แต่หมู่มืดที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ตถาคตเห็นหมู่มืดผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยดาตัพยอันบริสุทธิ์เห็นอมมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มืดผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล การที่ตถาคตเห็นหมู่มืด ฯลฯ ด้วยดาตัพยอันบริสุทธิ์เห็นอมมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มืดผู้เป็นไปตามกรรมนี้เป็นกำลังของตถาคตที่ตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีนหาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีนหาทวรรค]

๒. มหาสีนหาทสูตร

๑๐. ตถาคคทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะ
อาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน การที่ตถาคค
ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะ
สิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน นี้เป็นกำลังของ
ตถาคคที่ตถาคคอาศัยแล้ว ปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีนหาท
ประกาศพรหมจักรในบริษัท

ภิกษุทั้งหลาย กำลังของตถาคค ๑๐ ประการนี้แล ที่ตถาคคมีแล้ว
เป็นเหตุให้ปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีนหาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท

[๑๔๙] สารีบุตร บุคคลใดแลพึงว่ากล่าวเราผู้รู้ อยู่ เห็นอยู่อย่างนี้ว่า 'สมณ-
โคดมไม่มีญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ สมณ-
โคดมแสดงธรรมที่ประมวลมาด้วยความตรึก ที่ไตร่ตรองด้วยการค้นคิด แจ่มแจ้ง
'ได้เอง' บุคคลนั้นไม่ละวาจา นั้น ไม่ละความคิดนั้น ไม่สลัดทิ้งทฤษฎีนั้น ย่อมดำรง
อยู่ในรณเหมือนถูกนำไปฝังไว้ อุปมาเหมือนภิกษุผู้สมบูรณด้วยศีล สมบูรณด้วย
สมาธิ สมบูรณด้วยปัญญา พึงยินดีหรือหัดตผลในปัจจุบันนั้นแล แม้ฉันใด เรากล่าว
ข้ออุปมา ये จันนั้น บุคคลนั้นไม่ละวาจา นั้น ไม่ละความคิดนั้น ไม่สลัดทิ้งทฤษฎีนั้น
ย่อมดำรงอยู่ในรณเหมือนถูกนำไปฝังไว้

เวสารัชชญาณ^๑ ๔

[๑๕๐] สารีบุตร เวสารัชชญาณ(ญาณเป็นเหตุให้แก้แล้ว) ๔ ประการนี้
ที่ตถาคคมีแล้วเป็นเหตุให้ปฏิญญา(ยืนยัน) ฐานะที่องอาจ บันลือสีนหาท ประกาศ
พรหมจักรในบริษัท

เวสารัชชญาณของตถาคค ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เราไม่เห็นนิมิต^๒นี้ว่า 'สมณะ พรหมณ์ เทวดา มาร พรหม
หรือใคร ๆ ในโลก จักหักทวงเราด้วยคำพูดที่มีเหตุ^๓ในธรรมนั้นว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อัง.จตุกก.(แปล) ๒๑/๘/๑๓-๑๔

^๒ นิมิต ในที่นี้หมายถึงทั้งบุคคลและธรรมที่เป็นเหตุสนับสนุนการหักทวง (ม.ม.อ. ๑/๑๕๐/๓๕๔ , อัง.จตุกก.อ.
๒/๘/๒๘๕, อัง.จตุกก.ฎีกา ๒/๘/๒๘๕)

^๓ คำพูดที่มีเหตุ หมายถึงคำพูดที่อ้างอิงพยานบุคคล พยานหลักฐานมาเป็นเหตุสนับสนุนให้การหักทวง
สำเร็จประโยชน์น่าเชื่อถือ (ม.ม.อ. ๑/๑๕๐/๓๕๔, อัง.จตุกก.อ. ๒/๘/๒๘๕, อัง.จตุกก.ฎีกา ๒/๘/๒๘๕)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๒. มหาสีหนาทสูตร

‘ท่านผู้ปฏิบัติญาณว่า เป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ธรรมเหล่านี้ท่านก็ยังไม่รู้’ เราเมื่อไม่เห็นนิมิตแบบนี้ จึงถึงความเกษม ไม่มีความกลัว แก้วกัลล้าอยู่

๒. เราไม่เห็นนิมิตนี้ว่า ‘สมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก จักหักท้วงเราด้วยคำพูดที่มีเหตุในธรรมนั้นว่า ‘ท่านผู้ปฏิบัติญาณว่า เป็นพระชินาสพ อาสวะเหล่านี้ของท่านก็ยังไม่สิ้นไป’ เราเมื่อไม่เห็นนิมิตแบบนี้ จึงถึงความเกษม ไม่มีความกลัว แก้วกัลล้าอยู่

๓. เราไม่เห็นนิมิตนี้ว่า ‘สมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก จักหักท้วงเราด้วยคำพูดที่มีเหตุในธรรมนั้นว่า ‘อันตรายิกธรรม^๑ที่ท่านกล่าว ไม่อาจก่ออันตรายแก่ผู้เสพได้จริง’ เราเมื่อไม่เห็นนิมิตแบบนี้ จึงถึงความเกษม ไม่มีความกลัว แก้วกัลล้าอยู่

๔. เราไม่เห็นนิมิตนี้ว่า ‘สมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก จักหักท้วงเราด้วยคำพูดที่มีเหตุในธรรมนั้นว่า ‘ท่านแสดงธรรมเพื่อประโยชน์อย่างใด ประโยชน์อย่างนั้นไม่สำเร็จ เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตามได้จริง’ เราเมื่อไม่เห็นนิมิตแบบนี้ จึงถึงความเกษม ไม่มีความกลัว แก้วกัลล้าอยู่

สารีบุตร เวสาลีชชญาณ ๔ ประการนี้แล ที่ตถาคตมีแล้วเป็นเหตุให้

ปฏิบัติญาณฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท

บุคคลใดพึงว่ากล่าวเราผู้รู้อยู่ เห็นอยู่อย่างนี้ว่า ‘สมณโคดมไม่มีญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ สมณโคดมแสดงธรรมที่ประมวลมาด้วยความตรึก ที่ไตร่ตรองด้วยการค้นคิด แจ่มแจ้งได้เอง’ บุคคลนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ **อันตรายิกธรรม** หมายถึงธรรมที่เป็นอันตรายต่อการบรรลุมรรคผล ได้แก่ อาบัติ ๗ กอง ซึ่งเป็นโทษสำหรับปรับภิกษุผู้ล่วงละเมิด โดยที่สุตแต่ทุกกฎหรือทุกภาสิต ในที่นี้หมายถึงเอาเมถุนธรรม (ม.ม.๑๖. ๑/๑๕๐/๓๕๔,อง.จตุกก.๑. ๒/๘/๒๘๖)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๒. มหาสีหนาทสูตร

‘ไม่ละวาจาฉันั้น ไม่ละความคิดฉันั้น ไม่สลัดทั้งทิฏฐิฉันั้น ย่อมดำรงอยู่ในนรกเหมือน
ถูกนำไปฝังไว้ อุปมาเหมือนภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีล สมบูรณ์ด้วยสมาธิ สมบูรณ์
ด้วยปัญญา พึงยินดีอรหัตตผลในปีจจุบันฉันั้นแล แม้งั้นใด เรากล่าวข้ออุปไมยนี้
ฉันั้น บุคคลฉันั้นไม่ละวาจาฉันั้น ไม่ละความคิดฉันั้น ไม่สลัดทั้งทิฏฐิฉันั้น ย่อมดำรง
อยู่ในนรกเหมือนถูกนำไปฝังไว้

บริษัท ๘

[๑๕๑] สารีบุตร บริษัท ๘ จำพวกนี้

บริษัท ๘ จำพวก ไหนบ้าง คือ

๑. ชัตติยบริษัท	๒. พราหมณบริษัท
๓. คหบดีบริษัท	๔. สมณบริษัท
๕. จาตุมหาราชบริษัท	๖. ดาวดึงส์บริษัท
๗. มารบริษัท	๘. พรหมบริษัท

บริษัทมี ๘ จำพวกนี้แล

ตถาคตมีเวสัชชญาณ ๔ ประการนี้จึงเข้าไปคบหาบริษัท ๘ จำพวกนี้
เราเข้าไปยังชัตติยบริษัทหลายร้อยบริษัทย่อมรู้ว่า แม้ในบริษัทนั้น เราก็เคยนั่งใกล้
เคยทักทาย เคยปราศรัย เคยสนทนากัน เราไม่เห็นนิมิตว่า ‘ความกลัวหรือ
ความสะทกสะท้านจักกล้ากรายเราในบริษัทนั้นได้เลย’ เราเมื่อไม่เห็นนิมิตแม้นี้
จึงถึงความเกษม ไม่มี ความกลัว แก้วกลัวอยู่

อนึ่ง เราเข้าไปยังพราหมณบริษัทหลายร้อยบริษัท ฯลฯ คหบดีบริษัท ...
สมณบริษัท ... จาตุมหาราชบริษัท ... ดาวดึงส์บริษัท ... มารบริษัท เข้าไป
ยังพรหมบริษัทหลายร้อยบริษัทย่อมรู้ว่า แม้ในบริษัทนั้น ๆ เราก็เคยนั่งใกล้
เคยทักทาย เคยปราศรัย เคยสนทนากัน เราไม่เห็นนิมิตว่า ‘ความกลัวหรือความ
สะทกสะท้านจักกล้ากรายเราในบริษัทนั้นได้เลย’ เราเมื่อไม่เห็นนิมิตแม้นี้ จึงถึง
ความเกษม ไม่มี ความกลัว แก้วกลัวอยู่

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๒. มหาสีหนาทสูตร

บุคคลใดพึงว่ากล่าวเราผู้รู้ อยู่ เห็นอยู่อย่างนี้ว่า 'สมณโคดมไม่มีญาณทัสสนะ
ที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ สมณโคดมแสดงธรรมที่
ประมวลมาด้วยความตรึก ที่ไตร่ตรองด้วยการคั่นคิด แจ่มแจ้ง' ได้เอง' บุคคลนั้น
ไม่ละวาจา นั้น ไม่ละความคิดนั้น ไม่สลัดทิ้งทิวณินั้น ย่อมดำรงอยู่ในนรกเหมือน
ถูกนำไปฝังไว้ อุปมาเหมือนภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีล สมบูรณ์ด้วยสมาธิ สมบูรณ์
ด้วยปัญญา พึงยินดีอรหัตตผลในปัจจุบันนั้นแล แม้นใจ เรากล่าวข้ออุปไมยนี้
ฉนั้น บุคคลนั้นไม่ละวาจา นั้น ไม่ละความคิดนั้น ไม่สลัดทิ้งทิวณินั้น ย่อมดำรง
อยู่ในนรกเหมือนถูกนำไปฝังไว้

กำเนิด ๔

[๑๕๒] สารีบุตร กำเนิด ๔ ชนิดนี้

กำเนิด ๔ ชนิด ไหนบ้าง คือ

๑. กำเนิดอัญหชะ	(การเกิดในไข่)
๒. กำเนิดขลาพชะ	(การเกิดในครรภ์)
๓. กำเนิดสังเสทชะ	(การเกิดในถ้ำไคลหรือที่ขึ้นแฉะ)
๔. กำเนิดโอบปาดิกะ	(การเกิดผุดขึ้น)

กำเนิดอัญหชะ คืออะไร

คือ เหล่าสัตว์ผู้เจาะทำลายเปลือกไข่แล้วเกิด นี้เราเรียกว่า กำเนิดอัญหชะ

กำเนิดขลาพชะ คืออะไร

คือ เหล่าสัตว์ผู้เกิดในครรภ์ นี้เราเรียกว่า กำเนิดขลาพชะ

กำเนิดสังเสทชะ คืออะไร

คือ เหล่าสัตว์ผู้เกิดในปลาเน่า ซากศพเน่า ขนมอบูด น้ำครำ หรือถ้ำไคล
นี้เราเรียกว่า กำเนิดสังเสทชะ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๒. มหาสีหนาทสูตร

กำเนิดโอปปาทิกะ คืออะไร

คือ เทวดา สัตว์นรก มนุษย์บางจำพวก และเปรตบางจำพวก นี้เราเรียกว่า
กำเนิดโอปปาทิกะ

สารีบุตร กำเนิดมี ๔ ชนิดนี้แล

บุคคลใดจะพึงว่ากล่าวเราผู้รู้ อยู่ เห็นอยู่อย่างนี้ว่า 'สมณโคดมไม่มีญาณทัสสนะ
ที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่ากรรมของมนุษย์ สมณโคดมแสดงธรรมที่
ประมวลมาด้วยความตรึก ที่ไตร่ตรองด้วยการคั่นคิด แจ่มแจ้งได้เอง' บุคคลนั้น
ไม่ละวาจาฉันนั้น ไม่ละความคิดฉันนั้น ไม่สลัดทิ้งทิวณีนัน ย่อมดำรงอยู่ในนรกเหมือน
ถูกนำไปฝังไว้ อุปมาเหมือนภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีล สมบูรณ์ด้วยสมาธิ สมบูรณ์
ด้วยปัญญา พึงยินดีอรหัตตผลในปัจจุบันนั้นแล แม้ฉันใด เรากล่าวข้ออุปไมยนี้
ฉันนั้น บุคคลนั้นไม่ละวาจาฉันนั้น ไม่ละความคิดฉันนั้น ไม่สลัดทิ้งทิวณีนัน ก็ย่อมดำรง
อยู่ในนรกเหมือนถูกนำไปฝังไว้

คติ ๕

[๑๕๓] สารีบุตร คติ ๕ ประการนี้

คติ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. นรก	๒. กำเนิดดิรัจฉาน
๓. เปตวิสัย	๔. มนุษย์
๕. เทวดา	

เรารู้ชัดนรก ทางที่นำสัตว์ให้ถึงนรก ข้อปฏิบัติที่นำสัตว์ให้ถึงนรก และรู้ชัด
ข้อปฏิบัติที่สัตว์ปฏิบัติแล้ว เป็นเหตุให้หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ
วินิบาต นรก^๑

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๖๘ (อากังเขยยสูตร) หน้า ๖๑ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๒. มหาสีหนาทสูตร

เรารู้ชัดกำเนิดดิรัจฉาน ทางที่นำสัตว์ให้ถึงกำเนิดดิรัจฉาน ข้อปฏิบัติที่นำสัตว์ให้ถึงกำเนิดดิรัจฉาน และรู้ชัดข้อปฏิบัติที่สัตว์ปฏิบัติแล้ว เป็นเหตุให้หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในกำเนิดดิรัจฉาน

เรารู้ชัดเปตวิสัย ทางที่นำสัตว์ให้ถึงเปตวิสัย ข้อปฏิบัติที่นำสัตว์ให้ถึงเปตวิสัย และรู้ชัดข้อปฏิบัติที่สัตว์ปฏิบัติแล้ว เป็นเหตุให้หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในเปตวิสัย

เรารู้ชัดหมุมมนุษย์ ทางที่นำสัตว์ให้ถึงมนุษยโลก ข้อปฏิบัติที่นำสัตว์ให้ถึงมนุษยโลก และรู้ชัดข้อปฏิบัติที่สัตว์ปฏิบัติแล้ว เป็นเหตุให้หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในหมุมมนุษย์

เรารู้ชัดเทวดาทั้งหลาย ทางที่นำสัตว์ให้ถึงเทวโลก ข้อปฏิบัติที่นำสัตว์ให้ถึงเทวโลก และรู้ชัดข้อปฏิบัติที่สัตว์ปฏิบัติแล้ว เป็นเหตุให้หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

เรารู้ชัดนิพพาน ทางที่นำสัตว์ให้ถึงนิพพาน ข้อปฏิบัติที่นำสัตว์ให้ถึงนิพพาน และรู้ชัดข้อปฏิบัติที่สัตว์ปฏิบัติแล้วเป็นเหตุทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติที่ไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

รู้เห็นการไปทุกติและสุคติของบุคคล

[๑๕๔] เรากำหนดรูใจของบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้ปฏิบัติอย่างนั้น เป็นไปอย่างนั้น และดำเนินทางนั้นแล้ว หลังจากตายแล้วจักไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก' ต่อมา เราเห็นเขาหลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เสวยทุกขเวทนาโดยส่วนเดียวอันแรงกล้า เผ็ดร้อน ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

หลุมถ่านเพลิงลึกมากกว่าช่วงตัวนุรุษ เต็มไปด้วยถ่านเพลิงที่ปราศจากเปลวและควัน ลำดับนั้น นุรุษผู้มีร่างกายถูกความร้อนแผดเผา ครอบงำ เหน็ดเหนื่อย สะทกสะท้าน หิวกระหาย เดินมุ่งมายังหลุมถ่านเพลิงนั้นโดยหนทางสายเดียว นุรุษผู้มีตาดีเห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'นุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น เป็น

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๒. มหาสีหนาทสูตร

‘ไปอย่างนั้น และดำเนินทางนั้น จักมาถึงหลุมถ่านเพลิงนี้นั้นแล’ ต่อมา บุรุษผู้มี
 ตาดีนั้นจะพึงเห็นเขาผู้ตกลงในหลุมถ่านเพลิงนั้น เสวยทุกขเวทนาโดยส่วนเดียว
 อันแรงกล้า เผ็ดร้อน แม้งันใด เราก็งันนั้นเหมือนกัน กำหนดรู้ใจของบุคคล
 บางคนในโลกนี้ด้วยใจอย่างนี้ว่า ‘บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น เป็นไปอย่างนั้น และ
 ดำเนินทางนั้นแล้ว หลังจากตายแล้วจักไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก’ ต่อมา
 เราเห็นเขาหลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เสวยทุกขเวทนา
 โดยส่วนเดียวอันแรงกล้า เผ็ดร้อน ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

เรากำหนดรู้ใจของบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจอย่างนี้ว่า ‘บุคคลผู้ปฏิบัติ
 อย่างนั้น เป็นไปอย่างนั้น และดำเนินทางนั้นแล้ว หลังจากตายแล้วจักไปเกิดใน
 กำเนิดดิรัจฉาน’ ต่อมา เราเห็นเขาหลังจากตายแล้วไปเกิดในกำเนิดดิรัจฉาน
 เสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อน ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

หลุมอุจจาระลึกมากกว่าช่วงตัวบุรุษ เต็มไปด้วยอุจจาระ ลำดับนั้น บุรุษผู้มี
 ร่างกายถูกความร้อนแผดเผา ครอบงำ เห็นดเห็น้อย สะทกสะท้าน หิวกระหาย
 เดินมุ่งมายังหลุมอุจจาระนั้นโดยหนทางสายเดียว บุรุษผู้มีตาดีเห็นเขาแล้วจะพึง
 กล่าวอย่างนี้ว่า ‘บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น เป็นไปอย่างนั้น และดำเนินทางนั้น
 จักมาถึงหลุมอุจจาระนี้นั้นแล’ ต่อมา บุรุษผู้มีตาดีนั้นจะพึงเห็นเขาผู้ตกลงในหลุม
 อุจจาระนั้นแล้ว เสวยทุกขเวทนา อันแรงกล้า เผ็ดร้อน แม้งันใด เราก็งันนั้น
 เหมือนกัน กำหนดรู้ใจของบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจอย่างนี้ว่า ‘บุคคลนี้ปฏิบัติ
 อย่างนั้น เป็นไปอย่างนั้น และดำเนินทางนั้นแล้ว หลังจากตายแล้วจักไปเกิดใน
 กำเนิดดิรัจฉาน’ ต่อมา เราเห็นเขาหลังจากตายแล้วไปเกิดในกำเนิดดิรัจฉาน
 เสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อน ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

เรากำหนดรู้ใจของบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจอย่างนี้ว่า ‘บุคคลผู้ปฏิบัติ
 อย่างนั้น เป็นไปอย่างนั้น และดำเนินทางนั้นแล้ว หลังจากตายแล้วจักไปเกิดใน
 เปตวิสัย’ ต่อมา เราเห็นเขาหลังจากตายแล้วไปเกิดในเปตวิสัย เสวยทุกขเวทนา
 เป็นอันมากด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๒. มหาสีหนาทสูตร

ต้นไม้เกิดบนพื้นที่ไม่เสมอ มีใบอ่อนใบแก่น้อย มีเงาโปร่ง ลำต้นนั้น บุรุษผู้มีร่างกายถูกความร้อนแผดเผา ครอบง่า เหน็ดเหนื่อย สะทกสะท้าน หิวกระหาย เดินมุ่งมายังต้นไม้้นั้นโดยหนทางสายเดียว บุรุษผู้มีตาดีเห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น เป็นไปอย่างนั้น และดำเนินทางนั้นจักมาถึงต้นไม้้นั้นแล' ต่อมา บุรุษผู้มีตาดีนั้นจะพึงเห็นเขานิ่งหรือนอนที่ร่มเงาของต้นไม้้นั้น แล้วเสวยทุกขเวทนาเป็นอันมาก แม้ฉันทิ เราก็จันทินั้นเหมือนกัน กำหนดรู้ใจของบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจอย่างนี้ว่า 'บุคคลนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น เป็นไปอย่างนั้น และดำเนินทางนั้นแล้ว หลังจากตายแล้วจักไปเกิดในเปตวิสัย' ต่อมา เราเห็นเขาหลังจากตายแล้วไปเกิดในเปตวิสัย เสวยทุกขเวทนาเป็นอันมาก ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

เรากำหนดรู้ใจของบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้ปฏิบัติอย่างนั้น เป็นไปอย่างนั้น และดำเนินทางนั้นแล้ว หลังจากตายแล้วจักไปเกิดในหมุมมนุษย์' ต่อมา เราเห็นเขาหลังจากตายแล้วไปเกิดในหมุมมนุษย์ เสวยสุขเวทนาเป็นอันมาก ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

ต้นไม้เกิดบนพื้นที่ราบเรียบ มีใบอ่อนใบแก่มาก มีร่มเงาทึบ ลำต้นนั้น บุรุษผู้มีร่างกายถูกความร้อนแผดเผา ครอบง่า เหน็ดเหนื่อย สะทกสะท้าน หิวกระหาย เดินมุ่งมายังต้นไม้้นั้นโดยหนทางสายเดียว บุรุษผู้มีตาดีเห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น เป็นไปอย่างนั้น และดำเนินทางนั้นจักมาถึงต้นไม้้นั้นแล' ต่อมา บุรุษผู้มีตาดีจะพึงเห็นเขานิ่งหรือนอนที่ร่มเงาของต้นไม้้นั้น แล้วเสวยสุขเวทนาเป็นอันมาก แม้ฉันทิ เราก็จันทินั้นเหมือนกัน กำหนดรู้ใจของบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจอย่างนี้ว่า 'บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น เป็นไปอย่างนั้น และดำเนินทางนั้นแล้ว ฯลฯ เกิดในหมุมมนุษย์ เสวยสุขเวทนาเป็นอันมาก

เรากำหนดรู้ใจของบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้ปฏิบัติอย่างนั้น เป็นไปอย่างนั้น และดำเนินทางนั้นแล้ว หลังจากตายแล้วจักไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์' ต่อมา เราเห็นเขาหลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๒. มหาสีหนาทสูตร

ปราสาทซึ่งมีเรือนยอดฉาบทาแล้วทั้งภายในและภายนอก ลมเข้าไม่ได้ มีกลิ่น
 แน่น มีประตูและหน้าต่างปิดสนิท ในเรือนยอดนั้น มีบัลลังก์ที่ลาดด้วยผ้าพรม
 ขนสัตว์ ลาดด้วยเครื่องลาดทำด้วยขนแกะสีขาว ลาดด้วยขนสัตว์ซึ่งทำเป็นรูป
 ดอกไม้ มีเครื่องลาดอย่างดีทำด้วยหนังชะมด มีเพดานกั้นอยู่เบื้องบน มีหมอน
 แดงวางไว้ ๒ ข้าง ลำดับนั้น บุรุษผู้มีร่างกายถูกความร้อนแผดเผา ครอบงำ
 เหน็ดเหนื่อย สะทกสะท้าน หิวกระหาย เดินมุ่งมายังปราสาทนั้นแลโดยหนทาง
 สายเดี่ยว บุรุษผู้มีตาดีเห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'บุรุษผู้เจริญนี้ปฏิบัติ
 อย่างนั้น เป็นไปอย่างนั้น และดำเนินทางนั้นแล้วจักมายังปราสาทนี้นั้นแล' ต่อมา
 บุรุษผู้มีตาดีพึงเห็นเขานิ่งหรือนอนบนบัลลังก์นั้น ที่เรือนยอดในปราสาทนั้น เสวย
 สุขเวทนาโดยส่วนเดียว แม้ฉันใด เราก็ฉันนั้นเหมือนกัน กำหนดรู้ใจของบุคคล
 บางคนในโลกนี้ด้วยใจอย่างนี้ว่า 'บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น เป็นไปอย่างนั้น และ
 ดำเนินทางนั้นหลังจากตายแล้วจักไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์' ต่อมา เราเห็นเขาหลังจาก
 ตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์
 เห็นอมมนุษย์

เรากำหนดรู้ใจของบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้ปฏิบัติ
 อย่างนั้น เป็นไปอย่างนั้น และดำเนินทางนั้นแล้วจักทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญา-
 วิมุตติ อันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน'
 ต่อมา เราเห็นบุคคลนั้นผู้ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะเพราะ
 อาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน เสวยสุขเวทนาโดย
 ส่วนเดียว

สระโบกขรณี มีน้ำใส จืดสนิท เย็น สะอาด มีท่าเทียบ นารีนรมย์ และในที่
 'ไม่ไกลสระโบกขรณีนั้น ก็มีแนวป่าทึบ ลำดับนั้น บุรุษผู้มีร่างกายถูกความร้อน
 แผดเผา ครอบงำ เหน็ดเหนื่อย สะทกสะท้าน หิวกระหาย เดินมุ่งมายังสระ
 โบกขรณีนั้นแล โดยหนทางสายเดี่ยว บุรุษผู้มีตาดีเห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า
 'บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น เป็นไปอย่างนั้น และดำเนินทางนั้นแล้วจักมาถึง
 สระโบกขรณีนี้นั้นแล' ต่อมา บุรุษผู้มีตาดีพึงเห็นเขาลงสู่สระโบกขรณีนั้น แล้วอาบ
 และดื่ม ระวังความกระวนกระวาย ความเหน็ดเหนื่อยและความร้อนหมดแล้วขึ้นไปนั่ง
 หรือนอนที่แนวป่านั้น เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว แม้ฉันใด เราก็ฉันนั้นเหมือนกัน
 กำหนดรู้ใจของบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจอย่างนี้ว่า 'บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๒. มหาสีหนาทสูตร

เป็นไปอย่างนั้น และดำเนินทางนั้นแล้วจักทำให้แจ่มแจ้งโตริมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มี
 อาสวะเพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน' ต่อมา เราเห็น
 เขาทำให้แจ่มแจ้งโตริมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญา
 อันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว

คติมี ๕ ประการนี้แล

บุคคลใดพึงว่ากล่าวเราผู้รู้ อยู่ เห็นอยู่อย่างนี้ว่า 'สมณโคดมไม่มีญาณทัสสนะ
 ที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ สมณโคดมแสดงธรรมที่
 ประมวลมาด้วยความตรึก ที่ไตรตรองด้วยการคณคิด แจ่มแจ้งได้เอง' บุคคลนั้น
 'ไม่ละวาจานั้น ไม่ละความคิดนั้น ไม่สลัดทิ้งทิวณินัน ย่อมดำรงอยู่ในนรกเหมือน
 ถูกนำไปฝังไว้ อุปมาเหมือนภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีล สมบูรณ์ด้วยสมาธิ สมบูรณ์ด้วย
 ปัญญา พึงยินดีอรหัตผลในปัจจุบันนั้นแล ฉันทใด เราก็ก้าวอุปไมยนี้ฉันทนั้น
 บุคคลนั้นไม่ละวาจานั้น ไม่ละความคิดนั้น ไม่สลัดทิ้งทิวณินัน ย่อมดำรงอยู่ใน
 นรกเหมือนถูกนำไปฝังไว้

พรหมจรรย์มีองค์ ๔

[๑๕๕] สารีบุตร เรารู้ถึงความประพฤติพรหมจรรย์^๑มีองค์ ๔ คือ

๑. เราเป็นผู้บำเพ็ญตบะ และเป็นผู้บำเพ็ญตบะอย่างยอดเยี่ยม
๒. เราเป็นผู้ประพฤติถือสังเฐร่าหมอง และเป็นผู้ประพฤติถือสัง
 เฐร่าหมองอย่างยอดเยี่ยม

เชิงอรรถ :

^๑ **พรหมจรรย์** หมายถึงความประพฤติประเสริฐ มีนัย ๑๒ ประการ คือ (๑) ทาน การให้ (๒) ไวยาวัจจะ
 การชวนชวยช่วยเหลือ (๓) บัญจสิกขาบท ศีลห้า (๔) พรหมวิหาร การประพฤติพรหมวิหาร (๕) ธรรม-
 เทศนา (๖) เมถุนวีรติ การงดเว้นจากการเสพเมถุน (๗) สทาร์สันโดษ ความยินดีเฉพาะคู่ครองของตน
 (๘) อุโปสถังคะ องค์อุโปสถ (๙) อริยมรรค ทางอันประเสริฐ (๑๐) ศาสนาที่รวมไตรสิกขา (๑๑) อัธยาศัย
 (๑๒) วิริยะ ความเพียร แต่ในที่นี้หมายถึงวิริยะ เหตุที่ตรัสพรหมจรรย์นี้ เพราะสำนักชัตตะโอรสเจ้าลิจจรี
 เป็นผู้มีความเชื่อว่า 'บุคคลจะบริสุทธิ์ได้ด้วยการประพฤติทุกกรกิริยา' ทรงมุ่งจัดความเชื่อนั้น (ม.ม.อ.
 ๑/๑๕๕/๓๖๒-๓๖๔)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๒. มหาสีหนาทสูตร

๓. เราเป็นผู้ประพฤตรังเกียจ(บาป) และเป็นผู้ประพฤตรังเกียจบาป
อย่างยอดเยี่ยม
๔. เราเป็นผู้ประพฤติสังัด และเป็นผู้ประพฤตีสังัดอย่างยอดเยี่ยม

การบำเพ็ญตบะ

บรรดาพรหมจรรย์มีองค์ ๔ นั้น พรหมจรรย์ในการบำเพ็ญตบะของเรา คือ เราเคยเป็นนอจล(ประพฤดิเปลือยกาย) ไม่มีมารยาท เสียมือ เขาเชิญให้ไปรับอาหารก็ไม่ไป เขาเชิญให้หยุดรับอาหารก็ไม่หยุด ไม่รับอาหารที่เขาแบ่งไว้ ไม่รับอาหารที่เขาทำเจาะจง ไม่ยินดีอาหารที่เขาเชิญ เรานั้นไม่รับอาหารจากปากหม้อ ไม่รับอาหารจากปากภาชนะ ไม่รับอาหารक्रमธรรณีประดู ไม่รับอาหารक्रमทอนไม้ ไม่รับอาหารक्रमสาก ไม่รับอาหารของคน ๒ คนที่กำลังบริโภคนอยู่ ไม่รับอาหารของหญิงมีครรภ์ ไม่รับอาหารของหญิงผู้กำลังให้นบุตรเต็มนม ไม่รับอาหารของหญิงที่คลอเคลียชาย ไม่รับอาหารที่นัดแนะกันทำไว้ ไม่รับอาหารในที่เลี้ยงสุนัข ไม่รับอาหารในที่ที่มีแมลงวันได้ตอมเป็นกลุ่ม ๆ ไม่กินปลา ไม่กินเนื้อ ไม่ดื่มสุรา ไม่ดื่มเมรัย ไม่ดื่มยาตอง เรานั้นรับอาหารในเรือนหลังเดียว ยังชีพด้วยข้าวคำเดียว รับอาหารในเรือน ๒ หลัง ยังชีพด้วยข้าว ๒ คำ ฯลฯ รับอาหารในเรือน ๗ หลัง ยังชีพด้วยข้าว ๗ คำ ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๑ ใบ ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๒ ใบ ฯลฯ ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๗ ใบ กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๑ วัน กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๒ วัน ฯลฯ กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๗ วัน ถือการบริโภคอาหารตามวาระ ๑๕ วันต่อมื้อ เช่นนี้ อยู่ด้วยประการอย่างนี้

เรานั้นกินผักตองเป็นอาหาร กินข้าวฟ่างเป็นอาหาร กินลูกเต๋อยเป็นอาหาร กินกากข้าวเป็นอาหาร กินสาหร่ายเป็นอาหาร กินรำเป็นอาหาร กินข้าวตังเป็นอาหาร กินกำยานเป็นอาหาร กินหญ้าเป็นอาหาร กินมูลโคเป็นอาหาร กินเหง้าและผลไม้ป่าเป็นอาหาร บริโภคผลไม้หล่นยังชีพ

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๒. มหาสีหนาทสูตร

เรานั้นนุ่งห่มผ้าป่าน นุ่งห่มผ้าแกมกัน นุ่งห่มผ้าห่อศพ นุ่งห่มผ้าบังสกุล
นุ่งห่มผ้าเปลือกไม้ นุ่งห่มหนังสือ นุ่งห่มหนังสือมีเส้น นุ่งห่มผ้าคารอง
นุ่งห่มผ้าเปลือกปอกรอง นุ่งห่มผ้าผลไม้กรอง นุ่งห่มผ้ากัมพลผสมมนุษย์ นุ่งห่ม
ผ้ากัมพลขนสัตว์ นุ่งห่มผ้าขนปีกนกเค้า เป็นผู้ถอนผมและหนวด คือถือการถอน
ผมและหนวด ยืนอย่างเดียวไม่ยอมนั่ง เดินกระโหย่ง คือถือการเดินกระโหย่ง
ถือการนอนบนหนาม คือนอนบนที่นอนที่ทำด้วยหนาม ถือการอาบน้ำวันละ ๓
ครั้ง^๑ ถือการย่างและการอบกายหลายรูปแบบเช่นนี้อยู่ด้วยประการอย่างนี้
นี้เป็นพรหมจรรย์ในการบำเพ็ญตบะของเรา

การประพุดถือสิ่งเศร้าหมอง

[๑๕๖] บรรดาพรหมจรรย์มีองค์ ๔ นั้น พรหมจรรย์ในการประพุดถือสิ่ง
เศร้าหมองของเราดังนี้ คือ มลทินคือขุติที่หมักหมมอยู่ในกาย(ของเรา)นับหลายปี
จนเป็นสะเก็ด ตอตะโกที่ตั้งอยู่นับหลายปี มีเปลือกแตกแยกจนเป็นสะเก็ด แม้ฉันใด
มลทินคือขุติที่หมักหมมอยู่ในกายของเรา นับหลายปีจนเกิดเป็นสะเก็ด ก็ฉันนั้น
เหมือนกัน เรานั้นมิได้มีความคิดอย่างนี้ว่า 'ถ้าอย่างไร เราควรปิดละอองขุตินี้
ด้วยฝ่ามือ หรือคนเหล่านี้พึงปิดละอองขุตินี้ของเราด้วยฝ่ามือ' ความคิดแม้อย่าง
นี้มิได้มีแก่เรา

นี้เป็นพรหมจรรย์ในการประพุดถือสิ่งเศร้าหมองของเรา

การประพุดรังเกียจ

บรรดาพรหมจรรย์มีองค์ ๔ นั้น พรหมจรรย์ในการประพุดรังเกียจของเรา
ดังนี้ คือ เรานั้นมีสติก้าวไปข้างหน้า มีสติถอยกลับ ความเอ็นดูของเราปรากฏ
แม้กระทั่งในหยดน้ำว่า 'เราอย่าได้ล้างผลาญสัตว์เล็ก ๆ ที่อยู่ในที่ต่าง ๆ เลย'

นี้เป็นพรหมจรรย์ในการประพุดรังเกียจของเรา

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.สี. (แปล) ๙/๓๙๔-๓๙๖/๑๖๔-๑๖๕

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๒. มหาสีหนาทสูตร

ความประพฤติเป็นผู้สังัด

บรรดาพรหมจรรย์มีองค์ ๔ นั้น พรหมจรรย์ในการประพฤติสังัดของเราดังนี้ คือ เรานั้นอาศัยชายป่าแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ เมื่อใด เราได้พบคนเลี้ยงโค คนเลี้ยงปศุสัตว์ คนหาหนุ่ย คนหาพิน หรือคนทำงานในป่า^๑ เมื่อนั้น เราเดินหนีจากป่าหนึ่งไปยังป่าอีกแห่งหนึ่ง จากป่าทึบแห่งหนึ่งไปยังป่าทึบอีกแห่งหนึ่ง จากที่ลุ่มแห่งหนึ่งไปยังที่ลุ่มอีกแห่งหนึ่ง จากที่ดอนแห่งหนึ่งไปยังที่ดอนอีกแห่งหนึ่ง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเราคิดว่า 'คนเหล่านั้นอย่าได้พบเรา และเราก็อย่าได้พบคนเหล่านั้นเลย'

สัตว์ป่าเห็นพวกมนุษย์แล้วก็เตลิดหนีจากป่าแห่งหนึ่งไปยังป่าอีกแห่งหนึ่ง จากป่าทึบแห่งหนึ่งไปยังป่าทึบอีกแห่งหนึ่ง จากที่ลุ่มแห่งหนึ่งไปยังที่ลุ่มอีกแห่งหนึ่ง จากที่ดอนแห่งหนึ่งไปยังที่ดอนอีกแห่งหนึ่ง แม้ฉันใด เราก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อใด เราได้พบคนเลี้ยงโค คนเลี้ยงปศุสัตว์ คนหาหนุ่ย คนหาพิน หรือคนทำงานในป่า เมื่อนั้น เราเดินหนี จากป่าแห่งหนึ่งไปยังป่าอีกแห่งหนึ่ง จากป่าทึบแห่งหนึ่งไปยังป่าทึบอีกแห่งหนึ่ง จากที่ลุ่มแห่งหนึ่งไปยังที่ลุ่มอีกแห่งหนึ่ง จากที่ดอนแห่งหนึ่งไปยังที่ดอนอีกแห่งหนึ่ง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเราคิดว่า 'คนเหล่านั้นอย่าได้พบเราเลย และเราก็อย่าได้พบคนเหล่านั้นเลย'

นี่เป็นพรหมจรรย์ในการประพฤติเป็นผู้สังัดของเรา

เรานั้นคลานเข้าไปในคอกที่ฝูงโคออกไปแล้ว ไม่มีคนเลี้ยงโคอยู่ กินมูลโคของลูกโคตัวอ่อนที่ยังดีมนม และกินปัสสาวะ อุจจาระของตนเองนั้นแลตลอดเวลาที่ปัสสาวะ และอุจจาระยังไม่สิ้นไป

นี่เป็นพรหมจรรย์ในโภชนมหาริกฎ^๒ของเรา

[๑๕๗] เรานั้นเข้าอาศัยแนวป่ากล้วยแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ ที่ว่ากล้วยนั้น เพราะเป็นแนวป่าที่น่าสะพรึงกลัว ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งยังมีราคะเข้าไปยังแนวป่านั้น

เชิงอรรถ :

^๑ คนทำงานในป่า หมายถึงคนหาพิน, รากไม้ และผลไม้ในป่า เป็นต้น (ม.ม.อ. ๑/๑๕๖/๓๖๘)

^๒ โภชนมหาริกฎ หมายถึงอาหารที่สกปรก, ไม่สะอาด คือผิดปกติอย่างมาก (ม.ม.อ. ๑/๑๕๖/๓๖๘, ม.ม.ฎีกา ๒/๑๕๖/๔๔)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๒. มหาสีหนาทสูตร

โดยมากย่อมชนพองสยองเกล้า เรานั้นอยู่ที่กลางแจ้งตลอดทั้งคืน ในราตรีที่หนาวเหน็บ ซึ่งอยู่ระหว่างเดือน ๓ ต่อเดือน ๔ เป็นช่วงเวลาที่หิมะตกเห็นปานนั้น (แต่) อยู่ในแนวป่าในเวลากลางวัน ในเดือนท้ายแห่งฤดูร้อน เราอยู่ที่แจ้งในเวลากลางวัน แต่อยู่ในแนวป่าในเวลากลางคืน คาถานาอัศจรรย์นี้เราไม่เคยได้ยินมาก่อน ปรากฏแก่เราว่า

‘มีผู้เสาะแสวงหาความหมดจด

อาบแดด อาบน้ำค้าง เปลือยกาย

ทั้งมิได้พึงไฟ อยู่คนเดียว ในป่าที่นากลัว’

เราอนแอบอิงกระดูกผีในป่าช้า พวกเด็กเลี้ยงโค เข้าใกล้เราแล้ว ถมน้ำลายรดบ้าง ถ่ายปัสสาวะรดบ้าง โปรยฝุ่นลงบ้าง เอาไม้ยอนที่ช่องหูบ้าง แต่เราไม่รู้สึกเลยว่า มีอกุศลจิตเกิดขึ้นในเด็กเหล่านั้น

นี่เป็นพรหมจรรย์ในการอยู่ด้วยอุเบกขาของเรา

ลัทธิที่ว่าความบริสุทธิ์มิได้เพราะอาหาร

[๑๕๘] มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘ความบริสุทธิ์มิได้เพราะอาหาร’ พวกเขากล่าวอย่างนี้ว่า ‘พวกเราดำรงชีวิตอยู่ด้วยผลพุทรา’ พวกเขาเคี้ยวกินพุทราผลหนึ่งบ้าง พุทราป็นบ้าง ดื่มน้ำผลพุทราบ้าง บริโภคผลพุทราที่แปรรูปเป็นอาหารชนิดต่าง ๆ บ้าง แต่เรารู้ตัวว่า ‘กินผลพุทราผลเดียวเท่านั้นเป็นอาหาร’ เธอคงจะคิดอย่างนี้ว่า ‘สมัยนั้น ผลพุทราคงจะใหญ่เป็นแน่’ แต่เธอไม่พียงเห็นอย่างนั้น แม้ในกาลนั้น ผลพุทราค็มีขนาดเท่าในบัดนี้ เมื่อเรากินพุทราผลเดียวเท่านั้นเป็นอาหาร ร่างกายก็ชุ่มพอมเป็นอย่างมาก อวัยวะน้อยใหญ่ของเราเปรียบเหมือนเถาวัลย์ที่มีข้อมาก หรือมีขอดำ เพราะมีอาหารน้อยนั่นเอง ตะโพกของเราเปรียบเหมือนรอยเท้าอูฐ กระดูกสันหลังขึ้นเป็นปุ่ม ๆ เหมือนเถาสะบ้า กระดูกซี่โครงแหล่อมขึ้นแหล่อมลง เหมือนกลอนศาลาเก่าแหล่อมกันจะนั้น ดวงตากลวงลึกเข้าไปในเบ้าตา เหมือนเงาดวงดาวปรากฏในบ่อน้ำที่ลึกจะนั้น หนั่งศีระชะ

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๒. มหาสีหนาทสูตร

ซึ่งถูกลมพัดแล้วก็เหี่ยวแห้งไป เปรียบเหมือนผลน้ำเต้าขมที่ถูกตัดแต่ยังอ่อน ถูกลมและแดดแล้ว ย่อมเหี่ยวแห้งไปจะนั้น เพราะเรามีอาหารน้อยนั่นเอง เรานั้นคิดว่า 'จักลُبหนังกุ้ง' แต่คล่าถูกระดุกสันหลัง คิดว่า 'จักลُبกระดุกสันหลัง' แต่คล่าถูกหนังกุ้ง หนังกุ้งของเราติดกระดุกสันหลัง เรานั้นคิดว่า 'จะถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะ' ก็ชวนเข้ล้มลง ณ ที่นั้นนั่นเอง เราเมื่อจะทำร่างกายให้สบายก็ลُبตัวด้วยฝ่ามือ เมื่อเราลُبตัวด้วยฝ่ามือ ขนทั้งหลายซึ่งมีรากเน่าก็หลุดร่วงจากกาย เพราะเรามีอาหารน้อยนั่นเอง

[๑๕๙] สาริปุตฺร มีสมณพราหมณฺพวคหนึ่งผู้มีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฺฐิอย่างนี้ว่า 'ความบริสุทธิ์มิได้เพราะอาหาร' พวคเขากล่าวอย่างนี้ว่า 'พวคเรดำรงค์ชีวิตอยู่ด้วยเมล็ดถั่วเขียว ฯลฯ พวคเรดำรงค์ชีวิตอยู่ด้วยเมล็ดงา ฯลฯ พวคเรดำรงค์ชีวิตอยู่ด้วยข้าวสาร' พวคเขาเคี้ยวกินข้าวสารบ้าง ปลายข้าวบ้าง ตีมน้ำข้าวบ้าง บริโภคข้าวสารที่แปรรูปเป็นชนิดต่าง ๆ บ้าง แต่เรารู้ตัวว่า 'กินข้าวสารเมล็ดเดียวเท่านั้นเป็นอาหาร' เธอคงจะคิดอย่างนี้ว่า 'สมัยนั้น เมล็ดข้าวสารคงจะใหญ่เป็นแน่' แต่เธอไม่พียงเห็นอย่างนั้น แม้ในกาลนั้น เมล็ดข้าวสารก็มีขนาดเท่าในบัดนี้ เมื่อเรากินข้าวสารเมล็ดเดียวเท่านั้นเป็นอาหาร ร่างกายก็ชুবผอมเป็นอย่างยิ่ง อวัยวะน้อยใหญ่ของเราเปรียบเหมือนเกววัลย์ที่มีข้อมากและมีข้อดำ เพราะเรามีอาหารน้อยนั่นเอง ตะโพกของเราเปรียบเหมือนรอยเท้าอุฐฺ กระดูกสันหลังขึ้นเป็นปุ่ม ๆ เหมือนเถาสะบ้า กระดูกซี่โครงเหลื่อมชั้นเหลื่อมลงเหมือนกลอนศาลาเก่าเหลื่อมกันจะนั้น ดวงตาลวงลึกเข้าไปในเบ้าตา ฯลฯ เปรียบเหมือนน้ำเต้าขม ฯลฯ' เรานั้นคิดว่า 'จักลُبหนังกุ้ง ฯลฯ จักถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะ ฯลฯ เราเมื่อจะทำร่างกายให้สบายก็ลُبตัวด้วยฝ่ามือ เมื่อเราลُبตัวด้วยฝ่ามือ ขนทั้งหลายซึ่งมีรากเน่าก็หลุดร่วงจากกาย เพราะเรามีอาหารน้อยนั่นเอง

เรามีได้บรรลฺญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ แม้ด้วยการปฏิบัติอันประเสริฐนั้น ด้วยปฏิปทานั้น และด้วยการทรมานตนที่ทำได้ยากนั้นเลย ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเหตุยังมีได้บรรลฺปัญญาอันประเสริฐนี้ ซึ่งเราบรรลฺแล้ว เป็นเครื่องนำออกคือนำสัตว์ออกไปจากทุกข์เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ สำหรับบุคคลผู้ปฏิบัติตามธรรมนั้น

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๒. มหาสีหนาทสูตร

ลัทธิที่ว่าความบริสุทธิ์มีได้เพราะสังสารวัฏเป็นต้น

[๑๖๐] สารีบุตร มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า 'ความบริสุทธิ์มีได้เพราะสังสารวัฏ'(การเวียนว่ายตายเกิด) สังสารวัฏที่เราไม่เคยท่องเที่ยวไปโดยกาลช้านานนี้เป็นสิ่งที่หาได้ไม่ง่าย นอกจากเทวโลกชั้นสุทธาวาส หากเราพึงท่องเที่ยวไปในเทวโลกชั้นสุทธาวาส เราก็คจะไม่พึงมาสู่โลกนี้อีก

มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า 'ความบริสุทธิ์มีได้เพราะความเกิด' ความเกิดที่เราไม่เคยประสบโดยกาลช้านานนี้เป็นสิ่งที่หาได้ไม่ง่าย นอกจากเทวโลกชั้นสุทธาวาส หากเราพึงเกิดในเทวโลกชั้นสุทธาวาส เราก็คจะไม่พึงมาสู่โลกนี้อีก

มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า 'ความบริสุทธิ์มีได้เพราะอาวาส^๑' ที่ที่เราไม่เคยอยู่อาศัยแล้วโดยกาลช้านานนี้เป็นของหาได้ไม่ง่าย นอกจากเทวโลกชั้นสุทธาวาส หากเราพึงอยู่ในเทวโลกชั้นสุทธาวาส เราก็คจะไม่พึงมาสู่โลกนี้อีก

มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า 'ความบริสุทธิ์มีได้เพราะการนุชาตัณญา' ตัณญาที่เราผู้เป็นขัตติยราชซึ่งได้รับมูรธาภิเษกแล้ว หรือเป็นพราหมณ์มหาศาลไม่เคยนุชาแล้วโดยกาลช้านาน นี่เป็นสิ่งที่หาได้ไม่ง่าย

มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า 'ความบริสุทธิ์มีได้เพราะการบำเรอไฟ' ไฟที่เราผู้เป็นขัตติยราชซึ่งได้รับมูรธาภิเษกแล้ว หรือเป็นพราหมณ์มหาศาล ไม่เคยบำเรอแล้วโดยกาลช้านาน นี่เป็นสิ่งที่หาได้ไม่ง่าย

เชิงอรรถ :

^๑ อาวาส ในที่นี้หมายถึงชั้นทั้งหลาย (ม.ม.อ. ๑/๑๖๐/๓๗๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๑๖๓ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๒. มหาสีหนาทสูตร

สัตว์ผู้ไม่ลุ่มหลง

[๑๖๑] มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า 'บุรุษหนุ่มผู้เจริญนี้ มีเกศาดำสนิท มีวัยหนุ่มแน่นเหมาะแก่ปล้ำมวย มีปัญญาเฉลียวฉลาดอย่างยิ่ง ต่อมา บุรุษหนุ่มผู้เจริญนี้ก็ชรา แก่ เฒ่า ล่วงกาลผ่านวัยไปโดยลำดับ คือมีอายุ ๘๐ ปีบ้าง ๙๐ ปีบ้าง ๑๐๐ ปีบ้าง หลังจากนั้น เขาเสื่อมจากปัญญา ความเฉลียวฉลาดนั้น ชื่อนี้เราไม่พึงเห็นอย่างนั้น ก็บัดนี้ เราชรา แก่ เฒ่า ล่วงกาลผ่านวัยไปโดยลำดับ เรามีอายุ ๘๐ ปี สาวกบริษัท ๔ ของเราในธรรมวินัยนี้มีอายุ ๑๐๐ ปี เป็นอยู่ได้ ๑๐๐ ปี มีสติ มีคิด มีจิต^๑ อันทอดเยี่ยม และมีปัญญาเฉลียวฉลาดอย่างยิ่ง

นักแม่นธนูได้รับการฝึกหัด ชำของ ชำนิชำนานู เคยแสดงฝีมือมาแล้ว พึงยิงวงตาลทางด้านขวางให้ตกลงได้โดยไม่ยากด้วยลูกศรขนาดเบา แม้จันใด สาวกบริษัท ๔ ของเราก็จันนั้นเหมือนกัน มีสติ มีคิด มีจิต^๑ อันทอดเยี่ยม อย่างนี้ มีปัญญาเฉลียวฉลาดอย่างยิ่ง

เธอทั้งหลายพึงถามปัญหาอิงสติปัญญาน ๔ กับเรา เราถูกถามแล้วจะพึงตอบแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงทรงจำคำที่เราตอบแล้วโดยแจ่มแจ้ง เธอทั้งหลายไม่ควรถามเราเกินกว่า ๒ ครั้ง นอกจากเรื่องการกิน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม การถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ การหลับ และการบรรเทาความเมื่อยล้า ธรรมบรรยายของตถาคตนั้นไม่มีจบสิ้น บทและพยัญชนะของตถาคตนั้นไม่มีจบสิ้น ความแจ่มแจ้งแห่งปัญหาของตถาคตนั้นไม่มีจบสิ้น เมื่อเป็นเช่นนั้น สาวกบริษัท ๔ ของเรานั้น มีอายุ ๑๐๐ ปี เป็นอยู่ได้ ๑๐๐ ปี เมื่อล่วง ๑๐๐ ปีไปก็จะพึงตาย แม้ถ้าเธอ

เชิงอรรถ :

- ^๑ ที่ชื่อว่า มีสติ เพราะสามารถเล่าเรียนตั้ง ๑๐๐ บท ๑,๐๐๐ บท
 ที่ชื่อว่า มีคิด เพราะสามารถทรงจำและรวบรวมเรียบเรียงไว้ได้
 ที่ชื่อว่า มีจิต เพราะมีความเพียรที่สามารถทำการสาธยายสิ่งที่เล่าเรียนมา ทรงจำมาไว้ได้ (ม.ม.อ. ๑/๑๖๑/๓๗๓)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๓. มหาทุกขักรัชนีสูตร

ทั้งหลายจักหามเราด้วยเพียงเล็ก ปัญญาความเฉลียวฉลาดของตถาคตย่อมไม่เป็น
อย่างอื่นไปได้ บุคคลเมื่อจะกล่าวโดยถูกต้องจะพึงกล่าวคำนั้นกับเราเท่านั้นว่า 'สัตว์
ผู้มีความไม่ลุ่มหลงเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วในโลกเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อ
สุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุข
แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย"

คำนิคม

[๑๖๒] ในสมัยนั้น ท่านพระนาคสมาละยืนถวายงานพัดอยู่เบื้องพระปฤษฎางค์
ของพระผู้มีพระภาค ลำดับนั้น ท่านพระนาคสมาละได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า
"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นาคัจจรรยัจริง ไม่เคยปรากฏ เพราะได้ฟังธรรมบรรยายนี้
ข้าพระองค์จึงเกิดขณลุกชูชันขึ้นแล้ว ธรรมบรรยายนี้ชื่ออะไร"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "นาคสมาละ เพราะเหตุนั้น เธอจงจำไว้ว่า 'ธรรม
บรรยายนี้ชื่อว่า โลมหังสนบรรยาย"

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภษิตนี้แล้ว ท่านพระนาคสมาละมีใจยินดีชื่นชม
พระภษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มหาสีหนาทสูตรที่ ๒ จบ

๓. มหาทุกขักรัชนีสูตร

ว่าด้วยกองทุกข์ สูตรใหญ่

ปัญหาของปริพาชก

[๑๖๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้นในเวลาเช้า ภิกษุจำนวนมากครองอันตราวาสก
ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี เวลานั้น ภิกษุเหล่านั้นได้มีความ
คิดว่า "ยังเข้าอยู่ที่จะเที่ยวไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี ทางที่ดี พวกเราเข้าไปยัง

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๓. มหาทุกขกัณฑ์ธสุต

อารามของอัญเดียรถีย์ปริพาชกกันเถิด” แล้วพากันเข้าไปยังอารามของอัญเดียรถีย์ปริพาชก แล้วได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร

อัญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นได้กล่าวกับหมู่ภิกษุเหล่านั้นว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณโคดมบัญญัติการละกามทั้งหลาย แม้พวกเราบัญญัติการละกามทั้งหลาย พระสมณโคดมบัญญัติการละรูปทั้งหลาย แม้พวกเราบัญญัติการละรูปทั้งหลาย พระสมณโคดมบัญญัติการละเวทนาทั้งหลาย แม้พวกเราบัญญัติการละเวทนาทั้งหลาย ในข้อนี้ มีความแปลกกันอย่างไร มีความมุ่งหมายอย่างไร และมีการกระทำต่างกันอย่างไร ระหว่างการแสดงธรรมหรือการปราศรัยของพระสมณโคดมกับการแสดงธรรมหรือการปราศรัยของพวกเรา”

ภิกษุเหล่านั้นไม่ยินดี ไม่คัดค้านคำที่อัญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นกล่าวแล้ว ครั้นไม่ยินดี ไม่คัดค้านแล้วจึงลุกจากที่นั่งจากไปด้วยตั้งใจว่า “เราทั้งหลายจักทราบเนื้อความแห่งคำกล่าวนี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาค”

[๑๖๔] ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นเที่ยวไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี กลับจากบิณฑบาตภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส เข้าวันนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี ข้าพระองค์ทั้งหลาย ได้มีความคิดว่า ‘ยังเข้าอยู่ที่จะเที่ยวไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี ทางที่ดี พวกเราเข้าไปยังอารามของอัญเดียรถีย์ปริพาชกกันเถิด’ จึงพากันเข้าไปยังอารามของอัญเดียรถีย์ปริพาชก แล้วได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร อัญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นได้กล่าวกับข้าพระองค์ทั้งหลายว่า ‘ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณโคดมบัญญัติการละกามทั้งหลาย แม้พวกเราบัญญัติการละกามทั้งหลาย พระสมณโคดมบัญญัติการละรูปทั้งหลาย แม้พวกเราบัญญัติการละรูปทั้งหลาย พระสมณโคดมบัญญัติการละเวทนา

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๓. มหาทุกขัขันธสูตร

ทั้งหลาย แม้พวกเราที่บัญญัติการละเวทนาทั้งหลาย ในข้อนี้ มีความแปลกกัน
อย่างไร มีความมุ่งหมายอย่างไร และมีการกระทำต่างกันอย่างใด ระหว่างการ
แสดงธรรมหรือการปราศสอนของพระสมณโคดมกับการแสดงธรรมหรือการปราศสอน
ของพวกเรา ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่ยินดี ไม่คัดค้านคำที่อัญญเดียรถีย์ปริพาชก
เหล่านั้นกล่าวแล้ว ครั้นไม่ยินดี ไม่คัดค้านแล้วจึงลุกจากที่นั่งจากไปด้วยตั้งใจว่า
‘เราทั้งหลายจักทราบเนื้อความแห่งคำกล่าวนี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาค’”

คุณ โทษ และการสลัดออกไปจากกาม

[๑๖๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงกล่าวตอบ
พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกผู้มีวาหะอย่างนั้น อย่างนี้ว่า ‘อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ
อะไรเป็นการสลัดออกไปจากกามทั้งหลาย อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ อะไรเป็น
การสลัดออกไปจากรูปทั้งหลาย อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ อะไรเป็นการสลัดออกไป
จากเวทนาทั้งหลาย’ พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกถูกเธอทั้งหลายถามอย่างนั้นแล้ว
จักไม่พอใจ และจักต้องถึงความคับแค้นอย่างยิ่ง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะข้อนั้น
มิใช่วิสัย ภิกษุทั้งหลาย ก็ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์
พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เมื่อเวณตถาคคต สวากของตถาคคต
หรือบุคคลฟังคำสั่งสอนของเราตถาคคตเสียแล้ว เรายังไม่เห็นผู้ที่จะพึงทำจิตให้ยินดี
ตอบปัญหานี้ได้

[๑๖๖] ภิกษุทั้งหลาย **อะไรเล่า เป็นคุณแห่งกามทั้งหลาย**

คือ กามคุณ ๕ ประการนี้

กามคุณ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. รูปที่จะพึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก
ชกให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด
๒. เสียงที่จะพึงรู้แจ้งทางหู ...
๓. กลิ่นที่จะพึงรู้แจ้งทางจมูก ...

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๓. มหาทุกขักรัชนสูตร

๔. รสที่จะพึงรู้แจ้งทางสิ้น ...

๕. โภกฐัพพะที่จะพึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ
ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด

กามคุณมี ๕ ประการนี้แล

การที่สุข โสมนัสเกิดขึ้นเพราะอาศัยกามคุณ ๕ ประการ นี้ชื่อว่าเป็นคุณแห่ง
กามทั้งหลาย

[๑๖๗] ภิกษุทั้งหลาย **อะไรเล่า เป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย**

คือ กุลบุตรในโลกนี้เลี้ยงชีวิตด้วยการมีศิลปะใด คือ ด้วยการนับคะแนน
การคำนวณ การนับจำนวน การไถ การค้าขาย การเลี้ยงโค การยิงธนู การรับ
ราชการ หรือด้วยศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง อดทนต่อความหนาว ทรากตรำต่อ
ความร้อน เตื่อตรอนเพราะสัมผัสแห่งเปลือก ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน
(และ)ตายเพราะความหิวกระหาย แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็น
กองทุกข์ที่จะพึงเห็นได้เอง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด
เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล

ถ้าเมื่อกุลบุตรนั้นขยัน พากเพียร พยายามอยู่อย่างนี้ โภคสมบัติเหล่านั้น
ย่อมไม่สัมฤทธิ์ผล เขาเศร้าโศก ลำบาก รำพัน ตีอก คร่ำครวญ ถึงความหลงเพ้อว่า
'ความขยันของเราเป็นโมฆะหนอ ความพยายามของเราก็ไม่มีผลเลยหนอ' แม้ข้อ
นี้ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่จะพึงเห็นได้เอง มีกามเป็นเหตุ
มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล

ถ้าเมื่อกุลบุตรนั้นขยัน พากเพียร พยายามอยู่อย่างนี้ โภคสมบัติเหล่านั้น
ย่อมสัมฤทธิ์ผล เขากลับเสวยทุกข์โทมนัสอันมีเหตุมาจากการรักษาโภคสมบัติเหล่านั้น
ว่า 'ทำอย่างไร พระราชาจะไม่พึงริบโภคสมบัติทั้งหลายของเรา พวกโจรจะไม่พึง
ลักไป ไฟจะไม่พึงไหม้ น้ำจะไม่พึงพัดไป หรือทายาทผู้ไม่เป็นที่รักจะไม่พึงแย่งไป'
เมื่อกุลบุตรนั้นรักษาคุ้มครองอยู่อย่างนี้ พระราชาริบโภคสมบัตินั้นไปก็ดี พวกโจร

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๓. มหาทุกขัขันธสูตร

ปล้นเอาไปก็ดี ไฟไหม้เสียก็ดี น้ำพัดไปก็ดี ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักแย่งเอาไปก็ดี
เขาเศร้าโศก ลำบาก รำพัน ตีอก คร่ำครวญ ถึงความหลงเพ้อว่า 'สิ่งใดเคย
เป็นของเรา แม้สิ่งนั้นก็ไม่ใช่ของเรา'

ภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่จะ
พึงเห็นได้เอง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะ
เหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล

[๑๖๘] อีกประการหนึ่ง เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ เพราะ
กามเป็นเหตุเกิด เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล พระราชาทรงวิวาทกับพระราชา
ก็ได้ กษัตริย์วิวาทกับกษัตริย์ก็ได้ พรหมณ์วิวาทกับพรหมณ์ก็ได้ คหบดีวิวาท
กับคหบดีก็ได้ มารดาวิวาทกับบุตรก็ได้ บุตรวิวาทกับมารดาก็ได้ บิดาวิวาทกับ
บุตรก็ได้ บุตรวิวาทกับบิดาได้ พี่ชายน้องชายวิวาทกับพี่ชายน้องชายก็ได้ พี่ชาย
น้องชายวิวาทกับพี่สาวน้องสาวก็ได้ พี่สาวน้องสาววิวาทกับพี่ชายน้องชายก็ได้
สหายวิวาทกับสหายก็ได้ ชนเหล่านั้นก่อการทะเลาะ ก่อการแก่งแย่ง และก่อการ
วิวาทกันในที่นั้น ทำร้ายกันและกันด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง
ด้วยศาสตราบ้าง ชนเหล่านั้นจึงเข้าถึงความตายบ้าง ทุกข์ปางตายบ้าง^๑ แม้ข้อนี้
ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่จะพึงเห็นได้เอง มีกามเป็นเหตุ
มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล

อีกประการหนึ่ง เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ เพราะกามเป็น
เหตุเกิด เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลาย ชนทั้งหลายถือดาบและโล่ จับธนูพาดลูกศร
แล้ววิ่งเข้าสู่สงคราม ปะทะกันทั้ง ๒ ฝ่าย เมื่อพวกเขาถึงลูกศรไปบ้าง พง์หอกไปบ้าง
กวัดแกว่งดาบฟันกันบ้าง ชนเหล่านั้นถูกลูกศรเสียบเอาบ้าง ถูกหอกแทงเอาบ้าง
ถูกดาบตัดศีรษะบ้าง ชนเหล่านั้นจึงเข้าถึงความตายบ้าง ทุกข์ปางตายบ้าง แม้ข้อ
นี้ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่จะพึงเห็นได้เอง มีกามเป็นเหตุ
มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.ม.(แปล) ๒๙/๘๒/๒๔๔

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๓. มหาทุกขกัณฑ์สูตร

อีกประการหนึ่ง เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ เพราะกามเป็นเหตุเกิด เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลาย ชนทั้งหลายถือดาบและโล่ จับธนูพาดลูกศร แล้ววิ่งเข้าไปยังเชิงกำแพงที่ฉาบด้วยเปือกตมร้อน เมื่อพวกเขายิงลูกศรไปบ้าง ฟง หอกไปบ้าง กวาดแกว่งดาบฟันกันบ้าง ชนเหล่านั้นถูกลูกศรเสียบเอาบ้าง ถูกหอกแทงเอาบ้าง ถูกมูลโคร่อนรดบ้าง ถูกคราดสับบ้าง ถูกดาบตัดศีรษะบ้าง ชนเหล่านั้นจึงเข้าถึงความตายบ้าง ทุกข์ปางตายบ้าง

ภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อนี้ก็ถือว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่จะพึงเห็นได้เอง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล

[๑๖๙] อีกประการหนึ่ง เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ เพราะกามเป็นเหตุเกิด เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลาย ชนทั้งหลายตัดช่องย่องเบาบ้าง ขโมยยกเคี้ยวบ้าง ปล้นบ้านบ้าง ดักจี้ในทางเปลี่ยวบ้าง ละเมิดภรรยาผู้อื่นบ้าง พระราชาก็รับสั่งให้จับเขาลงอาญาด้วยประการต่าง ๆ คือ เขียนด้วยแส้บ้าง เขียนด้วยหวายบ้าง ตีด้วยไม้พลองบ้าง ตัดมือบ้าง ตัดเท้าบ้าง ตัดทั้งมือและเท้าบ้าง ตัดใบหูบ้าง ตัดจมูกบ้าง ตัดทั้งใบหูและจมูกบ้าง วางก้อนเหล็กแดงบนศีรษะบ้าง ถลกหนังศีรษะแล้วขัดให้ขาวเหมือนสังข์บ้าง เอาไฟยัดปากจนเลือดไหลเหมือนปากราหูบ้าง เอาผ้าพันตัวรดน้ำมันแล้วจุดไฟเผาบ้าง พันมือแล้วจุดไฟต่างคบบ้าง ถลกหนังตั้งแต่คอถึงข้อเท้าให้ลุกเดินเหยียบหนังจนล้มลงบ้าง ถลกหนังตั้งแต่คอถึงบั้นเอวทำให้มองดูเหมือนนุงผ้าคากรองบ้าง สวมปลอกเหล็กที่ข้อศอกและเข่าแล้วเสียบหลาวทั้งห้าทิศเอาไฟเผาบ้าง ไขเบ็ดเกี่ยวหนังเนื้อเอ็นออกมาบ้าง ฉีกเนื้อออกเป็นแวนๆ เหมือนเหรียญกษาปณ์บ้าง ฉีกหนัง เนื้อ เอ็นออกเหลือไว้แต่กระดูกบ้าง ไขหลาวแทงช่องหูให้ทะลุถึงกันบ้าง เสียบให้ติดดินแล้วจับเขาหมุนไ้ครอบบ้าง ทบกระดูกให้แหลกแล้วถลกหนังออกเหลือไว้แต่กองเนื้อเหมือนตั้งใบไม้บ้าง รดตัวด้วยน้ำมันที่กำลังเดือดพล่านบ้าง ให้สุนัขกัดกินจนเหลือแต่กระดูกบ้าง ให้นอน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๓. มหาทุกขกัณฑ์ธสุต

บนหลาวทั้งเป็นบ้าง ตัดศีรษะออกด้วยดาบบ้าง^๑ คนเหล่านั้นจึงเข้าถึงความตายบ้าง
ทุกขปางตายบ้าง แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่จะพึง
เห็นได้เอง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุ
แห่งกามทั้งหลายนั้นแล

อีกประการหนึ่ง เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ เพราะกามเป็น
เหตุเกิด เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลาย ชนทั้งหลายประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต
และมโนทุจริต ครั้นประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตแล้ว หลังจากตาย
แล้วย่อมไปเกิดในอบาย ทศคติ วินิบาต นรก

ภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ใน
สัมปรายภพ มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุ
แห่งกามทั้งหลายนั้นแล

[๑๗๐] ภิกษุทั้งหลาย **อะไรเล่า เป็นการสลัดออกไปจากกามทั้งหลาย**
คือ การกำจัดฉันทราคะ^๒ การละฉันทราคะในกามทั้งหลาย นี้ชื่อว่าการ
สลัดออกไปจากกามทั้งหลาย

สมณะหรือพรหมณ์พวกใดพวกหนึ่งไม่รู้ชัดคุณแห่งกามทั้งหลายว่าเป็นคุณ
ไม่รู้ชัดโทษแห่งกามทั้งหลายว่าเป็นโทษ และไม่รู้ชัดการสลัดออกไปจากกาม
ทั้งหลายว่าเป็นการสลัดออกไปตามความเป็นจริงอย่างนั้น เป็นไปไม่ได้เลยที่พวก
เขาเหล่านั้นจักรอบรู้กามทั้งหลายเอง หรือจักชักชวนผู้อื่นเพื่อให้รู้เช่นนั้น และผู้
ปฏิบัติแล้วก็จักรอบรู้กามทั้งหลายได้ ส่วนสมณะหรือพรหมณ์พวกใดพวกหนึ่งรู้
ชัดคุณแห่งกามทั้งหลายว่าเป็นคุณ รู้ชัดโทษแห่งกามทั้งหลายว่าเป็นโทษ และรู้ชัด
การสลัดออกไปจากกามทั้งหลายว่าเป็นการสลัดออกไปตามความเป็นจริงอย่างนั้น
เป็นไปได้ที่พวกเขาเหล่านั้นจักรอบรู้กามทั้งหลายได้เอง หรือจักชักชวนผู้อื่นเพื่อให้รู้
เช่นนั้น และผู้ปฏิบัติตามแล้วก็จักรอบรู้กามทั้งหลายได้

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.ม. (แปล) ๒๙/๕๕/๑๘๗-๑๘๘

^๒ การกำจัดฉันทราคะ หมายถึงนิพพาน (ม.ม.อ. ๑/๑๗๐/๓๘๒)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๓. มหาทุกขกัณฑ์สูตร

คุณ โทษ และการสลัดออกไปจากรูป

[๑๗๑] ภิกษุทั้งหลาย **อะไรเล่า เป็นคุณแห่งรูปทั้งหลาย**

คือ กษัตริย์สาว พรหมณีสาว หรือคหบดีสาว มีอายุ ๑๕ ปี หรือ ๑๖ ปี ไม่สูงเกินไป ไม่ต่ำเกินไป ไม่พอมเกินไป ไม่อ้วนเกินไป ไม่ดำเกินไป ไม่ขาวเกินไป แม้งั้นใด ในสมัยนั้น หญิงสาวผู้นั้นยอมเป็นผู้ดงาม เปล่งปลั่ง อย่างยิ่ง ฉะนั้นมิใช่หรือ”

ภิกษุทั้งหลายพากันกราบทูลว่า “อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย การที่สุข โสมนัสเกิดขึ้นเพราะอาศัย ความงาม ความเปล่งปลั่ง นี้ชื่อว่า เป็นคุณแห่งรูปทั้งหลาย

อะไรเล่า เป็นโทษแห่งรูปทั้งหลาย

คือ บุคคลพึงเห็นสาวน้อยคนนั้นในโลกนี้โดยสมัยอื่นว่ามีอายุ ๘๐ ปี ๙๐ ปี หรือ ๑๐๐ ปีโดยกำเนิด เป็นคนแก่ มีไข้โครงคดงอกลอนเรื้อน มีหลังงอ ถัดไม่เท่า เติงก ๆ เงิน ๆ ไป กระสับกระส่าย ผ่านวัยไปแล้ว ฟันหัก ผมหงอก หัวโกร๋น หัวล้าน หนังเหี่ยว มีตัวตกระ เธอทั้งหลายเข้าใจความชื่อนั้นว่าอย่างไร ความมดงาม ความเปล่งปลั่ง แต่ก่อนนั้นหายไปแล้ว โทษก็ปรากฏชัดแล้วมิใช่หรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่า เป็นโทษแห่งรูปทั้งหลาย

อีกประการหนึ่ง บุคคลพึงเห็นสาวน้อยคนนั้นซึ่งมีอาพาธ มีทุกข์ เจ็บหนัก นอนจมบัสสาวะและอุจจาระของตน ต้องให้ผู้อื่นพยุงลุกขึ้น ต้องให้ผู้อื่นช่วยประคอง เธอทั้งหลายเข้าใจความชื่อนั้นว่าอย่างไร ความมดงาม ความเปล่งปลั่งแต่ก่อนนั้น หายไปแล้ว โทษก็ปรากฏชัดแล้วมิใช่หรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่า เป็นโทษแห่งรูปทั้งหลาย

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๓. มหาทุกขกัณฑ์สูตร

[๑๗๒] อีกประการหนึ่ง บุคคลพึงเห็นสวาน้อยคนนั้นซึ่งเป็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า ดายแล้ว ๑ วันบ้าง ๒ วันบ้าง ๓ วันบ้าง ที่ขึ้นพอง สีเขียวน่าเกลียด น้ำเหลืองไหลน่าเกลียด เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ความมดงาม ความเปล่งปลั่งแต่ก่อนนั้นหายไปแล้ว โทษก็ปรากฏชัดแล้วมิใช่หรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้ข้อนี้ก็ถือว่าเป็นโทษแห่งรูปทั้งหลาย

อีกประการหนึ่ง บุคคลพึงเห็นสวาน้อยคนนั้นซึ่งเป็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า ถูกกาจิกกินบ้าง แร้งทิ้งอยู่บ้าง นกตะกุ่มจิกกินบ้าง สุนัขกัดกินอยู่บ้าง สุนัขจิ้งจอกกัดกินอยู่บ้าง สัตว์เล็ก ๆ หลายชนิดกัดกินอยู่บ้าง เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ความมดงาม ความเปล่งปลั่งแต่ก่อนนั้นหายไปแล้ว โทษก็ปรากฏชัดแล้วมิใช่หรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้ข้อนี้ก็ถือว่าเป็นโทษแห่งรูปทั้งหลาย

อีกประการหนึ่ง บุคคลพึงเห็นสวาน้อยคนนั้นซึ่งเป็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นร่างกระดูก ยังมีเนื้อและเลือด มีเส้นเอ็นผูกมัด ฯลฯ เป็นร่างกระดูก ไม่มีเนื้อแต่เปื้อนเลือด มีเส้นเอ็นผูกมัด ฯลฯ เป็นร่างกระดูก ไม่มีเนื้อและเลือด มีเส้นเอ็นผูกมัด ฯลฯ เป็นร่างกระดูก ไม่มีเส้นเอ็นผูกมัด กระจัดกระจายไปทั่วทุกทิศ คือ กระดูกมีอยู่ทางหนึ่ง กระดูกเท้าอยู่ทางหนึ่ง กระดูกแข้งอยู่ทางหนึ่ง กระดูกขาอยู่ทางหนึ่ง กระดูกสะเอวอยู่ทางหนึ่ง กระดูกสันหลังอยู่ทางหนึ่ง กระดูกซี่โครงอยู่ทางหนึ่ง กระดูกหน้าอกอยู่ทางหนึ่ง กระดูกแขนอยู่ทางหนึ่ง กระดูกไหล่อยู่ทางหนึ่ง กระดูกคออยู่ทางหนึ่ง กระดูกคางอยู่ทางหนึ่ง กระดูกฟันอยู่ทางหนึ่ง หัวกะโหลกอยู่ทางหนึ่ง เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ความมดงาม ความเปล่งปลั่งแต่ก่อนนั้นหายไปแล้ว โทษก็ปรากฏชัดแล้วมิใช่หรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้ข้อนี้ก็ถือว่าเป็นโทษแห่งรูปทั้งหลาย

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๓. มหาทุกขักขันธสูตร

อีกประการหนึ่ง บุคคลพึงเห็นสวาน้อยคนนั้นซึ่งเป็นชาคศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า เหลือแต่กระดูกสีขาว เปรียบเหมือนสังข์ ฯลฯ เหลือแต่ท่อนกระดูกเป็นกอง ๆ ตกค้างมาแรมปี ฯลฯ เป็นกระดูกยุบเป็นผง เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ความมดงาม ความเปล่งปลั่งแต่ก่อนนั้นหายไปแล้ว โทษก็ปรากฏชัดแล้ว มิใช่หรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งรูปทั้งหลาย

อะไรเล่า เป็นการสลัดออกไปจากรูปทั้งหลาย

คือ การกำจัดฉันทราคะ การละฉันทราคะในรูปทั้งหลาย นี้ชื่อว่าการสลัดออกไปจากรูปทั้งหลาย

สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่ง ไม่รู้ชัดคุณแห่งรูปทั้งหลายว่าเป็นคุณ ไม่รู้ชัดโทษแห่งรูปทั้งหลายว่าเป็นโทษ และไม่รู้ชัดการสลัดออกไปจากรูปทั้งหลายว่าเป็นการสลัดออกไปตามความเป็นจริงอย่างนั้น เป็นไปไม่ได้เลยที่พวกเขาเหล่านั้นจักรอบรู้รูปทั้งหลายได้เอง หรือจักชักชวนผู้อื่นเพื่อให้รู้อย่างนั้น และผู้ปฏิบัติตามแล้วก็จักรอบรู้รูปทั้งหลายได้

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งรู้ชัดคุณแห่งรูปทั้งหลายว่าเป็นคุณ รู้ชัดโทษแห่งรูปทั้งหลายว่าเป็นโทษ และรู้ชัดการสลัดออกไปจากรูปทั้งหลายว่าเป็นการสลัดออกไปตามความเป็นจริงอย่างนั้น เป็นไปได้ที่พวกเขาเหล่านั้นจักรอบรู้รูปทั้งหลายได้เอง หรือจักชักชวนผู้อื่นเพื่อให้รู้อย่างนั้น และผู้ปฏิบัติตามแล้วก็จักรอบรู้รูปทั้งหลายได้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๓. มหาทุกขักรัชนสูตร

คุณ โทษ และการสลัดออกไปจากเวทนา

[๑๗๓] ภิกษุทั้งหลาย อะไรเล่า เป็นคุณแห่งเวทนาทั้งหลาย

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุ
ปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ ในสมัยใด ภิกษุสังัดจาก
กามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติ และสุขอันเกิด
จากวิเวกอยู่ ในสมัยนั้น เธอไม่คิดมุ่งเบียดเบียนตน ไม่คิดมุ่งเบียดเบียนผู้อื่น
ทั้งไม่คิดมุ่งเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย ในสมัยนั้น เธอจึงเสวยเวทนาซึ่งไม่มีการเบียดเบียน
นั้นแล เรากล่าวว่าความไม่มุ่งเบียดเบียนกัน เป็นคุณแห่งเวทนาทั้งหลาย

อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุทุติยฌานที่มีความ
ผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุข
อันเกิดจากสมาธิอยู่ ในสมัยใด เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุทุติยฌาน
 ฯลฯ ในสมัยนั้น เธอย่อมไม่คิดมุ่งเบียดเบียนตน ฯลฯ เรากล่าวว่าความไม่คิด
มุ่งเบียดเบียนกัน เป็นคุณแห่งเวทนาทั้งหลาย

อีกประการหนึ่ง เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ
เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า 'ผู้มีอุเบกขา
มีสติ อยู่เป็นสุข' ในสมัยใด เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุมีอุเบกขา ฯลฯ ในสมัยนั้น
เธอย่อมไม่คิดมุ่งเบียดเบียนตน ฯลฯ เรากล่าวว่าความไม่คิดมุ่งเบียดเบียนกัน
เป็นคุณแห่งเวทนาทั้งหลาย

อีกประการหนึ่ง เพราะละสุขและทุกขได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไป
ก่อนแล้ว ภิกษุบรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกขไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่
ในสมัยใด เพราะละสุขและทุกขได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว ภิกษุ
บรรลุจตุตถฌาน ฯลฯ ในสมัยนั้น เธอย่อมไม่คิดมุ่งเบียดเบียนตน ไม่คิดมุ่ง
เบียดเบียนผู้อื่น ทั้งไม่คิดมุ่งเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่าย

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่าความไม่คิดมุ่งเบียดเบียนกัน เป็นคุณแห่งเวทนา
ทั้งหลาย

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๓. มหาทุกขัขันธสูตร

[๑๗๔] ภิกษุทั้งหลาย **อะไรเล่า เป็นโทษแห่งเวทนาทั้งหลาย**

คือ การที่เวทนาไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา นี้ชื่อว่า
โทษแห่งเวทนาทั้งหลาย

อะไรเล่า เป็นการสลัดออกไปจากเวทนาทั้งหลาย

คือ การกำจัดฉันทราคะ การละฉันทราคะในเวทนาทั้งหลายได้ นี้ชื่อว่าการ
สลัดออกไปจากเวทนาทั้งหลาย

สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งไม่รู้ชัดคุณแห่งเวทนาทั้งหลายว่าเป็นคุณ
ไม่รู้ชัดโทษแห่งเวทนาทั้งหลายว่าเป็นโทษ และไม่รู้ชัดการสลัดออกไปจากเวทนา
ทั้งหลายว่าเป็นการสลัดออกไปตามความเป็นจริงอย่างนั้น เป็นไปไม่ได้เลยที่พวก
เขาเหล่านั้นจักรอบรู้เวทนาทั้งหลายได้เอง หรือจักชักชวนผู้อื่นเพื่อให้รู้เช่นนั้น
และผู้ปฏิบัติตามแล้วก็จักรอบรู้เวทนาทั้งหลายได้

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งรู้ชัดคุณแห่งเวทนา
ทั้งหลายว่าเป็นคุณ รู้ชัดโทษแห่งเวทนาทั้งหลายว่าเป็นโทษ และรู้ชัดการสลัดออก
ไปจากเวทนาทั้งหลายว่าเป็นการสลัดออกไปตามความเป็นจริงอย่างนั้น เป็นไปได้
ที่พวกเขาเหล่านั้นจักรอบรู้เวทนาทั้งหลายได้เอง หรือจักชักชวนผู้อื่นเพื่อให้รู้อย่าง
นั้น และผู้ปฏิบัติตามแล้วก็จักรอบรู้เวทนาทั้งหลายได้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มหาทุกขัขันธสูตรที่ ๓ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๔. จุฬทุกขกัณฑ์สูตร

๔. จุฬทุกขกัณฑ์สูตร

ว่าด้วยกองทุกขั สูตรเล็ก

[๑๗๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ ในแคว้นสักกะ ครั้งนั้น เจ้าศากยะพระนามว่ามหาณามะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์รู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง แล้วสิ้นกาลนานอย่างนี้ว่า ‘โลภะเป็นอุปกิเลสแห่งจิต โทสะเป็นอุปกิเลสแห่งจิต โมหะเป็นอุปกิเลสแห่งจิต’ เมื่อเป็นเช่นนั้น บางคราว โลภธรรมยังครอบงำจิตของ ข้าพระองค์ไว้ได้บ้าง โทสธรรมยังครอบงำจิตของข้าพระองค์ไว้ได้บ้าง โมหธรรมยังครอบงำจิตของข้าพระองค์ไว้ได้บ้าง ข้าพระองค์มีความคิดอย่างนี้ว่า ‘ธรรมอะไรเล่าที่ข้าพระองค์ยังละไม่ได้ในภายใน ซึ่งเป็นเหตุให้โลภธรรมยังครอบงำจิตของ ข้าพระองค์ไว้ได้บ้าง โทสธรรมยังครอบงำจิตของข้าพระองค์ไว้ได้บ้าง โมหธรรมยังครอบงำจิตของข้าพระองค์ไว้ได้บ้างเป็นครั้งคราว’”

[๑๗๖] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาณามะ ธรรมในภายในนั้นแล เธอยัง ละไม่ได้ ซึ่งเป็นเหตุให้โลภธรรมครอบงำจิตของเธอไว้ได้บ้าง โทสธรรมครอบงำจิต ของเธอไว้ได้บ้าง โมหธรรมครอบงำจิตของเธอไว้ได้บ้างเป็นครั้งคราว ถ้าเธอจักละ ธรรมในภายในนั้นได้แล้ว เธอก็จะไม่พึงอยู่ครองเรือน ไม่พึงบริโภคมกาม แต่เพราะ เธอละธรรมในภายในนั้นยังไม่ได้ เธอจึงยังอยู่ครองเรือน ยังบริโภคมกาม

[๑๗๗] แมหากอริยสาวกเห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบว่า ‘กาม ทั้งหลายมีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ่มาก’ ก็ตาม แต่ อริยสาวกนั้นก็ยังไม่บรรลุมานที่มีปีติและสุข^๑ที่ปราศจากกามทั้งหลาย ปราศจาก

เชิงอรรถ :

^๑ ฌานที่มีปีติและสุข หมายถึงปฐมฌานและทุติยฌาน (ม.ม.อ. ๑/๑๗๗/๓๘๖)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๔. จุฬทุกขกัณฑ์สูตร

อกุศลธรรมทั้งหลาย หรือยังไม่บรรลุลหณะอื่นที่สงบกว่าฉานทั้ง ๒ นั้น ดังนั้น เขาจึงชื่อว่า จะไม่เวียนมาหากามทั้งหลายอีกก็หาไม่^๑ แต่เมื่อใด อริยสาวกเห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า 'กามทั้งหลายมีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ่อริยสาวกนั้น ย่อมบรรลุลหณะที่มีปีติและสุขที่ปราศจากกามทั้งหลาย ปราศจากอกุศลธรรมทั้งหลาย หรือบรรลุลหณะอื่นที่สงบกว่าฉานทั้ง ๒ นั้น เมื่อนั้น เขาจึงชื่อว่า ย่อมไม่เวียนมาหากามทั้งหลายอีก

มหานามะ ก่อนการตรัสรู้ แม้เมื่อครั้งเราเป็นโพธิสัตว์ยังไม่ได้ตรัสรู้ เราก็ก็นึกตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า 'กามทั้งหลายมีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ่อริยสาวกก็ตาม แต่เราก็ก็นึกยังไม่บรรลุลหณะที่มีปีติและสุขที่ปราศจากกามทั้งหลาย ปราศจากอกุศลธรรมทั้งหลาย หรือยังไม่บรรลุลหณะอื่นที่สงบกว่าฉานทั้ง ๒ นั้น ดังนั้นเราจึงปฏิญาณว่าชื่อว่าจะไม่เวียนมาหากามทั้งหลายก็หาไม่ แต่เมื่อใด เราเห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า 'กามทั้งหลายมีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ่อริยสาวกได้บรรลุลหณะที่มีปีติและสุขที่ปราศจากกามทั้งหลาย ปราศจากอกุศลธรรมทั้งหลาย หรือบรรลุลหณะอื่นที่สงบกว่าฉานทั้ง ๒ นั้น เมื่อนั้น เราจึงปฏิญาณว่า ไม่เวียนมาหากามทั้งหลายอีก

คุณแห่งกาม

[๑๗๘] มหานามะ ะไรเล่า เป็นคุณแห่งกามทั้งหลาย

กามคุณ ๕ ประการนี้

กามคุณ ๕ ประการ ะไรบ้าง คือ

๑. รูปที่จะพึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด

เชิงอรรถ :

^๑ ไม่เวียนมาหากามทั้งหลายอีกก็หาไม่ หมายถึงยังจะต้องกลับมาหากามทั้งหลายได้อีก เพราะไม่มีสมุจเฉทปหาน (ละได้เด็ดขาด) ด้วยมรรค ๒ (อนาคามีมรรคและอรหัตตมรรค) ทั้งนี้เพราะพระอริยสาวก แม้จะบรรลุมรรค ๒ (โสดาปัตติมรรคและสกทาคามีมรรค) แล้ว แต่ก็ยังไม่บรรลุลหณะหรือมรรคเบื้องสูง (ม.ม.อ. ๑/๑๗๗/๓๘๖)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๔. จุฬทุกขกัณฑ์สูตร

๒. เสียงที่จะพึงรู้แจ้งทางหู ฯลฯ

๓. กลิ่นที่จะพึงรู้แจ้งทางจมูก ...

๔. รสที่จะพึงรู้แจ้งทางลิ้น ...

๕. โภกฐัพพะที่จะพึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ
ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด

กามคุณมี ๕ ประการนี้แล

การที่สุข โสมนัสเกิดขึ้นเพราะอาศัยกามคุณ ๕ ประการ นี้ชื่อว่าเป็นคุณ
แห่งกามทั้งหลาย

โทษแห่งกาม

อะไรเล่า เป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย

คือ กุลบุตรในโลกนี้เลี้ยงชีวิตด้วยการประกอบศิลปะใด คือ ด้วยการนับ
คะแนน การคำนวณ การนับจำนวน การไถ การค้าขาย การเลี้ยงโค การยิงธนู
การรับราชการ หรือด้วยศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง อดทนต่อความหนาว ทรากตรำ
ต่อความร้อน เตื่อตร้อนเพราะสัมผัสแห่งเปลือก ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน
(และ)ตายเพราะความหิวกระหาย แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็น
กองทุกข์ที่จะพึงเห็นได้เอง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด
เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล

ถ้าเมื่อกุลบุตรนั้นขยัน พากเพียร พยายามอยู่อย่างนี้ โภคสมบัติเหล่านั้น
ย่อมไม่สัมฤทธิ์ผล เขาเศร้าโศก ลำบาก รำพัน ตีอก คร่ำครวญ ถึงความหลงเพ้อว่า
'ความขยันของเราเป็นโมฆะหนอ ความพยายามของเราก็ไม่มีผลเลยหนอ' แม้ข้อนี้
ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่จะพึงเห็นได้เอง มีกามเป็นเหตุ
มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๔. จุฬทุกขกัณฑ์สูตร

ถ้าเมื่อกุลบุตรนั้นขยัน พากเพียร พยายามอยู่อย่างนี้ โภคสมบัติเหล่านั้น ย่อมไม่สัมฤทธิ์ผล เขากลับเสวยทุกขโทมนัสอันมีเหตุมาจากการรักษาโภคสมบัติ เหล่านั้นว่า 'ทำอย่างไร พระราชาจะไม่พึงริบโภคสมบัติทั้งหลายของเรา พวกโจร จะไม่พึงลักไป ไฟจะไม่พึงไหม้ น้ำจะไม่พึงพัดไป หรือทายาทผู้ไม่เป็นที่รักจะไม่ พึงแย่งไป' เมื่อกุลบุตรนั้นรักษาคุ้มครองอยู่อย่างนี้ พระราชาริบโภคสมบัตินั้นไปก็ดี พวกโจรปล้นเอาไปก็ดี ไฟไหม้เสียก็ดี น้ำพัดไปก็ดี ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักแย่งเอาไปก็ดี เขาเศร้าโศก ลำบาก รำพัน ตีอก คร่ำครวญ ถึงความหลงเพ้อว่า 'สิ่งใดเคย เป็นของเรา แม้สิ่งนั้นก็ไม่เป็นของเรา' แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่จะพึงเห็นได้เอง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล

อีกประการหนึ่ง เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ เพราะกามเป็น เหตุเกิด เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล พระราชาทรงวิวาทกับพระราชาก็ได้ กษัตริย์วิวาทกับกษัตริย์ก็ได้ พราหมณ์วิวาทกับพราหมณ์ก็ได้ คหบดีวิวาทกับ คหบดีก็ได้ มารดาวิวาทกับบุตรก็ได้ บุตรวิวาทกับมารดาก็ได้ บิดาวิวาทกับบุตรก็ได้ บุตรวิวาทกับบิดาก็ได้ พี่ชายน้องชายวิวาทกับพี่ชายน้องชายก็ได้ พี่ชายน้องชาย วิวาทกับพี่สาวน้องสาวก็ได้ พี่สาวน้องสาววิวาทกับพี่ชายน้องชายก็ได้ สหายวิวาท กับสหายก็ได้ ชนเหล่านั้นก่อการทะเลาะ ก่อการแก่งแย่ง และก่อการวิวาทกันใน ที่นั้น ทำร้ายกันและกันด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วย ศัสตราบ้าง ชนเหล่านั้นจึงเข้าถึงความตายบ้าง ทุกข์ปางตายบ้าง แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่า เป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่จะพึงเห็นได้เอง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็น ต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล

อีกประการหนึ่ง เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ เพราะกามเป็น เหตุเกิด เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลาย ชนทั้งหลายถือดาบและโล่ จับธนูพาดลูกศร แล้ววิ่งเข้าสู่สงครามปะทะกันทั้ง ๒ ฝ่าย เมื่อพวกเขาถึงลูกศรไปบ้าง พุ่งหอกไปบ้าง กวาดแกว่งดาบฟันกันบ้าง ชนเหล่านั้นถูกลูกศรเสียบเอาบ้าง ถูกหอกแทงเอาบ้าง ถูกดาบตัดศีรษะบ้าง ชนเหล่านั้นจึงเข้าถึงความตายบ้าง ทุกข์ปางตายบ้าง แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่จะพึงเห็นได้เอง มีกามเป็นเหตุ มีกาม เป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๔. จุฬทุกขกัณฑ์สูตร

อีกประการหนึ่ง เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ เพราะกามเป็นเหตุเกิด เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลาย ชนทั้งหลายถือดาบและโล่ จับธนูพาดลูกศร แล้ววิ่งเข้าไปยังเชิงกำแพงที่ฉาบด้วยเปือกตมร้อน เมื่อพวกเขายิงลูกศรไปบ้าง ฟุ้งหอกไปบ้าง กวาดแกว่งดาบฟันกันบ้าง ชนเหล่านั้นถูกลูกศรเสียบเอาบ้าง ถูกหอกแทงเอาบ้าง ถูกมูลโคร่อนรดบ้าง ถูกคราดสับบ้าง ถูกดาบตัดศีรษะบ้าง ชนเหล่านั้นจึงเข้าถึงความตายบ้าง ทุกข์ปางตายบ้าง แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่จะพึงเห็นได้เอง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั่นแล

อีกประการหนึ่ง เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ เพราะกามเป็นเหตุเกิด เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลาย ชนทั้งหลายตัดช่องย่องเบาบ้าง ขโมยยกเคี้ยวบ้าง ปล้นบ้านบ้าง ดักจี้ในทางเปลี่ยวบ้าง ละเมิดภรรยาผู้อื่นบ้าง พระราชา ก็รับสั่งให้จับเขาลงอาญาด้วยประการต่าง ๆ คือ เขียนด้วยแสบ้าง เขียนด้วยหวายบ้าง ตีด้วยไม้พลองบ้าง ฯลฯ^๑ เอาผ้าพันตัวรดน้ำมันแล้วจุดไฟเผาบ้าง พันมือแล้วจุดไฟต่างคบบ้าง ถลกหนังตั้งแต่คอถึงข้อเท้าให้ลุกเดินเหยียบหนังจนลัมลงบ้าง ถลกหนังตั้งแต่คอถึงขั้วเอว ทำให้มองดูเหมือนนุ่งผ้าคากรองบ้าง สวมปลอกเหล็กที่ข้อศอกและเข่าแล้วเสียบหลาวทั้งห้าทิศเอาไฟเผาบ้าง ใช้เบ็ดเกี่ยวหนัง เนื้อ เอ็นออกมาบ้าง ฉีกเนื้อออกเป็นแวน ๆ เหมือนเหรียญกษาปณ์บ้าง ฉีกเนื้อ เอ็นออกเหลือไว้แต่กระดูกบ้าง ใช้หลาวแทงช่องหูให้ทะลุถึงกันบ้าง เสียบให้ติดดินแล้วจับหมุนได้รอบบ้าง ทบกระดูกให้แหลกแล้วถลกหนังออกเหลือไว้แต่กองเนื้อเหมือนตั้งใบไม้บ้าง รดตัวด้วยน้ำมันที่กำลังเดือดพล่านบ้าง ให้สุนัขกัดกินจนเหลือแต่กระดูกบ้าง ให้นอนบนหลาวเหล็กทั้งเป็นบ้าง ตัดศีรษะออกด้วยดาบบ้าง ชนเหล่านั้นจึงถึงความตายบ้าง ทุกข์ปางตายบ้าง แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่จะพึงเห็นได้เอง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั่นแล

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเนื้อความเต็มในข้อ ๑๖๙ (มหาทุกขกัณฑ์สูตร) หน้า ๑๗๐ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๔. จุฬทุกขกัณฑ์สูตร

อีกประการหนึ่ง เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ เพราะกามเป็นเหตุเกิด เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลาย ชนทั้งหลายประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต ครั้นประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตแล้ว หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่า เป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่จะพึงเห็นได้เอง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล

ลัทธิของนิครนถ์

[๑๗๙] มหานามะ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่ภูเขาศิขณภูฏ เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น ณ ตำบลกาฬศิลาข้างภูเขาอิสสิคิลิ นิครนถ์เป็นจำนวนมากถือการยืนเป็นวัตร ปฏิเสศการนั่ง เสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความพยายาม ครั้งนั้น เราออกจากที่หลีกเร้นในเวลาเย็น เข้าไปหานิครนถ์เหล่านั้นจนถึงตำบลกาฬศิลาข้างภูเขาอิสสิคิลิ แล้วได้กล่าวกับนิครนถ์เหล่านั้นว่า 'นิครนถ์ทั้งหลาย ไฉนเล่า ท่านทั้งหลายจึงถือการยืนเป็นวัตร ปฏิเสศการนั่ง เสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความพยายาม' เมื่อเรากล่าวอย่างนั้นแล้ว นิครนถ์เหล่านั้นได้กล่าวกับเราว่า 'ท่านผู้มีอายุ นิครนถ์ นาฏบุตรเป็นสัพพัญญู(ผู้รู้ทุกสิ่ง) เห็นสิ่งทั้งปวง ปฏิญญาญาณทัสสนะ อย่างเบ็ดเสร็จว่า 'เมื่อเราเดิน ยืน หลับ และตื่นอยู่ ญาณทัสสนะได้ปรากฏต่อเนื่องตลอดไป'^๑ นิครนถ์ นาฏบุตรนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า 'นิครนถ์ทั้งหลายผู้เจริญ บาปกรรมที่ท่านทำแล้วในกาลก่อนมีอยู่ พวกท่านจงสลัดบาปกรรมนั้นด้วยปฏิบัติที่ทำได้ยากอันเผ็ดร้อนนี้ ข้อที่ท่านทั้งหลาย สรรวมกาย สรรวมวาจา สรรวมใจ ในกาลบัดนี้นั้น เป็นการไม่กระทำบาปกรรมต่อไป เพราะกรรมเก่าสิ้นสุดไปเพราะตบะ (การบำเพ็ญเพียรอย่างหนัก) เพราะไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่ในอำนาจ(แห่งกรรม)ต่อไป เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป กรรมจึงสิ้นไป เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป คำที่นิครนถ์ นาฏบุตร กล่าวแล้วนั้นถูกใจและชอบใจเราทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น พวกเราจึงมีใจยินดี'

เชิงอรรถ :

^๑ ดู อจ.นวก. (แปล) ๒๓/๓๘/๕๑๕

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๔. จุฬทุกขกัณฑ์สูตร

[๑๘๐] มหานามะ เมื่อพวกนิครนถ์กล่าวอย่างนี้แล้ว เราได้กล่าวกับนิครนถ์เหล่านั้นว่า ‘นิครนถ์ทั้งหลาย พวกท่านรู้ใหม่ว่า ‘เมื่อก่อน เราทั้งหลายได้มีแล้ว มิใช่ไม่ได้มีแล้ว’

พวกนิครนถ์ตอบว่า ‘ท่านพระโคตม ข้อนี้อันได้เป็นดังนั้น’

ตถาคตถามว่า ‘พวกท่านรู้ใหม่ว่า ‘เมื่อก่อน เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้ มิใช่ไม่ได้ทำไว้’

พวกนิครนถ์ตอบว่า ‘ท่านพระโคตม ข้อนี้อันได้เป็นดังนั้น’

ตถาคตถามว่า ‘พวกท่านรู้ใหม่ว่า ‘เมื่อก่อน เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรม เช่นนี้บ้าง ๆ’

พวกนิครนถ์ตอบว่า ‘ท่านพระโคตม ข้อนี้อันได้เป็นดังนั้น’

ตถาคตถามว่า ‘พวกท่านรู้ใหม่ว่า ‘เมื่อก่อน ทุกข์เท่านี้เราสลัดได้แล้ว ทุกข์เท่านี้เราพึงสลัดเสีย หรือเมื่อเราสลัดทุกข์เท่านี้ได้แล้ว ก็จักเป็นอันสลัดทุกข์ได้ทั้งหมด’

พวกนิครนถ์ตอบว่า ‘ท่านพระโคตม ข้อนี้อันได้เป็นดังนั้น’

ตถาคตถามว่า ‘พวกท่านรู้จักการละอกุศลธรรมทั้งหลาย การบำเพ็ญกุศลธรรมทั้งหลายในปัจจุบันหรือ’

พวกนิครนถ์ตอบว่า ‘ท่านพระโคตม ข้อนี้อันได้เป็นดังนั้น’

ตถาคตถามว่า ‘ท่านนิครนถ์ทั้งหลาย ได้ยินมาว่า พวกท่านไม่รู้ว่ ‘เมื่อก่อน เราทั้งหลายได้มีแล้ว มิใช่ไม่ได้มีแล้ว’ ‘ไม่รู้ว่ ‘เมื่อก่อน เราได้ทำบาปกรรมไว้ มิใช่ไม่ได้ทำไว้’ ‘ไม่รู้ว่ ‘เราได้ทำบาปกรรมเช่นนี้บ้าง ๆ’ ‘ไม่รู้ว่ ‘ทุกข์เท่านี้เราสลัดได้แล้ว ทุกข์เท่านี้เราพึงสลัดเสีย หรือเมื่อเราสลัดทุกข์เท่านี้ได้แล้ว ก็จักเป็นอันสลัดทุกข์ได้ทั้งหมด’ ‘ไม่รู้ว่ ‘รู้จักการละอกุศลธรรมทั้งหลาย การบำเพ็ญกุศลธรรมทั้งหลายในปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้ที่บวชในพวกนิครนถ์ก็เฉพาะแต่พวกคนโหดร้าย มีมือเปื้อนเลือด ทำกรรมชั่วช้า กลับมาเกิดในหมู่มนุษย์ในโลก’

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๔. จุฬทุกขกัณฑ์สูตร

บุคคลผู้อยู่เป็นสุข

พวกนิครนถ์ตอบว่า 'ท่านพระโคตม บุคคลมิใช่จะพึงประสบความสุขได้ด้วยความสุข แต่จะพึงประสบความสุขได้ด้วยความทุกข์ ถ้าบุคคลจักประสบความสุขได้ด้วยความสุข พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพแคว้นมคธก็คงจะประสบความสุข เพราะพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพแคว้นมคธจะอยู่เป็นสุขกว่าท่านพระโคตม'

ตถาคตถามว่า 'นิครนถ์ทั้งหลายกล่าววาทาหาเหตุอันไม่ทันพิจารณาอย่างแน่แท้ว่า 'บุคคลมิใช่จะพึงประสบความสุขได้ด้วยความสุข แต่จะพึงประสบความสุขได้ด้วยความทุกข์ ถ้าบุคคลจักประสบความสุขได้ด้วยความสุข พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพแคว้นมคธก็คงจะประสบความสุข เพราะพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพแคว้นมคธจะอยู่เป็นสุขยิ่งกว่าท่านพระโคตม' แต่ที่เราเท่านั้นที่พวกท่านควรซักถามในเนื้อความนั้นว่า 'บรรดาท่านทั้งหลาย ใครเล่าหนออยู่เป็นสุขกว่ากัน พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพแคว้นมคธ หรือท่านพระโคตมเอง'

พวกนิครนถ์ตอบว่า 'พวกข้าพเจ้ากล่าววาทาหาเหตุอันไม่ทันพิจารณาอย่างแน่แท้ว่า 'บุคคลมิใช่จะพึงประสบความสุขได้ด้วยความสุข แต่จะพึงประสบความสุขได้ด้วยความทุกข์ ถ้าบุคคลจักประสบความสุขได้ด้วยความสุข พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพแคว้นมคธก็คงจะประสบความสุข เพราะพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพแคว้นมคธจะอยู่เป็นสุขกว่าท่านพระโคตม' ขอโอกาสหยุดเรื่องนี้ไว้เพียงเท่านี้ แม้บัดนี้พวกข้าพเจ้าจะถามท่านพระโคตมบ้างว่า 'บรรดาท่านทั้งหลาย ใครเล่าหนออยู่เป็นสุขกว่ากัน พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพแคว้นมคธ หรือท่านพระโคตมเอง'

ตถาคตถามว่า 'ถ้าอย่างนั้น ในเนื้อความข้อนั้น เราจักถามพวกท่านนั้นแล้วว่า 'พวกท่านเข้าใจอย่างไร ควรตอบอย่างนั้น พวกท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพแคว้นมคธไม่ทรงเคลื่อนไหวกวพระวรกาย ไม่มีพระดำรัสสามารถเสวยสุขโดยส่วนเดียวอยู่ตลอด ๗ คีณ ๗ วันหรือ'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๔. จุฬทุกขกัณฑ์สูตร

พจนิกครนถ์ตอบว่า ‘ท่านพระโคตม ข้อนี้มิได้เป็นดั่งนั้น’

ตถาคคตถถามว่า ‘พวกท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร พระเจ้าพิมพิสาร
จอมทัพแคว้นมคธไม่ทรงเคลื่อนไหวกษัตริย์ ‘ไม่มีพระดำรัส สามารถเสวยสุข
โดยส่วนเดียวอยู่ตลอด ๖ ค่ำ ๖ วัน ... ๕ ค่ำ ๕ วัน ... ๔ ค่ำ ๔ วัน ...
๓ ค่ำ ๓ วัน ... ๒ ค่ำ ๒ วัน พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพแคว้นมคธไม่ทรง
เคลื่อนไหวกษัตริย์ ‘ไม่มีพระดำรัส สามารถเสวยสุขโดยส่วนเดียวอยู่ตลอด ๑
ค่ำ ๑ วันได้หรือ’

พจนิกครนถ์ตอบว่า ‘ท่านพระโคตม ข้อนี้มิได้เป็นดั่งนั้น’

ตถาคคตถถามว่า ‘เราไม่เคลื่อนไหวกษัตริย์ ไม่พูด สามารถเสวยสุขโดยส่วนเดียว
อยู่ตลอด ๑ ค่ำ ๑ วัน ... ๒ ค่ำ ๒ วัน ... ๓ ค่ำ ๓ วัน ... ๔ ค่ำ ๔
วัน ... ๕ ค่ำ ๕ วัน ... ๖ ค่ำ ๖ วัน เราไม่เคลื่อนไหวกษัตริย์ ไม่พูด
สามารถเสวยสุขโดยส่วนเดียวอยู่ตลอด ๗ ค่ำ ๗ วัน พวกท่านเข้าใจความข้อ
นั้นว่าอย่างไร เมื่อเป็นเช่นนี้ ใครเล่าจะอยู่เป็นสุขกว่ากัน พระเจ้าพิมพิสาร
จอมทัพแคว้นมคธหรือเราเอง’

พจนิกครนถ์ตอบว่า ‘เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านพระโคตมเท่านั้น อยู่เป็นสุขกว่า
พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพแคว้นมคธ’

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภษิตนี้แล้ว เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะทรงมีใจ
ยินดีชื่นชมพระภษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

จุฬทุกขกัณฑ์สูตรที่ ๔ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๕. อนุมานสูตร

๕. อนุมานสูตร

ว่าด้วยการเปรียบตนกับผู้อื่น

ธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก

[๑๘๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง ท่านพระมหาโมคคัลลานะ พำนักอยู่ ณ เกสกอฬารสถาน ที่ให้อภัยแก่หมู่นีเอ เขตกรุงสงฆุมารคิระ ในแคว้นภัคคะ ณ ที่นั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ได้เรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะจึงได้กล่าวเรื่องนี้ว่า

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าภิกษุพิจารณาว่า ‘ขอท่านจงว่ากล่าวข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเป็นผู้ที่ท่านควรว่ากล่าวได้’ แต่ภิกษุนั้นเป็นผู้ว่ายาก มีธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก ไม่อดทน ไม่ยอมรับคำพรั่าสอนโดยเคารพ เมื่อเป็นเช่นนั้น เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายย่อมเข้าใจภิกษุนั้นว่าเป็นผู้ไม่ควรว่ากล่าว ไม่ควรพรั่าสอน และไม่ควรว้าวางใจ

ธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีความปรารถนาที่เป็นบาป ตกอยู่ในอำนาจแห่งความปรารถนาที่เป็นบาป แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีความปรารถนาที่เป็นบาป ตกอยู่ในอำนาจแห่งความปรารถนาที่เป็นบาปนี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก
๒. เป็นผู้ยกตน ช่มผู้อื่น แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ยกตน ช่มผู้อื่นนี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก
๓. เป็นผู้มักโกรธ ถูกความโกรธครอบงำแล้ว แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มักโกรธ ถูกความโกรธครอบงำแล้วนี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๕. อนุมานสูตร

๔. เป็นผู้มักโกรธ ผูกโกรธเพราะความโกรธเป็นเหตุ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มักโกรธ ผูกโกรธเพราะความโกรธเป็นเหตุนี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก
๕. เป็นผู้มักโกรธ ระวางจัดเพราะความโกรธเป็นเหตุ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มักโกรธ ระวางจัดเพราะความโกรธเป็นเหตุนี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก
๖. เป็นผู้มักโกรธ เปล่งวาจาใกล้ความโกรธ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มักโกรธ เปล่งวาจาใกล้ความโกรธนี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก
๗. ถูกใจทแล้วกลับโต้เถียงใจทก แม้ข้อที่ภิกษุถูกใจทแล้วกลับโต้เถียงใจทกนี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก
๘. ถูกใจทแล้วกลับรุกรานใจทก แม้ข้อที่ภิกษุถูกใจทแล้วกลับรุกรานใจทกนี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก
๙. ถูกใจทแล้วกลับปรักปรำใจทก แม้ข้อที่ภิกษุถูกใจทแล้วกลับปรักปรำใจทกนี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก
๑๐. ถูกใจทแล้วกลับพุดกลบเกลื่อน พุดนอกเรื่อง แสดงความโกรธ ความประสงคร้าย และความไม่เชื่อฟังให้ปรากฏ แม้ข้อที่ภิกษุถูกใจทแล้วกลับพุดกลบเกลื่อน พุดนอกเรื่อง แสดงความโกรธ ความประสงคร้าย และความไม่เชื่อฟังให้ปรากฏนี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก
๑๑. ถูกใจทแล้วไม่ยอมอธิบายพฤติกรรม(ของตน) แม้ข้อที่ภิกษุถูกใจทแล้วไม่ยอมอธิบายพฤติกรรม(ของตน)นี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก
๑๒. เป็นผู้ลบหลู่คุณท่าน ดีเสมอ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ลบหลู่คุณท่าน ดีเสมอนี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก
๑๓. เป็นผู้ริษยา ตระหนี่ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ริษยา ตระหนี่นี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๕. อนุมานสูตร

๑๔. เป็นผู้โง่เขลา มีมารยา แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้โง่เขลา มีมารยานี้ ก็
เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่างาย
๑๕. เป็นผู้กระด้าง มักดูหมิ่นผู้อื่น แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้กระด้าง มักดู
หมิ่นผู้อื่นนี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่างาย
๑๖. เป็นผู้ถือความเห็นของตนเป็นใหญ่ ถือรั้น สลัดไต่ยาก แม้ข้อที่
ภิกษุเป็นผู้ถือความเห็นของตนเป็นใหญ่ ถือรั้น สลัดไต่ยากนี้
ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่างาย

ธรรมเหล่านี้เรียกว่า ธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่างาย

ธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่างาย

[๑๘๒] ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าภิกษุไม่พิจารณาไว้ว่า 'ขอท่านจงว่ากล่าว
ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเป็นผู้ที่ท่านควรว่ากล่าวได้' แต่ภิกษุนั้นเป็นผู้ว่างาย มีธรรมที่ทำให้
เป็นผู้ว่างาย เป็นผู้อดทน ยอมรับคำพรั่าสอนโดยเคารพ เมื่อเป็นเช่นนี้ เพื่อน
พรหมจรรย์ทั้งหลายย่อมเข้าใจภิกษุนั้นว่า เป็นผู้ควรว่ากล่าว ควรพรั่าสอน และ
ควรไว้วางใจ

ธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่างาย เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ไม่มีความปรารถนาที่เป็นบาป ไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งความ
ปรารถนาที่เป็นบาป แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ไม่มีความปรารถนาที่
เป็นบาป ไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งความปรารถนาที่เป็นบาปนี้ ก็
เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่างาย
๒. เป็นผู้ไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ไม่ยกตน ไม่ชมผู้
อื่นนี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่างาย
๓. เป็นผู้ไม่มักโกรธ ไม่ถูกความโกรธครอบงำ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้
ไม่มักโกรธ ไม่ถูกความโกรธครอบงำนี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้
ว่างาย

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๕. อนุมานสูตร

๔. เป็นผู้ไม่มักโกรธ ไม่ผูกโกรธเพราะความโกรธเป็นเหตุ แม้ข้อที่
ภิกษุเป็นผู้ไม่มักโกรธ ไม่ผูกโกรธเพราะความโกรธเป็นเหตุนี้
ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่าง่าย
๕. เป็นผู้ไม่มักโกรธ ไม่ระแวงจัดเพราะความโกรธเป็นเหตุ แม้ข้อที่
ภิกษุเป็นผู้ไม่มักโกรธ ไม่ระแวงจัดเพราะความโกรธเป็นเหตุนี้
ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่าง่าย
๖. เป็นผู้ไม่มักโกรธ ไม่เปล่งวาจาใกล้ความโกรธ แม้ข้อที่ภิกษุเป็น
ผู้ไม่มักโกรธ ไม่เปล่งวาจาใกล้ความโกรธนี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้
เป็นผู้ว่าง่าย
๗. ถูกโจทแล้วไม่โต้เถียงโจทก์ แม้ข้อที่ภิกษุถูกโจทแล้วไม่โต้เถียงโจทก์นี้
ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่าง่าย
๘. ถูกโจทแล้วไม่รุกรานโจทก์ แม้ข้อที่ภิกษุถูกโจทแล้วไม่รุกรานโจทก์นี้
ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่าง่าย
๙. ถูกโจทแล้วไม่ปรักปรำโจทก์ แม้ข้อที่ภิกษุถูกโจทแล้วไม่ปรักปรำ
โจทก์นี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่าง่าย
๑๐. ถูกโจทแล้วไม่พุดกลบเกลื่อน ไม่พุดนอกเรื่อง ไม่แสดงความโกรธ
ความประสงค์ร้าย และความไม่เชื่อฟังให้ปรากฏ แม้ข้อที่ภิกษุ
ถูกโจทแล้วไม่พุดกลบเกลื่อน ไม่พุดนอกเรื่อง ไม่แสดงความโกรธ
ความประสงค์ร้าย และความไม่เชื่อฟังให้ปรากฏนี้ ก็เป็นธรรมที่
ทำให้เป็นผู้ว่าง่าย
๑๑. ถูกโจทแล้วยอมอธิบายพฤติกรรม(ของตน) แม้ข้อที่ภิกษุถูกโจท
แล้วยอมอธิบายพฤติกรรม(ของตน)นี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่าง่าย
๑๒. เป็นผู้ไม่ลบหลู่คุณท่าน ไม่ตีเสมอ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ไม่ลบหลู่
คุณท่าน ไม่ตีเสมอนี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่าง่าย
๑๓. เป็นผู้ไม่ริษยา ไม่ตระหนี่ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ไม่ริษยา ไม่ตระหนี่นี้
ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่าง่าย

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๕. อนุมานสูตร

๑๔. เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยานี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่างาย

๑๕. เป็นผู้ไม่กระด้าง ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ไม่กระด้าง ไม่ดูหมิ่นผู้อื่นนี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่างาย

๑๖. เป็นผู้ไม่ถือความเห็นของตนเป็นใหญ่ ไม่ถือรั้น สลัดได้ง่าย แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ไม่ถือความเห็นของตนเป็นใหญ่ ไม่ถือรั้น สลัดได้ง่ายนี้ ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่างาย

ธรรมเหล่านี้เรียกว่า ธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่างาย

การอนุมานตนเอง

[๑๘๓] ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ในธรรม ๑๖ ประการนั้น ภิกษุควรอนุมานตนเอง^๑ อย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้มีความปรารถนาที่เป็นบาป ตกอยู่ในอำนาจแห่งความปรารถนาที่เป็นบาป ย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา ถ้าเราจะพึงมีความปรารถนาที่เป็นบาป ตกอยู่ในอำนาจแห่งความปรารถนาที่เป็นบาป เราก็คงไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนเหล่าอื่น' ภิกษุเมื่อรู้อย่างนี้ควรคิดว่า 'เราจักไม่เป็นผู้มีความปรารถนาที่เป็นบาป ไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งความปรารถนาที่เป็นบาป'

ภิกษุควรอนุมานตนเองอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้ยกตนข่มผู้อื่นย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา ถ้าเราจะพึงเป็นผู้ยกตนข่มผู้อื่น เราก็คงไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนเหล่าอื่น' ภิกษุเมื่อรู้อย่างนี้ควรคิดว่า 'เราจักไม่ยกตน จักไม่ข่มผู้อื่น'

ภิกษุควรอนุมานตนเองอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้มักโกรธ ถูกความโกรธครอบงำ ย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา ถ้าเราจะพึงเป็นผู้มักโกรธ ถูกความโกรธครอบงำ เราก็คงไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนเหล่าอื่น' ภิกษุเมื่อรู้อย่างนี้ควรคิดว่า 'เราจักไม่เป็นผู้มักโกรธ ไม่ถูกความโกรธครอบงำ'

เชิงอรรถ :

^๑ การอนุมานตนเอง หมายถึงภิกษุควรอนุมาน เปรียบเทียบ พิจารณาตนด้วยตนเองเท่านั้น (ม.ม.อ. ๑/๑๘๓/๓๙๐)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๕. อนุมานสูตร

ภิกษุควรอนุมานตนเองอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้มักโกรธ ผูกโกรธ เพราะความโกรธเป็นเหตุ ย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา ถ้าเราจะพึงเป็นผู้มักโกรธ ผูกโกรธเพราะความโกรธเป็นเหตุ เราก็คงไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนเหล่านี้' ภิกษุเมื่อรู้อย่างนี้ควรคิดว่า 'เราจักไม่เป็นผู้มักโกรธ ไม่ผูกโกรธ เพราะความโกรธเป็นเหตุ'

ภิกษุควรอนุมานตนเองอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้มักโกรธ ระวังจัดเพราะความโกรธเป็นเหตุ ย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา ถ้าเราจะพึงเป็นผู้มักโกรธ ระวังจัดเพราะความโกรธเป็นเหตุ เราก็คงไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนเหล่านี้' ภิกษุเมื่อรู้อย่างนี้ควรคิดว่า 'เราจักไม่เป็นผู้มักโกรธ ไม่ระวังจัดเพราะความโกรธเป็นเหตุ'

ภิกษุควรอนุมานตนเองอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้มักโกรธ เปล่งวาจาใกล้ความโกรธ ย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา ถ้าเราจะพึงเป็นผู้มักโกรธ เปล่งวาจาใกล้ความโกรธ เราก็คงไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนเหล่านี้' ภิกษุเมื่อรู้อย่างนี้ควรคิดว่า 'เราจักไม่เป็นผู้มักโกรธ ไม่เปล่งวาจาใกล้ความโกรธ'

ภิกษุควรอนุมานตนเองอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้ถูกโจทแล้วกลับโต้เถียงโจทก์ ย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา ถ้าเราจะพึงถูกโจทแล้วกลับโต้เถียงโจทก์ เราก็คงไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนเหล่านี้' ภิกษุเมื่อรู้อย่างนี้ควรคิดว่า 'เราถูกโจทแล้วจักไม่โต้เถียงโจทก์'

ภิกษุควรอนุมานตนเองอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้ถูกโจทแล้วกลับรุกรานโจทก์ ย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา ถ้าเราถูกโจทแล้วกลับรุกรานโจทก์ เราก็คงไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนเหล่านี้' ภิกษุเมื่อรู้อย่างนี้ควรคิดว่า 'เราถูกโจทแล้วจักไม่รุกรานโจทก์'

ภิกษุควรอนุมานตนเองอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้ถูกโจทแล้วกลับปรีกปรีาโจทก์ ย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา ถ้าเราจะพึงถูกโจทแล้วกลับปรีกปรีาโจทก์ เราก็คงไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนเหล่านี้' ภิกษุเมื่อรู้อย่างนี้ควรคิดว่า 'เราถูกโจทแล้วจักไม่ปรีกปรีาโจทก์'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๕. อนุมานสูตร

ภิกษุควรอนุมานตนเองอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้ถูกโจทแล้วกลับพูดกลบเกลื่อน พุดนอกเรื่อง แสดงความโกรธ ความประสงคร้าย และความไม่เชื่อฟังให้ปรากฏ ย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา ถ้าเราถูกโจทแล้วกลับพูดกลบเกลื่อน พุดนอกเรื่อง แสดงความโกรธ ความประสงคร้าย และความไม่เชื่อฟังให้ปรากฏ เราก็คงไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนเหล่านี้' ภิกษุเมื่อรู้อย่างนี้ควรคิดว่า 'เราถูกโจทแล้วจักไม่พูดกลบเกลื่อน ไม่พุดนอกเรื่อง ไม่แสดงความโกรธ ความประสงคร้าย และความไม่เชื่อฟังให้ปรากฏ'

ภิกษุควรอนุมานตนเองอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้ถูกโจทแล้วไม่ยอมอธิบายพฤติกรรม (ของตน) ย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา ถ้าเราจะฟังถูกโจทแล้วไม่ยอม อธิบายพฤติกรรม(ของตน) เราก็คงไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนเหล่านี้' ภิกษุ เมื่อรู้อย่างนี้ควรคิดว่า 'เราถูกโจทแล้วจักยอมอธิบายพฤติกรรม(ของตน)'

ภิกษุควรอนุมานตนเองอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้ลบหลู่คุณท่าน ดีเสมอ ย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา ถ้าเราจะฟังเป็นผู้ลบหลู่คุณท่าน ดีเสมอ เราก็คงไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนเหล่านี้' ภิกษุเมื่อรู้อย่างนี้ควรคิดว่า 'เรจัก ไม่เป็นผู้ลบหลู่คุณท่าน 'ไม่ดีเสมอ'

ภิกษุควรอนุมานตนเองอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้ริษยา ตระหนี่ ย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา ถ้าเราจะฟังเป็นผู้ริษยา ตระหนี่ เราก็คงไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนเหล่านี้' ภิกษุเมื่อรู้อย่างนี้ควรคิดว่า 'เรจักไม่ริษยา ไม่ตระหนี่'

ภิกษุควรอนุมานตนเองอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้โง่เขลา มีมารยา ย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา ถ้าเราจะฟังเป็นผู้โง่เขลา มีมารยา เราก็คงไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนเหล่านี้' ภิกษุเมื่อรู้อย่างนี้ควรคิดว่า 'เรจักเป็นผู้ไม่โง่เขลา ไม่มีมารยา'

ภิกษุควรอนุมานตนเองอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้กระด้าง ดุหมั่นผู้อื่น ย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา ถ้าเราจะฟังเป็นผู้กระด้าง ดุหมั่นผู้อื่น เราก็คงไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนเหล่านี้' ภิกษุเมื่อรู้อย่างนี้ควรคิดว่า 'เรจักเป็นผู้ไม่กระด้าง ไม่ดุหมั่นผู้อื่น'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๕. อนุมานสูตร

ภิกษุควรอนุมานตนเองอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้ถือความเห็นของตนเป็นใหญ่ ถือรั้น สลัดไต่ยาก ย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา ถ้าเราจะพึงถือความเห็นของตนเป็นใหญ่ ถือรั้น สลัดไต่ยาก เราก็คงไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนเหล่านี้' ภิกษุเมื่อรู้อย่างนี้ควรคิดว่า 'เราจักไม่ถือความเห็นของตนเป็นใหญ่ ไม่ถือรั้น จักเป็นผู้สลัดไต่ได้ง่าย'

การพิจารณาตนเอง

[๑๘๔] ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ในธรรม ๑๖ ประการนั้น ภิกษุควรพิจารณาตนเองอย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้มีความปรารถนาที่เป็นบาป ตกอยู่ในอำนาจแห่งความปรารถนาที่เป็นบาปจริงหรือ' ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้มีความปรารถนาที่เป็นบาป ตกอยู่ในอำนาจแห่งความปรารถนาที่เป็นบาปจริง' ภิกษุนั้นควรพยายามเพื่อละบาปอกุศลธรรมเหล่านั้นเสีย แต่ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เรามีไม่ใช่ผู้มีความปรารถนาที่เป็นบาป มิใช่ผู้ตกอยู่ในอำนาจแห่งความปรารถนาที่เป็นบาป' ภิกษุนั้นผู้ศึกษาอย่างต่อเนื่องในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันกลางคืน พึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์โดยแท้

อีกประการหนึ่ง ภิกษุควรพิจารณาตนเองอย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ยกตนข่มผู้อื่นจริงหรือ' ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ยกตนข่มผู้อื่นจริง' ภิกษุนั้นควรพยายามเพื่อละบาปอกุศลธรรมเหล่านั้นเสีย แต่ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่นเลย' ภิกษุนั้นผู้ศึกษาอย่างต่อเนื่องในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันกลางคืน พึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์โดยแท้

อีกประการหนึ่ง ภิกษุควรพิจารณาตนเองอย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้มักโกรธ ถูกความโกรธครอบงำจริงหรือ' ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้มักโกรธ ถูกความโกรธครอบงำจริง' ภิกษุนั้นควรพยายามเพื่อละบาปอกุศลธรรมเหล่านั้นเสีย แต่ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ไม่มักโกรธ ไม่ถูกความโกรธครอบงำ' ภิกษุนั้นผู้ศึกษาอย่างต่อเนื่องในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันกลางคืน พึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์โดยแท้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๕. อนุมานสูตร

อีกประการหนึ่ง ภิกษุควรพิจารณาตนเองอย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้มักโกรธ ผูกโกรธเพราะความโกรธเป็นเหตุจริงหรือ' ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้มักโกรธ ผูกโกรธเพราะความโกรธเป็นเหตุจริง' ภิกษุนั้นควรพยายามเพื่อละบาปอกุศลธรรมเหล่านั้นเสีย แต่ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ไม่มักโกรธ ไม่ผูกโกรธเพราะความโกรธเป็นเหตุ' ภิกษุนั้นผู้ศึกษาอย่างต่อเนื่องในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันกลางคืน พึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์โดยแท้

อีกประการหนึ่ง ภิกษุควรพิจารณาตนเองอย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้มักโกรธ ระวังจัดเพราะความโกรธเป็นเหตุจริงหรือ' ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้มักโกรธ ระวังจัดเพราะความโกรธเป็นเหตุจริง' ภิกษุนั้นควรพยายามเพื่อละบาปอกุศลธรรมเหล่านั้นเสีย แต่ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ไม่มักโกรธ ไม่ระวังจัดเพราะความโกรธเป็นเหตุ' ภิกษุนั้นผู้ศึกษาอย่างต่อเนื่องในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันกลางคืน พึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์โดยแท้

อีกประการหนึ่ง ภิกษุควรพิจารณาตนเองอย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้มักโกรธ เปล่งวาจาใกล้ความโกรธจริงหรือ' ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้มักโกรธ เปล่งวาจาใกล้ความโกรธจริง' ภิกษุนั้นควรพยายามเพื่อละบาปอกุศลธรรมเหล่านี้เสีย แต่ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ไม่มักโกรธ ไม่เปล่งวาจาใกล้ความโกรธ' ภิกษุนั้นผู้ศึกษาอย่างต่อเนื่องในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันกลางคืน พึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์โดยแท้

อีกประการหนึ่ง ภิกษุควรพิจารณาตนเองอย่างนี้ว่า 'เราถูกโจทแล้ว กลับโต้เถียงโจทก์จริงหรือ' ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราถูกโจทแล้วกลับโต้เถียงโจทก์จริง' ภิกษุนั้นควรพยายามเพื่อละบาปอกุศลธรรมเหล่านั้นเสีย แต่ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราถูกโจทแล้วไม่โต้เถียงโจทก์' ภิกษุนั้นผู้ศึกษาอย่างต่อเนื่องในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันกลางคืน พึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์โดยแท้

อีกประการหนึ่ง ภิกษุควรพิจารณาตนเองอย่างนี้ว่า 'เราถูกโจทแล้วกลับรุกรานโจทก์จริงหรือ' ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราถูกโจทแล้วกลับรุกรานโจทก์จริง' ภิกษุนั้นควรพยายามเพื่อละบาปอกุศลธรรมเหล่านั้นเสีย แต่ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราถูกโจทแล้วไม่รุกรานโจทก์' ภิกษุนั้นผู้ศึกษาอย่างต่อเนื่องในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันกลางคืน พึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์โดยแท้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๕. อนุมานสูตร

อีกประการหนึ่ง ภิกษุควรพิจารณาตนเองอย่างนี้ว่า 'เราถูกโจทแล้วกลับ
ปรีกปรัโจทก์จริงหรือ' ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราถูกโจทแล้วกลับปรีกปรั
โจทก์จริง' ภิกษุนั้นควรพยายามเพื่อละบาปอกุศลกรรมเหล่านั้นเสีย แต่ถ้า
พิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราถูกโจทแล้วไม่ปรีกปรัโจทก์' ภิกษุนั้นผู้ศึกษาอย่าง
ต่อเนื่องในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันกลางคืน พึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์
โดยแท้

อีกประการหนึ่ง ภิกษุควรพิจารณาตนเองอย่างนี้ว่า 'เราถูกโจทแล้วกลับพูด
กลบเกลื่อน พูดนอกเรื่อง แสดงความโกรธ ความประสงคร้าย และความไม่เชื่อฟัง
ให้ปรากฏจริงหรือ' ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราถูกโจทแล้วกลับพูดกลบเกลื่อน
พูดนอกเรื่อง แสดงความโกรธ ความประสงคร้าย และความไม่เชื่อฟังให้ปรากฏจริง'
ภิกษุนั้นควรพยายามเพื่อละบาปอกุศลกรรมเหล่านั้นเสีย แต่ถ้าพิจารณาอยู่รู้
อย่างนี้ว่า 'เราถูกโจทแล้วไม่พูดกลบเกลื่อน ไม่พูดนอกเรื่อง ไม่แสดงความโกรธ
ความประสงคร้าย และความไม่เชื่อฟังให้ปรากฏ' ภิกษุนั้นผู้ศึกษาอย่างต่อเนื่องใน
กุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันกลางคืน พึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์โดยแท้

อีกประการหนึ่ง ภิกษุควรพิจารณาตนเองอย่างนี้ว่า 'เราถูกโจทแล้ว ไม่ยอม
อธิบายพฤติกรรม(ของตน)จริงหรือ' ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราถูกโจทแล้ว
'ไม่ยอมอธิบายพฤติกรรม(ของตน)จริง' ภิกษุนั้นควรพยายามเพื่อละบาปอกุศลกรรม
เหล่านั้นเสีย แต่ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราถูกโจทแล้วยอมอธิบายพฤติกรรม
(ของตน)' ภิกษุนั้นผู้ศึกษาอย่างต่อเนื่องในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันกลางคืน
พึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์โดยแท้

อีกประการหนึ่ง ภิกษุควรพิจารณาตนเองอย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ลบหลู่คุณท่าน
ดีเสมอจริงหรือ' ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ลบหลู่คุณท่าน ดีเสมอจริง'
ภิกษุนั้นควรพยายามเพื่อละบาปอกุศลกรรมเหล่านั้นเสีย แต่ถ้าพิจารณาอยู่รู้
อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ไม่ลบหลู่คุณท่าน ไม่ดีเสมอ' ภิกษุนั้นผู้ศึกษาอย่างต่อเนื่องใน
กุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันกลางคืน พึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์โดยแท้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๕. อนุมานสูตร

อีกประการหนึ่ง ภิกษุควรพิจารณาตนเองอย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ริษยา ตระหนี่จริงหรือ' ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ริษยา ตระหนี่จริง' ภิกษุนั้นควรพยายามเพื่อละบาปอกุศลกรรมเหล่านั้นเสีย แต่ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ไม่ริษยา ไม่ตระหนี่' ภิกษุนั้นผู้ศึกษาอย่างต่อเนื่องในกุศลกรรมทั้งหลายทั้งกลางวันกลางคืน พึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์โดยแท้

อีกประการหนึ่ง ภิกษุควรพิจารณาตนเองอย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้โอ้อวด มีมารยาจริงหรือ' ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้โอ้อวด มีมารยาจริง' ภิกษุนั้นควรพยายามเพื่อละบาปอกุศลกรรมเหล่านั้นเสีย แต่ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา' ภิกษุนั้นผู้ศึกษาอย่างต่อเนื่องในกุศลกรรมทั้งหลายทั้งกลางวันกลางคืน พึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์โดยแท้

อีกประการหนึ่ง ภิกษุควรพิจารณาตนเองอย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้กระด้าง ดุหมั่นผู้อื่นจริงหรือ' ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้กระด้าง ดุหมั่นผู้อื่นจริง' ภิกษุนั้นควรพยายามเพื่อละบาปอกุศลกรรมเหล่านั้นเสีย แต่ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ไม่กระด้าง ไม่ดุหมั่นผู้อื่น' ภิกษุนั้นผู้ศึกษาอย่างต่อเนื่องในกุศลกรรมทั้งหลายทั้งกลางวันกลางคืน พึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์โดยแท้

อีกประการหนึ่ง ภิกษุควรพิจารณาตนเองอย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ถือความเห็นของตนเป็นใหญ่ ถือรั้น สลัดไต่ยากจริงหรือ' ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ถือความเห็นของตนเป็นใหญ่ ถือรั้น สลัดไต่ยากจริง' ภิกษุนั้นควรพยายามเพื่อละบาปอกุศลกรรมเหล่านั้นเสีย แต่ถ้าพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า 'เราเป็นผู้ไม่ถือความเห็นของตนเป็นใหญ่ ไม่ถือรั้น สลัดไต่ง่าย' ภิกษุนั้นผู้ศึกษาอย่างต่อเนื่องในกุศลกรรมทั้งหลายทั้งกลางวันกลางคืน พึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์โดยแท้

ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ ย่อมเห็นชัดบาปอกุศลกรรมเหล่านี้แม้ทั้งหมดซึ่งยังละไม่ได้ในตน ภิกษุนั้นควรพยายามเพื่อละบาปอกุศลกรรมเหล่านี้ทั้งหมดนั้นแล แต่ถ้าพิจารณาอยู่ ย่อมเห็นชัดบาปอกุศลกรรมเหล่านี้ทั้งหมดซึ่งละได้แล้วในตน ภิกษุนั้นผู้ศึกษาอย่างต่อเนื่องในกุศลกรรมทั้งหลายทั้งกลางวันกลางคืน พึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์โดยแท้

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๖. เจโตขีลสูตร

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย สตรีหรือบุรุษแรก-runชอบแต่งตัว สองดูใบหน้าของตน ในกระจกเงา หรือในภาชนะน้ำใสสะอาดบริสุทธิ์ ถ้าพบไฟหรือผ้าที่ใบหน้านั้นยอม พยายามที่จะกำจัดไฟหรือฝ้านั้นนั้นแล หากไม่พบก็จะพอใจว่า 'เป็นโชคของเรา จริง ๆ ใบหน้าของเราหมดจด' แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน ถ้าพิจารณาอยู่ ย่อมเห็นชัฏบาปอกุศลธรรมเหล่านี้แม้ทั้งหมดที่ยังละไม่ได้ ภิกษุนั้นควรพยายาม เพื่อละบาปอกุศลธรรมเหล่านี้แม้ทั้งหมดนั้นแล ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ ย่อมเห็นชัฏ บาปอกุศลธรรมเหล่านี้แม้ทั้งหมดที่ละได้แล้วในตน ภิกษุนั้นผู้ศึกษาอย่างต่อเนื่อง ในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันกลางคืน พึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์โดยแท้"

ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชม ภาษิตของท่านพระมหาโมคคัลลานะ ดังนี้แล

อนุมานสูตรที่ ๕ จบ

๖. เจโตขีลสูตร^๑

ว่าด้วยกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู

[๑๘๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ- บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุ ทั้งหลายมาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย" ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย เป็นไปไม่ได้เลยที่กิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู ๕ ประการ ที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งยังละไม่ได้ กิเลสเครื่องผูกใจ ๕ ประการ ที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ยังตัดไม่ขาด เธอจักถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

เชิงอรรถ :

^๑ ดู อจ.ปญจก. (แปล) ๒๒/๒๐๕-๒๐๖/๓๔๗-๓๕๐, อจ.นวก. (แปล) ๒๓/๗๑-๗๒/๕๕๕-๕๕๘, อจ.ทสก. (แปล) ๒๔/๑๔/๒๒-๒๗

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๖. เจโตขีลสูตร

**กิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู ๕ ประการ ที่ภิกษุนั้นยังละไม่ได้ ะไรบ้าง
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้**

๑. เคลือบแคลง สงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในศาสนา^๑ จิตของ
ภิกษุผู้เคลือบแคลง สงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในศาสนานั้น
ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำ
ต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี่เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู
ประการที่ ๑ ที่ภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อ
ประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังละไม่ได้
๒. เคลือบแคลง สงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในธรรม ฯลฯ
นี่เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปูประการที่ ๒ ที่ภิกษุผู้มีจิตไม่
น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง
เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังละไม่ได้
๓. เคลือบแคลง สงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในสงฆ์ ฯลฯ นี้
เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปูประการที่ ๓ ที่ภิกษุผู้มีจิตไม่น้อม
ไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง
เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังละไม่ได้
๔. เคลือบแคลง สงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในสิกขา(ข้อที่จะ
ต้องศึกษา) ฯลฯ นี่เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปูประการที่ ๔
ที่ภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อ
กระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังละไม่ได้
๕. เป็นผู้โกรธ ไม่พอใจ มีจิตอุกโทสะ(ความคิดประทุษร้าย)กระทบ
มีจิตแข็งกระด้างในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้โกรธ
ไม่พอใจ มีจิตอุกโทสะกระทบ มีจิตแข็งกระด้างในเพื่อนพรหมจรรย์

เชิงอรรถ :

- ^๑ ไม่เลื่อมใสในศาสนา ในที่นี้หมายถึงไม่เชื่อว่าพระสรีระของพระพุทธเจ้าประดับด้วยมหาปฐิสลักษณะ ๓๒
ประการ ไม่เชื่อพระสัพพัญญุตญาณของพระพุทธเจ้าที่สามารถรู้อดีต อนาคต และปัจจุบัน (อง.ปญจก.อ.
๓/๒๐๕/๘๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๑๙๘ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๖. เจโตขีลสูตร

ทั้งหลายนั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนือง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี่เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิต ดุจตะปูประการที่ ๕ ที่ภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนือง เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังละไม่ได้

เหล่านี้ เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู ๕ ประการ ที่ภิกษุนั้นยังละไม่ได้ [๑๘๖] กิเลสเครื่องผูกใจ ๕ ประการ ที่ภิกษุนั้นยังตัดไม่ขาด อะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ไม่ปราศจากความพอใจ ไม่ปราศจากความรัก ไม่ปราศจากความกระหาย ไม่ปราศจากความเร่าร้อน ไม่ปราศจากความทะยานอยากในกาม จิตของภิกษุผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ไม่ปราศจากความพอใจ ไม่ปราศจากความรัก ไม่ปราศจากความกระหาย ไม่ปราศจากความเร่าร้อน ไม่ปราศจากความทะยานอยากในกามนั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนือง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี่เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๑ ที่ภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนือง เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังตัดไม่ขาด
๒. เป็นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัดในกาย ฯลฯ นี่เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๒ ที่ภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนือง เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังตัดไม่ขาด
๓. เป็นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัดในรูป ฯลฯ นี่เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๓ ที่ภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนือง เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังตัดไม่ขาด

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๖. เจโตศีลสูตร

๔. ฉันอาหารตามความต้องการจนอิ่มเกินไป ประกอบความสุขในการนอน ความสุขในการนอนเอกเขนก ความสุขในการหลับอยู่ ฯลฯ นี่เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๔ ที่ภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนือง เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังตัดไม่ขาด

๕. ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยความปรารถนาเป็นเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่ง ว่า 'ด้วยศีล วัตร ดบะ หรือพรหมจรรย์นี้ เราจักเป็นเทพหรือเทพตนใดตนหนึ่ง' จิตของภิกษุผู้ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยความปรารถนาเป็นเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่งว่า 'ด้วยศีล วัตร ดบะ หรือพรหมจรรย์นี้ เราจักเป็นเทพหรือเทพตนใดตนหนึ่ง' ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนือง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี่เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๕ ที่ภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนือง เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังตัดไม่ขาด

เหล่านี้ เป็นกิเลสเครื่องผูกใจ ๕ ประการ ที่ภิกษุนั้นยังตัดไม่ขาด

ภิกษุทั้งหลาย เป็นไปไม่ได้เลยที่กิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู ๕ ประการนี้ ที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งยังละไม่ได้ กิเลสเครื่องผูกใจ ๕ ประการนี้ ที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งยังตัดไม่ขาด เธอจักถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

[๑๘๗] ภิกษุทั้งหลาย เป็นไปได้ที่กิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู ๕ ประการ ที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งละได้แล้ว กิเลสเครื่องผูกใจ ๕ ประการ ที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งตัดขาดแล้ว เธอจักถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

กิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู ๕ ประการ ที่ภิกษุนั้นละได้แล้ว อะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. ไม่เคลือบแคลงสงสัย น้อมใจเชื่อ เลื่อมใสในศาสดา จิตของภิกษุผู้ไม่เคลือบแคลงสงสัย น้อมใจเชื่อ เลื่อมใสในศาสดานั้น ย่อมน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนือง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี่เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๖. เจโตศีลสูตร

ประการที่ ๑ ที่ภิกษุผู้มีจิตน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบ
 เนื่อง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ละได้แล้ว

๒. ไม่เคลือบแคลงสงสัย น้อมใจเชื่อ เลื่อมใสในธรรม ฯลฯ นี้เป็น
 กิเลสเครื่องตรึงจิตตจตะปุประการที่ ๒ ที่ภิกษุผู้มีจิตน้อมไปเพื่อ
 ความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่
 บำเพ็ญเพียร ละได้แล้ว

๓. ไม่เคลือบแคลงสงสัย น้อมใจเชื่อ เลื่อมใสในสงฆ์ ฯลฯ นี้เป็น
 กิเลสเครื่องตรึงจิตตจตะปุประการที่ ๓ ที่ภิกษุผู้มีจิตน้อมไปเพื่อ
 ความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่
 บำเพ็ญเพียร ละได้แล้ว

๔. ไม่เคลือบแคลงสงสัย น้อมใจเชื่อ เลื่อมใสในสิกขา ฯลฯ นี้เป็น
 กิเลสเครื่องตรึงจิตตจตะปุประการที่ ๔ ที่ภิกษุผู้มีจิตน้อมไปเพื่อ
 ความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่
 บำเพ็ญเพียร ละได้แล้ว

๕. เป็นผู้ไม่โกรธ พอใจ มีจิตไม่ถูกโทสะกระทบ มีจิตไม่แข็งกระด้าง
 ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้ไม่โกรธ พอใจ มีจิต
 ไม่ถูกโทสะกระทบ มีจิตไม่แข็งกระด้างในเพื่อนพรหมจรรย์
 ทั้งหลายนั้น ย่อมน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ
 เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี้เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิต
 ตจตะปุประการที่ ๕ ที่ภิกษุผู้มีจิตน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อ
 ประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร ละได้แล้ว

เหล่านี้ เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตตจตะปุ ๕ ประการ ที่ภิกษุนั้นละได้แล้ว
 [๑๘๘] กิเลสเครื่องผูกใจ ๕ ประการ ที่ภิกษุนั้นตัดขาดแล้ว อะไรบ้าง
 คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ปราศจากความกำหนัด ปราศจากความพอใจ ปราศจาก
 ความรัก ปราศจากความกระหาย ปราศจากความเร่าร้อน
 ปราศจากความทะยานอยากในกาม จิตของภิกษุผู้ปราศจากความ
 กำหนัด ปราศจากความพอใจ ปราศจากความรัก ปราศจากความ

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๖. เจโตขีลสูตร

- กระหาย ปราศจากความเร่าร้อน ปราศจากความทะยาน
 อยากในกาม ย่อมโน้มไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ
 เพื่อกระทำต่อเนือง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี่เป็นกิเลสเครื่องผูกใจ
 ประการที่ ๑ ที่ภิกษุผู้มีจิตโน้มไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบ
 เนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนือง เพื่อบำเพ็ญเพียร ดัดขาดแล้ว
๒. เป็นผู้ปราศจากความกำหนัดในกาย ฯลฯ นี่เป็นกิเลสเครื่องผูกใจ
 ประการที่ ๒ ที่ภิกษุผู้มีจิตโน้มไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบ
 เนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนือง เพื่อบำเพ็ญเพียร ดัดขาดแล้ว
๓. เป็นผู้ปราศจากความกำหนัดในรูป ฯลฯ นี่เป็นกิเลสเครื่องผูกใจ
 ประการที่ ๓ ที่ภิกษุผู้มีจิตโน้มไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบ
 เนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนือง เพื่อบำเพ็ญเพียร ดัดขาดแล้ว
๔. จันอาหารตามต้องการจนอิ่มแล้ว ไม่ประกอบความสุขในการนอน
 ความสุขในการนอนเอกเขนก ความสุขในการหลับอยู่ ฯลฯ นี่เป็น
 กิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๔ ที่ภิกษุผู้มีจิตโน้มไปเพื่อความเพียร
 เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำต่อเนือง เพื่อบำเพ็ญเพียร ดัดขาดแล้ว
๕. ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยความปรารถนาเป็นเทพนิกายหมู่ใด
 หมู่หนึ่งว่า 'ด้วยศีล วัตร ดบะ หรือพรหมจรรย์นี้ เราจักเป็น
 เทพหรือเทพตนใดตนหนึ่ง' จิตของภิกษุผู้ไม่ประพฤติพรหมจรรย์
 ด้วยความปรารถนาเป็นเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่งว่า 'ด้วยศีล วัตร
 ดบะ หรือพรหมจรรย์นี้ เราจักเป็นเทพหรือเทพตนใดตนหนึ่ง'
 ย่อมโน้มไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำ
 ต่อเนือง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี่เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๕
 ที่ภิกษุผู้มีจิตโน้มไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อ
 กระทำต่อเนือง เพื่อบำเพ็ญเพียร ดัดขาดแล้ว
- เหล่านี้ เป็นกิเลสเครื่องผูกใจ ๕ ประการ ที่ภิกษุนั้นดัดขาดแล้ว

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๖. เจโตขีลสูตร

ภิกษุทั้งหลาย เป็นไปได้ที่กิเลสเครื่องตรึงจิตตจตะปุ ๕ ประการนี้ ที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งละได้แล้ว กิเลสเครื่องผูกใจ ๕ ประการนี้ ที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งตัดขาดแล้ว เธอจักถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

อุปมาด้วยแม่ไก่ฟักไข่

[๑๘๙] ภิกษุทั้งหลาย เจริญอุทฺธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร^๑ เจริญอุทฺธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร เจริญอุทฺธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร เจริญอุทฺธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขาร มีความเพียรยิ่งเป็นที่ ๕ ภิกษุผู้มีองค์ ๑๕^๒ รวมทั้งความเพียรอันยิ่งอย่างนี้นั้น ย่อมเป็นผู้ควรแก่ความเบื่อหน่ายยิ่ง^๓ ควรแก่การตรัสรู้ และควรแก่การบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม

ไข่ ๘ ฟอง ๑๐ ฟอง หรือ ๑๒ ฟอง ที่แม่ไก่นอนกกไว้อย่างดี ให้ความอบอุ่นอย่างสม่ำเสมอ ฟักแล้วอย่างดี แม้ว่าแม่ไก่นั้นจะไม่เกิดความปรารถนาอย่างนี้ว่า 'ถ้าอย่างไร ขอลูกไก่เหล่านี้พึงไข่ปลายเล็บหรือจะงอยปาก เจาะทำลายเปลือกไข่ ออกมาโดยสวัสดิภาพ' ก็ตาม ถึงอย่างนั้นลูกไก่เหล่านั้น ก็ต้องเจาะทำลายเปลือกไข่ด้วยปลายเล็บหรือจะงอยปากออกมาโดยสวัสดิภาพได้ แม้ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีองค์ ๑๕ รวมทั้งความเพียรอันยิ่งอย่างนี้ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมเป็นผู้ควรแก่ความเบื่อหน่ายยิ่ง ควรแก่การตรัสรู้ และควรแก่การบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม"

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

เจโตขีลสูตรที่ ๖ จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ ฉันทสมาธิ หมายถึงสมาธิที่เกิดจากฉันทะ ปธานสังขาร หมายถึงความเพียรที่มุ่งมั่น (ปธาน) วิริยสมาธิ จิตตสมาธิ และวิมังสาสมาธิ ก็มีอรรถาธิบายเช่นเดียวกัน ในสูตรนี้ เป็นทั้งโลกียะและโลกุตระ (ม.ม.อ. ๑/๑๘๙/๓๙๓)
- ^๒ ภิกษุผู้มีองค์ ๑๕ คือ มีการละกิเลสเครื่องตรึงจิตตจตะปุ ๕ ประการ มีการตัดกิเลสเครื่องผูกใจ ๕ ประการ มีอุทฺธิบาท ๔ ประการ และมีความเพียรอันยิ่ง ๑ รวมเป็น ๑๕ ประการ (ม.ม.อ. ๑/๑๘๙/๓๙๓)
- ^๓ ความเบื่อหน่ายยิ่ง หมายถึงการทำลายกิเลสด้วยญาณ (ม.ม.อ. ๑/๑๘๙/๓๙๓)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๗. วนปัดถสูตร

๗. วนปัดถสูตร

ว่าด้วยการอยู่ป่า

[๑๙๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุ
ทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมบรรยายว่าด้วย
การอยู่ป่าแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

[๑๙๑] “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปอยู่อาศัยป่าที่บึงแห่งใดแห่ง
หนึ่ง เมื่อเธอเข้าไปอยู่อาศัยป่าที่บึงนั้น สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้ง
มั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะ^๑ ที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่สิ้นไป และภิกษุนั้นก็ไม่บรรลุธรรมอันเป็น
แดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ตนยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจฉัยเครื่องดำรงชีวิต คือ
จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัยเภสัชบริขาร^๒ ที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย
ย่อมเกิดขึ้นได้โดยยาก ภิกษุนั้นควรพิจารณาอย่างนี้ว่า ‘เราเข้ามาอยู่อาศัยป่าที่บึงนี้
เมื่อเราเข้ามาอยู่อาศัยป่าที่บึงนี้ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่
ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่สิ้นไป และเราก็ไม่ได้บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษม
จากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจฉัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต
เสนาสนะ และคิลานปัจฉัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้น
ได้โดยยาก’ ภิกษุนั้นควรหลีกเลี่ยงไปจากป่าที่บึงนั้น ‘ไม่ควรอยู่ในเวลากลางคืน หรือใน
เวลากลางวัน

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๔ (สัพพาสวสูตร) หน้า ๑๗ ในเล่มนี้

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๓ ข้อ ๒๓ (สัพพาสวสูตร) หน้า ๒๓ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๗. วนปัดถสูตร

[๑๙๒] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปอยู่อาศัยป่าทิบแห่งใดแห่งหนึ่ง เมื่อเธอเข้าไปอยู่อาศัยป่าทิบนั้น สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่สิ้นไป และภิกษุนั้นก็ไม่ได้บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นได้โดยไมยาก ภิกษุนั้นควรพิจารณาอย่างนี้ว่า 'เราเข้ามาอยู่อาศัยป่าทิบนี้ เมื่อเราเข้ามาอยู่อาศัยป่าทิบนี้ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่สิ้นไป และเราก็ไม่ได้บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นได้โดยไมยาก แต่เราไม่ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเพราะเหตุแห่งจีวร ฯลฯ เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต ฯลฯ เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ เราไม่ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเพราะเหตุแห่งคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร เมื่อเป็นเช่นนั้น เมื่อเราเข้าไปอยู่อาศัยป่าทิบนี้ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่สิ้นไป และเราก็ไม่ได้บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ' ภิกษุนั้นรู้แล้วควรหลีกไปจากป่าทิบนั้น ไม่ควรอยู่

เหตุผลของการอยู่ป่า

[๑๙๓] อนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปอยู่อาศัยป่าทิบแห่งใดแห่งหนึ่ง เมื่อเธอเข้าไปอยู่อาศัยป่าทิบนั้น สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็สิ้นไป และภิกษุนั้นก็บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นได้โดยยาก ภิกษุนั้นควรพิจารณาอย่างนี้ว่า 'เราเข้ามาอยู่อาศัยป่าทิบนี้ เมื่อเราเข้ามาอยู่อาศัยป่าทิบนี้ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไป

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๗. วนปัดลสูตร

ก็สิ้นไป และเราก็บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัช-บริหาร ที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นได้โดยยาก แต่เราไม่ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเพราะเหตุแห่งจีวร ฯลฯ เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต ฯลฯ เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ เราไม่ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเพราะเหตุแห่งคิลานปัจจัยเภสัชบริหาร เมื่อเป็นเช่นนั้น เมื่อเราเข้าไปอยู่อาศัยป่าที่บิณฑิ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็สิ้นไป และเราก็บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ' ภิกษุนั้นรู้แล้ว ควรอยู่ในป่าที่บิณฑินั้น ไม่ควรหลีกไป

[๑๙๔] อนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปอยู่อาศัยป่าที่บิณฑิแห่งใดแห่งหนึ่ง เมื่อเธอเข้าไปอยู่อาศัยป่าที่บิณฑินั้น สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็สิ้นไป และภิกษุนั้นก็บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริหารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นได้โดยไม่ง่าย ภิกษุนี้ควรพิจารณาอย่างนี้ว่า 'เราเข้ามาอยู่อาศัยป่าที่บิณฑิ เมื่อเราเข้ามาอยู่อาศัยป่าที่บิณฑิ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็สิ้นไป และเราก็บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริหารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นได้โดยไม่ง่าย' ภิกษุนี้ควรอยู่ในป่าที่บิณฑินั้นจนตลอดชีวิต ไม่ควรหลีกไป

เหตุผลการอยู่อาศัยบ้านเป็นต้น

[๑๙๕] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปอยู่อาศัยบ้านแห่งใดแห่งหนึ่ง ฯลฯ เข้าไปอยู่อาศัยนิคมแห่งใดแห่งหนึ่ง ฯลฯ เข้าไปอยู่อาศัยนครแห่งใดแห่งหนึ่ง ฯลฯ เข้าไปอยู่อาศัยชนบทแห่งใดแห่งหนึ่ง ฯลฯ เข้าไปอยู่อาศัยบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เมื่อเธอเข้าไปอยู่อาศัยบุคคลนั้น สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่สิ้นไป และภิกษุนี้ก็ไม่บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๗. วณปัดถสูตร

เสนาสนะ และคิลานปัจฉัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นได้โดยยาก ภิกษุนั้นควรพิจารณาอย่างนี้ว่า 'เราเข้าไปอยู่อาศัยบุคคลนี้ เมื่อเราเข้าไปอยู่อาศัยบุคคลนี้ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่สิ้นไป และเราก็ไม่บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจฉัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นได้โดยยาก' ภิกษุนั้นไม่ต้องบอกลา ควรหลีกไปในเวลากลางคืน หรือในเวลากลางวัน ไม่ควรติดตามบุคคลนั้นเลย

[๑๙๖] อนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปอยู่อาศัยบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เมื่อเธอเข้าไปอยู่อาศัยบุคคลนั้น สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่สิ้นไป และภิกษุนั้นก็ไม่ได้บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจฉัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นได้โดยไม่ยาก ภิกษุนั้นควรพิจารณาอย่างนี้ว่า 'เราเข้าไปอยู่อาศัยบุคคลนี้ เมื่อเราเข้าไปอยู่อาศัยบุคคลนี้ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่สิ้นไป และเราก็ไม่บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจฉัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นได้โดยไม่ยาก แต่เราไม่ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเพราะเหตุแห่งจีวร ฯลฯ เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต ฯลฯ เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ เราไม่ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเพราะเหตุแห่งคิลานปัจฉัยเภสัชบริขาร เมื่อเป็นเช่นนั้น เมื่อเราเข้าไปอยู่อาศัยบุคคลนี้ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่สิ้นไปและเราก็ไม่บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ' ภิกษุนั้นถึงรู้แล้วก็ควรบอกลาก่อนแล้วจึงไป ไม่ควรติดตามบุคคลนั้นเลย

[๑๙๗] อนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปอยู่อาศัยบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เมื่อเธอเข้าไปอยู่อาศัยบุคคลนั้น สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๗. วนปัดถสูตร

ที่ยังไม่สิ้นไปก็สิ้นไป และภิกษุนั้นก็บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นได้โดยยาก ภิกษุนั้นควรพิจารณาอย่างนี้ว่า 'เราเข้าไปอยู่อาศัยบุคคลนี้ เมื่อเราเข้าไปอยู่อาศัยบุคคลนี้ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็สิ้นไป และเราก็บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นได้โดยยาก แต่เราไม่ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเพราะเหตุแห่งจีวร ฯลฯ เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต ฯลฯ เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ เราไม่ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเพราะเหตุแห่งคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร เมื่อเป็นเช่นนั้น เมื่อเราเข้าไปอยู่อาศัยบุคคลนี้ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็สิ้นไป และเราก็บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ' ภิกษุนั้นถึงแม้จะรู้แล้วก็ควรติดตามบุคคลนั้น ยังไม่ควรหลีกไป

[๑๙๘] อนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปอยู่อาศัยบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เมื่อเธอเข้าไปอยู่อาศัยบุคคลนั้น สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็สิ้นไป และภิกษุนั้นย่อมบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นได้โดยไม่ยาก ภิกษุนั้นควรพิจารณาอย่างนี้ว่า 'เราเข้าไปอยู่อาศัยบุคคลนี้ เมื่อเราเข้าไปอยู่อาศัยบุคคลนี้ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็สิ้นไปและเราก็บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตจำต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นได้โดยไม่ยาก' ภิกษุนั้นควรติดตามบุคคลนั้นไปจนตลอดชีวิต 'ไม่ควรหลีกไปแม้จะถูกขับไล่ก็ตาม'

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

วณปัดถสูตรที่ ๗ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๘. มธฺปิตกสูตร

๘. มธฺปิตกสูตร

ว่าด้วยธรรมเทศนาอันไพเราะ

[๑๙๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ครั้นในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงกบิลพัสดุ์ กลับจากบิณฑบาตภายหลังเสวย พระกระยาหารเสร็จแล้ว เสด็จเข้าไปยังป่ามหาวันเพื่อทรงพักผ่อนกลางวัน แล้วจึงประทับพักผ่อนกลางวัน ณ โคนต้นมะตูมหนุ่ม ฝ่ายทัญญาปาณิศากยะกำลังเดิน เทียวชมทิวทัศน์ ได้เสด็จเข้าไปยังป่ามหาวันแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค จนถึงต้นมะตูมหนุ่ม แล้วสนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว ยืนขึ้นยืนไม่ต่ำลง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “พระสมณะ มีปกติกล่าวอย่างไร บอกอย่างไร”

ตอบปัญหาทัญญาปาณิศากยะ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ผู้มีอายุ บุคคลมีปกติกล่าวอย่างใดจึงไม่โต้เถียงกับใคร ๆ ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณ-พราหมณ์ เทวดาและมนุษย์แล้วดำรงอยู่ในโลก อนึ่ง สัญญาทั้งหลายย่อมไม่ครอบงำพราหมณ์ผู้อยู่ปราศจากกามทั้งหลาย ผู้ไม่มีความสงสัย ผู้ตัดความคะนองได้ ผู้ปราศจากความทะยานอยากในภพน้อยภพใหญ่ได้โดยประการใด เรามีปกติกล่าวอย่างนั้น บอกอย่างนั้น โดยประการนั้น”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนั้นแล้ว ทัญญาปาณิศากยะสิ้นศรัทธา แลบลิ้น ทำหน้าผากย่นเป็น ๓ รอย ถือไม้เท้าขึ้นแล้วจากไป

[๒๐๐] ครั้นในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่หลีกเร้นเข้าไปยังนิโครธาราม แล้วประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้ว จึงรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๘. มรุตปิณฑิกสูตร

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเข้านี้ เราครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไป
 บิณฑบาตยังกรุงกบิลพัสดุ์ กลับจากบิณฑบาตภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว จึง
 เข้าไปยังป่ามหาวันเพื่อพักผ่อนกลางวัน แล้วนั่งพักผ่อนกลางวัน ณ โคนต้น
 มะตูมหนุ่ม แม้ทัศนทปาณิศากยะก็เดินเที่ยวชมทิวทัศน์เข้าไปยังป่ามหาวัน ครั้น
 แล้วจึงเข้าไปหาเราจนถึงต้นมะตูมหนุ่ม ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ
 พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว ได้ยืนขึ้นยืนไม้เท้าลง ณ ที่สมควร ครั้นแล้วได้ถามเราว่า
 ‘พระสมณะ มีปกติกล่าวอย่างไร บอกอย่างไร’ เมื่อทัศนทปาณิศากยะกล่าวอย่าง
 นั้นแล้ว เราได้ตอบว่า ‘ผู้มีอายุ บุคคลมีปกติกล่าวอย่างใดจึงจะไม่โต้เถียงกับใคร ๆ
 ในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์
 เทวดาและมนุษย์แล้วดำรงอยู่ในโลก อหนึ่ง สัญญาทั้งหลายย่อมไม่ครอบงำ
 พราหมณ์ผู้อยู่ปราศจากกามทั้งหลาย ผู้ไม่มีความสงสัย ผู้ตัดความคะนองได้
 ผู้ปราศจากความทะยานอยากในภพน้อยภพใหญ่ได้โดยประการใด เรามีปกติกล่าว
 อย่างนั้น บอกอย่างนั้น โดยประการนั้น’ เมื่อเรากล่าวอย่างนั้นแล้ว ทัศนทปาณิ-
 ศากยะสันตึระชะ แลบลิ้น ทำหน้าผากย่นเป็น ๓ รอย ถือไม้เท้ายืนขึ้นแล้ว
 จากไป”

ทรงแสดงอุทเทส

[๒๐๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนั้นแล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามพระผู้
 มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคมีปกติตรัสอย่างไรจึงจะไม่
 โต้เถียงกับใคร ๆ ในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อม
 ทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์แล้วดำรงอยู่ในโลก อหนึ่ง สัญญาทั้งหลายจะ
 ไม่ครอบงำพราหมณ์นั้นผู้อยู่ปราศจากกามทั้งหลาย ผู้ไม่มีความสงสัย ผู้ตัดความ
 คะนองได้ ผู้ปราศจากความทะยานอยากในภพน้อยภพใหญ่ได้อย่างไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุ แง่ต่าง ๆ แห่งบัญญัติสัญญา^๑ ย่อม
 ครอบงำบุรุษ เพราะเหตุใด ถ้าสิ่งที่บุคคลจะพึงยินดี จะพึงยอมรับ จะพึงยึดถือ

เชิงอรรถ :

^๑ แง่ต่าง ๆ แห่งบัญญัติสัญญา แปลจากคำว่า ปบัญญัติสัญญาสงฆา แยกอธิบายศัพท์ได้ดังนี้ คำว่า
 ปบัญญัติสัญญา หมายถึงสัญญาอันประกอบด้วยกิเลสเป็นเหตุเน้นซ้ำ คือ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ คำว่า
 สงฆา หมายถึงแง่ต่าง ๆ ดังนั้น ปบัญญัติสัญญาสงฆา จึงแปลว่า แง่ต่าง ๆ แห่งสัญญาอันประกอบด้วย
 กิเลสเป็นเหตุเน้นซ้ำ (ม.ม.อ. ๑/๒๐๑/๔๐๑)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๘. มธุปัททิกสูตร

“ไม่มีในเพราะเหตุนั้น ข้อนี้เป็นที่สุดแห่งราคานุสัย เป็นที่สุดแห่งปฏิฆานุสัย เป็นที่สุดแห่งทิวฏฐานุสัย เป็นที่สุดแห่งวิจิกิจจานุสัย เป็นที่สุดแห่งมานานุสัย เป็นที่สุดแห่งภวาราคานุสัย เป็นที่สุดแห่งอวิชขานุสัย และเป็นที่สุดแห่งการถือท่อนไม้ การถือคัสตรา การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การส่อเสียดยุยง และการกล่าวเท็จ บาปอกุศลธรรมเหล่านี้ ย่อมดับไปโดยไม่เหลือเพราะเหตุนั้น”

ครั้งพระผู้มีพระภาคผู้สุคตเจ้าได้ตรัสดังนี้แล้ว ก็เสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เข้าไปยังที่ประทับ

[๒๐๒] ครั้งนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจากไปไม่นาน ภิกษุเหล่านั้นได้มีความสงสัยว่า “ท่านทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสนี้แก่พวกเราโดยย่อว่า ‘ภิกษุ แง่ต่าง ๆ แห่งปัญจสิญญายอมครอบงำบุรุษเพราะเหตุใด ถ้าสิ่งทีบุคคลจะพึงยินดี จะพึงยอมรับ จะพึงยึดถือ ไม่มีเพราะเหตุนี้ ข้อนี้เป็นที่สุดแห่งราคานุสัย เป็นที่สุดแห่งปฏิฆานุสัย เป็นที่สุดแห่งทิวฏฐานุสัย เป็นที่สุดแห่งวิจิกิจจานุสัย เป็นที่สุดแห่งมานานุสัย เป็นที่สุดแห่งภวาราคานุสัย เป็นที่สุดแห่งอวิชขานุสัย และเป็นที่สุดแห่งการถือท่อนไม้ การถือคัสตรา การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การส่อเสียดยุยง และการกล่าวเท็จ บาปอกุศลธรรมเหล่านี้ ย่อมดับไปโดยไม่เหลือเพราะเหตุนี้’ แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความให้พิสดาร เสด็จลุกจากพุทธอาสน์เข้าไปยังที่ประทับ ใครเล่าหนอ จะพึงชี้แจงเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดารให้พิสดารได้”

ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นเกิดความคิดขึ้นว่า “ท่านมหากัจจานะนี้ พระศาสดาทรงยกย่อง ทั้งเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็สรรเสริญแล้ว และท่านมหากัจจานะก็สามารถจะชี้แจงเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดารให้พิสดารได้ ทางที่ดี เราทั้งหลายควรเข้าไปหาท่านมหากัจจานะจนถึงที่อยู่ แล้วควรสอบถามเนื้อความนี้กับท่านมหากัจจานะ”

ลำดับนั้น ภิกษุเหล่านั้นได้เข้าไปหาท่านพระมหากัจจานะจนถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับท่านพระมหากัจจานะว่า

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๘. มธุปิปตีกสูตร

“ท่านกัจจานะ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสนี้แก่พวกเราโดยย่อว่า ‘ภิกษุ แง่ต่าง ๆ แห่งปัญจสิญญายอมครอบงำบุรุษเพราะเหตุใด ถ้าสิ่งที่คุณคนจะพึงยินดี จะพึงยอมรับ จะพึงยึดถือ ไม่มีเพราะเหตุนั้น ข้อนี้เป็นที่สุดแห่งราคานุสัย ฯลฯ บำปอกุศลธรรมเหล่านี้ ย่อมดับไปโดยไม่เหลือในเพราะเหตุนั้น’ แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความให้พิสดาร ทรงลุกจากพุทธอาสน์เสด็จเข้าไปยังที่ประทับ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงจากไปไม่นาน พวกกระผมได้เกิดความสงสัยว่า ‘พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสนี้แก่พวกเราโดยย่อว่า ‘ภิกษุ แง่ต่าง ๆ แห่งปัญจสิญญายอมครอบงำบุรุษเพราะเหตุใด ถ้าสิ่งที่คุณคนจะพึงยินดี จะพึงยอมรับ จะพึงยึดถือ ไม่มีเพราะเหตุนั้น ข้อนี้เป็นที่สุดแห่งราคานุสัย ฯลฯ บำปอกุศลธรรมเหล่านี้ ย่อมดับไปโดยไม่เหลือในเพราะเหตุนั้น’ แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความให้พิสดาร ทรงลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เสด็จเข้าไปยังที่ประทับ ใครเล่าหนอ จะพึงชี้แจงเนื้อความแห่งอุทเทส ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดารให้พิสดารได้”

ท่านกัจจานะ พวกกระผมคิดว่า ‘ท่านมหากัจจานะนี้เป็นผู้ที่พระศาสดาทรงยกย่อง ทั้งเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็สรรเสริญแล้ว และท่านมหากัจจานะก็สามารถจะชี้แจงเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดารให้พิสดารได้ ทางที่ดี เราทั้งหลายควรเข้าไปหาท่านมหากัจจานะจนถึงที่อยู่ แล้วควรสอบถามเนื้อความนี้กับท่านมหากัจจานะ’ ขอท่านมหากัจจานะจงชี้แจงเถิด”

[๒๐๓] ท่านพระมหากัจจานะจึงตอบว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อุปมาเหมือนบุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ ผ่านโคนและลำต้นของตนไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นไป เขาจะพึงเข้าใจว่าแก่นไม้ต้องแสวงหาที่กิ่งและใบไม้ แม้ฉันใด ข้ออุปไมยนี้ก็ฉันนั้น เมื่อพระศาสดาทรงปรากฏเฉพาะหน้าท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายก็ผ่านพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นไป และจะพึงเข้าใจเนื้อความนั้นว่าต้องสอบถามกับเรา แท้จริง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงรู้สิ่งที่ควรรู้ ทรงเห็นสิ่งที่ควรเห็น เป็นผู้มีพระจักขุ มีพระญาณ มีธรรม เป็นพรหม เป็นผู้เผยแผ่ ประกาศ ขยายเนื้อความ เป็นผู้ให้อมตธรรม เป็นเจ้าของธรรม เป็นพระตถาคต และเวลานี้ก็เป็นเวลาอันสมควรที่พวกท่านจะทูลถามเนื้อความนี้กับพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแล้ว พระองค์ทรงตอบอย่างไร ท่านทั้งหลายควรทรงจำเนื้อความนั้นไว้อย่างนั้น”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๘. มธุปิปตีกสูตร

ภิกษุเหล่านั้นได้กล่าวตอบว่า “ท่านกัจจานะ เป็นความจริงที่พระผู้มีพระภาค ทรงรู้สิ่งทีควรรู้ ทรงเห็นสิ่งทีควรเห็น เป็นผู้มีพระจักข มีพระญาณ มีธรรม เป็นพรหม เป็นผู้เผยแผ่ ประกาศ ขยายเนื้อความ เป็นผู้ให้อมตธรรม เป็นเจ้าของธรรม เป็นพระตถาคต และเวลานี้ก็เป็นเวลาอันสมควรทีพวกกระผมจะทูลถามเนื้อความนี้กับพระผู้มีพระภาค พระองค์ทรงตอบอย่างใด พวกกระผมจะทรงจำเนื้อความนั้นไว้อย่างนั้น อนึ่ง ท่านมหากัจจานะเป็นผู้ทีพระศาสดาทรงยกย่อง ทั้งเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็สรรเสริญแล้ว และท่านมหากัจจานะก็สามารถจะชี้แจงเนื้อความแห่งอุทเทสทีพระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดารให้พิสดารได้ ขอท่านมหากัจจานะไม่ต้องหนักใจชี้แจงเถิด”

พระมหากัจจานะอธิบายอุทเทส

ท่านพระมหากัจจานะกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น ท่านทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี กระผมจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระมหากัจจานะจึงได้กล่าวว่า

[๒๐๔] “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสไว้โดยย่อว่า ‘ภิกษุ แง่ต่าง ๆ แห่งปัญจสิญญาย่อมครอบงำบุรุษเพราะเหตุใด ถ้าสิ่งทีบุคคลจะพึงยินดี จะพึงยอมรับ จะพึงยึดถือ ไม่มีเพราะเหตุ นั้น ข้อนี้เป็นที่สุดแห่งราคานุสัย ฯลฯ บาบอกุศลธรรมเหล่านี้ย่อมดับไปโดยไม่เหลือในเพราะเหตุ นั้น’ แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความให้พิสดาร ทรงลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เสด็จเข้าไปยังทีประทับ กระผมรู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งอุทเทสทีพระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงไว้โดยพิสดารให้พิสดารได้อย่างนี้

จักขวิญญานเกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุและรูปารมณ ความประจวบกันแห่งธรรมทั้ง ๓ เป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงเกิด บุคคลเสวยอารมณ์ใด ย่อมหมายรู้อารมณ์นั้น บุคคลหมายรู้อารมณ์ใดย่อมตริอารมณ์นั้น บุคคลตริอารมณ์ใดย่อมคิดปรุงแต่งอารมณ์นั้น บุคคลคิดปรุงแต่งอารมณ์ใด เพราะความคิดปรุงแต่งอารมณ์นั้นเป็นเหตุ แง่ต่าง ๆ แห่งปัญจสิญญาย่อมครอบงำบุรุษ ในรูปทั้งหลายทีจะพึงรู้แจ้งทางตาทั้งทีเป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๘. มธุปิปนทิกสูตร

โสดริวิญญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยโสดะและสัททารมณฺ ๗๗

ขานวิญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยขานะและคันธารมณฺ ๗๗

ชีวหาวิญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยชีวหาและรสารมณฺ ๗๗

กายวิญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยกายและโผฏฐัพพารมณฺ ๗๗

มโนวิญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยมโนและธรรมารมณฺ ความประจวบกันแห่ง
ธรรมทั้ง ๓ เป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงเกิด บุคคลเสวยอารมณ์
โดยอ้อมหมายรู้อารมณ์นั้น บุคคลหมายรู้อารมณ์โดยอ้อมตริกอารมณ์นั้น บุคคล
ตริกอารมณ์โดยอ้อมคิดปรุงแต่งอารมณ์นั้น บุคคลคิดปรุงแต่งอารมณ์ใด เพราะความ
คิดปรุงแต่งอารมณ์นั้นเป็นเหตุ แง่ต่าง ๆ แห่งปัจจัยสัญญาอ้อมครอบงำบุรุษใน
ธรรมารมณฺทั้งหลายที่จะพึงรู้แจ้งทางใจ ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน

เมื่อมีจักขุ มีรูปารมณฺ และมีจักขุวิญาณ เป็นไปได้ที่เขาจักบัญญัติผัสสะ
เมื่อมีการบัญญัติผัสสะ เป็นไปได้ที่เขาจักบัญญัติเวทนา เมื่อมีการบัญญัติเวทนา
เป็นไปได้ที่เขาจักบัญญัติสัญญา เมื่อมีการบัญญัติสัญญา เป็นไปได้ที่เขาจักบัญญัติวิตก
เมื่อมีการบัญญัติวิตก เป็นไปได้ที่เขาจักบัญญัติการครอบงำโดยแง่ต่าง ๆ แห่ง
ปัจจัยสัญญา

เมื่อมีโสดะ มีสัททารมณฺ ๗๗

เมื่อมีขานะ มีคันธารมณฺ ๗๗

เมื่อมีชีวหา มีรสารมณฺ ๗๗

เมื่อมีกาย มีโผฏฐัพพารมณฺ ๗๗

เมื่อมีมโน มีธรรมารมณฺ และมีมโนวิญาณ เป็นไปได้ที่เขาจักบัญญัติผัสสะ
เมื่อมีการบัญญัติผัสสะ เป็นไปได้ที่เขาจักบัญญัติเวทนา เมื่อมีการบัญญัติเวทนา
เป็นไปได้ที่เขาจักบัญญัติสัญญา เมื่อมีการบัญญัติสัญญา เป็นไปได้ที่เขาจักบัญญัติวิตก
เมื่อมีการบัญญัติวิตก เป็นไปได้ที่เขาจักบัญญัติการครอบงำโดยแง่ต่าง ๆ แห่ง
ปัจจัยสัญญา

เมื่อไม่มีจักขุ ไม่มีรูปารมณฺ ไม่มีจักขุวิญาณ เป็นไปไม่ได้เลยที่เขาจัก
บัญญัติผัสสะ เมื่อไม่มีการบัญญัติผัสสะ เป็นไปไม่ได้เลยที่เขาจักบัญญัติเวทนา

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีนันทวรรค]

๘. มธุปิปาทิกสูตร

เมื่อไม่มีการบัญญัติเวทนา เป็นไปไม่ได้เลยที่เขาจักบัญญัติสัญญา เมื่อไม่มีการ
บัญญัติสัญญา เป็นไปไม่ได้เลยที่เขาจักบัญญัติวิตก เมื่อไม่มีการบัญญัติวิตก
เป็นไปไม่ได้เลยที่เขาจักบัญญัติการครอบงำโดยแ่งต่าง ๆ แห่งปัจจัยสัญญา

เมื่อไม่มีโสตะ ไม่มีสัททาทมณฺ ๗๗

เมื่อไม่มีขานะ ไม่มีคันธาทมณฺ ๗๗

เมื่อไม่มีชีวหา ไม่มีรสาทมณฺ ๗๗

เมื่อไม่มีกาย ไม่มีโผฏฐัพพาทมณฺ ๗๗

เมื่อไม่มีมน โฉมไม่มีธรรมารมณฺ ไม่มีมนวิญญาณ เป็นไปไม่ได้เลยที่เขาจัก
บัญญัติผัสสะ เมื่อไม่มีการบัญญัติผัสสะ เป็นไปไม่ได้เลยที่เขาจักบัญญัติเวทนา
เมื่อไม่มีการบัญญัติเวทนา เป็นไปไม่ได้เลยที่เขาจักบัญญัติสัญญา เมื่อไม่มีการบัญญัติ
สัญญา เป็นไปไม่ได้เลยที่เขาจักบัญญัติวิตก เมื่อไม่มีการบัญญัติวิตก เป็นไปไม่
ได้เลยที่เขาจักบัญญัติการครอบงำโดยแ่งต่าง ๆ แห่งปัจจัยสัญญา

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสแก่พวกเราโดยย่อว่า
'ภิกษุ แ่งต่าง ๆ แห่งปัจจัยสัญญาย่อมครอบงำบุรุษเพราะเหตุใด ถ้าสิ่งทีบุคคลจะ
พึงยินดี จะพึงยอมรับ จะพึงยึดถือ ไม่มีเพราะเหตุนั้น ข้อนี้เป็นที่สุดแห่งราคานุสัย
๗๗ บาบอกุศลธรรมเหล่านี้ย่อมดับไปโดยไม่เหลือเพราะเหตุนี้' แล้ว ไม่ทรงชี้แจง
เนื้อความให้พิสดาร ทรงลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เสด็จเข้าไปยังที่ประทับ กระผมรู้ทั่วถึง
เนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดาร
ให้พิสดารได้อย่างนี้ เมื่อท่านปรารธนาควรพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วทูล
ถามเนื้อความนั้นเถิด พระองค์ทรงตอบอย่างไร ท่านทั้งหลายควรทรงจำเนื้อความ
นั้นไว้อย่างนั้น"

[๒๐๕] ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นขึ้นชมยินดีภาษิตของท่านพระมหากัจจายนะ
แล้วลุกจากอาสนะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ
ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๘. มธุปิปณฑกสูตร

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสแก่ข้าพระองค์ทั้งหลายโดยย่อว่า ‘ภิกษุ แ่ต่าง ๆ แห่งปัญจสิญญา ย่อมครอบงำบุรุษเพราะเหตุใด ถ้าสิ่งที่คุณคลจะพึงยินดี จะพึงยอมรับ จะพึงยึดถือ ไม่มีเพราะเหตุนั้น ข้อนี้เป็นที่สุดแห่งราคานุสัย ฯลฯ บาบอกุศลธรรมเหล่านี้ย่อมดับไปโดยไม่เหลือ เพราะเหตุนั้น’ แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความให้พิสดาร ทรงลุกขึ้นจากพุทธอาสน์ เสด็จเข้าไปยังที่ประทับ เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจากไปไม่นาน ข้าพระองค์ทั้งหลาย ได้เกิดความสงสัยกันว่า ‘พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสแก่พวกเราโดยย่อว่า ‘ภิกษุ แ่ต่าง ๆ แห่งปัญจสิญญา ย่อมครอบงำบุรุษเพราะเหตุใด ถ้าสิ่งที่คุณคลจะพึงยินดี จะพึงยอมรับ จะพึงยึดถือ ไม่มีเพราะเหตุนั้น ข้อนี้เป็นที่สุดแห่งราคานุสัย เป็นที่สุดแห่งปฏิฆานุสัย เป็นที่สุดแห่งวิจิกจจานุสัย เป็นที่สุดแห่งมานานุสัย เป็นที่สุดแห่งภวาราคานุสัย เป็นที่สุดแห่งอวิชขานุสัย และเป็นที่สุดแห่งการถือทอนไม้ การถือคัสตรา การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การส่อเสียดยุยง และการกล่าวเท็จ บาบอกุศลธรรมเหล่านี้ย่อมดับไปโดยไม่เหลือเพราะเหตุนั้น’ แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความโดยพิสดาร ทรงลุกขึ้นจากพุทธอาสน์เสด็จเข้าไปยังที่ประทับ ใครเล่าหนอจะควรชี้แจงเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อนี้ ไม่ทรงชี้แจงไว้โดยพิสดารให้พิสดารได้ ข้าพระองค์ทั้งหลายได้มีความคิดว่า ‘ท่านพระมหากัจจानะนี้พระศาสดาทรงยกย่อง ทั้งเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็สรรเสริญแล้ว และท่านพระมหากัจจानะก็สามารถจะชี้แจงเนื้อความแห่งอุทเทส ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดารให้พิสดารได้ ทางที่ดี เราทั้งหลายควรเข้าไปหาท่านพระมหากัจจानะจนถึงที่อยู่ แล้วควรสอบถามเนื้อความนี้กับท่านพระมหากัจจानะ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายได้พากันเข้าไปหาท่านพระมหากัจจानะถึงที่อยู่ แล้วสอบถามเนื้อความนี้กับท่านพระมหากัจจानะ ท่านพระมหากัจจानะ ได้ชี้แจงเนื้อความด้วยอาการเหล่านี้ ด้วยบทเหล่านี้ ด้วยพยัญชนะเหล่านี้แก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๘. มธุปินทิกสูตร

ทรงสรรเสริญพระมหากัจจानะ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย มหากัจจานะเป็นบัณฑิต ภิกษุทั้งหลาย มหากัจจานะเป็นผู้มีปัญญามาก แม้ว่าเธอทั้งหลายจะถามเนื้อความนี้กับเรา เราก็จะพึงตอบเนื้อความนั้นอย่างนี้ เหมือนกับที่มหากัจจานะตอบ เรื่องนี้มีเนื้อความดังนี้แล เธอทั้งหลายจงทรงจำเรื่องนั้นไว้อย่างนี้เถิด”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนั้นแล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุรุษผู้ถูกความหิวและความอ่อนเพลียครอบงำได้ขมหวาน เขากินในเวลาใด ๆ ก็จะได้รสหวานอร่อย ในเวลานั้น ๆ แม้ฉันใด ภิกษุผู้เป็นนักคิด เป็นบัณฑิตก็ฉันนั้นเหมือนกัน ใคร่ครวญเนื้อความแห่งธรรมบรรยายนี้ด้วยปัญญาในเวลาใด ก็จะได้ความพอใจและความเลื่อมใสแห่งใจในเวลานั้น ๆ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมบรรยายนี้ชื่ออะไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อานนท์ เพราะเหตุนั้น เธอจงทรงจำไว้ว่า ธรรมบรรยายนี้ชื่อมธุปินทิกบรรยาย”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนท์มีใจยินดีชื่นชมพระภษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มธุปินทิกสูตรที่ ๘ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๙. เทวธาวิตักกสูตร

๙. เทวธาวิตักกสูตร

ว่าด้วยวิตก ๒ ประเภท

[๒๐๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุ
ทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มี
พระภาค จึงได้ตรัสเรื่องนี่ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อก่อน เราเป็นโพธิสัตว์ ยังไม่ได้ตรัสรู้ ได้มีความคิด
อย่างนี้ว่า ‘ถ้ากระไร เราควรจัดวิตกออกเป็น ๒ ประเภท’^๑

ภิกษุทั้งหลาย เรานั้นจึงได้จัดกามวิตก พยาบาทวิตก และวิหิงสาวิตก
เป็นประเภทที่ ๑ และจัดเนกขัมมวิตก อพยาบาทวิตก และอวิหิงสาวิตก^๒ เป็น
ประเภทที่ ๒

เชิงอรรถ :

^๑ จัดวิตกออกเป็น ๒ ประเภท หมายถึงจัดวิตกฝ่ายอกุศลเป็นประเภทที่ ๑ จัดวิตกฝ่ายกุศลเป็นประเภท
ที่ ๒ (ม.ม.อ. ๒/๒๐๖/๔๐๖)

^๒ กามวิตก หมายถึงความตรึกในเรื่องกาม

พยาบาทวิตก หมายถึงความตรึกในเรื่องปองร้ายผู้อื่น

วิหิงสาวิตก หมายถึงความตรึกในเรื่องเบียดเบียนผู้อื่น

เนกขัมมวิตก หมายถึงความตรึกในเรื่องออกจากกิเลส

อพยาบาทวิตก หมายถึงความตรึกในเรื่องไม่ปองร้ายผู้อื่น

อวิหิงสาวิตก หมายถึงความตรึกในเรื่องไม่เบียดเบียนผู้อื่น ตั้งแต่มีเมตตาเป็นส่วนเบื้องต้นจนถึงปฐมฌาน
(ม.ม.อ. ๑/๒๐๖/๔๐๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๒๑๘ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๙. เทวธาวัตถกสูตร

อภุศลวิตก ๓

[๒๐๗] ภิกษุทั้งหลาย กามวิตกย่อมเกิดขึ้นแก่เราผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่อย่างนี้ เรานั้นย่อมทราบชัดอย่างนี้ว่า ‘กามวิตกนี้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว’ แต่กามวิตกนั้น ย่อมเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เพื่อเบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่นบ้าง เป็นเหตุดับปัญญา เป็นส่วนแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เมื่อเราพิจารณาเห็นว่า ‘เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง’ กามวิตกก็ดับสูญไป เมื่อเราพิจารณาเห็นว่า ‘เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง’ กามวิตกก็ดับสูญไป เมื่อเราพิจารณาเห็นว่า ‘เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่นบ้าง’ กามวิตกก็ดับสูญไป เมื่อเราพิจารณาเห็นว่า ‘เป็นเหตุดับปัญญา เป็นส่วนแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน’ กามวิตกก็ดับสูญไป

ภิกษุทั้งหลาย เรานั้นย่อมละ บรรเทา ทำกามวิตกที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ ให้หมดสิ้นไป

[๒๐๘] ภิกษุทั้งหลาย พยาบาทวิตกย่อมเกิดขึ้นแก่เราผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่อย่างนี้ ฯลฯ วิหิงสาวิตกย่อมเกิดขึ้น เรานั้นย่อมทราบชัดอย่างนี้ว่า ‘วิหิงสาวิตกนี้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว’ แต่วิหิงสาวิตกนั้นเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เพื่อเบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่นบ้าง เป็นเหตุดับปัญญา เป็นส่วนแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เมื่อเราพิจารณาเห็นว่า ‘เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง’ วิหิงสาวิตกก็ดับสูญไป เมื่อเราพิจารณาเห็นว่า ‘เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง’ วิหิงสาวิตกก็ดับสูญไป เมื่อเราพิจารณาเห็นว่า ‘เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่นบ้าง’ วิหิงสาวิตกก็ดับสูญไป เมื่อเราพิจารณาเห็นว่า ‘เป็นเหตุดับปัญญา เป็นส่วนแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน’ วิหิงสาวิตกก็ดับสูญไป เรานั้นย่อมละ บรรเทา ทำวิหิงสาวิตกที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ ให้หมดสิ้นไป

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๙. เทวธาวัดักกสูตร

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยั้งตริกตรองถึงวิตกใด ๆ มาก เธอก็มีใจน้อมไปในวิตกนั้น ๆ ถ้าเธอยั้งตริกตรองถึงกามวิตกมาก เธอก็ละทิ้งเนกขัมมวิตก กระทำแต่กามวิตกให้มาก จิตของเธอนั้นก็น้อมไปเพื่อกามวิตก ถ้าภิกษุยั้งตริกตรองถึงพยาบาทวิตกมาก ฯลฯ ถ้าภิกษุยั้งตริกตรองถึงวิหิงสาวิตกมาก เธอก็ละทิ้งอวิหิงสาวิตก กระทำแต่วิหิงสาวิตกให้มาก จิตของเธอนั้นก็น้อมไปเพื่อวิหิงสาวิตก

ในสารทสมัยเดือนท้ายแห่งฤดูฝน คนเลี้ยงโคต้องคอยระวังโคทั้งหลายในที่มีข้าวกล้าหนาแน่น เขาต้องดีดอันโคทั้งหลายไปจากที่นั้น ๆ กันไว้ ห้ามไว้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะคนเลี้ยงโคมองเห็นการฆ่า การถูกจองจำ การเสียทรัพย์ การถูกตีเตียน เพราะโคทั้งหลายเป็นต้นเหตุ แม้งั้นใด เราก็จันนั้นเหมือนกัน ได้เห็นโทษ ความเลวทราม ความเศร้าหมองแห่งอกุศลธรรมทั้งหลาย และเห็นอานิสงส์ในเนกขัมมะอันเป็นฝ่ายผ่องแผ้วแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย

กุศลวิตก ๓

[๒๐๙] ภิกษุทั้งหลาย เนกขัมมวิตกย่อมเกิดขึ้นแก่เราผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่อย่างนี้ เรานั้นย่อมทราบชัดอย่างนี้ว่า 'เนกขัมมวิตกนี้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว' แต่เนกขัมมวิตกนั้นไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตน ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น เป็นเหตุทำปัญญาให้เจริญ ไม่เป็นส่วนแห่งความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน ถ้าเราจะพึงตริกตรองถึงเนกขัมมวิตกนั้นอยู่ตลอดคืน เราก็จักมองไม่เห็นภัยอันจะเกิดจากเนกขัมมวิตกนั้นได้เลย หากเราจะพึงตริกตรองถึงเนกขัมมวิตกนั้นอยู่ตลอดวัน เราก็จักมองไม่เห็นภัยอันจะเกิดจากเนกขัมมวิตกนั้นได้เลย หากเราจะตริกตรองถึงเนกขัมมวิตกนั้นตลอดทั้งคืนทั้งวัน เราก็จักมองไม่เห็นภัยอันจะเกิดจากเนกขัมมวิตกนั้นได้เลย แต่เมื่อเราตริกตรองนานเกินไป ร่างกายก็เหน็ดเหนื่อย เมื่อร่างกายเหน็ดเหนื่อย จิตก็ฟุ้งซ่าน เมื่อจิตฟุ้งซ่าน จิตก็ห่างจากสมาธิ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๙. เทวธาวัตถกสูตร

ภิกษุทั้งหลาย เรานั้นตั้งจิตไว้ในภายใน ทำให้สงบ ทำให้เกิดสมาธิ ประคองไว้ด้วยดี ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเราปรารถนาไว้ว่า 'จิตของเราอย่าฟุ้งซ่านอีกเลย'

[๒๑๐] ภิกษุทั้งหลาย อพยยามาทวิตกย่อมเกิดขึ้นแก่เราผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่อย่างนี้ ฯลฯ อวิหิงสชาติกย่อมเกิดขึ้น เรานั้นย่อมทราบชัดอย่างนี้ว่า 'อวิหิงสชาติกนี้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว' แต่อวิหิงสชาติกนั้นไม่เข้าไปเพื่อเบียดเบียนตน ไม่เข้าไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ไม่เข้าไปเพื่อเบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น เป็นเหตุทำปัญญาให้เจริญ ไม่เป็นส่วนแห่งความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน ถ้าเราจะพึงตรึกตรองถึงอวิหิงสชาติกนั้นอยู่ตลอดคืน เราก็จักมองไม่เห็นภัยอันจะเกิดจากอวิหิงสชาติกนั้นได้เลย หากเราจะพึงตรึกตรองถึงอวิหิงสชาติกนั้นอยู่ตลอดวัน เราก็จักมองไม่เห็นภัยอันจะเกิดจากอวิหิงสชาติกนั้นได้เลย หากเราจะพึงตรึกตรองถึงอวิหิงสชาติกนั้นตลอดทั้งคืนทั้งวัน เราก็จักมองไม่เห็นภัยอันจะเกิดจากอวิหิงสชาติกนั้นได้เลย แต่เมื่อเราตรึกตรองอยู่นานเกินไป ร่างกายก็เหน็ดเหนื่อย เมื่อร่างกายเหน็ดเหนื่อย จิตก็ฟุ้งซ่าน เมื่อจิตฟุ้งซ่าน จิตก็ห่างจากสมาธิ เรานั้นตั้งจิตไว้ในภายใน ทำให้สงบ ทำให้เกิดสมาธิ ประคองไว้ด้วยดี ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเราปรารถนาไว้ว่า 'จิตของเราอย่าฟุ้งซ่านอีกเลย'

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยังตรึกตรองถึงวิตกใด ๆ มาก เธอก็มีใจน้อมไปในวิตกนั้น ๆ มาก ถ้าภิกษุยังตรึกตรองถึงเนกขัมมวิตกมาก เธอก็จะละกามวิตกได้ ทำเนกขัมมวิตกอย่างเดียวให้มาก จิตของเธอนั้นก็จะน้อมไปเพื่อเนกขัมมวิตก ถ้าภิกษุยังตรึกตรองถึงอพยยามาทวิตกมาก ฯลฯ ถ้าภิกษุยังตรึกตรองถึงอวิหิงสชาติกมาก เธอก็จะละอวิหิงสชาติกได้ ทำอวิหิงสชาติกอย่างเดียวให้มาก จิตของเธอนั้นก็จะน้อมไปเพื่ออวิหิงสชาติก

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๙. เทวธาวัดักกสูตร

ในเดือนท้ายแห่งฤดูร้อน คนเลี้ยงโคต้องคอยระวัง โคทั้งหลายในที่ใกล้บ้าน
ทุก ๆ ด้าน เมื่อเขาไปสู่วโคต้นไม้หรือที่แจ้ง จะต้องทำสติดูอยู่เสมอว่า ‘นั่นฝูงโค’
แม้ฉันใด เราก็ฉันนั้นเหมือนกัน ต้องทำสติดูอยู่เสมอว่า ‘เหล่านี้เป็นธรรม^๑ (คือกุศลวิตรก)’

[๒๑๑] ภิกษุทั้งหลาย เราได้ปรารภความเพียร มีความเพียรไม่ย่อหย่อนแล้ว
มีสติมั่นคง ไม่เลอะเลือน มีกายสงบ ไม่กระสับกระส่าย มีจิตตั้งมั่น มีอารมณ์
เป็นหนึ่ง เรานั้นสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตรก
วิจาร์ ปิติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจาร์สงบระงับไป เราบรรลุทุติยฌาน
ที่มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตรก ไม่มีวิจาร์ มีแต่ปิติ
และสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปิติจางคลายไป เรามีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ
เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ‘ผู้มีอุเบกขา
มีสติ อยู่เป็นสุข’ เพราะละสุขและทุกข^๒ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว
เราบรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข^๓ และไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่

วิชา ๓

[๒๑๒] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงตั้งเนิ่น^๒ ปราศจาก
ความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เรานั้น
น้อมจิตไปเพื่ออุปเพณีสถาปนาศรัทธาญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง
๒ ชาติบ้าง ฯลฯ^๑ เรานั้นระลึกชาติก่อนได้หลายชาติพร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและ
ชีวประวัติอย่างนี้ เราบรรลุวิชาที่ ๑ นี้ในปฐมยามแห่งราตรี กำจัดอวิชาได้แล้ว
วิชาก็เกิดขึ้น กำจัดความมืดได้แล้ว ความสว่างก็เกิดขึ้น เหมือนบุคคลผู้ไม่ประมาท
มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรม ในที่นี้หมายถึงธรรมคือสมณะและวิปัสสนา (ม.ม.อ. ๑/๒๑๐/๔๑๒)

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๕ ข้อ ๕๒ (ภยเกรวสูตร) หน้า ๔๑ ในเล่มนี้

^๓ ดูเนื้อความเต็มในข้อ ๕๒ (ภยเกรวสูตร) หน้า ๔๑-๔๒ ในเล่มนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๙. เทวธาวัดักกสูตร

[๒๑๓] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เรานั้นน้อมจิตไปเพื่อจตุปปาตญาณ เห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิดด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ ฯลฯ^๑ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า 'หมู่มสัตว์ที่ประกอบกายทุจริต ฯลฯ เราเห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล เราบรรลุวิชชาที่ ๒ นี้ในมัชฌิมยามแห่งราตรี ก่าจัดอริชชาได้แล้ว วิชชาก็เกิดขึ้น ก่าจัดความมืดได้แล้ว ความสว่างก็เกิดขึ้น เหมือนบุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ฉะนั้น

[๒๑๔] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เรานั้นได้น้อมจิตไปเพื่ออัสวักขยญาณ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา นี้อัสวะ นี้อัสวสมุทัย นี้อัสวนิโรธ นี้อัสวนิโรธคามินีปฏิปทา' เมื่อเรารู้เห็นอย่างนี้ จิตจึงหลุดพ้นจากกามาสวะบ้าง จิตจึงหลุดพ้นจากภวาสวะบ้าง จิตจึงหลุดพ้นจากอริชชาสวะบ้าง เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า 'หลุดพ้นแล้ว' รู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป' เราบรรลุวิชชาที่ ๓ นี้ในปัจฉิมยามแห่งราตรี ก่าจัดอริชชาได้แล้ว วิชชาก็เกิดขึ้น ก่าจัดความมืดได้แล้ว ความสว่างก็เกิดขึ้น เหมือนบุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเนื้อความเต็มในข้อ ๕๓ (ภยเกรวสูตร) หน้า ๔๒ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๙. เทวธาวีตักกสูตร

ทรงชี้ทางผิดและทางถูก

[๒๑๕] ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนมีเนื้อฝูงใหญ่พากันเข้าไปอาศัยบึงใหญ่ในป่าดง มีชายคนหนึ่งผู้ปรารถนาความพินาศ ไม่ต้องการจะเกื้อกูล ไม่ประสงค์ความปลอดภัยแก่ฝูงเนื้อนั้น เขาเปิดทางที่ปลอดภัย มีความสวัสดิ์ ไปได้ตามชอบใจของฝูงเนื้อนั้น เปิดทางที่ไม่สะดวก ผูกเนื้อต่อตัวผู้ ชุมนางเนื้อต่อไว้ เมื่อเป็นเช่นนี้ สมัยต่อมา เนื้อฝูงใหญ่ก็ต้องมาตายเหลือจำนวนน้อย แต่ยังมีชายคนหนึ่งผู้ปรารถนาประโยชน์ ต้องการจะเกื้อกูล ประสงค์ความปลอดภัยแก่ฝูงเนื้อนั้น เขาเปิดทางที่ปลอดภัย มีความสวัสดิ์ ไปได้ตามชอบใจของฝูงเนื้อนั้น ปิดทางที่ไม่สะดวก กำจัดเนื้อต่อตัวผู้ ทำลายนางเนื้อต่อแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ สมัยต่อมาเนื้อฝูงใหญ่ก็ต้องมีจำนวนมากขึ้น คับคั่ง สันหลาม แม่งั้นใด ข้ออุปมานี้ก็ฉันนั้น เราได้ทำขึ้นก็เพื่อจะให้เธอทั้งหลายรู้ความหมายของเนื้อความในอุปมานั้น มีอธิบายดังต่อไปนี้

คำว่า **บึงใหญ่** นี้ เป็นชื่อแห่งกามทั้งหลาย

คำว่า **เนื้อฝูงใหญ่** นี้ เป็นชื่อของหมู่มสัตว์ทั้งหลาย

คำว่า **ชายผู้ปรารถนาความพินาศ ไม่ต้องการจะเกื้อกูล ไม่ประสงค์ความปลอดภัย** นี้ เป็นชื่อของมารใจบาป

คำว่า **ทางที่ไม่สะดวก** นี้ เป็นชื่อของมิจจามรรค(ทางผิด)มีองค์ ๘ คือ

๑. มิจจาทีฏฐิ (เห็นผิด)	๒. มิจจาสังกัปปะ (ดำริผิด)
๓. มิจจาวาจา (เจรจาผิด)	๔. มิจจากัมมันตะ (กระทำผิด)
๕. มิจจอาชีวะ (เลี้ยงชีพผิด)	๖. มิจจาวายามะ (พยายามผิด)
๗. มิจจาสติ (ระลึกผิด)	๘. มิจจาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นผิด)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๙. เทวธาวัดักกสูตร

คำว่า **เนื้อต่อตัวผู้** นี้ เป็นชื่อแห่งความกำหนดด้วยอำนาจความเพลิดเพลิน

คำว่า **นางเนื้อต่อ** นี้ เป็นชื่อของอริขชา

คำว่า **ชายผู้ปรารถนาประโยชน์ ต้องการจะเกื้อกูล ประสงค์ความปลอดภัย**
นี้ เป็นชื่อของตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

คำว่า **ทางที่ปลอดภัย มีความสวัสดิ์ ไปได้ตามชอบใจ** นี้ เป็นชื่อของ
อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ	๒. สัมมาสังกัปปะ
๓. สัมมาวาจา	๔. สัมมากัมมันตะ
๕. สัมมาอาชีวะ	๖. สัมมาวายามะ
๗. สัมมาสติ	๘. สัมมาสมาธิ

ภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการดังกล่าวมาแล้วนี้ เราได้เปิดทางที่ปลอดภัย
มีความสวัสดิ์ที่พวกเขาควรดำเนินไปได้ตามใจชอบให้แล้ว และปิดทางที่ไม่สะดวก
ให้ด้วย กำจัดเนื้อต่อตัวผู้ให้แล้ว และทำลายนางเนื้อต่อให้แล้ว กิจใดที่ศาสดาผู้
หวังประโยชน์เกื้อกูล เอื้อเพื่อ อาศัยความอนุเคราะห์จะพึงกระทำแก่สาวกทั้งหลาย
กิจนั้นตถาคตก็ได้กระทำแก่เธอทั้งหลายแล้ว นั้นโคนไม้ นั้นเรือนว่าง เธอทั้งหลาย
จงเพ่งพินิจ อย่าประมาท อย่าได้มีความเดือดร้อนในภายหลัง นี้เป็นคำปราศรัย
ของตถาคตสำหรับเธอทั้งหลาย”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

เทวธาวัดักกสูตรที่ ๙ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๑๐. วิตกกัณฐานสูตร

๑๐. วิตกกัณฐานสูตร

ว่าด้วยสังฆานแห่งวิตก

[๒๑๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุ
ทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว
พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี่ว่า

อุบายกำจัดอกุศลวิตก

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ชวนชวายเป็นอธิจิต^๑ ควรมนสิการถึงนิมิต ๕ ประการนี้
ตามเวลาอันสมควร

นิมิต ๕ ประการ ะไรบ้าง คือ

๑. เมื่อภิกษุในธรรมวินัยนี้อาศัยนิมิตใดแล้ว มนสิการนิมิตใดอยู่ วิตก
ทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศล ซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบ
ด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้าง ย่อมเกิดขึ้น ภิกษุนั้นควร
มนสิการนิมิตอื่นซึ่งประกอบด้วยกุศลนอกจากนิมิตนั้น เมื่อเธอ
มนสิการนิมิตอื่นซึ่งประกอบด้วยกุศลนอกจากนิมิตนั้น เธอย่อมละ
วิตกอันเป็นบาปอกุศล ซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วย
โทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้างได้ วิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้น
ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อม

เชิงอรรถ :

^๑ อธิจิต หมายถึงจิตมีสมาบัติ ๘ อันเป็นพื้นฐานแห่งวิปัสสนา เป็นจิตที่ยิ่งกว่าจิตที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจกุศล-
กรรมบถ ๑๐ ประการ (ม.ม.อ. ๑/๒๑๖/๔๑๕)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

๑๐. วิตักกสันฐานสูตร

ตั้งมั่น สงบ เป็นภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีสมาธิในภายใน โดยแท้ ข้างไม้หรือลูกมือของข้างไม้ ผู้ชำนาญ ใช้ลิ้มอันเล็ก ดอกโยก ถอนลิ้มอันใหญ่ออกได้ แม้ฉันทใด ภิกษุก็ฉันทนั้นเหมือนกัน เมื่ออาศัยนิมิตใดแล้ว มนสิการนิมิตใด วิตกทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศล ซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้าง ย่อมเกิดขึ้น ภิกษุนั้นควรมนสิการนิมิตอื่น ซึ่งประกอบด้วยกุศลนอกจากนิมิตนั้น เมื่อเธอมนสิการนิมิตอื่น ซึ่งประกอบด้วยกุศลนอกจากนิมิตนั้น เธอย่อมละวิตกอันเป็นบาปอกุศล ซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้างได้ วิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้น ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งมั่น สงบ เป็นภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีสมาธิในภายในโดยแท้

[๒๑๗] ภิกษุทั้งหลาย

๒. หากเมื่อภิกษุนั้นมนสิการนิมิตอื่นซึ่งประกอบด้วยกุศลนอกจากนิมิตนั้น วิตกอันเป็นบาปอกุศลซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นอีกนั้นแล ภิกษุนั้นควรพิจารณาโทษแห่งวิตกเหล่านั้นว่า 'วิตกเหล่านี้ล้วนแต่เป็นอกุศลแม้อย่างนี้ วิตกเหล่านี้ล้วนแต่มีโทษแม้อย่างนี้ วิตกเหล่านี้ล้วนแต่มีทุกข์เป็นวิบากแม้อย่างนี้' เมื่อเธอพิจารณาโทษแห่งวิตกเหล่านั้นอยู่ เธอย่อมละวิตกอันเป็นบาปอกุศลซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้างได้ วิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งมั่น สงบ เป็นภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีสมาธิในภายในโดยแท้ หญิงสาว

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๑๐. วิตักกสันฐานสูตร

หรือชายหนุ่มที่ชอบแต่งตัว มีผู้นำซากงู ซากสุนัข หรือซากศพ มนุษย์มาผูกไว้ที่คอ ย่อมรู้สึกอึดอัด ระอา และรังเกียจ แม้อันใด ภิกษุนั้นก็ฉันทันเหมือนกัน หากเมื่อมนสิการนิมิตอื่นซึ่งประกอบด้วยกุศลนอกจากนิมิตนั้น วิตักอันเป็นบาปอกุศลซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นอีก ภิกษุนั้นควรพิจารณาโทษแห่งวิตกเหล่านั้นว่า 'วิตกเหล่านี้ล้วนแต่เป็นอกุศลแม้อย่างนี้ วิตกเหล่านี้ล้วนแต่มีโทษแม้อย่างนี้ วิตกเหล่านี้ล้วนแต่มีทุกข์เป็นวิบากแม้อย่างนี้' เมื่อเธอพิจารณาโทษแห่งวิตกเหล่านั้นอยู่ เธอย่อมละวิตกอันเป็นบาปอกุศลซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้างได้ วิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งมั่นสงบ เป็นภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีสมาธิในภายในโดยแท้

[๒๑๘] ภิกษุทั้งหลาย

๓. หากเมื่อภิกษุนั้นพิจารณาโทษแห่งวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศลซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นอีก ภิกษุนั้นไม่ควรระลึกถึง ไม่ควรมนสิการวิตกเหล่านั้น เมื่อเธอไม่ระลึกถึง ไม่มนสิการวิตกเหล่านั้นอยู่ เธอย่อมละวิตกอันเป็นบาปอกุศลซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้างได้ วิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งมั่นสงบ เป็นภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีสมาธิในภายในโดยแท้ คนมีตาดีไม่ต้องการที่จะเห็นรูปที่ผ่านมา เขาควรหลับตาหรือเหลียวไปทางอื่นเสีย แม้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๑๐. วิตักกสังขารสูตร

ฉันใด ภิกษุนั้นก็ฉันนั้นเหมือนกัน หากเมื่อพิจารณาโทษแห่ง
วิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศลซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง
ยังเกิดขึ้นอีกนั้นแล ฯลฯ เป็นภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีสมาธิ
ในภายในโดยแท้

[๒๑๙] ภิกษุทั้งหลาย

๔. หากเมื่อภิกษุนั้นไม่ระลึกถึง ไม่มนสิการวิตกเหล่านั้น วิตกอัน
เป็นบาปอกุศลซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง
ประกอบด้วยโมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นอีก ภิกษุนั้นควรมนสิการวิตักก-
สังขารสังขาร^๑ แห่งวิตกเหล่านั้น เมื่อเธอมนสิการวิตักกสังขาร-
สังขารแห่งวิตกเหล่านั้น เธอย่อมละวิตกอันเป็นบาปอกุศลซึ่ง
ประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วย
โมหะบ้างได้ วิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นย่อมตั้งอยู่ไม่ได้
เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งมั่น สงบ
เป็นภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีสมาธิในภายในโดยแท้ คนเดินเร็ว
เขาจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า 'เราจะรีบเดินทำไม ถ้ากระไร เราควร
ค่อย ๆ เดิน' เขาก็ค่อย ๆ เดิน เขาจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า
'เราจะค่อย ๆ เดินทำไม ถ้ากระไร เราควรยืน' เขาก็ยืน เขาจะ
พึงมีความคิดอย่างนี้อีกว่า 'เราจะยืนอยู่ทำไม ถ้ากระไร เราควรนั่ง'
เขาจึงนั่ง เขาจะพึงมีความคิดอย่างนี้อีกว่า 'เราจะนั่งอยู่ทำไม
ถ้ากระไร เราควรนอน' เขาก็นอน คนผู้นั้นเว้นอิริยาบถหยาบ ๆ
แล้วพึงใช้อิริยาบถละเอียด ๆ แม้ฉันใด ภิกษุนั้นก็ฉันนั้นเหมือนกัน
หากเมื่อไม่ระลึกถึง ไม่มนสิการวิตกเหล่านั้น วิตกอันเป็นบาปอกุศล

เชิงอรรถ :

^๑ วิตักกสังขารสังขาร หมายถึงที่ตั้งแห่งเหตุของวิตก (ม.ม.อ. ๑/๒๑๙/๔๒๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๒๒๙ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๑๐. วิตักกสังฆฐานสูตร

ซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง ... ยังเกิดขึ้นอีกนั่นแล ฯลฯ เป็น
ภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีสมาธิในภายในโดยแท้

[๒๒๐] ภิภษทั้งหลาย

๕. หากเมื่อภิกษุนั้นมณสิการถึงวิตักกสังฆารสังฆฐานแห่งวิตกแม่เหล่านั้น
วิตกอันเป็นบาปอกุศลซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วย
โทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นอีก ภิกษุนั้นควรก
พันด้วยพัน ไขลันตันเพดานไว้แน่น ไขจิตขมคั้นจิต ทำจิตให้
เร่าร้อน เมื่อเธอถอดพันด้วยพัน ไขลันตันเพดานไว้แน่น ไขจิต
ขมคั้นจิต ทำจิตให้เร่าร้อน เธอยอมละวิตกอันเป็นบาปอกุศลซึ่ง
ประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วย
โมหะบ้างได้ วิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้น ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้
เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตยอมตั้งมั่น สงบ
เป็นภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีสมาธิในภายในโดยแท้ คนผู้มีกำลัง
มากจับคนผู้มีกำลังน้อยกว่าได้แล้วบีบ กด เค้น ที่ศีรษะ คอ
หรือก้านคอไว้ให้แน่น แม่ฉันทะ ภิภษนั้นก็ฉันทะเหมือนกัน
หากเมื่อมณสิการถึงวิตักกสังฆารสังฆฐานแห่งวิตกแม่เหล่านั้น
วิตกอันเป็นบาปอกุศล ซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วย
โทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นอีก ภิกษุนั้นควรก
พันด้วยพัน ไขลันตันเพดานไว้แน่น ไขจิตขมคั้นจิต ทำจิตให้
เร่าร้อน เมื่อเธอถอดพันด้วยพัน ไขลันตันเพดานไว้แน่น ไขจิต
ขมคั้นจิต ทำจิตให้เร่าร้อน เธอยอมละวิตกอันเป็นบาปอกุศลซึ่ง
ประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วย
โมหะบ้างได้ วิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นย่อมตั้งอยู่ไม่ได้
เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตยอมตั้งมั่น สงบ
เป็นภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีสมาธิในภายในโดยแท้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๒. สีหนาทวรรค]

๑๐. วิตกกสังฐานสูตร

ผู้ชำนาญวิถิต่างแห่งวิตก

[๒๒๑] ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาศัยนิมิตใดแล้ว มนสิการนิมิตใด วิตกอันเป็นบาปอกุศลซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้างย่อมเกิดขึ้น เมื่อเธอมนสิการนิมิตอื่นซึ่งประกอบด้วยกุศลนอกจากนิมิตนั้น เธอย่อมละวิตกอันเป็นบาปอกุศลซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้างได้ วิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งมั่น สงบ เป็นภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีสมาธิในภายในโดยแท้ เมื่อภิกษุนั้นพิจารณาโทษแห่งวิตกเหล่านั้นอยู่ เธอย่อมละวิตกอันเป็นบาปอกุศลซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้างได้ วิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งมั่น สงบ เป็นภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีสมาธิในภายในโดยแท้ เมื่อภิกษุนั้นไม่ระลึกถึง ไม่มนสิการวิตกเหล่านั้น เธอย่อมละวิตกอันเป็นบาปอกุศลซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้างได้ วิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งมั่น สงบ เป็นภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีสมาธิในภายในโดยแท้

เมื่อภิกษุนั้นมนสิการวิตกกสังขารสังฐานแห่งวิตกเหล่านั้น เธอย่อมละวิตกอันเป็นบาปอกุศลซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้างได้ วิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งมั่น สงบ เป็นภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีสมาธิในภายในโดยแท้ เมื่อภิกษุนั้นกอดพินด้วยพิน ใช้ลันตันเพดานไว้นั้น ใช้จิตขมคั้นจิต ทำจิตให้เร่าร้อน เธอย่อมละวิตกอันเป็นบาปอกุศลซึ่งประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้างได้ วิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้น

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๒. สีหนาทวรรค]

รวมพระสูตรที่มีในวรรค

ยอมตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตยอมตั้งมั่น สงบ เป็นภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีสมาธิในภายในโดยแท้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้เราเรียกว่า 'ผู้ชำนาญในวิถีทางแห่งวิตก เธอหวังวิตกใดก็จักตรึกถึงวิตกนั้นได้ ไม่หวังวิตกใดก็จักไม่ตรึกถึงวิตกนั้นได้ ตัดตัณหาได้แล้ว คลายสังโยชน์ได้แล้ว ทำที่สุดทุกขีได้แล้ว เพราะละมานะได้โดยชอบ"

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

วิตกกสังฆฐานสูตรที่ ๑๐ จบ

สีหนาทวรรคที่ ๒ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จุฬสีหนาทสูตร	๒. มหาสีหนาทสูตร
๓. มหาทุกขัชฌันธสูตร	๔. จุฬทุกขัชฌันธสูตร
๕. อนุมานสูตร	๖. เจโตขีลสูตร
๗. วณปัตถสูตร	๘. มธุปิณฑิกสูตร
๙. เทวธาวิตกกสูตร	๑๐. วิตกกสังฆฐานสูตร

พระสวดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๓. โอปัมมวรรค]

๑. กกจูปมสูตร

๓. โอปัมมวรรค

หมวดว่าด้วยข้ออุปมา

๑. กกจูปมสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยเลื้อย

[๒๒๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระโมลลียผัดคณะอยู่คลุกคลีกับภิกษุณีทั้งหลายเกินเวลา ท่านพระโมลลียผัดคณะอยู่คลุกคลีกับภิกษุณีทั้งหลายอย่างนี้ ถ้าภิกษุบางรูปติเตียนภิกษุณีเหล่านั้นต่อหน้าท่านพระโมลลียผัดคณะ ท่านพระโมลลียผัดคณะก็โกรธไม่พอใจภิกษุรูปนั้นถึงกับก่ออธิกรณ์^๑ขึ้นก็มี อนึ่ง ถ้าภิกษุบางรูปติเตียนท่านพระโมลลียผัดคณะต่อหน้าภิกษุณีเหล่านั้น ภิกษุณีเหล่านั้นก็พากันโกรธไม่พอใจภิกษุรูปนั้นถึงกับก่ออธิกรณ์ขึ้นก็มี ท่านพระโมลลียผัดคณะอยู่คลุกคลีกับภิกษุณีทั้งหลายอย่างนี้

ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระโมลลียผัดคณะอยู่คลุกคลีกับพวกภิกษุณีเกินเวลา ท่านพระโมลลียผัดคณะอยู่คลุกคลีกับพวกภิกษุณีอย่างนี้ ถ้าภิกษุบางรูปติเตียนภิกษุณีเหล่านั้นต่อหน้าท่านพระโมลลียผัดคณะ ท่านพระโมลลียผัดคณะก็โกรธ

เชิงอรรถ :

^๑ อธิกรณ์ หมายถึงเรื่องที่ต้องดำเนินการ มี ๔ อย่าง คือ (๑) วิวาทาธิกรณ์ การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย (๒) อนุวาทาธิกรณ์ การโจทหรือกล่าวหากันด้วยอาบัติ (ละเมิดสิกขาบท) (๓) อาปัตตาธิกรณ์ การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ (๔) กิจจาธิกรณ์ กิจธุระต่าง ๆ ที่สงฆ์จะต้องทำ เช่น ให้อุปสมบท ให้ฝากลิน แต่ในที่นี้หมายถึงอนุวาทาธิกรณ์ (อ.จ.ท.ก.อ. ๒/๑๕/๑๒, ม.ม.อ. ๒/๒๒๒/๒)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบีम्मวรรค]

๑. กกจปมสูตร

“ไม่พอใจภิกษุรูปนั้นถึงกับก่ออธิกรณขึ้นก็มี อนึ่ง ถ้าภิกษุบางรูปติเตียนท่านพระโมลียผัสคคะต่อหน้าภิกษุณีเหล่านั้น ภิกษุณีเหล่านั้นก็พากันโกรธไม่พอใจภิกษุรูปนั้นถึงกับก่ออธิกรณขึ้นก็มี ท่านพระโมลียผัสคคะอยู่คลุกคลีกับพวกภิกษุณีอย่างนี้”

ทรงเตือนพระโมลียผัสคคะที่โกรธ

[๒๒๓] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาตรัสว่า “มาเถิด ภิกษุ เธอจงไปเรียกโมลียผัสคคะภิกษุตามคำของเราว่า ‘ท่านผัสคคะ พระศาสดาตรัสเรียกท่าน’”

ภิกษุรูปนั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้วเข้าไปหาท่านพระโมลียผัสคคะถึงที่อยู่แล้ว ได้กล่าวกับท่านว่า “ท่านผัสคคะ พระศาสดาตรัสเรียกท่าน”

ท่านพระโมลียผัสคคะรับคำภิกษุรูปนั้นแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านโมลียผัสคคะว่า

“ผัสคคะ จริงหรือที่เขาลือกันว่า เธออยู่คลุกคลีกับภิกษุณีทั้งหลายเกินเวลา เธออยู่คลุกคลีกับภิกษุณีทั้งหลายอย่างนี้ ถ้าภิกษุบางรูปติเตียนภิกษุณีเหล่านั้น ต่อหน้าเธอ เธอก็โกรธไม่พอใจภิกษุรูปนั้นถึงกับก่ออธิกรณขึ้นก็มี อนึ่ง ถ้าภิกษุบางรูปติเตียนเธอต่อหน้าภิกษุณีทั้งหลาย ภิกษุณีเหล่านั้นก็พากันโกรธ ไม่พอใจภิกษุรูปนั้นถึงกับก่ออธิกรณขึ้นก็มี จริงหรือที่เธออยู่คลุกคลีกับภิกษุณีทั้งหลายอย่างนี้”

ท่านพระโมลียผัสคคะทูลรับว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถามต่อไปว่า “เธอเป็นกุลบุตรออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธามิใช่หรือ”

ท่านพระโมลียผัสคคะทูลว่า “อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

[๒๒๔] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ผัสคคะ การที่เธออยู่คลุกคลีกับภิกษุณีทั้งหลายเกินเวลานี้ ไม่สมควรแก่เธอผู้เป็นกุลบุตรออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๓. โอบังมวรรค]

๑. กกจุปมสูตร

ด้วยศรัทธาเลย เพราะฉะนั้น แม้ถ้าภิกษุบางรูปจะพึงติเตียนภิกษุณีเหล่านั้นต่อหน้าเธอ แม่ในข้อนั้น เธอก็ควรละฉันทะและวิตกอันอาศัยเรือน^๑เสีย แม่ในข้อนั้น เธอควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า 'จิตของเราจักไม่แปรผัน เราจักไม่เปล่งวาจาชั่วหยาบ และจักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์อยู่อย่างผู้มีเมตตาจิต 'ไม่มีโทสะ' ผัดคุณะ เธอควรสำเหนียกอย่างนี้แล

เพราะฉะนั้น ถ้าใคร ๆ จะพึงทำร้ายภิกษุณีเหล่านั้นด้วยฝ่ามือ ก้อนดิน ท่อนไม้ และคัสตราต่อหน้าเธอ แม่ในข้อนั้น เธอก็ควรละฉันทะและวิตกอันอาศัยเรือนเสีย เธอควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า 'จิตของเราจักไม่แปรผัน เราจักไม่เปล่งวาจาชั่วหยาบ และจักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์อยู่อย่างผู้มีเมตตาจิต 'ไม่มีโทสะ' เธอควรสำเหนียกอย่างนี้แล

เพราะฉะนั้น ถ้าใคร ๆ ติเตียนต่อหน้าเธอ แม่ในข้อนั้น เธอควรละฉันทะและวิตกอันอาศัยเรือนเสีย เธอควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า 'จิตของเราจักไม่แปรผัน เราจักไม่เปล่งวาจาชั่วหยาบ และจักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์อยู่อย่างผู้มีเมตตาจิต 'ไม่มีโทสะ' เธอควรสำเหนียกอย่างนี้แล

ผัดคุณะ เพราะฉะนั้น ถ้าใคร ๆ จะพึงทำร้ายเธอด้วยฝ่ามือ ก้อนดิน ท่อนไม้ และคัสตรา แม่ในข้อนั้น เธอควรละฉันทะและวิตกอันอาศัยเรือนเสีย เธอควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า 'จิตของเราจักไม่แปรผัน เราจักไม่เปล่งวาจาชั่วหยาบ และจักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์อยู่อย่างผู้มีเมตตาจิต 'ไม่มีโทสะ' ผัดคุณะ เธอควรสำเหนียกอย่างนี้แล"

เชิงอรรถ :

^๑ อาศัยเรือน หมายถึงอาศัยกามคุณ ๕ (คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ) (ม.ม.อ. ๒/๒๒๔/๓)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๑. กกจปมสูตร

ประโยชน์ของการฉันอาหารมือเดียว

[๒๒๕] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย สมัยหนึ่ง ภิกษุจำนวนมากได้ทำให้เรามีจิตยินดี เราได้เตือนภิกษุทั้งหลาย ณ ที่นี้ว่า ‘เราฉันอาหารมือเดียว^๑ เราเมื่อฉันอาหารมือเดียว ย่อมรู้สึกว่ามีอาพาธน้อย มีความลำบากกายน้อย มีความเบากาย มีกำลัง และอยู่อย่างผาสุก มาเถิด แม่พวกเธอก็จงฉันอาหารมือเดียว แม่เธอทั้งหลายเมื่อฉันอาหารมือเดียว จักรู้สึกว่ามีอาพาธน้อย มีความลำบากกายน้อย มีความเบากาย มีกำลัง และอยู่อย่างผาสุก’ เราไม่ต้องพร่ำสอนภิกษุเหล่านั้นอีก เพียงแต่ทำให้สติเกิดขึ้นในภิกษุเหล่านั้นเท่านั้น รถที่เทียมด้วยม้าอาชาไนย ซึ่งฝึกมาดีแล้ว แล่นไปตามทางใหญ่สี่แพร่ง บนพื้นราบเรียบโดยไม่ต้องใช้แส้ เพียงแต่นายสารถีผู้ฝึกหัดม้าที่ฉลาดขึ้นรถแล้วจับสายบังเหียนด้วยมือซ้าย จับแส้ด้วยมือขวา เตือนม้าให้วิ่งตรงไปหรือเลี้ยวกลับไปตามถนนที่ต้องการได้ตามความปรารถนา แม่ฉันใด เราก็ฉันนั้นเหมือนกัน ไม่ต้องพร่ำสอนภิกษุเหล่านั้นอีก เพียงแต่ทำให้สติเกิดขึ้นในภิกษุเหล่านั้นเท่านั้น เพราะฉะนั้น แม่เธอทั้งหลายก็จงละอกุศลธรรม จงทำความพากเพียรในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อเป็นเช่นนี้ แม่เธอทั้งหลายก็จักถึงความเจริญงอกงาม ไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

ภิกษุทั้งหลาย ป่าสาละอันกว้าง ไกลบ้านหรือนิคม ป่านั้นรกไปด้วยต้นละหุ่ง บุรุษบางคนหวังดี หวังประโยชน์ และหวังความเจริญเติบโตของต้นสาละนั้น เขาจึงตัดหน่อต้นสาละที่คอด ซึ่งคอดแยงอาหารแล้วนำออกไปทิ้งที่ภายนอก แล้ววางภายในป่าให้สะอาดเรียบร้อย คอยบำรุงรักษาต้นสาละเล็ก ๆ ซึ่งตรง แข็งแรงดีไว้อย่างดี ด้วยการกระทำดังกล่าวมานี้ ต่อมา ป่าไม้สาละนั้นก็เจริญ งอกงาม ไพบูลย์ขึ้นโดยลำดับ แม่ฉันใด แม่เธอทั้งหลายก็ฉันนั้นเหมือนกัน จงละอกุศลธรรม จงทำความพากเพียรในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อเป็นเช่นนี้ เธอทั้งหลายก็จักถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

เชิงอรรถ :

- ^๑ **ฉันอาหารมือเดียว** หมายถึงการฉันอาหารในเวลาเช้า คือตั้งแต่ดวงอาทิตย์ขึ้นจนถึงเวลาเที่ยงวัน แม่ภิกษุฉันอาหาร ๑๐ ครั้ง ในเวลาอันนี้ก็ประสงค์ว่า ฉันอาหารมือเดียว (ม.ม.อ. ๒/๒๒๕/๓)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๑. กกจูปมสูตร

นางเวเทหิกาบันดาลโทสะ

[๒๒๖] ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ในกรุงสาวัตถีนี้แล ได้มีหญิงแม่เรือนชื่อเวเทหิกา เธอมีกิตติศัพท์อันงามขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า ‘หญิงแม่เรือนชื่อเวเทหิกาเป็นคนเรียบร้อย เจียมตน ใจเย็น และเธอมีสาวใช้ชื่อกาลีเป็นคนขยัน ไม่เกียจคร้าน จัดการงานดี’

ต่อมา สาวใช้ชื่อกาลีได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ‘กิตติศัพท์อันงามของนายหญิงของเราขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า ‘หญิงแม่เรือนชื่อเวเทหิกาเป็นคนเรียบร้อย เจียมตน ใจเย็น นายหญิงของเราไม่แสดงความโกรธที่มีอยู่ในภายในให้ปรากฏ หรือว่า หล่อนไม่มีความโกรธอยู่เลย หรือนายหญิงของเราไม่แสดงความโกรธที่มีอยู่ในภายในให้ปรากฏ เพราะเราจัดการงานทั้งหลายเรียบร้อยดี ไม่ใช่หล่อนไม่มีความโกรธ ทางที่ดี เราจะต้องทดลองนายหญิงดู’ วันรุ่งขึ้น นางกาลีก็แกล้งตื่นสาย

ฝ่ายหญิงแม่เรือนชื่อเวเทหิกาได้ดวดสาวใช้ชื่อกาลีว่า ‘เฮ้ย นางกาลี’

นางกาลีขานรับว่า ‘อะไรเจ้าคะ นายหญิง’

นางเวเทหิกาถามว่า ‘เฮ้ย ทำไมจึงตื่นสาย’

นางกาลีตอบว่า ‘ไม่มีอะไรเจ้าคะ’

นางจึงกล่าวอีกว่า ‘เฮ้ย นางชาติชั่ว เมื่อไม่มีอะไร ทำไมจึงตื่นสาย’ แล้วโกรธไม่พอใจ ทำหน้านิ้วคิ้วขมวด

ลำดับนั้น นางกาลีได้คิดว่า ‘นายหญิงของเราไม่แสดงความโกรธที่มีอยู่ในภายในเท่านั้น ไม่ใช่หล่อนไม่มีความโกรธ ที่ไม่แสดงความโกรธที่มีอยู่ในภายในให้ปรากฏ ก็เพราะเราจัดการงานทั้งหลายเรียบร้อยดี ไม่ใช่หล่อนไม่มีความโกรธ ทางที่ดี เราจะต้องทดลองนายหญิงให้ยิ่งขึ้นไป’ ต่อมา นางกาลีก็ตื่นสายกว่าทุกวัน

ครั้งนั้น หญิงแม่เรือนชื่อเวเทหิกา ก็ร้องดวดนางกาลีอีกว่า ‘เฮ้ย นางกาลี’

นางกาลีขานรับว่า ‘อะไรเจ้าคะ นายหญิง’

นางเวเทหิกาถามว่า ‘เฮ้ย ทำไมจึงตื่นสาย’

นางกาลีตอบว่า ‘ไม่มีอะไรเจ้าคะ’

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๑. กกจปมสูตร

นางจึงกล่าวอีกว่า 'เฮ้ย นางชาติชั่ว เมื่อไม่มีอะไร ทำไมจึงตื่นสายเล่า'
แล้วโกรธ ไม่พอใจ แผลเสียงด้วยความขุ่นเคือง

ลำดับนั้น นางกาลิได้คิดว่า 'นายหญิงของเราไม่แสดงความโกรธที่มีอยู่ใน
ภายในเท่านั้น ไม่ใช่หล่อนไม่มีความโกรธ ที่ไม่แสดงความโกรธที่มีอยู่ในภายในให้
ปรากฏ ก็เพราะเราจัดการงานทั้งหลายเรียบร้อยดี ไม่ใช่หล่อนไม่มีความโกรธ ทาง
ที่ดี เราจะต้องทดลองให้ยิ่งขึ้นไปกว่านี้อีก' ต่อมา นางกาลิก็ตื่นสายยิ่งกว่าทุกวัน
ครั้งนั้น หญิงแม่เรือนชื่อเวเททิกา ก็ร้องตวาดต่านางกาลิว่า 'เฮ้ย นางกาลิ
ชาติชั่ว'

นางกาลิขานรับว่า 'อะไรเจ้าคะ นายหญิง'

นางเวเททิกากล่าวว่า 'เฮ้ย ทำไมจึงตื่นสายนัก'

นางกาลิตอบว่า 'ไม่มีอะไรเจ้าคะ'

นางจึงกล่าวอีกว่า 'เฮ้ย นางชาติชั่ว เมื่อไม่มีอะไร ทำไมจึงตื่นสายเล่า'
แล้วโกรธจัด คว่ำลิ้มประตู่ขวางศีรษะ ปากก็ด่าว่า 'ข้าจะตีหัวเอ็งให้แตก'

คราวนั้น นางกาลิหัวแตกมีเลือดไหลโชก เทียวโพนทะนาแก่คนบ้านใกล้
เรือนเคียงว่า 'พ่อคุณแม่คุณทั้งหลาย ขอเชิญดูการกระทำของคนเรียบร้อย เจียมตน
ใจเย็นเถิด นางโกรธไม่พอใจว่าตื่นสาย จึงคว่ำลิ้มประตู่ขวางศีรษะของสาวใช้คนหนึ่ง
ปากก็ด่าว่า 'ข้าจะตีหัวเอ็งให้แตก'

ภิกษุทั้งหลาย ตั้งแต่นั้นมา กิตติศัพท์อันชั่วช้าของหญิงแม่เรือนชื่อเวเททิกา
ก็ขจรไปอย่างนี้ว่า 'หญิงแม่เรือนชื่อเวเททิกา เป็นหญิงดุร้าย ไม่เจียมตน ใจร้อน'
แม้ฉันใด ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้เรียบร้อยนักเรียบร้อยหนา
เจียมตนนักเจียมตนหนา ใจเย็นนักใจเย็นหนา ก็เพียงชั่วเวลาที่ถ้อยคำอันไม่เป็นที่
พอใจไม่มากกระทบเท่านั้น แต่เมื่อใด ถ้อยคำอันไม่เป็นที่พอใจมากกระทบเธอเข้า เมื่อนั้น
ควรทราบว่ 'เธอเป็นผู้เรียบร้อย เป็นผู้เจียมตน เป็นผู้ใจเย็นจริง'^๑ ภิกษุที่ทำตน

เชิงอรรถ :

^๑ ข้อความนี้มีความหมายว่า เมื่อใด ถ้อยคำที่ไม่น่าพอใจกระทบโสตประสาทเธอเข้า แล้วเธอสามารถ
ดำรงอยู่ในอิริยาสนขันธ์(ความอดทนคือความอดกลั้น)ได้ ไม่โกรธ พึงทราบว่ เธอเป็นผู้เรียบร้อย เจียมตน
และใจเย็น (ม.ม.อ. ๒/๒๒๖/๖)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๑. กกจูปมสูตร

เป็นคนว่าง่าย ถึงความเป็นผู้ว่าง่าย เพราะเหตุแห่งจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และ
 คิลานปัจฉัยเภสัชบริหาร^๑ เราไม่เรียกว่า 'เป็นผู้ว่าง่ายเลย' ข้อนั้นเพราะเหตุไร
 เพราะภิกษุนั้นเมื่อไม่ได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัยเภสัชบริหารนั้น
 ก็จะไม่เป็นผู้ว่าง่าย ไม่ถึงความเป็นผู้ว่าง่าย แต่ภิกษุผู้สักการะ เคารพ นับถือ บูชา
 นอบน้อมธรรม เป็นผู้ว่าง่าย ถึงความเป็นผู้ว่าง่าย เราเรียกว่า 'เป็นผู้ว่าง่าย'
 เพราะเหตุนั้น เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า 'เราจักสักการะ เคารพ นับถือ
 บูชา นอบน้อมธรรม จักเป็นผู้ว่าง่าย จักถึงความเป็นผู้ว่าง่าย'

อุบายระงับความโกรธ

[๒๒๗] ภิกษุทั้งหลาย วิธีพูดที่บุคคลอื่นจะใช้พูดกับเธอทั้งหลาย ๕ ประการนี้
 คือ

๑. พูดตามกาลอันสมควรหรือไม่สมควร
๒. พูดเรื่องที่เป็นจริงหรือไม่เป็นจริง
๓. พูดคำที่อ่อนหวานหรือหยาบคาย
๔. พูดคำที่มีประโยชน์หรือไร้ประโยชน์
๕. มีเมตตาจิตพูดหรือมีโทสะพูด

บุคคลอื่นเมื่อพูด จะฟังพูดตามกาลอันสมควรหรือไม่สมควรก็ตาม จะฟังพูด
 เรื่องที่เป็นจริงหรือไม่เป็นจริงก็ตาม จะฟังพูดคำที่อ่อนหวานหรือหยาบคายก็ตาม
 จะฟังพูดคำที่มีประโยชน์หรือไร้ประโยชน์ก็ตาม จะฟังมีเมตตาจิตพูดหรือมีโทสะพูด
 ก็ตาม ในข้อนั้น เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า 'จิตของเราจักไม่แปรผัน
 เราจักไม่เปล่งวาจาชั่วหยาบ และจักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งอันเป็นประโยชน์อยู่อย่างผู้มี
 เมตตาจิต ไม่มีโทสะ เราจักแผ่เมตตาจิตไปให้บุคคลนั้นอยู่ และเราจักแผ่เมตตาจิต
 อันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ^๒ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนไปยังสัตว์โลก
 ทุกหมู่เหล่าอันเป็นอารมณ์ของเมตตาจิตนั้นอยู่'

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายควรสำเหนียกด้วยอาการดังกล่าวมานี้

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๓ ข้อ ๒๓ (สัพพาสวสูตร) หน้า ๒๓ ในเล่มนี้

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๖๘ (อาภังเขยยสูตร) หน้า ๖๐ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๑. กกจูปมสูตร

ทำใจให้หนักแน่นเหมือนแผ่นดิน

[๒๒๘] ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษถือเอาจอบและตะกร้ามาแล้วพูดอย่างนี้ว่า 'เราจักทำแผ่นดินใหญ่นี้ไม่ให้เป็นแผ่นดิน' เขาขุดลงตรงที่นั่น ๆ โขยเศษดินทิ้งลงไปในที่นั่น ๆ บ้วนน้ำลายลงในที่นั่น ๆ ถ่ายปัสสาวะรดลงในที่นั่น ๆ แล้วพูดสำหรับว่า 'เอ็งอย่าเป็นแผ่นดิน เอ็งอย่าเป็นแผ่นดิน' เธอทั้งหลายเข้าใจความชื่อนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้นพึงทำแผ่นดินใหญ่นี้ไม่ให้เป็นแผ่นดินได้หรือไม่"

"ไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า"

"ชื่อนั้นเพราะเหตุไร"

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะแผ่นดินใหญ่นี้ลึกลงประมาณมิได้ เขาจะทำแผ่นดินใหญ่นั้นไม่ให้เป็นแผ่นดินไม่ได้ง่าย บุรุษนั้นจะต้องได้รับความเหน็ดเหนื่อยและความลำบากใจเป็นแน่แท้"

"ภิกษุทั้งหลาย วิธีพูดที่บุคคลอื่นจะใช้พูดกับเธอทั้งหลายก็ฉนั้นเหมือนกัน มีอยู่ ๕ ประการนี้ คือ

๑. พูดตามกาลอันสมควรหรือไม่สมควร
๒. พูดเรื่องที่เป็นจริงหรือไม่เป็นจริง
๓. พูดคำที่อ่อนหวานหรือหยาบคาย
๔. พูดคำที่มีประโยชน์หรือไร้ประโยชน์
๕. มีเมตตาจิตพูดหรือมีโทสะพูด

บุคคลอื่นเมื่อพูด จะฟังพูดตามกาลอันสมควรหรือไม่สมควรก็ตาม จะฟังพูดเรื่องที่เป็นจริงหรือไม่เป็นจริงก็ตาม จะฟังพูดคำที่อ่อนหวานหรือหยาบคายก็ตาม จะฟังพูดคำที่มีประโยชน์หรือไร้ประโยชน์ก็ตาม จะฟังมีเมตตาจิตพูดหรือมีโทสะพูดก็ตาม ในชื่อนั้น เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า 'จิตของเราจักไม่แปรผัน เราจักไม่เปล่งวาจาชั่วหยาบ และจักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งอันเป็นประโยชน์อยู่อย่างผู้มีเมตตาจิต ไม่มีโทสะ เราจักแผ่เมตตาจิตไปให้บุคคลนั้นอยู่ และเราจักแผ่เมตตาจิตอันไพบุลย์ เสมอด้วยแผ่นดิน เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีควมเบียดเบียน ไปยังสัตว์โลกทุกหมู่เหล่าอันเป็นอารมณ์ของเมตตาจิตนั้นอยู่'

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายควรสำเหนียกด้วยอาการดังกล่าวมานี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๑. กกจูปมสูตร

ทำใจให้ว่างเหมือนอากาศ

[๒๒๙] ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษถือเอาครึ่งสีเหลือง สีเขียว หรือ สีแดงเสียดนงมาแล้วพูดอย่างนี้ว่า ‘เรารู้จักเขียนรูปในอากาศนี้ ทำให้เป็นรูปปรากฏ’ เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้นจะเขียนรูปในอากาศนี้ ทำให้เป็นรูปปรากฏได้หรือไม่”

“ไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะอากาศนี้ไม่มีรูปร่าง ชี้ให้เห็นไม่ได้ เขาจะเขียนรูปในอากาศนั้น ทำให้เป็นรูปปรากฏไม่ได้ง่ายเลย บุรุษนั้นจะต้องเหน็ดเหนื่อย ลำบากใจเสียเปล่าเป็นแน่”

“ภิกษุทั้งหลาย วิธีพูดที่บุคคลอื่นจะใช้พูดกับเธอทั้งหลายก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีอยู่ ๕ ประการนี้ คือ

๑. พูดตามกาลอันสมควรหรือไม่สมควร

ฯลฯ

๕. มีเมตตาจิตพูดหรือมีโทสะพูด

ฯลฯ และเรารู้จักแผ่เมตตาจิตอันไพบุลย์ เสมอด้วยอากาศ เป็นมหัศจรรย์ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีควมเบียดเบียน ไปยังสัตว์โลกทุกหมู่เหล่าอันเป็นอารมณ์ของเมตตาจิตนั้นอยู่’

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายควรสำเหนียกด้วยอาการดังกล่าวมานี้

ทำใจให้เย็นเหมือนแม่น้ำ

[๒๓๐] ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษถือคบหญ้าที่ลุกโพลงมาแล้วพูดอย่างนี้ว่า ‘เรารู้จักเผาแม่น้ำคงคาให้ร้อนจัด เตือดเป็นควันพุ่งด้วยคบหญ้าที่ลุกโพลงแล้วนี้’ เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้นจักเผาแม่น้ำคงคาให้ร้อนจัด เตือดเป็นควันพุ่งด้วยคบหญ้าที่ลุกโพลงแล้วได้หรือไม่”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบีम्मวรรค]

๑. กกจุปมสูตร

“ไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะแม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำที่ลึกสุดประมาณ เขาจะทำแม่น้ำคงคานั้นให้ร้อนจัด เตือดเป็นควันฟุ้งด้วยคบหย้าที่ลกโพลงแล้วไม่ได้งายเลย บุรุษนั้นจะต้องเหน็ดเหนื่อยลำบากใจเสียเปล่าเป็นแน่”

“ภิกษุทั้งหลาย วิธีพูดที่บุคคลอื่นจะใช้พูดกับเธอทั้งหลายก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีอยู่ ๕ ประการนี้ คือ

๑. พูดตามกาลอันสมควรหรือไม่สมควร

ฯลฯ

๕. มีเมตตาจิตพูดหรือมีโทสะพูด

ฯลฯ และเราจักแผ่เมตตาจิตอันไพบุลย์ เสมอด้วยแม่น้ำ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีควมเบียดเบียนไปยังสัตว์โลกทุกหมู่เหล่าอันเป็นอารมณ์ของเมตตาจิตนั้นอยู่’

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายควรสำเหนียกด้วยอาการดังกล่าวมานี้

ทำใจให้อ่อนโยนเหมือนกระสอบหนังแมว

[๒๓๑] ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนกระสอบหนังแมวที่ฟอกแล้ว ฟอกสะอาดแล้ว ฟอกเรียบร้อยแล้ว อ่อนนุ่มดังปุยขน ดีไม่มีเสียง ดีไม่ดัง ถ้ามีบุรุษถือเอาไม้หรือกระบือมาแล้วพูดอย่างนี้ว่า ‘เราจักทำกระสอบหนังแมวนี้ที่ฟอกแล้ว ฟอกสะอาดแล้ว ฟอกเรียบร้อยแล้ว อ่อนนุ่มดังปุยขน ดีไม่มีเสียง ดีไม่ดัง ให้มีเสียงดังก้องด้วยไม้หรือกระบือ’ เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้นจะทำกระสอบหนังแมวนี้ที่ฟอกแล้ว ฟอกสะอาดแล้ว ฟอกเรียบร้อยแล้ว อ่อนนุ่มดังปุยขน ดีไม่มีเสียง ดีไม่ดัง ให้กลับมีเสียงดังก้องขึ้นด้วยไม้หรือกระบือได้หรือไม่”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๑. กกจูปมสูตร

“ไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะกระสอบหนึ่งแฉกนี้ที่เขาฟอกแล้ว ฟอกสะอาดแล้ว ฟอกเรียบร้อยแล้ว อ่อนนุ่มดั่งปยุณุน ตีไม่มีเสียง ตีไม่ดัง เขาจะทำกระสอบหนึ่งแฉกนั้นให้กลับมีเสียงดังก้องขึ้นด้วยไม้หรือกระบือองไม้ได้งายเลย บุรุษนั้นจะต้องเหน็ดเหนื่อยลำบากใจเสียเปล่าเป็นแน่”

“ภิกษุทั้งหลาย วิธีพูดที่บุคคลอื่นจะใช้พูดกับพวกเธอก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีอยู่ ๕ ประการนี้ คือ

๑. พูดตามกาลอันสมควรหรือไม่สมควร
๒. พูดเรื่องที่เป็นจริงหรือไม่เป็นจริง
๓. พูดคำที่อ่อนหวานหรือหยาบคาย
๔. พูดคำที่มีประโยชน์หรือไร้ประโยชน์
๕. มีเมตตาจิตพูดหรือมีโทสะพูด

บุคคลอื่นเมื่อพูด จะฟังพูดตามกาลอันสมควรหรือไม่สมควรก็ตาม จะฟังพูดเรื่องที่เป็นจริงหรือไม่เป็นจริงก็ตาม จะฟังพูดคำที่อ่อนหวานหรือหยาบคายก็ตาม จะฟังพูดคำที่มีประโยชน์หรือไร้ประโยชน์ก็ตาม จะฟังมีเมตตาจิตพูดหรือมีโทสะพูดก็ตาม ในข้อนั้น เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า ‘จิตของเราจักไม่แปรผัน เราจักไม่เปล่งวาจาชั่วหยาบ และจักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งอันเป็นประโยชน์อยู่อย่างผู้มีเมตตาจิต ไม่มีโทสะ เราจักแผ่เมตตาจิตไปให้บุคคลนั้นอยู่ และเราจักแผ่เมตตาจิตอันไพบุลย์ เสมอด้วยกระสอบหนึ่งแฉก เป็นนหัดคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนไปยังสัตว์โลกทุกหมู่เหล่าอันเป็นอารมณ์ของเมตตาจิตนั้นอยู่’

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายควรสำเหนียกด้วยอาการดังกล่าวมานี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบัสมวรรค]

๑. กกจุปมสูตร

โอบาหุปมาด้วยเลื่อย

[๒๓๒] ภิกษุทั้งหลาย หากพวกโจรผู้ประพฤติด่าทราวม จะพึงใช้เลื่อยที่มีที่จับ ๒ ข้างเลื่อยอวัยวะน้อยใหญ่ ผู้มีใจคิดร้ายแก่ในพวกโจรนั้น ก็ไม่เชื่อว่าทำตามคำสั่งสอนของเรา เพราะเหตุที่อดกลั้นไม่ได้นั้น แม่ในข้อนั้น เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า ‘จิตของเราจักไม่แปรผัน เราจักไม่เปล่งวาจาชั่วหยาบ และจักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์อยู่อย่างผู้มีเมตตาจิต ไม่มีโทสะ เราจักแผ่เมตตาจิตไปให้บุคคลนั้นอยู่ และเราจักแผ่เมตตาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีคามเบียดเบียนไปยังสัตว์โลกทุกหมู่เหล่าอันเป็นอารมณ์ของเมตตาจิตนั้นอยู่’

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายควรสำเหนียกด้วยอาการดังกล่าวมานี้

[๒๓๓] ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายควรมนสิการถึงโอบาหุซึ่งมีอุปมาด้วยเลื่อยนี้เนื่อง ๆ เกิด เธอทั้งหลายเห็นวิธีพูดที่มีโทษน้อยหรือมีโทษมาก ที่เธอทั้งหลายอดกลั้นไม่ได้หรือไม่”

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ไม่เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น เธอทั้งหลายจงมนสิการถึงโอบาหุซึ่งมีอุปมาด้วยเลื่อยนี้เนื่อง ๆ เกิด ข้อนั้นจักมีเพื่อประโยชน์ เพื่อสุขแก่เธอทั้งหลายสิ้นกาลนาน”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

กกจุปมสูตรที่ ๑ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิฆมวรรค]

๒. อลคัทธิปัมสูตร

๒. อลคัทธิปัมสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยอสรพิษ

[๒๓๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

๑ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น ทิฏฐิขั้วเขนนี้เกิดขึ้นแก่ภิกษุชื่ออริฏฐะ
ผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานชานกแรง^๒ว่า “เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรง
แสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เป็นธรรมก่ออันตราย^๓
ก็หาสามารถก่ออันตรายแก่ผู้ช้องเสพได้จริงไม่”^๔

ภิกษุหลายรูปได้ทราบข่าวว่า “ทิฏฐิขั้วเขนนี้ได้เกิดขึ้นแก่อริฏฐะภิกษุผู้มี
บรรพบุรุษเป็นพรานชานกแรงว่า ‘เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว
จนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เป็นธรรมก่ออันตราย ก็หา

เชิงอรรถ :

๑ ดูเทียบ วิ.มหา. (แปล) ๒/๔๑๗/๕๒๕-๕๒๘, วิ.จ. (แปล) ๖/๖๕/๑๓๑

๒ **คฤหาธิปโฟ** ผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานชานกแรง อรรถกถาอธิบายว่า คฤหาธิปโฟ โสธาธิปโฟ, คฤหาธิปโฟ โสธาธิปโฟ, อสสาดี คฤหาธิปโฟ. ... คิฆฆชาภูกกุลปุตตสส (พรานชานกแรงเป็นบรรพบุรุษ
ของเขา เหตุนั้น เขาจึงชื่อว่าเป็นผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานชานกแรง) หมายความว่า เป็นคนเกิดในตระกูล
พรานชานกแรง (วิ.อ. ๒/๔๑๗/๕๑๘)

๓ **ธรรมก่ออันตราย** หมายถึงธรรมก่ออันตราย ๕ อย่าง คือ (๑) กรรม ได้แก่ อนันตริยกรรม ๕ (๒) กิเลส
ได้แก่ นียตมิจจาทิฏฐิ (๓) วิบาก ได้แก่ การเกิดเป็นบัณฑิต เฑาะก์ สัตว์ดิรัจฉาน และสัตว์ ๒ เพศ
(๔) อริยุบาท ได้แก่ การว่าร้ายพระอริยเจ้า (๕) อาณาวิตติกมะ ได้แก่ อาบัติ ๗ กองที่ภิกษุจงใจล่วงละเมิด
(ม.ม.อ. ๒/๒๓๔/๙)

๔ **พระอริฏฐะ** รูปนี้เป็นพหูสูตร เป็นธรรมกถึก รู้แต่อันตรายิกธรรมบางส่วน แต่ไม่รู้เรื่องอันตรายิกธรรมแห่ง
การล่วงละเมิดพระวินัยบัญญัติ เพราะเหตุที่ท่านไม่ฉลาดเรื่องวินัย ดังนั้น ท่านจึงเกิดความคิดอย่างนี้ว่า
“พวกคฤหาธิปโฟที่ยังเกี่ยวข้องกับกามคุณ ที่เป็นโสดาบันก็มี เป็นสกทาคามีก็มี เป็นอนาคามีก็มี แม่พวก
ภิกษุก็ยังเห็นรูปที่น่าชอบใจที่จะพึงรู้ด้วยจักขุ ฯลฯ ยังถูกต้องสิ่งสัมผัสที่จะพึงรู้ด้วยกาย ยังใช้สอยผ้าปู
ผ้าห่มอ่อนนุ่ม สิ่งนั้นทั้งหมดยังถือว่าควร เพราะเหตุไร รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสของหญิงจึงจะไม่ควร
สิ่งเหล่านั้นต้องควรแน่นอน” ครั้นเกิดทิฏฐิขั้วขึ้นมาแล้ว ก็โต้แย้งพระสัพพัญญุตญาณคัดค้านเวสาลีช-
ญาณใส่ต่อและนามในอริยมรรคว่า “ใจพระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติปฐมปาราชิกอย่างกวาดขัน
ประจักษ์กันมหาสมุทร ในข้อนี้ไม่มีโทษ” ประหารอาณาจักรของพระชินเจ้าด้วยกล่าวว่า “เมถุนธรรม ไม่มี
โทษ” (วิ.อ. ๒/๔๑๗/๕๑๘-๕๑๙, ม.ม.อ. ๒/๒๓๔/๙-๑๐)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิรมวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

สามารถก่ออันตรายแก่ผู้ช่งเสพอได้จริงไม” ครั้นแล้วภิกษุเหล่านั้นจึงเข้าไปหา อริยอุภิกษุผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานฆานกแรงถึงที่อยู่ แล้วได้กล่าวกับอริยอุภิกษุผู้มี บรรพบุรุษเป็นพรานฆานกแรงดังนี้ว่า “ท่านอริยอุภิกษุ ได้ทราบวาทิฏฐิชั่วเช่นนี้ได้ เกิดขึ้นแก่ท่านว่า ‘เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่า ธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เป็นธรรมก่ออันตราย ก็หาสามารถก่อ อันตรายแก่ผู้ช่งเสพอได้จริงไม’ จริงหรือ”

อริยอุภิกษุผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานฆานกแรงกล่าวว่า “เหมือนจะเป็นอย่างนั้น ท่านทั้งหลาย เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรม ตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เป็นธรรมก่ออันตราย ก็หาสามารถก่ออันตรายแก่ผู้ ช่งเสพอได้จริงไม”

ลำดับนั้น ภิกษุเหล่านั้นปรารถนาจะปลดเปลื้องอริยอุภิกษุผู้มีบรรพบุรุษเป็น พรานฆานกแรงจากทิฏฐิชั่วนี้ จึงชักใช้ ไส้เสียง สอบสวนด้วยคำพูดว่า “ท่านอริยอุภิกษุ ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนี้ อย่ากล่าวดูพระผู้มีพระภาค การกล่าวดูพระผู้มีพระภาค ไมดีเลย เพราะพระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสอย่างนั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสธรรมที่ก่ออันตรายว่าเป็นธรรมก่ออันตรายไว้โดยประการ ต่าง ๆ และธรรมเหล่านั้นก็สามารถก่ออันตรายให้แก่ผู้ช่งเสพอได้จริง

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

‘กามทั้งหลาย^๑มีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ่ กามทั้งหลายเปรียบเหมือนร่างโครงกระดูก มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ่

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนขึ้นเนื้อ ฯลฯ

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนคบเพลิงหญ้า ฯลฯ

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนหลุมถ่านเพลิง ฯลฯ

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนความฝัน ฯลฯ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ วิ.มหา. (แปล) ๒/๔๑๗/๕๒๖-๕๒๗, อัง.ปญจก. (แปล) ๒๒/๗๖/๑๓๔, ขุ.ม. (แปล) ๒๙/๓/๗-๘, ขุ.จ. (แปล) ๓๐/๑๔๗/๕๖๙-๕๗๐

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนของที่ขอยืมมา ฯลฯ

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนผลไม้ค้ำตัน^๑ ฯลฯ

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนเชียงหั้นเนื้อ ฯลฯ

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนหอกหลาว ฯลฯ

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนห้วง มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ่อ

อริกฐลักษณุกฤษณะเหล่านั้น ชักไข่ ไล่เลี้ยง สอบสวนอยู่อย่างนี้ แต่ก็ยังกล่าว

ด้วยความยึดมั่นถือมั่นทีกฐิลีขั้วนั้นอยู่อย่างนั้นว่า "เหมือนจะเป็นอย่างนั้น ท่านทั้งหลาย เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เป็นธรรมก่ออันตราย ก็หาสามารถก่ออันตรายแก่ผู้ช้องเสพอได้จริงไม่"

อริกฐลักษณุกฤษณะตัดค้านพระธรรม

[๒๓๕] เมื่อภิกษุเหล่านั้นไม่สามารถจะปลดเปลื้องอริกฐลักษณะผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานฆานกแรงจากทีกฐิลีขั้วนั้นได้ จึงพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทีกฐิลีขั้วเช่นนี้เกิดขึ้นแก่อริกฐลักษณะผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานฆานกแรงว่า 'เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นธรรมก่ออันตราย ก็หาสามารถก่ออันตรายแก่ผู้ช้องเสพอได้จริงไม่' ข้าพระองค์ทั้งหลายได้ฟังว่า 'ได้ยินว่า ทีกฐิลีขั้วเช่นนี้เกิด

เชิงอรรถ :

^๑ ผลไม้ค้ำตัน หมายถึงกามทั้งหลาย เปรียบเหมือนผลไม้ไม่มีพิษ เพราะมันทอนร่างกาย [วิสสุกขผลุปมา สัพพวงคปจจกคปสิณนุชฌุเสณ] (ม.นุ.อ. ๒/๒๓๔/๑๐)

อีกคนหนึ่ง คนที่ต้องการผลไม้ เทียวแสวงหาผลไม้ เมื่อพบต้นไม้ผลตกจึงปีนขึ้นไปเก็บกิน เก็บใส่ห่อ อีกคนหนึ่งก็ต้องการผลไม้เช่นกัน เทียวแสวงหา พบเห็นต้นไม้ผลตกต้นเดียวกันนั้น แต่แทนที่จะปีนขึ้นไปเก็บผลไม้กิน กลับเอาขวานตัดต้นไม้ผลตกนั้นในขณะที่คนแรกยังอยู่บนต้นไม้ อันตรายจึงเกิดขึ้นแก่เขา (ดู. ม.ม. (แปล) ๑๓/๔๘/๔๕-๔๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๒๔๗ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิฆมวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

ขึ้นแก่อริฏฐภิกษุผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานฆานกแร้งว่า 'เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เป็นธรรมก่ออันตราย ก็หาสามารถก่ออันตรายแก่ผู้ช่งเสพอัจฉริย'ไม่'

ลำดับนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายเข้าไปหาอริฏฐภิกษุแล้วได้ถามท่านว่า 'ท่านอริฏฐะ ได้ทราบวาทิฏฐิขั้วเช่นนี้เกิดขึ้นแก่ท่านว่า 'เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เป็นธรรมก่ออันตราย ก็หาสามารถก่ออันตรายแก่ผู้ช่งเสพอัจฉริย'ไม่' เมื่อข้าพระองค์ทั้งหลายกล่าวอย่างนี้ อริฏฐภิกษุได้พูดกับข้าพระองค์ทั้งหลายว่า 'เหมือนจะเป็นอย่างนั้น ท่านทั้งหลาย เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เป็นธรรมก่ออันตราย ก็หาสามารถก่ออันตรายแก่ผู้ช่งเสพอัจฉริย'ไม่'

ครั้งนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายปรารถนาจะปลดเปลื้องอริฏฐภิกษุผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานฆานกแร้งจากทิฏฐิขั้วนั้น จึงซักไซ้ไล่เสียง สอบสวนด้วยคำพูดว่า 'ท่านอริฏฐะ ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนี้ อย่ากล่าวต่อพระผู้มีพระภาค การกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย เพราะพระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสอย่างนั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสธรรมทั้งหลายที่ก่ออันตรายว่าเป็นธรรมก่ออันตรายไว้ โดยประการต่าง ๆ และธรรมเหล่านั้นก็สามารถก่ออันตรายแก่ผู้ช่งเสพอัจฉริย พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

'กามทั้งหลายมีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ่ กามทั้งหลายเปรียบเหมือนร่างโครงกระดูก มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ่ ฯลฯ

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนห้วง มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ่'

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบีम्मวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

อริยสุตติกษุผู้มีบรรพบุรุษ เป็นพรานฆ่านกแร้งถูกฆ่าพระองค์ทั้งหลายชักใยไล่เลี้ยง สอบสวนอยู่แม้อย่างนี้ ก็ยังกล่าวด้วยความยึดมั่นถือมั่นทิวฏฐิขั้วนั้นอยู่อย่างนั้นว่า 'เหมือนจะเป็นอย่างนั้นท่านทั้งหลาย เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นธรรมก่ออันตราย ก็หาสามารถ ก่ออันตรายแก่ผู้ชองเสพอัจฉริย' เมื่อฆ่าพระองค์ทั้งหลายไม่สามารถจะปลดเปลื้อง อริยสุตติกษุจากทิวฏฐิขั้วได้ จึงกราบทูลเนื้อความนี้แด่พระผู้มีพระภาค พระพุทธเจ้าข้า"

โทษของทิวฏฐิขั้ว

[๒๓๖] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาตรัสว่า "มาเถิด ภิกษุ เธอจงไปเรียกอริยสุตติกษุผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานฆ่านกแร้งมา ตามคำของเราว่า 'ท่านอริยสุตติกษุ พระศาสดาตรัสเรียกท่าน'"

ภิกษุนั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้วเข้าไปหาอริยสุตติกษุถึงที่อยู่แล้วกล่าวกับท่านว่า "ท่านอริยสุตติกษุ พระศาสดาตรัสเรียกท่าน"

อริยสุตติกษุผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานฆ่านกแร้งรับคำแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาท แล้วนั่ง ณ ที่สมควร

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับอริยสุตติกษุผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานฆ่านกแร้งว่า "อริยสุตติกษุ ได้ยินว่า ทิวฏฐิขั้วเช่นนี้เกิดขึ้นแก่เธอว่า 'เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาค ทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นธรรมก่ออันตราย ก็หาสามารถทำอันตรายแก่ผู้ชองเสพอัจฉริย' จริงหรือ"

อริยสุตติกษุกราบทูลว่า "จริง พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์รู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นธรรมก่ออันตราย ก็หาสามารถทำอันตรายแก่ผู้ชองเสพอัจฉริย"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "โมฆบุรุษ เธอรู้ทั่วถึงธรรมที่เราแสดงแล้วอย่างนี้ แก่ใคร เรากล่าวธรรมที่ก่ออันตรายว่าเป็นธรรมก่ออันตรายโดยประการต่าง ๆ มิใช่หรือ และธรรมเหล่านั้นก็สามารถก่ออันตรายแก่ผู้ชองเสพอัจฉริย"

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

เรากล่าวว่า 'กามทั้งหลายมีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ'

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนร่างโครงกระดูก ...

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนชิ้นเนื้อ ...

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนคบเพลิงหญ้า ...

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนหลุมถ่านเพลิง ...

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนความฝัน ...

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนของที่ขอยืมมา ...

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนผลไม้ค้ำตัน ...

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนเขียงหั่นเนื้อ ...

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนดอกหลาว ...

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนห้วง มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ'

โมฆบุรุษ ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ เธอชื่อว่ากล่าวดูเราด้วยทิวฐิที่ถือไว้ผิด ชื่อว่า
ทำลายตนเองและชื่อว่าประสบสิ่งมิใช่บุญเป็นอันมาก ชื่อนั้นจักเป็นไปเพื่อความไม่
เกื้อกูล เพื่อความทุกข์แก่เธอตลอดกาลนาน"

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย
เธอทั้งหลายเข้าใจความชื่อนั้นว่าอย่างไร อริฐฐิภิกษุผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานฆ่า
นกแรงนี้จะกระทำญาณให้สูงส่งในธรรมวินัยนี้ได้หรือไม่ได้"

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความสูงส่งแห่งญาณไร ๆ
ที่จะพึงมีนั้นจักมีไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า"

เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลอย่างนี้แล้ว อริฐฐิภิกษุผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานฆ่า
นกแรงก็นั่งนิ่ง เก้อเขิน คอดก ก้มหน้า ชบเข่า หมดปฐิภาณ

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเห็นอริฐฐิภิกษุผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานฆ่านกแรง
นั่งนิ่ง เก้อเขิน คอดก ก้มหน้า ชบเข่า หมดปฐิภาณ จึงได้ตรัสกับเธอว่า
"โมฆบุรุษ เธอจักปรากฏด้วยทิวฐิชั่วของตนเองนี้ เราจักสอบถามภิกษุทั้งหลาย
ในที่นี้"

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

[๒๓๗] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย แม้เธอทั้งหลายก็รู้ทั่วถึงธรรมที่เราแสดงแล้วอย่างนี้ เหมือนที่อริกฐลภิกษุผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานข่านกแร้งนี้กล่าวต่อเราด้วยทิวฐิที่ยึดถือไว้ผิด ชื่อว่าทำลายตนเองและชื่อว่าประสบบสิ่งมิใช่บุญเป็นอันมากหรือ”

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ข้อนั้นไม่เป็นเช่นนั้น พระพุทธเจ้าข้า เพราะว่า พระผู้มีพระภาคตรัสธรรมทั้งหลายที่ก่อกันตรรายว่าเป็นธรรมก่อกันตรรายแก่ข้าพระองค์ทั้งหลายโดยประการต่าง ๆ และธรรมเหล่านั้นก็สามารถก่อกันตรรายแก่ผู้ของเสพได้จริง พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ‘กามทั้งหลายมีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ่มาก กามทั้งหลายเปรียบเหมือนท่อนกระดุก มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ่มาก ฯลฯ กามทั้งหลายเปรียบเหมือนห้วง มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ่มาก’

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีแล้ว ชอบแล้ว ภิกษุทั้งหลาย ที่เธอทั้งหลายรู้ทั่วถึงธรรมที่เราแสดงแล้วอย่างนี้เหมือนที่เรากล่าวแล้วว่า ธรรมทั้งหลายเป็นธรรมก่อกันตรรายแก่เธอทั้งหลายโดยประการต่าง ๆ และธรรมเหล่านั้นก็สามารถก่อกันตรรายแก่ผู้ของเสพได้จริง เรากล่าวว่า ‘กามทั้งหลายมีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ่มาก กามทั้งหลายเปรียบเหมือนท่อนกระดุก มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ่มาก ฯลฯ กามทั้งหลายเปรียบเหมือนห้วง มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ่มาก’

เออ ก็ อริกฐลภิกษุผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานข่านกแร้งนี้กล่าวต่อเรา ด้วยทิวฐิที่ยึดถือไว้ผิด ชื่อว่าทำลายตนเอง และชื่อว่าประสบบสิ่งมิใช่บุญเป็นอันมาก ข้อนั้นจักเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อความทุกข์แก่อริกฐลภิกษุนั้นตลอดกาลนาน

ภิกษุทั้งหลาย เป็นไปไม่ได้เลยที่อริกฐลภิกษุนั้นจะเสพกามโดยปราศจากกาม ปราศจากกามสัญญา และปราศจากกามวิตก

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

การเล่าเรียนธรรมของโมฆบุรุษ

[๒๓๘] ภิกษุทั้งหลาย โมฆบุรุษบางพวกในธรรมวินัยนี้ยอมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวชยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัพภูตธรรม และเวทลล^๑ พวกเขาเล่าเรียนธรรมนั้นแล้วไม่ไตร่ตรองเนื้อความแห่งธรรมเหล่านั้น ด้วยปัญญา ธรรมเหล่านั้นจึงไม่ประจักษ์ชัดแก่พวกเขา ผู้ไม่ไตร่ตรองเนื้อความด้วยปัญญา โมฆบุรุษเหล่านั้นเล่าเรียนธรรมมุ่งจะข่มขู่ผู้อื่น และมุ่งจะเปลี่ยนตนจากคำ นินทาว่าร้าย ย่อมไม่ได้รับประโยชน์แห่งธรรมนั้น เหมือนที่เหล่ากุลบุตรเล่าเรียน ธรรมได้รับ ธรรมเหล่านั้นที่พวกเขาเรียนไม่ได้ ย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งมิใช่ประโยชน์ เพื่อความทุกข์สิ้นกาลนาน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะพวกเขาเรียนธรรมทั้งหลายมาไม่ดี

บุรุษผู้ต้องการงูพิษ เที้ยวเสาะแสวงหางูพิษ เขาพบงูพิษตัวใหญ่จึงจับมันที่ ขนดหางหรือที่หาง งูพิษนั้นจะพึงแว้งกัดเขาที่มือ ที่แขน หรือที่อวัยวะน้อยใหญ่ แห่งใดแห่งหนึ่ง เพราะการถูกกัดนั้นเขาก็จะตาย หรือได้รับทุกข์ปางตาย

เชิงอรรถ :

^๑ สุตตะ ได้แก่ อุกโกตวิภังค์ นิตเทส ชันธกะ ปรีวาร มงคลสูตร รตนสูตร นาฬิกสูตร ตวัฏฏกสูตร ในสุตตันนิบาต และพุทธวจนะอื่น ๆ ที่มีชื่อว่าสุตตะ

เคยยะ ได้แก่ พระสูตรที่มีคาถาทั้งหมด โดยเฉพาะสคาถวรรคในสังยุตตนิกาย

เวชยาकरणะ ได้แก่ พระอภิธรรมปิฎกทั้งหมด พระสูตรที่ไม่มีคาถา และพุทธพจน์อื่นที่ไม่ จัดเข้าในองค์ ๘ ที่เหลือ

คาถา ได้แก่ ธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา และคาถาล้วนในสุตตันนิบาตที่ไม่มีชื่อว่าเป็นสูตร

อุทาน ได้แก่ พระสูตร ๘๒ สูตรที่เกี่ยวข้องด้วยคาถาที่ทรงเปล่งด้วยพระหฤทัยสรรคด้วยโสมนัสญาณ

อิติวุตตกะ ได้แก่ พระสูตร ๑๑๐ สูตร ที่ตรัสโดยนัยว่า รุดตมิต์ ภควตา เป็นต้น

ชาตกะ ได้แก่ ชาตก ๕๕๐ เรื่อง มีอภินเนกชาตก เป็นต้น

อัพภูตธรรม ได้แก่ พระสูตรที่กล่าวด้วยเรื่องอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ทั้งหมด ที่ตรัสโดยนัยว่า "ภิกษุทั้งหลาย ข้ออัศจรรย์ไม่เคยมี ๔ อย่างนี้ หาได้ในอานนท" ดังนี้ เป็นต้น

เวทลล^๑ ได้แก่ พระสูตรแบบถาม-ตอบ ซึ่งผู้ถามได้ทั้งความรู้ และความพอใจ เช่น จุฬเวทลลสูตร

มหาเวทลลสูตร สัมมาทิฐีสสูตร สักกปัญหสูตร สังฆารกษณีนียสูตร และมหาปณณเมสูตร (ม.ม.อ.

๒/๒๓๘/๑๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๒๕๒ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

ข้อนี้เพราะเหตุไร

เพราะเขาจับงูพิษไม่ดี แม่ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย โมฆบุรุษบางพวกในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เล่าเรียนธรรมคือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัพภูตธรรม และเวทลละ พวกเขาล่าเรียนธรรมนั้นแล้วไม่ไตร่ตรองเนื้อความแห่งธรรมเหล่านั้นด้วยปัญญา ธรรมเหล่านั้นจึงไม่ประจักษ์ชัดแก่พวกเขาผู้ไม่ไตร่ตรองเนื้อความด้วยปัญญา โมฆบุรุษเหล่านั้นเล่าเรียนธรรม มุ่งจะข่มขู่ผู้อื่น และมุ่งจะเปลื้องตนจากคำนิทานวาทร้าย ย่อมไม่ได้รับประโยชน์แห่งธรรมนั้น เหมือนที่เหล่ากุลบุตรเล่าเรียนธรรมได้รับ ธรรมเหล่านั้นที่พวกเขาเรียนไม่ดี ย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งมิใช่ประโยชน์ เพื่อความทุกข์สิ้นกาลนาน

ข้อนี้เพราะเหตุไร

เพราะพวกเขาเรียนธรรมทั้งหลายมาไม่ดี

การเล่าเรียนธรรมของกุลบุตร

[๒๓๙] ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรบางพวกในธรรมวินัยนี้ย่อมเล่าเรียนธรรม^๑ คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัพภูตธรรม และเวทลละ พวกเขาล่าเรียนธรรมนั้นแล้ว ย่อมไม่ไตร่ตรองเนื้อความแห่งธรรมเหล่านั้นด้วยปัญญา ธรรมเหล่านั้นจึงประจักษ์ชัด^๒แก่พวกเขาผู้ไตร่ตรองเนื้อความด้วย

เชิงอรรถ :

- ^๑ เล่าเรียนธรรม ในที่นี้หมายถึงเล่าเรียนนิตถรณปริยัติ แท้จริงปริยัติมี ๓ นัย คือ (๑) **อลคัททูปริยัติ** การเล่าเรียนเปรียบด้วยงูพิษ ได้แก่การเล่าเรียนมุ่งลาภสักการะด้วยคิดว่า 'เราเล่าเรียนแล้วจักได้จีวรหรือคนอื่นจะรู้จักเราในท่ามกลางบริษัท' (๒) **นิตถรณปริยัติ** การเล่าเรียนมุ่งประโยชน์คือการออกจากวิภวภูติได้แก่การเล่าเรียนด้วยตั้งใจว่า 'เราเล่าเรียนพุทธพจน์แล้วจักบำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์ ให้ได้สมาธิ เริ่มเจริญวิปัสสนาแล้ว จักอบรมมรรค จักทำผลให้แจ้ง' (๓) **กัณหาการิกปริยัติ** การเล่าเรียนประดุดชนคลัง ได้แก่การเล่าเรียนของพระชัณาสพ เพราะท่านกำหนดรู้ชั้นแล้วละก็เลสได้แล้ว อบรมมรรค ทำให้แจ้งผลแล้วเมื่อเล่าเรียนพุทธพจน์ เป็นผู้ทรงแบบแผน รักษาประเพณี ตามรักษาอารยวงศ์ ดังนั้นในที่นี้จึงหมายเอาฝ่ายที่ ๒ (ม.ม.อ. ๒/๒๓๙/๑๔)
- ^๒ **ประจักษ์ชัด** (นิชฌมานิ ชมนุตติ) หมายถึงมาปรากฏว่า 'พระผู้มีพระภาคตรัสศีลในสูตรนี้ ตรัสสมาธิ, วิปัสสนา, มรรค, ผล, วิภวภูติ ไว้ในสูตรนี้' ๑' ในอาคตสถานแห่งศีล เป็นต้น (ม.ม.อ. ๒/๒๓๙/๑๕)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

ปัญญา กุลบุตรเหล่านั้นเล่าเรียนธรรมมิใช่มุ่งจะข่มขู่ผู้อื่น และมีไม่มุ่งจะเปลื้องตน
จากค่านินทาว่าร้าย ย่อมได้รับประโยชน์แห่งธรรมนั้น เหมือนที่เหล่ากุลบุตร
เล่าเรียนธรรมได้รับ ธรรมเหล่านั้นที่พวกเขาเรียนดีแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์
เพื่อความสุขสันกาลนาน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะพวกเขาเรียนธรรมทั้งหลายมาดีแล้ว

บุรุษผู้ต้องการงูพิษ เที้ยวเสาะแสวงหางูพิษ เขาพบงูพิษตัวใหญ่ จะพึงใช้ไม้
มีง่ามเหมือนขาแพะกดไว้แน่น ครั้นแล้วจึงจับที่คออย่างมั่นคง ถึงแม้งูพิษนั้นจะพึง
รัดมือ แขน หรือที่อวัยวะน้อยใหญ่แห่งใดแห่งหนึ่งของบุรุษนั้นด้วยชนิดก็จริง ถึง
อย่างนั้น เพราะการรัดนั้น เขาก็ไม่ตาย หรือได้รับทุกข์ปางตาย ข้อนั้นเพราะ
เหตุไร เพราะเขาจับงูพิษไว้มั่นแล้ว แม้อันใด กุลบุตรบางพวกในธรรมวินัยนี้ ก็
ฉันทันเหมือนกัน เล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวชยาकरणะ คาถา อุทาน
อิติวุตตกะ ชาตกะ อัฏฐกธรรม และเวทลลสะ พวกเขาเหล่านั้นเล่าเรียนธรรมนั้น
แล้วไตรตรองเนื้อความแห่งธรรมเหล่านั้นด้วยปัญญา ธรรมเหล่านั้นจึงประจักษ์ชัด
แก่พวกเขา ผู้ไตรตรองเนื้อความด้วยปัญญา กุลบุตรเหล่านั้นเล่าเรียนธรรมมิใช่
มุ่งจะข่มขู่ผู้อื่น และมีไม่มุ่งจะเปลื้องตนจากค่านินทาว่าร้าย ย่อมได้รับประโยชน์
แห่งธรรมนั้น เหมือนที่เหล่ากุลบุตรเล่าเรียนธรรมได้รับ ธรรมเหล่านั้นที่พวกเขา
เรียนดีแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขสันกาลนาน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะพวกเขาเรียนธรรมทั้งหลายมาดีแล้ว

ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น เธอทั้งหลายจะพึงรู้ชัดเนื้อความแห่งภาษิตใด
ของเรา ควรทรงจำภาษิตนั้นไว้อย่างนั้นเถิด เธอทั้งหลาย(หาก)จะไม่พึงรู้ชัดเนื้อ
ความแห่งภาษิตใดของเรา ก็ควรสอบถามเรา หรือถามภิกษุผู้ฉลาดในภาษิตนั้นเถิด

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๓. โอบีฆมวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

ธรรมอุปมาด้วยแพ

[๒๕๐] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมซึ่งอุปมาด้วยแพแก่เธอทั้งหลาย เพื่อการสลัดออก ไม่ใช่เพื่อการยึดถือแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษผู้เดินทางไกล พบห้วงน้ำใหญ่ ฝั่งนี้นาระวาง มีภัยเฉพาะหน้า ฝั่งโน้นเกษม ไม่มีภัยเฉพาะหน้า เรือหรือสะพานสำหรับข้ามเพื่อจะไปฝั่งโน้นไม่มี เขาจะพึงคิดอย่างนี้ว่า ‘ห้วงน้ำนี้ใหญ่นัก ฝั่งนี้นาระวาง มีภัยเฉพาะหน้า ฝั่งโน้นเกษม ไม่มีภัยเฉพาะหน้า เรือหรือสะพานสำหรับข้ามไปฝั่งโน้นไม่มี ทางที่ดี เราควรรวบรวมหญ้า ไม้ กิ่งไม้ และใบไม้มาผูกเป็นแพ แล้วอาศัยแพนั้นใช้มือและเท้าพยุ่น้ำก็จะข้ามฝั่งได้โดยสวัสดิ์’ ต่อมา เขารวบรวมหญ้า ไม้ กิ่งไม้ และใบไม้มาผูกเป็นแพ แล้วอาศัยแพนั้นใช้มือและเท้าพยุ่น้ำข้ามฝั่งได้โดยสวัสดิ์ เขาข้ามฝั่งได้แล้ว จะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า ‘แพนี้มีประโยชน์แก่เรามากนัก เราอาศัยแพนี้ใช้มือและเท้าพยุ่น้ำข้ามฝั่งได้โดยสวัสดิ์ ทางที่ดี เราควรยกแพนี้ขึ้นเทินศิระษะ หรือยกขึ้นบำแบกไปตามความปรารถนา’ เธอทั้งหลาย เข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้นผู้กระทำอย่างนี้ จะชื่อว่าทำหน้าที่ในแพนั้นถูกต้องหรือไม่”

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ข้อนั้นชื่อว่าทำไมถูกต้อง พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุรุษนั้นทำอย่างไร จึงจะชื่อว่าทำหน้าที่ในแพนั้นถูกต้อง ในข้อนี้ บุรุษนั้นข้ามฝั่งแล้วจะพึงคิดอย่างนี้ว่า ‘แพนี้มีประโยชน์แก่เรามากนัก เราอาศัยแพนี้ใช้มือและเท้าพยุ่น้ำข้ามฝั่งได้โดยสวัสดิ์ ทางที่ดี เราควรยกแพนี้ขึ้นวางไว้บนบก หรือให้ลอยอยู่ในน้ำ’ แล้วไปตามความปรารถนา บุรุษนั้นผู้กระทำอย่างนี้ จึงจะชื่อว่าทำหน้าที่ในแพนั้นถูกต้อง แม้ฉันท

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๓. โอบิฆมวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

ภิกษุทั้งหลาย เราก็จันนั้นเหมือนกัน แสดงธรรมมีอุปมาด้วยแพเพื่อต้องการสลัดออก ไม่ใช่เพื่อต้องการจะยึดถือแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายรู้ทั่วถึงธรรมซึ่งเปรียบดุษแพที่เราแสดงแล้ว ควรละแม้ธรรมทั้งหลาย^๑ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงอธรรมเลย

ความเห็นของปุถุชนและอริยสาวก

[๒๕๑] ภิกษุทั้งหลาย ทิฏฐิฎฐาน^๒ ๖ ประการนี้

ทิฏฐิฎฐาน ๖ ประการ อะไรบ้าง

คือ ปุถุชน^๓ในโลกนี้ผู้ยังไม่ได้สดับ ไม่ได้พบพระอริยะ^๔ทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับคำแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่พบสัตบุรุษทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้รับคำแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ

๑. จึงพิจารณาเห็นรูปว่า 'นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา'^๕
๒. จึงพิจารณาเห็นเวทนาว่า 'นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา'
๓. จึงพิจารณาเห็นสัญญาว่า 'นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา'
๔. จึงพิจารณาเห็นสังขารทั้งหลายว่า 'นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา'
๕. จึงพิจารณาเห็นรูปที่เห็นแล้ว เสียงที่ฟังแล้ว อารมณ์ที่ทราบแล้ว ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้งแล้ว ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ใคร่ครวญแล้วด้วยใจว่า 'นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา'

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมทั้งหลาย ในที่นี้หมายถึงสมณะและวิบัสสนา (ม.ม.อ. ๒/๒๔๐/๑๖)

^๒ ทิฏฐิฎฐาน เป็นชื่อของทิฏฐิ เพราะเป็นเหตุแห่งสักกายทิฏฐิที่ยิ่งกว่าทิฏฐิเกิดขึ้นก่อน และเป็นเหตุแห่งสัสสตทิฏฐิบ้าง เป็นชื่อของอารมณ์ คือ ชันธ ๕ และรูปารมณ์เป็นต้นบ้าง เป็นชื่อของปัจจัย คือ อริชชา ผัสสะ สัญญา เป็นต้นบ้าง (ม.ม.อ. ๒/๒๔๑/๑๖, ม.ม.ฎีกา ๒/๒๔๑/๑๑๐)

^{๓-๔} ดูเชิงอรรถที่ ๑-๒ ข้อ ๒ (มูลปริยายสูตร) หน้า ๒ ในเล่มนี้

^๕ การเห็นว่า "นั่นของเรา" เป็นอาการของตัณหา, การเห็นว่า "เราเป็นนั่น" เป็นอาการของมานะ, การเห็นว่า "นั่นเป็นอัตตาของเรา" เป็นอาการของทิฏฐิ (ม.ม.อ. ๒/๑๔๑/๑๗)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบีम्मวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

๖. จึงพิจารณาเห็นทิวลิปฐานที่เป็นไปว่า 'นั่นโลก นั่นอัตตา เรานั้น
ตายแล้วจักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน คงที่ ไม่มีความแปรผันเป็นธรรมดา
จักดำรง อยู่เทียบเท่าสิ่งคงที่อย่างนั้นแล้ว 'นั่นของเรา เราเป็นนั่น
นั่นเป็นอัตตาของเรา'

ส่วนอริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว ได้พบพระอริยะทั้งหลาย ฉลาดในธรรมของ
พระอริยะ ได้รับคำแนะนำดีแล้วในธรรมของพระอริยะ พบสัตบุรุษทั้งหลาย
ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ได้รับคำแนะนำดีแล้วในธรรมของสัตบุรุษ

๑. จึงพิจารณาเห็นรูปว่า 'นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นั่น นั่นไม่ใช่อัตตา
ของเรา'
๒. จึงพิจารณาเห็นเวทนาว่า 'นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นั่น นั่นไม่ใช่
อัตตาของเรา'
๓. จึงพิจารณาเห็นสัญญาว่า 'นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นั่น นั่นไม่ใช่
อัตตาของเรา'
๔. จึงพิจารณาเห็นสังขารทั้งหลายว่า 'นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นั่น
นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา'
๕. จึงพิจารณาเห็นรูปที่เห็นแล้ว เสียงที่ฟังแล้ว อารมณ์ที่ทราบแล้ว
ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้งแล้ว ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ใครครวญแล้วด้วย
ใจว่า 'นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา'
๖. จึงพิจารณาเห็นทิวลิปฐานที่เป็นไปว่า 'นั่นโลก นั่นอัตตา เรานั้นตายแล้ว
จักเที่ยง ยั่งยืน คงที่ ไม่มีความแปรผันเป็นธรรมดา จักดำรงอยู่
เทียบเท่าสิ่งคงที่อย่างนั้นแล้ว 'ว่า 'นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นั่น
นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา'

อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมไม่สะดุ้งในเมื่อไม่มีเหตุน่าสะดุ้ง^๑ คือ
ภัยและดิณหา”

เชิงอรรถ :

^๑ เหตุน่าสะดุ้ง ในที่นี้หมายถึงภัยและดิณหา (ม.ม.อ. ๒/๒๕๑/๑๘)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิฆมวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

ความสะดุ้งและความไม่สะดุ้ง

[๒๕๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อไม่มีสิ่งภายนอก ความสะดุ้งจะพึงมีได้หรือ”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พึงมีได้ ภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้มีความคิดอย่างนี้ว่า ‘เราเคยมีสิ่งใด บัดนี้เราไม่มีสิ่งนั้น เราควรมีสิ่งใด เราก้ไม่ได้สิ่งนั้น’ บุคคลนั้นยอมเสรำโศก ละเสียใจ พิโรธำพัน ร้องไห้สะอึกสะอื้น ถึงความมิดมน เมื่อไม่มีสิ่งภายนอก ความสะดุ้งยอมมีได้ด้วยอาการอย่างนี้”

“เมื่อไม่มีสิ่งภายนอก ความไม่สะดุ้งจะพึงมีได้หรือ พระพุทธเจ้าข้า”

“พึงมีได้ ภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ไม่มีความคิดอย่างนี้ว่า ‘เราเคยมีสิ่งใด บัดนี้เราไม่มีสิ่งนั้น เราควรมีสิ่งใด เราก้ไม่ได้สิ่งนั้น’ บุคคลนั้นยอมไม่เสรำโศก ไม่ละเสียใจ ไม่พิโรธำพัน ไม่ร้องไห้สะอึกสะอื้น ไม่ถึงความมิดมน เมื่อไม่มีสิ่งภายนอก ความไม่สะดุ้งยอมมีได้ด้วยอาการอย่างนี้”

“เมื่อไม่มีสิ่งภายใน ความสะดุ้งจะพึงมีได้หรือ พระพุทธเจ้าข้า”

“พึงมีได้ ภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้มีความคิดอย่างนี้ว่า ‘นั่นโลก นั่นอัตตา เรานั้นตายแล้วจักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน คงที่ ไม่มีความแปรผันเป็นธรรมดา จักดำรงอยู่เทียบเท่าสิ่งคงที่อย่างนั้น’ ย่อมได้ยินตภาคหรือสาวกของตภาคแสดงธรรม เพื่อกอนทิฎฐิ ทิฎฐิฐฐาน ความตั้งมั่นแห่งทิฎฐิ ความกัลุ่มรุมแห่งทิฎฐิ ความยึดมั่นและอนุสัยกิเลสทั้งปวง เพื่อระงับสังขารทั้งปวง เพื่อสลัดทิ้งอุปธิทั้งปวง เพื่อความสิ้นตัณหา เพื่อคลายความกำหนัด เพื่อความดับสนิท และเพื่อนิพพาน เขามีความคิดอย่างนี้ว่า ‘เราจักขาดสูญแน่แท้ จักพินาศแน่แท้ จักไม่มีแน่แท้’ บุคคลนั้นยอมเสรำโศก ละเสียใจ พิโรธำพัน ร้องไห้สะอึกสะอื้น ถึงความมิดมน เมื่อไม่มีสิ่งภายใน ความสะดุ้งยอมมีได้ด้วยอาการอย่างนี้”

ภิกษุนั้นทูลถามว่า “เมื่อไม่มีสิ่งภายใน ความไม่สะดุ้งจะพึงมีได้หรือ พระพุทธเจ้าข้า”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พึงมีได้ ภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ไม่มี ความคิดอย่างนี้ว่า ‘นั่นโลก นั่นอัตตา เรานั้นตายแล้วจักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน คงที่’ ไม่มี ความแปรผันเป็นธรรมดา จักดำรงอยู่เทียบเท่าสิ่งคงที่อย่างนั้น’ ย่อมได้ ยิน ตถาคตหรือสาวกของตถาคตแสดงธรรม เพื่อถอนทิฏฐิ ทิฏฐิภูฏาน ความตั้งมั่น แห่งทิฏฐิ ความกมลุ่มรุมแห่งทิฏฐิ ความยึดมั่น และอนุสัยกิเลสทั้งปวง เพื่อระงับ สังขารทั้งปวง เพื่อสลัดทิ้งอุปธิทั้งปวง เพื่อความสิ้นตัณหา เพื่อคลายความกำหนัด เพื่อความดับสนิท และเพื่อนิพพาน เขาไม่มีความคิดอย่างนี้ว่า ‘เราจักขาดสูญ แน่แท้ จักพินาศแน่แท้ จักไม่มีแน่แท้’ บุคคลนั้นย่อมไม่เศร้าโศก ไม่ละเหี่ยวใจ ไม่พิโรธรำพัน ไม่ร้องไห้สะอึกสะอื้น ไม่ถึงความมิดมน เมื่อไม่มีสิ่งภายใน ความไม่ สะดุ้งย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างนี้

[๒๕๓] ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะพึงหวังแทนสิ่งที่ควรหวังแทนซึ่งเป็น ของเที่ยง ยั่งยืน คงที่ ไม่มี ความแปรผันเป็นธรรมดา พึงดำรงอยู่เทียบเท่าสิ่งคงที่ อย่างนั้น เธอทั้งหลายเห็นสิ่งที่ควรหวังแทนซึ่งเป็นของเที่ยง ยั่งยืน คงที่ ไม่มี ความแปรผันเป็นธรรมดา พึงดำรงอยู่เทียบเท่าสิ่งคงที่อย่างนั้นหรือไม่”

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่เห็นอย่างนั้นเลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ เราก็กังไม่พิจารณาเห็นสิ่งที่ควรหวังแทนซึ่ง เป็นของเที่ยง ยั่งยืน คงที่ ไม่มี ความแปรผันเป็นธรรมดา พึงดำรงอยู่เทียบเท่า สิ่งคงที่อย่างนั้น

เธอทั้งหลายจะพึงเข้าไปยึดถืออัตตวาทุปาทาน^๑ซึ่งเมื่อบุคคลยึดมั่นอยู่ โสกะ (ความเศร้าโศก) ปริเทวะ(ความคร่ำครวญ) ทุกข์(ความทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์ใจ) และอุปายาส(ความคับแค้นใจ) จะไม่พึงเกิดขึ้น เธอทั้งหลายเห็น อัตตวาทุปาทานซึ่งเมื่อบุคคลยึดมั่นอยู่ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส จะไม่พึงเกิดขึ้นหรือไม่”

“ไม่เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

เชิงอรรถ :

^๑ อัตตวาทุปาทาน หมายถึง สักกายทิฏฐิ ๒๐ ประการ (ม.ม.อ. ๒/๒๕๓/๑๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

“ดีละ ถึงเราก้ยังไม่พิจารณาเห็นอัตตวาทุปาทานซึ่งเมื่อบุคคลยึดมั่นอยู่ โสกะ ปริเทวะ ทุกซ์ โทมนัส และอุปายาสจะไม่พึงเกิดขึ้น

เธอทั้งหลายจะพึงอาศัยทวิฏฐินิสสัย^๑ซึ่งเมื่อบุคคลอาศัยอยู่ โสกะ ปริเทวะ ทุกซ์ โทมนัส และอุปายาสจะไม่พึงเกิดขึ้น เธอทั้งหลายเห็นทวิฏฐินิสสัยซึ่งเมื่อบุคคลอาศัยอยู่ โสกะ ปริเทวะ ทุกซ์ โทมนัส และอุปายาสจะไม่พึงเกิดขึ้นหรือไม่”

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ไม่เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ดีละ แม้เราก้ยังไม่พิจารณาเห็นทวิฏฐินิสสัยซึ่งเมื่อบุคคลอาศัยอยู่ โสกะ ปริเทวะ ทุกซ์ โทมนัส และอุปายาสจะไม่พึงเกิดขึ้น”

อนัตตลักษณะ

[๒๔๔] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออตัตามีอยู่ ความยึดถือว่า ‘สิ่งที่เนื่องด้วยอตัตาของเรา’ ก็จะมีไขใหม่”

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า “ใช่ พระพุทธเจ้าข้า”

“เมื่อสิ่งที่เนื่องด้วยอตัตามีอยู่ ความยึดถือว่า ‘อตัตาของเรา’ จะมีไขใหม่”

“ใช่ พระพุทธเจ้าข้า”

“เมื่อหาไม่พบอตัตาและสิ่งที่เนื่องด้วยอตัตาโดยความเป็นจริงโดยความแน่แท้ ทวิฏฐินิสสัยว่า ‘นั่นโลก นั่นอตัตา เรานั้นตายแล้วจักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน คงที่ ไม่มี ความแปรผันเป็นธรรมดา จักดำรงอยู่เทียบเท่าสิ่งคงที่อย่างนั้น’ นี้มีเป็นพาลธรรม (ธรรมของคนโง่) สมบูรณ์แบบละหรือ”

“ทำไมจะไม่เป็นอย่างนั้น นั่นเป็นพาลธรรมสมบูรณ์แบบทีเดียว พระพุทธเจ้าข้า”

เชิงอรรถ :

^๑ ทวิฏฐินิสสัย หมายถึงทวิฏฐิ ๖๒ ประการ (ม.ม.อ. ๒/๒๔๓/๑๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๒๖๐ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

“เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยง หรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา’

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเที่ยง หรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา’

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น รูปอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม เธอทั้งหลายควรเห็นรูปทั้งปวงตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า ‘นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา’ เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ... สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ... สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ... วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม เธอทั้งหลายควรเห็นวิญญาณทั้งปวงตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า ‘นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา’

พระสวดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

การละสังโยชน^๑

[๒๔๕] ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายในรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จิตจึงหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็รู้ว่า 'หลุดพ้นแล้ว' รู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว^๒ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว^๓ ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป^๓ ภิกษุนี้เราเรียกว่า เป็นผู้ถอนลัมได้แล้วบ้าง เป็นผู้รู้หรือเครื่องแวดล้อมได้แล้วบ้าง เป็นผู้ถอนเสาระเนียดได้แล้วบ้าง เป็นผู้ไม่มีบ้านประตูบ้าง เป็นผู้ประเสริฐ ลดตรงคือมานะลงแล้ว ปลงภาระได้แล้วปราศจากสังโยชน(กิเลสเครื่องผูกสัตว์ไว้ในภพ)แล้วบ้าง

ภิกษุเป็นผู้ถอนลัมได้แล้ว เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้จะละอวิชชาได้เด็ดขาดแล้ว ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ภิกษุเป็นผู้ถอนลัมได้แล้ว เป็นอย่างนี้

ภิกษุเป็นผู้รู้หรือเครื่องแวดล้อมได้แล้ว เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้จะสังขารคือชาติ^๔ ซึ่งก่อภพใหม่ได้เด็ดขาดแล้ว ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ภิกษุเป็นผู้รู้หรือเครื่องแวดล้อมได้แล้ว เป็นอย่างนี้

ภิกษุเป็นผู้ถอนเสาระเนียดได้แล้ว เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้จะตัณหาได้เด็ดขาดแล้ว ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ภิกษุเป็นผู้ถอนเสาระเนียดได้แล้ว เป็นอย่างนี้

เชิงอรรถ :

^{๑-๓} ดูเชิงอรรถที่ ๑-๓ ข้อ ๕๔ (ภยเกรวสูตร) หน้า ๔๓ ในเล่มนี้

^๔ สังขารคือชาติ หมายถึงกัมมาภิสังขาร อันเป็นปัจจัยแห่งขั้นที่ก่อกำเนิดในภพใหม่ เพราะเกิดและท่องเที่ยวไปในชาติต่าง ๆ (ม.ม.อ. ๒/๒๔๕/๒๒)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิฆมวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

ภิกษุเป็นผู้ไม่มีบ้านประตุ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้จะโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ ประการ^๑ ได้เด็ดขาดแล้ว ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มีเกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ภิกษุเป็นผู้ไม่มีบ้านประตุ เป็นอย่างนี้

ภิกษุเป็นผู้ประเสริฐ ลตรงคือมานะลงแล้ว ปลงภาระได้แล้ว ปราศจากสังโยชนแล้ว เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้จะอัสมิมานะ(การถือตัว) ได้เด็ดขาดแล้ว ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มีเกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ภิกษุเป็นผู้ประเสริฐ ลตรงคือมานะลงแล้ว ปลงภาระได้แล้ว ปราศจากสังโยชนแล้ว เป็นอย่างนี้

การไม่ยึดถือ

[๒๔๖] ภิกษุทั้งหลาย เทวดาทั้งหลายพร้อมทั้งพระอินทร์ พรหม และ มารเสาะหาภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วอย่างนี้ ย่อมไม่พบว่า 'วิญญาณของตถาคต^๒ อาศัยสิ่งนี้' ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเรากล่าวว่า 'ในปัจจุบัน ใคร ๆ จะไม่พึงพบตถาคต' สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวตู่เราผู้กล่าวอย่างนี้ ผู้บอกอย่างนี้ด้วยคำเท็จซึ่งเลื่อนลอย ไม่มีจริง ไม่เป็นจริงว่า 'พระสมณโคดมเป็นผู้กำจัด ย่อมบัญญัติ

เชิงอรรถ :

^๑ โอรัมภาคิยสังโยชน หมายถึงสังโยชนเบื้องต้น ๕ ประการ [คือ (๑) สักกายทิฐิ ความเห็นว่าเป็นอัตตา (๒) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย (๓) สีลัพพตปรามาส ความถือมั่นศีลและวัตร (๔) กามราคะ ความติดใจในกามคุณ (๕) ปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งในใจ อันเป็นเหตุให้เกิดในกามภพ (ม.ม.อ. ๒/๒๔๕/๒๒)]

^๒ คำว่า ตถาคต ในข้อนี้มีความหมาย ๒ นัย คือ นัยที่ ๑ ตถาคต ในคำว่า 'วิญญาณของตถาคตอาศัยสิ่งนี้' หมายถึงสัตว์ผู้สิ้นอาสวะ ทรงมุ่งใช้เพื่อตรัสเรียกแทนพระชินาสพผู้มีปฏิสนธิปรินิพพานแล้ว นัยที่ ๒ ตถาคต ในคำว่า 'ถ้าบุคคลเหล่าอื่นตำบวิภาษ ... กระทบกระทั่งตถาคต ...' หมายถึงพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้สิ้นอาสวะ ทรงมุ่งใช้เพื่อตรัสเรียกแทนพระองค์เอง แต่เมื่อว่าโดยสภาวะธรรมแล้ว ทั้ง ๒ นัยนั้นมีความหมายเดียวกัน คือสภาวะที่สิ้นอาสวะ และปรินิพพาน จิตของผู้สิ้นอาสวะปรินิพพานแล้ว เทวดา มาร พรหม ไม่สามารถจะค้นพบได้ ไม่สามารถจะรู้ได้ว่า 'อาศัยอารมณ์อะไรเป็นไป' (ม.ม.ฎีกา ๒/๒๔๖/๑๒๐)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบัมมวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

ความขาดสูญ ความพินาศ ความไม่มีภพของสัตว์ผู้มีอยู่' ถึงเราจะกล่าวหรือ 'ไม่กล่าวก็ตาม สมณพราหมณ์เหล่านั้นก็ยังคงกล่าวต่อเราด้วยคำเท็จซึ่งเลื่อนลอย ไม่มีจริง ไม่เป็นจริงว่า 'พระสมณโคดมเป็นผู้กำจัด ย่อมบัญญัติความขาดสูญ ความพินาศ ความไม่มีภพของสัตว์ผู้มีอยู่' ทั้งในกาลก่อนและในกาลบัดนี้ เรา บัญญัติทุกข์และความดับทุกข์ ถ้าบุคคลเหล่าอื่นตำ บริภาษ เกรี้ยวกราด เบียดเบียน และกระทบ กระทั่งตถาคตในเรื่องการประกาศสังขะ ๔ ประการนั้น ตถาคตก็ไม่มี ความอาฆาต ไม่เสียใจ ไม่มีจิตคิดร้าย เพราะการตำเป็นต้นนั้น ถ้าบุคคลเหล่าอื่นสักการะ เคารพ นับถือ และบูชาตถาคตในเรื่องการประกาศ สังขะ ๔ ประการนั้น ตถาคตก็ไม่มี ความยินดี ไม่เสียใจ ไม่มีความลำพองใจ เพราะสักการะเป็นต้นนั้น

ถ้าบุคคลเหล่าอื่นสักการะ เคารพ นับถือ และบูชาตถาคตในเรื่องการประกาศ สังขะ ๔ ประการนั้น ตถาคตมีความดำริอย่างนี้เพราะสักการะเป็นต้นนั้นว่า 'บุคคล กระทำสักการะเห็นปานนี้ในชั้นปัญจก(ชั้น ๕) ที่เรากำหนดรู้แล้วในกาลก่อน'

เพราะเหตุนั้น ถ้าบุคคลเหล่าอื่นจะฟังตำ บริภาษ เกรี้ยวกราด เบียดเบียน และกระทบกระทั่งเธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายก็ไม่ควรทำความอาฆาต ไม่ควรทำความเสียใจ ไม่ควรทำจิตคิดร้าย เพราะการตำเป็นต้นนั้น

เพราะเหตุนั้น ถ้าบุคคลเหล่าอื่นจะฟังสักการะ เคารพ นับถือ และบูชาเธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายก็ไม่ควรทำความยินดี ไม่ควรทำความดีใจ ไม่ควรทำความลำพองใจเพราะสักการะเป็นต้นนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าบุคคลเหล่าอื่นจะฟังสักการะ เคารพ นับถือ และบูชาเธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายควรคิดอย่างนี้เพราะสักการะเป็นต้นนั้นว่า 'บุคคลกระทำสักการะเห็นปานนี้ในชั้นปัญจกที่เราทั้งหลายกำหนดรู้แล้วในกาลก่อน'

[๒๔๗] ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น สิ่งใดไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละสิ่งนั้น สิ่งนั้นซึ่งเธอทั้งหลายละได้แล้ว จักมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข สิ้นกาลนาน อะไรเล่าไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย รูปไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละรูปนั้น รูปนั้นซึ่งเธอทั้งหลายละได้แล้ว จักมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

เวทนาไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละเวทนานั้น เวทนานั้นซึ่งเธอ
ทั้งหลายละได้แล้ว จักมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน

สัญญาไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละสัญญานั้น สัญญานั้นซึ่งเธอ
ทั้งหลายละได้แล้ว จักมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน

สังขารทั้งหลายไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละสังขารเหล่านั้น สังขาร
เหล่านั้นซึ่งเธอทั้งหลายละได้แล้ว จักมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน

วิญญาณไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละวิญญาณนั้น วิญญาณนั้น
ซึ่งเธอทั้งหลายละได้แล้ว จักมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ชนจะฟังนำหญา ไม่
กึ่งไม้ และใบไม้ในพระเชตวันนีไปเผาหรือกระทำตามความปรารถนา เธอทั้งหลาย
จะฟังคิดอย่างนี้บ้างหรือไม่ว่า ‘ชนนำเราทั้งหลายไปเผาหรือกระทำตามความปรารถนา’

“ไม่เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะว่า นั้นไม่ใช่อัตตา หรือสิ่งที่เนื่องด้วยอัตตาของข้าพระองค์ทั้งหลาย
พระพุทธเจ้าข้า”

“อย่างนั้นนั่นแล ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย เธอทั้งหลาย
จงละสิ่งนั้น สิ่งนั้นซึ่งเธอทั้งหลายละได้แล้ว จักมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขสิ้น
กาลนาน

อะไรเล่าไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย รูปไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละรูป
นั้น รูปนั้นซึ่งเธอทั้งหลายละได้แล้ว จักมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน

เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขารทั้งหลาย ฯลฯ

วิญญาณไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละวิญญาณนั้น วิญญาณนั้น
ซึ่งเธอทั้งหลายละได้แล้ว จักมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๒. อลคัททูปมสูตร

ลำดับพระอริยมงคล

[๒๔๘] ภิกษุทั้งหลาย ในธรรมที่เรากล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้ ซึ่งเป็นธรรมง่าย เปิดเผย ปรากฏ ไม่มีเงื่อนปมแล้ว^๑ ภิกษุเหล่าใดเป็นอรหันตชีณาสพ อยู่จบ พรมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตน โดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุเหล่านั้นย่อมไม่มี วัฏฏะเพื่อจะบัญญัติต่อไป ในธรรมที่เรากล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้ ซึ่งเป็นธรรมง่าย เปิดเผย ปรากฏ ไม่มีเงื่อนปมแล้ว ภิกษุเหล่าใดละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการ^๒ ได้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นทั้งหมดเป็นโอบปาติกะ^๒ ปรินิพพานในพรหมโลกนั้น ไม่ต้อง กลับมาจากโลกนั้นอีก ในธรรมที่เรากล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้ ซึ่งเป็นธรรมง่าย เปิดเผย ปรากฏ ไม่มีเงื่อนปมแล้ว ภิกษุเหล่าใดละสังโยชน์ ๓ ประการ^๓ ได้แล้ว มีราคะ โทสะ และโมหะเบาบาง ภิกษุเหล่านั้นทั้งหมดเป็นสกทาคามี มาสู่โลกนี้คราว เดียวเท่านั้น จักทำที่สุดแห่งทุกข^๔ ได้ ในธรรมที่เรากล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้ ซึ่งเป็น ธรรมง่าย เปิดเผย ปรากฏ ไม่มีเงื่อนปมแล้ว ภิกษุเหล่าใดละสังโยชน์ ๓ ประการ^๓ ได้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นทั้งหมดเป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะ สำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า

ภิกษุทั้งหลาย ในธรรมที่เรากล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้ ซึ่งเป็นธรรมง่าย เปิดเผย ปรากฏ ไม่มีเงื่อนปมแล้ว ภิกษุเหล่าใดเป็นธัมมานุสारी^๕ สัทธานุสारी^๕ ภิกษุ เหล่านี้ทั้งหมดจะตรัสรู้ในภายหน้า ในธรรมที่เรากล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้ ซึ่งเป็น

เชิงอรรถ :

^๑ แปลตามนัยอรรถกถา ม.ม.อ. ๒/๒๔๘/๒๖

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๓ ข้อ ๖๗ (อาภังเขยยสูตร) หน้า ๕๙ ในเล่มนี้

^๓ ธัมมานุสारी ในที่นี้หมายถึงผู้แส่นไปตามธรรม ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุโสดาปัตติผล มีปัญญาแก่กล้า บรรลุผลแล้วกลายเป็นทวิปฏิปัตตะ (ม.ม.อ. ๒/๒๔๘/๒๖, อภ.ทก.อ. ๒/๔๙/๕๕, อภ.สตุตท.อ. ๓/๑๔/๑๖๒)

^๔ สัทธานุสारी หมายถึงผู้แส่นไปตามศรัทธา ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุโสดาปัตติผล มีศรัทธาแก่กล้า บรรลุผล แล้วกลายเป็นสัทธาวิมุต (ม.ม.อ. ๒/๒๔๘/๒๖-๗, อภ.ทก.อ. ๒/๔๙/๕๕, อภ.สตุตท.อ. ๓/๑๔/๑๖๒)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบีम्मวรรค]

๓. วัมมิกสูตร

ธรรมง่าย เปิดเผย ปราบกฎ 'ไม่มีเงื่อนปมแล้ว บุคคลเหล่าใดมีเพียงความเชื่อและ
ความรักในเรา บุคคลเหล่านั้นทั้งหมดจะได้ไปสวรรค์ในภายหน้า'

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

อลคัทูปมสูตรที่ ๒ จบ

๓. วัมมิกสูตร

ว่าด้วยจอมปลวกปริศนา

[๒๕๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระกุมารกัสสปะพักอยู่ที่ป่าอันธวัน

ครั้งนั้น เมื่อราตรี^๑ผ่านไป เทวดาองค์หนึ่งมีวรรณะงดงามยิ่งนักได้เปล่งรัศมี
ให้สว่างทั่วป่าอันธวัน เข้าไปหาท่านพระกุมารกัสสปะถึงที่อยู่ แล้วได้ยืนอยู่ ณ
ที่สมควร ได้กล่าวกับท่านพระกุมารกัสสปะว่า

"พระคุณเจ้า จอมปลวกนี้ย่อมพันคว้นในเวลากลางคืน ย่อมลุกโผลงในเวลา
กลางวัน พราหมณ์ได้กล่าวอย่างนี้ว่า 'สุเมธ เธอจงนำศีลตราไปขุดดู'

สุเมธใช้ศีลตราไปขุดก็เห็นลิ่มสลัก จึงกล่าวว่า 'ลิ่มสลัก ขอรับ'

พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า 'สุเมธ เธอจงยกลิ่มสลักขึ้นแล้วใช้ศีลตราขุดต่อไป'

สุเมธใช้ศีลตราขุดลงไปก็เห็นอึ่ง จึงกล่าวว่า 'อึ่ง ขอรับ'

พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า 'สุเมธ เธอจงนำอึ่งขึ้นมา แล้วใช้ศีลตราขุดต่อไป'

เชิงอรรถ :

^๑ ราตรี ในที่นี้หมายถึงปฐมยาม ความนี้มีความหมายว่า เมื่อสิ้นปฐมยามกำลังอยู่ในช่วงมัชฌิมยาม เทวดา
ก็ปรากฏ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบีम्मวรรค]

๓. วัมมิกสูตร

สุเมธใช้ศีลตราชุดต่อไปได้เห็นทางสองแพร่ง จึงกล่าวว่า 'ทางสองแพร่ง ขอรับ'
พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า 'สุเมธ เธอจงถากทางสองแพร่งออกเสีย แล้วใช้
ศีลตราชุดต่อไป'

สุเมธใช้ศีลตราชุดต่อไปได้เห็นหม้อกรองน้ำต่าง จึงกล่าวว่า 'หม้อกรองน้ำต่าง
ขอรับ'

พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า 'สุเมธ เธอจงยกหม้อกรองน้ำต่างขึ้นมา แล้วใช้
ศีลตราชุดต่อไป'

สุเมธใช้ศีลตราชุดต่อไปได้เห็นเต่า จึงกล่าวว่า 'เต่า ขอรับ'
พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า 'สุเมธ เธอจงนำเต่าขึ้นมา แล้วใช้ศีลตราชุดต่อไป'
สุเมธใช้ศีลตราชุดต่อไปได้เห็นเขียงหั่นเนื้อ จึงกล่าวว่า 'เขียงหั่นเนื้อ ขอรับ'
พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า 'สุเมธ เธอจงยกเขียงหั่นเนื้อขึ้นมา แล้วใช้ศีลตรา
ชุดต่อไป'

สุเมธใช้ศีลตราชุดต่อไปได้เห็นชิ้นเนื้อ จึงกล่าวว่า 'ชิ้นเนื้อ ขอรับ'
พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า 'สุเมธ เธอจงหยิบชิ้นเนื้อขึ้นมา แล้วใช้ศีลตราชุด
ต่อไป'

สุเมธใช้ศีลตราชุดต่อไปได้เห็นนาค จึงกล่าวว่า 'นาค ขอรับ'
พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า 'นาคจงดำรงอยู่เถิด เธออย่าเบียดเบียนนาคเลย
จงทำความนอบน้อมนาค'

พระองค์เจ้า ท่านควรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วทูลถามปัญหาทั้ง ๑๕ ข้อนี้
ท่านควรทรงจำคำเฉลยปัญหาเหล่านั้นตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสตอบเถิด ในโลก
พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา
และมนุษย์ ยกเว้นพระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคต หรือบุคคลผู้ฟังจากสำนัก
(ของข้าพเจ้า) นี้เสียแล้ว ข้าพเจ้ายังไม่เห็นบุคคลผู้จะทำจิต(ของข้าพเจ้า) ให้ยินดี
ด้วยการตอบปัญหาเหล่านี้ได้"

เทวดานั้นได้กล่าวคำนี้แล้วก็อันตรธานไปจากที่นั้น

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๓. โอบีทมวรรค]

๓. วัมมิกสูตร

พระกุมารกัสสปะทูลถามปริศนาธรรม

[๒๕๐] ครั้นคืบนั้นผ่านไป ท่านพระกุมารกัสสปะก็เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อคืบนี้ เมื่อราตรีผ่านไป เทวดาองค์หนึ่งมีวรรณะ ดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่างทั่วป่าอันธวัน เข้ามาหาข้าพระองค์ถึงที่อยู่ ยืน ณ ที่สมควรแล้วได้กล่าวกับข้าพระองค์ว่า

‘พระคุณเจ้า จอมปลวกนี้พันควันในเวลากลางคืน ลูกโพลงในเวลากลางวัน พราหมณ์ได้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘สุเมธ เธอจงนำศีลตราไปขุดดู’

สุเมธใช้ศีลตราขุดลงไปได้เห็นลิมสลัก จึงกล่าวว่า ‘ลิมสลัก ขอรับ’

พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า ‘สุเมธ เธอจงยกลิมสลักขึ้นแล้วใช้ศีลตราขุดต่อไป’

สุเมธใช้ศีลตราขุดต่อไปก็ได้อะไรหนึ่ง จึงกล่าวว่า ‘อึ่ง ขอรับ’ ฯลฯ ได้เห็นนาค จึงกล่าวว่า ‘นาค ขอรับ’

พราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า ‘นาคจงดำรงอยู่เถิด เธออย่าเบียดเบียนนาคเลย จงทำความนอบน้อมนาค’

พระคุณเจ้า ท่านควรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วทูลถามปัญหาทั้ง ๑๕ ข้อนี้ ท่านควรทรงจำคำเฉลยปัญหาเหล่านั้นตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสตอบเถิด ในโลก พร้อมทั้งเทวดาโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ ยกเว้นพระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคต หรือบุคคลผู้ฟังจากสำนัก (ของข้าพเจ้า) นี้เสียแล้ว ข้าพเจ้ายังไม่เห็นบุคคลผู้จะทำจิต(ของข้าพเจ้า)ให้ยินดีด้วยการตอบปัญหาเหล่านี้’

เทวดานั้นได้กล่าวคำนี้แล้วก็อันตรธานไปจากที่นั้น

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ

๑. อะไรหนอ ชื่อว่าจอมปลวก

๒. อย่างไร ชื่อว่าการพันควันในเวลากลางคืน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๓. โอบีम्मวรรค]

๓. วัมมิกสูตร

๓. อย่างไร ชื่อว่าการลุกโพลงในเวลากลางวัน
๔. ใคร ชื่อว่าพราหมณ์
๕. ใคร ชื่อว่าสุเมธ
๖. อะไร ชื่อว่าศีลตรา
๗. อย่างไร ชื่อว่าการขุด
๘. อะไร ชื่อว่าลิมสลัก
๙. อะไร ชื่อว่าอึ่ง
๑๐. อะไร ชื่อว่าทางสองแพร่ง
๑๑. อะไร ชื่อว่าหม้อกรองน้ำต่าง
๑๒. อะไร ชื่อว่าเต่า
๑๓. อะไร ชื่อว่าเขียงหันเนื้อ
๑๔. อะไร ชื่อว่าชั้นเนื้อ
๑๕. อะไร ชื่อว่านาค"

พระผู้มีพระภาคทรงเฉลยปริศนาธรรม

[๒๕๑] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "ภิกษุ

๑. คำว่า **จอมปลวก** นั้น เป็นชื่อของร่างกายนี้ ซึ่งประกอบด้วย มหาภูตรูปทั้ง ๔ มีมารดาบิดาเป็นแดนเกิด เติบโตด้วยข้าวสุก และขนมกุมมาส ไม่เที่ยง ต้องบริหาร ต้องนวดฟัน จะต้องแตก สลาย และกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา
๒. คำว่า **อย่างไร** ชื่อว่าการพ่นควันในเวลากลางวัน นั้น ได้แก่ การที่บุคคลทำงานในเวลากลางวัน แล้วตริกตรองถึงในเวลา กลางคืน นี้ชื่อว่าการพ่นควันในเวลากลางวัน

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดณาสะก [๓. โอบัมมวรรค]

๓. วัมมิกสูตร

๓. คำว่า **อย่างไร** ชื่อว่าการลุกโพลงในเวลากลางวัน นั้น ได้แก่ การที่บุคคลตริภคตรองถึงบ่อย ๆ ในเวลากลางวัน แล้วประกอบ การงานในเวลากลางวัน ด้วยกายและวาจา นี้ชื่อว่าการลุกโพลงใน เวลากลางวัน
๔. คำว่า **พราหมณ์** นั้น เป็นชื่อของตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
๕. คำว่า **สุเมธ** นั้น เป็นชื่อของภิกษุผู้เป็นเสขะ
๖. คำว่า **ศีสตรา** นั้น เป็นชื่อแห่งปัญญาอันประเสริฐ
๗. คำว่า **จงชุด** นั้น เป็นชื่อของการปรารถนาความเพียร
๘. คำว่า **ลิมสลัก** นั้น เป็นชื่อแห่งอวิชา คำนั้นมีอธิบายว่า 'สุเมธ เธอจงใช้ศีสตรายกเลิกลิมสลักขึ้น คือ จงละอวิชา จงชุดขึ้นมา'
๙. คำว่า **อึ้ง** นั้น เป็นชื่อของความคับแค้นใจเนื่องมาจากความโกรธ คำนี้มีอธิบายว่า 'สุเมธ เธอจงใช้ศีสตรานำอึ้งขึ้นมา คือ จงละ ความคับแค้นใจเนื่องมาจากความโกรธ จงชุดขึ้นมา'
๑๐. คำว่า **ทางสองแพร่ง** นั้น เป็นชื่อแห่งวิจิกิจฉา คำนี้มีอธิบายว่า 'สุเมธ เธอจงใช้ศีสตราจากทางสองแพร่ง คือ จงละวิจิกิจฉา จง ชุดขึ้นมา'
๑๑. คำว่า **หม้อกรองน้ำต่าง** นั้น เป็นชื่อแห่งนิรวรณ ๕ ประการ คือ
กามฉันทนิรวรณ	(สิ่งที่กั้นจิตคือความพอใจในกาม)
พยาบาทนิรวรณ	(สิ่งที่กั้นจิตคือความขัดเคืองใจ)
ถีนมิตถนิรวรณ	(สิ่งที่กั้นจิตคือความหดหู่และเซื่องซึม)
อุทธัจจกุกกุกจนิรวรณ	(สิ่งที่กั้นจิตคือความฟุ้งซ่านและร้อนใจ)
วิจิกิจฉานิรวรณ	(สิ่งที่กั้นจิตคือความลังเลสงสัย)
- คำนี้มีอธิบายว่า 'สุเมธ เธอจงใช้ศีสตรายกหม้อกรองน้ำต่างขึ้นมา คือ จงละนิรวรณ ๕ ประการ จงชุดขึ้นมา'

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบัสมวรรค]

๓. วัมมิกสูตร

๑๒. คำว่า เต่า นั้น เป็นชื่อแห่งอุปาทานชั้น^๑ ๕ ประการ คือ

รูปอุปาทานชั้น	(อุปาทานชั้นคือรูป)
เวทูปาทานชั้น	(อุปาทานชั้นคือเวทนา)
สัญญาอุปาทานชั้น	(อุปาทานชั้นคือสัญญา)
สังขารอุปาทานชั้น	(อุปาทานชั้นคือสังขาร)
วิญญาณอุปาทานชั้น	(อุปาทานชั้นคือวิญญาณ)

คำนั้นมีอธิบายว่า 'สุเมธ เธอจงใช้ศีลตราเนาเต่าขึ้นมา คือ จงละอุปาทานชั้น ๕ ประการ จงขุดขึ้นมา'

๑๓. คำว่า เขียงหันเนื้อ นั้น เป็นชื่อแห่งกามคุณ ๕ ประการ คือ

รูปที่จะพึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ขวนให้รัก
ชกให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด

เสียงที่จะพึงรู้แจ้งทางหู ฯลฯ

กลิ่นที่จะพึงรู้แจ้งทางจมูก ฯลฯ

รสที่จะพึงรู้แจ้งทางลิ้น ฯลฯ

โผฏฐัพพะที่จะพึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ
ขวนให้รัก ชกให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด

คำนั้นมีอธิบายว่า 'สุเมธ เธอจงใช้ศีลตราแยกเขียงหันเนื้อขึ้นมา คือ
จงละกามคุณ ๕ ประการ จงขุดขึ้นมา'

๑๔. คำว่า ขึ้นเนื้อ นั้น เป็นชื่อแห่งนันทิราคะ(ความกำหนัดด้วยอำนาจ

ความเพลิดเพลีน) คำนี้มีอธิบายว่า 'สุเมธ เธอจงใช้ศีลตราหียบ

ขึ้นเนื้อขึ้นมา คือ จงละนันทิราคะ จงขุดขึ้นมา'

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๙๑ (สัมมาทิฏฐิสสูตร) หน้า ๘๖ ในเล่มนี้

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลวรรค [๓. โอบีฆวรรค]

๔. รถวินิตสูตร

๑๕. คำว่า นาค นั้น เป็นชื่อของภิกษุผู้เป็นชีณาสพ คำนั้นมีอธิบายว่า
'นาคจงดำรงอยู่เถิด เธออย่าเบียดเบียนนาคเลย เธอจงทำความ
นอบน้อมนาค'

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระกุมารกัสสปะมีใจยินดีชื่นชม
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

วรมมิกสูตรที่ ๓ จบ

๔. รถวินิตสูตร

ว่าด้วยราชรถ ๗ ผลัด

ภิกษุยกย่องพระปุลณมนันทานินุตระ

[๒๕๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน^๑
เขตกรุงราชคฤห์ ครั้นนั้น ภิกษุผู้มีถิ่นกำเนิดเดียวกันจำนวนมาก จำพรรษาในท้องถื่น
(ของตน)แล้ว ได้มาเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่งอยู่ ณ
ที่สมควร พระผู้มีพระภาคตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า

"ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรูปไหนหนอที่ภิกษุเพื่อนพรหมจารีในท้องถื่นยกย่อง
อย่างนี้ว่า

'ตนเองเป็นผู้มีกนน้อย^๒ และกล่าวอัปปีจฉกถา(เรื่องความมีกนน้อย)แก่ภิกษุทั้งหลาย

เชิงอรรถ :

^๑ กลันทกนิวาปสถาน หมายถึงเป็นสถานที่สำหรับพระราชทานเหยื่อแก่กระแต (ม.ม.อ. ๒/๒๕๒/๔๑-๔๒)

^๒ เป็นผู้มีกนน้อย หมายถึงความมีกนน้อย ๔ ประการ คือ (๑) เป็นผู้มีกนน้อยในปัจจุบัน (๒) เป็นผู้มีกนน้อยใน
ดุจดุคได้แก่ ไม่ประสงค์ให้ผู้อื่นรู้ความที่ตนสมทานดุจดุค (๓) เป็นผู้มีกนน้อยในการเล่าเรียน ได้แก่
ไม่ปรารถนาให้ผู้อื่นรู้ความที่ตนเป็นพหูสูต (๔) เป็นผู้มีกนน้อยในการบรรลธรรม ได้แก่ ไม่ปรารถนาให้
ผู้อื่นรู้ความที่ตนเป็นพระโสดาบัน เป็นต้น (ม.ม.อ. ๒/๑๕๒/๔๗-๔๘)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๓. โอบิฆมวรรค]

๔. รทวินิตสูตร

ตนเองเป็นผู้สันโดษ^๑ และกล่าวสันตฎฐิกถา(เรื่องความสันโดษ)แก่ภิกษุทั้งหลาย
 ตนเองเป็นผู้สงัด^๒ และกล่าวปริเวกกถา(เรื่องความสงัด)แก่ภิกษุทั้งหลาย
 ตนเองเป็นผู้ไม่คลุกคลี^๓ และกล่าวอสังสัคคกถา(เรื่องความไม่คลุกคลี)แก่ภิกษุ
 ทั้งหมด

ตนเองเป็นผู้ปรารภความเพียร^๔ และกล่าววิริยารัมภกถา(เรื่องการปรารภความ
 เพียร)แก่ภิกษุทั้งหลาย

ตนเองเป็นผู้สมบุรณด้วยศีล^๕ และกล่าวศีลสัมปทาถกถา(เรื่องความสมบุรณ
 ด้วยศีล)แก่ภิกษุทั้งหลาย

ตนเองเป็นผู้สมบุรณด้วยสมาธิ^๖ และกล่าวสมาธิสัมปทาถกถา(เรื่องความสมบุรณ
 ด้วยสมาธิ)แก่ภิกษุทั้งหลาย

เชิงอรรถ :

- ^๑ เป็นผู้สันโดษ หมายถึงความสันโดษ ๓ ประการ คือ (๑) ยถาลาภสันโดษ เป็นผู้สันโดษตามมีตามได้
 ทั้งดีและไม่ดี (๒) ยถาพลสันโดษ เป็นผู้สันโดษตามกำลังทั้งกำลังของตนและของทายก (๓) ยถาสารูป-
 สันโดษ เป็นผู้สันโดษตามสมควรแก่สมณภาวะ
 สันโดษ ๓ ประการ ในปัจฉิม ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร จึงเป็น
 สันโดษ ๑๒ (ม.ม.อ. ๒/๒๕๒/๔๘-๕๐)
- ^๒ เป็นผู้สงัด หมายถึงมีวิเวก ๓ ประการ คือ (๑) กายวิเวก สงัดกาย ได้แก่ อยู่ผู้เดียวทุกอิริยาบถ
 (๒) จิตตวิเวก ได้แก่ ได้สมาบัติ ๘ (๓) อนุวิเวก ได้แก่ บรรลุนิพพาน (ม.ม.อ. ๒/๒๕๒/๕๐)
- ^๓ เป็นผู้ไม่คลุกคลี หมายถึงไม่คลุกคลีด้วยการคลุกคลี ๕ ประการ คือ (๑) การคลุกคลีด้วยการฟัง
 (๒) การคลุกคลีด้วยการเห็น (๓) การคลุกคลีด้วยการสนทนาปราศรัย (๔) การคลุกคลีด้วยการอยู่ร่วมกัน
 (๕) การคลุกคลีทางกาย (ม.ม.อ. ๒/๒๕๒/๕๑)
- ^๔ เป็นผู้ปรารภความเพียร หมายถึงการทำความเพียรทางกายและทางจิตให้บริบูรณ์ (ม.ม.อ. ๒/๒๕๒/๕๔)
- ^๕ เป็นผู้สมบุรณด้วยศีล คำว่า ศีล ในที่นี้หมายถึงปาริสุทธิศีล ๔ ประการ [คือ (๑) ศีลคือการสังวรในพระ
 ปาติโมกข์ (๒) ศีลคือการสำรวมอินทรีย์ ๖ (๓) ศีลคือการพิจารณาใช้สอยปัจจัย ๔ (๔) ศีลคือการเลี้ยง
 ชีวิตด้วยความบริสุทธิ์] (ม.ม.อ. ๒/๒๕๒/๕๔)
- ^๖ เป็นผู้สมบุรณด้วยสมาธิ คำว่า สมาธิ ในที่นี้หมายถึงสมาบัติ ๘ คือ รูปฌาน ๔ และอรูปฌาน ๔
 อันเป็นบาทแห่งวิปัสสนา (ม.ม.อ. ๒/๒๕๒/๕๔)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๒๗๔ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบีम्मวรรค]

๔. รถวินีตสูตร

ตนเองเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยปัญญา และกล่าวปัญญาสัมปทาภา(เรื่องความสมบรูณ์ด้วยปัญญา)แก่ภิกษุทั้งหลาย

ตนเองเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยวิมุตติ และกล่าววิมุตติสัมปทาภา(เรื่องความสมบรูณ์ด้วยวิมุตติ)แก่ภิกษุทั้งหลาย

ตนเองเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ และกล่าววิมุตติญาณทัสสนสัมปทาภา(เรื่องความสมบรูณ์ด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ)แก่ภิกษุทั้งหลาย

เป็นผู้ให้โอวาท แนะนำ ชี้แจงให้เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกลัวกล้า ปลอดชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง”

ภิกษุท่องถีนเหล่านั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระปุลณ-
มันดานินุตรเป็นผู้ที่พวกภิกษุเพื่อนพรหมจรรย์ท่องถีนยกย่องอย่างนี้ว่า

ตนเองเป็นผู้มักน้อย และกล่าวอัปปิจจกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย

ตนเองเป็นผู้สันโดษ ...

ตนเองเป็นผู้สงัด ...

ตนเองเป็นผู้ไม่คลุกคลี ...

ตนเองเป็นผู้ปรารถนาความเพียร ...

ตนเองเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยศีล ...

ตนเองเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยสมาธิ ...

ตนเองเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยปัญญา ...

ตนเองเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยวิมุตติ ...

ตนเองเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ และกล่าววิมุตติญาณทัสสน-
สัมปทาภาแก่ภิกษุทั้งหลาย

เป็นผู้ให้โอวาท แนะนำ ชี้แจงให้เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกลัวกล้า ปลอดชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบีम्मวรรค]

๔. รณวินีตสูตร

[๒๕๓] ขณะนั้น ท่านพระสารีบุตรได้นั่งเฝ้าพระผู้มีพระภาคอยู่ ณ ที่ใกล้ ได้มีความคิดว่า “เป็นลาภของท่านพระปุลณมันตานีบุตร ท่านพระปุลณมันตานี-บุตรได้ดีแล้ว ที่พวกภิกษุเพื่อนพรหมจารีผู้เป็นวิญญูชนเลือกเฟ้น กล่าวยกย่อง พรรณนาคุณเฉพาะพระพักตร์ของพระศาสดา และพระศาสดาก็ทรงอนุโมทนาการ กระทำนั้น บางทีเราคงได้พบกับท่านพระปุลณมันตานีบุตรแล้ว สนทนาปราศรัย กันสักครั้งหนึ่ง”

[๒๕๔] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่กรุงราชคฤห์ตามพระอัชฌาศัย แล้วจึงเสด็จจาริกไปโดยลำดับจนถึงกรุงสาวัตถี ประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อาราม ของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ท่านพระปุลณมันตานีบุตรทราบข่าวว่า “ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จมาถึงกรุงสาวัตถี แล้วประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี”

พระปุลณมันตานีบุตรเข้าเฝ้าพระพุทธองค์

[๒๕๕] ครั้งนั้น ท่านพระปุลณมันตานีบุตรจึงเก็บงำเสนาสนะ ถือบาตรและ จีวรจาริกไปโดยลำดับตามทางที่จะไปยังกรุงสาวัตถีถึงพระเชตวัน อารามของอนาถ-บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถีแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่งอยู่ ณ ที่สมควร ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาค จึงทรงชี้แจงพระปุลณมันตานีบุตรให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา ลำดับนั้น ท่านพระปุลณมันตานีบุตร เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วย ธรรมิกถาแล้ว ได้ชื่นชม ยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาท กระทำประทักษิณ แล้วเข้าไปสู่ป่าอันธวัน เพื่อพักผ่อนในเวลากลางวัน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิฆมวรรค]

๔. รถวินีตสูตร

[๒๕๖] ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่แล้วกล่าวว่า
“ท่านพระสารีบุตร พระปุลณมณฺฑานีบุตรที่ท่านสรรเสริญอยู่เนื่อง ๆ นั้น (บัดนี้)
พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญ
แก่วักล้ำ ปล่อยขโมยใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว ท่านก็ชื่นชม ยินดีพระ
ภาสิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจากอาสนะถวายอภิวัต กระทบระตักษณ แล้วหลีก
ไปสู่ป่าอันธวันเพื่อพักผ่อนในเวลากลางวัน”

ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตรรีบถือผ้าสีทนะ(ฝักรองนั่ง) แล้วติดตามท่าน
พระปุลณมณฺฑานีบุตรไปข้างหลัง ๆ พอที่จะแลเห็นศีรษะกัน ครั้งนั้น ท่านพระ
ปุลณมณฺฑานีบุตร เข้าไปในป่าอันธวัน แล้วนั่งพักผ่อนในเวลากลางวันอยู่ที่โคนไม้
แห่งหนึ่ง แม้ท่านพระสารีบุตรเข้าไปสู่ป่าอันธวัน แล้วก็นั่งพักผ่อนในเวลากลางวัน
อยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่งเหมือนกัน

เป้าหมายแห่งพรหมจรรย์ตามลำดับวิสุทธิ ๗

ครั้นในเวลาเย็น ท่านพระสารีบุตรออกจากที่หลีกเร้น^๑ แล้วเข้าไปหาท่าน
พระปุลณมณฺฑานีบุตรถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่
ระลึกถึงกันแล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร ได้ถามท่านพระปุลณมณฺฑานีบุตรว่า

[๒๕๗] “ท่านผู้มีอายุ ท่านประพจน์พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคของเราหรือ”
ท่านพระปุลณมณฺฑานีบุตรตอบว่า “ขอรับ ท่านผู้มีอายุ”

“ท่านประพจน์พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อสี่วิสุทธิ (ความหมดจด
แห่งศีล) หรือ”

“ขอรับ หามิได้”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๘๑ (สัลเลขสูตร) หน้า ๗๐ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๒๗๗ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๔. รถวินีตสูตร

“ถ้าเช่นนั้น ท่านประพตติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อจิตตวิสุทธิ (ความ
หมดจดแห่งจิต) หรือ”

“ข้อนี้ ห้ามได้”

“ถ้าเช่นนั้น ท่านประพตติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อทิวฐีวิสุทธิ (ความ
หมดจดแห่งทิวฐิ) หรือ”

“ข้อนี้ ห้ามได้”

“ถ้าเช่นนั้น ท่านประพตติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อกังขาวิตรณวิสุทธิ
(ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องข้ามพ้นความสงสัย) หรือ”

“ข้อนี้ ห้ามได้”

“ถ้าเช่นนั้น ท่านประพตติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่่อมัคคามัคคญาณ-
ทัสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นว่าเป็นทางหรือมิใช่ทาง) หรือ”

“ข้อนี้ ห้ามได้”

“ถ้าเช่นนั้น ท่านประพตติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อปฏิบัติญาณทัสสน-
วิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นทางดำเนิน) หรือ”

“ข้อนี้ ห้ามได้”

“ถ้าเช่นนั้น ท่านประพตติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อญาณทัสสนวิสุทธิ
(ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ) หรือ”

“ข้อนี้ ห้ามได้”

“เมื่อผมถามท่านว่า ‘ท่านประพตติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อศีลวิสุทธิ
หรือ’ ท่านก็ตอบผมว่า ‘ข้อนี้ ห้ามได้’

เมื่อผมถามท่านว่า ‘ท่านประพตติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อจิตต-
วิสุทธิหรือ’ ท่านก็ตอบผมว่า ‘ข้อนี้ ห้ามได้’

เมื่อผมถามท่านว่า ‘ท่านประพตติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อทิวฐิ-
วิสุทธิหรือ’ ท่านก็ตอบผมว่า ‘ข้อนี้ ห้ามได้’

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๔. รถวินีตสูตร

เมื่อผมถามท่านว่า ‘ท่านประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อกังขา-
วิตรณวิสุทธิตหรือ’ ท่านก็ตอบผมว่า ‘ข้อนี้ห้ามได้’

... เพื่อมัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิตหรือ’ ...

... เพื่อปฏิบัติทญาณทัสสนวิสุทธิตหรือ’ ...

เมื่อผมถามท่านว่า ‘ท่านประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อญาณ-
ทัสสนวิสุทธิตหรือ’ ท่านก็ตอบผมว่า ‘ข้อนี้ ห้ามได้’

เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่ออะไรกันเล่า”

“ท่านผู้มีอายุ ผมประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่ออนุปาทา-
ปรีนิพพาน^๑”

“สีลวิสุทธิต เป็นอนุปาทาปรีนิพพานหรือ”

“ข้อนี้ ห้ามได้”

“จิตตวิสุทธิต เป็นอนุปาทาปรีนิพพานหรือ”

“ข้อนี้ ห้ามได้”

“ทัญญูวิสุทธิต เป็นอนุปาทาปรีนิพพานหรือ”

“ข้อนี้ ห้ามได้”

“กังขาวิตรณวิสุทธิต เป็นอนุปาทาปรีนิพพานหรือ”

“ข้อนี้ ห้ามได้”

“มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิต เป็นอนุปาทาปรีนิพพานหรือ”

“ข้อนี้ ห้ามได้”

เชิงอรรถ :

- ^๑ อนุปาทาปรีนิพพาน หมายถึงปรีนิพพานที่หาปัจจัยปรุงแต่งมิได้ แต่ในที่นี้ พระเถระหมายเอาสภาวะ
เป็นที่สุด เป็นเจือปนปลาย เป็นที่จบการประพฤติพรหมจรรย์ของท่านผู้ถือปัจจัยปรีนิพพาน (ม.ม.อ.
๒/๒๕๘/๖๓-๖๔)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๒๗๙ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๔. รถวินีตสูตร

“ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิ เป็นอนุปาทาปรินิพพานหรือ”

“ข้อนี้ ห้ามได้”

“ญาณทัสสนวิสุทธิ เป็นอนุปาทาปรินิพพานหรือ”

“ข้อนี้ ห้ามได้”

“ธรรมนอกจากธรรมเหล่านี้ เป็นอนุปาทาปรินิพพานหรือ”

พระปฐมณันตานินฺดรตอบว่า “ข้อนี้ ห้ามได้ ท่านผู้มีอายุ”

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุ เมื่อผมถามท่านว่า ‘สี่วิสุทธิ

เป็นอนุปาทาปรินิพพานหรือ’ ท่านก็ตอบผมว่า ‘ข้อนี้ ห้ามได้’

เมื่อผมถามท่านว่า ‘จิตตวิสุทธิ เป็นอนุปาทาปรินิพพานหรือ’ ท่านก็ตอบผมว่า ‘ข้อนี้ ห้ามได้’

... ‘ทัญญูวิสุทธิ เป็นอนุปาทาปรินิพพานหรือ’ ...

... ‘กัณฑ์ชาตวิสุทธิ เป็นอนุปาทาปรินิพพานหรือ’ ...

... ‘มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ เป็นอนุปาทาปรินิพพานหรือ’ ...

... ‘ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิ เป็นอนุปาทาปรินิพพานหรือ’ ...

เมื่อผมถามท่านว่า ‘ญาณทัสสนวิสุทธิ เป็นอนุปาทาปรินิพพานหรือ’ ท่านก็ตอบว่า ‘ข้อนี้ ห้ามได้’

เมื่อผมถามท่านว่า ‘ธรรมนอกจากธรรมเหล่านี้ เป็นอนุปาทาปรินิพพานหรือ’ ท่านก็ตอบผมว่า ‘ข้อนี้ ห้ามได้’

(เมื่อเป็นเช่นนี้) จะพึงเห็นเนื้อความของคำที่ท่านกล่าวแล้วนี้ได้อย่างไร”

[๒๕๘] ท่านพระปฐมณันตานินฺดรกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุ ถ้าพระผู้มี

พระภาคทรงบัญญัติสี่วิสุทธิว่าเป็นอนุปาทาปรินิพพาน ก็ชื่อว่าพึงบัญญัติธรรมที่ยังมีอุปาทานว่าเป็นอนุปาทาปรินิพพาน

ถ้าทรงบัญญัติจิตตวิสุทธิว่าเป็นอนุปาทาปรินิพพาน ก็ชื่อว่าพึงบัญญัติธรรมที่ยังมีอุปาทานว่าเป็นอนุปาทาปรินิพพาน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบีम्मวรรค]

๔. รถวินีตสูตร

ถ้าทรงบัญญัติทิวสิวิสุทธิว่าเป็นอนุปาทาปรินิพพาน ก็ชื่อว่าพึงบัญญัติธรรมที่ยังมีอุปาทานว่าเป็นอนุปาทาปรินิพพาน

ถ้าทรงบัญญัติกัฏฐาวิตถลวิสุทธิว่าเป็นอนุปาทาปรินิพพาน ก็ชื่อว่าพึงบัญญัติธรรมที่ยังมีอุปาทานว่าเป็นอนุปาทาปรินิพพาน

ถ้าทรงบัญญัติมัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิว่าเป็นอนุปาทาปรินิพพาน ก็ชื่อว่าพึงบัญญัติธรรมที่ยังมีอุปาทานว่าเป็นอนุปาทาปรินิพพาน

ถ้าทรงบัญญัติปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิว่าเป็นอนุปาทาปรินิพพาน ก็ชื่อว่าพึงบัญญัติธรรมที่ยังมีอุปาทานว่าเป็นอนุปาทาปรินิพพาน

ถ้าทรงบัญญัติญาณทัสสนวิสุทธิว่าเป็นอนุปาทาปรินิพพาน ก็ชื่อว่าพึงบัญญัติธรรมที่ยังมีอุปาทานว่าเป็นอนุปาทาปรินิพพาน

ท่านผู้มีอายุ ถ้าธรรมนอกจากธรรมเหล่านี้ จักเป็นอนุปาทาปรินิพพานแล้ว ปุถุชนก็จะพึงปรินิพพาน เพราะว่าปุถุชนเว้นจากธรรมเหล่านี้ ผมจะเปรียบเทียบให้ท่านฟัง คนฉลาดบางคนในโลกนี้ยอมเข้าใจความหมายแห่งถ้อยคำได้ด้วยอุปมาโวหาร

เปรียบเทียบวิสุทธิด้วยรถ ๗ ผลัด

[๒๕๙] ท่านผู้มีอายุ เปรียบเหมือนพระเจ้าปเสนทิโกศลกำลังประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถี มีพระราชกรณียกิจด่วนบางประการเกิดขึ้นที่เมืองสาเกต และในระหว่างกรุงสาวัตถีกับเมืองสาเกตนั้นจะต้องต่อรถถึงเจ็ดผลัด

ครั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จออกจากกรุงสาวัตถี ทรงรถพระที่นั่งผลัดที่หนึ่ง ที่ประตูพระราชวัง เสด็จไปถึงรถพระที่นั่งผลัดที่สอง

จึงทรงสละรถพระที่นั่งผลัดที่หนึ่ง ทรงรถพระที่นั่งผลัดที่สอง เสด็จไปถึงรถพระที่นั่งผลัดที่ ๓

จึงทรงสละรถพระที่นั่งผลัดที่สอง ทรงรถพระที่นั่งผลัดที่สาม เสด็จไปถึงรถพระที่นั่งผลัดที่สี่

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๔. รถวินีตสูตร

จึงทรงสละรถพระที่นั่งผลัดที่สาม ทรงรถพระที่นั่งผลัดที่สี่ เสด็จไปถึงรถ
พระที่นั่งผลัดที่ห้า

จึงทรงสละรถพระที่นั่งผลัดที่สี่ ทรงรถพระที่นั่งผลัดที่ห้า เสด็จไปถึงรถ
พระที่นั่งผลัดที่หก

จึงทรงสละรถพระที่นั่งผลัดที่ห้า ทรงรถพระที่นั่งผลัดที่หก เสด็จไปถึงรถ
พระที่นั่งผลัดที่เจ็ด

จึงทรงสละรถพระที่นั่งผลัดที่หก ทรงรถพระที่นั่งผลัดที่เจ็ด เสด็จไปถึงประตู
เมืองสาเกตด้วยรถพระที่นั่งผลัดที่เจ็ด

ถ้าพวกมิตรอำมาตย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์จะพึงทูลถามพระองค์ว่า 'ขอเดชะ
มหาราชเจ้า พระองค์เสด็จจากกรุงสาวัตถีถึงประตูเมืองสาเกตด้วยรถพระที่นั่งผลัด
นี้ผลัดเดียวหรือ'

ท่านผู้มีอายุ พระเจ้าปเสนทิโกศลจะตรัสตอบอย่างไร จึงจะจัดว่าตรัสตอบ
อย่างถูกต้อง"

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า "ท่านผู้มีอายุ พระเจ้าปเสนทิโกศลจะต้องตรัส
ตอบอย่างนี้ จึงจัดว่าตรัสตอบอย่างถูกต้อง คือตรัสว่า 'เมื่อฉันกำลังอยู่ใน
กรุงสาวัตถีนั้น มีกรณียกิจดวงบางประการเกิดขึ้นในเมืองสาเกต ระหว่างกรุง
สาวัตถีกับเมืองสาเกตนั้น จะต้องใช้รถถึงเจ็ดผลัด

ครั้งนั้นแล ฉันออกจากกรุงสาวัตถีขึ้นรถผลัดที่หนึ่ง ที่ประตู่วัง ไปถึงรถผลัด
ที่สอง สละรถผลัดที่หนึ่ง ขึ้นรถผลัดที่สอง ไปถึงรถผลัดที่สาม สละรถผลัดที่สอง
ขึ้นรถผลัดที่สาม ไปถึงรถผลัดที่สี่ สละรถผลัดที่สาม ขึ้นรถผลัดที่สี่ ไปถึงรถผลัด
ที่ห้า สละรถผลัดที่สี่ ขึ้นรถผลัดที่ห้า ไปถึงรถผลัดที่หก สละรถผลัดที่ห้า ขึ้นรถ
ผลัดที่หก ไปถึงรถผลัดที่เจ็ด สละรถผลัดที่หก ขึ้นรถผลัดที่เจ็ด ไปถึงประตูเมือง
สาเกตด้วยรถผลัดที่เจ็ด'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบีम्मวรรค]

๔. รถวินีตสูตร

ท่านผู้มีอายุ พระเจ้าปเสนทิโกศลจะต้องตรัสตอบอย่างนี้แล จึงจัดว่าตรัสตอบอย่างถูกต้อง”

ท่านพระปุลณมันตานีบุตรกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุ ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน สीलวิสุทธิมีจิตตวิสุทธิเป็นเป้าหมาย จิตตวิสุทธิมีทัญญูวิสุทธิเป็นเป้าหมาย ทัญญูวิสุทธิมีกัณหาวิสุทธิเป็นเป้าหมาย กัณหาวิสุทธิมีมัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิเป็นเป้าหมาย มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิมีปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิเป็นเป้าหมาย ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิมีญาณทัสสนวิสุทธิเป็นเป้าหมาย ญาณทัสสนวิสุทธิมีอุปาทาปรินิพพานเป็นเป้าหมาย

ท่านผู้มีอายุ ผมอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่ออุปาทาปรินิพพานโดยแท้”

พระเถระทั้ง ๒ รูปกล่าวสรรเสริญคุณของกันและกัน

[๒๖๐] เมื่อท่านพระปุลณมันตานีบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรจึงถามว่า “ท่านผู้มีอายุ ท่านชื่ออะไร และเพื่อนพรหมจารีรู้จักท่านอย่างไร”

ท่านพระปุลณมันตานีบุตรตอบว่า “ท่านผู้มีอายุ ผมชื่อว่าปุลณะ แต่เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายรู้จักผมว่า มันตานีบุตร”

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุ นาคัจฉกรรย์จริง ไม่เคยปรากฏปัญหาอันลึกซึ้งที่ท่านพระปุลณมันตานีบุตรเลือกเฟ้น นำมากล่าวแก้ด้วยปัญญาอันลึกซึ้งตามเยี่ยงอย่างพระสาวกผู้ได้สดับแล้ว รู้ทั่วถึงคำสอนของพระศาสดาโดยถ่องแท้ จะพึงกล่าวแก่นั้น เป็นลาภอย่างมากของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายได้ดีแล้ว ที่ได้พบเห็น ได้นั่งใกล้ท่านปุลณมันตานีบุตร แม้หากเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายจะเทิดทูนท่านปุลณมันตานีบุตรไว้บนศีรษะเหมือนเทริดผ้า จึงจะได้พบเห็น ได้นั่งใกล้ แม้ข้อนั้นก็นับว่าเป็นลาภมากของท่านเหล่านั้น ท่านเหล่านั้นได้ดีแล้ว อนึ่ง นับว่าเป็นลาภอย่างมากของผมด้วย ผมได้ดีแล้วด้วย ที่ได้พบเห็น ได้นั่งใกล้ท่านปุลณมันตานีบุตร”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิฆมวรรค]

๕. นิวาปสูตร

เมื่อท่านพระสารีบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระปุลณมันตานีบุตรจึงถามว่า
“ท่านผู้มีอายุ ท่านชื่ออะไร และเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายรู้จักท่านว่าอย่างไร”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “ท่านผู้มีอายุ ผมชื่อว่าอุปติสสะ แต่เพื่อน
พรหมจารีทั้งหลายรู้จักผมว่า ‘สารีบุตร’”

ท่านพระปุลณมันตานีบุตรกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ ผมกำลังพูดอยู่กับท่าน
ผู้เป็นสาวก ผู้ทรงคุณคล้ายกับพระบรมศาสดา มิได้ทราบเลยว่า ‘ท่านชื่อว่า
สารีบุตร’ ถ้าผมทราบว่า ‘ท่านชื่อสารีบุตร’ คำเปรียบเทียบเท่านี้ คงไม่จำเป็น
สำหรับกระผม น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ปัญหาอันลึกซึ้งที่ท่านสารีบุตร
เลือกเฟ้นมาถามแล้วด้วยปัญญาอันลึกซึ้งตามอย่างพระสาวกผู้ได้สดับแล้ว รู้ทั่วถึง
คำสอนของพระบรมศาสดาโดยถ่องแท้จะพึงถามฉะนั้น เป็นลาภอย่างมากของ
เพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายได้ดีแล้วที่ได้พบเห็น ได้นั่งใกล้
ท่านพระสารีบุตร แม้หากเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายจะเกิดทูลท่านพระสารีบุตรไว้
บนศีรษะเหมือนเทริดผ้า จึงจะได้พบเห็น ได้นั่งใกล้ แม้ข้อนั้นก็เป็ลลาภอย่างมาก
ของท่านเหล่านั้น ท่านเหล่านั้นได้ดีแล้ว อนึ่ง นับว่าเป็นลาภอย่างมากของผมด้วย
ผมได้ดีแล้วด้วย ที่ได้พบเห็น ได้นั่งใกล้ท่านสารีบุตร”

พระมหานาคทั้ง ๒ รูปนั้นต่างชื่นชมภาษิตของกันและกัน ดังนี้แล

รทวินิตสูตรที่ ๔ จบ

๕. นิวาปสูตร

ว่าด้วยเหยื่อล่อเนื้อ

[๒๖๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุ
ทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว
พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย นายพรานเนื้อมิได้ปลุกหญ้าไว้สำหรับฝูงเนื้อด้วยคิดว่า ‘เมื่อ
ฝูงเนื้อกินหญ้าที่เราปลุกไว้จะมีอายุยืน มีผิวพรรณดี มีชีวิตอยู่ยืนนาน’ ที่แท้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๕. นิวาปสูตร

นายพรานเนื้อปลุกหญ้าไว้สำหรับฝูงเนื้อด้วยความประสงค์ว่า 'ฝูงเนื้อที่เข้ามาสู่ทุ่งหญ้าที่เราปลุกไว้แล้วจักลืมตัวกินหญ้า เมื่อเข้ามาแล้วลืมตัวกินหญ้าก็จักเปลोटตัว เมื่อเปลोटตัวก็จักลืนเล่อ เมื่อลืนเล่อก็จักถูกเราทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบในทุ่งหญ้านั้น'

ฝูงเนื้อที่ถูกนายพรานจับ

[๒๖๒] ภิกษุทั้งหลาย บรรดาฝูงเนื้อเหล่านั้น เนื้อฝูงที่ ๑ เข้าไปสู่ทุ่งหญ้าที่นายพรานปลุกไว้แล้วลืมตัวกินหญ้าอยู่ เมื่อเข้าไปแล้วลืมตัวกินหญ้าอยู่ก็เปลोटตัว เมื่อเปลोटตัวก็ลืนเล่อ เมื่อลืนเล่อก็ถูกนายพรานเนื้อทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบในทุ่งหญ้านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ เนื้อฝูงที่ ๑ นั้นก็ไม่รอดพ้นจากอำนาจของนายพรานเนื้อไปได้

[๒๖๓] ภิกษุทั้งหลาย เนื้อฝูงที่ ๒ คิดเห็นร่วมกันอย่างนี้ว่า 'เนื้อฝูงที่ ๑ ที่เข้าไปในทุ่งหญ้าของนายพรานเนื้อ ลืมตัวกินหญ้าอยู่ เมื่อเข้าไปแล้วลืมตัวกินหญ้าอยู่ก็เปลोटตัว เมื่อเปลोटตัวก็ลืนเล่อ เมื่อลืนเล่อก็ถูกนายพรานเนื้อทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบในทุ่งหญ้านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ เนื้อฝูงที่ ๑ ก็ไม่รอดพ้นจากอำนาจของนายพรานเนื้อไปได้ ทางที่ดี เราควรงดกินหญ้าโดยสิ้นเชิง เมื่องดกินหญ้าที่เป็นภัยแล้ว ควรลืกไปอยู่ตามราวป่า' แล้วจึงงดกินหญ้าโดยสิ้นเชิง เมื่องดกินหญ้าที่เป็นภัยแล้ว ก็ลืกไปอยู่ตามราวป่า ครั้นถึงเดือนสุดท้ายแห่งฤดูร้อนซึ่งเป็นเวลาที่หญ้าและน้ำหมดสิ้นแล้ว ฝูงเนื้อฝูงนั้นก็มิร่างกายชুবผอม เมื่อมีร่างกายชুবผอม กำลังเรี่ยวแรงก็หมดไป เมื่อกำลังเรี่ยวแรงหมดไป จึงพากันกลับมาสู่ทุ่งหญ้าที่นายพรานนั้นปลุกไว้อีก เนื้อฝูงนั้นพากันเข้าไปในทุ่งหญ้านั้น ลืมตัวกินหญ้าอยู่ เมื่อเข้าไปแล้วลืมตัวกินหญ้าอยู่ก็เปลोटตัว เมื่อเปลोटตัวก็ลืนเล่อ เมื่อลืนเล่อก็ถูกนายพรานเนื้อทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบในทุ่งหญ้านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้เนื้อฝูงที่ ๒ ก็ไม่รอดพ้นจากอำนาจของนายพรานเนื้อไปได้

[๒๖๔] ภิกษุทั้งหลาย เนื้อฝูงที่ ๓ คิดเห็นร่วมกันอย่างนี้ว่า 'เนื้อฝูงที่ ๑ เข้าไปในทุ่งหญ้าที่นายพรานเนื้อปลุกไว้ ฯลฯ เมื่อเป็นเช่นนี้ เนื้อฝูงที่ ๑ ก็ไม่รอดพ้นจากอำนาจของนายพรานเนื้อไปได้ และเนื้อฝูงที่ ๒ คิดเห็นร่วมกันอย่างนี้ว่า

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัลลวรรค [๓. โอบิฆมวรรค]

๕. นิวาปสูตร

‘เนื้อฝูงที่ ๑ เข้าไปสู่ทุ่งหญ้าที่นายพรานเนื้อปลุกไว้ ฯลฯ เมื่อเป็นเช่นนี้ เนื้อฝูงที่ ๑ ก็ไม่รอดพ้นจากอำนาจของนายพรานเนื้อไปได้ ทางที่ดี พวกเราควรงดกินหญ้า โดยสิ้นเชิง เมืองดกินหญ้าที่เป็นภัยแล้ว ควรหลีกเลี่ยงไปตามราวป่า’ จึงงดกินหญ้า โดยสิ้นเชิง เมืองดกินหญ้าที่เป็นภัยแล้ว ก็หลีกเลี่ยงไปตามราวป่า ครั้นถึงเดือน สุดท่ายแห่งฤดูร้อนซึ่งเป็นเวลาที่หญ้าและน้ำหมดสิ้น เนื้อฝูงนั้นมีร่างกายชubbผอม เมื่อมีร่างกายชubbผอม กำลังเรี่ยวแรงก็หมดไป เมื่อกำลังเรี่ยวแรงหมดไป จึงพากัน กลับมาสู่ทุ่งหญ้าที่นายพรานเนื้อปลุกไว้วันอีก เนื้อฝูงนั้นพากันเข้าไปสู่ทุ่งหญ้านั้น ลืมตัวกินหญ้าอยู่ เมื่อเข้าไปแล้วลืมตัวกินหญ้าอยู่ก็เปลोटตัว เมื่อเปลोटตัวก็เลินเล่อ เมื่อเลินเล่อก็ถูกนายพรานเนื้อทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบในทุ่งหญ้านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้นเนื้อฝูงที่ ๒ นั้นก็ไม่รอดพ้นจากอำนาจของนายพรานไปได้ ทางที่ดี พวกเรา ควรชุมนุมอาศัยอยู่ใกล้ ๆ ทุ่งหญ้าที่นายพรานเนื้อปลุกไว้วันนั้น ครั้นแล้วเราจะไม่เข้าไป สู่ทุ่งหญ้าที่นายพรานเนื้อปลุกไว้วันนั้น จักไม่ลืมตัวกินหญ้าอยู่ เมื่อไม่เข้าไปแล้วไม่ ลืมตัวกินหญ้าอยู่ก็จักไม่เปลोटตัว เมื่อไม่เปลोटตัวก็จักไม่เลินเล่อ เมื่อไม่เลินเล่อก็ จักไม่ถูกนายพรานเนื้อทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบในทุ่งหญ้านั้น’ แล้วจึงเข้าไปชุมนุม อาศัยอยู่ใกล้ ๆ ทุ่งหญ้าที่นายพรานเนื้อปลุกไว้วันนั้น ครั้นชุมนุมอาศัยอยู่ใกล้ ๆ ทุ่งหญ้านั้นแล้วก็ไม่เข้าไปสู่ทุ่งหญ้าที่นายพรานเนื้อปลุกไว้วันนั้น ไม่ลืมตัวกินหญ้าอยู่ เมื่อไม่ เข้าไปในทุ่งหญ้านั้นไม่ลืมตัวกินหญ้าอยู่ก็ไม่เปลोटตัว เมื่อไม่เปลोटตัวก็ไม่เลินเล่อ เมื่อไม่เลินเล่อก็ไม่ถูกนายพรานเนื้อทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบในทุ่งหญ้านั้น

ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้น นายพรานเนื้อกับบริวารมีความคิดว่า ‘เนื้อฝูงที่ ๓ นี้เป็นสัตว์ฉลาดเหมือนมีฤทธิ์ ไม่ใช่สัตว์ธรรมดา จึงกินหญ้าที่ปลุกไว้ได้ เราไม่รู้ ทั้งทางมาและทางไปของพวกมัน ทางที่ดี พวกเราควรเอาไม้มาขัดเป็นดาข่ายล้อม รอบทุ่งหญ้าที่ปลุกไว้ นี้ บางทีเราจะพบที่อยู่ของเนื้อฝูงที่ ๓ ในที่ซึ่งเราจะไปจับพวก มันได้’ พวกเขาจึงช่วยกันเอาไม้มาขัดเป็นดาข่ายล้อมรอบทุ่งหญ้าที่ปลุกไว้วันนั้น นายพรานเนื้อกับบริวารก็ได้พบที่อยู่ของเนื้อฝูงที่ ๓ ในที่ซึ่งเขาไปจับพวกมันได้แล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้นเนื้อฝูงที่ ๓ นั้นก็ไม่รอดพ้นจากอำนาจของนายพรานเนื้อไปได้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๕. นิวาปสูตร

ฝูงเนื้อที่รอดมีนายพราน

[๒๖๕] ภิกษุทั้งหลาย เนื้อฝูงที่ ๔ คิดเห็นร่วมกันอย่างนี้ว่าเนื้อฝูงที่ ๑ ฯลฯ เมื่อเป็นเช่นนี้เนื้อฝูงที่ ๑ ก็ไม่รอดพ้นจากอำนาจของนายพรานเนื้อไปได้ และเนื้อฝูงที่ ๒ คิดเห็นร่วมกันอย่างนี้ว่า 'เนื้อฝูงที่ ๑ ฯลฯ เมื่อเป็นเช่นนี้ เนื้อฝูงที่ ๑ นั้นก็ไม่รอดพ้นจากอำนาจของนายพรานเนื้อไปได้ ทางที่ดี พวกเราควรดกินหญ้า โดยสิ้นเชิง เมื่อดกินหญ้าที่เป็นภัยแล้ว ก็หลีกไปอยู่ตามราวป่า' แล้วจึงดกินหญ้า โดยสิ้นเชิง ฯลฯ เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้เนื้อฝูงที่ ๒ นั้นก็ไม่รอดพ้นจากอำนาจของนายพรานเนื้อไปได้

อนึ่ง เนื้อฝูงที่ ๓ คิดเห็นร่วมกันอย่างนี้ว่า 'เนื้อฝูงที่ ๑ ฯลฯ เมื่อเป็นเช่นนี้ 'เนื้อฝูงที่ ๑ นั้นก็ไม่รอดพ้นจากอำนาจของนายพรานเนื้อไปได้ และเนื้อฝูงที่ ๒ คิดเห็นร่วมกันอย่างนี้ว่า 'เนื้อฝูงที่ ๑ ฯลฯ เมื่อเป็นเช่นนี้ เนื้อฝูงที่ ๑ นั้นก็ไม่รอดพ้นจากอำนาจของนายพรานเนื้อไปได้ ทางที่ดี เราควรดกินหญ้าโดยสิ้นเชิง เมื่อดกินหญ้าที่เป็นภัยแล้ว ก็หลีกไปอยู่ตามราวป่า' แล้วจึงดกินหญ้าโดยสิ้นเชิง ฯลฯ เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้เนื้อฝูงที่ ๒ นั้นก็ไม่รอดพ้นจากอำนาจของนายพรานเนื้อไปได้ ทางที่ดี พวกเราควรช่มอาศัยอยู่ใกล้ ๆ ทุ่งหญ้าที่นายพรานเนื้อปลุกไว้นั้น ครั้นแล้วเราจะไม่เข้าไปยังทุ่งหญ้าที่นายพรานเนื้อปลุกไว้นั้น จะไม่ลืมหิ้วตัวกินหญ้า เมื่อไม่เข้าไปแล้ว 'ไม่ลืมหิ้วตัวกินหญ้าอยู่ก็จักไม่เปลอตัว เมื่อไม่เปลอตัวก็จักไม่เลินเล่อ เมื่อไม่เลินเล่อก็จักไม่ถูกนายพรานเนื้อทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบในทุ่งหญ้านั้น' แล้วจึงเข้าไปช่มอาศัยอยู่ใกล้ ๆ ทุ่งหญ้าที่นายพรานเนื้อปลุกไว้นั้น ครั้นช่มอาศัยอยู่ใกล้ ๆ ทุ่งหญ้านั้นแล้วไม่เข้าไปสู่ทุ่งหญ้าที่นายพรานเนื้อปลุกไว้นั้น ไม่ลืมหิ้วตัวกินหญ้าอยู่ เมื่อไม่เข้าไปยังทุ่งหญ้านั้น 'ไม่ลืมหิ้วตัวกินหญ้าอยู่ก็จักไม่เปลอตัว เมื่อไม่เปลอตัวก็ไม่เลินเล่อ เมื่อไม่เลินเล่อก็ไม่ถูกนายพรานเนื้อทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบในทุ่งหญ้านั้น

ครั้งนั้น นายพรานเนื้อกับบริวารมีความคิดว่า 'เนื้อฝูงที่ ๓ นี้เป็นสัตว์ฉลาดเหมือนมีฤทธิ์ ไม่ใช่สัตว์ธรรมดา ฯลฯ นายพรานเนื้อกับบริวารก็ได้พบที่อยู่ของเนื้อฝูงที่ ๓ ในที่ซึ่งเขาจะไปจับพวกมันได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้เนื้อฝูงที่ ๓ นั้นก็ไม่รอดพ้นจากอำนาจของนายพรานเนื้อไปได้ ทางที่ดี พวกเราควรอาศัยอยู่ในที่ซึ่ง

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิฆมวรรค]

๕. นิวาปสูตร

นายพรานเนื้อกับบรivarไปไม่ถึง ครั้นแล้วไม่ควรเข้าไปยังทุ่งหญ้าที่นายพรานเนื้อ
ปลุกไว้นั้น เมื่อไม่ลืมหอกินหญ้าก็จักไม่เปลोटตัว เมื่อไม่เปลोटตัวก็จักไม่เลินเล่อ
เมื่อไม่เลินเล่อก็จักไม่ถูกนายพรานเนื้อทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบในทุ่งหญ้านั้น' แล้ว
จึงช่มอาศัยอยู่ในที่ซึ่งนายพรานเนื้อกับบรivarไปไม่ถึง ครั้นช่มอาศัยอยู่ในที่นั้นแล้ว
ก็ไม่เข้าไปยังทุ่งหญ้าที่นายพรานเนื้อปลุกไว้นั้น ไม่ลืมหอกินหญ้าอยู่ เมื่อไม่เข้าไป
ยังทุ่งหญ้านั้นไม่ลืมหอกินหญ้าอยู่ก็ไม่เปลोटตัว เมื่อไม่เปลोटตัวก็จักไม่เลินเล่อ เมื่อไม่
เลินเล่อก็จักไม่ถูกนายพรานเนื้อทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบในทุ่งหญ้านั้น

ภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้น พรานเนื้อกับบรivarคิดเห็นว่า 'เนื้อฝูงที่ ๔ นี้เป็นสัตว์
ฉลาดเหมือนมีฤทธิ์ ไม่ใช่สัตว์ธรรมดา จึงกินหญ้าที่ปลุกไว้นี้ได้ อึ่ง เราไม่ทราบ
ทางมาและทางไปของพวกมันเลย ทางที่ดี พวกเราควรเอาไม้มาขัดเป็นดาขาย
ล้อมรอบทุ่งหญ้าที่ปลุกไว้โดยรอบ บางทีเราจะพบที่อยู่ของเนื้อฝูงที่ ๔ ในที่ซึ่ง
เราจะไปจับพวกมันได้' พวกเขาจึงเอาไม้มาขัดเป็นดาขายล้อมรอบทุ่งหญ้าที่ปลุกไว้
นั้น แต่ก็ไม่พบที่อยู่ของเนื้อฝูงที่ ๔ ในที่ซึ่งตนจะไปจับเอา ครั้นนั้น นายพรานเนื้อ
กับบรivarจึงคิดตกลงใจว่า 'ถ้าเราจักขึ้นรบกวนเนื้อฝูงที่ ๔ ให้ตกใจ เนื้อเหล่านั้น
ที่ถูกเราทำให้ตกใจแล้วก็จะพลอยทำให้เนื้อฝูงอื่น ๆ ตกใจไปด้วย ฝูงเนื้อทั้งหลายคง
จะไปจากทุ่งหญ้าที่ปลุกไว้จนหมดสิ้น ทางที่ดี พวกเราควรวางเฉยในเนื้อฝูงที่ ๔ เสีย
เถิด' นายพรานเนื้อกับบรivarก็วางเฉยเนื้อฝูงที่ ๔ เสีย เมื่อเป็นเช่นนี้ เนื้อฝูงที่ ๔
จึงรอดพ้นจากอำนาจของนายพรานเนื้อไปได้

[๒๖๖] ภิกษุทั้งหลาย เราจะเปรียบเทียบเพื่อให้เข้าใจเนื้อความได้ชัดเจนยิ่งขึ้น
ในคำเปรียบเทียบนั้น มีคำอธิบายดังต่อไปนี้

คำว่า ทุ่งหญ้า นั้นเป็นชื่อแห่งกามคุณ ๕

คำว่า นายพรานเนื้อ นั้นเป็นชื่อของมารผู้มีบาป

คำว่า บรivarของนายพรานเนื้อ นั้นเป็นชื่อของบรivarของมาร

คำว่า ฝูงเนื้อ นั้นเป็นชื่อของสมณพราหมณ์ทั้งหลาย

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๓. โอบิฆมวรรค]

๕. นิวาปสูตร

เปรียบเทียบนักบวชกับฝูงเนื้อ

[๒๖๗] ภิกษุทั้งหลาย บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์พวกที่ ๑ เข้าไปหากามคุณ ๕ ที่मारล่อไว้ซึ่งเป็นโลกามิสแล้วลืมนัดบริโศคกามคุณ ๕ เมื่อเข้าไปหากามคุณ ๕ นั้น ลืมนัดบริโศคกามคุณ ๕ ก็มัวเมา เมื่อมัวเมาก็ประมาท เมื่อประมาทก็ถูกรทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบในกามคุณ ๕ นั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ สมณพราหมณ์พวกที่ ๑ นั้นก็ไม่พ้นจากอำนาจของมารไปได้

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวสมณพราหมณ์พวกที่ ๑ ว่า เปรียบเหมือนเนื้อฝูงที่ ๑ นั้น

[๒๖๘] ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกที่ ๒ คิดเห็นร่วมกันอย่างนี้ว่า 'สมณพราหมณ์พวกที่ ๑ เข้าไปหากามคุณ ๕ ที่मारล่อไว้ซึ่งเป็นโลกามิสแล้วลืมนัดบริโศคกามคุณ ๕ เมื่อเข้าไปหากามคุณ ๕ นั้นแล้วลืมนัดบริโศคกามคุณ ๕ ก็มัวเมา เมื่อมัวเมาก็ประมาท เมื่อประมาทก็ถูกรทำอะไร ๆ ตามใจชอบในกามคุณ ๕ นั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้สมณพราหมณ์พวกที่ ๑ นั้นก็ไม่พ้นจากอำนาจของมารได้ ทางที่ดี พวกเราควรงดบริโศคกามคุณ ๕ อันเป็นโลกามิสโดยสิ้นเชิง เมืองดบริโศคที่เป็นภัยแล้ว ควรหลีกเลี่ยงไปอยู่ในราวป่า' แล้วจึงงดบริโศคกามคุณ ๕ อันเป็นโลกามิสโดยสิ้นเชิง เมืองดบริโศคที่เป็นภัยแล้วก็หลีกเลี่ยงไปอยู่ตามราวป่า สมณพราหมณ์เหล่านั้นมีผักตองเป็นอาหารบ้าง มีข้าวฟ่างเป็นอาหารบ้าง มีลูกเต๋อยเป็นอาหารบ้าง มีกากข้าวเป็นอาหารบ้าง มีสาหร่ายเป็นอาหารบ้าง มีรำเป็นอาหารบ้าง มีข้าวดงเป็นอาหารบ้าง มีกำยานเป็นอาหารบ้าง มีหญ้าเป็นอาหารบ้าง มีมูลโคเป็นอาหารบ้าง มีเหง้าไม้และผลไม้ในป่าเป็นอาหารบ้าง บริโศคผลไม้ที่หล่นเอง ดำรงอัตภาพอยู่ในราวป่านั้น ครั้นถึงเดือนสุดท้ายแห่งฤดูร้อนซึ่งเป็นเวลาที่อาหาร(ป่า)และน้ำหมดสิ้น เธอเหล่านั้นก็มีร่างกายซูบผอม เมื่อมีร่างกาย

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบีम्मวรรค]

๕. นิวาปสูตร

ชูป ผอม กำลังเรียวแรงก็หมดไป เมื่อกำลังเรียวแรงหมดไป เจโตวิมุตติ^๑ก็เสื่อม เมื่อเจโตวิมุตติเสื่อมแล้ว พวกเธอก็กลับหันหน้าเข้าหากามคุณ ๕ อันเป็นโลกามิส นั้นอีก เมื่อเข้าไปหาแล้วลืมหัดบริโศคกามคุณ ๕ ก็มัวเมา เมื่อมัวเมาก็ประมาท เมื่อประมาทก็ถูกมารทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบในกามคุณ ๕ นั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น แม้สมณพราหมณ์พวกที่ ๒ นั้น ก็ไม่พ้นจากอำนาจของมารไปได้

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวสมณพราหมณ์พวกที่ ๒ นี้เปรียบเหมือนเนื้อฟูงที่ ๒ นั้น [๒๖๙] ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกที่ ๓ คิดเห็นร่วมกันอย่างนี้ว่า 'สมณพราหมณ์พวกที่ ๑ ฯลฯ เมื่อเป็นเช่นนั้น สมณพราหมณ์พวกที่ ๑ นั้น ก็ไม่พ้นจากอำนาจของมารไปได้ และสมณพราหมณ์พวกที่ ๒ คิดเห็นร่วมกันอย่างนี้ว่า 'สมณพราหมณ์พวกที่ ๑ ฯลฯ เมื่อเป็นเช่นนั้น สมณพราหมณ์พวกที่ ๑ นั้น ก็ไม่พ้นจากอำนาจของมารไปได้ ทางที่ดี พวกเราควรงดบริโศคกามคุณ ๕ อันเป็นโลกามิสโดยสิ้นเชิง เมืองดบริโศคที่เป็นภัยแล้ว ควรหลีกเลี่ยงไปตามราวป่า' แล้วจึงงดบริโศคกามคุณ ๕ อันเป็นโลกามิสโดยสิ้นเชิง เมืองดบริโศคที่เป็นภัยแล้วก็หลีกเลี่ยงไปตามราวป่า เธอเหล่านั้นมีฝักดองเป็นอาหารบ้าง ฯลฯ บริโศคผลไม้ที่หล่นเองดำรงอัตภาพอยู่ในราวป่านั้น ครั้นถึงเดือนสุดท้ายแห่งฤดูร้อนซึ่งเป็นเวลาที่อาหารและน้ำหมดสิ้น เธอเหล่านั้นก็มีร่างกายชูปผอม เมื่อมีร่างกายชูปผอม กำลังเรียวแรงก็หมดไป เมื่อกำลังเรียวแรงหมดไป เจโตวิมุตติก็เสื่อม เมื่อเจโตวิมุตติเสื่อมแล้ว พวกเธอก็กลับหันหน้าเข้าหากามคุณ ๕ อันเป็นโลกามิสนั้นอีก เมื่อเข้าไปหาแล้วลืมหัดบริโศคกามคุณ ๕ ก็มัวเมา เมื่อมัวเมาก็ประมาท เมื่อประมาทก็ถูกมารทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบในกามคุณ ๕ นั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น แม้สมณพราหมณ์พวกที่ ๒ นั้นก็ไม่พ้นจากอำนาจของมารไปได้ ทางที่ดี พวกเรา ควรจะเข้าไปอาศัยอยู่ใกล้ ๆ กามคุณ ๕ อันเป็นโลกามิสนั้น ครั้นอาศัยอยู่ใกล้ ๆ

เชิงอรรถ :

^๑ เจโตวิมุตติ ในที่นี้หมายถึงเพียงอัธยาศัย คือ การสละทรัพย์ ละการครองเรือนแล้วออกมาอยู่ป่า (ม.ม.อ. ๒/๒๖๘/๗๐)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบัสมวรรค]

๕. นิวาปสูตร

แล้วก็ไม่เข้าไปหากามคุณ ๕ ที่มารล่อไว้ซึ่งเป็นโลกามิส ไม่ลืมหิวบริโภคมคุณ ๕ เมื่อไม่ลืมหิวบริโภคมคุณ ๕ ก็จะไม่มัวเมา เมื่อไม่มัวเมาก็จะไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทก็จะไม่ถูกมารทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบในกามคุณ ๕ นั้น' จึงอาศัยอยู่ใกล้ ๆ กามคุณ ๕ ที่มารล่อไว้ซึ่งเป็นโลกามิสนั้น ครั้นอาศัยอยู่ใกล้ ๆ กามคุณ ๕ แล้วไม่เข้าไปหากามคุณ ๕ ที่มารล่อไว้ซึ่งเป็นโลกามิส ไม่ลืมหิวบริโภคมคุณ ๕ เมื่อไม่ลืมหิวบริโภคมคุณ ๕ ก็จะไม่มัวเมา เมื่อไม่มัวเมาก็จะไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทก็ไม่ถูกมารทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบในกามคุณนั้น แต่สมณพราหมณ์เหล่านั้นมีทิฏฐิอย่างนี้ว่า 'โลกเที่ยง หรือโลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด หรือโลกไม่มีที่สุด ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน หรือชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก หรือหลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก หรือหลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่' เมื่อเป็นเช่นนี้ สมณพราหมณ์พวกที่ ๓ นั้นก็ไม่พ้นจากอำนาจของมารไปได้

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่าสมณพราหมณ์พวกที่ ๓ นี้เปรียบเหมือนเนื้อฝูงที่ ๓ นั้น

[๒๗๐] ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกที่ ๔ มีความคิดเห็นร่วมกันอย่างนี้ว่า 'สมณพราหมณ์พวกที่ ๑ ฯลฯ เมื่อเป็นเช่นนี้ สมณพราหมณ์พวกที่ ๑ นั้น ก็ไม่พ้นจากอำนาจของมารไปได้ และสมณพราหมณ์พวกที่ ๒ มีความคิดเห็นร่วมกันอย่างนี้ว่า 'สมณพราหมณ์พวกที่ ๑ ฯลฯ เมื่อเป็นเช่นนี้ สมณพราหมณ์พวกที่ ๑ นั้น ก็ไม่พ้นจากอำนาจของมารไปได้ ทางที่ดี พวกเราควรงดบริโภคมคุณ ๕ อันเป็นโลกามิสโดยสิ้นเชิง เมื่องดบริโภคมที่เป็นภัยแล้ว ควรหลีกเลี่ยงไปตามราวป่า เธอเหล่านั้นงดเว้นจากกามคุณ ๕ ที่เป็นโลกามิสโดยสิ้นเชิง ฯลฯ เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้สมณพราหมณ์พวกที่ ๒ นั้นก็ไม่พ้นจากอำนาจของมารไปได้'

อนึ่ง สมณพราหมณ์พวกที่ ๓ มีความคิดเห็นร่วมกันอย่างนี้ว่า 'สมณพราหมณ์พวกที่ ๑ ฯลฯ เมื่อเป็นเช่นนี้ สมณพราหมณ์พวกที่ ๑ นั้นก็ไม่พ้นจากอำนาจของมารไปได้ และสมณพราหมณ์พวกที่ ๒ มีความคิดเห็นร่วมกันอย่างนี้ว่า 'สมณพราหมณ์พวกที่ ๑ ฯลฯ เมื่อเป็นเช่นนี้ สมณพราหมณ์พวกที่ ๑ นั้นก็ไม่

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดณาสก [๓. โอบัมมวรรค]

๕. นิวาปสูตร

พ้นจากอำนาจของมารไปได้ ทางที่ดี พวกเราควรงดบริโภคกามคุณ ๕ อันเป็นโลกามิสโดยสิ้นเชิง เมืองนครโคกที่เป็นภัยแล้ว ควรหลีกเลี่ยงไปตามราวป่า เธอเหล่านั้นงดบริโภคกามคุณ ๕ อันเป็นโลกามิส ฯลฯ เมื่อเป็นเช่นนี้ แม่สมณพราหมณ์พวกที่ ๒ นั้นก็ไม่พ้นจากอำนาจของมารไปได้ ทางที่ดี พวกเราควรจะไปอาศัยอยู่ใกล้ ๆ กามคุณ ๕ ที่มารล่อไว้ซึ่งเป็นโลกามิส ครั้นอาศัยอยู่ใกล้ ๆ กามคุณ ๕ แล้วก็ไม่เข้าไปหากามคุณ ๕ ที่มารล่อไว้ซึ่งเป็นโลกามิส ไม่ลืมหิวบริโภคกามคุณ ๕ เมื่อไม่ลืมหิวบริโภคกามคุณ ๕ ก็ไม่มัวเมา เมื่อไม่มัวเมาก็ไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทก็ไม่ถูกมารทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบในกามคุณ ๕ นั้น' แล้วจึงอาศัยอยู่ใกล้ ๆ กามคุณ ๕ ที่มารล่อไว้ซึ่งเป็นโลกามิสนั้น ครั้นอาศัยอยู่ใกล้ ๆ กามคุณ ๕ แล้วก็ไม่เข้าไปหากามคุณ ๕ ที่มารล่อไว้ซึ่งเป็นโลกามิส ไม่ลืมหิวบริโภคกามคุณ ๕ เมื่อไม่ลืมหิวบริโภคกามคุณ ๕ ก็ไม่มัวเมา เมื่อไม่มัวเมาก็ไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทก็ไม่ถูกมารทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบในกามคุณ ๕ นั้น แต่สมณพราหมณ์เหล่านั้นมีทิฏฐิอย่างนี้ว่า 'โลกเที่ยง ฯลฯ หรือหลังจากตายแล้วตถาคตจะเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่' เมื่อเป็นเช่นนี้ แม่สมณพราหมณ์พวกที่ ๓ นั้นก็ไม่พ้นจากอำนาจของมารไปได้ ทางที่ดี พวกเราควรอาศัยอยู่ในที่ซึ่งมารและบริวารของมารไปไม่ถึง ครั้นอาศัยอยู่ในที่นั้นแล้วก็ไม่เข้าไปหากามคุณ ๕ ที่มารล่อไว้ซึ่งเป็นโลกามิส ไม่ลืมหิวบริโภคกามคุณ ๕ เมื่อไม่ลืมหิวบริโภคกามคุณ ๕ ก็ไม่มัวเมา เมื่อไม่มัวเมาก็ไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทก็ไม่ถูกมารทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบในกามคุณ ๕ นั้น' แล้วจึงอาศัยอยู่ในที่ซึ่งมารและบริวารของมารไปไม่ถึง ครั้นอาศัยอยู่ในที่นั้นแล้วไม่เข้าไปหากามคุณ ๕ ที่มารล่อไว้ซึ่งเป็นโลกามิสนั้น ไม่ลืมหิวบริโภคกามคุณ ๕ เมื่อไม่ลืมหิวบริโภคกามคุณ ๕ ก็ไม่มัวเมา เมื่อไม่มัวเมาก็ไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทก็ไม่ถูกมารทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบในกามคุณ ๕ ซึ่งเป็นโลกามิสนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ สมณพราหมณ์พวกที่ ๔ นั้น จึงพ้นจากอำนาจของมารไปได้

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่าสมณพราหมณ์พวกที่ ๔ นี้เปรียบเหมือนเนื้อฟุ้งที่ ๔ นั้น

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๓. โอบัสมวรรค]

๕. นิวาปสูตร

แดนที่มารตามไปไม่ถึง

[๒๗๑] **ที่ซึ่งมารและบริวารของมารไปไม่ถึง เป็นอย่างไร**

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้วบรรลุปฐมฌาน ที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เราเรียกภิกษุนี้ว่า 'ได้ทำให้ตาบอด'^๑ คือ ทำลายดวงตาของมารเสียอย่างไม่มีร่องรอย ถึงการที่มารใจบาปมองไม่เห็น'

อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุทุติยฌานมีความ ผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เราเรียกภิกษุนี้ว่า 'ฯลฯ ถึงการที่มารใจบาปมองไม่เห็น'

อีกประการหนึ่ง เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า 'ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข' เราเรียกภิกษุนี้ว่า 'ฯลฯ ถึงการที่มารใจบาปมองไม่เห็น'

อีกประการหนึ่ง เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไป ก่อนแล้ว ภิกษุบรรลุตตถฌานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ เราเรียกภิกษุนี้ว่า 'ได้ทำให้ตาบอด คือ ทำลายดวงตาของมารเสียอย่างไม่มีร่องรอย ถึงการที่มารใจบาปมองไม่เห็น'

อีกประการหนึ่ง เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิขสัญญา ไม่กำหนดนานัตตสัญญาโดยประการทั้งปวง ภิกษุบรรลุอากาศาณัญจายตนฌานอยู่โดยกำหนดว่า 'อากาศหาที่สุดมิได้' เราเรียกภิกษุนี้ว่า 'ได้ทำให้ตาบอด คือ ทำลายดวงตาของมารเสียอย่างไม่มีร่องรอย ถึงการที่มารใจบาปมองไม่เห็น'

เชิงอรรถ :

- ^๑ **ทำให้ตาบอด** หมายถึงภิกษุนั้นมิได้ทำลายนัยนาดาของมาร แต่จิตของภิกษุผู้เข้าถึงฌานที่เป็นบาทของวิปัสสนาอาศัยอารมณ์นี้เป็นไป (เกิดดับ) เหตุนั้น มารจึงไม่สามารถมองเห็น **ทำลายดวงตาของมารเสียอย่างไม่มีร่องรอย** หมายถึงทำลายโดยที่นัยนาดาของมารไม่มีทาง หมัดหนทาง ไม่มีที่พึ่ง ปราศจากอารมณ์โดยปริยายนี้ **ถึงการที่มารใจบาปมองไม่เห็น** หมายถึงโดยปริยายนั่นเอง มารจึงไม่สามารถมองเห็นร่างคือญาณของภิกษุผู้เข้าฌานซึ่งเป็นบาทของวิปัสสนานั้นด้วยมังสัจกษของตนได้ (ม.ม.อ. ๒/๒๗๑/๗๑)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

อีกประการหนึ่ง เพราะล่วงอากาศาณัญจายตนฉนโดยประการทั้งปวง ภิกษุ
บรรลวิญญาณัญจายตนฉนอยู่โดยกำหนดว่า 'วิญญาณหาที่สุดมิได้' เราเรียกภิกษุนีว่า
'ฯลฯ ถึงการที่มารใจบาปมองไม่เห็น'

อีกประการหนึ่ง เพราะล่วงวิญญาณัญจายตนฉนโดยประการทั้งปวง ภิกษุ
บรรลอุภิกขัญญาณัญจายตนฉนอยู่โดยกำหนดว่า 'ไม่มีอะไร' เราเรียกภิกษุนีว่า 'ฯลฯ
ถึงการที่มารใจบาปมองไม่เห็น'

อีกประการหนึ่ง เพราะล่วงอุภิกขัญญาณัญจายตนฉนโดยประการทั้งปวง ภิกษุ
บรรลเวสัณญานาสัณญายตนฉนอยู่ เราเรียกภิกษุนีว่า 'ฯลฯ ถึงการที่มารใจ
บาปมองไม่เห็น'

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง เพราะล่วงเวสัณญานาสัณญายตนฉนโดย
ประการทั้งปวง ภิกษุบรรลสัณญาเวทียติโรธอยู่ ก็เพราะเห็นด้วยปัญญา เชน
ย้อมมีอาสวะสิ้นไป เราเรียกภิกษุนีว่า "ได้ทำมารให้ตาบอด คือ ทำลายดวงตา
ของมารเสียอย่างไม่มีร่องรอย ถึงการที่มารใจบาปมองไม่เห็น และข้ามพันต้นหา
อันเป็นเครื่องข้องอยู่ในโลกได้แล้ว"

พระผู้มีพระภาคตรัสภษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภษิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

นิวาปสูตรที่ ๕ จบ

๖. ปาสราสีสูตร

ว่าด้วยกองปวงดักส์ตว์

[๒๗๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้นในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครอง
อันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปมณฑบาตยังกรุงสาวัตถี

ครั้งนั้น ภิกษุเป็นจำนวนมากเข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่แล้วได้กล่าวกับ
ท่านพระอานนท์ว่า "ท่านพระอานนท์ เป็นเวลานานมาแล้วที่พวกกระผมไม่ได้
สดับธรรมีกถาในที่เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค ขอโอกาสให้พวกกระผมได้สดับ
ธรรมีกถาในที่เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเถิด"

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๓. โอบีम्मวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

ท่านพระอานนท์ตอบว่า “ถ้าเช่นนั้น ท่านทั้งหลายจงไปที่อาศรมของรัมมก-
พราหมณ์ ก็จักได้สดับธรรมีกถาในที่เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค”

ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระอานนท์แล้ว

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเที่ยวบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี เสด็จกลับจาก
บิณฑบาตภายหลังเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว ได้รับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มา
ตรัสว่า “มาเถิด อานนท์ เราจะไปพักกลางวันที่ปราสาทของมิดคารมาตาใน
บุพพาราม”

ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงเสด็จพร้อมกับ
ท่านพระอานนท์ไปพักกลางวันที่ปราสาทของมิดคารมาตาในบุพพาราม ครั้นในเวลา
เย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่หลีกเร้นแล้วตรัสกับท่านพระอานนท์ว่า
“มาเถิด อานนท์ เราจักไปสร่งน้ำที่ท่าบุพพโกฏฐกะ”

ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

มารยาทในการประชุม

[๒๗๓] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมกับท่านพระอานนท์ได้ไปสร่งน้ำ
ที่ท่าบุพพโกฏฐกะแล้ว เสด็จขึ้น(จากท่า)ทรงครองจีวรผืนเดียวประทับยืนฝั่งพระ
วรกายอยู่ ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
อาศรมของรัมมกพราหมณ์อยู่ไม่ไกล ทั้งเป็นสถานที่น่ารื่นรมย์ และน่าเลื่อมใส
ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังอาศรมของรัมมกพราหมณ์ เพื่อทรงอนุเคราะห์เกิด
พระพุทธานุเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคทรงรับโดยดุษณีภาพแล้วได้เสด็จเข้าไปยังอาศรมของรัมมก-
พราหมณ์

สมัยนั้น ภิกษุจำนวนมากนั่งสนทนาธรรมีกถาอยู่ในอาศรมของรัมมกพราหมณ์

พระผู้มีพระภาคประทับยืนนอกชุ้มประตู ทรงรอคอยให้ภิกษุสนทนากันจบ
เสียก่อน ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่าการสนทนาจบลงแล้ว จึงทรงกระแอม
แล้วเคาะบานประตู

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

ภิกษุเหล่านั้นเปิดประตูรับพระผู้มีพระภาคแล้ว

พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังอาศรมของรัมมกพราหมณ์แล้วประทับนั่งบน พุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้ ครั้นแล้วจึงตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เวลาที่ เธอทั้งหลายนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไร พุดเรื่องอะไรค้างไว้ อะไรที่เธอทั้งหลาย สนทนากันค้างอยู่”

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลาย บรรดาพระผู้มีพระภาคแล้วสนทนาธรรมีกถาค้างอยู่ พอดีพระผู้มีพระภาคเสด็จ มาถึง”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีแล้ว ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่เธอทั้งหลายผู้เป็นกุลบุตร ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธาประชุมสนทนาธรรมีกถากันนั้นเป็นเรื่อง สมควร เธอทั้งหลายผู้มาประชุมกันมีกิจที่ควรทำ ๒ ประการ คือ (๑) การ สนทนาธรรม (๒) การเป็นผู้นั่งอย่างพระอริยะ^๑

การแสวงหาที่ไม่ประเสริฐ

[๒๗๔] ภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา มี ๒ อย่าง คือ (๑) การแสวงหาที่ ประเสริฐ (๒) การแสวงหาที่ไม่ประเสริฐ

การแสวงหาที่ไม่ประเสริฐ เป็นอย่างไร

คือ คนบางคนในโลกนี้ ตนเองมีความเกิดเป็นธรรมดา ยังแสวงหาสิ่งที่มีความเกิด เป็นธรรมดาอยู่อีก ตนเองมีความแก่เป็นธรรมดา ยังแสวงหาสิ่งที่มีความแก่เป็น ธรรมดาอยู่อีก ตนเองมีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งที่มีความเจ็บไข้เป็น ธรรมดาอยู่อีก ตนเองมีความตายเป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งที่มีความตายเป็น ธรรมดาอยู่อีก ตนเองมีความเศร้าโศกเป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งที่มีความ

เชิงอรรถ :

^๑ การสนทนาธรรม หมายถึงสนทนาเรื่องกล่าววัตถุ ๑๐ ประการ การเป็นผู้นั่งอย่างพระอริยะ หมายถึง การเข้าฌานสมาบัติ (ม.นุ.อ. ๒/๒๗๓/๗๗)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

เศร้าโศกเป็นธรรมดาอยู่อีก ตนเองมีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหา
สิ่งที่มีความเศร้าหมองเป็นธรรมดาอยู่อีก

ภิกษุทั้งหลาย หากเธอทั้งหลายถามว่า

อะไรเล่า เรียกว่าสิ่งที่มีความเกิดเป็นธรรมดา

คือ บุตร ภรรยา ทาสี ทาส แพะ แกะ ไก่ สุกร ช้าง โค ม้า ลา ทอง เงิน
เรียกว่าสิ่งที่มีความเกิดเป็นธรรมดา สิ่งที่มีความเกิดเป็นธรรมดาเหล่านั้นเป็นอุปธิ^๑
ผู้ที่ติดพันลุ่มหลงเกี่ยวข้องในอุปธิเหล่านั้น ชื่อว่าตนเองมีความเกิดเป็นธรรมดา ก็ยัง
แสวงหาสิ่งที่มีความเกิดเป็นธรรมดาอยู่อีก

อะไรเล่า เรียกว่าสิ่งที่มีความแก่เป็นธรรมดา

คือ บุตร ภรรยา ทาสี ทาส แพะ แกะ ไก่ สุกร ช้าง โค ม้า ลา
ทอง เงิน เรียกว่าสิ่งที่มีความแก่เป็นธรรมดา สิ่งที่มีความแก่เป็นธรรมดาเหล่านั้น
เป็นอุปธิ ผู้ที่ติดพันลุ่มหลงเกี่ยวข้องในอุปธิเหล่านั้น ชื่อว่าตนเองมีความแก่เป็น
ธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งที่มีความแก่เป็นธรรมดาอยู่อีก

อะไรเล่า เรียกว่าสิ่งที่มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา

คือ บุตร ภรรยา ทาสี ทาส แพะ แกะ ไก่ สุกร ช้าง โค ม้า ลา ทอง เงิน
เรียกว่าสิ่งที่มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา สิ่งที่มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดาเหล่านั้น
เป็นอุปธิ ผู้ที่ติดพันลุ่มหลงเกี่ยวข้องในอุปธิเหล่านั้น ชื่อว่าตนเองมีความเจ็บไข้เป็น
ธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งที่มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดาอยู่อีก

อะไรเล่า เรียกว่าสิ่งที่มีความตายเป็นธรรมดา

คือ บุตร ภรรยา ทาสี ทาส แพะ แกะ ไก่ สุกร ช้าง โค ม้า ลา
ทอง เงิน เรียกว่าสิ่งที่มีความตายเป็นธรรมดา สิ่งที่มีความตายเป็นธรรมดาเหล่านั้น
เป็นอุปธิ ผู้ที่ติดพันลุ่มหลงเกี่ยวข้องในอุปธิเหล่านั้น ชื่อว่าตนเองมีความตายเป็น
ธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งที่มีความตายเป็นธรรมดาอยู่อีก

เชิงอรรถ :

^๑ อุปธิ ในที่นี้หมายถึงกามคุณ ๕ ประการ (คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ) (ม.ม.อ. ๒/๒๗๔/๗๘)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๖. ปาสราสิสูตร

อะไรเล่า เรียกว่าสิ่งที่มีความเศร้าโศกเป็นธรรมดา

คือ บุตร ภรรยา ทาสี ทาส แพะ แกะ ไก่ สุนัข ช้าง โค ม้า ลา

ทอง เงิน เรียกว่าสิ่งที่มีความเศร้าโศกเป็นธรรมดา สิ่งที่มีความเศร้าโศกเป็นธรรมดาเหล่านั้นเป็นอุปธิ ผู้ที่ติดพันลุ่มหลงเกี่ยวข้องในอุปธิเหล่านั้น ชื่อว่าตนเองมีความเศร้าโศกเป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งที่มีความเศร้าโศกเป็นธรรมดาอยู่อีก

อะไรเล่า เรียกว่าสิ่งที่มีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา

คือ บุตร ภรรยา ทาสี ทาส แพะ แกะ ไก่ สุนัข ช้าง โค ม้า ลา

ทอง เงิน เรียกว่าสิ่งที่มีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา สิ่งที่มีความเศร้าหมองเป็นธรรมดาเหล่านั้นเป็นอุปธิ ผู้ที่ติดพันลุ่มหลงเกี่ยวข้องในอุปธิเหล่านั้น ชื่อว่าตนเองมีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งที่มีความเศร้าหมองเป็นธรรมดาอยู่อีก

นี่คือการแสวงหาที่ไม่ประเสริฐ

การแสวงหาที่ประเสริฐ

[๒๗๕] การแสวงหาที่ประเสริฐ เป็นอย่างไร

คือ คนบางคนในโลกนี้ ตนเองมีความเกิดเป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีความเกิดเป็นธรรมดา ย่อมแสวงหานิพพานที่ไม่มีความเกิด ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า และเกษมจากโยคะ

ตนเองมีความแก่เป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีความแก่เป็นธรรมดา ย่อมแสวงหานิพพานที่ไม่มีความแก่ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า และเกษมจากโยคะ

ตนเองมีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ย่อมแสวงหานิพพานที่ไม่มีความเจ็บไข้ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า และเกษมจากโยคะ

ตนเองมีความตายเป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมแสวงหานิพพานที่ไม่มีความตาย ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า และเกษมจากโยคะ

ตนเองมีความเศร้าโศกเป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีความเศร้าโศกเป็นธรรมดา ย่อมแสวงหานิพพานที่ไม่มีความเศร้าโศก ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า และเกษมจากโยคะ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบีम्मวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

ตนเองมีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีความเศร้าหมอง
เป็นธรรมดา ย่อมแสวงหาหนิพพานที่ไม่มีความเศร้าหมอง ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า
และเกษมจากโยคะ

นี่คือการแสวงหาที่ประเสริฐ

[๒๗๖] ภิกษุทั้งหลาย เมื่อก่อนเราเป็นโพธิสัตว์ ยังไม่ได้ตรัสรู้ ตนเองมี
ความเกิดเป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งที่มีความเกิดเป็นธรรมดาอยู่นั้นแล ตนเองมี
ความแก่เป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งที่มีความแก่เป็นธรรมดาอยู่นั้นแล ตนเองมี
ความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งที่มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดาอยู่นั้นแล ตนเอง
มีความตายเป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งที่มีความตายเป็นธรรมดาอยู่นั้นแล ตนเอง
มีความเศร้าโศกเป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งที่มีความเศร้าโศกเป็นธรรมดาอยู่นั้นแล
ตนเองมีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งที่มีความเศร้าหมองเป็น
ธรรมดาอยู่นั้นแล

เราจึงคิดอย่างนี้ว่า 'เรามีความเกิดเป็นธรรมดา 'ไฉนยังแสวงหาสิ่งที่มีความ
เกิดเป็นธรรมดาอยู่อีก' เรามีความแก่เป็นธรรมดา ฯลฯ มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา
... มีความตายเป็นธรรมดา ... มีความเศร้าโศกเป็นธรรมดา ... มีความเศร้าหมอง
เป็นธรรมดา 'ไฉนยังแสวงหาสิ่งที่มีความเศร้าหมองเป็นธรรมดาอยู่อีก' ทางที่ดี
เราเองมีความเกิดเป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีความเกิดเป็นธรรมดาแล้ว
ควรแสวงหาหนิพพานที่ไม่มีความเกิด ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า และเกษมจากโยคะ

เราเองมีความแก่เป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีความแก่เป็นธรรมดาแล้ว
ควรแสวงหาหนิพพานที่ไม่มีความแก่ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า และเกษมจากโยคะ

เราเองมีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา
แล้ว ควรแสวงหาหนิพพานที่ไม่มีความเจ็บไข้ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า และเกษมจากโยคะ

เราเองมีความตายเป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีความตายเป็นธรรมดา
แล้ว ควรแสวงหาหนิพพานที่ไม่มีความตาย ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า และเกษมจากโยคะ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

เราเองมีความเศร้าโศกเป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีเศร้าโศก
เป็นธรรมดาแล้ว ควรแสวงหานิพพานที่ไม่มีเศร้าโศก ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า
และเกษมจากโยคะ

เราเองมีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีเศร้าหมอง
เป็นธรรมดาแล้ว ควรแสวงหานิพพานที่ไม่มีเศร้าหมอง ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า
และเกษมจากโยคะ

พุทธประวัติตอนบำเพ็ญสมาบัติ ในสำนักอาฬารดาบส^๑

[๒๗๗] ภิกษุทั้งหลาย ในกาลต่อมา เรายังหนุ่มแน่น แข็งแรง มีเกศา
ด้าสนิท อยู่ในปฐมวัย เมื่อพระราชมารดาและพระราชบิดาไม่ทรงปรารถนาจะให้
ผนวช มีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตรทรงกันแสงอยู่ จึงโกนผมและหนวด นุ่งห่ม
ผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากวังผนวชเป็นบรรพชิต เมื่อผนวชแล้วก็แสวงหาว่าอะไร
เป็นกุศล ขณะที่แสวงหาทางอันประเสริฐคือความสงบซึ่งไม่มีทางอื่นยิ่งกว่า ได้
เข้าไปหาอาฬารดาบส กาลามโคตร แล้วกล่าวว่า 'ท่านกาลามะ ข้าพเจ้าปรารถนา
จะประพฤติพรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้'

เมื่อเรากล่าวอย่างนี้ อาฬารดาบส กาลามโคตรจึงกล่าวกับเราว่า 'เชิญท่าน
อยู่ก่อน ธรรมนี้ก็เช่นเดียวกับธรรมที่วิญญูชนจะพึงทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
ตามแบบอาจารย์ของตน เข้าถึงอยู่ได้ในเวลาไม่นาน' จากนั้นไม่นาน เราก็เรียนรู้
ธรรมนั้นได้อย่างรวดเร็ว ชั่วขณะปิดปากจบเจรจาปราศรัยเท่านั้น ก็กล่าวญาณ-
วาทะ^๒และเถรวาทะ^๓ได้ ทั้งเราและผู้อื่นก็ทราบชัดว่า 'เรารู้ เราเห็น' เราจึงคิดว่า
'อาฬารดาบส กาลามโคตรประกาศธรรมนี้ด้วยเหตุเพียงความเชื่ออย่างเดียวว่า
'เราทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ก็หาไม่ได้ แต่อาฬารดาบส กาลามโคตร
ยังรู้ ยังเห็นธรรมนี้แน่นอน'

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ม.ม. (แปล) ๑๓/๓๒๗-๓๒๙/๓๙๕-๓๙๙, ๔๗๕-๔๗๙/๖๐๐-๖๐๗ และดูข้อ ๓๗๑ หน้า ๔๕๕ ในเล่มนี้

^๒ ญาณวาทะ หมายถึงลัทธิที่ว่า ข้าพเจ้ารู้ (ม.ม.อ. ๒/๒๗๗/๗๙)

^๓ เถรวาทะ หมายถึงลัทธิที่ว่า ข้าพเจ้าเป็นใหญ่ (ม.ม.อ. ๒/๒๗๗/๗๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิฆมวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

จากนั้น เราจึงเข้าไปหาอาฬารดาบส กาลามโคตรแล้วถามว่า 'ท่านกาลามะ ท่านประกาศธรรมนี้ว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ด้วยเหตุเพียงเท่าไร'

เมื่อเราถามอย่างนี้ อาฬารดาบส กาลามโคตรจึงประกาศอากิญจัญญายตน-สมาบัติแก่เรา เราจึงคิดว่า 'มิใช่แต่อาฬารดาบส กาลามโคตรเท่านั้นที่มีศรัทธา แม้เราก็มีศรัทธา มิใช่แต่อาฬารดาบส กาลามโคตรเท่านั้นที่มีวิริยะ แม้เราก็มีวิริยะ มิใช่แต่อาฬารดาบส กาลามโคตรเท่านั้นที่มีสติ แม้เราก็มีสติ มิใช่แต่อาฬารดาบส กาลามโคตรเท่านั้นที่มีสมาธิ แม้เราก็มีสมาธิ มิใช่แต่อาฬารดาบส กาลามโคตรเท่านั้นที่มีปัญญา แม้เราก็มีปัญญา ทางที่ดี เราควรบำเพ็ญเพียร เพื่อให้แจ้งธรรมที่อาฬารดาบส กาลามโคตรประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' จากนั้นไม่นาน เราก็ทำให้แจ้งธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่

จากนั้น เราจึงเข้าไปหาอาฬารดาบส กาลามโคตรแล้วถามว่า 'ท่านกาลามะ ท่านประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ด้วยเหตุเพียงเท่านี้หรือ'

อาฬารดาบส กาลามโคตรตอบว่า 'ท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้าประกาศด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล'

(เราจึงกล่าวว่า) 'ท่านกาลามะ แม้ข้าพเจ้าก็ทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ด้วยเหตุเพียงเท่านี้'

(อาฬารดาบส กาลามโคตรกล่าวว่า) 'ท่านผู้มีอายุ เป็นลาภของพวกข้าพเจ้า พวกข้าพเจ้าได้ดีแล้วที่ได้พบเพื่อนพรหมจารีเช่นท่าน เพราะข้าพเจ้าประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมใด ท่านก็ทำให้แจ้งธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ท่านทำให้แจ้งธรรมใดด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ข้าพเจ้าก็ประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ข้าพเจ้าทราบธรรมใด ท่านก็ทราบธรรมนั้น ท่านทราบธรรมใด ข้าพเจ้าก็ทราบธรรมนั้น เป็นอันว่าข้าพเจ้าเป็นเช่นใด ท่านก็เป็นเช่นนั้น ท่านเป็นเช่นใด ข้าพเจ้าก็เป็นเช่นนั้น มาเถิด บัดนี้ เราทั้งสอง จะอยู่ร่วมกันบริหารคณะนี้'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบีम्मวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

ภิกษุทั้งหลาย อาฬารดาบส กาลามโคตร ทั้งที่เป็นอาจารย์ของเรา ก็ยกย่องเราผู้เป็นศิษย์ให้เสมอกับตน และบูชาเราด้วยการบูชาอย่างดี ด้วยประการอย่างนี้ แต่เราคิดว่า 'ธรรมนี้ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับเพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน เป็นไปเพียงเพื่อเข้าถึงอากิญจัญญายตนสมาบัติเท่านั้น' เราไม่พอใจ เบื่อหน่ายธรรมนั้น จึงลาจากไป

ในสำนักอุทกดาบส

[๒๗๘] ภิกษุทั้งหลาย เรานั้นแสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล ขณะที่แสวงหาทางอันประเสริฐคือความสงบซึ่งไม่มีทางอื่นยิ่งกว่า ได้เข้าไปหาอุทกดาบส รามบุตร แล้วกล่าวว่า 'ท่านรามะ ข้าพเจ้าปรารถนาจะประพฤติพรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้'

เมื่อเรากล่าวอย่างนี้ อุทกดาบส รามบุตรจึงกล่าวกับเราว่า 'เชิญท่านอยู่ก่อน ธรรมนี้ก็เป็นเช่นเดียวกันกับธรรมที่วิญญูชนจะพึงทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ตามแบบอาจารย์ของตนเข้าถึงอยู่ได้ในเวลาไม่นาน' จากนั้นไม่นาน เราก็เรียนรู้ธรรมนั้นได้อย่างรวดเร็ว ชั่วขณะปิดปากจบเจรจาปราศรัยเท่านั้น ก็กล่าวญาณวาทะและเถรวาทะได้ ทั้งเราและผู้อื่นก็ทราบชัดว่า 'เรารู้ เราเห็น' เราจึงคิดว่า 'อุทกดาบส รามบุตรประกาศธรรมนี้ด้วยเหตุเพียงความเชื่ออย่างเดียวว่า 'เราทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ก็หาไม่ได้ แต่อุทกดาบส รามบุตรยังรู้ยิ่งเห็นธรรมนี้ด้วยอย่างแน่นอน'

จากนั้น เราจึงเข้าไปหาอุทกดาบส รามบุตรแล้วถามว่า 'ท่านรามะ ท่านประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ด้วยเหตุเพียงเท่าไร'

เมื่อเรากล่าวอย่างนี้ อุทกดาบส รามบุตรจึงประกาศเนวส์ัญญานาสัญญายตนสมาบัติแก่เรา เราจึงคิดว่า 'มิใช่แต่อุทกดาบส รามบุตรเท่านั้นที่มีศรัทธา แม้เราก็มีศรัทธา มิใช่แต่อุทกดาบส รามบุตรเท่านั้นที่มีวิริยะ แม้เราก็มีวิริยะ มิใช่แต่อุทกดาบส รามบุตรเท่านั้นที่มีสติ แม้เราก็มีสติ มิใช่แต่อุทกดาบส รามบุตรเท่านั้นที่มีสมาธิ แม้เราก็มีสมาธิ มิใช่แต่อุทกดาบส รามบุตรเท่านั้นที่มีปัญญา แม้เราก็มีปัญญา ทางที่ดี เราควรเริ่มบำเพ็ญเพียรเพื่อทำให้แจ้งธรรมที่อุทกดาบส รามบุตรประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' จากนั้นไม่นาน เราก็ได้ทำให้แจ้งธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิฆมวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

จากนั้น เราจึงเข้าไปหาอุทกดาบส รามบุตรแล้วถามว่า 'ท่านรามะ ท่านประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นหรือ'

อุทกดาบส รามบุตรตอบว่า 'ท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้าประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล'

(เราจึงกล่าวว่) 'แม้ข้าพเจ้าก็ทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น'

(อุทกดาบส รามบุตรกล่าวว่) 'ท่านผู้มีอายุ เป็นลากของพวกข้าพเจ้า พวกข้าพเจ้าได้ดีแล้วที่ได้พบเพื่อนพรหมจารีเช่นท่าน เพราะ(ข้าพเจ้า)รามะประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมใดด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ท่านก็ทำให้แจ้งธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ท่านทำให้แจ้งธรรมใดด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ รามะก็ประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนั้น รามะทราบธรรมใด ท่านก็ทราบธรรมนั้น ท่านทราบธรรมใด รามะก็ทราบธรรมนั้น เป็นอันว่ารามะเป็นเช่นใด ท่านก็เป็นเช่นนั้น ท่านเป็นเช่นใด รามะก็เป็นเช่นนั้น มาเกิด บัดนี้ ท่านจงบริหารคณะนี้'

ภิกษุทั้งหลาย อุทกดาบส รามบุตรทั้งที่เป็นเพื่อนพรหมจารีของเรา ก็ยกย่องเราไว้ในฐานะอาจารย์ และบูชาเราด้วยการบูชาอย่างดี ด้วยประการอย่างนี้ แต่เราคิดว่า 'ธรรมนี้ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน เป็นไปเพียงเพื่อเข้าถึงเนวส์ัญญานา-สัจญายตนสมาบัติเท่านั้น' เราไม่พอใจ เบื่อหน่ายธรรมนั้น จึงลาจากไป

ตรัสรู้สังขธรรม

[๒๗๙] ภิกษุทั้งหลาย เรานั้นแสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล ขณะที่แสวงหาทางอันประเสริฐคือความสงบซึ่งไม่มีทางอันยิ่งกว่า เมื่อเที่ยวจาริกไปในแคว้นมคธโดยลำดับ ได้ไปถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ได้เห็นภูมิประเทศที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่า น่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจรคาม

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

อยู่โดยรอบ เราจึงคิดว่า 'ภูมิประเทศเป็นที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่าน่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำนน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบ เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรของกุลบุตรผู้ปรารถนาจะบำเพ็ญเพียร' เราจึงนั่ง ณ ที่นั้นด้วยคิดว่า 'ที่นี่เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร'

[๒๘๐] ภิกษุทั้งหลาย เราเองมีความเกิดเป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีความเกิดเป็นธรรมดา แล้วแสวงหาจนได้บรรลุนิพพานที่ไม่มีความเกิด ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า และเกษมจากโยคะ

เราเองมีความแก่เป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีความแก่เป็นธรรมดา แล้วแสวงหาจนได้บรรลุนิพพานที่ไม่มีความแก่ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า และเกษมจากโยคะ

เราเองมีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา แล้วแสวงหาจนได้บรรลุนิพพานที่ไม่มีความเจ็บไข้ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า และเกษมจากโยคะ

เราเองมีความตายเป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีความตายเป็นธรรมดา แล้วแสวงหาจนได้บรรลุนิพพานที่ไม่มีความตาย ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า และเกษมจากโยคะ

เราเองมีความเศร้าโศกเป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีความเศร้าโศกเป็นธรรมดาแล้วแสวงหาจนได้บรรลุนิพพานที่ไม่มีความเศร้าโศก ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า และเกษมจากโยคะ

เราเองมีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา แล้วแสวงหาจนได้บรรลุนิพพานที่ไม่มีความเศร้าหมอง ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า และเกษมจากโยคะ

ทั้งญาณทัสสนะได้เกิดแก่เราว่า 'วิมุตติของเราไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบีम्मวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

ทรงมีความชวนชวายน้อย

[๒๘๑] ภิกษุทั้งหลาย เรานั้นได้มีความดำริว่า 'ธรรม^๑ที่เราได้บรรลุแล้วนี้ ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรกะ ละเอียด บัณฑิต(เท่านั้น)จึงจะรู้ได้ ส่วนหมู่ประชาผู้รุกรมด้วยอาลัย^๒ ยินดีในอาลัย เพลิดเพลินในอาลัย ฐานะที่หมุ่สัตว์ผู้รุกรมด้วยอาลัย ยินดีในอาลัย เพลิดเพลิน ในอาลัยนี้ย่อมเป็นสิ่งที่เห็นได้ยาก กล่าวคือหลักอิทัปปัจจยตา หลักปฏิจจสมุปบาท ถึงแม้ฐานะอันนี้ก็เป็นสิ่งที่เห็นได้ยากนัก กล่าวคือความสงบแห่งสังขารทั้งปวง ความสลัดทิ้งอุปธิทั้งปวง ความสิ้นค้นหา วิตถะ นิโรธ นิพพาน ก็ถ้าเราจะพึง แสดงธรรม และผู้อื่นจะไม่เข้าใจซึ่งต่อเรา ช่อนั้นก็จะเป็นความเหน็ดเหนื่อยเปล่า แก่เรา จะพึงเป็นความลำบากเปล่าแก่เรา'

อนึ่งเล่า คาถาอันน่าอัศจรรย์เหล่านี้ที่ไม่เคยสดับมาก่อน ได้ปรากฏแก่เราว่า

'บัดนี้ เรายังไม่ควรประกาศธรรมที่เราบรรลุด้วยความลำบาก เพราะธรรมนี้ไม่ใช่สิ่งที่ผู้ถูกราคะและโทสะครอบงำจะรู้ได้ง่าย แต่เป็นสิ่งพาทวนกระแสน^๓ ละเอียด ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก ประณีต ผู้กำหนดด้วยราคะ ถูกกองโมหะหุ้มห่อไว้ จักรู้เห็นไม่ได้'

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๔/๗/๑๑, ม.ม. (แปล) ๑๓/๓๓๗/๔๐๗

^๒ อาลัย คือกามคุณ ๕ ที่สัตว์พัวพัน ยินดี เพลิดเพลิน (วิ.อ. ๓/๗/๑๓) เป็นชื่อเรียกกิเลส ๒ อย่าง คือ กามคุณ ๕ และตัณหาวิจริต ๑๐๘ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๑/๘๒, สารตถ.ฎีกา ๓/๗/๑๘๔) ดู อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๙๗๓-๙๗๖/๖๒๒-๖๓๓

^๓ พาทวนกระแสน ในที่นี้หมายถึง อนิจจัง(ไม่เที่ยง) ทุกขัง(เป็นทุกข์) อนตตา(เป็นอนัตตา) อสุภัง(ไม่งาม) อันทวนกระแสนแห่งธรรมมีความเที่ยง เป็นต้น ในพระวินัยปิฎกหมายถึงพาเข้าถึงนิพพาน (ม.ม.อ. ๒/๒๘๑/๘๔, วิ.อ. ๓/๗/๑๔)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

สหัมบดีพรหมอาราธนาแสดงธรรม

[๒๘๒] ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเราพิจารณาดังนี้ จิตก็น้อมไปเพื่อความขวนขวายน้อย มิได้น้อมไปเพื่อแสดงธรรม

ครั้งนั้น สหัมบดีพรหมทราบความดำริในใจของเราด้วยใจของตน จึงได้มีความรำพึงว่า 'ท่านผู้เจริญ โลกจะฉิบหายหนอ โลกจะพินาศหนอ เพราะพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงน้อมพระทัยไปเพื่อความขวนขวายน้อย มิได้น้อมพระทัยไปเพื่อทรงแสดงธรรม'

ลำดับนั้น สหัมบดีพรหมอันตรธานจากพรหมโลกมาปรากฏ ณ เบื้องหน้าเรา เปรียบเหมือนคนแข็งแรงเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้าจะนั้น แล้วห่มอุตตราสงค์ เจริญบ่าข้างหนึ่ง ประนมมือมาทางที่เราอยู่ ได้กล่าวกับเราว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดแสดงธรรม ขอพระสุคตเจ้าได้โปรดแสดงธรรม เพราะสัตว์ทั้งหลายผู้มีธุลีในดวงตาน้อย^๑มีอยู่ สัตว์เหล่านั้นจะเสื่อมเพราะไม่ได้สดับธรรม สัตว์เหล่านั้นจักเป็นผู้รู้ทั่วถึงธรรม'^๒

สหัมบดีพรหมได้ทูลอาราธนาดังนี้ แล้วได้ทูลเป็นคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

พรหมนิคมคาถา

‘ในกาลก่อน ธรรมที่ไม่บริสุทธิ
อันคนที่มีมลทิน^๓คิดค้นไว้ ปรากฏในแคว้นมคธ
พระองค์โปรดเปิดประตูมตธรรมนั้นเกิด
ขอสัตว์ทั้งหลายจงฟังธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ผู้ปราศจากมลทิน ได้ตรัสรู้แล้ว
ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระปัญญาดี มีพระสมันตจักษุ
บุรุษผู้ยืนอยู่บนยอดเขาศีลาล้วน
พึงเห็นหมู่ชนใดโดยรอบ แม่จันใด

เชิงอรรถ :

- ^๑ ผู้มีธุลีในดวงตาน้อย หมายถึงมีธุลีคือราคะ โทสะ โมหะเบาบางคือเล็กน้อย ปิดบังดวงตาคือปัญญา (ม.ม.อ. ๒/๒๘๒/๘๕, วิ.อ. ๓/๘-๙/๑๔-๑๕)
- ^๒ เหตุการณ์นี้เป็นที่มาแห่งพิธีอาราธนาพระสงฆ์แสดงธรรม (ดู ข.พุทธ. ๓๓/๑/๔๓๕)
- ^๓ คนที่มีมลทิน ในที่นี้หมายถึงครูทั้ง ๖ (วิ.อ. ๓/๘/๑๕)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๖. ปาสราสิสูตร

พระองค์ผู้หมดความเศร้าโศกแล้ว

โปรดเสด็จขึ้นสู่ปราสาทคือธรรม

จักได้เห็นหมู่ชนผู้ตกอยู่ในความเศร้าโศก

และถูกชาติชราครอบงำได้ชัดเจน ฉะนั้น

ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียร

ผู้ชนะสงคราม^๑ ผู้นำหมู่^๒ ผู้ไม่มีหนี้^๓

ขอพระองค์โปรดลุกขึ้นเสด็จจาริกไปในโลก

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดแสดงธรรม

เพราะสัตว์ทั้งหลายจักเป็นผู้รู้ทั่วถึงธรรม'

เวไนยสัตว์เปรียบด้วยดอกบัว^๔

[๒๘๓] ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้น เราได้รับคำทูลอาราธนาของพรหม และเพราะความมีกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย จึงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ^๕ เมื่อตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ได้เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีมธุลีในดวงตา^๖น้อย มีมธุลีในดวงตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัว บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งไม่น่ากลัว

เชิงอรรถ :

^๑ ผู้ชนะสงคราม หมายถึงชนะเทวบุตรมาร มัจฉมาร และกิเลสมาร (ม.ม.อ. ๒/๒๘๒/๘๗)

^๒ ผู้นำหมู่ หมายถึงสามารถนำสัตว์ข้ามที่กั้นดารคือชาติ(ความเกิด) และสามารถเป็นผู้นำของหมู่สัตว์คือเวไนยสัตว์ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๒/๘๗)

^๓ ผู้ไม่มีหนี้ หมายถึงไม่มีหนี้คือกามฉันทะ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๒/๘๗)

^๔ ดูเทียบ ที.ม. (แปล) ๑๐/๖๙/๓๙-๔๐, วิ.ม. (แปล) ๔/๙/๑๔, อง.จตุกก. (แปล) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒, อภิ.ก. ๓๗/๘๕๖/๔๙๐

^๕ พุทธจักขุ หมายถึง

(๑) อินทรีย์ปโรปริยัตติญาณ คือ ปรินิพพานรู้ความยิ่งและความหย่อนแห่งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย คือ รู้ว่าสัตว์นั้น ๆ มีศรัทธา วิริยะ สติ สมภาณี ปัญญา แคล่ไหน เพียงใด มีกิเลสมาก กิเลสน้อย มีความพร้อมที่จะตรัสรู้หรือไม่

(๒) อาสยานุสยญาณ คือ ปรินิพพานรู้อัธยาศัย ความมุ่งหมาย สภาพจิตที่นอนเนื่องอยู่ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๓/๘๗, วิ.อ. ๓/๙/๑๕) และดู ข.ป. ๓๑/๑๑๑-๑๑๕/๑๒๔-๑๒๘)

^๖ ดวงตา ในที่นี้หมายถึงปัญญาจักขุ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๓/๘๗, วิ.อ. ๓/๙/๑๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๓๐๗ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

ในกอบุบล ในกอบปทุม หรือในกอบุณฑริก ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ่นน้ำ จมอยู่ในน้ำ และมีน้ำหล่อเลี้ยงไว้ ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่เสมอน้ำ ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่พ่นน้ำ ไม่แต่น้ำ แม้งั้นใด

เราเมื่อตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ได้เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีฉุลีในดวงตาน้อย มีฉุลีในดวงตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัว บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งไม่น่ากลัว^๑ ฉะนั้น

ลำดับนั้น เราจึงได้กล่าวคาถาตบสหัมบดีพรหมว่า

‘พรหม สัตว์เหล่าใดมีโสตประสาท

จงปล่อยศรัทธามาเกิด

เรามีได้ปีดประตุมตธรรมสำหรับสัตว์เหล่านั้น

แต่เรารู้สึกว่าเป็นการยากลำบาก

จึงไม่คิดจะแสดงธรรมอันประณีต

ที่เราคล่องแคล่ว ในหมู่มนุษย์’

ครั้งนั้น สหัมบดีพรหมทราบว่ ‘พระผู้มีพระภาคได้ทรงประทานโอกาสเพื่อจะแสดงธรรมแล้ว’ จึงถวายอภิวัตเรา กระทำประทักษิณแล้วได้หายไปจากที่นั้น

เชิงอรรถ :

- ^๑ นอกจากบัวจมอยู่ในน้ำ บัวอยู่เสมอน้ำ บัวพ่นน้ำ ๓ เหล่านี้ อรรถกถาได้กล่าวถึงบัวเหล่าที่ ๔ คือ บัวที่มีโรคยังไม่พ่นน้ำเป็นอาหารของปลาและเต่า ซึ่งมีไต่ยกขึ้นสู่บาสี แล้วแบ่งบุคคลเป็น ๔ เหล่า (ตามที่ปรากฏ ใน อง.จตุกก. (แปล) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒, อภ.ป. (แปล) ๓๖/๕/๑๔๒, ๑๔๘-๑๕๑/๑๘๗) คือ (๑) อุคชภูติฉุญญ (๒) วิปจิตฉุญญ (๓) เนยยะ (๔) ปทปรมะ แล้วเปรียบอุคชภูติฉุญญ เป็นเหมือนบัวพ่นน้ำที่พอดต้องแสงอาทิตย์แล้วก็บานในวันนี้ เปรียบวิปจิตฉุญญ เป็นเหมือนบัวอยู่เสมอน้ำที่จะบานในวันรุ่งขึ้น เปรียบเนยยะ เป็นเหมือนบัวจมอยู่ในน้ำที่จะขึ้นมาบานในวันที่ ๓ ส่วนปทปรมะ เปรียบเหมือนบัวที่มีโรคยังไม่พ่นน้ำ ไม่มีโอกาสขึ้นมาบาน เป็นอาหารของปลาและเต่า

พระผู้มีพระภาคทรงตรวจดูหมื่นโลกธาตอันเป็นเหมือนกอบุบลเป็นต้น ได้ทรงเห็นโดยอาการทั้งปวงว่า หมู่ประชาผู้มีฉุลีในดวงตาเบาบางมีประมาณเท่านี้ หมู่ประชาผู้มีฉุลีในดวงตามากมีประมาณเท่านี้ และในหมู่ประชาทั้ง ๒ นั้น อุคชภูติฉุญญบุคคลมีประมาณเท่านี้ (ที.ม.อ. ๖๙/๖๔-๖๕, สารตถ.ฎีกา ๓/๙/๑๙๒-๑๙๓)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

ทรงรำพึงถึงผู้ควรรับธรรมเทศนา

[๒๘๔] ภิกษุทั้งหลาย เราดำริว่า 'เราควรแสดงธรรมแก่ใครก่อนหนอ ใครจักรู้ธรรมนี้ได้จับพลัน' แล้วดำริต่อไปว่า 'อาฬารดาบส กาลามโคตรนี้ เป็นบัณฑิต ฉลาดเฉียบแหลม มีปัญญา มีฐลีในดวงตาน้อยมานาน ทางที่ดี เราควรแสดงธรรมแก่อาฬารดาบส กาลามโคตรก่อน เธอจักรู้ธรรมนี้ได้จับพลัน'

ครั้งนั้น เทวดาองค์หนึ่งเข้ามาหาเราแล้วกล่าวว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาฬารดาบส กาลามโคตรทำกาละได้ ๗ วันแล้ว'

อนึ่ง เราก็ได้เกิดญาณทัสสนะขึ้นว่า 'อาฬารดาบส กาลามโคตร ทำกาละได้ ๗ วันแล้ว' จึงดำริว่า 'อาฬารดาบส กาลามโคตร เป็นผู้มีความเสื่อมจากคุณอันยิ่งใหญ่^๑แล้วหนอ เพราะถ้าเธอได้ฟังธรรมนี้ ก็จักฟังรู้ได้จับพลัน'

เราจึงดำริว่า 'เราควรแสดงธรรมแก่ใครก่อนหนอ ใครจักรู้ทั่วถึงธรรมนี้ได้จับพลัน' จึงดำริต่อไปว่า 'อุทกดาบส รัมบุตรนี้ เป็นบัณฑิต ฉลาดเฉียบแหลม มีปัญญา มีฐลีในดวงตาน้อยมานาน ทางที่ดี เราควรแสดงธรรมแก่อุทกดาบส รัมบุตรก่อน เธอจักรู้ธรรมนี้ได้จับพลัน'

ลำดับนั้น เทวดาองค์หนึ่งเข้ามาหาเราแล้วกล่าวว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุทกดาบส รัมบุตร ได้ทำกาละเมื่อวานนี้'

อนึ่ง เราก็ได้เกิดญาณทัสสนะขึ้นว่า 'อุทกดาบส รัมบุตร ได้ทำกาละเมื่อวานนี้' จึงดำริว่า 'อุทกดาบส รัมบุตร เป็นผู้มีความเสื่อมจากคุณอันยิ่งใหญ่แล้วหนอ เพราะถ้าเธอได้ฟังธรรมนี้ ก็จักฟังรู้ได้จับพลัน'

เราจึงดำริว่า 'เราควรแสดงธรรมแก่ใครก่อนหนอ ใครจักรู้ธรรมนี้ได้จับพลัน' จึงดำริว่า 'ภิกษุปัญจวัคคีย์มีอุปการะแก่เรามาก ที่ได้เฝ้าปรนนิบัติเราผู้มุ่งบำเพ็ญ

เชิงอรรถ :

^๑ มีความเสื่อมจากคุณอันยิ่งใหญ่ หมายถึงมีความเสื่อมมาก เพราะเสื่อมจากมรรคและผลที่จะฟังบรรลุ เพราะเกิดในอภักขณะ คือ อาฬารดาบส ดาษไปเกิดในอากิญจัญญายตนภพ ส่วนอุทกดาบส ดาษไปเกิดในเวสัสัญญานาสัญญายตนภพ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๔/๙๔, วิ.อ. ๓/๑๐/๑๖)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

เพียร ทางที่ดี เราควรแสดงธรรมแก่ภิกษุปัญจวัคคีย์ก่อน' แล้วดำริต่อไปว่า 'บัดนี้
ภิกษุปัญจวัคคีย์อยู่ที่ไหนหนอ' ก็ได้เห็นภิกษุปัญจวัคคีย์อยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน
เขตกรุงพาราณสี ด้วยดาทิพย์อันบริสุทธิเหนือมนุษย์

ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้น เราพักอยู่ที่ตำบลอุรุเวลาตามความต้องการแล้ว
จึงหลีกจาริกไปทางกรุงพาราณสี

ทรงพบอุปกาชิก

[๒๘๕] ภิกษุทั้งหลาย อาชิกชื่ออุปกะได้พบเราผู้กำลังเดินทางไกล ณ ระหว่าง
แม่น้ำคยากับต้นโพธิพฤกษ์ ได้ถามเราว่า 'อาจุโส อินทรีย์ของท่านผ่องใสยิ่งนัก
ผิวพรรณของท่านบริสุทธิ์ผุดผ่อง ท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน
หรือท่านขอบใจธรรมของใคร'

เมื่ออุปกาชิกถามอย่างนี้แล้ว เราจึงได้กล่าวคาถาตอบอุปกาชิกว่า

'เราเป็นผู้ครอบงำธรรมทั้งปวง^๑ ฐธรรมทั้งปวง^๒
มิได้แปดเปื้อนในธรรมทั้งปวง^๓ ละธรรมทั้งปวง^๔ ได้สิ้นเชิง
หลุดพ้นเพราะสิ้นตัณหา ตรัสรู้ยิ่งเอง
แล้วจะพึงกล่าวอ้างใครเล่า

เราไม่มีอาจารย์^๕ เราไม่มีผู้เสมอเหมือน
เราไม่มีผู้ทัดเทียมในโลกกับทั้งเทวโลก
เพราะเราเป็นอรหันต์ เป็นศาสดาผู้ยอดเยี่ยม
เราผู้เดียวเป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ
เป็นผู้เยือกเย็น ดับกิเลสในโลกได้แล้ว

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมทั้งปวง ในที่นี้หมายถึงธรรมอันเป็นไปในภูมิ ๓ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๕/๙๗, วิ.อ. ๓/๑๑/๑๖)

^๒ ธรรมทั้งปวง ในที่นี้หมายถึงธรรมอันเป็นไปในภูมิ ๔ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๕/๙๗, วิ.อ. ๓/๑๑/๑๖)

^๓ ธรรมทั้งปวง ในที่นี้หมายถึงธรรมอันเป็นไปในภูมิ ๓ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๕/๙๗, วิ.อ. ๓/๑๑/๑๖)

^๔ ธรรมทั้งปวง ในที่นี้หมายถึงธรรมอันเป็นไปในภูมิ ๓ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๕/๙๗, วิ.อ. ๓/๑๑/๑๖)

^๕ เราไม่มีอาจารย์ ในที่นี้หมายถึงไม่มีอาจารย์ในระดับโลกุตตรธรรม (ม.ม.อ. ๒/๒๘๕/๙๗, วิ.อ. ๓/๑๑/๑๗)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

เราจะไปเมืองหลวงของชาวกาสิ ประกาศธรรมจักร

ตีกลองอมตธรรมไปในโลกอันมีความมืดมน^๑

อุปกาชีวกกล่าวว่า 'อาวุโส ท่านสมควรเป็นพระอนันตชินะตามที่ท่านประกาศ'
เราจึงกล่าวตอบเป็นคาถาว่า

'ชนเหล่าใดได้ถึงความสิ้นอาสวะแล้ว

ชนเหล่านั้นย่อมเป็นพระชินะเช่นเรา

อุปกะ เราชนะความชั่วได้แล้ว

เพราะฉะนั้น เราจึงชื่อว่าพระชินะ'

เมื่อเรากล่าวอย่างนั้นแล้ว อุปกาชีวกจึงกล่าวว่า 'อาวุโส ควรจะเป็นอย่างนั้น'
โคลงศีรชะแล้วเดินสวนทางหลีกไป

ทรงแสดงธรรมโปรดภิกษุปัญจวัคคีย์

[๒๘๖] ภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น เราจาริกไปโดยลำดับ ถึงป่าอิสิปตน-
มฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี ได้เข้าไปหาภิกษุปัญจวัคคีย์ถึงที่อยู่ ภิกษุปัญจวัคคีย์
เห็นเราเดินมาแต่ไกล จึงนัดหมายกันและกันว่า 'อาวุโส พระสมณโคดมนี้ เป็น
ผู้มีมาก คลายความเพียร เวียนมาเพื่อความเป็นคนมักมาก กำลังเสด็จมา
พวกเราไม่พึงกราบไหว้ ไม่พึงลูกรับ ไม่พึงรับบาตรและจีวรของพระองค์ แต่จะจัด
อาสนะไว้ ถ้าพระองค์ปรารถนาก็จักประทับนั่ง'

เราเข้าไปหาภิกษุปัญจวัคคีย์ ภิกษุปัญจวัคคีย์ก็ลืมนัดหมายของตน บางพวก
ต้อนรับเราแล้วรับบาตรและจีวร บางพวกปูลาดอาสนะ บางพวกจัดหาน้ำล้างเท้า
แต่ภิกษุปัญจวัคคีย์เรียกเราโดยออกนามและใช้คำว่า 'อาวุโส'^๒

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๔/๑๑/๑๗, ม.ม. (แปล) ๑๓/๓๔๑/๔๑๒, อภิ.ก. ๓๗/๔๐๕/๒๔๕-๒๔๖

^๒ อาวุโส แปลว่า ผู้มีอายุ เดิมใช้เป็นคำเรียกกันเป็นสามัญ คือ ภิกษุผู้แก่กว่าเรียกภิกษุผู้อ่อนกว่าหรือ
ภิกษุผู้อ่อนกว่าเรียกภิกษุผู้แก่กว่าก็ได้ (ที.ม.อ. ๒/๒๑๖/๑๙๙)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

เมื่อภิกษุปัญจวัคคีย์กล่าวอย่างนั้นแล้ว เราจึงห้ามภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า 'ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่าเรียกตถาคตโดยออกชื่อและใช้คำว่า 'อาวุโส' ตถาคตเป็นอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ เธอทั้งหลายจงเงี้ยโสตสดับ เราจะสั่งสอนอมตธรรมที่เราได้บรรลุแล้ว จะแสดงธรรม เธอทั้งหลายเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอน ไม่นานนักก็จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้แน่แท้'

เมื่อเรากล่าวอย่างนี้แล้ว ภิกษุปัญจวัคคีย์ได้กล่าวกับเราว่า 'อาวุโสโคดม แมด้วยจริยานั้น ด้วยปฏิบัติทานั้น ด้วยทุกกรกิริยานั้น พระองค์ก็ยังมีได้บรรลุญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ บัดนี้ พระองค์เป็นผู้มักมาก คลายความเพียร เวียนมาเพื่อความเป็นคนมักมาก ใจนจกบรรลุญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ได้แล้ว'

เมื่อภิกษุปัญจวัคคีย์กล่าวอย่างนั้นแล้ว เราจึงได้กล่าวกับภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า 'ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตไม่ได้เป็นคนมักมาก ไม่ได้คลายความเพียร ไม่ได้เวียนมาเพื่อความเป็นคนมักมาก ตถาคตเป็นอรหันต์ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ เธอทั้งหลายจงเงี้ยโสตสดับ เราจะสั่งสอนอมตธรรมที่เราได้บรรลุแล้ว จะแสดงธรรม เธอทั้งหลายเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอน ไม่นานนักก็จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้แน่แท้'

แม้ครั้งที่ ๒ ภิกษุปัญจวัคคีย์ก็ได้กล่าวกับเราว่า ฯลฯ

แม้ครั้งที่ ๒ เราก้ได้กล่าวกับภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า ฯลฯ

แม้ครั้งที่ ๓ ภิกษุปัญจวัคคีย์ก็ได้กล่าวกับเราว่า 'อาวุโสโคดม แมด้วยจริยานั้น ด้วยปฏิบัติทานั้น ด้วยทุกกรกิริยานั้น พระองค์ก็ยังมีได้บรรลุญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ได้ บัดนี้ พระองค์เป็นผู้มักมาก คลายความเพียร เวียนมาเพื่อความเป็นคนมักมาก ใจนจกบรรลุญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ได้แล้ว'

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบัสมวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

เมื่อภิกษุปัญจวัคคีย์กล่าวอย่างนั้นแล้ว เราได้กล่าวกับภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า 'ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายยังจำได้หรือไม่ว่า ถ้อยคำเช่นนี้เราได้เคยกล่าวในกาลก่อนแต่นี้' ภิกษุปัญจวัคคีย์กล่าวว่า 'ถ้อยคำเช่นนี้ไม่เคยได้ฟังมาก่อน พระพุทธเจ้าข้า' เราจึงกล่าวว่า 'ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ เธอทั้งหลายจงเจียวิเสตสดับ เราจะสั่งสอนอมตธรรมที่เราได้บรรลุแล้ว จะแสดงธรรม เธอทั้งหลายเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอน ไม่นานนักก็จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต โดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้แน่แท้'

เราสามารถทำให้ภิกษุปัญจวัคคีย์ยินยอมได้แล้ว เรากล่าวสอนภิกษุ ๒ รูป ภิกษุ ๓ รูปก็เที่ยวบิณฑบาต เราทั้ง ๖ ฉ้นบิณฑบาตที่ภิกษุ ๓ รูปนำมา เรากล่าวสอนภิกษุ ๓ รูป ภิกษุ ๒ รูปก็เที่ยวบิณฑบาต เราทั้ง ๖ ฉ้นบิณฑบาตที่ภิกษุ ๒ รูปนำมา^๑

ต่อมา ภิกษุปัญจวัคคีย์ที่เราสั่งสอนและพรา้สอนอยู่อย่างนี้ เป็นผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีชีวิตเกิดเป็นธรรมดาด้วยตนแล้ว จึงแสวงหานิพพานที่ไม่มีความเกิด อันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ได้บรรลุนิพพานที่ไม่มีความเกิด อันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมแล้ว

เป็นผู้มีความแก่เป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีชีวิตแก่เป็นธรรมดาด้วยตนแล้ว จึงแสวงหานิพพานที่ไม่มีความแก่ อันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ได้บรรลุนิพพานที่ไม่มีความแก่ อันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมแล้ว

เป็นผู้มีความเจ็บเป็นธรรมดา ฯลฯ

เป็นผู้มีความตายเป็นธรรมดา ฯลฯ

เป็นผู้มีความเศร้าโศกเป็นธรรมดา ฯลฯ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ม.ม. (แปล) ๑๓/๓๒๗-๓๔๒/๓๙๕-๔๑๕

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๓. โอบังมวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

เป็นผู้มีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา ทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มี ความเศร้าหมอง เป็นธรรมดาด้วยตนแล้ว จึงแสวงหาหนิพพานที่ไม่มีความเศร้าหมอง อันเป็นแดน เกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ได้บรรลุหนิพพานที่ไม่มีความเศร้าหมอง อันเป็นแดน เกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมแล้ว

อนึ่ง ภิกษุปัญจวัคคีย์เหล่านั้นได้เกิดญาณทัสสนะขึ้นมาว่า 'วิมุตติของพวกเรา ไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย ภพใหม่ไม่มีอีกต่อไป'

[๒๘๗] ภิกษุทั้งหลาย กามคุณ ๕ ประการนี้

กามคุณ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. รูปที่จะพึงรู้แจ้งทางตา ที่นำปรารภนา นำใคร นำพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร พาใจให้กำหนัด
๒. เสียงที่จะพึงรู้แจ้งทางหู ฯลฯ
๓. กลิ่นที่จะพึงรู้แจ้งทางจมูก ฯลฯ
๔. รสที่จะพึงรู้แจ้งทางลิ้น ฯลฯ
๕. โผฏฐัพพะที่จะพึงรู้แจ้งทางกาย ที่นำปรารภนา นำใคร นำพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร พาใจให้กำหนัด

กามคุณมี ๕ ประการนี้

สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งใฝ่ฝืน ลุ่มหลง ติดพัน ไม่เห็นโทษ ไม่มี ปัญญาเครื่องสลัดออก บริโภคกามคุณ ๕ ประการนี้ บัณฑิตพึงทราบว่ 'สมณะ-พราหมณ์พวกนั้นเป็นผู้ถึงความเสื่อม ความพินาศ ถูกมารใจบาปทำอะไร ๆ ได้ ตามใจชอบ'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

เปรียบเทียบนักบวชกับฝูงเนื้อ

ภิกษุทั้งหลาย เนื้อป่าที่ติดบ่วง นอนทับบ่วง ฟังทราบว่าเป็นสัตว์ที่ถึงความเสื่อม ความพินาศ ถูกนายพรานเนื้อทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบ' เมื่อนายพรานเนื้อเดินเข้ามา ก็หนีไปไม่ได้ตามปรารถนา แม้ฉันใด สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งก็ฉันนั้นเหมือนกัน ใฝ่ฝัน ลุ่มหลง ติดพัน ไม่เห็นโทษ ไม่มีปัญญาเครื่องสลัดออก ย่อมบริโภคมกคุณ ๕ ประการนี้ บัณฑิตฟังทราบว่าเป็นผู้ถึงความเสื่อม ความพินาศ ถูกมารใจบาปทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบ' แต่สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งไม่ใฝ่ฝัน ไม่ลุ่มหลง ไม่ติดพัน เห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออก ย่อมบริโภคมกคุณ ๕ ประการนี้ บัณฑิตฟังทราบว่าเป็นผู้ไม่ถึงความเสื่อม ความพินาศ ไม่ถูกมารใจบาปทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบ'

เนื้อป่าที่ไม่ติดบ่วง นอนทับบ่วง ฟังทราบว่าเป็นสัตว์ไม่ถึงความเสื่อม ไม่ถึงความพินาศ ไม่ถูกนายพรานเนื้อทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบ' เมื่อนายพรานเนื้อเดินเข้ามา ก็หนีไปได้ตามปรารถนา แม้ฉันใด สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งก็ฉันนั้นเหมือนกัน ไม่ใฝ่ฝัน ไม่ลุ่มหลง ไม่ติดพัน เห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออก^๑ ย่อมบริโภคมกคุณ ๕ ประการนี้ บัณฑิตฟังทราบว่าเป็นผู้ไม่ถึงความเสื่อม ไม่ถึงความพินาศ ไม่ถูกมารใจบาปทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบ'

อนึ่ง เนื้อป่าเมื่อเที่ยวไปตามป่าใหญ่ ย่อมวางใจเดิน ยืน นั่ง นอน ช้อนั้น เพราะเหตุไร เพราะไม่ได้พบกับนายพรานเนื้อ แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เราเรียกภิกษุนี้ว่า 'ผู้ทำให้มารตาบอด คือทำลายดวงตาของมารอย่างไม่มีร่องรอย ถึงการที่มารใจบาปมองไม่เห็น'

เชิงอรรถ :

^๑ ปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก ในที่นี้หมายถึงปัจเจกขณญาณ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๗/๑๐๑)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๖. ปาสราสีสูตร

อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุหุตติยฌานมีความ
ผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุข
อันเกิดจากสมาธิอยู่ ฯลฯ

อีกประการหนึ่ง เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ
เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า 'ผู้มีอุเบกขา
มีสติ อยู่เป็นสุข' ฯลฯ

อีกประการหนึ่ง เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไป
ก่อนแล้ว ภิกษุบรรลุตถตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่
เราเรียกภิกษุนี้ว่า 'ผู้ทำให้มารตาบอด คือ ทำลายดวงตาของมารอย่างไม่มีร่องรอย
ถึงการที่มารใจบาปมองไม่เห็น'

อีกประการหนึ่ง เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิขสัญญา ไม่กำหนดนันทตสัญญา
โดยประการทั้งปวง ภิกษุบรรลุอากาศาณัญจายตนฌานอยู่โดยกำหนดว่า 'อากาศ
หาที่สุดมิได้' เราเรียกภิกษุนี้ว่า 'ผู้ทำให้มารตาบอด คือ ทำลายดวงตาของมาร
อย่างไม่มีร่องรอย ถึงการที่มารใจบาปมองไม่เห็น'

อีกประการหนึ่ง เพราะล่วงอากาศาณัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง ภิกษุ
บรรลุวิญญาณัญจายตนฌานอยู่โดยกำหนดว่า 'วิญญาณหาที่สุดมิได้' ฯลฯ

อีกประการหนึ่ง เพราะล่วงวิญญาณัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง ภิกษุ
บรรลุอากิญจัญญายตนฌานอยู่โดยกำหนดว่า 'ไม่มีอะไร' ฯลฯ

อีกประการหนึ่ง เพราะล่วงอากิญจัญญายตนฌานโดยประการทั้งปวง ภิกษุ
บรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนฌานอยู่ ฯลฯ

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง เพราะล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนฌานโดย
ประการทั้งปวง ภิกษุบรรลุสัญญาเวทยิตถิโรธอยู่ ก็เพราะเห็นด้วยปัญญา เธอ
ยอมมีอาสวะสิ้นไป เราเรียกภิกษุนี้ว่า 'ผู้ทำให้มารตาบอด คือ เป็นผู้ที่มารใจ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบีम्मวรรค]

๗. จุฬหัตถิปโทปมสูตร

บาปมองไม่เห็นเพราะทำลายดวงตาของมารอย่างไม่มีร่องรอย' เป็นผู้ข้ามพ้น
 ตัณหาอันข้องอยู่ในอารมณ์ต่าง ๆ ในโลกได้ ย่อมวางใจ เดิน ยืน นั่ง นอน
 ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะไม่ได้ดำเนินอยู่ในทางของมารใจบาป"

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิต
 ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

ปาสาสิสูตรที่ ๖ จบ

๗. จุฬหัตถิปโทปมสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยรอยเท้าช้าง สูตรเล็ก

[๒๘๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
 บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น พราหมณ์ชื่อชาณสฺโสณออกจาก
 กรุงสาวัตถีด้วยรถคันใหญ่ที่เทียมด้วยลาซึ่งมีเครื่องประดับทุกอย่างล้วนเป็นสีขา
 ในเวลาเที่ยงวัน ชาณสฺโสณพราหมณ์ได้เห็นปริพาชกชื่อปิโลติกะเดินมาแต่ไกล
 ครั้นเห็นแล้วได้กล่าวกับปิโลติกปริพาชกอย่างนี้ว่า "นี่แน่ ท่านวัจฉายนะผู้เจริญ
 มาจากไหนแต่ยังวัน^๑"

ปิโลติกปริพาชกตอบว่า "ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้ามาจากสำนักของพระสมณ-
 โคดมนั่นแล"

"ท่านวัจฉายนะ เห็นจะเข้าใจความเจ็บแหม่มแห่งปัญญาของพระสมณโคดมว่า
 พระองค์เป็นบัณฑิต หรืออย่างไร"

"ท่านผู้เจริญ ก็ข้าพเจ้าเป็นใครเล่าจึงจักรู้ความเจ็บแหม่มแห่งปัญญาของ
 พระสมณโคดมได้ แม้ผู้ที่รู้ความเจ็บแหม่มแห่งปัญญาของพระสมณโคดมได้ ก็
 พึงเป็นเช่นพระสมณโคดมโดยแท้"

เชิงอรรถ :

^๑ แต่ยังวัน ในที่นี้หมายถึงเวลาช่วงเช้า (ม.ม.อ. ๒/๒๘๘/๑๐๓)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบีฆมวรรค]

๗. จุฬหัตถิปโทปมสูตร

“ท่านวัจฉายนะสรรเสริญพระสมณโคดมด้วยการสรรเสริญอย่างยิ่ง”

“ข้าพเจ้าจักไม่สรรเสริญพระสมณโคดมอย่างไรเล่า เพราะพระสมณโคดมผู้เจริญ
นั้น ใคร ๆ ก็สรรเสริญเียนยอแล้วที่เดียวว่า ‘เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย’”

“ท่านวัจฉายนะเห็นอำนาจประโยชน์อะไรเล่า จึงเลื่อมใสอย่างยิ่งในพระสมณ-
โคดมถึงเพียงนี้”

ปีโลติกปริพาชกตอบว่า “ท่านผู้เจริญ เหตุไฉนข้าพเจ้าจึงเป็นผู้เลื่อมใสอย่าง
ยิ่งในพระสมณโคดมถึงอย่างนี้ พรานข้างผู้ฉลาดจะพึงเข้าไปในป่าเป็นที่อยู่ของข้าง
และเห็นรอยเท้าข้างขนาดใหญ่ทั้งยาวและกว้าง ในป่าเป็นที่อยู่ของข้างนั้น เขา
ตัดสินใจได้ว่า ‘ข้างตัวนี้ใหญ่จริงหนอ’ แม้ฉันใด ข้าพเจ้าก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อ
ได้เห็นรอย ๔ รอย ในพระสมณโคดมแล้ว ก็ตัดสินใจได้ว่า ‘พระผู้มีพระภาค
เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระ
สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว’

รอยของพระตถาคต

[๒๘๙] รอย ๔ รอย อะไรบ้าง คือ

๑. ข้าพเจ้าเห็นชัตตยบัณฑิตบางพวกในโลกนี้ เป็นผู้ละเอียดอ่อน
โหดอวดวาทะของผู้อื่นได้ประหนึ่งยิงชนเนื้อทราย ชัตตยบัณฑิต
เหล่านั้นดูเหมือนว่าเที่ยวทำลายทิวทัศน์ทั้งหลาย(ของผู้อื่น)ด้วยปัญญา
(ของตน) พอได้สดับมาว่า ‘พระสมณโคดมจักเสด็จเที่ยวไปยังหมู่
บ้าน หรือนิคมชื่อโน้น’ ก็พากันคิดผูกปัญหาด้วยตั้งใจว่า ‘พวกเรา
จักเข้าไปหาพระสมณโคดมแล้วถามปัญหานี้ หากพระสมณโคดมนั้น
ถูกพวกเราถามแล้วอย่างนี้ จักตอบอย่างนี้ พวกเรจักยกวาทะ^๑
อย่างนี้ขึ้นแก่พระองค์ แม้หากพระสมณโคดมนั้นถูกพวกเราถาม

เชิงอรรถ :

^๑ วาทะ ในที่นี้หมายถึงการกล่าวโทษ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๙/๑๐๕)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๗. จุฬหัตถิปโทปมสูตร

แล้วอย่างนี้ จักตอบอย่างนี้ พวกเราก็จักยกวาเทอย่างนี้ขึ้นถาม พระองค์' ขัตติยบัณฑิตเหล่านั้นได้สดับว่า 'พระสมณโคดมเสด็จเที่ยวไปยังหมู่บ้าน หรือนิคมชื่อนั้นแล้ว' ก็พากันไปเข้าเฝ้าพระสมณโคดมถึงที่ประทับ พระสมณโคดมก็ทรงชี้แจงให้ขัตติยบัณฑิตเหล่านั้น เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกลวกกล้า ปล่อยขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถา ขัตติยบัณฑิตเหล่านั้น ผู้อันพระสมณโคดมทรงชี้แจงให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกลวกกล้า ปล่อยขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง ด้วยธรรมีกถาแล้ว ก็ไม่ถามปัญหาเกี่ยวกับท่านพระสมณโคดมอีกเลย แล้วจักยกวาเทขึ้นแก่พระสมณโคดมนั้นได้อย่างไรเล่า ที่แท้ยอมพากัน ยอมเป็นสาวก^๑ของพระสมณโคดมนั้นแล

เมื่อข้าพเจ้าได้เห็นรอยที่ ๑ นี้ในพระสมณโคดมแล้ว ข้าพเจ้าก็ตัดสินใจได้ว่า 'พระผู้มีพระภาคเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาค ตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว'

๒. ข้าพเจ้าเห็นพราหมณ์บัณฑิตบางพวก ฯลฯ

๓. ข้าพเจ้าเห็นคหบดีบัณฑิตบางพวก ฯลฯ

๔. ข้าพเจ้าเห็นสมณบัณฑิตบางพวกในโลกนี้ เป็นผู้ละเอียดอ่อน โต้ตอบวาเทของผู้อื่นได้ประหนึ่งว่ายิ่งชนเนื้อทราย สมณบัณฑิตเหล่านั้นดูเหมือนว่าเที่ยวทำลายทิฐิทั้งหลาย(ของผู้อื่น)ด้วยปัญญา (ของตน) พอได้สดับว่า 'พระสมณโคดมจักเสด็จเที่ยวไปยังหมู่บ้าน หรือนิคมชื่อนั้น' ก็พากันคิดผูกปัญหาด้วยตั้งใจว่า 'พวกเราจักเข้าไปหาพระสมณโคดมแล้วถามปัญหานี้ หากพระสมณโคดมนั้น ถูกพวกเราถามแล้วอย่างนี้ จักตอบอย่างนี้ พวกเราจักยกวาเทอย่างนี้ขึ้นแก่พระองค์ แม้หากพระสมณโคดมนั้นถูกพวกเราถามแล้ว

เชิงอรรถ :

^๑ เป็นสาวก ในที่นี้หมายถึงเป็นสาวกด้วยการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๙/๑๐๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๓๑๙ }

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิฆมวรรค]

๗. จุฬหัตถิปโทปมสูตร

อย่างนี้ จักตอบอย่างนี้ พวกเราก็จักยกวาทะอย่างนี้ขึ้นแก่พระองค์' สมณบัณฑิตเหล่านั้นได้สดับว่า 'พระสมณโคดมเสด็จเที่ยวไปยัง หมู่บ้าน หรือนิคมชื่อโน้นแล้ว' ก็พากันไปเข้าเฝ้าพระสมณโคดม ถึงที่ประทับ พระสมณโคดมก็ทรงชี้แจงให้สมณบัณฑิตเหล่านั้นเห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปล่อย ขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา สมณบัณฑิตเหล่านั้นผู้อัน พระสมณโคดมทรงชี้แจงให้เห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปล่อยขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วย ธรรมิกถาแล้ว ก็ไม่ถามปัญหาเกี่ยวกับท่านพระสมณโคดมอีกเลย แล้ว จักยกวาทะขึ้นแก่พระสมณโคดมนั้นได้อย่างไรเล่า ที่แท้ยอมพากัน ทูลขอโอกาสกับพระสมณโคดมนั้น เพื่อออกจากเรือนบวชเป็น บรรพชิต พระสมณโคดมก็ทรงประทานบรรพชาแก่สมณบัณฑิต เหล่านั้น สมณบัณฑิตเหล่านั้นผู้ได้รับบรรพชาจากพระสมณโคดม ในอนาคาริวิสัยนั้นแล้ว หลีกออก(จากหมู่) ไม่ประมาท มีความ เพียร อุทิศกายและใจอยู่ ไม่นานนักก็ได้ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ใน ปัจจุบัน สมณบัณฑิตเหล่านั้นจึงพากันกล่าวอย่างนี้ว่า 'ท่านผู้เจริญ เราทั้งหลายเป็นผู้ไม่สูญเสียเลยแม้แต่น้อย เราทั้งหลายเป็นผู้ไม่ สูญเสียเลยแม้แต่น้อย เพราะว่าในกาลก่อน เราทั้งหลาย ทั้งที่ไม่ เป็นสมณะเลยก็ปฏิบัติญาว่าเป็นสมณะ ไม่เป็นพราหมณ์เลยก็ ปฏิบัติญาว่าเป็นพราหมณ์ ไม่เป็นพระอรหันต์เลยก็ปฏิบัติญาว่าเป็น พระอรหันต์ บัดนี้ พวกเราเป็นสมณะแล้ว บัดนี้ พวกเราเป็น พราหมณ์แล้ว บัดนี้ พวกเราเป็นพระอรหันต์แล้ว'

เมื่อข้าพเจ้าได้เห็นรอยที่ ๔ นี้ในพระสมณโคดมแล้ว ข้าพเจ้าก็ตัดสินใจได้ว่า 'พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมเป็นธรรมที่พระ ผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบีम्मวรรค]

๗. จุฬหัตถิปโทปมสูตร

ท่านผู้เจริญ เมื่อข้าพเจ้าได้เห็นรอยทั้ง ๔ เหล่านี้ในพระสมณโคดมแล้ว ข้าพเจ้าก็ตัดสินใจได้ว่า 'พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว'

[๒๙๐] เมื่อปีโลติกปริพาชกกล่าวอย่างนี้แล้ว ชาณสโสนิพราหมณ์ทำผ้าห่มเจวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมมือไปทางทิศที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่แล้วเปล่งวาจา ๓ ครั้งว่า

"ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
 ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
 ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
 ทำอย่างไรหนอ เราจะได้พบพระสมณโคดมนี้สักครั้งหนึ่ง ทำอย่างไรจึงจะ
 ได้สนทนาปราศรัย(กับพระสมณโคดม)บ้าง"

ครั้งนั้น ชาณสโสนิพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลเล่าเรื่องที่สนทนากับปีโลติกปริพาชกตามที่กล่าวมาแล้วทั้งปวงแด่พระผู้มีพระภาค

เมื่อชาณสโสนิพราหมณ์กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับชาณสโสนิพราหมณ์ว่า

"พราหมณ์ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ข้อความเปรียบเทียบด้วยรอยเท้าข้างยังมีได้บริบูรณ์โดยพิสดาร ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าวข้อความเปรียบเทียบด้วยรอยเท้าข้างที่บริบูรณ์โดยพิสดาร"

ชาณสโสนิพราหมณ์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบีम्मวรรค]

๗. จุฬหัตถิปโทปมสูตร

เกียรติคุณของพระตถาคตเปรียบกับรอยเท้าช้าง

[๒๙๑] “พราหมณ์ อุปมาเหมือนพรานช้างจะพึงเข้าไปสู่ป่าเป็นที่อยู่ของช้าง และเห็นรอยเท้าช้างขนาดใหญ่ทั้งยาวและกว้างในป่าเป็นที่อยู่ของช้างนั้น พรานช้างผู้ฉลาดย่อมไม่ด่วนตัดสินใจว่า ‘ช้างตัวนี้ใหญ่จริงหนอ’ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะยังมีช้างพังทั้งหลายชื่อว่าวามนิกา(พังค่อม)ที่มีรอยเท้าใหญ่ ในป่าเป็นที่อยู่ของช้าง รอยเท้านี้จะพึงเป็นรอยเท้าช้างพังเหล่านั้น

พรานช้างนั้นตามรอยเท้าช้างนั้นไป เมื่อตามรอยเท้าช้างนั้นไปก็เห็นรอยเท้าช้างขนาดใหญ่ทั้งยาวและกว้าง และที่ที่ถูกเสียดสีในที่สูงในป่าเป็นที่อยู่ของช้าง พรานช้างผู้ฉลาดก็ยังไม่ด่วนตัดสินใจว่า ‘ช้างตัวนี้ใหญ่จริงหนอ’ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะยังมีช้างพังทั้งหลายชื่อว่าอุจจากาฬาริกา(พังโยงมีขนายดำแดง) ที่มีรอยเท้าใหญ่ ในป่าเป็นที่อยู่ของช้าง รอยเท้านี้จะพึงเป็นรอยเท้าช้างพังเหล่านั้น

พรานช้างนั้นตามรอยเท้าช้างนั้นไป เมื่อตามรอยเท้าช้างนั้นไปก็เห็นรอยเท้าช้างขนาดใหญ่ทั้งยาวและกว้าง ที่ที่ถูกเสียดสีในที่สูง และที่ที่งาแฉะขาดในที่สูงในป่าเป็นที่อยู่ของช้าง พรานช้างผู้ฉลาดก็ยังไม่ด่วนตัดสินใจว่า ‘ช้างตัวนี้ใหญ่จริงหนอ’ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะช้างพังทั้งหลายชื่อว่าอุจจากาณรูกา(พังโยงมีขนายตม) ที่มีรอยเท้าใหญ่ ในป่าเป็นที่อยู่ของช้าง รอยเท้านี้จะพึงเป็นรอยเท้าช้างพังเหล่านั้น

พรานช้างนั้นตามรอยเท้าช้างนั้นไป เมื่อตามรอยเท้าช้างนั้นไปก็เห็นรอยเท้าช้างขนาดใหญ่ทั้งยาวและกว้าง ที่ที่ถูกเสียดสีในที่สูง ที่ที่งาแฉะขาดในที่สูง และกิ่งไม้หักในที่สูง และเห็นช้างนั้นที่โคนต้นไม้ ที่กลางแจ้ง เดินอยู่ ยืนอยู่ หมอบ หรือนอนอยู่ เขาจึงตัดสินใจว่า ‘ช้างตัวนี้เองเป็นช้างใหญ่ตัวนั้น’ แม้ฉันใด ข้ออุปมาข้อนั้นก็ฉันนั้นเหมือนกัน ตถาคตอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ เป็นอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเอง โดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ ไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถิ์ฝักผู้ที่ควรฝักได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค ตถาคตนั้นรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ด้วยตนเองแล้วจึงประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๗. จุฬหัตถิปโทปมสูตร

บริบูรณ์ครบถ้วน คหบดี บุตรคหบดี หรืออนุชน(คนผู้เกิดภายหลัง)ในตระกูลใด ตระกูลหนึ่งย่อมพึงธรรมนั้น ครั้นได้พึงธรรมนั้นแล้วเกิดศรัทธาในตถาคต เมื่อมี ศรัทธาย่อมตระหนักว่า 'การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอึดอัด เป็นทางแห่งฉุลี การ บวชเป็นทางปลอดโปร่ง การที่อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน ดุจสังข์ขัด มิใช่ทำไถ่จ่าย ทางที่ดี เราควรโกนผมและหนวด ทุ่มหม่มผ้ากาสาหวัดร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด' ต่อมา เขาละทิ้งกอง โภคสมบัติน้อยใหญ่และเครื่องยาน้อยใหญ่ โกนผมและหนวดทุ่มหม่มผ้ากาสา- หวัดร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

สิกขาและสาชีพของภิกษุ

[๒๙๒] เขาเมื่อบวชแล้วอย่างนี้ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาชีพ^๑ เสมอด้วยภิกษุทั้งหลาย คือ

๑. ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑฆาต และศีลตราวุธ มีความ ละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่
๒. ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ รับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของ ที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่
๓. ละพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรม^๒ อันเป็นกิจของชาวบ้าน
๔. ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก เชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลก
๕. ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือ ฟังความจากฝ่ายนี้แล้วไม่ไป บอกลายฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วไม่มา บอกลายฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกต่างกัน ส่งเสริมคน

เชิงอรรถ :

^๑ **สิกขา** หมายถึงไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา แต่ในที่นี้หมายถึงเอาอธิศีลสิกขา **สาชีพ** หมายถึงสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสำหรับภิกษุผู้อยู่ร่วมกัน ผู้ดำเนินชีวิตร่วมกัน มีความประพฤติเสมอกัน (ม.ม.อ. ๒/๒๙๒/๑๑๓) และดู วิ.มหา. (แปล) ๑/๔๕/๓๓, อง.ทสก. (แปล) ๒๔/๙๙/๒๓๕

^๒ **เมถุนธรรม** หมายถึงการร่วมประเวณี การร่วมสังวาส กล่าวคือการเสพอสังกัสมันเป็นประเวณีของ ชาวบ้านมีน้ำเป็นที่สุด เป็นกิจที่จะต้องทำในที่ลับ เป็นการกระทำของคนที่เป็นคู่ ๆ (วิ.มหา. ๑/๕๕/๓๖)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๗. จุฬหัตถิปโทปมสูตร

ที่ปรองดองกัน ขึ้นขมยินดี เพลิดเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พุดแต่
ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี

๖. ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ คือ พุดแต่คำที่ไม่มีโทษ ไพเราะ
น่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ

๗. ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ พุดถูกเวลา พุดคำจริง
พุดถึงประโยชน์ พุดถึงธรรม พุดถึงวินัย พุดคำที่มีหลักฐาน
มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์เหมาะแก่เวลา

[๒๙๓] ๘. เว้นขาดจากการพรากรพิชคาม^๑และภุตคาม^๒

๙. ฉันทมือเดียว ไม่ฉันทอนกลางคืน เว้นขาดจากการฉันทในเวลา
วิกาล^๓

๑๐. เว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการ
ละเล่นที่เป็นข้าศึกแก่กุศล

๑๑. เว้นขาดจากการทัดทรง ประดับ ตกแต่งร่างกายด้วยพวงดอกไม้
ของหอม และเครื่องประทีปผิวอันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัว

๑๒. เว้นขาดจากที่นอนสูงใหญ่

๑๓. เว้นขาดจากการรับทองและเงิน

๑๔. เว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ^๔

๑๕. เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ

๑๖. เว้นขาดจากการรับสตรีและกุมารี

เชิงอรรถ :

^๑ พิชคาม หมายถึงพิชพันธุเจ้าพวกที่ถูกพรากรจากที่แล้ว ยังสามารถออกขึ้นได้อีก (ม.มุ.อ. ๒/๒๙๓/๑๑๖, ที.สี.อ. ๑/๑๑/๗๘)

^๒ ภุตคาม หมายถึงของเขี้ยว หรือพิชพันธุอันเกิดอยู่กับที่มี ๕ ชนิด คือ ที่เกิดจากเหง้า เช่นกระชาย, เกิดจากต้น เช่น โป, เกิดจากตา เช่น อ้อย, เกิดจากยอด เช่น ผักขี้, เกิดจากเมล็ด เช่น ข้าว (ม.มุ.อ. ๒/๒๙๓/๑๑๖, ที.สี.อ. ๑/๑๑/๗๘)

^๓ ฉันทในเวลาวิกาล คือ เวลาที่ห้ามไว้เฉพาะแต่ละเรื่อง เวลาริกาลในที่นี้หมายถึงผิดเวลาที่กำหนดไว้ คือตั้งแต่หลังเที่ยงวันจนถึงเวลาอรุณขึ้น (ม.มุ.อ. ๒/๒๙๓/๑๑๖, ที.สี.อ. ๑/๑๐/๗๕)

^๔ ธัญญาหารดิบ ในที่นี้หมายถึงธัญชาติ ๗ ชนิด คือ (๑) ข้าวสาลี (๒) ข้าวเปลือก (๓) ข้าวเหนียว (๔) ข้าวละมาน (๕) ข้าวฟ่าง (๖) ลูกเดือย (๗) หญ้ากับแก้ (ม.มุ.อ. ๒/๒๙๓/๑๑๗)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๓. โอบิฆมวรรค]

๗. จุฬหัตถิปโทปมสูตร

๑๗. เว้นขาดจากการรับทาสหญิงและทาสชาย

๑๘. เว้นขาดจากการรับแพะและแกะ

๑๙. เว้นขาดจากการรับไก่อและสุกร

๒๐. เว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา

๒๑. เว้นขาดจากการรับเรือสวน ไธนา และที่ดิน

๒๒. เว้นขาดจากการรับทำหน้าที่เป็นตัวแทนและผู้สื่อสาร

๒๓. เว้นขาดจากการซื้อการขาย

๒๔. เว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง ด้วยของปลอม และด้วยเครื่อง
ดวงวัด

๒๕. เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง

๒๖. เว้นขาดจากการตัด(อวัยวะ) การฆ่า การจองจำ การตีขี้ผึ้งร่วง
การปล้น และการขูกรรโชก

[๒๙๔] ภิกษุนั้นเป็นผู้สันโดษด้วยจีวรพอคัมร่างกายและบิณฑบาตพออิมท้อง
เธอไป ณ ที่ใด ๆ ก็ไปได้ทันที นกมีปีกจะบินไป ณ ที่ใด ๆ ก็มีแต่ปีกของมันเป็น
ภาระบินไป แม้งั้นใด ภิกษุก็ฉันทันเหมือนกัน เป็นผู้สันโดษด้วยจีวรพอคัมร่างกาย
และบิณฑบาตพออิมท้อง เธอจะไป ณ ที่ใด ๆ ก็ไปได้ทันที ภิกษุนั้นประกอบ
ด้วยอริยสีลขันธนี้แล้ว ย่อมเสวยสุขอันไม่มีโทษภายใน

[๒๙๕] ภิกษุนั้นเห็นรูปทางตาแล้วไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อมปฏิบัติเพื่อความ
ความสำรวมจักขุทริย ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็จะเป็เหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรม
คืออกิขณา(ความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น) และโทมนัส(ความทุกข์ใจ)ครอบงำได้
จึงรักษาจักขุทริย ถึงความสำรวมในจักขุทริย ฟังเสียงทางหู ฯลฯ ตมกลิ่นทาง
จมูก ฯลฯ ลิ้มรสทางลิ้น ฯลฯ ถูกต้องโภจภูตัพพะทางกาย ฯลฯ รู้แจ้งธรรมารมณ
ทางใจแล้วไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อมปฏิบัติเพื่อความสำรวมมโนทริยซึ่งเมื่อไม่สำรวม
แล้วก็จะเป็เหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคืออกิขณาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษา
มโนทริย ถึงความสำรวมในมโนทริย

ภิกษุประกอบด้วยอริยอินทริยสังวรนี้ ย่อมเสวยสุขอันไม่ระคนด้วยกิเลสภายใน

ภิกษุนั้นทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหยียด
การคู้เข้า การเหยียดออก การครองสังฆาฏิ บาตรและจีวร การฉัน การดื่ม

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๗. จุฬหัตถิปโทปมสูตร

การเคี้ยว การลิ้ม การถ่ายอุจจาระปัสสาวะ การเดิน การยืน การนั่ง การหลับ
การตื่น การพูด การนิ่ง

[๒๙๖] ภิกษุนั้นเป็นผู้ประกอบด้วยอริยศีลชั้นธ อริยสันโดษ อริยอินทริย-
สังวร และอริยสติสัมปชัญญะนี้แล้วพักอยู่ ณ เสนาสนะอันเจียบสงัด คือ ป่า โคนไม้
ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าทึบ ที่แจ่ง ลอมฟาง แรกกลับจากบิณฑบาต
ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว นั่งคู้บัลลังก์^๑ ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า
ภิกษุนั้นละอภิชฌาในโลก มีใจปราศจากอภิชฌาอยู่ ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากอภิชฌา
ละพยายามและความมุ่งร้าย มีจิตไม่พยายาม มุ่งประโยชน์เกื้อกูลสรรพสัตว์อยู่
ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากพยายามและความมุ่งร้าย ละถิ่นมัทธะ(ความหุดหู่และเขื่องขิม)
เป็นผู้ปราศจากถิ่นมัทธะ กำหนดแสงสว่าง มีสติสัมปชัญญะอยู่ ขำระจิตให้บริสุทธิ์
จากถิ่นมัทธะ ละอุททัจจกุกุจะ(ความฟุ้งซ่านและความรำคาญใจ)ได้แล้ว เป็นผู้
ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบในภายใน ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุททัจจกุกุจะ ละวิจิกิจฉา
(ความลั้งเลสงสัย) ขำวิจิกิจฉาได้แล้ว ไม่มีวิจิกิจฉาในกุศลธรรมอยู่ ขำระจิตให้
บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉา

รอยพระบาทของพระตถาคต

[๒๙๗] ภิกษุนั้นละนิวรรณ์ ๕ ประการนี้ซึ่งเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตและ
เป็นเหตุทำปัญญาให้อ่อนกำลังได้แล้ว สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว
บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิตี และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ ข้อนี้เราเรียกว่า
'ตถาคตบาท'^๒บ้าง 'ตถาคตนิเสวิต'^๓บ้าง 'ตถาคตรัฐชิต'^๔บ้าง อริยสาวกก็ยังไม
ด่วนตัดสินใจว่า 'พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมเป็น

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๐๗ (มหาสติปัฏฐานสูตร) หน้า ๑๐๒ ในเล่มนี้

^๒ ตถาคตบาท หมายถึงทางแห่งญาณ หรือร่องรอยแห่งญาณของพระตถาคต ได้แก่ ฐานที่ญาณเหยียบแล้ว
กล่าวคือ ฌานทั้งหลายมีปฐมฌานเป็นต้น เป็นพื้นฐานแห่งญาณชั้นสูง ๆ ขึ้นไปของพระตถาคต (ม.ม.อ.
๒/๒๙๗/๑๒๕)

^๓ ตถาคตนิเสวิต หมายถึงฐานที่ซึ่งโคจรคือญาณของพระตถาคตเสียดสีแล้ว (ม.ม.อ. ๒/๒๙๗/๑๒๕)

^๔ ตถาคตรัฐชิต หมายถึงฐานที่พระเขี้ยวแก้วคือญาณของพระตถาคตกระทบแล้ว (ม.ม.อ. ๒/๒๙๗/๑๒๕)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดณาสะก [๓. โอบิฆมวรรค]

๗. จุฬหัตถิปโทปมสูตร

ธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว'

อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุดุติยฌานที่มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุข อันเกิดจากสมาธิอยู่ ข้อนี้เราเรียกว่า 'ฯลฯ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว'

อีกประการหนึ่ง เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุดุติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า 'ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข' ข้อนี้เราเรียกว่า 'ฯลฯ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว'

อีกประการหนึ่ง เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว ภิกษุบรรลุดุติยฌานที่ไม่มีสุข ไม่มีทุกข์ มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ ข้อนี้เราเรียกว่า 'ตถาคตบท'บ้าง 'ตถาคตนิเสวิต'บ้าง 'ตถาคตรัญชิต'บ้าง อริยสาวกก็ยังไม่ได้ดวงตัดสิ้นใจว่า 'พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว'

[๒๙๘] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน^๑ ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุนั้น น้อมจิตไปเพื่ออุปเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ แม้ข้อนี้เราเรียกว่า 'ตถาคตบท'บ้าง 'ตถาคตนิเสวิต'บ้าง 'ตถาคตรัญชิต'บ้าง อริยสาวกก็ยังไม่ได้ดวงตัดสิ้นใจว่า 'พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว'

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุนั้นน้อมจิตไปเพื่อจตุปปาตญาณ เห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ฯลฯ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๕๒ (ภยเกรวสูตร) หน้า ๔๑ ในเล่มนี้

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบีम्मวรรค]

๗. จุฬหัตถิปโทปมสูตร

เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล้ว แม้ข้อนี้เราเรียกว่า 'ตถาคตบท'บ้าง 'ตถาคตนิเสวิต'บ้าง 'ตถาคตรัญชิต'บ้าง อริยสาวกก็ยังไม่วุ่นตัดสินใจว่า 'พระผู้มีพระภาค เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว'

[๒๙๙] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุ นั้นน้อมจิตไปเพื่ออัสวักขยญาณ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้อัสวะ นี้อัสวสมุทัย นี้อัสวนิโรธ นี้อัสวนิโรธคามินีปฏิปทา' แม้ข้อนี้เราก็ก็นำเรียกว่า 'ตถาคตบท'บ้าง 'ตถาคตนิเสวิต'บ้าง 'ตถาคตรัญชิต'บ้าง อริยสาวกที่ยังไม่วุ่นตัดสินใจก็ตัดสินใจได้แล้วว่า 'พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว'

เมื่อภิกษุนั้นรู้ เห็นอย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และ อวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า 'หลุดพ้นแล้ว' รู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป' แม้ข้อนี้เราเรียกว่า 'ตถาคตบท'บ้าง 'ตถาคตนิเสวิต'บ้าง 'ตถาคตรัญชิต'บ้าง ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น อริยสาวกจึงตัดสินใจได้ว่า 'พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว' ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ข้อความเปรียบเทียบด้วยรอยเท้าข้างเป็นอันบริบูรณ์โดยพิสดารแล้ว"

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ชาณุสโสนิพราหมณ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า "ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตมทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า 'คนมีตาดีจักเห็นรูปได้' ข้าพระองค์นี่ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต"

จุฬหัตถิปโทปมสูตรที่ ๗ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบีम्मวรรค]

๘. มหาหัตถิปโทปมสูตร

๘. มหาหัตถิปโทปมสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยรอยเท้าช้าง สูตรใหญ่
เปรียบเทียบอริยสังกับรอยเท้าช้าง

[๓๐๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล ท่านพระสารีบุตรได้เรียกภิกษุทั้ง
หลายมากล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระสารี-
บุตรได้กล่าวเรื่องนี้ว่า

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายผู้เที่ยวไปบนแผ่นดิน รอยเท้า
เหล่านั้นทั้งหมดรวมลงในรอยเท้าช้าง รอยเท้าช้างชาวโลกกล่าวว่า ‘เป็นยอดของ
รอยเท้าเหล่านั้น เพราะรอยเท้าช้างเป็นรอยเท้าขนาดใหญ่’ แม้ฉันใด กุศลธรรม
ทั้งหมดก็ฉันนั้นเหมือนกัน นับเข้าในอริยสัง ๔

อริยสัง ๔ อะไรบ้าง คือ

๑. ทุกขอริยสัง	๒. ทุกขสมุทยอริยสัง
๓. ทุกขนิโรธอริยสัง	๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัง

[๓๐๑] ทุกขอริยสัง เป็นอย่างไร

คือ ขาดเป็นทุกข์ ขราเป็นทุกข์ มรณะเป็นทุกข์ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส
และอุปายาสเป็นทุกข์ การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์ โดยย่อ อุปาทานขันธ ๕
ประการ เป็นทุกข์

อุปาทานขันธ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. รูปุปาทานขันธ	๒. เวทณุปาทานขันธ
๓. สัญญูปาทานขันธ	๔. สังขารุปาทานขันธ
๕. วิญญานุปาทานขันธ	

รูปุปาทานขันธ อะไรบ้าง คือ

มหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูตรูป ๔

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบีम्मวรรค]

๘. มหาหัตถิปโทปมสูตร

มหาสูตร ๔ อะไรบ้าง คือ

๑. ปรุวิธาด	๒. อาโปธาด
๓. เตโชธาด	๔. วาโยธาด

ปรุวิธาด

[๓๐๒] ปรุวิธาด เป็นอย่างไร

คือ ปรุวิธาดภายในก็มี ปรุวิธาดภายนอกก็มี

ปรุวิธาดภายใน เป็นอย่างไร

คือ อุปาทินนกรุป^๑ภายในที่เป็นของเฉพาะตน เป็นของแขนแข็ง เป็นของหยาบ
ได้แก่ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ใจ หัวใจ ตับ
พังผืด ม้าม ปอด ไส้ใหญ่ ไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า หรืออุปาทินนกรุป
ภายในอื่นใด ที่เป็นของเฉพาะตน เป็นของแขนแข็ง เป็นของหยาบ นี้เรียกว่า
'ปรุวิธาดภายใน'

ปรุวิธาดภายใน และปรุวิธาดภายนอกนี้ ก็เป็นปรุวิธาดนั่นเอง บัณฑิตควร
เห็นปรุวิธาดนั้นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า 'นั่นไม่ใช่ของเรา
เราไม่ใช่นั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา' บัณฑิตครั้นเห็นปรุวิธาดนั้นตามความเป็น
จริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในปรุวิธาด และทำจิตให้คลาย
กำหนดจากปรุวิธาด

เวลาที่อาโปธาดภายนอกกำเรียว่อมจะมีได้ ในเวลานั้น ปรุวิธาดภายนอก
จะอันตรายกันไป ปรุวิธาดภายนอกซึ่งใหญ่ถึงเพียงนั้นยังปรากฏเป็นของไม่เที่ยง มีความ
สิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา

เชิงอรรถ :

- ^๑ **อุปาทินนกรุป** หมายถึงรูปมีกรรมเป็น สมภูฐาน คำนี้เป็นชื่อของรูปที่ดำรงอยู่ในสรีระ ที่ยึดถือ
จับต้อง ลูบคลำได้ เช่น ผม ขน ฯลฯ อาหารใหม่ อาหารเก่า คำนี้กำหนดจำแนกหมายเอาปรุวิธาดภายใน
แต่สำหรับอาโปธาด เตโชธาด และวาโยธาด ก็มีนัยเช่นเดียวกัน พึงทราบความพิสดารในคัมภีร์วิสุทธิมรรค
(ม.ม.อ. ๒/๓๐๒/๑๓๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๓๓๐ }

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๓. โอบังมวรรค]

๘. มหาหัตถิปโทปมสูตร

‘ใจนกายซึ่งตั้งอยู่ชั่วเวลาเล็กน้อยนี้ที่ถูกค้นหาเข้าไปยึดถือว่า ‘เรา’ ว่า ‘ของเรา’ ว่า ‘เรามีอยู่’ จักไม่ปรากฏเป็นของไม่เที่ยง มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา และมีความแปรผันไปเป็นธรรมดาแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ ภิกษุนั้นก็ไม่มี ความยึดถือในปฐวีธาตุภายในนี้

หากชนเหล่าอื่นจะดำ บริภาษ เกรี้ยวกราด เบียดเบียนภิกษุ นั้น ภิกษุ นั้น รู้ชัดอย่างนี้ว่า ‘ทุกขเวทนาอันเกิดจากโสตรสัมผัสนี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา แต่ทุกขเวทนา นั้นอาศัยเหตุจึงเกิดขึ้นได้ ไม่อาศัยเหตุก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ ทุกขเวทนานี้อาศัยอะไร จึงเกิดขึ้นได้ ทุกขเวทนาอาศัยผัสสะจึงเกิดขึ้นได้’ ภิกษุ นั้น ย่อมเห็นว่า ‘ผัสสะ ไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง’ จิตของภิกษุ นั้น ย่อมตั้งไป ย่อมผ่องใส ดำรงมั่นและน้อมไปในอารมณ์คือธาตุนั้นแล

หากชนเหล่าอื่นจะพยายามทำร้ายภิกษุ นั้นด้วยอาการที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าพอใจ คือ ด้วยการทำร้ายด้วยฝ่ามือบ้าง การทำร้ายด้วยก้อนดินบ้าง การทำร้ายด้วยท่อนไม้บ้าง การทำร้ายด้วยศัสตราบ้าง ภิกษุ นั้น รู้ชัดอย่างนี้ว่า ‘กาย นี้เป็นที่รองรับการทำร้ายด้วยฝ่ามือบ้าง การทำร้ายด้วยก้อนดินบ้าง การทำร้าย ด้วยท่อนไม้บ้าง การทำร้ายด้วยศัสตราบ้าง’ อนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ใน พระโอวาทที่อุปมาด้วยเลื่อย^๑ว่า ‘ภิกษุทั้งหลาย หากพวกโจรผู้ประพฤติดำทรมาน จะพึงใช้เลื่อยที่มีที่จับ ๒ ข้าง เลื่อยอวัยวะน้อยใหญ่ ผู้มีใจคิดร้ายแม้อันพวกโจรนั้น ก็ไม่ชื่อว่าทำตามคำสั่งสอนของเรา เพราะเหตุที่อดกลั้นไม่ได้’ อนึ่ง ความเพียร ที่เราเริ่มทำแล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่เราตั้งไว้แล้วจักไม่หลงลืม กายที่เราทำให้สงบ แล้วจักไม่กระวนกระวาย จิตที่เราทำให้ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่ คราวนี้ต่อไป ให้มีการทำร้ายด้วยฝ่ามือ การทำร้ายด้วยก้อนดิน การทำร้ายด้วยท่อนไม้ หรือการ ทำร้ายด้วยศัสตราที่กายนี้ก็ตาม เราก็จะทำตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายนี้ ให้จงได้

เชิงอรรถ :

^๑ ดูข้อ ๒๓๒ (กกุฏปมสูตร) หน้า ๒๔๔ ในเล่มนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบีम्मวรรค]

๘. มหาหัตถิปโทปมสูตร

เมื่อภิกษุนั้นระลึกถึงพระพุทธเจ้า ระลึกถึงพระธรรม และระลึกถึงพระสงฆ์อยู่
อย่างนี้ ถ้าอุเบกขาอันอาศัยกุศลธรรมยังดำรงอยู่ไม่ได้ ภิกษุนั้นย่อมสลดหดหู่ใจ
เพราะเหตุนั้นว่า “ไม่เป็นลาภของเราหนอ ลาภไม่มีแก่เราหนอ เราได้ไม่ดีแล้วหนอ
การได้ด้วยดีไม่มีแก่เราหนอ ที่เราระลึกถึงพระพุทธเจ้า ระลึกถึงพระธรรม และระลึก
ถึงพระสงฆ์อยู่อย่างนี้ อุเบกขาอันอาศัยกุศลธรรมยังดำรงอยู่ไม่ได้” หึงงะโภเห็น
พ่อผิวแล้วย่อมสลดหดหู่ใจ แม้ฉันใด ภิกษุนั้นก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อระลึกถึง
พระพุทธเจ้า ระลึกถึงพระธรรม และระลึกถึงพระสงฆ์อยู่อย่างนี้ ถ้าอุเบกขาอัน
อาศัยกุศลธรรมยังดำรงอยู่ไม่ได้ ย่อมสลดหดหู่ใจเพราะเหตุนั้นว่า “ไม่เป็นลาภ
ของเราหนอ ลาภไม่มีแก่เราหนอ เราได้ไม่ดีแล้วหนอ การได้ด้วยดีไม่มีแก่เราหนอ
ที่เราระลึกถึงพระพุทธเจ้า ระลึกถึงพระธรรม และระลึกถึงพระสงฆ์อยู่อย่างนี้
อุเบกขาอันอาศัยกุศลธรรมยังดำรงอยู่ไม่ได้”

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อภิกษุนั้นระลึกถึงพระพุทธเจ้า ระลึกถึงพระธรรม
และระลึกถึงพระสงฆ์อยู่อย่างนี้ ถ้าอุเบกขาอันอาศัยกุศลธรรมดำรงอยู่ได้ด้วยดี
ภิกษุนั้นย่อมพอใจเพราะเหตุนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ภิกษุได้ชื่อว่าทำตามคำสั่งสอน
ของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นอย่างมากแล้ว

อาโปธาตุ

[๓๐๓] **อาโปธาตุ** เป็นอย่างไร

คือ อาโปธาตุภายในก็มี อาโปธาตุภายนอกก็มี

อาโปธาตุภายใน เป็นอย่างไร

คือ อุปาตินนกรูปภายในที่เป็นของเฉพาะตน เป็นของเอิบอาบ มีความ
เอิบอาบ ได้แก่ ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เพลวมัน
น้ำลาย น้ำมูก ไชข้อ มูลร หรืออุปาตินนกรูปภายในอื่นใด ที่เป็นของเฉพาะตน
เป็นของเอิบอาบ มีความเอิบอาบ นี้เรียกว่า อาโปธาตุภายใน

อาโปธาตุภายในและอาโปธาตุภายนอกนี้ ก็เป็นอาโปธาตุนั่นเอง บัณฑิตพึงเห็น
อาโปธาตุนั้นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบีम्मวรรค]

๘. มหาหัตถิปโทปมสูตร

เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา' ครั้นเห็นอาโปกธาตุนั้นตามความเป็นจริงด้วย ปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในอาโปกธาตุ และทำจิตให้คลายกำหนด จากอาโปกธาตุ

เวลาที่อาโปกธาตุภายนอกกำเรียว่อมจะมีได้ อาโปกธาตุภายนอกนั้นย่อมพัดพา บ้านไปบ้าง นิคมไปบ้าง เมืองไปบ้าง ชนบทไปบ้าง บางส่วนของชนบทไปบ้าง

เวลาที่น้ำในมหาสมุทรลึกลงไป ๑๐๐ โยชน์บ้าง ๒๐๐ โยชน์บ้าง ๓๐๐ โยชน์บ้าง ๔๐๐ โยชน์บ้าง ๕๐๐ โยชน์บ้าง ๖๐๐ โยชน์บ้าง ๗๐๐ โยชน์บ้าง ย่อมจะมีได้

เวลาที่น้ำในมหาสมุทรขังอยู่ ๗ ชั่วโมงบ้าง ๖ ชั่วโมงบ้าง ๕ ชั่วโมงบ้าง ๔ ชั่วโมงบ้าง ๓ ชั่วโมงบ้าง ๒ ชั่วโมงบ้าง ๑ ชั่วโมงบ้าง ย่อมจะมีได้

เวลาที่น้ำในมหาสมุทรขังอยู่ ๗ ชั่วโมงบ้าง ๖ ชั่วโมงบ้าง ๕ ชั่วโมงบ้าง ๔ ชั่วโมงบ้าง ๓ ชั่วโมงบ้าง ๒ ชั่วโมงบ้าง ๑ ชั่วโมงบ้าง ย่อมจะมีได้

เวลาที่น้ำในมหาสมุทรขังอยู่กึ่งชั่วโมงบ้าง ประมาณเพียงสะเอวบ้าง ประมาณเพียงเข่าบ้าง ประมาณเพียงข้อเท้าบ้าง ย่อมจะมีได้

เวลาที่น้ำในมหาสมุทรไม่มีพอเปียกข้อนิ้วมือ ก็ย่อมจะมีได้

อาโปกธาตุภายนอกซึ่งมีมากถึงเพียงนั้น ยังปรากฏเป็นของไม่เที่ยง มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา 'ใจนกายซึ่งตั้งอยู่ชั่วเวลาเล็กน้อยที่ถูกค้นหาเข้าไปยึดถือว่า 'เรา' ว่า 'ของเรา' ว่า 'เรามีอยู่' จักไม่ปรากฏเป็นของไม่เที่ยง มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา และมีความแปรผันไปเป็นธรรมดาแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ ภิกษุนั้นก็ไม่มี ความยึดถือในอาโปกธาตุภายนอกนี้ ฯลฯ เมื่อภิกษุนั้นระลึกถึงพระพุทธเจ้า ระลึกถึงพระธรรม และระลึกถึงพระสงฆ์อยู่อย่างนี้ อุเบกขาอันอาศัยกุศลธรรมดำรงอยู่ ได้ด้วยดี ภิกษุนั้นย่อมพอใจเพราะเหตุนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ภิกษุได้ชื่อว่าทำตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมากแล้ว

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๘. มหาหัตถิปโทปมสูตร

เตโชธาตุ

[๓๐๔] **เตโชธาตุ** เป็นอย่างไร

คือ เตโชธาตุภายในก็มี เตโชธาตุภายนอกก็มี

เตโชธาตุที่เป็นภายใน เป็นอย่างไร

คือ อุปาทินนกรุปภายใน ที่เป็นของเฉพาะตน เป็นของเราร้อน มีความเราร้อน ได้แก่ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้อบอุ่น ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้ทรุดโทรม ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้เราร้อน ธรรมชาติที่เป็นเครื่องย่อยสิ่งที่กินแล้ว ต้มแล้ว เคี้ยวแล้ว และล้มรสแล้ว หรืออุปาทินนกรุปภายในอื่นใด ที่เป็นของเฉพาะตน เป็นของเราร้อน มีความเราร้อน นี้เรียกว่า เตโชธาตุภายใน

เตโชธาตุภายใน และเตโชธาตุภายนอกนี้ ก็เป็นเตโชธาตุนั่นเอง บัณฑิตพึงเห็นเตโชธาตุนั้นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า 'นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา' บัณฑิตครั้งเห็นเตโชธาตุนั้นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในเตโชธาตุ และทำจิตให้คลายกำหนัดจากเตโชธาตุ

เวลาที่เตโชธาตุภายนอกกำเริบย่อมจะมีได้ เตโชธาตุภายนอกนั้นย่อมไหม้ บ้านบ้าง นิคมบ้าง นครบ้าง ชนบทบ้าง บางส่วนของชนบทบ้าง เตโชธาตุภายนอกนั้น(ลาม)มาถึงหญ้าสด หนทาง ภูเขา น้ำ หรือภูมิภาคที่น้ำร้อนรมย์แล้ว เมื่อไม่มีเชื้อ ย่อมดับไปเอง เวลาที่ชนทั้งหลายแสวงหาไฟด้วยชนไก่บ้าง ด้วยการขุดหนึ่งบ้าง ย่อมจะมีได้

เตโชธาตุภายนอกซึ่งใหญ่ถึงเพียงนั้นยังปรากฏเป็นของไม่เที่ยง มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา 'โฉนกายซึ่งตั้งอยู่ชั่วเวลาเล็กน้อยที่ถูกค้นหาเข้าไปยึดถือว่า 'เรา' ว่า 'ของเรา' ว่า 'เรามีอยู่' จักไม่ปรากฏ เป็นของไม่เที่ยง มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไป

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๘. มหาหัตถิปโทปมสูตร

เป็นธรรมดา มีความแปรผันไปเป็นธรรมดาเล่า เมื่อเป็นเช่นนี้ ภิกษุนั้นก็ไม่มี ความยึดถือในเดโชธาตุภายนอกนี้ ฯลฯ เมื่อภิกษุนั้นระลึกถึงพระพุทธเจ้า ระลึกถึงพระธรรม และระลึกถึงพระสงฆ์อยู่อย่างนี้ ถ้าอุเบกขาอันอาศัยกุศลธรรมดำรงอยู่ได้ ด้วยดี ภิกษุนั้นย่อมพอใจเพราะเหตุนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ภิกษุได้ชื่อว่าทำตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมากแล้ว

วาโยธาตุ

[๓๐๕] วาโยธาตุ เป็นอย่างไร

คือ วาโยธาตุภายในก็มี วาโยธาตุภายนอกก็มี

วาโยธาตุภายใน เป็นอย่างไร

คือ อุปาทินนกรุปภายใน ที่เป็นของเฉพาะตน เป็นของพัดไปมา มีความพัดไปมา ได้แก่ ลมที่พัดขึ้นเบื้องบน ลมที่พัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในลำไส้ ลมที่แล่นไปตามอวัยวะน้อยใหญ่ ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก หรืออุปาทินนกรุปภายในอื่นใด ที่เป็นของเฉพาะตน เป็นของพัดไปมา มีความพัดไปมา นี้เรียกว่า วาโยธาตุภายใน

วาโยธาตุภายในและวาโยธาตุภายนอกนี้ ก็เป็นวาโยธาตุนั่นเอง บัณฑิตพึงเห็นวาโยธาตุนั้นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า 'นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา' บัณฑิตครั้นเห็นวาโยธาตุนั้นตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในวาโยธาตุ และทำจิตให้คลายกำหนดจากวาโยธาตุ

เวลาที่วาโยธาตุภายนอกกำเริบย่อมจะมีได้ วาโยธาตุภายนอกนั้นย่อมพัดพาบ้านไปบ้าง นิคมไปบ้าง นครไปบ้าง ชนบทไปบ้าง บางส่วนของชนบทไปบ้าง

เวลาที่ชนทั้งหลายแสวงหาลมด้วยพัดใบตาลบ้าง ด้วยพัดสำหรับพัดไฟบ้าง ในเดือนสุดท้ายแห่งฤดูร้อน แม้ในที่ชายคา หล่้าทั้งหลายก็ไม่ไหว ย่อมจะมีได้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๘. มหาหัตถิปโทปมสูตร

วาโยธาตุภายนอกซึ่งใหญ่ถึงเพียงนั้นยังปรากฏเป็นของไม่เที่ยง มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา ใจนกายซึ่งตั้งอยู่ชั่วเวลาเล็กน้อยนี้ที่ถูกค้นหาเข้าไปยึดถือว่า 'เรา' ว่า 'ของเรา' ว่า 'เรามีอยู่' จักไม่ปรากฏเป็นของไม่เที่ยง มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความแปรผันไปเป็นธรรมดาแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ ภิกษุนั้นก็ไม่มีความยึดถือในวาโยธาตุภายนอกนี้

หากชนเหล่าอื่นจะดำ บริภาษ เกี่ยวกรวด เบียดเบียนภิกษุนั้น ภิกษุนั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า 'ทุกขเวทนาอันเกิดจากโสตสัมผัสนี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา แต่ทุกขเวทนานั้นอาศัยเหตุจึงเกิดขึ้นได้ ไม่อาศัยเหตุก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ ทุกขเวทนานี้อาศัยอะไรจึงเกิดขึ้นได้ ทุกขเวทนานี้อาศัยผัสสะจึงเกิดขึ้นได้' ภิกษุนั้นย่อมเห็นว่า 'ผัสสะเป็นของไม่เที่ยง เวทนาเป็นของไม่เที่ยง สัญญาเป็นของไม่เที่ยง สังขารทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง วิญญาณเป็นของไม่เที่ยง' จิตของภิกษุนั้นย่อมตั้งไป ย่อมฝังใส ดำรงมั่นและน้อมไปในอารมณ์คือธาตุนั้นแล

ผู้ทำตามพระโอวาท

หากชนเหล่าอื่นจะพยายามทำร้ายภิกษุนั้นด้วยอาการที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าพอใจ คือ การทำร้ายด้วยฝ่ามือบ้าง การทำร้ายด้วยก้อนดินบ้าง การทำร้ายด้วยท่อนไม้บ้าง การทำร้ายด้วยศัสตราบ้าง ภิกษุนั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า 'กายนี้มีสภาพเป็นที่รองรับการทำร้ายด้วยฝ่ามือบ้าง การทำร้ายด้วยก้อนดินบ้าง การทำร้ายด้วยท่อนไม้บ้าง การทำร้ายด้วยศัสตราบ้าง' อนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ในพระโอวาทที่อุปมาด้วยเลื่อย^๑ ว่า 'ภิกษุทั้งหลาย หากพวกโจรผู้ประพฤติต่ำทราม จะพึงใช้เลื่อยที่มีที่จับ ๒ ข้างเลื่อยอวัยวะน้อยใหญ่ ผู้มีใจคิดร้ายแม้ใน

เชิงอรรถ :

^๑ ดูข้อ ๒๓๒ (กกุจฺปมสูตร) หน้า ๒๔๔ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๓๓๖ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๘. มหาหัตถิปโทปมสูตร

พวกโจรนั้น ก็ไม่เชื่อว่าทำตามคำสั่งสอนของเรา เพราะเหตุที่อดกลั้นไม่ได้ นั่น' อนึ่ง ความเพียรที่เราปรารถนาแล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่เราตั้งไว้แล้วจักไม่หลงลืม ภายที่เราทำให้สงบแล้วจักไม่กระวนกระวาย จิตที่เราทำให้ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่ คราวนี้ ต่อให้มีการทำร้ายด้วยฝ่ามือ การทำร้ายด้วยก้อนดิน การทำร้ายด้วย ท่อนไม้ หรือการทำร้ายด้วยศัสตราที่กายนี้ก็ตาม เราก็จะทำตามคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าทั้งหลายนี้ให้จงได้

เมื่อภิกษุนั้นระลึกถึงพระพุทธเจ้า ระลึกถึงพระธรรม และระลึกถึงพระสงฆ์ อยู่อย่างนี้ ถ้าอุเบกขาอันอาศัยกุศลธรรมยังดำรงอยู่ไม่ได้ ภิกษุนั้นย่อมสลัดหดหู่ใจ เพราะเหตุนั้นว่า 'ไม่เป็นลาภของเราหนอ ลาภไม่มีแก่เราหนอ เราได้ไม่ดีแล้วหนอ การได้ด้วยดีไม่มีแก่เราหนอ ที่เราระลึกถึงพระพุทธเจ้า ระลึกถึงพระธรรม และ ระลึกถึงพระสงฆ์อยู่อย่างนี้ อุเบกขาอันอาศัยกุศลธรรมยังดำรงอยู่ไม่ได้' หญิงสะใภ้ เห็นพ่อผัวแล้วย่อมสลัดหดหู่ใจ แม้ฉันใด ภิกษุนั้นก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อระลึก ถึงพระพุทธเจ้า ระลึกถึงพระธรรม และระลึกถึงพระสงฆ์อยู่อย่างนี้ ถ้าอุเบกขา อันอาศัยกุศลธรรมยังดำรงอยู่ไม่ได้ ย่อมสลัดหดหู่ใจเพราะเหตุนั้นว่า 'ไม่เป็นลาภ ของเราหนอ ลาภไม่มีแก่เราหนอ เราได้ไม่ดีแล้วหนอ การได้ด้วยดีไม่มีแก่เราหนอ ที่เราระลึกถึงพระพุทธเจ้า ระลึกถึงพระธรรม และระลึกถึงพระสงฆ์อยู่อย่างนี้ อุเบกขาอันอาศัยกุศลธรรมยังดำรงอยู่ไม่ได้'

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อภิกษุนั้นระลึกถึงพระพุทธเจ้า ระลึกถึงพระธรรม และระลึกถึงพระสงฆ์อยู่อย่างนี้ อุเบกขาอันอาศัยกุศลธรรมยังดำรงอยู่ได้ด้วยดี ภิกษุนั้นย่อมพอใจเพราะเหตุนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ภิกษุได้ชื่อว่าทำตามคำสั่ง สอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นอย่างมากแล้ว

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๓. โอบีฆมวรรค]

๘. มหาหัตถิปโทปมสูตร

ปฏิจจสมุปป็นนธรรม

[๓๐๖] ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อากาศอาศัยไม้ เถาวัลย์ หญ้า และดินเหนียว มาประกอบเข้ากันจึงนับว่า 'เรื้อน' แม้ฉันใด อากาศอาศัยกระดุก เอ็น เนื้อ และหนังมาประกอบเข้าด้วยกันจึงนับว่า 'รูป' ฉะนั้น

หากจักขุที่เป็นอายตนะภายในไม่แตกทำลาย รูปที่เป็นอายตนะภายนอกไม่มาสู่คลองจักขุ ทั้งความใส่ใจอันเกิดจากจักขุและรูปนั้นก็ไม่มี วิญญาณส่วนที่เกิดจากจักขุและรูปนั้นก็ปรากฏ

หากจักขุที่เป็นอายตนะภายในไม่แตกทำลาย รูปที่เป็นอายตนะภายนอกมาสู่คลองจักขุ แต่ความใส่ใจอันเกิดจากจักขุและรูปนั้นไม่มี วิญญาณส่วนที่เกิดจากจักขุและรูปนั้นก็ปรากฏ

แต่เมื่อใด จักขุที่เป็นอายตนะภายในไม่แตกทำลาย รูปที่เป็นอายตนะภายนอกมาสู่คลองจักขุ ทั้งความใส่ใจอันเกิดจากจักขุและรูปก็มี เมื่อนั้น วิญญาณส่วนที่เกิดจากจักขุและรูปนั้น ย่อมปรากฏด้วยอาการอย่างนี้

รูปแห่งสภาพอย่างนั้นจัดเข้าในรูปุปาทานขันธ(อุปาทานขันธคือรูป) เวทนาแห่งสภาพอย่างนั้นจัดเข้าในเวทณุปาทานขันธ(อุปาทานขันธคือเวทนา) สัญญาแห่งสภาพอย่างนั้นจัดเข้าในสัญญาุปาทานขันธ(อุปาทานขันธคือสัญญา) สังขารแห่งสภาพอย่างนั้นจัดเข้าในสังขารุปาทานขันธ(อุปาทานขันธคือสังขาร) วิญญาณแห่งสภาพอย่างนั้นจัดเข้าในวิญญาณุปาทานขันธ(อุปาทานขันธคือวิญญาณ) ภิกษุนี้ ย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า 'การรวบรวม การประชุม และหมวดหมู่แห่งอุปาทานขันธ ๕ ประการนี้มีได้ด้วยประการอย่างนี้'

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้ไว้ว่า 'ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาท ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นปฏิจจสมุปบาท' อุปาทานขันธ ๕ ประการนี้ ชื่อว่าปฏิจจสมุปป็นนธรรม ความพอใจ ความอาลัย ความยินดี ความหมกมุ่นฝังใจในอุปาทานขันธ ๕ ประการนี้ ชื่อว่าทุกขสมุทัย การกำจัด ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจ การละความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในอุปาทานขันธ ๕ ประการนี้ ชื่อว่าทุกขนิโรธ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ภิกษุได้ชื่อว่า ทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมากแล้ว

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๘. มหาหัตถิปโทปมสูตร

หากโสดะที่เป็นอายตนะภายในไม่แตกทำลาย ...

หากขานะที่เป็นอายตนะภายในไม่แตกทำลาย ...

หากชีวหาที่เป็นอายตนะภายในไม่แตกทำลาย ...

หากกายที่เป็นอายตนะภายในไม่แตกทำลาย ...

หากมโนที่เป็นอายตนะภายในไม่แตกทำลาย ธรรมารมณที่เป็นอายตนะ
ภายนอกไม่มาสู่คลองมโน ทั้งความใส่ใจอันเกิดจากมโนและธรรมารมณนั้นก็ไม่
วิญญาณส่วนที่เกิดจากมโนและธรรมารมณนั้นก็ไม่ปรากฏ

หากมโนที่เป็นอายตนะภายในไม่แตกทำลาย ธรรมารมณที่เป็นอายตนะ
นอกมาสู่คลองมโน แต่ความใส่ใจอันเกิดจากมโนและธรรมารมณนั้นไม่มี วิญญาณ
ส่วนที่เกิดจากมโนและธรรมารมณนั้นก็ไม่ปรากฏ

แต่เมื่อใด มโนที่เป็นอายตนะภายในไม่แตกทำลายธรรมารมณที่เป็นอายตนะ
ภายนอกมาสู่คลองมโน ทั้งความใส่ใจอันเกิดจากมโนและธรรมารมณนั้นก็มี เมื่อนั้น
วิญญาณส่วนที่เกิดจากมโนและธรรมารมณนั้น ย่อมปรากฏด้วยอาการอย่างนี้

รูปแห่งสภาพอย่างนั้นจัดเข้าในรูปุปาทานชั้นหัตถิปโท เวทนาแห่งสภาพอย่างนั้นจัด
เข้าในเวทณุปาทานชั้นหัตถิปโท สัญญาแห่งสภาพอย่างนั้นจัดเข้าในสัญญาอุปาทานชั้นหัตถิปโท
สังขารทั้งหลายแห่งสภาพอย่างนั้นจัดเข้าในสังขารุปาทานชั้นหัตถิปโท วิญญาณแห่งสภาพ
อย่างนั้นจัดเข้าในวิญญาณอุปาทานชั้นหัตถิปโท ภิกษุนี้ย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า 'การรวบรวม
การประชุม และหมวดหมู่แห่งอุปาทานชั้นหัตถิปโท ๕ ประการนี้มีได้ด้วยประการอย่างนี้'

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้ไว้ว่า 'ผู้ใดเห็นปฏิจลสมุปบาท
ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นปฏิจลสมุปบาท' อุปาทานชั้นหัตถิปโท ๕
ประการนี้ ชื่อว่าปฏิจลสมุปบันธธรรม ความพอใจ ความอาลัย ความยินดี
หมกมุ่นฝังใจในอุปาทานชั้นหัตถิปโท ๕ ประการนี้ ชื่อว่าทุกขสมุทัย การกำจัดความ
กำหนัดด้วยอำนาจความพอใจ การละความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในอุปาทาน-
ชั้นหัตถิปโท ๕ ประการนี้ ชื่อว่าทุกขนิโรธ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ภิกษุได้ชื่อว่าทำตาม
คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นอย่างมากแล้ว"

ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมภาษิต
ของท่านพระสารีบุตร ดังนี้แล

มหาหัตถิปโทปมสูตรที่ ๘ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบีम्मวรรค]

๙. มหาสารูปมสูตร

๙. มหาสารูปมสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยแก่นไม้ สูตรใหญ่

กึ่งและใบแห่งพรหมจรรย์

[๓๐๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ เมื่อพระเทวทัตจากไปแล้วไม่นาน ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงปรารภพระเทวทัต ได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรบางคนในโลกนี้มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยคิดว่า ‘เราเป็นผู้ถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำแล้ว ถูกความทุกข์ครอบงำ มีความทุกข์อยู่เฉพาะหน้าแล้ว ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงมีได้’ เขาบวชแล้วอย่างนั้นทำลาภสักการะและความสรรเสริญให้เกิดขึ้น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงปลื้มใจและมีความรู้สึกสมหวัง เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงยกตนข่มผู้อื่นว่า ‘เรามีลาภสักการะและความสรรเสริญ ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ไม่มีชื่อเสียง มีศักดิ์น้อย’ เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงมัวเมา ลืมตัว และประมาท เมื่อประมาทย่อมอยู่เป็นทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย บุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้อใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ กระพี้ เปลือก และสะเก็ดไป เข้าใจกึ่งและใบว่า ‘แก่นไม้’ จึงตัดนำไป บุรุษผู้มีตาดีเห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้นี้ ไม่รู้จักแก่นไม้ กระพี้ เปลือก สะเก็ด กึ่งและใบ แท้จริงท่านผู้นี้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้อใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ กระพี้ เปลือก และสะเก็ดไป เข้าใจกึ่งและใบว่า ‘แก่นไม้’ จึงตัดนำไป อนึ่ง กิจที่เขาจะต้องใช้แก่นไม้ทำจักไม่สำเร็จประโยชน์

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๙. มหาสารโปมสูตร

แก่เขา' แม้จันใด กุลบุตรบางคนในโลกนี้ก็จันนั้นเหมือนกัน มีศรัทธาออกจากเรือน
บวชเป็นบรรพชิตด้วยคิดว่า 'เราเป็นผู้ถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์
โทมนัส อุปายาสครอบงำแล้ว ถูกความทุกข์ครอบงำ มีความทุกข์อยู่เฉพาะหน้าแล้ว
ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่งทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงมีได้' เขาบวชแล้วอย่างนั้น ทำ
ลาภสักการะและความสรรเสริญนั้นให้เกิดขึ้น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น
เขาจึงปลื้มใจและมีความรู้สึกสมหวัง เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น
เขาจึงยกตนข่มผู้อื่นว่า 'เรามีลาภสักการะและความสรรเสริญ ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้
'ไม่มีชื่อเสียง มีศักดิ์น้อย' เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงมัวเมา
ลืมหืมตา และประมาท เมื่อประมาทย่อมอยู่เป็นทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้ตถาคตเรียกว่า ผู้ยึดเอากิ่งและใบแห่งพรหมจรรย์และ
ถึงความพอใจด้วยกิ่งและใบแห่งพรหมจรรย์นั้น

สะเกิดแห่งพรหมจรรย์

[๓๐๘] ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรบางคนในโลกนี้มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิตด้วยคิดว่า 'เราเป็นผู้ถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส
อุปายาสครอบงำแล้ว ถูกความทุกข์ครอบงำ มีความทุกข์อยู่เฉพาะหน้าแล้ว
ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่งทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงมีได้' เขาบวชแล้วอย่างนั้น ทำลาภ
สักการะและความสรรเสริญให้เกิดขึ้น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น
เขาจึงไม่ปลื้มใจและมีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น
เขาจึงไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่
มัวเมา ไม่ลืมหืมตา และไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทย่อมทำความสมบูรณ์แห่งศีลให้
สำเร็จ เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึงปลื้มใจและมีความรู้สึกสมหวัง
เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึงยกตนข่มผู้อื่นว่า 'เรามีศีล มีกัลยาณธรรม
ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ เป็นผู้ทุศีล มีบาปกรรม' เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขา
จึงมัวเมา ลืมหืมตา และประมาท เมื่อประมาทย่อมอยู่เป็นทุกข์

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๙. มหาสารโปมสูตร

ภิกษุทั้งหลาย บุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมี
ต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ กระพี้ เปลือกไป เข้าใจสะเก็ดว่า
'แก่นไม้' จึงถากนำไป บุรุษผู้มีตาดีเห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'ท่านผู้
ไม่รู้จักแก่นไม้ กระพี้ เปลือก สะเก็ด กิ่งและใบ แท้จริง ท่านผู้นี้ต้องการแก่นไม้
เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้าม
แก่นไม้ กระพี้ และเปลือกไป เข้าใจสะเก็ดว่า 'แก่นไม้' จึงถากนำไป และกิจที่เขา
จะต้องใช้แก่นไม้ทำจักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา' แม้ฉันใด กุลบุตรบางคนในโลกนี้
ก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยคิดว่า 'เราเป็นผู้
อุกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำแล้ว
ถูกความทุกข์ครอบงำ มีความทุกข์อยู่เฉพาะหน้าแล้ว ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่ง
กองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงมีได้' เขาบวชแล้วอย่างนั้น ทำลาภสักการะและความสรรเสริญ
ให้เกิดขึ้น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่ปลื้มใจ และมีความ
รู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ชม
ผู้อื่น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่มัวเมา ไม่ลืมหืม และไม่
ประมาท เมื่อไม่ประมาทยอมทำความสมบูรณ์แห่งศีลให้สำเร็จ เพราะความสมบูรณ์
แห่งศีลนั้น เขาจึงมีความปลื้มใจและมีความรู้สึกสมหวัง เพราะความสมบูรณ์แห่ง
ศีลนั้น เขาจึงยกตนชมผู้อื่นว่า 'เรามีศีล มีกัลยาณธรรม ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ เป็นผู้
ทุศีล มีบาปกรรม' เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึงมัวเมา ลืมหืม และประมาท
เมื่อประมาทแล้วยอมอยู่เป็นทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้ตถาคตเรียกว่า ผู้ยึดเอาสะเก็ดแห่งพรหมจรรย์และถึง
ความพอใจด้วยสะเก็ดแห่งพรหมจรรย์นั้น

เปลือกแห่งพรหมจรรย์

[๓๐๙] ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรบางคนในโลกนี้มีศรัทธาออกจากเรือนบวช
เป็นบรรพชิตด้วยคิดว่า 'เราเป็นผู้อุกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์
โทมนัส และอุปายาสครอบงำแล้ว ถูกความทุกข์ครอบงำ มีความทุกข์อยู่เฉพาะหน้าแล้ว

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๙. มหาสารโปมสูตร

ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงมีได้' เขาบวชแล้วอย่างนั้น ทำลาภสักการะและความสรรเสริญให้เกิดขึ้น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่ปลื้มใจ และมีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่มัวเมา ไม่ลืมหิว และไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทย่อมทำความสมบูรณ์แห่งศีลให้สำเร็จ เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึงปลื้มใจ แต่มีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึงไม่มัวเมา ไม่ลืมหิว และไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทย่อมทำความสมบูรณ์แห่งสมาธิให้สำเร็จ เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เขาจึงปลื้มใจและมีความรู้สึกสมหวัง เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เขาจึงยกตนชมผู้อื่นว่า 'เรามีจิตตั้งมั่น มีจิตมีอารมณ์แน่วแน่ ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ไม่มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตแปรผัน' เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เขาจึงมัวเมา ลืมหิว และประมาท เมื่อประมาทย่อมอยู่เป็นทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย บุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ เที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ และกระพี้ไป เข้าใจเปลือกกว่า 'แก่นไม้' จึงถากนำไป บุรุษผู้มีตาดีเห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'ท่านผู้นี้ไม่รู้จักแก่นไม้ กระพี้ เปลือก สะเก็ด กิ่งและใบ แท้จริง ท่านผู้นี้ต้องการแก่นไม้ เที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้และกระพี้ไป เข้าใจเปลือกกว่า 'แก่นไม้' จึงถากนำไป และกิจที่เขาจะต้องใช้แก่นไม้ทำจักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา' แม้ฉันใด กุลบุตรบางคนในโลกนี้ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยคิดว่า 'เราเป็นผู้ถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวหะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำแล้ว ถูกความทุกข์ครอบงำ มีความทุกข์อยู่เฉพาะหน้าแล้ว ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงมีได้' เขาบวชแล้วอย่างนั้น ทำลาภสักการะและความสรรเสริญให้เกิดขึ้น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่ปลื้มใจและมีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่มัวเมา ไม่ลืมหิว และไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทย่อมทำความสมบูรณ์แห่งศีลให้สำเร็จ เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๙. มหาสารโปมสูตร

เข้างปล้มใจ แต่มีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เข้างไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เข้างไม่มัวเมา ไม่ลืมหัด และไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทยอมทำความสมบูรณ์แห่งสมาธิให้สำเร็จ เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เข้างปล้มใจและมีความรู้สึกสมหวัง เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เข้างยกตนชมผู้อื่นว่า 'เรามีจิตตั้งมั่น มีจิตมีอารมณ์ แน่วแน่ ส่วนภิกษุอื่นนี้มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตแปรผัน' เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เข้างมัวเมา ลืมหัด และประมาท เมื่อประมาทยอมอยู่เป็นทุกข

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้ตถาคตเรียกว่า ผู้ยึดเอาเปลือกแห่งพรหมจรรย์และถึงความพอใจด้วยเปลือกแห่งพรหมจรรย์นั้น

กระพี้แห่งพรหมจรรย์

[๓๒๐] ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรบางคนในโลกนี้มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยคิดว่า 'เราเป็นผู้ถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำแล้ว ถูกความทุกข์ครอบงำ มีความทุกข์อยู่เฉพาะหน้าแล้ว ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงมีได้' เขาบวชแล้วอย่างนั้น ทำลาภสักการะและความสรรเสริญให้เกิดขึ้น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เข้างไม่ปล้มใจและมีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เข้างไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เข้างไม่มัวเมา ไม่ลืมหัด และไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทยอมทำความสมบูรณ์แห่งศีลให้สำเร็จ เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เข้างปล้มใจ แต่มีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เข้างไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เข้างไม่มัวเมา ไม่ลืมหัด และไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทยอมทำความสมบูรณ์แห่งสมาธิให้สำเร็จ เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เข้างปล้มใจ แต่มีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เข้างไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เข้างไม่มัวเมา ไม่ลืมหัด และไม่

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๓. โอบีम्मวรรค]

๙. มหาสารโปมสูตร

ประมาท เมื่อไม่ประมาทยอมทำญาณทัสสนะ^๑ ให้สำเร็จ เพราะญาณทัสสนะนั้น
เขาจึงปลื้มใจและมีความรู้สึกสมหวัง เพราะญาณทัสสนะนั้น เขาจึงยกตนข่มผู้อื่นว่า
'เรารู้ เราเห็นอยู่ ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ไม่รู้ ไม่เห็นอยู่' เพราะญาณทัสสนะนั้น
เขาจึงมัวเมา ลืมตัว และประมาท เมื่อประมาทยอมอยู่เป็นทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย บุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ เที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมี
ต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ไป เข้าใจกระทั่งว่า 'แก่นไม้'
จึงถากนำไป บุรุษผู้มีตาดีเห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'ท่านผู้นี้ไม่รู้จักแก่นไม้
กระทั่ง เปลือก สะเก็ด กิ่งและใบ แท้จริง ท่านผู้นี้ผู้ต้องการแก่นไม้ เที่ยวเสาะ
แสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ไป เข้าใจ
กระทั่งว่า 'แก่นไม้' จึงถากนำไป และกิจที่เขาจะต้องใช้แก่นไม้ทำจักไม่สำเร็จประโยชน์
แก่เขา' แม้ฉันใด กุลบุตรบางคนในโลกนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีศรัทธาออกจากเรือน
บวชเป็นบรรพชิตด้วยคิดว่า 'เราเป็นผู้ถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวหะ ทุกข์
โทมนัส อุปายาสครอบงำแล้ว ถูกความทุกข์ครอบงำ มีความทุกข์อยู่เฉพาะหน้าแล้ว
ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงมีได้' เขาบวชแล้วอย่างนั้น
ทำลาภสักการะและความสรรเสริญให้เกิดขึ้น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น
เขาจึงไม่ปลื้มใจและมีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น
เขาจึงไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่
มัวเมา ไม่ลืมตัว และไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทยอมทำความสมบูรณ์แห่งศีลให้
สำเร็จ เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึงปลื้มใจ แต่มีความรู้สึกยังไม่สมหวัง
เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น เพราะความสมบูรณ์
แห่งศีลนั้น เขาจึงไม่มัวเมา ไม่ลืมตัวและไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทแล้วยอมทำ
ความสมบูรณ์แห่งสมาธิให้สำเร็จ เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เขาจึงปลื้มใจ

เชิงอรรถ :

- ^๑ ญาณทัสสนะ ในที่นี้หมายถึงอภิญญา ๔ ประการ [คือ (๑) อธิวิธี ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้
(๒) ทิพโสต ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์ (๓) เจโตปริยญาณ ญาณที่ทำให้กำหนดใจคนอื่นได้ (๔) ปุพเพนิวาสา-
นุสสติ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้ (๕) ทิพพจักขุ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์] (ม.ม.อ. ๒/๓๐๐/๑๓๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๓๔๕ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๓. โอบิฆมวรรค]

๙. มหาสาโรปมสูตร

แต่มีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เขาจึงไม่มัวเมา ไม่ลืมหืม และไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทยอมทำญาณทัสสนะให้สำเร็จ เพราะญาณทัสสนะนั้น เขาจึงปลื้มใจและมีความรู้สึกสมหวัง เพราะญาณทัสสนะนั้น เขาจึงยกตนชมผู้อื่นว่า 'เรารู้ เราเห็นอยู่ ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ไม่รู้ไม่เห็นอยู่' เพราะญาณทัสสนะนั้น เขาจึงมัวเมา ลืมหืม และประมาท เมื่อประมาทยอมอยู่เป็นทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้ตถาคตเรียกว่า ผู้ยึดเอากระพี้แห่งพรหมจรรย์ และถึงความพอใจด้วยกระพี้แห่งพรหมจรรย์นั้น

แก่นแห่งพรหมจรรย์

[๓๑๑] ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรบางคนในโลกนี้มีศรัทธาออกจากเรือนบวช เป็นบรรพชิตด้วยคิดว่า 'เราเป็นผู้ถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำแล้ว ถูกความทุกข์ครอบงำ มีความทุกข์อยู่เฉพาะหน้าแล้ว ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงมีได้' เขาบวชแล้วอย่างนั้น ทำลาภสักการะและความสรรเสริญให้เกิดขึ้น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่ปลื้มใจและมีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่มัวเมา ไม่ลืมหืม และไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทยอมทำความสมบูรณ์แห่งศีลให้สำเร็จ เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึงปลื้มใจ แต่มีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึงไม่มัวเมา ไม่ลืมหืม และไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทยอมทำความสมบูรณ์แห่งสมาธิให้สำเร็จ เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เขาจึงปลื้มใจ แต่มีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เขาจึงไม่มัวเมา ไม่ลืมหืม และไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทยอมทำญาณทัสสนะให้สำเร็จ เพราะญาณทัสสนะนั้น เขาจึงปลื้มใจ แต่มีความรู้สึก

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๙. มหาสารโปมสูตร

ยังไม่สมหวัง เพราะญาณทัสสนะนั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะญาณ-
 ทัสสนะนั้น เขาจึงไม่มัวเมา ไม่ลืมหืมตา และไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทย่อมทำ
 อสมยวิโมกข์^๑ให้สำเร็จ เป็นไปไม่ได้เลย^๒ที่ภิกษุนั้นจะพึงเสื่อมจากอสมยวิมุตตินั้น
 ภิกษุทั้งหลาย บุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมี
 ต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ รู้แก่นไม่ว่า ‘แก่นไม้’ จึงตัดนำไป บุรุษผู้มีตาดี
 เห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้นี้ รู้จักแก่นไม้ กระพี้ เปลือก สะเก็ด
 กิ่งและใบ แท้จริง ท่านผู้นี้ผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมี
 ต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ รู้แก่นไม่ว่า ‘แก่นไม้’ จึงตัดนำไป และกิจที่เขาจะต้อง
 ใช้แก่นไม้ทำจักสำเร็จประโยชน์แก่เขา’ แม้ฉันใด กุลบุตรบางคนในโลกนี้ ก็ฉันนั้น
 เหมือนกัน มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยคิดว่า ‘เราเป็นผู้ถูกชาติ
 ชรา มรณะ โสกะ ปริทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำแล้ว ถูกความ
 ทุกข์ครอบงำ มีความทุกข์อยู่เฉพาะหน้าแล้ว ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่งกองทุกข์
 ทั้งสิ้นนี้จะพึงมีได้’ เขาบวชแล้วอย่างนั้น ทำลาภสักการะและความสรรเสริญให้
 เกิดขึ้น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่ปลื้มใจและมีความรู้สึก
 ยังไม่สมหวัง เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น
 เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่มัวเมา ไม่ลืมหืมตา
 และไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทย่อมทำความสมบูรณ์แห่งศีลให้สำเร็จ เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น
 เขาจึงปลื้มใจ แต่มีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึง
 ไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึงไม่มัวเมา ไม่ลืมหืมตา
 และไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทย่อมทำความสมบูรณ์แห่งสมาธิให้สำเร็จ เพราะความ
 สมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เขาจึงปลื้มใจ แต่มีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะความ
 สมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น

เชิงอรรถ :

^๑ อสมยวิโมกข์ หมายถึงโลกุตตรธรรม ๙ คือ อริยมรรค ๔ สามัญญผล ๔ และนิพพาน ๑ (ม.ม.อ.
 ๒/๓๑๑/๑๓๙) และดู ข.ป. ๓๑/๔๗๘/๓๖๑

^๒ เป็นไปไม่ได้เลย หมายถึงปฏิเสธฐานะ(เหตุ) และปฏิเสธโอกาส(ปัจจัย) ที่ให้เป็นไปได้ (อง.เอกก.อ.
 ๑/๒๖๘/๔๐๒)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบีम्मวรรค]

๑๐. จุฬัสารุปมสูตร

เขาจึงไม่มัวเมา ไม่ลืมหัด และไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทยอมทำญาณทัสสนะให้สำเร็จ เพราะญาณทัสสนะนั้น เขาจึงปลื้มใจ แต่มีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะญาณทัสสนะนั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะญาณทัสสนะนั้น เขาจึงไม่มัวเมา ไม่ลืมหัด และไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทยอมทำอสมยวิโมกข์ให้สำเร็จ เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุนั้นจะพึงเสื่อมจากอสมยวิมุตตินั้น

ภิกษุทั้งหลาย ดังพรรณนามาจะนี้ พรหมจรรย์นี้จึงมิใช่มีลาภสักการะและความสรรเสริญเป็นอันสงฆ์(ผลที่มุ่งหมาย) มิใช่มีความสมบูรณ์แห่งศีลเป็นอันสงฆ์ มิใช่มีความสมบูรณ์แห่งสมาธิเป็นอันสงฆ์ มิใช่มีญาณทัสสนะเป็นอันสงฆ์ แต่พรหมจรรย์นี้มีเจโตวิมุตติอันไม่กำเริบเป็นเป้าหมาย เป็นแก่น เป็นที่สุด”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มหาสารุปมสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. จุฬัสารุปมสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยแก่นไม้ สูตรเล็ก

[๓๑๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น พรหมณ์ชื่อปิงคโลกจะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกัน แล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่ท่านพระโคตม สมณพรหมณ์เหล่านี้ เป็นเจ้าหมู เจ้าคนะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมากสมมติว่าเป็นคนดี คือ

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๑๐. จุฬสาโรปมสูตร

ปุณณะ กัสสปะ^๑ มักขลิ โคสาล^๒ อชิตะ เกสกัมพล^๓ ปุททะ กัจจายนะ^๔
 สัณฺขัย เวลัฏฐบุตร^๕ นิครนฺถ์ นาฏบุตร^๖ สมณพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมดรู้อย่าง
 ชัดเจนตามปฏิญญาของตน ๆ หรือทุกคนไม่รู้รู้อย่างชัดเจนเลย หรือว่าบางพวกรู้
 อย่างชัดเจน บางพวกไม่รู้รู้อย่างชัดเจน”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อย่าเลย พราหมณ์ ข้อที่ว่าสมณพราหมณ์
 พวกนั้นทั้งหมดรู้อย่างชัดเจน ตามปฏิญญาของตน ๆ หรือทุกคนไม่รู้รู้อย่างชัดเจน
 เลย หรือว่าบางพวกรู้อย่างชัดเจน บางพวกไม่รู้รู้อย่างชัดเจนนั้น จงงดไว้เถิด เรา
 จักแสดงธรรมแก่ท่าน ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

ปีงคโลกฉพราหมณ์ทูลสนองรับพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัส
 เรื่องนี้ว่า

เชิงอรรถ :

- ^๑ คำว่า **ปุณณะ** เป็นชื่อของเขา เหตุที่มีชื่ออย่างนั้นเพราะเขาเป็นทาสคนที่ครบร้อยพอดี คำว่า **กัสสปะ**
 เป็นชื่อโคตร รวมทั้งชื่อและโคตรเรียกว่า ปุณณกัสสปะ (ที.สี.อ. ๑/๑๕๑/๑๓๐, ม.มุ.อ. ๒/๓๑๒/๑๔๐)
- ^๒ คำว่า **มักขลิ** เป็นชื่อที่ ๑ ของเขา เหตุที่มีชื่ออย่างนั้นเพราะเขาเป็นคนถือหมอน้ำมันเดินตามทางที่มี
 เบื้องลม มักจะได้รับค่าเดือนจากนายว่า มา ขลิ (อย่าสิ้นนะ) คำว่า **โคสาล** เป็นชื่อที่ ๒ เพราะเขาเกิด
 ในโรงโค (ที.สี.อ. ๑/๑๕๒/๑๓๑, ม.มุ.อ. ๒/๓๑๒/๑๔๐)
- ^๓ คำว่า **อชิตะ** เป็นชื่อของเขา และได้ชื่อว่าเกสกัมพล ก็เพราะนุ่งห่มผ้าที่ทำด้วยผมของมนุษย์ (ที.สี.อ.
 ๑/๑๕๓/๑๓๑, ม.มุ.อ. ๒/๓๑๒/๑๔๑)
- ^๔ คำว่า **ปุททะ** เป็นชื่อของเขา คำว่า **กัจจายนะ** เป็นชื่อโคตรเรียกรวมทั้งชื่อและโคตรว่า ปุททะกัจจายนะ
 (ที.สี.อ. ๑/๑๕๔/๑๓๒, ม.มุ.อ. ๒/๓๑๒/๑๔๑)
- ^๕ คำว่า **สัณฺขัย** เป็นชื่อของเขา คำว่า **เวลัฏฐบุตร** เป็นชื่อที่ ๒ เพราะเป็นบุตรของช่างสาน (ที.สี.อ.
 ๑/๑๕๕/๑๓๒, ม.มุ.อ. ๒/๓๑๒/๑๔๑)
- ^๖ คำว่า **นิครนฺถ์** เป็นชื่อของเขา ที่มีชื่ออย่างนั้นเพราะเขามักกล่าวว่า ‘เราไม่มีกิเลสเครื่องร้อยรัด’ คำว่า **นาฏบุตร**
 เป็นอีกชื่อหนึ่งของเขา เพราะเขาเป็นบุตรของนักฟ้อน (ที.สี.อ. ๑/๑๕๖/๑๓๒, ม.มุ.อ. ๒/๓๑๒/๑๔๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๓๔๙ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๓. โอบิฆมวรรค]

๑๐. จุฬาสาโรปมสูตร

บุคคลผู้แสวงหาแก่นไม้

[๓๑๓] “พราหมณ์ เปรียบเหมือนบุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ กระพี้ เปลือก และสะเก็ดไป เข้าใจกิ่งและใบว่า ‘แก่นไม้’ จึงตัดนำไป บุรุษผู้มีตาดี เห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้นี้ไม่รู้จักแก่นไม้ กระพี้ เปลือก สะเก็ด กิ่งและใบ แท้จริง ท่านผู้นี้ผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ กระพี้ เปลือก และสะเก็ดไป เข้าใจกิ่งและใบว่า ‘แก่นไม้’ จึงตัดนำไป และกิจที่เขาจะต้องใช้แก่นไม้ทำจักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา’

[๓๑๔] อีกอย่างหนึ่ง บุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ กระพี้ และเปลือกไป เข้าใจสะเก็ดว่า ‘แก่นไม้’ จึงถากนำไป บุรุษผู้มีตาดีเห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้นี้ไม่รู้จักแก่นไม้ กระพี้ เปลือก สะเก็ด กิ่งและใบ แท้จริง ท่านผู้นี้ผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ กระพี้ และเปลือกไป เข้าใจสะเก็ดว่า ‘แก่นไม้’ จึงถากนำไป และกิจที่เขาจะต้องใช้แก่นไม้ทำจักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา’

[๓๑๕] อีกอย่างหนึ่ง บุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ และกระพี้ไป เข้าใจเปลือกว่า ‘แก่นไม้’ จึงถากนำไป บุรุษผู้มีตาดีเห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้นี้ไม่รู้จักแก่นไม้ กระพี้ เปลือก สะเก็ด กิ่งและใบ แท้จริง ท่านผู้นี้ผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ และกระพี้ไป เข้าใจเปลือกว่า ‘แก่นไม้’ จึงถากนำไป และกิจที่เขาจะต้องใช้แก่นไม้ทำจักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา’

[๓๑๖] อีกอย่างหนึ่ง บุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ไป เข้าใจกระพี้ว่า ‘แก่นไม้’ จึงถากนำไป บุรุษผู้มีตาดีเห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้นี้ไม่รู้จักแก่นไม้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบีम्मวรรค]

๑๐. จุฬสาโรปมสูตร

กระพี้ เปลือก สะเก็ด กิ่งและใบ แท้จริง ท่านผู้นี้ผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ไป เข้าใจกระพี้ว่า ‘แก่นไม้’ จึงถากนำไป และกิจที่เขาจะต้องใช้แก่นไม้ทำจักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา’

[๓๑๗] อีกอย่างหนึ่ง บุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ รู้แก่นไม่ว่า ‘แก่นไม้’ จึงตัดนำไป บุรุษผู้มีตาดี เห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้นี้รู้จักแก่นไม้ กระพี้ เปลือก สะเก็ด กิ่ง และใบ แท้จริง ท่านผู้นี้ผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ รู้แก่นไม่ว่า ‘แก่นไม้’ จึงตัดนำไป และกิจที่เขาจะต้องใช้แก่นไม้ทำจักสำเร็จประโยชน์แก่เขา’ แม้ฉันใด

กิ่งและใบแห่งพรหมจรรย์

[๓๑๘] พรหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีศรัทธา ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยคิดว่า ‘เราเป็นผู้ถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริทเวหะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสครอบงำแล้ว ถูกความทุกข์ครอบงำ มีความทุกข์ อยู่เฉพะหน้าแล้ว ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงมีได้’ เขาบวช แล้วอย่างนั้น ทำลาภสักการะและความสรรเสริญให้เกิดขึ้น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงปลื้มใจและมีความรู้สึกสมหวัง เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงยกตนข่มผู้อื่นว่า ‘เรามีลาภสักการะและความสรรเสริญ ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ไม่มีชื่อเสียง มีศักดิ์น้อย’ อนึ่ง เขาไม่สร้างฉันทะ ไม่พยายาม เพื่อให้แจ้งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่ง และประณีตกว่าลาภสักการะและความสรรเสริญ ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติย่อหย่อน ท้อถอย อุปมาเหมือนบุรุษนั้นผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ กระพี้ เปลือก และสะเก็ดไป เข้าใจกิ่งและใบว่า ‘แก่นไม้’ จึงตัดนำไป และกิจที่เขาจะต้องใช้แก่นไม้ทำจักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา ฉันใด บุคคลนี้ตถาคต เรียกว่า มีอุปมาฉันนั้น

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสก [๓. โอบิฆมวรรค]

๑๐. จุฬาสาโรปมสูตร

สะเกิดแห่งพรหมจรรย์

[๓๑๙] บุคคลบางคนในโลกนี้มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยคิดว่า 'เราเป็นผู้ถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ครอบงำแล้ว ถูกความทุกข์ครอบงำ มีความทุกข์อยู่เฉพาะหน้าแล้ว ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงมีได้' เขาบวชแล้วอย่างนั้น ทำลาภสักการะ และความสรรเสริญให้เกิดขึ้น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่ปลื้มใจ และมีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เขาสร้างฉันทะ พยายามเพื่อทำให้แจ้งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่ง และประณีตกว่าลาภสักการะและความสรรเสริญ ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติไม่ย่อหย่อน ไม่ทอดถอย เขาย่อมทำความสมบูรณ์แห่งศีลให้สำเร็จ เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึงปลื้มใจและมีความรู้สึกสมหวัง เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึงยกตน ชมผู้อื่นว่า 'เรามีศีล มีกัลยาณธรรม ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ เป็นผู้ทุศีล มีบาปกรรม' อนึ่ง เขาไม่สร้างฉันทะ ไม่พยายามเพื่อทำให้แจ้งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งและประณีตกว่าความสมบูรณ์แห่งศีล ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติย่อหย่อน ทอดถอย อุปมาเหมือนบุรุษนั้นผู้ต้องการแก่นไม้ เที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่น ยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ กระพี้ และเปลือกไป เข้าใจสะเกิดว่า 'แก่นไม้' จึงถากนำไป และกิจที่เขาจะต้องใช้แก่นไม้ทำจักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา ฉันทในบุคคลนี้ตถาคตเรียกว่า มีอุปมาฉันทนั้น

เปลือกแห่งพรหมจรรย์

[๓๒๐] บุคคลบางคนในโลกนี้มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยคิดว่า 'เราเป็นผู้ถูกชาติ ชรา มรณะ ... ครอบงำแล้ว ฯลฯ การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ ทั้งสิ้นนี้จะพึงมีได้' เขาบวชแล้วอย่างนั้น ทำลาภสักการะและความสรรเสริญให้เกิดขึ้น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่ปลื้มใจ และมีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น อนึ่ง เขาสร้างฉันทะ พยายามเพื่อทำให้แจ้งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งและประณีตกว่าลาภสักการะ และความสรรเสริญ ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติไม่ย่อหย่อน ไม่ทอดถอย เขาย่อมทำความสมบูรณ์แห่งศีลให้สำเร็จ เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึงปลื้มใจ แต่มี

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๑๐. จุฬสาโรปมสูตร

ความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น
 หนึ่ง เขาสร้างฉันทะ พยายามเพื่อให้แจ้งธรรมเหล่าอื่น อันยิ่งและประณีตกว่า
 ความสมบูรณ์แห่งศีล ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติไม่ย่อหย่อน ไม่ท้อถอย เขาย่อม
 ทำความสมบูรณ์แห่งสมาธิให้สำเร็จ เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เขาจึง
 ปลื้มใจและมีความรู้สึกสมหวัง เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เขาจึงยกตน
 ชมผู้อื่นว่า 'เรามีจิตตั้งมั่น มีจิตมีอารมณ์แน่วแน่ ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ไม่มีจิตไม่ตั้งมั่น
 มีจิตแปรผัน' เขาไม่สร้างฉันทะ ไม่พยายามเพื่อให้แจ้งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งและ
 ประณีตกว่าความสมบูรณ์แห่งสมาธิ ทั้งเป็นผู้ประพฤติย่อหย่อน ท้อถอย อุปมา
 เหมือนบุรุษนั้นผู้ต้องการแก่นไม้ เที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่ง
 มีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ และกระพือไป เข้าใจเปลือกว่า 'แก่นไม้' จึงถาก
 นำไป และกิจที่เขาจะต้องใช้แก่นไม้ทำจักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา ฉันทะ บุคคลนี้
 ตถาคตเรียกว่า มีอุปมาฉันทนั้น

กระทู้แห่งพรหมจรรย์

[๓๒๑] บุคคลบางคนในโลกนี้มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยคิดว่า
 'เราเป็นผู้ถูกชาติ ชรา มรณะ ... ครองงำแล้ว ฯลฯ การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้น
 นี้จะพึงมีได้' เขาบวชแล้วอย่างนั้น ทำลาภสักการะและความสรรเสริญให้เกิดขึ้น
 เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่ปลื้มใจ และมีความรู้สึกยังไม่
 สมหวัง เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น
 หนึ่ง เขาสร้างฉันทะ พยายามเพื่อให้แจ้งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่ง และประณีตกว่า
 ลาภสักการะและความสรรเสริญ ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติไม่ย่อหย่อน ไม่ท้อถอย
 เขาย่อมทำความสมบูรณ์แห่งศีลให้สำเร็จ เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึง
 ปลื้มใจ แต่มีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึงไม่ยกตน
 ไม่ชมผู้อื่น หนึ่ง เขาสร้างฉันทะ พยายามเพื่อให้แจ้งธรรมเหล่าอื่น อันยิ่งและ
 ประณีตกว่าความสมบูรณ์แห่งศีล ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติไม่ย่อหย่อน ไม่ท้อถอย
 เขาย่อมทำความสมบูรณ์แห่งสมาธิให้สำเร็จ เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น
 เขาจึงปลื้มใจ แต่มีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เขาจึง

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๓. โอบิम्मวรรค]

๑๐. จุฬสาโรปมสูตร

‘ไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น’ อนึ่ง เขาสร้างฉันทะ พยายามเพื่อให้แจ้งธรรมเหล่าอื่น อันยิ่งและประณีตกว่าความสมบูรณ์แห่งสมาธิ ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติไม่ย่อหย่อน ไม่ทอดถอย เขาย่อมทำญาณทัสสนะให้สำเร็จ เพราะญาณทัสสนะนั้น เขาจึงปลื้มใจและมีความรู้สึกสมหวัง เพราะญาณทัสสนะนั้น เขาจึงยกตนชมผู้อื่นว่า ‘เรารู้ เราเห็นอยู่ ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ไม่รู้ ไม่เห็นอยู่’ อนึ่ง เขาไม่สร้างฉันทะ ไม่พยายามเพื่อให้แจ้งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งและประณีตกว่าญาณทัสสนะ ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติย่อหย่อน ทอดถอย อุปมาเหมือนบุรุษนั้นผู้ต้องการแก่นไม้ เที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ไป เข้าใจกระพี้ว่า ‘แก่นไม้’ จึงถากนำไป และกิจที่เขาจะต้องใช้แก่นไม้ทำจักไม่สำเร็จ ประโยชน์แก่เขา ฉันทใด บุคคลนี้ตถาคตเรียกว่า มีอุปมาฉันทนั้น

แก่นแห่งพรหมจรรย์

[๓๒๒] บุคคลบางพวกในโลกนี้มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยคิดว่า ‘เราเป็นผู้ถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส ครบงำแล้ว ถูกความทุกข์ครอบงำ มีความทุกข์อยู่เฉพะหน้าแล้ว ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงมีได้’ เขาบวชแล้วอย่างนั้น ทำลาภสักการะและความสรรเสริญให้เกิดขึ้น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่ปลื้มใจ และมีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น’ อนึ่ง เขาสร้างฉันทะ พยายามเพื่อให้แจ้งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งและประณีตกว่าลาภสักการะและความสรรเสริญ ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติไม่ย่อหย่อน ไม่ทอดถอย เขาย่อมทำความสมบูรณ์แห่งศีลให้สำเร็จ เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึงปลื้มใจ แต่มีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น’ อนึ่ง เขาสร้างฉันทะ พยายามเพื่อให้แจ้งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งและประณีตกว่าความสมบูรณ์แห่งศีล ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติไม่ย่อหย่อน ไม่ทอดถอย เขาย่อมทำความสมบูรณ์แห่งสมาธิให้สำเร็จ เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เขาจึงปลื้มใจ แต่มีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะความสมบูรณ์แห่งสมาธินั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น’ อนึ่ง เขาสร้างฉันทะ พยายาม เพื่อให้แจ้งธรรมเหล่าอื่นอันยิ่งและประณีตกว่าความสมบูรณ์แห่งสมาธิ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๑๐. จุฬาสาโรปมสูตร

ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติไม่ย่อหย่อน ไม่ท้อถอย เขาย่อมทำญาณทัสสนะให้สำเร็จ เพราะญาณทัสสนะนั้น เขาจึงปลื้มใจ แต่มีความรู้สึกยังไม่สมหวัง เพราะญาณทัสสนะนั้น เขาจึงไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น อนึ่ง เขาสร้างฉันทะ พยายามเพื่อทำให้แจ้งธรรมเหล่านี้อันยิ่งและประณีตกว่าญาณทัสสนะ ทั้งเป็นผู้มีความประพฤติไม่ย่อหย่อน ไม่ท้อถอย

[๓๒๓] ธรรมอันยิ่งและประณีตกว่าญาณทัสสนะ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ แม้ธรรมข้อนี้ก็ยิ่งและประณีตกว่าญาณทัสสนะ

อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุทุติยฌานที่มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ ฯลฯ บรรลุดุติยฌาน ฯลฯ บรรลุดุจจตุตถฌาน ... อยู่ แม้ธรรมข้อนี้ก็ยิ่งและประณีตกว่าญาณทัสสนะ

อีกประการหนึ่ง เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิขสัญญา ไม่กำหนดนानัตตสัญญาโดยประการทั้งปวง ภิกษุบรรลุอากาศาสนัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า 'อากาศหาที่สุตมิได้' แม้ธรรมข้อนี้ก็ยิ่งและประณีตกว่าญาณทัสสนะ

อีกประการหนึ่ง เพราะล่วงอากาศาสนัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง ภิกษุบรรลุวิญญาณัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า 'วิญญาณหาที่สุตมิได้' ฯลฯ เพราะล่วงวิญญาณัญจายตนฌานได้โดยประการทั้งปวง ภิกษุบรรลุอากิญจัญญายตนฌานอยู่ โดยกำหนดว่า 'ไม่มีอะไร' ฯลฯ เพราะล่วงอากิญจัญญายตนฌานโดยประการทั้งปวง ภิกษุบรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนฌานอยู่ แม้ธรรมข้อนี้ก็ยิ่งและประณีตกว่าญาณทัสสนะ

อีกประการหนึ่ง เพราะล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนฌานโดยประการทั้งปวง ภิกษุบรรลุสัญญาเวทียตนิโรธอยู่ เพราะเห็นด้วยปัญญา อาสวะทั้งหลายของเธอ ย่อมสิ้นไป แม้ธรรมข้อนี้ก็ยิ่งและประณีตกว่าญาณทัสสนะ

เหล่านี้เป็นธรรมอันยิ่งและประณีตกว่าญาณทัสสนะ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๓. โอปัมมวรรค]

รวมพระสูตรที่มีในวรรค

[๓๒๔] อุปมาเหมือนบุรุษนั้นผู้ต้องการแก่นไม้ เที่ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ รู้แก่นไม่ว่า ‘แก่นไม้’ จึงตัดนำไป และกิจที่เขาจะต้องใช้แก่นไม้ทำจักสำเร็จประโยชน์แก่เขา ฉะนั้น บุคคลนี้ตถาคตเรียกว่า มีอุปมาฉนั้น

พราหมณ์ ดังพรรณนามาจะนี้ พรหมจรรย์นี้จึงมิใช่มีลาภสักการะและความสรรเสริญเป็นอันสงส์ มิใช่มีความสมบูรณ์แห่งศีลเป็นอันสงส์ มิใช่มีความสมบูรณ์แห่งสมาธิเป็นอันสงส์ มิใช่มีญาณทัสสนะเป็นอันสงส์ พรหมจรรย์นี้มีเจโตวิมุตติอันไม่กำเริบเป็นเป้าหมาย เป็นแก่น เป็นที่สุด”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ปิงคลโกจจพราหมณ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ฯลฯ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต” ดังนี้แล

จุฬาสาโรปมสูตรที่ ๑๐ จบ

โอปัมมวรรค ที่ ๓ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กกจุปมสูตร	๒. อลคัททูปมสูตร
๓. วัมมิกสูตร	๔. รถวินิตสูตร
๕. นิวาปสูตร	๖. ปาสราสีสูตร
๗. จุฬหัตถิปโทปมสูตร	๘. มหาหัตถิปโทปมสูตร
๙. มหาสาโรปมสูตร	๑๐. จุฬาสาโรปมสูตร

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหાયมกวรรค]

๑. จุฬโคสิงคสูตร

๔. มหાયมกวรรค

หมวดว่าด้วยธรรมเป็นคู่ หมวดใหญ่

๑. จุฬโคสิงคสูตร

ว่าด้วยเหตุการณ์ในโคสิงคسالวัน สูตรเล็ก

[๓๒๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ตำนกอิฐในบ้านชื่อนาทิกะสมัยนั้น ท่านพระอนุรุธะ ท่านพระนันทิยะ และท่านพระกิมิละ อยู่ที่ป่าโคสิงค-
سالวัน ครั้นในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่หลีกเร้น เข้าไปยัง
ป่าโคสิงคسالวัน

นายทายบาล(ผู้รักษาป่า) ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล แล้วได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระสมณะ ท่านอย่าเข้าไปในป่านี้เลย ในป่านี้มีกุลบุตร
(พระเถระ) ๓ ท่าน ซึ่งเป็นผู้มุ่งประโยชน์ตนอยู่ ท่านอย่าได้รบกวนกุลบุตรทั้ง ๓ นั้นเลย”

เมื่อนายทายบาลกราบทูลพระผู้มีพระภาคอยู่นั้น ท่านพระอนุรุธะได้ยินแล้ว
จึงได้บอกกับนายทายบาลว่า “นายทายบาล ท่านอย่าได้ห้ามพระผู้มีพระภาคเลย
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระศาสดาของพวกเราเสด็จมาถึงแล้ว”

ครั้งนั้น ท่านพระอนุรุธะได้เข้าไปหาท่านพระนันทิยะและท่านพระกิมิละถึงที่
อยู่ แล้วได้บอกว่า “รีบไปกันเถิดท่าน รีบไปกันเถิดท่าน พระผู้มีพระภาคผู้เป็น
พระศาสดาของพวกเราเสด็จมาถึงแล้ว”

ท่านพระอนุรุธะ ท่านพระนันทิยะ และท่านพระกิมิละได้ต้อนรับพระผู้มี
พระภาค รูปหนึ่งรับบาตรและจีวรของพระผู้มีพระภาค รูปหนึ่งปูลาดไว้ รูปหนึ่ง
ตั้งน้ำล้างพระบาท พระผู้มีพระภาคประทับนั่ง ณ พุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้ ครั้นล้าง
พระบาทแล้ว ท่านทั้ง ๓ รูปนั้นได้ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่
สมควร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสกับท่านพระอนุรุธะ ท่านพระนันทิยะ และท่าน
พระกิมิละว่า

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหามกวรรค]

๑. จุฬโคสิงคสูตร

[๓๒๖] “อนรุทธะ นันทิยะ และกิมิละ เธอทั้งหลายยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ^๑ ไม่ลำบากด้วยบิณฑบาตหรือ”

ท่านพระอนรุทธะกราบทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทั้งหลายยังสบายดี ยังพอเป็นอยู่ได้ ไม่ลำบากด้วยบิณฑบาต”

“เธอทั้งหลายยังพร้อมเพรียงกัน ชื่นชมกัน ไม่วิวาทกัน เป็นเหมือนน่านมกับน้ำ มองกันด้วยนัยน์ตาที่เปี่ยมด้วยความรักอยู่หรือ”

“ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลายยังพร้อมเพรียงกัน ชื่นชมกัน ไม่วิวาทกัน เป็นเหมือนน่านมกับน้ำ มองกันด้วยนัยน์ตาที่เปี่ยมด้วยความรักอยู่ พระพุทธเจ้าข้า”

“เธอทั้งหลายเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ชื่นชมกัน ไม่วิวาทกัน เป็นเหมือนน่านมกับน้ำ มองกันด้วยนัยน์ตาที่เปี่ยมด้วยความรักอยู่ได้อย่างไร”

“ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์มีความคิดอย่างนี้ว่า ‘เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอ ที่ได้อยู่กับเพื่อนพรหมจารีเช่นนี้’ ข้าพระองค์ตั้งมั่นเมตตากายกรรม ตั้งมั่นเมตตาวจีกรรม และตั้งมั่นเมตตามโนกรรม^๒ในท่านเหล่านี้ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ข้าพระองค์มีความคิดอย่างนี้ว่า ‘ทางที่ดี เราควรเก็บความนึกคิดของตน แล้วประพฤติตามอำนาจความนึกคิดของท่านเหล่านี้’ ข้าพระองค์ก็เก็บความนึกคิดของตนแล้วประพฤติตามอำนาจความนึกคิดของท่านเหล่านี้ กายของข้าพระองค์ทั้งหลายต่างก็จริง แต่ความนึกคิดดูเหมือนเป็นอันเดียวกัน พระพุทธเจ้าข้า”

แม้ท่านพระนันทิยะ ฯลฯ แม้ท่านพระกิมิละก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส แม้ข้าพระองค์ก็มีความคิดอย่างนี้ว่า ‘เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอ ที่ได้อยู่กับเพื่อนพรหมจารีเช่นนี้’ ข้าพระองค์ตั้งมั่นเมตตากายกรรม ตั้งมั่นเมตตาวจีกรรม และตั้งมั่นเมตตามโนกรรม

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.สพ. (แปล) ๑๘/๗๔/๖๖, อจ.ฉก. (แปล) ๒๒/๕๖/๕๔๐

^๒ ดูเทียบ อจ.ฉก. (แปล) ๒๒/๑๑/๕๒๖

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลป็นณาสก [๔. มหายนกวรรค]

๑. จุฬโคสิงคสูตร

ในท่านเหล่านี้ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ข้าพระองค์มีความคิดอย่างนี้ว่า 'ทางที่ดี เราควรเก็บความนึกคิดของตนแล้ว ประพฤติตามอำนาจความนึกคิดของท่าน เหล่านี้' ข้าพระองค์ก็เก็บความนึกคิดของตน แล้วประพฤติตามอำนาจความนึกคิดของท่านเหล่านี้ ภายของข้าพระองค์ทั้งหลายต่างก็จริง แต่ความนึกคิดดูเหมือนเป็นอันเดียวกัน

ข้าพระองค์ทั้งหลายยังพร้อมเพรียงกัน ขึ้นชมกัน ไม่วิวาทกัน ยังเป็นเหมือนน่านมกับน้ำ มองกันและกันด้วยนัยน์ตาที่เปี่ยมด้วยความรักอยู่อย่างนี้แล พระพุทธเจ้าข้า"

[๓๒๗] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ดีละ ดีละ อนุรุธะ นันทิยะ และกิมิละ เธอทั้งหลายเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่หรือ"

ท่านพระอนุรุธะกราบทูลว่า "ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลาย เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ พระพุทธเจ้าข้า"

"เธอทั้งหลายเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ได้อย่างไร"

"ขอประทานวโรกาส บรรดาข้าพระองค์ทั้งหลาย รูปใดกลับจากบิณฑบาต จากหมู่บ้านก่อน รูปนั้นก็ปูลาดอาสนะ ตั้งน้ำฉันน้ำใช้ไว้ ตั้งถาดสำหรับไว้ รูปใด กลับจากบิณฑบาตจากหมู่บ้านทีหลัง ถ้ามีบิณฑบาตที่เหลือจากฉัน หากประสงค์ ก็ฉัน หากไม่ประสงค์ก็เททิ้งบนพื้นที่ปราศจากของเขียว หรือเทลงในน้ำที่ไม่มีตัวสัตว์ รูปนั้นเก็บอาสนะ เก็บน้ำฉันน้ำใช้ เก็บถาดสำหรับ กวาดโรงอาหาร รูปใดเห็น หม้อน้ำฉัน หม้อน้ำใช้ หรือหม้อน้ำชำระว่างเปล่า รูปนั้นก็นำไปตั้งไว้ ถ้าเหลือ วัสดุของท่าน ก็กวักมือเรียกรูปที่ ๒ มาช่วยกันยกนำไปตั้งไว้ ข้าพระองค์ ทั้งหลายไม่เปล่งวาจาเพราะข้อนั้นเป็นปัจจัย และทุก ๕ วัน ข้าพระองค์ทั้งหลาย นั่งสนทนาธรรมีกถาตลอดคืนยังรุ่ง ข้าพระองค์ทั้งหลายเป็นผู้ไม่ประมาท มีความ เพียร อุทิศกายและใจอยู่อย่างนี้แล พระพุทธเจ้าข้า"

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๔. มหายนกวรรค]

๑. จุฬโคสิงคสูตร

ธรรมเครื่องอยู่อย่างผาสก

[๓๒๘] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ อนรุทธะ นันทิยะ และกิมิละ ญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ซึ่งเป็นเครื่องอยู่อย่างผาสกที่เธอทั้งหลายผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่อย่างนี้ ได้บรรลุแล้ว มีอยู่หรือ”

ท่านพระอนรุทธะกราบทูลว่า “จะไม่มีได้อย่างไร พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์ทั้งหลายสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้วบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร์ ปิตี และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ตามกำหนดเวลาที่มุ่งหวัง นี่คือนิยามทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ซึ่งเป็นเครื่องอยู่อย่างผาสก ข้าพระองค์ทั้งหลายเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ได้บรรลุแล้ว พระพุทธเจ้าข้า”

“ดีละ ดีละ อนรุทธะ นันทิยะ และกิมิละ ญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ซึ่งเป็นเครื่องอยู่อย่างผาสกอย่างอื่นที่เธอทั้งหลายได้บรรลุเพื่อก้าวล่วงและเพื่อระงับธรรมเป็นเครื่องอยู่นั้น มีอยู่หรือ”

“จะไม่มีได้อย่างไร พระพุทธเจ้าข้า เพราะวิตกวิจาร์สงบระงับไป ข้าพระองค์ทั้งหลายบรรลุทุติยฌานที่มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์ มีแต่ปิตีและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ตามกำหนดเวลาที่มุ่งหวัง นี่คือนิยามทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ซึ่งเป็นเครื่องอยู่อย่างผาสกอย่างอื่น ที่ข้าพระองค์ทั้งหลายได้บรรลุเพื่อก้าวล่วงและเพื่อระงับธรรมเป็นเครื่องอยู่นั้น”

“ดีละ ดีละ อนรุทธะ นันทิยะ และกิมิละ ญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ซึ่งเป็นเครื่องอยู่อย่างผาสกอย่างอื่นที่เธอทั้งหลายได้บรรลุเพื่อก้าวล่วง และเพื่อระงับธรรมเป็นเครื่องอยู่นั้น มีอยู่หรือ”

“จะไม่มีได้อย่างไร พระพุทธเจ้าข้า เพราะปิตีจางคลายไป ข้าพระองค์ทั้งหลายมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุดุติยฌานที่

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนกวรรค]

๑. จุฬโคสิงคสูตร

พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ‘ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข’ นี้คือญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ซึ่งเป็นเครื่องอยู่อย่างผาสุกอย่างอื่นที่ข้าพระองค์ทั้งหลายได้บรรลุเพื่อก้าวล่วงและเพื่อระงับธรรมเป็นเครื่องอยู่นั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ดีละ ดีละ อนรุทธะ นันทิยะ และกิมิละ ญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ซึ่งเป็นเครื่องอยู่อย่างผาสุกอย่างอื่นที่เธอทั้งหลายได้บรรลุ เพื่อก้าวล่วงและเพื่อระงับธรรมเป็นเครื่องอยู่นั้น มีอยู่หรือ”

“จะไม่มีได้อย่างไร พระพุทธเจ้าข้า เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว ข้าพระองค์ทั้งหลายบรรลุจุดตกตามที่ไม่ทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ตามกำหนดเวลาที่มุ่งหวัง นี้คือญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ซึ่งเป็นเครื่องอยู่อย่างผาสุกอย่างอื่นที่ข้าพระองค์ทั้งหลาย ได้บรรลุเพื่อก้าวล่วงและเพื่อระงับธรรมเป็นเครื่องอยู่นั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ดีละ ดีละ อนรุทธะ นันทิยะ และกิมิละ ญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ซึ่งเป็นเครื่องอยู่อย่างผาสุกอย่างอื่นที่เธอทั้งหลายได้บรรลุ เพื่อก้าวล่วงและเพื่อระงับธรรมเป็นเครื่องอยู่นั้น มีอยู่หรือ”

“จะไม่มีได้อย่างไร พระพุทธเจ้าข้า เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิขสัญญา ไม่กำหนดนาคัตตสัญญาโดยประการทั้งปวง ข้าพระองค์ทั้งหลายบรรลุอากาศานัญ-จายตนฌานอยู่โดยกำหนดว่า ‘อากาศหาที่สูดมิได้’ ตามกำหนดเวลาที่มุ่งหวังนี้คือ ญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ซึ่งเป็นเครื่องอยู่อย่างผาสุกอย่างอื่นที่ข้าพระองค์ทั้งหลายได้บรรลุเพื่อก้าวล่วงและเพื่อระงับธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้าข้า”

“ดีละ ดีละ อนรุทธะ นันทิยะ และกิมิละ ญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ซึ่งเป็นเครื่องอยู่อย่างผาสุกอย่างอื่นที่เธอทั้งหลายได้บรรลุเพื่อก้าวล่วงและเพื่อระงับธรรมเป็นเครื่องอยู่นั้น มีอยู่หรือ”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหามกวรรค]

๑. จุฬโคสิงคสูตร

“จะไม่มีใต้อ่างไร พระพุทธเจ้าข้า เพราะล่องอากาศาณญายตนฉานโดย
ประการทั้งปวง ข้าพระองค์ทั้งหลายบรรลุนิยามาณญายตนฉานอยู่โดยกำหนดว่า
‘วิญญาณหาที่สุดมิได้’ ตามกำหนดเวลาที่มุ่งหวัง ฯลฯ เพราะล่องวิญญาณญายตน-
ฉานโดยประการทั้งปวง ข้าพระองค์ทั้งหลายบรรลุนิยามาณญายตนฉานอยู่โดย
กำหนดว่า ‘ไม่มีอะไร’ ตามกำหนดเวลาที่มุ่งหวัง ฯลฯ เพราะล่องอากาศาณญายตน-
ฉานโดยประการทั้งปวง ข้าพระองค์ทั้งหลายบรรลุนิยามาณญายตนฉาน
อยู่ตามกำหนดเวลาที่มุ่งหวัง นี่คือนิยามาณญายตนฉานที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่ง
กว่าธรรมของมนุษย์ซึ่งเป็นเครื่องอยู่อย่างผาสกอย่างอื่นที่ข้าพระองค์ทั้งหลาย
ได้บรรลเพื่อก้าวล่วงและเพื่อระงับธรรมเป็นเครื่องอยู่นั้น พระพุทธเจ้าข้า”

[๓๒๙] “ดีละ ดีละ อนรุทธะ นันทิยะ และกิมิละ นิยามาณญายตนฉานที่
ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ซึ่งเป็นเครื่องอยู่อย่างผาสกอย่าง
อื่นที่เธอทั้งหลายได้บรรลเพื่อก้าวล่วงและเพื่อระงับธรรมเป็นเครื่องอยู่นั้น มีอยู่หรือ”

“จะไม่มีใต้อ่างไร พระพุทธเจ้าข้า เพราะล่องนิยามาณญายตนฉาน
โดยประการทั้งปวง ข้าพระองค์ทั้งหลายบรรลุนิยามาณญายตนฉานอยู่ เพราะเห็นด้วย
ปัญญา อาสวะของข้าพระองค์ทั้งหลายย่อมสิ้นไปตามกำหนดเวลาที่มุ่งหวัง นี่คือนิ-
ยามาณญายตนฉานที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ซึ่งเป็นเครื่องอยู่
อย่างผาสกอย่างอื่นที่ข้าพระองค์ทั้งหลายได้บรรลเพื่อก้าวล่วงและเพื่อระงับธรรม
เป็นเครื่องอยู่นั้น พระพุทธเจ้าข้า อนึ่ง ข้าพระองค์ทั้งหลายยังไม่พิจารณาเห็น
ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างผาสกอย่างอื่น ที่ยิ่งหรือประณีตกว่าธรรมเป็นเครื่องอยู่
อย่างผาสกนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ดีละ ดีละ อนรุทธะ นันทิยะ และกิมิละ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างผาสก
อย่างอื่น ที่ยิ่งหรือประณีตกว่าธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างผาสกนี้ หามิได้”

[๓๓๐] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้ท่านพระอนรุทธะ ท่าน
พระนันทิยะ และท่านพระกิมิละเห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้
อาจหาญแกลวกกล้า ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมมีกถา แล้วทรงลุกจาก
อาสนะเสด็จจากไป

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหามกวรรค]

๑. จุฬโคสิงคสูตร

ท่านพระอนุรุธะ ท่านพระนันทิยะ และท่านพระกิมิละตามส่งเสด็จพระผู้มีพระภาค ครั้นกลับจากที่นั่นแล้ว ท่านพระนันทิยะและท่านพระกิมิละได้กล่าวกับท่านพระอนุรุธะว่า “ท่านอนุรุธะประกาศคุณพิเศษใดของพวกกระผม จนถึงความสิ้นอาสวะ ในที่เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค พวกกระผมได้บอกคุณพิเศษนั้นแก่ท่านอนุรุธะอย่างนั้นหรือว่า ‘พวกเราได้วิหารสมาบัติเหล่านี้และเหล่านี้’^๑”

ท่านพระอนุรุธะกล่าวว่า “พวกท่านมิได้บอกแก่กระผมอย่างนี้ว่า ‘พวกเราได้วิหารสมาบัติเหล่านี้และเหล่านี้’ แต่กระผมกำหนดจิตของพวกท่านด้วยจิตของกระผมแล้วรู้ได้ว่า ‘ท่านเหล่านี้ได้วิหารสมาบัติเหล่านี้และเหล่านี้’ แม้พวกเทวดาก็ได้บอกเนื้อความข้อนี้แก่กระผมว่า ‘ท่านเหล่านี้ได้วิหารสมาบัติเหล่านี้และเหล่านี้’ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามปัญหา กระผมจึงทูลตอบเนื้อความนั้น”

เวทาสรรเสริญพระเถระทั้ง ๓ รูป

[๓๓๑] ยักษ์ชื่อทิมปรชนเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เป็นลาภของชาววัชชี ประชาชนชาววัชชีได้ดีแล้ว ที่พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาประทับอยู่ และกุลบุตร ๓ ท่านนี้ คือ ท่านพระอนุรุธะ ท่านพระนันทิยะ และท่านพระกิมิละก็มาพักอยู่”

เทพชั้นภุมมะได้ฟังเสียงของยักษ์ชื่อทิมปรชนแล้วได้ประกาศ(ต่อไป)ว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เป็นลาภของชาววัชชี ประชาชนชาววัชชีได้ดีแล้ว ที่พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาประทับอยู่ และกุลบุตร ๓ ท่านนี้ คือ ท่านพระอนุรุธะ ท่านพระนันทิยะ และท่านพระกิมิละก็มาพักอยู่”

เชิงอรรถ :

^๑ เหล่านี้และเหล่านี้ ในที่นี้หมายถึงโลกียธรรมมีปฐมฌานเป็นต้น และโลกุตตรธรรม (ม.ม.อ. ๒/๓๓๐/๑๕๑)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๔. มหાયมกวรรค]

๑. จุฬโคสิงคสูตร

เทพชั้นจาตุมหาราชได้ฟังเสียงของเทพชั้นกุมมะแล้ว ... เทพชั้นดาวดึงส์ ...
 เทพชั้นยามา ... เทพชั้นดุสิต ... เทพชั้นนิมมานรดี ... เทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ...
 เทพที่นับเข้าในหมู่พรหมได้ฟังเสียงของเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดีแล้ว ได้ประกาศ
 (ต่อไป)ว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เป็นลาภของชาววัชชี ประชาชนชาววัชชีได้ดีแล้ว
 ที่พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาประทับอยู่ และกุลบุตร ๓ ท่านนี้
 คือ ท่านพระอนรุทธะ ท่านพระนันทิยะ และท่านพระกิมิละก็มาพักอยู่”

โดยขณะเพียงครู่หนึ่งนั้น ท่าน(พระเถระ)เหล่านั้นได้เป็นผู้ที่เทพทั้งหลาย
 รู้จักกันจนถึงพรหมโลกด้วยประการอย่างนี้

การปฏิบัติดีของพระสงฆ์เป็นประโยชน์แก่มหาชน

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “ทีฆะ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ทีฆะ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น
 กุลบุตรทั้ง ๓ นี้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตจากตระกูลใด ถ้าตระกูลนั้นมีจิต
 เสื่อมใสระลึกถึงกุลบุตรทั้ง ๓ นี้ ข้อนั้นจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข
 แก่ตระกูลนั้นตลอดกาลนาน

กุลบุตรทั้ง ๓ นี้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตจากวงศ์ตระกูลใด ถ้าวงศ์
 ตระกูลนั้นเสื่อมใสระลึกถึงกุลบุตรทั้ง ๓ นี้ ข้อนั้นจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อ
 สุขแก่วงศ์ตระกูลนั้นตลอดกาลนาน

กุลบุตรทั้ง ๓ นี้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตจากหมู่บ้านใด ถ้าหมู่บ้าน
 นั้นมีจิตเสื่อมใสระลึกถึงกุลบุตรทั้ง ๓ นี้ ข้อนั้นจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อ
 สุขแก่หมู่บ้านนั้นตลอดกาลนาน

กุลบุตรทั้ง ๓ นี้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตจากนิคมใด ถ้านิคมนั้นมีจิต
 เสื่อมใสระลึกถึงกุลบุตรทั้ง ๓ นี้ ข้อนั้นจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข
 แก่นิคมนั้นตลอดกาลนาน

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก [๔. มหાયมกวรรค]

๑. จุฬโคสิงคสูตร

กฺลบุตรทั้ง ๓ นี้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตจากนครใด ถ้านครนั้นมีจิตเลื่อมใสระลึกถึงกฺลบุตรทั้ง ๓ นี้ ขอนั้นจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่นครนั้นตลอดกาลนาน

กฺลบุตรทั้ง ๓ นี้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตจากชนบทใด ถ้าชนบทนั้นมีจิตเลื่อมใสระลึกถึงกฺลบุตรทั้ง ๓ นี้ ขอนั้นจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ชนบทนั้นตลอดกาลนาน

ถ้ากษัตริย์ทั้งมวลมีจิตเลื่อมใสระลึกถึงกฺลบุตรทั้ง ๓ นี้ ขอนั้นจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่กษัตริย์ทั้งมวลตลอดกาลนาน

ถ้าพราหมณ์ทั้งมวล ...

ถ้าแพศย์ทั้งมวล ...

ถ้าศูทรทั้งมวลมีจิตเลื่อมใสระลึกถึงกฺลบุตรทั้ง ๓ นี้ ขอนั้นจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ศูทรทั้งมวลตลอดกาลนาน

ถ้ามนุษย์โลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์มีจิตเลื่อมใสระลึกถึงกฺลบุตรทั้ง ๓ นี้ ขอนั้นจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่มนุษย์โลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ตลอดกาลนาน

ทีฆะ ท่านจงเห็นเถิด กฺลบุตรทั้ง ๓ นี้ ปฏิบัติก็เพียงเพื่อประโยชน์แก่อกุลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์เพื่อแก่อกุล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภษิตนี้แล้ว ยักษ์ชื่อที่ขปรชนมีใจยินดีชื่นชมพระภษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

จุฬโคสิงคสูตรที่ ๑ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก [๔. มหાયมกวรรค]

๒. มหาโคสิงคสูตร

๒. มหาโคสิงคสูตร

ว่าด้วยเหตุการณ์ในโคสิงคศาลวัน สูตรใหญ่

ปางามด้วยภิกษุมิถุนสมบัติเช่นไร

[๓๓๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ป่าโคสิงคศาลวัน พร้อมด้วยพระเถระผู้เป็นพระสาวกที่มีชื่อเสียงหลายรูป คือ ท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระมหากัสสปะ ท่านพระอนรุทธะ ท่านพระเววตะ ท่านพระอานนท์ และพระเถระผู้เป็นพระสาวกที่มีชื่อเสียงรูปอื่น ๆ

ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะออกจากที่หลีกเร้น^๑ ในเวลาเย็น เข้าไปหาท่านพระมหากัสสปะถึงที่อยู่ แล้วได้กล่าวกับท่านพระมหากัสสปะว่า “เราไปกันเถิด ท่านกัสสปะ เราจักเข้าไปหาท่านสารีบุตรถึงที่อยู่เพื่อฟังธรรม”

ท่านพระมหากัสสปะรับคำแล้ว ลำดับนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระมหากัสสปะ และท่านพระอนรุทธะเข้าไปหาท่านพระสารีบุตรเพื่อฟังธรรม

ท่านพระอานนท์ได้เห็นท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระมหากัสสปะ และท่านพระอนรุทธะเข้าไปหาท่านพระสารีบุตรเพื่อฟังธรรม จึงเข้าไปหาท่านพระเววตะถึงที่อยู่ แล้วกล่าวกับท่านพระเววตะว่า “ท่านเววตะ ท่านสัตบุรุษเหล่าโน้นกำลังเข้าไปหาท่านสารีบุตรเพื่อฟังธรรม เราไปกันเถิด ท่านเววตะ เราจักเข้าไปหาท่านสารีบุตรเพื่อฟังธรรม”

ท่านพระเววตะรับคำท่านพระอานนท์แล้ว ครั้งนั้น ท่านพระเววตะและท่านพระอานนท์เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรเพื่อฟังธรรม

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๘๑ (สัลเลขสูตร) หน้า ๗๐ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๓๖๖ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๔. มหાયมกวรรค]

๒. มหาโคสิงคสูตร

[๓๓๓] ท่านพระสารีบุตรได้เห็นท่านพระเวรตะและท่านพระอานนท์กำลังเดินมาแต่ไกล แล้วได้กล่าวกับท่านพระอานนท์ว่า “ท่านอานนท์ จงมาเถิด ท่านอานนท์ผู้เป็นอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาค ผู้อยู่ใกล้พระผู้มีพระภาค ได้มาดีแล้ว ป่าโคสิงคศาลวัน เป็นสถานที่น่ารื่นรมย์ ราตรีแจ่มกระจ่าง ไม้สาละบานสะพรั่ง ทั่วทุกต้น กลิ่นดุกกลิ่นทิพย์ย้อมฟุ้งไป ท่านอานนท์ ป่าโคสิงคศาลวันจะพึงงามด้วยภิกษุเช่นไร”

พรรณนาของพระอานนท์

ท่านพระอานนท์ตอบว่า “ท่านสารีบุตร ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นพหูสูตร ทรงสุตะ สัมสมสุตะ^๑ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธิ บริบูรณ์ครบถ้วน ทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ชื่นใจ และแทงตลอดดีด้วยทิวลิป ภิกษุนั้นแสดงธรรมแก่บริษัท ๔ ด้วยบทและพยัญชนะที่เรียบง่ายและต่อเนื่องไม่ขาดสายเพื่อถอนอนุสัย ท่านสารีบุตร ป่าโคสิงคศาลวันพึงงามด้วยภิกษุเช่นนี้”

พรรณนาของพระเวรตะ

[๓๓๔] เมื่อท่านพระอานนท์กล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวกับท่านพระเวรตะว่า “ท่านเวรตะ ท่านอานนท์ตอบตามปฏิภาณของตน บัดนี้เราขอกถามท่านเวรตะในข้อนั้นว่า ‘ป่าโคสิงคศาลวัน เป็นสถานที่น่ารื่นรมย์ ราตรีแจ่มกระจ่าง ไม้สาละบานสะพรั่งทั่วทุกต้น กลิ่นดุกกลิ่นทิพย์ย้อมฟุ้งไป ท่านเวรตะป่าโคสิงคศาลวัน จะพึงงามด้วยภิกษุเช่นไร”

เชิงอรรถ :

- ^๑ พหูสูตร หมายถึงได้ศึกษาเล่าเรียนวังคสัตถุศาสน์ (คำสอนของพระศาสดามีองค์ ๙) มาครบถ้วนโดยบาลี และอนุสนธิ ทรงสุตะ หมายถึงสามารถทรงจำวังคสัตถุศาสน์นั้นไว้ได้แม่นยำ แม้เวลาผ่านไป ๑๐ ปี ๒๐ ปี ก็ไม่ลืมเลือน เมื่อถูกถาม ก็สามารถตอบได้ สัมสมสุตะ หมายถึงจดจำวังคสัตถุศาสน์นั้นไว้ได้จนขึ้นใจ ครอบงำจิตใจที่หึงคองอยู่ไม่ลบล้างเลย ฉะนั้น (ม.ม.อ. ๒/๓๓๓/๑๕๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๒. มหาโคสิงคสูตร

ท่านพระเวรณะตอบว่า “ท่านสารีบุตร ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีความ
 หลีกเร้นเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความหลีกเร้น หมั่นประกอบธรรมเครื่องระงับ
 ใจภายในตน ไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา^๑ เพิ่มพูนเรือนว่าง ท่าน
 สารีบุตร ปาโคสิงคศาลวันพึงงามด้วยภิกษุเช่นนี้”

ทรศนะของพระอนรุทระ

[๓๓๕] เมื่อท่านพระเวรณะกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวกับ
 ท่านพระอนรุทระว่า “ท่านอนรุทระ ท่านเวรณะตอบตามปฏิภาณของตน บัดนี้
 เราขอถามท่านอนรุทระในข้อนั้นว่า ‘ปาโคสิงคศาลวัน เป็นสถานที่น่ารื่นรมย์
 ราตรีแจ่มกระจ่าง ไม่สาละมานสะพรั่งทั่วทุกต้น กลิ่นดจกลิ่นทิพย์ย้อมฟุ้งไป ท่าน
 อนรุทระ ปาโคสิงคศาลวันจะพึงงามด้วยภิกษุเช่นไร”

ท่านพระอนรุทระตอบว่า “ท่านสารีบุตร ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ยอมตรวจดู
 โลกธาตุ^๒ ๑,๐๐๐ โลกธาตุด้วยดาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ บุรุษผู้มีตาดีขึ้นปราสาท
 อันโอ้อ่าชั้นบน จะพึงมองดูวงกลมแห่งกงล้อจำนวน ๑,๐๐๐ ได้ แม้ฉันใด ภิกษุ
 ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมตรวจดูโลกธาตุ ๑,๐๐๐ โลกธาตุ ด้วยดาทิพย์อันบริสุทธิ์
 เหนือมนุษย์ ท่านสารีบุตร ปาโคสิงคศาลวันพึงงามด้วยภิกษุเช่นนี้”

ทรศนะของพระมหากัสสปะ

[๓๓๖] เมื่อท่านพระอนรุทระกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวกับ
 ท่านพระมหากัสสปะว่า “ท่านกัสสปะ ท่านอนรุทระตอบตามปฏิภาณของตน
 บัดนี้ เราขอถามท่านกัสสปะในข้อนั้นว่า ‘ปาโคสิงคศาลวัน เป็นสถานที่น่ารื่นรมย์
 ราตรีแจ่มกระจ่าง ไม่สาละมานสะพรั่งทั่วทุกต้น กลิ่นดจกลิ่นทิพย์ย้อมฟุ้งไป ท่าน
 กัสสปะ ปาโคสิงคศาลวันจะพึงงามด้วยภิกษุเช่นไร”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๖๕ (อากังเขยยสูตร) หน้า ๕๗ ในเล่มนี้

^๒ **โลกธาตุ** ในที่นี้หมายถึงโลกธาตุขนาดเล็กที่เรียกว่าสหสิโลกธาตุ ประกอบด้วยจักรวาล ๑,๐๐๐ จักรวาล
 ๑,๐๐๐ โลกธาตุ = ๑,๐๐๐,๐๐๐ จักรวาล (๑,๐๐๐ โลกธาตุ x ๑,๐๐๐ จักรวาล) (ม.มุ.อ. ๒/๓๓๕/๑๖๑,
 อง.ติก.อ. ๒/๘๑/๒๓๔) และดูเทียบ ที.ม. (แปล) ๑๐/๑๘/๑๑, อง.ติก. (แปล) ๒๐/๘๑/๓๐๖

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหાયมกวรรค]

๒. มหาโคสิงคสูตร

ท่านพระมหากัสสปะตอบว่า “ท่านสารีบุตร ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ตนเองอยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ตนเองเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ตนเองถือผ้าบังสกุลเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือผ้าบังสกุลเป็นวัตร ตนเองถือไตรจีวรเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือไตรจีวรเป็นวัตร ตนเองเป็นผู้มีกน้อย และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้มีกน้อย ตนเองเป็นผู้สันโดษ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สันโดษ ตนเองเป็นผู้สงัด และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สงัด ตนเองเป็นผู้ไม่คลุกคลี และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ไม่คลุกคลี ตนเองเป็นผู้ปรารภความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ปรารภความเพียร ตนเองเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยศีล และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยศีล ตนเองเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยสมาธิ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยสมาธิ ตนเองเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยปัญญา และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยปัญญา ตนเองเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยวิมุตติ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยวิมุตติ ตนเองเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ ท่านสารีบุตร ปาโคสิงคศาลวันพึงงามด้วยภิกษุเช่นนี้”

พรรณนะของพระมหาโมคคัลลานะ

[๓๓๗] เมื่อท่านพระมหากัสสปะกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวกับท่านพระมหาโมคคัลลานะว่า “ท่านโมคคัลลานะ ท่านมหากัสสปะตอบตามปฏิภาณของตน บัดนี้ ผมขอรบกวนท่านมหาโมคคัลลานะในข้อนั้นว่า ‘ปาโคสิงคศาลวัน เป็นสถานที่น่ารื่นรมย์ ราตรีแจ่มกระจ่าง ไม่สาละบันสะพรั่งทั่วทุกต้น กลิ่นดจกลิ่นทิพย์ย้อมฟุ้งไป ท่านโมคคัลลานะ ปาโคสิงคศาลวันจะพึงงามด้วยภิกษุเช่นไร”

ท่านพระมหาโมคคัลลานะตอบว่า “ท่านสารีบุตร ภิกษุ ๒ รูปในพระธรรมวินัยนี้ กล่าวอภิธรรมกถา เธอทั้ง ๒ รูปนั้น ถ้ามปัญหากันและกันแล้วย่อมแก้กันเองไม่หยุดพัก และธรรมิกถาของเธอทั้ง ๒ นั้นก็ดำเนินต่อไป ท่านสารีบุตร ปาโคสิงคศาลวันพึงงามด้วยภิกษุเช่นนี้”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหามกวรรค]

๒. มหาโคสิงคสูตร

พรรณนะของพระสารีบุตร

[๓๓๘] ลำดับนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวกับท่านพระสารีบุตรว่า “ท่านสารีบุตร พวกเราทั้งหมดตอบตามปฏิญาณของตน บัดนี้ ผมขอถามท่าน สารีบุตรในข้อนั้นว่า ‘ป่าโคสิงคสาละวัน เป็นสถานที่น่ารื่นรมย์ ราตรีแจ่มกระจ่าง ไม่สาละบานสะพรั่งทั่วทุกต้น กลิ่นดุกกลิ่นทิพย์ย้อมฟุ้งไป ท่านสารีบุตร ป่าโคสิงค-สาละวันจะฟังงามด้วยภิกษุเช่นไร”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “ท่านโมคคัลลานะ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ทำจิต ให้อยู่ในอำนาจ(ของตน) และไม่ยอมอยู่ในอำนาจของจิต เธอหวังจะอยู่ด้วยวิหαρ-สมาบัติ^๑ใดในเวลาเช้า ก็อยู่ด้วยวิหαρสมาบัตินั้นในเวลาเช้า หวังจะอยู่ด้วยวิหαρ-สมาบัติใดในเวลาเที่ยง ก็อยู่ด้วยวิหαρสมาบัตินั้นในเวลาเที่ยง หวังจะอยู่ด้วย วิหαρสมาบัติใดในเวลาเย็น ก็อยู่ด้วยวิหαρสมาบัตินั้นในเวลาเย็น หีบผ้าของพระ ราชาหรือราชมหาอำมาตย์ซึ่งเต็มด้วยผ้าที่ย้อมแล้วเป็นสีต่าง ๆ พระราชาหรือ ราชมหาอำมาตย์นั้น หวังจะห่มผ้าคู่ใดในเวลาเช้า ก็ห่มผ้าคู่นั้นในเวลาเช้า หวังจะ ห่มผ้าคู่ใดในเวลาเที่ยง ก็ห่มผ้าคู่นั้นในเวลาเที่ยง หวังจะห่มผ้าคู่ใดในเวลาเย็น ก็ห่มผ้าคู่นั้นในเวลาเย็น แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน ทำจิตให้อยู่ในอำนาจ (ของตน) และไม่ยอมอยู่ในอำนาจของจิต เธอหวังจะอยู่ด้วยวิหαρสมาบัติใดในเวลาเช้า ก็อยู่ด้วยวิหαρสมาบัตินั้นในเวลาเช้า หวังจะอยู่ด้วยวิหαρสมาบัติใดในเวลาเที่ยง ก็อยู่ด้วยวิหαρสมาบัตินั้นในเวลาเที่ยง หวังจะอยู่ด้วยวิหαρสมาบัติใดในเวลาเย็น ก็อยู่ด้วยวิหαρสมาบัตินั้นในเวลาเย็น ท่านโมคคัลลานะ ป่าโคสิงคสาละวันฟังงาม ด้วยภิกษุเช่นนี้”

เชิงอรรถ :

^๑ วิหαρสมาบัติ ในที่นี้หมายถึงสมาบัติเป็นเครื่องอยู่อันเป็นโลกียะ หรือเป็นโลกุตตระ (ม.ม.อ. ๒/๓๓๘/๑๖๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๓๗๐ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลป็นณาสก [๔. มหยมกวรรค]

๒. มหาโคสิงคสูตร

ทรงรับรองพระศนะของพระเถระทั้งหมด

[๓๓๙] ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวกับท่านเหล่านั้นว่า “ท่านทั้งหลาย พวกเราทั้งหมดตบตามปฏิภาณของตน พวกเราไปกันเถิด พวกเราจักเข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วจักกราบทูลเนื้อความนี้แด่พระองค์ พระผู้มีพระภาคจักทรงตอบแก่เราทั้งหลายอย่างไร พวกเราก็จักทรงจำข้อความนั้นไว้อย่างนั้น”

ท่านเหล่านั้น รับคำแล้ว จากนั้น ท่านเหล่านั้นก็เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ท่านพระสารีบุตรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ท่านเรวตะ ท่านอานนท์ เข้าไปหาข้าพระองค์ถึงที่อยู่เพื่อฟังธรรม ข้าพระองค์ได้เห็นท่านเรวตะและท่านอานนท์ กำลังเดินมาแต่ไกล ครั้นแล้วได้กล่าวกับท่านอานนท์ว่า ‘ท่านอานนท์ จงมาเถิด ท่านอานนท์ผู้เป็นอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาค ผู้อยู่ใกล้พระผู้มีพระภาค ได้มาดีแล้ว ปาโคสิงคสาลวัน เป็นสถานที่นารีรมย์ ราตรีแจ่มกระจ่าง ไม้สาละบาน สะพรั่งทั่วทุกต้น กลิ่นดอกกลิ่นทิพย์ย้อมฟุ้งไป ท่านอานนท์ ปาโคสิงคสาลวันจะฟังงามด้วยภิกษุเช่นไร’ เมื่อข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านอานนท์ได้ตอบข้าพระองค์ว่า ‘ท่านสารีบุตร ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นพหูสูต เป็นผู้ทรงสุตะ ฯลฯ เพื่อถนออนุสัย ท่านสารีบุตร ปาโคสิงคสาลวันฟังงามด้วยภิกษุเช่นนี้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ สารีบุตร อานนท์เมื่อจะตอบอย่างถูกต้องก็ควรตบตามนั้น ด้วยว่าอานนท์เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สัมสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธี บริบูรณ์ครบถ้วน ทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ชื่นใจ แสงตลอดดีด้วยทิวฐิ อานนท์นั้นแสดงธรรมแก่บริษัท ๔ ด้วยบทและพยัญชนะที่เรียบง่ายและต่อเนื่องไม่ขาดสาย เพื่อถนออนุสัย”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๒. มหาโคสิงคสูตร

[๓๔๐] ท่านพระสารีบุตรกราบทูลต่อไปว่า “พระพุทธเจ้าข้า เมื่อท่าน อานนทกล่าวอย่างนี้แล้ว ข้าพระองค์ได้กล่าวกับท่านเรวตะว่า ‘ท่านเรวตะ ท่าน อานนทตอบตามปฏิญาณของตน ผมขอถามท่านเรวตะในข้อนี้ว่า ‘ป่าโคสิงค- สาลวันเป็นสถานที่น่ารื่นรมย์ ราตรีแจ่มกระจ่าง ไม่สาละมานสะพรั่งทั่วทุกต้น กลิ่นดกกลิ่นทิพย์ย้อมฟุ้งไป ท่านเรวตะ ป่าโคสิงคสาลวันจะพึงงามด้วยภิกษุเช่นไร’ เมื่อข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านเรวตะได้ตอบข้าพระองค์ว่า ‘ท่านสารีบุตร ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีความหลีกเร้นเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความหลีกเร้น หมั่นประกอบธรรมเครื่องระงับใจภายในตน ไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วย วิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่าง ท่านสารีบุตร ป่าโคสิงคสาลวันพึงงามด้วยภิกษุเช่นนี้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ สารีบุตร เรวตะเมื่อจะตอบอย่างถูกต้อง ก็ควรตอบตามนั้น ด้วยว่า เรวตะเป็นผู้มีความหลีกเร้นเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วใน ความหลีกเร้น หมั่นประกอบธรรมเครื่องระงับใจภายในตน ไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่าง”

[๓๔๑] ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า “พระพุทธเจ้าข้า เมื่อท่านเรวตะ กล่าวอย่างนี้แล้ว ข้าพระองค์ได้กล่าวกับท่านอนรุทธะว่า ‘ท่านอนรุทธะ ท่าน เรวตะตอบตามปฏิญาณของตน ฯลฯ ท่านอนรุทธะ ป่าโคสิงคสาลวันจะพึงงามด้วย ภิกษุเช่นไร’ เมื่อข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านอนรุทธะได้ตอบข้าพระองค์ว่า ‘ท่านสารีบุตร ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ยอมตรวจดูโลกธาตุ ๑,๐๐๐ โลกธาตุ ด้วย ดาตัพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ บุรุษผู้มีตาดีขึ้นปราสาทอันโอ้อ่าชั้นบน จะพึงมองดู วงกลมแห่งกงล้อจำนวน ๑,๐๐๐ ได้ แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมตรวจ ดูโลกธาตุ ๑,๐๐๐ โลกธาตุ ด้วยดาตัพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ ท่านสารีบุตร ป่าโคสิงคสาลวันพึงงามด้วยภิกษุเช่นนี้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ สารีบุตร อนรุทธะเมื่อจะตอบอย่าง ถูกต้องก็ควรตอบตามนั้น ด้วยว่า อนรุทธะยอมตรวจดูโลกธาตุ ๑,๐๐๐ โลกธาตุ ด้วยดาตัพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๒. มหาโคสิงคสูตร

[๓๔๒] ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า “พระพุทธเจ้าข้า เมื่อท่านอนรุทธะกล่าวอย่างนี้แล้ว ข้าพระองค์ได้กล่าวกับท่านมหากัสสปะว่า ‘ท่านกัสสปะ ท่านอนรุทธะตอบตามปฏิภาณของตน เราขอถามท่านมหากัสสปะในข้อนั้นว่า ‘ฯลฯ ท่านกัสสปะ ปาโคสิงคสาลวันจะพึงงามด้วยภิกษุเช่นไร’ เมื่อข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านมหากัสสปะได้ตอบข้าพระองค์ว่า ท่านสารีบุตร ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ตนเองอยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ตนเองเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ฯลฯ ตนเองถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ฯลฯ ตนเองถือไตรจีวรเป็นวัตร ฯลฯ ตนเองเป็นผู้มีกน้อย ฯลฯ ตนเองเป็นผู้สันโดษ ฯลฯ ตนเองเป็นผู้สงัด ฯลฯ ตนเองเป็นผู้ไม่คลุกคลี ฯลฯ ตนเองเป็นผู้ปรารภความเพียร ฯลฯ ตนเองเป็นผู้สมบรูณด้วยศีล ฯลฯ ตนเองเป็นผู้สมบรูณด้วยสมาธิ ฯลฯ ตนเองเป็นผู้สมบรูณด้วยปัญญา ฯลฯ ตนเองเป็นผู้สมบรูณด้วยวิมุตติ ฯลฯ ตนเองเป็นผู้สมบรูณด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สมบรูณด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ ท่านสารีบุตร ปาโคสิงคสาลวันพึงงามด้วยภิกษุเช่นนี้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ สารีบุตร กัสสปะเมื่อจะตอบอย่างถูกต้อง ก็ควรตอบตามนั้น ด้วยว่า กัสสปะนั้น ตนเองอยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ตนเองเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ตนเองถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ตนเองถือไตรจีวรเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือไตรจีวรเป็นวัตร ตนเองเป็นผู้มีกน้อย และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้มีกน้อย ตนเองเป็นผู้สันโดษ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สันโดษ ตนเองเป็นผู้สงัด และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สงัด ตนเองเป็นผู้ไม่คลุกคลี และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ไม่คลุกคลี ตนเองเป็นผู้ปรารภความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ปรารภความเพียร ตนเองเป็นผู้สมบรูณด้วยศีล และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๒. มหาโคสิงคสูตร

เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ตนเองเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสมาธิ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสมาธิ ตนเองเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญา และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญา ตนเองเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิมุตติ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิมุตติ ตนเองเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิมุตติ-ญาณทัสสนะ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ”

[๓๕๓] ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า “พระพุทธเจ้าข้า เมื่อท่านมหากัสสปะกล่าวอย่างนี้แล้ว ข้าพระองค์ได้กล่าวกับท่านมหาโมคคัลลานะว่า ‘ท่านโมคคัลลานะ ท่านมหากัสสปะตอบตามปฏิภาณของตน เราขอถามท่านโมคคัลลานะในข้อนั้นว่า ‘ฯลฯ ท่านโมคคัลลานะ ปาโคสิงคสาลวันจะฟังงามด้วยภิกษุเช่นไร’ เมื่อข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านมหาโมคคัลลานะได้ตอบข้าพระองค์ว่า ‘ท่านสารีบุตร ภิกษุ ๒ รูปในพระธรรมวินัยนี้กล่าวอภิธรรมกถา เธอทั้ง ๒ รูปนั้นถามปัญหากัน และกัน แล้วยอมแก้กันเองไม่หยุดพัก และธรรมิกถาของเธอทั้ง ๒ นั้นก็ดำเนินต่อไป ท่านสารีบุตร ปาโคสิงคสาลวันฟังงามด้วยภิกษุเช่นนี้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ สารีบุตร โมคคัลลานะเมื่อจะตอบอย่างถูกต้องก็ควรตอบตามนั้น ด้วยว่า โมคคัลลานะเป็นธรรมกถึก”

[๓๕๔] เมื่อท่านพระสารีบุตรกล่าวอย่างนั้นแล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หลังจากนั้น ข้าพระองค์ได้กล่าวกับท่านสารีบุตรว่า ‘ท่านสารีบุตร พวกเราทั้งหมดตอบตามปฏิภาณของตน บัดนี้ ผมขอถามท่านสารีบุตรในข้อนั้นว่า ‘ปาโคสิงคสาลวันเป็นสถานที่นารีนรมย์ ราตรีแจ่มกระจ่าง ไม่สาละบันสะพรั่งทั่วทุกต้น กลิ่นดจกลิ่นทิพย์ยอมฟุ้งไป ท่านสารีบุตร ปาโคสิงคสาลวันจะฟังงามด้วยภิกษุเช่นไร’ เมื่อข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านสารีบุตรได้ตอบข้าพระองค์ว่า ‘ท่านโมคคัลลานะ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ทำจิตให้อยู่ในอำนาจ(ของตน)และไม่ยอมอยู่ในอำนาจของจิต เธอหวังจะอยู่ด้วยวิหารสมาบัติใดในเวลาเช้า ก็อยู่ด้วยวิหารสมาบัตินั้นในเวลาเช้า หวังจะอยู่

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๒. มหาโคสสังคสูตร

ด้วยวิหารสมาบัติใดในเวลาเที่ยง ก็อยู่ด้วยวิหารสมาบัตินั้นในเวลาเที่ยง หวังจะ
อยู่ด้วยวิหารสมาบัติใดในเวลาเย็น ก็อยู่ด้วยวิหารสมาบัตินั้นในเวลาเย็น หีบผ้า
ของพระราชาหรือราชมหากษัตริย์ซึ่งเต็มด้วยผ้าที่ย้อมเป็นสีต่าง ๆ พระราชาหรือ
ราชมหากษัตริย์นั้น หวังจะห่มผ้าคู่ใดในเวลาเช้า ก็ห่มผ้าคู่นั้นในเวลาเช้า หวังจะ
ห่มผ้าคู่ใดในเวลาเที่ยง ก็ห่มผ้าคู่นั้นในเวลาเที่ยง หวังจะห่มผ้าคู่ใดในเวลาเย็น ก็
ห่มผ้าคู่นั้นในเวลาเย็น แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน ทำจิตให้อยู่ใน
อำนาจ(ของตน)และไม่ยอมอยู่ในอำนาจของจิต เธอหวังจะอยู่ด้วยวิหารสมาบัติใด
ในเวลาเช้า ก็อยู่ด้วยวิหารสมาบัตินั้นในเวลาเช้า หวังจะอยู่ด้วยวิหารสมาบัติใดใน
เวลาเที่ยง ก็อยู่ด้วยวิหารสมาบัตินั้นในเวลาเที่ยง หวังจะอยู่ด้วยวิหารสมาบัติใด
ในเวลาเย็น ก็อยู่ด้วยวิหารสมาบัตินั้นในเวลาเย็น ท่านโมคคัลลานะ ปาโคสสังค-
สาลวันพึงงามด้วยภิกษุเช่นนี้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ โมคคัลลานะ สารีบุตรเมื่อตอบอย่าง
ถูกต้องก็ควรตอบตามนั้น ด้วยว่า สารีบุตรทำจิตให้อยู่ในอำนาจ(ของตน)และไม่
ยอมอยู่ในอำนาจของจิต เธอหวังจะอยู่ด้วยวิหารสมาบัติใดในเวลาเช้า ก็อยู่ด้วย
วิหารสมาบัตินั้นในเวลาเช้า หวังจะอยู่ด้วยวิหารสมาบัติใดในเวลาเที่ยง ก็อยู่ด้วย
วิหารสมาบัตินั้นในเวลาเที่ยง หวังจะอยู่ด้วยวิหารสมาบัติใดในเวลาเย็น ก็อยู่ด้วย
วิหารสมาบัตินั้นในเวลาเย็น”

ปางงามด้วยความเพียร

[๓๔๕] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า “คำของใครหนอเป็นสุภาษิต พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “สารีบุตร คำของเธอทั้งหมดเป็นสุภาษิตโดยเหตุ
นั้น ๆ แต่เธอทั้งหลายจงฟังคำของเรา หากมีคำถามว่า ‘ปาโคสสังคสาลวันจะพึง
งามด้วยภิกษุเช่นไร’ เราจักตอบว่า ‘สารีบุตร ภิกษุในธรรมวินัยนี้กลับจากบิณฑบาต

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลป็นณาสก [๔. มหามกวรรค]

๓. มหาโคपालสูตร

ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว นั่งคู้บัลลังก์^๑ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า^๒ ว่า
'จิตของเรายังไม่หมดความถือมั่น (และ)ไม่หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพียงใด
เราจักไม่ทำลายบัลลังก์นี้เพียงนั้น' สาริบุตร ปาโคสิงคสาละวันฟังงามด้วยภิกษุเช่นนี้"

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภษาชิตนี้แล้ว ท่านเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภษาชิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มหาโคสิงคสูตรที่ ๒ จบ

๓. มหาโคपालสูตร

ว่าด้วยคนเลี้ยงโค สูตรใหญ่

เหตุแห่งความไม่เจริญ^๓

[๓๔๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุ
ทั้งหลายมาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย" ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระ
ผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนีว่

"ภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการ เป็นผู้ไม่
สามารถเลี้ยงฝูงโคให้เจริญ ให้เพิ่มขึ้นได้

องค์ ๑๑ ประการ อะไรบ้าง

คือ นายโคบาลในโลกนี้

๑. ไม่รู้รูปโค	๒. ไม่ฉลาดในลักษณะโค
๓. ไม่กำจัดไขขวาง	๔. ไม่ปกปิดแผล

เชิงอรรถ :

^{๑-๒} ดูเชิงอรรถที่ ๒-๓ ข้อ ๑๐๗ (มหาสติปิฎกฐานสูตร) หน้า ๑๐๒ ในเล่มนี้

^๓ ดูเทียบ อง.เอภาทสก. (แปล) ๒๔/๑๗/๔๓๒-๔๓๘

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหามกวรรค]

๓. มหาโคपालสูตร

๕. ไม่สุมไฟ	๖. ไม่รู้ทำน้ำ
๗. ไม่รู้ว่าโคตีมน้ำแล้ว	๘. ไม่รู้ทาง
๙. ไม่ฉลาดในที่หากิน	๑๐. รีดนมไม่ให้เหลือ

๑๑. ไม่นุชาโคผู้^๑ทั้งหลายที่เป็นพ่อโค เป็นจำฝูง ด้วยการนุชาอย่างยิ่ง
นายโคบาลประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการนี้แล เป็นผู้ไม่สามารถจะเลี้ยง
ฝูงโคให้เจริญ ให้เพิ่มขึ้นได้ ฉะนั้นใด

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๑๑ ประการก็ฉะนั้นเหมือนกัน
เป็นผู้ไม่สามารถถึงความเจริญออกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้ได้

ธรรม ๑๑ ประการ ะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. ไม่รู้รูป	๒. ไม่ฉลาดในลักษณะ
๓. ไม่กำจัดไขขวาง	๔. ไม่ปกปิดแผล
๕. ไม่สุมไฟ	๖. ไม่รู้ทำน้ำ
๗. ไม่รู้ธรรมที่ตีมน้ำแล้ว	๘. ไม่รู้ทาง
๙. ไม่ฉลาดในโคจร	๑๐. รีดนมไม่ให้เหลือ

๑๑. ไม่นุชาภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ เป็นรัตต์ญญ เป็นผู้บวชนาน
เป็นสังฆมิตร เป็นสังฆปริณายก ด้วยการนุชาอย่างยิ่ง

[๓๔๗] ภิกษุไม่รู้รูป เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่รู้ชัดรูปอย่างใดอย่างหนึ่งตามความเป็นจริงว่า 'มหา-
ภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูตรูป ๔' ภิกษุเป็นผู้ไม่รู้รูป เป็นอย่างนี้แล

เชิงอรรถ :

- ^๑ ไม่นุชาโคผู้ หมายถึงไม่ให้อาหารอย่างดี ไม่ประดับด้วยของหอม ไม่คล้องพวงมาลัย ไม่สวมปลอกเงิน
ปลอกทองที่เขาของโคจำฝูง และในเวลากลางคืน ก็ไม่ติดไฟแล้วให้นอนใต้เพดานผ้า โคจำฝูงเมื่อไม่ได้รับ
การเอาใจใส่เช่นนั้น จึงไม่รักษา ไม่ป้องกันอันตรายให้แก่ฝูงโค (อง.เอกราชก.อ. ๓/๑๗/๓๗๒)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๓. มหาโคपालสูตร

ภิกษุไม่ฉลาดในลักษณะ^๑ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'คนพาลมีกรรมเป็นลักษณะ บัณฑิตมีกรรมเป็นลักษณะ' ภิกษุไม่ฉลาดในลักษณะ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุไม่กำจัดไช้ขวาง เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รับกามวิตกที่เกิดขึ้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป รับพยาบาทวิตกที่เกิดขึ้น ... รับวิหิงสาวิตกที่เกิดขึ้น ... รับบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเกิดขึ้นอีก ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป ภิกษุไม่กำจัดไช้ขวาง เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุไม่ปกปิดแผล เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เห็นรูปทางตาแล้วรวบถือ^๒ แยกถือ^๓ ไม่ปฏิบัติเพื่อสำรวมในจักขุนทรีย์ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็เป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคืออภิชฌาและโทมนัสครอบงำได้ ไม่รักษาจักขุนทรีย์ ไม่ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์ ฟังเสียงทางหู ... ดมกลิ่นทางจมูก ... ลิ้มรสทางลิ้น ... ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกาย ... รู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้วรวบถือ แยกถือ ไม่ปฏิบัติเพื่อสำรวมในมโนนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็เป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคืออภิชฌาและโทมนัสครอบงำได้ ไม่รักษามโนนทรีย์ ไม่ถึงความสำรวมในมโนนทรีย์ ภิกษุไม่ปกปิดแผล เป็นอย่างนี้แล

เชิงอรรถ :

- ^๑ **ไม่ฉลาดในลักษณะ** หมายถึงคนพาลและบัณฑิตมีกรรมเป็นเครื่องหมายเหมือนกัน แต่ต่างกันที่คนพาลมีอกุศลกรรมเป็นเครื่องหมาย บัณฑิตมีกุศลกรรมเป็นเครื่องหมาย (ม.ม.อ. ๒/๓๔๗/๑๖๙)
- ^๒ **รวบถือ** หมายถึงมองภาพด้านเดียว คือมองภาพรวมโดยเห็นเป็นหญิงหรือชาย เห็นว่ารูปสวย เสียงไพเราะ กลิ่นหอม รสอร่อย สัมผัสที่อ่อนนุ่ม เป็นอารมณ์ที่น่าปรารถนา ด้วยอำนาจจันทราคะ (อภิ.สง.อ. ๑๓๕๒/๔๕๖-๔๕๗)
- ^๓ **แยกถือ** หมายถึงมองภาพ ๒ ด้าน คือมองแยกแยะเป็นส่วน ๆ ไปด้วยอำนาจจกิลส เช่น เห็นมือเท้าว่าสวยหรือไม่สวย เห็นอาการยิ้มแย้ม หัวเราะ การพูด การเหลียวซ้ายแลขวาว่าน่ารักหรือไม่น่ารัก ถ้าเห็นว่าสวยน่ารักก็เกิดอภิชฌารมณ์ (อารมณ์ที่น่าปรารถนา) ถ้าเห็นว่าไม่สวย ไม่น่ารัก ก็เกิดอนิฏฐารมณ์ (อารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา) (อภิ.สง.อ. ๑๓๕๒/๔๕๖-๔๕๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๓๗๘ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหยมกวรรค]

๓. มหาโคपालสูตร

ภิกษุไม่สุมนไฟ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่แสดงธรรมตามที่ฟังมาแล้ว ตามที่เล่าเรียนมาแล้ว แก่คนอื่น ๆ โดยพิสดาร ภิกษุไม่สุมนไฟ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุไม่รู้ทำน้ำ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปหาภิกษุผู้เป็นพหูสูต ผู้เรียนจบคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกาตามเวลาสมควร ไม่สอบสวนได้ถามว่า “พุทฺธพจนฺนี้เป็นอย่างไร เนื้อความแห่งพุทฺธพจนฺนี้เป็นอย่างไร” ท่านผู้คงแก่เรียนเหล่านั้นไม่เปิดเผยธรรมที่ยังไม่ได้เปิดเผย ไม่ทำให้ง่ายซึ่งธรรมที่ยังไม่ทำให้ง่าย และไม่บรรเทาความสงสัยในธรรมที่น่าสงสัยหลายอย่างแก่ภิกษุนั้น ภิกษุไม่รู้ทำน้ำ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุไม่รู้ธรรมที่ติ่มแล้ว เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่ได้ความปลาบปลื้มอภรรรณ ไม่ได้ความปลาบปลื้มอภรรรณ ไม่ได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรมในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วซึ่งผู้อื่นแสดงอยู่ ภิกษุไม่รู้ธรรมที่ติ่มแล้ว เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุไม่รู้ทาง เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่รู้อริยมรรคมีองค์ ๘ ตามความเป็นจริง ภิกษุไม่รู้ทาง เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุไม่ฉลาดในโคจร เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่รู้ชัดสติปัญญา ๔ ประการตามความเป็นจริง^๑ ภิกษุไม่ฉลาดในโคจร เป็นอย่างนี้แล

เชิงอรรถ :

^๑ ไม่รู้สติปัญญา ๔ ตามความเป็นจริง ในที่นี้หมายถึงไม่รู้ว่ ‘สติปัญญาอย่างไหนเป็นโลกียะ อย่างไหนเป็นโลกุตตระ’ เมื่อไม่รู้ก็จะน้อมญาณของตนเข้าไปในฐานที่ละเอียด แล้วปักใจอยู่ในสติปัญญาที่เป็นโลกียะเท่านั้น จึงไม่สามารถให้สติปัญญาส่วนที่เป็นโลกุตตระเกิดขึ้นได้ (อง.เอกาทสก.อ. ๓/๑๗/๓๙๕)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๓. มหาโคपालสูตร

ภิกษุรีดนมไม่ให้เหลือ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่รู้จักประมาณเพื่อจะรับจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจฉัยเภสัชบริขารที่พวกคหบดีผู้มีศรัทธาปวารณานำไปถวายเฉพาะ ภิกษุ รีดนมไม่ให้เหลือ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุไม่บูชาภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู เป็นผู้บวชนาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่เข้าไปตั้งเมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตาดมโนกรรมทั้งต่อหน้าและลับหลังในเหล่าภิกษุผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู เป็นผู้บวชนาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก ภิกษุไม่บูชาภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู เป็นผู้บวชนาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๑ ประการนี้แล เป็นผู้ไม่สามารถถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้ได้

[๓๔๘] นายโคบาลประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการ เป็นผู้สามารถจะเลี้ยงฝูงโคให้เจริญ ให้เพิ่มขึ้นได้

องค์ ๑๑ ประการ อะไรบ้าง

คือ นายโคบาลในโลกนี้

๑. รู้รูปโค	๒. จลลาดในลักษณะโค
๓. กำจัดไขขวาง	๔. ปกปิดแผล
๕. สุมไฟ	๖. รู้ทำน้ำ
๗. รู้ว่าโคดื่มน้ำแล้ว	๘. รู้ทาง
๙. จลลาดในที่หากิน	๑๐. รีดนมไม่ให้เหลือ

๑๑. บูชาโคผู้ทั้งหลายที่เป็นพ่อโค เป็นจำฝูง ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง

นายโคบาลประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการนี้แล จึงเป็นผู้สามารถจะเลี้ยงฝูงโคให้เจริญ ให้เพิ่มขึ้นได้ จันใด

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหยมกวรรค]

๓. มหาโคपालสูตร

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๑๑ ประการ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน
เป็นผู้สามารถถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้ได้

ธรรม ๑๑ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. รู้รูปโค	๒. จลลาดในลักษณะ
๓. กำจัดไขขวาง	๔. ปกปิดแผล
๕. สุมไฟ	๖. รู้ทำน้ำ
๗. รู้ธรรมที่ติ่มแล้ว	๘. รู้ทาง
๙. จลลาดในโคจร	๑๐. รีดนมให้เหลือ

๑๑. บุษากิษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู เป็นผู้วชชาน เป็น
สังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง

[๓๔๙] **ภิกษुरूรูป** เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ชัดรูปอย่างใดอย่างหนึ่งตามความเป็นจริงว่า
'มหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูตรูป ๔' ภิกษुरूรูป เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุจลลาดในลักษณะ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'คนพาลมีกรรมเป็นลักษณะ
บัณฑิตมีกรรมเป็นลักษณะ' ภิกษุจลลาดในลักษณะ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุกำจัดไขขวาง เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่รับกามวิตกที่เกิดขึ้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด
ทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป ไม่รับพยาบาทวิตกที่เกิดขึ้น ... ไม่รับวิหิงสาวิตก
ที่เกิดขึ้น ... ไม่รับบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเกิดขึ้นอีก ละ บรรเทา ทำให้
สิ้นสุด ทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป ภิกษุกำจัดไขขวาง เป็นอย่างนี้แล

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๓. มหาโคपालสูตร

ภิกษุปกปิดแผล เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เห็นรูปทางตาแล้วไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ปฏิบัติเพื่อ
 สำรวมในจักขุนทรีย์ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็เป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคืออภิชฌา
 และโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษาจักขุนทรีย์ ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์ ฟังเสียง
 ทางหู ... ดมกลิ่นทางจมูก ... ลิ้มรสทางลิ้น ... ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกาย ...
 รู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้วไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ปฏิบัติเพื่อสำรวมในมโนนทรีย์
 ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็เป็นเหตุให้บาปอกุศลธรรมคืออภิชฌาและโทมนัสครอบงำได้
 จึงรักษามโนนทรีย์ ถึงความสำรวมในมโนนทรีย์ ภิกษุปกปิดแผลเป็นอย่างไรแล

ภิกษุสุมไฟ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้แสดงธรรมที่ฟังมาแล้ว ตามที่เล่าเรียนมาแล้วแก่คน
 อื่น ๆ โดยพิสดาร ภิกษุสุมไฟ เป็นอย่างไรแล

ภิกษุรู้ทำน้า เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปหาภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพหูสูต ผู้เรียนจบคัมภีร์
 ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกาตามเวลาสมควร สอบสวนได้ถามว่า “พุทธพจน์
 นี้เป็นอย่างไร เนื้อความแห่งพุทธพจน์นี้เป็นอย่างไร” ท่านผู้คงแก่เรียนเหล่านั้น
 ย่อมเปิดเผยธรรมที่ยังไม่ได้เปิดเผย ทำใ้ง่ายดายซึ่งธรรมที่ยังไม่ได้ทำใ้ง่ายดาย และ
 บรรเทาความสงสัยในธรรมที่น่าสงสัยหลายอย่างแก่ภิกษุนั้น ภิกษุรู้ทำน้า เป็น
 อย่างไรแล

ภิกษุรู้ธรรมที่ติ่มแล้ว เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้ความปลาบปลื้มยิ่งอรธ ได้ความปลาบปลื้ม
 อิงธรรม ได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรมในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วซึ่งผู้
 อื่นแสดงอยู่ ภิกษุรู้ธรรมที่ติ่มแล้ว เป็นอย่างไรแล

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหાયมกวรรค]

๓. มหาโคपालสูตร

ภิกษุรู้ทาง เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ปริยมรรคมีองค์ ๘ ตามความเป็นจริง ภิกษุรู้ทาง
เป็นอย่างไรแล

ภิกษุฉลาดในโคจร เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ชัดสติปัญญา ๔ ประการ ตามความเป็นจริง
ภิกษุฉลาดในโคจร เป็นอย่างไรแล

ภิกษุรีดนมให้เหลือ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักประมาณเพื่อจะรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ
คิลานปัจจัยเภสัชบริขารที่พวกคหบดีผู้มีศรัทธาปวารณานำไปถวายเฉพาะ ภิกษุ
รีดนมให้เหลือ เป็นอย่างไรแล

**ภิกษุเป็นผู้บูชาภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู เป็นผู้บวชนาน
เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เป็นอย่างไร**

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปตั้งเมตตาทายกรรม เมตตาวิกรรม เมตตา-
มโนกรรมทั้งต่อหน้าและลับหลังในเหล่าภิกษุผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู เป็นผู้บวชนาน
เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก ภิกษุบูชาภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู
เป็นผู้บวชนาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เป็น
อย่างไรแล

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๑๑ ประการนี้แล เป็นผู้สามารถ
ถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ในธรรมวินัยนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชม
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มหาโคपालสูตรที่ ๓ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนกวรรค]

๔. จุฬโคपालสูตร

๔. จุฬโคपालสูตร

ว่าด้วยคนเลี้ยงโค สูตรเล็ก

นายโคบาลผู้ไม่ฉลาด

[๓๕๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา เมืองอุกกเจลา
แคว้นวัชชี ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุ
ทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัส
เรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว นายโคบาลชาวแคว้นมคธ เป็นคนโง่มา
แต่กำเนิด ในสารทสมัยซึ่งเป็นเดือนท้ายแห่งฤดูฝน มิได้พิจารณาฝั่งนี้และฝั่งโน้น
แห่งแม่น้ำคงคา ต้อนฝูงโคให้ข้ามไปสู่ฝั่งเหนือของชาวแคว้นวิเทหะ ณ สถานที่
ที่มีไช้ท่า ครั้นนั้น ฝูงโคว่ายเข้าไปในวังน้ำวนกลางแม่น้ำคงคา ถึงความพินาศใน
แม่น้ำนั้น ช้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะนายโคบาลชาวแคว้นมคธนั้น เป็นคนโง่มาแต่
กำเนิด ในสารทสมัยซึ่งเป็นเดือนท้ายแห่งฤดูฝน มิได้พิจารณาฝั่งนี้และฝั่งโน้นแห่ง
แม่น้ำคงคา ต้อนฝูงโคให้ข้ามไปสู่ฝั่งเหนือของชาวแคว้นวิเทหะ ณ สถานที่ที่มีไช้ท่า
แม้ฉันท

ภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งก็ฉันทนั้นเหมือนกัน ไม่ฉลาด
ในโลกนี้ ไม่ฉลาดในโลกหน้า ไม่ฉลาดในธรรมอันเป็นที่อยู่แห่งมาร^๑ ไม่ฉลาด

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมอันเป็นที่อยู่แห่งมาร หมายถึงธรรมอันเป็นไปในภูมิ ๓ (ม.ม.อ. ๒/๓๕๐/๑๗๔) อีกนัยหนึ่ง หมายถึง
มาร ๕ จำพวก คือ (๑) กิเลสมาร (๒) ชันธมาร (๓) อภิสังขารมาร (๔) เทวปิตตมาร (๕) มัจจุมาร (ม.ม.ฐีกา
๒/๓๕๐/๒๔๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๓๘๔ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๔. จุฬโคपालสูตร

ในธรรมอันไม่เป็นที่อยู่แห่งมาร^๑ ไม่ฉลาดในธรรมอันเป็นที่อยู่แห่งมาร^๑ ไม่ฉลาด
ในธรรมอันไม่เป็นที่อยู่แห่งมาร^๑ คนเหล่าใดเข้าใจถ้อยคำของสมณะหรือพราหมณ์
เหล่านั้นว่าเป็นถ้อยคำที่ตนควรฟัง ควรเชื่อ ความเข้าใจของคนเหล่านั้นจักเป็นไป
เพื่อสิ่งที่มีใช้ประโยชน์ เพื่อความทุกข์ตลอดกาลนาน

นายโคบาลผู้ฉลาด

[๓๕๑] ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว นายโคบาลชาวแคว้นมคธ เป็น
คนฉลาดมาแต่กำเนิด ในสารทสมัยซึ่งเป็นเดือนท้ายแห่งฤดูฝน พิจารณาฝั่งนี้
และฝั่งโน้นแห่งแม่น้ำคงคา ต้อนฝูงโคให้ข้ามไปสู่ฝั่งเหนือของชาวแคว้นวิเทหะ ณ
สถานที่ที่เข่าทำ นายโคบาลนั้นต้อนเหล่าโคที่เป็นจำฝูงซึ่งเป็นผู้นำฝูงให้ข้ามไปก่อน
โคเหล่านั้นว่ายน้ำตัดกระแสแม่น้ำคงคาข้ามไปถึงฝั่งใต้โดยสวัสดิ์ จากนั้นจึงต้อนเหล่า
โคที่มีกำลังและโคที่ฝึกไวให้ข้ามไป โคเหล่านั้นว่ายน้ำตัดกระแสแม่น้ำคงคาข้ามไปถึง
ฝั่งใต้โดยสวัสดิ์ จากนั้นจึงต้อนเหล่าโคหนุ่มสาวให้ข้ามไป โคเหล่านั้นว่ายน้ำตัด
กระแสแม่น้ำคงคาข้ามไปถึงฝั่งใต้โดยสวัสดิ์ จากนั้นจึงต้อนเหล่าลูกโคที่มีกำลังน้อย
ให้ข้ามไป โคเหล่านั้นก็ว่ายน้ำตัดกระแสแม่น้ำคงคาข้ามไปถึงฝั่งใต้โดยสวัสดิ์

ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ลูกโคเล็กที่เกิดในวันนั้นลอยไปตามเสียงโค
ที่เป็นแม่ แม่ลูกโคนั้นก็ว่ายน้ำตัดกระแสแม่น้ำคงคาข้ามไปถึงฝั่งใต้โดยสวัสดิ์ ชื่อนั้น
เพราะเหตุไร เพราะนายโคบาลชาวแคว้นมคธนั้นเป็นคนฉลาดมาแต่กำเนิด ในสารท-
สมัยซึ่งเป็นเดือนท้ายแห่งฤดูฝน พิจารณาฝั่งนี้และฝั่งโน้นแห่งแม่น้ำคงคา ต้อนฝูงโค
ให้ข้ามไปสู่ฝั่งเหนือของชาวแคว้นวิเทหะ ณ สถานที่ที่เข่าทำ ฉันทิ สมณะหรือ
พราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งก็ฉันทิเหมือนกัน ฉลาดในโลกนี้ ฉลาดในโลกหน้า

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมอันไม่เป็นที่อยู่แห่งมาร หมายถึงโลกุตตรธรรม ๙ [คือ มรรค ๔ ผล ๕ นิพพาน ๑] (ม.ม.อ.
๒/๓๕๐/๑๗๔)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนกวรรค]

๔. จุฬโคपालสูตร

ฉลาดในเตภูมิกธรรมอันเป็นที่อยู่แห่งมาร ฉลาดในธรรมอันไม่เป็นที่อยู่แห่งมาร
ฉลาดในเตภูมิกธรรมอันเป็นที่อยู่แห่งมัจจุ ฉลาดในธรรมอันไม่เป็นที่อยู่แห่งมัจจุ
ชนเหล่าใดเข้าใจถ้อยคำของสมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นว่าเป็นถ้อยคำที่ตนควรฟัง
ควรเชื่อ ความเข้าใจของชนเหล่านั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขตลอดกาลนาน

ฝูงโคข้ามถึงฝั่งโดยสวัสดิ์

[๓๕๒] ภิกษุทั้งหลาย เหล่าโคผู้ที่เป็นจำฝูง เป็นผู้นำฝูงว่ายตัดกระแสแม่น้ำ
คงคาข้ามไปถึงฝั่งได้โดยสวัสดิ์ แม่น้ำในใจ ภิกษุทั้งหลายที่เป็นอรหันตชินาสพกัจฉันนั้น
เหมือนกัน อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว^๑ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว^๒ ปลงภาระได้แล้ว
บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว^๓ หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ ก็
ชื่อว่า ว่ายตัดกระแสสามารถข้ามไปถึงฝั่งได้โดยสวัสดิ์

เหล่าโคที่มีกำลังและโคที่ฝึกไว้ว่ายตัดกระแสแม่น้ำคงคาข้ามไปถึงฝั่งได้โดยสวัสดิ์
แม่น้ำในใจ ภิกษุทั้งหลายที่เป็นโอบปาติกะ ก็ฉนั้นเหมือนกัน เพราะโอรัมภาคีย-
สังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไปจึงปรินิพพานในพรหมโลกนั้น ไม่ต้องกลับมาจากโลก
นั้นอีก ก็ชื่อว่า ว่ายตัดกระแสสามารถข้ามไปถึงฝั่งได้โดยสวัสดิ์

เหล่าโคหนุ่มและโคสาวว่ายตัดกระแสแม่น้ำคงคาข้ามไปถึงฝั่งได้โดยสวัสดิ์
แม่น้ำในใจ ภิกษุทั้งหลายที่เป็นสกทาคามี ก็ฉนั้นเหมือนกัน เพราะสังโยชน์ ๓
ประการสิ้นไป (และ) เพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง จึงกลับมาสู่โลกนี้อีก
ครั้งเดียว ก็จะทำให้ดีที่สุดแห่งทุกชาติ ก็ชื่อว่า ว่ายตัดกระแสสามารถข้ามไปถึงฝั่งได้โดย
สวัสดิ์

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๘ (มูลปริยายสูตร) หน้า ๑๑ ในเล่มนี้

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๕๔ (ภยเกรวสูตร) หน้า ๔๓ ในเล่มนี้

^๓ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๘ (มูลปริยายสูตร) หน้า ๑๑ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๔. จุฬโคपालสูตร

เหล่าลูกโคที่มีกำลังน้อยว่ายตัดกระแสแม่น้ำคงคาข้ามไปถึงฝั่งได้โดยสวัสดิ
แม่จันได ภิภษุทั้งหลายที่เป็นโสดาบัน^๑ก็ฉันทันเหมือนกัน เพราะสังโยชน^๒ ๓
ประการสิ้นไป จึงไม่มีทางตกต่ำ^๓มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิ^๔ ในวันข้างหน้า
ก็ชื่อว่า วายตัดกระแสมารข้ามไปถึงฝั่งได้โดยสวัสดิ

ลูกโคเล็กที่เกิดในวันนั้นลอยไปตามเสียงโคที่เป็นแม่ วายตัดกระแสแม่น้ำคงคา
ข้ามไปถึงฝั่งได้โดยสวัสดิ แม่จันได ภิภษุทั้งหลายก็ฉันทันเหมือนกัน ที่เป็น
ธัมมานุสारी^๕ และที่เป็นสังฆานุสारी^๖ ก็ชื่อว่า จักวายตัดกระแสมารข้ามไปถึงฝั่งได้
โดยสวัสดิ

ภิภษุทั้งหลาย เราแลเป็นผู้ฉลาดในโลกนี้ ฉลาดในโลกหน้า ฉลาดใน
เดภุมิกธรรมอันเป็นที่อยู่แห่งมาร ฉลาดในธรรมอันไม่เป็นที่อยู่แห่งมาร ฉลาดใน
เดภุมิกธรรมอันเป็นที่อยู่แห่งมัจจุ ฉลาดในธรรมอันไม่เป็นที่อยู่แห่งมัจจุ ชนเหล่าใด
จักเข้าใจถ้อยคำของเรานั้นว่าเป็นถ้อยคำที่ตนควรฟัง ควรเชื่อ ความเข้าใจของชน
เหล่านั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขตลอดกาลนาน”

พระผู้มีพระภาคผู้พระสุตตศาสดา ครั้นตรัสเวรยาภรณ์ภาษิตนี้แล้ว จึงตรัส
คาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

เชิงอรรถ :

^{๑-๔} ดูเชิงอรรถที่ ๒-๓, ๑-๒ ข้อ ๖๗ (วัดอุปมสูตร) หน้า ๕๘-๕๙ ในเล่มนี้

^๕ **ธัมมานุสारी** หมายถึงผู้แล่นไปตามธรรม ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุโสดาปัตติผล มีปัญญาแก่กล้า บรรลุผล
แล้วกลายเป็นทิวฐิปัตตะ(ผู้บรรลุธรรมด้วยความเห็นถูกต้อง) (อง.ทุก.อ. ๒/๔๙/๕๕, อง.สตตก.อ.
๓/๑๔/๑๖๒, ม.ม.อ. ๒/๓๕๒/๑๗๕)

^๖ **สังฆานุสारी** คือ ผู้แล่นไปตามศรัทธาท่านผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุโสดาปัตติผลมีสังฆาแก่กล้า บรรลุผลแล้ว
กลายเป็นสังฆาวิมุต(ผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา) เรียกว่า มัคคสมังคิบุคคลขั้นต้น (ปฐมมัคคสมังคิ) หรือ
ผู้พร้อมด้วยโสดาปัตติมรรค (อง.ทุก.อ. ๒/๔๙/๕๕, อง.สตตก.อ. ๓/๑๔/๑๖๒, ม.ม.อ. ๒/๓๕๒/๑๗๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๓๘๗ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนกวรรค]

๕. จุฬีสัจจกสูตร

“โลกนี้และโลกหน้าตถาคตผู้รู้ได้ประกาศไว้ดีแล้ว
 ตถาคตผู้ตรัสรู้เอง ทราบชัดโลกทั้งปวงทั้งที่มารไปถึงได้
 และที่มัจจราชไปถึงไม่ได้ ด้วยความรู้ยิ่ง
 จึงได้เปิดประตูแห่งอมตะ^๑
 เพื่อให้ถึงนิพพานอันเป็นแดนเกษม
 กระแสแห่งมารผู้มีใจบาปตถาคตตัดได้แล้ว
 กำจัดได้แล้ว กำราบได้แล้ว
 ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มากด้วยความปราโมทย์
 ปรรณานาธรรมอันเป็นแดนเกษม^๒เถิด”

จุฬโคपालสูตรที่ ๔ จบ

๕. จุฬีสัจจกสูตร

ว่าด้วยสัจจกะ นิครนกบุตร สูตรเล็ก

อนุสาสนีของพระพุทธเจ้า

[๓๕๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลापามหาวัน เขตกรุงเวสาลี
 ในสมัยนั้น สัจจกะ นิครนกบุตรอาศัยอยู่ในกรุงเวสาลี เป็นนักโต้วาทะ พุดยกตน
 ว่าเป็นบัณฑิต ชนจำนวนมากยกย่องว่าเป็นผู้มีลัทธิตี เขากล่าวปราศรัยในที่ชุมนุมชน
 ในกรุงเวสาลีอย่างนี้ว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ประตูแห่งอมตะ หมายถึงอริยมรรค (ม.ม.อ. ๒/๓๕๒/๑๗๕)

^๒ ธรรมอันเป็นแดนเกษม หมายถึงอรหัตตผล (ม.ม.อ. ๒/๓๕๒/๑๗๕)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายมกวรรค]

๕. จุฬาลงกสูตร

“สมณะหรือพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าของหมู่บ้าน เป็นคณาจารย์ ผู้ปฏิบัติญาณ
ว่าเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อได้ตอบวาทะกับเรา แล้วจะไม่ฟังประหม่า
ไม่สะทกสะท้าน ไม่หวั่นไหว ไม่มีเหงื่อไหลจากรักแค้น เราไม่เห็นเลยแม้แต่คนเดียว
หากเราโต้ตอบวาทะกับคนเสาะที่ไม่มีจิตใจ แม้นั้นเสาะนั้นโต้ตอบวาทะกับเรา ก็ต้อง
ประหม่า สะทกสะท้าน หวั่นไหว ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงมนุษย์เลย”

ครั้นในเวลาเช้า ท่านพระอัสสชิครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไป
บิณฑบาตยังกรุงเวสาลี สัจจะ นิครนถบุตรเดินเที่ยวเล่นอยู่ในกรุงเวสาลีได้เห็น
ท่านพระอัสสชิเดินอยู่แต่ไกล จึงเข้าไปหา ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ
พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้ถามว่า “ท่านพระอัสสชิ พระ
สมณโคดมแนะนำพวกสาวกอย่างไร และคำสั่งสอนของพระสมณโคดมที่เป็นไปใน
พวกสาวกโดยส่วนมากเป็นอย่างไร”

ท่านพระอัสสชิตอบว่า “อัคริเวสสนะ พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำสาวก
ทั้งหลายอย่างนี้ และคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคที่เป็นไปในสาวกทั้งหลายโดย
ส่วนมากเป็นอย่างนี้ว่า ‘รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารทั้งหลาย
ไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง รูปไม่ใช่อัตตา เวทนาไม่ใช่อัตตา สัญญาไม่ใช่อัตตา
สังขารทั้งหลายไม่ใช่อัตตา วิญญาณไม่ใช่อัตตา สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่อัตตา
ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่อัตตา’ พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำสาวกทั้งหลายอย่างนี้
และคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคที่เป็นไปในสาวกทั้งหลาย โดยส่วนมากเป็นอย่างนี้”

สัจจะ นิครนถบุตรกล่าวว่า “ท่านพระอัสสชิ ข้าพเจ้าได้ฟังว่าพระสมณโคดม
มีวาทะอย่างนี้ ชื่อว่าฟังเรื่องที่ผิด ทำอย่างไร ข้าพเจ้าจึงจะพบพระสมณโคดมนั้น
และสนทนากันสักครั้ง ทำอย่างไร ข้าพเจ้าจึงจะปลดเปลื้องพระสมณโคดมจาก
ทิวลิปัวนั้นได้”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก [๔. มหાયมกวรรค]

๕. จุฬีสัจจกสูตร

สัจจกะ นิครนถบุตรชวนเจ้าลิจฉวีไปฟังการโต้วาทะ

[๓๕๔] สมัยนั้น เจ้าลิจฉวีประมาณ ๕๐๐ พระองค์ ทรงประชุมกันอยู่ในหอประชุมด้วยกรณียกิจบางอย่าง ครั้นนั้น สัจจกะ นิครนถบุตรเข้าไปหาเจ้าลิจฉวีเหล่านั้น แล้วได้กล่าวกับเจ้าลิจฉวีเหล่านั้นอย่างนี้ว่า

“ขอเจ้าลิจฉวีทั้งหลายจงไปด้วยกัน ขอเจ้าลิจฉวีทั้งหลายจงไปด้วยกัน วันนี้ ข้าพเจ้าจักสนทนากับพระสมณโคดม ถ้าพระสมณโคดมจักยืนยันตามคำที่ พระอัสสชิซึ่งเป็นพระสาวกรูปหนึ่งที่มีชื่อเสียงยืนยันแล้วแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักจุดกระชากลากพระสมณโคดมไปมาด้วยคำต่อคำ ให้เป็นเหมือนบุรุษผู้มีกำลังจับแกะมีขนยาวที่ขนแล้วจุดกระชากลากไปมาจะนั้น หรือให้เป็นเหมือนคนงานในโรงสุราซึ่งกำลังวางเสื่อลำแพนสำหรับรองแ่งสุราผืนใหญ่ในห้วงน้ำลึกแล้วจับที่มุมลากฟาดไปฟาดมาจะนั้น ข้าพเจ้าจักสลดพิศพาดพระสมณโคดมด้วยคำต่อคำ ให้เป็นเหมือนบุรุษผู้มีกำลังซึ่งเป็นนักเลงจับถั่วยที่หูแล้วสลดพิศพาดไปมาจะนั้น ข้าพเจ้าจักเล่นงานพระสมณโคดมเหมือนนักกีฬาเล่นกีฬาชักป่าน ให้เป็นเหมือนช้างที่มีวัยล่วง ๖๐ ปี ลงสู่สระโบกขรณีที่มีน้ำลึกแล้วเล่นกีฬาชักป่านจะนั้น ขอเจ้าลิจฉวีทั้งหลายจงไปด้วยกัน ขอเจ้าลิจฉวีทั้งหลายจงไปด้วยกัน วันนี้ ข้าพเจ้าจักสนทนากับพระสมณโคดม”

บรรดาเจ้าลิจฉวีเหล่านั้น บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า “พระสมณโคดมจักกล่าวแย้งถ้อยคำของท่านสัจจกะได้อย่างไร ที่แท้ ท่านสัจจกะกลับจะกล่าวแย้งถ้อยคำของพระสมณโคดม”

บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านสัจจกะเป็นอะไร จึงกล่าวแย้งพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคได้ ที่แท้ พระผู้มีพระภาคกลับจะทรงกล่าวแย้งถ้อยคำของท่านสัจจกะ”

ครั้งนั้น สัจจกะ นิครนถบุตรมีเจ้าลิจฉวีประมาณ ๕๐๐ พระองค์ห้อมล้อมได้เข้าไปยังกุฎาคารศาลापามหาวัน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก์ [๔. มหાયมกวรรค]

๕. จุฬาลงกสูตร

[๓๕๕] สมัยนั้น ภิกษุจำนวนมากกำลังจงกรมอยู่ ณ ที่กลางแจ้ง ครั้งนั้น สัจจกะ นิครนถบุตรเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นถึงที่จงกรมแล้วถามว่า “ท่านผู้เจริญ บัดนี้ พระสมณโคดมอยู่ ณ ที่ไหน พวกข้าพเจ้าปรารถนาจะพบพระสมณโคดม พระองค์นั้น”

ภิกษุเหล่านั้นจึงตอบว่า “อัคคีเวสสนะ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเสด็จเข้าไปสู่ป่ามหารวันประทับพักกลางวันโคนต้นไม้แห่งหนึ่ง”

ลำดับนั้น สัจจกะ นิครนถบุตรพร้อมด้วยเจ้าลิจจวีจำนวนมากเข้าไปสู่ป่ามหารวัน ถึงที่ที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ แล้วทูลสนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร แม้เจ้าลิจจวีเหล่านั้น บางพวกถวายอภิวัตแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร บางพวกทูลปราศรัยแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกประนมมือ แล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกประกาศชื่อและโคตรของตน ในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกก็นั่งนิ่งอยู่ ณ ที่สมควร

ปัญหาของสัจจกะ นิครนถบุตร

[๓๕๖] สัจจกะ นิครนถบุตรครั้งนั่งแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าพเจ้าขอถามท่านพระโคตมสักหน่อยหนึ่ง ถ้าท่านพระโคตมจะเปิดโอกาสที่จะตอบปัญหาแก่ข้าพเจ้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อัคคีเวสสนะ ท่านประสงค์จะถามปัญหาใด ก็ถามเถิด”

“ท่านพระโคตมแนะนำพวกสาวกอย่างไร คำสั่งสอนของท่านพระโคตมที่เป็นไปในพระสาวกทั้งหลาย โดยส่วนมากเป็นอย่างไร”

“เราแนะนำสาวกทั้งหลายอย่างนี้ และคำสั่งสอนของเราที่เป็นไปในสาวกทั้งหลายโดยส่วนมากเป็นอย่างไรว่า ‘รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง รูปไม่ใช่อัตตา เวทนาไม่ใช่อัตตา สัญญาไม่ใช่อัตตา สังขารทั้งหลายไม่ใช่อัตตา วิญญาณไม่ใช่อัตตา สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่อัตตา ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่อัตตา’ เราแนะนำสาวกทั้งหลายอย่างนี้ และคำสั่งสอนของเราที่เป็นไปในสาวกทั้งหลายโดยส่วนมากเป็นอย่างไร”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนกวรรค]

๕. จุฬีสัจจกสูตร

“ท่านพระโคตม ขอให้ข้าพเจ้าแสดงอุปมาถวาย”

“ขอเชิญท่านแสดงอุปมาเถิด”

“ท่านพระโคตม พืชพันธุ์ไม้เหล่าใดเหล่าหนึ่งถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ พืชพันธุ์ไม้นั้นทั้งหมดต้องอาศัยแผ่นดิน อยู่ในแผ่นดิน จึงถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ได้ หรือการงานอย่างใดอย่างหนึ่งที่บุคคลต้องทำด้วยกำลัง การงานเหล่านั้นทั้งหมดบุคคลต้องอาศัยแผ่นดิน ต้องอยู่บนแผ่นดินจึงทำได้ แม้ฉันทบุรุษบุคคลนี้ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน มีรูปเป็นอัตตา มีเวทนาเป็นอัตตา มีสัญญาเป็นอัตตา มีสังขารเป็นอัตตา มีวิญญาณเป็นอัตตา ต้องดำรงอยู่ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จึงจะประสบบุญหรือบาปได้”

“อัคคีเวสสนะ ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า ‘รูปเป็นอัตตาของเรา เวทนาเป็นอัตตาของเรา สัญญาเป็นอัตตาของเรา สังขารทั้งหลายเป็นอัตตาของเรา วิญญาณเป็นอัตตาของเรามีใช่หรือ’”

“ท่านพระโคตม ข้าพเจ้ากล่าวอย่างนั้นจริง และหมู่ชนเป็นอันมากก็กล่าวอย่างนั้นว่า ‘รูปเป็นอัตตาของเรา เวทนาเป็นอัตตาของเรา สัญญาเป็นอัตตาของเรา สังขารทั้งหลายเป็นอัตตาของเรา วิญญาณเป็นอัตตาของเรามีใช่หรือ’”

“อัคคีเวสสนะ หมู่ชนเป็นอันมากจักช่วยอะไรท่านได้ เชิญท่านยืนยันคำของท่านเถิด”

“ท่านพระโคตม เป็นความจริง ข้าพเจ้ากล่าวอย่างนี้ว่า ‘รูปเป็นอัตตาของเรา เวทนาเป็นอัตตาของเรา สัญญาเป็นอัตตาของเรา สังขารทั้งหลายเป็นอัตตาของเรา วิญญาณเป็นอัตตาของเรา’”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก [๔. มหายมกวรรค]

๕. จุฬาลงกสูตร

ทรงย้อนถามสัจจะ นิครนถบุตรด้วยอุปมา

[๓๕๗] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อัคริเวสสนะ ถ้าอย่างนั้น เราจักสอบถามท่านในข้อนี้แล ท่านเห็นควรอย่างไร ท่านควรตอบอย่างนั้น ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร พระราชามหากษัตริย์ผู้ได้รับมูรธาภิเษก^๑แล้ว เช่นพระเจ้าปเสนทิโกศล หรือพระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตรแห่งแคว้นมคธ มีอำนาจที่จะฆ่าคนที่ควรฆ่า ริมสมบัติคนที่ควรริบ เนรเทศคนที่ควรเนรเทศ ในพระราชอาณาเขตของพระองค์ มิใช่หรือ”

สัจจะ นิครนถบุตรกราบทูลว่า “ท่านพระโคตม พระราชามหากษัตริย์ผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว เช่นพระเจ้าปเสนทิโกศลหรือพระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตรแห่งแคว้นมคธ มีอำนาจที่จะฆ่าคนที่ควรฆ่า ริมสมบัติคนที่ควรริบ เนรเทศคนที่ควรเนรเทศ ในพระราชอาณาเขตของพระองค์ แม้แต่คณะผู้ปกครองเหล่านี้ คือ เจ้าวัชชี เจ้ามัลลาก็มีอำนาจที่จะฆ่าคนที่ควรฆ่า ริมสมบัติคนที่ควรริบ เนรเทศคนที่ควรเนรเทศ ในพระราชอาณาเขตของพระองค์ ทำไมพระราชามหากษัตริย์ผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว เช่นพระเจ้าปเสนทิโกศลหรือพระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตรแห่งแคว้นมคธจะไม่มีอำนาจเล่า พระราชามหากษัตริย์ผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้วนั้น ต้องมีอำนาจแน่ และควรจะมีอำนาจ”

“อัคริเวสสนะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ข้อที่ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า ‘รูปเป็นอัตตาของเรา’ นั้น ท่านมีอำนาจในรูปนั้นว่า ‘รูปของเราจึงเป็นอย่างนั้นเกิดอย่าได้เป็นอย่างนี้เลยหรือ’”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามอย่างนี้แล้ว สัจจะ นิครนถบุตรก็นิ่งเสีย พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับสัจจะ นิครนถบุตรเป็นครั้งที่ ๒ ว่า “อัคริเวสสนะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ข้อที่ท่านกล่าวว่า ‘รูปเป็นอัตตาของเรา’ นั้น ท่านมีอำนาจในรูปนั้นว่า ‘รูปของเราจึงเป็นอย่างนั้นเกิด อย่าได้เป็นอย่างนี้เลย’ หรือ”

เชิงอรรถ :

^๑ มูรธาภิเษก ในที่นี้หมายถึงพิธีหลังนารตพระเคียรในการพระราชพิธีราชาภิเษก (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ หน้า ๖๕๔)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลป็นณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๕. จุฬาลงกสูตร

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามอย่างนี้แล้ว สัจจะ นิครนถบุตรก็นิ่งเป็นครั้งที่ ๒ ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสกับสัจจะ นิครนถบุตรว่า "อัคคิเวสสนะ บัดนี้ ท่านจงตอบ ไม่ใช่เวลาที่ท่านจะนิ่ง ผู้ใดถูกตถาคตถามปัญหาที่ชอบแก่เหตุถึง ๓ ครั้งแล้วไม่ตอบ ศีรษะของผู้นั้นจะแตกเป็น ๗ เสียงในที่นั่งนั้นเอง"

ขณะนั้น ยักษ์ชวชिरปาณ^๑ถือกระบองเพชรมีไฟลุกโชติช่วงยืนอยู่ในอากาศ เบื้องบนสัจจะ นิครนถบุตรคิดว่า

"หากสัจจะ นิครนถบุตรนี้ถูกพระผู้มีพระภาคตรัสถามปัญหาอันชอบธรรม ถึง ๓ ครั้งแต่ไม่ยอมตอบ เราจะทุบศีรษะของเขาให้แตกเป็น ๗ เสียง ณ ที่นี้แล"

พระผู้มีพระภาคกับสัจจะ นิครนถบุตรเท่านั้นที่มองเห็นยักษ์ชวชिरปาณนั้น ในทันใดนั้น สัจจะ นิครนถบุตรตกใจกลัวจนขนพองสยองเกล้า แสวงหาพระผู้มีพระภาคเป็นที่ต้านทาน เป็นที่ป้องกัน เป็นที่พึ่ง ได้กราบทูลว่า "พระโคตมผู้เจริญ ของทรงถามเถิด ข้าพเจ้าจะตอบ ณ บัดนี้"

หลักไตรลักษณ์

[๓๕๘] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า "อัคคิเวสสนะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ข้อที่ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า 'รูปเป็นอัตตาของเรา' ท่านมีอำนาจในรูปนั้นว่า 'รูปของเราจึงเป็นอย่างนั้นเกิด อยาได้เป็นอย่างนี้เลยหรือ'"

สัจจะ นิครนถบุตรทูลตอบว่า "ข้อนีมิได้เป็นดังนั้น พระโคตมผู้เจริญ"

"ท่านจงมนสิการ^๒เกิด ครั้นมนสิการแล้วจึงตอบ เพราะคำหลังกับคำก่อน หรือคำก่อนกับคำหลังของท่านไม่ตรงกัน ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ข้อที่ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า 'เวทนาเป็นอัตตาของเรา' ท่านมีอำนาจในเวทนานั้นว่า 'เวทนาของเราจึงเป็นอย่างนั้นเกิด อยาได้เป็นอย่างนี้เลยหรือ'"

เชิงอรรถ :

^๑ ยักษ์ชวชिरปาณ ในที่นี้หมายถึงท้าวสักกเทวราช (ม.ม.อ. ๒/๓๕๗/๑๘๕)

^๒ มนสิการ ในที่นี้หมายถึงการพิจารณาไตรตรองแล้วทรงจำไว้ในใจ (ม.ม.อ. ๒/๓๕๘/๑๘๖)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก [๔. มหายนกวรรค]

๕. จุฬาลงกสูตร

“ข้อนี้มีได้เป็นดั่งนั้น พระโคตมผู้เจริญ”

“ท่านจงมนสิการเถิด ครั้นมนสิการแล้วจึงตอบ เพราะคำหลังกับคำก่อน หรือคำก่อนกับคำหลังของท่านไม่ตรงกัน ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ข้อที่ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า ‘สัญญาเป็นอัตตาของเรา’ ท่านมีอำนาจในสัญญานั้นว่า ‘สัญญาของเราจึงเป็นอย่างนั้นเถิด อย่าได้เป็นอย่างนี้เลยหรือ’”

“ข้อนี้มีได้เป็นดั่งนั้น พระโคตมผู้เจริญ”

“ท่านจงมนสิการเถิด ครั้นมนสิการแล้วจึงตอบ เพราะคำหลังกับคำก่อน หรือคำก่อนกับคำหลังของท่านไม่ตรงกัน ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ข้อที่ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า ‘สังขารทั้งหลายเป็นอัตตาของเรา’ ท่านมีอำนาจในสังขารทั้งหลายเหล่านั้นว่า ‘สังขารทั้งหลายของเราจึงเป็นอย่างนั้นเถิด อย่าได้เป็นอย่างนี้เลยหรือ’”

“ข้อนี้มีได้เป็นดั่งนั้น พระโคตมผู้เจริญ”

“ท่านจงมนสิการเถิด ครั้นมนสิการแล้วจึงตอบ เพราะคำหลังกับคำก่อน หรือคำก่อนกับคำหลังของท่านไม่ตรงกัน ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ข้อที่ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า ‘วิญญาณเป็นอัตตาของเรา’ ท่านมีอำนาจในวิญญาณนั้นว่า ‘วิญญาณของเราจึงเป็นอย่างนั้นเถิด อย่าได้เป็นอย่างนี้เลยหรือ’”

“ข้อนี้มีได้เป็นดั่งนั้น พระโคตมผู้เจริญ”

“ท่านจงมนสิการเถิด ครั้นมนสิการแล้วจึงตอบ เพราะคำหลังกับคำก่อน หรือคำก่อนกับคำหลังของท่านไม่ตรงกัน ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร รูป เทียงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระโคตมผู้เจริญ”

“สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระโคตมผู้เจริญ”

“สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา’”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายมกวรรค]

๕. จุฬสังคจกสูตร

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระโคตมผู้เจริญ”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขารทั้งหลาย ฯลฯ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร วิญญูณ เทียง หรือไม่เทียง”

“ไม่เทียง พระโคตมผู้เจริญ”

“สิ่งใดไม่เทียง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระโคตมผู้เจริญ”

“สิ่งใดไม่เทียง เป็นทุกข์ มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา’”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระโคตมผู้เจริญ”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ผู้ใดติดทุกข์ เข้าถึงทุกข์แล้ว กล้ากลืนทุกข์แล้ว ยังพิจารณาเห็นทุกข์ว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา’ ผู้นั้นกำหนดรู้ทุกข์ได้เอง หรือจะทำทุกข์ให้สิ้นไปแล้วจึงอยู่ มีบ้างหรือ”

“จะพึงมีได้อย่างไร ข้อนี้มีไม่ได้เลย พระโคตมผู้เจริญ”

“อัคคิเวสสนะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร เมื่อเป็นอย่างนี้ ท่านติดทุกข์ เข้าถึงทุกข์แล้ว กล้ากลืนทุกข์แล้ว ยังพิจารณาเห็นทุกข์ว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรามีใช่หรือ’”

“จะไม่มีอย่างไรได้ ข้อนี้ต้องเป็นดังนั้น พระโคตมผู้เจริญ”

สังคกะ นิครนถบุตรยอมจำนน

[๓๕๙] “อัคคิเวสสนะ บุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ เที้ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้ ถูเอาฝิ่งที่คมเข้าไปสูกป่า เขาเห็นต้นกล้วยใหญ่ต้นหนึ่งในป่า มีต้นตรง กำลังรุ่ม ยังไม่ออกปลี เขาจึงตัดต้นกล้วยนั้นที่โคนต้น แล้วตัดยอด ลิดใบออก เขาไม่พบแม้แต่กระพี้ แล้วจะพบแก่นได้จากที่ไหน แม้ฉันใด ท่านก็ฉันนั้นเหมือนกัน ถูกเรา ชักใช้ ไล่เสียด สอบสวนในถ้อยคำของตนเอง ก็เปล่า ว่าง แพ้ไปเอง ท่านได้กล่าว

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายมกวรรค]

๕. จุฬสังกาสสูตร

ปราศรัยนี้ในที่ชุมชนในกรุงเวสาลีว่า 'สมณะหรือพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าของหมู่ เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ ที่ปฏิญาณตนว่าเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า โต้ตอบวาทีกับ เราแล้วจะไม่พึงประหมา ไม่สะทกสะท้าน ไม่หวั่นไหว ไม่มีเหงื่อไหลจากรักแระ เราไม่เห็นเลยแม้แต่คนเดียว หากเราโต้ตอบวาทีกับต้นเสาที่ไม่มีจิตใจ แม้เสานั้น โต้ตอบวาทีกับเรา ก็ต้องประหมา สะทกสะท้าน หวั่นไหว ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึง มนุษย์เลย'

อัคคีเวสสณะ หยาดเหงื่อของท่านบางหยาด หยดจากหน้าผากลงไปยัง ผ้าหมแล้วตกลงที่พื้น ส่วนหยาดเหงื่อในกายของเราในบัดนี้ไม่มีเลย"

ดังนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงเปิดพระวรกายอันมีพระฉวีวรรณดุจทองคำในที่ ชุมชนนั้น

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สัจจกะ นิครนถบุตรถึงกับนั่งนิ่ง เก้อเขิน คอดก ก้มหน้า ชบเซา หมดปฐิภาณ

[๓๖๐] ครั้นนั้น เจ้าลิจจวีรนามว่าทุมมุขะเห็นว่า สัจจกะ นิครนถบุตรนั่งนิ่ง เก้อเขิน คอดก ก้มหน้า ชบเซา หมดปฐิภาณ จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า "ท่านพระโคตม ขอให้ข้าพเจ้าแสดงอุปมาถวาย"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ทุมมุขะ ขอเชิญท่านแสดงอุปมาเถิด"

เจ้าลิจจวีรนั้นกราบทูลว่า "ในที่ใกล้บ้านหรือนิคม มีสระโบกขรณีอยู่สระหนึ่ง ในสระนั้นมีปูอยู่ตัวหนึ่ง พวกเด็กชายหญิงเป็นจำนวนมากออกจากบ้านหรือนิคมนั้น ไปถึงสระโบกขรณินั้นแล้วก็ลงไปจับปูขึ้นจากน้ำ วางไว้บนบก ปูนั้นส่ายก้ามไปทางใด เด็กเหล่านั้นก็คอยต่อย ดี ทบก้ามปูนั้นด้วยไม้บ้าง ด้วยกระเบื้องบ้าง เมื่อปูนั้น ก้ามหักหมดแล้ว ก็ไม่อาจลงสู่สระโบกขรณินั้นเหมือนก่อนได้ แม้ฉันใด ทิฐฐิที่เป็น เสี้ยนหนาม ที่เข้าใจผิด และที่กวัดแกว่งบางอย่างของสัจจกะ นิครนถบุตร ถูกพระองค์ หัก โคน ลบ ล้างเสียแล้ว บัดนี้ สัจจกะ นิครนถบุตรก็จะไม่มาใกล้พระองค์เพื่อ โต้ว่าท้ออีก ฉันนั้นเหมือนกัน"

เมื่อเจ้าลิจจวีรนามว่าทุมมุขะกล่าวอย่างนี้แล้ว สัจจกะ นิครนถบุตรจึงพูดว่า "เจ้าทุมมุขะ ท่านหยุดเถิด หยุดเถิด ท่านพูดมากนัก ข้าพเจ้าไม่ได้พูดกับท่าน ข้าพเจ้าพูดกับท่านพระโคตมต่างหาก"

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก [๔. มหાયมกวรรค]

๕. จุฬาสัจจกสูตร

พระสาวกผู้ปฏิบัติตามคำสอน

[๓๖๑] (สัจจกะ นิครนถบุตร) ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้วก็กราบทูลว่า “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ คำพูดนี้เป็นของข้าพเจ้าและของพวกสมณพราหมณ์เหล่าอื่นหยุดไว้ก่อน ถ้อยคำนั้นอาจเป็นแต่คำเพ้อเจ้อ พูดเพ้อกันไป

ด้วยเหตุเพียงเท่าไร สาวกของท่านพระโคตมจึงชื่อว่าเป็นผู้ทำตามคำสอน ทำถูกต้องโอวาท หมดความสงสัย ไม่มีคำถามใด ๆ มีความแจ่มแจ้ง ไม่ต้องเชื่อใครอีกในคำสอนของศาสดา(ของตน)”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อัคคิเวสสนะ สาวกของเราในธรรมวินัยนี้ เห็นเบญจขันธ์นั้นทั้งหมด คือ รูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม ตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า ‘นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา’ เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ... สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ... สังขารอย่างใดอย่างหนึ่ง ...

วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม ตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า ‘นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา’ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล สาวกของเราจึงชื่อว่าเป็นผู้ทำตามคำสั่งสอน ทำถูกต้องตามโอวาท หมดความสงสัย ไม่มีคำถามใด ๆ มีความแจ่มแจ้ง ไม่ต้องเชื่อใครอีกในคำสอนของศาสดา(ของตน)”

“ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร ภิกษุชื่อว่าเป็นพระอรหันตชินาสพอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ”

“อัคคิเวสสนะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นเบญจขันธ์นั้นทั้งหมด คือ รูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม ตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า ‘นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา’ เห็นเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ... เห็นสัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ... เห็นสังขารอย่างใดอย่างหนึ่ง

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหามกวรรค]

๕. จุฬสังกาสุต

... เห็นวิญญานอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม ตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า 'นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา' จึงหลุดพ้นแล้วเพราะไม่ถือมั่น ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล ภิกษุชื่อว่าเป็นอรหันตชีนาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วอย่างนี้แล ประกอบด้วยคุณอันยอดเยี่ยม ๓ ประการ คือ

๑. ความเห็นอันยอดเยี่ยม
๒. ข้อปฏิบัติอันยอดเยี่ยม
๓. ความหลุดพ้นอันยอดเยี่ยม

เมื่อมีจิตหลุดพ้นแล้วอย่างนี้ย่อมสักการะ เคารพ นับถือ บูชาตถาคตว่า 'พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสรู้แล้ว^๑ ทรงแสดงธรรมเพื่อให้ตรัสรู้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงฝึกพระองค์แล้ว^๒ ทรงแสดงธรรมเพื่อฝึกตน พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงสงบแล้ว^๓ ทรงแสดงธรรมเพื่อความสงบ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงข้ามพ้นแล้ว^๔ ทรงแสดงธรรมเพื่อให้ข้ามพ้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นปรินิพพานแล้ว ทรงแสดงธรรมเพื่อปรินิพพาน"

สังกะ นิครนถบุตรถวายภัตตาหาร

[๓๖๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สังกะ นิครนถบุตรได้กราบทูลว่า "ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นคนคอยกำจัดคนอื่น เป็นคนคะนองวาทะ ได้เข้าใจพระดำรัสของท่านพระโคตมว่า 'ตนสามารถถูกรานได้ด้วยถ้อยคำของตน' นุชมาปะทะข้างซบมันเข้าก็ดี พบกองไฟที่กำลังลุกโชนก็ดี พบงูพิษที่มีพิษร้ายก็ดี ยังพอเอาตัวรอดได้บ้าง แต่พอมานพบท่านพระโคตมเข้าแล้ว ไม่มีใครเอาตัวรอดได้เลย ข้าพเจ้าเป็นคนคอยกำจัดคนอื่น เป็นคนคะนองวาทะ ได้เข้าใจ

เชิงอรรถ :

^๑ **ตรัสรู้** หมายถึงตรัสรู้อย่างสัง ๔ ประการ (ม.ม.อ. ๒/๓๖๑/๑๘๙)

^๒ **ฝึกพระองค์** หมายถึงปราศจากกิเลส (ม.ม.อ. ๒/๓๖๑/๑๘๙, ม.ม.ฎีกา ๒/๓๖๑/๒๕๕)

^๓ **สงบ** หมายถึงสงบระงับกิเลสทั้งปวงได้ (ม.ม.อ. ๒/๓๖๑/๑๘๙)

^๔ **ข้ามพ้น** หมายถึงข้ามพ้นโอฆะ ๔ (ม.ม.อ. ๒/๓๖๑/๑๘๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก [๔. มหายนกวรรค]

๕. จุฬาสัจจกสูตร

พระดำรัสของท่านพระโคตมว่า 'ตนสามารถถูกรานได้ด้วยถ้อยคำของตน' ขอท่านพระโคตมพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ จงรับนิมนต์เพื่อฉันในวันพรุ่งนี้เถิด"

พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์โดยดุษณีภาพ

[๓๖๓] ลำดับนั้น สัจจกะ นิครนถบุตรทราบอาการที่พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว จึงบอกพวกเจ้าลิจฉวีเหล่านั้นว่า "เจ้าลิจฉวีทั้งหลายโปรดฟังข้าพเจ้า ข้าพเจ้านิมนต์ท่านพระโคตมพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ไว้แล้วเพื่อฉันในวันรุ่งขึ้น พวกท่านจะนำอาหารใดมาเพื่อข้าพเจ้า จงเลือกอาหารที่ควรแก่ท่านพระโคตมเถิด"

เมื่อล่วงราตรีแล้ว เจ้าลิจฉวีเหล่านั้นได้นำภัตตาหารประมาณ ๕๐๐ สำหรับไปให้แก่สัจจกะ นิครนถบุตร เขาจึงให้จัดของเคี้ยวของฉันอันประณีต ในอารามของตนเสร็จแล้วจึงให้ทูลบอกเวลาแด่พระผู้มีพระภาคว่า "ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ เวลานี้เป็นเวลาอันควร ภัตตาหารจัดเตรียมสำเร็จแล้ว"

ครั้นในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ทรงครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังอารามของสัจจกะ นิครนถบุตร แล้วประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้ว จากนั้น สัจจกะ นิครนถบุตรได้นำของขบฉันอันประณีต ประเคนภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขให้อิ่มหนำด้วยมือตนเอง เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จ ทรงวางพระหัตถ์จากบาตรแล้ว สัจจกะ นิครนถบุตรจึงเลือกหนึ่ง ณ ที่สมควรที่ใดที่หนึ่งซึ่งต่ำกว่าแล้วกราบทูลว่า "ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ขอบุญและผลบุญในทานครั้งนี้ จงมีเพื่อความสุขแก่ทายกทั้งหลายเถิด"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "อัคคีเวสสนะ บุญและผลบุญในทานนี้อาศัยทักษิณบุคคลที่ยังไม่สิ้นราคะ โทสะ โมหะเช่นกับท่าน จักมีแก่ทายกทั้งหลาย บุญและผลบุญในทานนี้อาศัยทักษิณบุคคลที่สิ้นราคะ โทสะ โมหะเช่นกับเรา จักมีแก่ท่าน"

จุฬาสัจจกสูตรที่ ๕ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหાયมกวรรค]

๖. มหาสัจจกสูตร

๖. มหาสัจจกสูตร

ว่าด้วยสัจจกะ นิครนถบุตร สูตรใหญ่

[๓๖๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลापามหาวัน เขตกรุงเวสาลี ครั้นในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตร และจีวร มีพระพุทธรูปประสงคจะเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงเวสาลี ขณะนั้น สัจจกะ นิครนถบุตร เดินเที่ยวเล่นอยู่ ได้เข้าไปที่กุฎาคารศาลापามหาวัน

ท่านพระอานนทได้เห็นสัจจกะ นิครนถบุตรเดินมาแต่ไกล จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สัจจกะ นิครนถบุตรนี้เป็นนักโต้วาทะ พุดยกตนว่าเป็นบัณฑิต ขนจำนวนมากยอมยกกว่าเป็นผู้มีศีลที่ดี เขาปรารถนาจะติเตียนพระพุทธเจ้า ปรารถนาจะติเตียนพระธรรม และปรารถนาจะติเตียนพระสงฆ์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคประทับนั่งสักครู่หนึ่งเถิด”

พระผู้มีพระภาคจึงประทับอยู่บนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้ว

ขณะนั้น สัจจกะ นิครนถบุตรเข้าไปถึงที่ที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ แล้วทูลสนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ปัญหาของสัจจกะ นิครนถบุตร

[๓๖๕] “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งหมั้นประกอบกายภาวนา^๑อยู่ แต่หาได้หมั้นประกอบจิตตภาวนา^๒ไม่ สมณพราหมณ์พวกนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ กายภาวนา หมายถึงวิภัสสนาภาวนา (ภาวนาข้อที่ ๒ ในภาวนา ๒) คือการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามความเป็นจริง แต่สัจจกะ นิครนถบุตรกล่าวหมายเอาอัตตกิลมถานุโยคของพวกนิครนถ (ม.ม.อ. ๒/๓๖๕/๑๙๒)

^๒ จิตตภาวนา หมายถึงสมถภาวนา (ภาวนาข้อที่ ๑ ในภาวนา ๒) คือการฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ (ฝึกสมาธิ) (ม.ม.อ. ๒/๓๖๕/๑๙๒) และดู ที.ปา. ๑๑/๓๕๒/๒๔๒, อัง.ทุก. (แปล) ๒๐/๓๒/๗๖, อัง.ปญจก. (แปล) ๒๒/๓๙/๑๔๔

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหามกวรรค]

๖. มหาสัจจกสูตร

ย่อมประสบทุกขเวทนาทางกาย เรื่องเคยมีมาแล้ว เมื่อบุคคลถูกทุกขเวทนาทางกายกระทบเข้าแล้ว ความชัดยอกขาจักมีบ้าง หทัยจักแตกบ้าง เลือดอุจกพลุ่งออกจากปากบ้าง จักถึงความมีจิตฟุ้งซ่านจนเป็นบ้าบ้าง จิตอันหมุนไปตามกายของผู้ นั้น ก็เป็นไปตามอำนาจกาย ขอนั้นเพราะเหตุไร เพราะไม่ได้อบรมจิต มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง หมั่นประกอบจิตตภาวนาอยู่ แต่หาได้หมั่นประกอบกายภาวนาไม่ สมณพราหมณ์พวกนั้นย่อมประสบทุกขเวทนาทางจิต เรื่องเคยมีมาแล้ว เมื่อบุคคลถูกทุกขเวทนาทางจิตกระทบเข้าแล้ว ความชัดยอกขาจักมีบ้าง หทัยจักแตกบ้าง เลือดอุจกพลุ่งออกจากปากบ้าง จักถึงความมีจิตฟุ้งซ่านจนเป็นบ้าบ้าง กายที่หมุนไปตามจิตของผู้ นั้น ก็เป็นไปตามอำนาจจิต ขอนั้นเพราะเหตุไร เพราะไม่ได้อบรมกาย

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ข้าพเจ้ามีความคิดว่า 'หมู่สาวกของท่านพระโคตม หมั่นประกอบจิตตภาวนาอยู่โดยแท้ แต่หาหมั่นประกอบกายภาวนาอยู่ไม่'

[๓๖๖] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า "อัคคีเวสสนะ ท่านได้ฟังกายภาวนา มาอย่างไร"

สัจจกะ นิครนถบุตรทูลตอบว่า "ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ท่านนั้นทะวัจจโคตร ท่านกิสะ สังกัจจโคตร ท่านมักขลิ โคสาล ก็ท่านเหล่านี้เป็นอเจลก (ประพตติเปลือยกาย) เป็นคนไม่มีมารยาท เลียมมือ เขาเชิญให้ไปรับอาหารก็ไม่ไป เขาเชิญให้หยุดรับอาหารก็ไม่หยุด ไม่รับอาหารที่เขาแบ่งไว้ ไม่รับอาหารที่เขาทำ เจาะจง ไม่ยินดีอาหารที่เขาเชิญ ไม่รับอาหารจากปากหม้อ ไม่รับอาหารจากปาก ภาชนะ ไม่รับอาหารคร่อมธรณีประตุ ไม่รับอาหารคร่อมท่อนไม้ ไม่รับอาหาร คร่อมสาก ไม่รับอาหารของคน ๒ คนที่กำลังบริโภค ไม่รับอาหารของหญิงมีครรภ์ ไม่รับอาหารของหญิงผู้กำลังให้บุตรตีมนม ไม่รับอาหารของหญิงที่คลอเคลียชาย ไม่รับอาหารที่นัดแนะกันทำไว้ ไม่รับอาหารในที่เสียงสนับ ไม่รับอาหารในที่ มีแมลงวันไต่ตอมเป็นกลุ่ม ๆ ไม่กินปลา ไม่กินเนื้อ ไม่ดื่มสุรา ไม่ดื่มเมรัย ไม่ดื่ม ยาดอง เขารับอาหารในเรือนหลังเดียว ยังชีพด้วยข้าวค่าเดียว รับอาหารในเรือน ๒ หลัง ยังชีพด้วยข้าว ๒ ค่า ฯลฯ รับอาหารในเรือน ๗ หลัง ยังชีพด้วยข้าว ๗ ค่า ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๑ ใบ ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๒ ใบ ฯลฯ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลป็นณาสก [๔. มหยมกวรรค]

๖. มหาสัจจกสูตร

ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๗ ใบ กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๑ วัน กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๒ วัน ฯลฯ กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๗ วัน ถือการบริโภคภัตตาหารตามวาระ ๑๕ วันต่อมื่อ^๑เช่นนี้อยู่ ด้วยประการอย่างนี้บ้าง”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อัคคิเวสสนะ บุคคลเหล่านั้นเลี้ยงตนด้วยภัตเพียงเท่านั้นอย่างเดียวหรือ”

สัจจกะ นิครนถบุตรทูลตอบว่า “ข้อนี้อันเป็นดั่งนั้น พระโคตมผู้เจริญ บางที่ท่านเหล่านั้นเคี้ยวของควรเคี้ยวอย่างดี บริโภคโภชนะอย่างดี ลืมของลืมอย่างดี ดื่มน้ำอย่างดี ให้ร่างกายนี้มีกำลัง เจริญ อ้วนพีขึ้น”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อัคคิเวสสนะ บุคคลเหล่านั้นละทุกกรกิริยาที่ประพฤติก่อนแล้วบำรุงกายนี้ในภายหลัง เมื่อเป็นอย่างนั้น กายนี้ก็มีความเจริญและความเสื่อมไป”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามอีกว่า “อัคคิเวสสนะ ท่านได้ฟังจิตตภาวนามาอย่างไร”

สัจจกะ นิครนถบุตรถูกพระผู้มีพระภาคตรัสถามในจิตตภาวนา ไม่อาจทูลตอบได้

กายภาวนาและจิตตภาวนา

[๓๖๗] ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับสัจจกะ นิครนถบุตรว่า “อัคคิเวสสนะ กายภาวนาที่ประพฤติก่อนซึ่งท่านอบรมแล้วนั้นไม่ใช่กายภาวนาที่ถูกต้องในอริยวินัย ท่านยังไม่รู้จักแม้กายภาวนา จะรู้จักจิตตภาวนาได้อย่างไร บุคคลผู้มีได้อบรมกาย มิได้อบรมจิต และบุคคลผู้ได้อบรมกาย ผู้ได้อบรมจิต มิได้ด้วยวิธีใด ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าววิธีนั้น”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูข้อ ๑๕๕ (มหาสีหนาทสูตร) หน้า ๑๕๘ ในเล่มนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก [๔. มหાયมกวรรค]

๖. มหาสัจจกสูตร

สัจจกะ นิครนถบุตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

[๓๖๘] **“บุคคลผู้มีได้อบรมกาย มีได้อบรมจิต เป็นอย่างไร**

คือ ปุถุชนในโลกนี้ผู้ยังไม่ได้ลำดับ มีสุขเวทนาเกิดขึ้น ถูกสุขเวทนากระทบแล้ว มีความยินดียิ่งนักในสุขเวทนา และถึงความเป็นผู้ยินดียิ่งนักในสุขเวทนา สุขเวทนานั้นของเขาย่อมดับไป เพราะสุขเวทนาดับไป ทุกขเวทนาจึงเกิดขึ้น เขาถูกทุกขเวทนากระทบเข้าแล้ว ก็เศร้าโศก เสียใจ รำพัน ตีอก คร่ำครวญ ถึงความหลงใหล สุขเวทนานั้นแม้ที่เกิดขึ้นแก่เขาแล้ว ก็ครอบงำจิตอยู่ เพราะเหตุที่มีได้อบรมกาย ทุกขเวทนาแม้ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็ครอบงำจิตอยู่ เพราะเหตุที่มีได้อบรมจิต สุขเวทนา และทุกขเวทนาทั้ง ๒ ฝ่ายที่เกิดขึ้นแก่ปุถุชนคนใดคนหนึ่งอย่างนี้ ก็ครอบงำจิตอยู่ เพราะเหตุที่มีได้อบรมกาย เพราะเหตุที่มีได้อบรมจิต

อัคคิเวสสนะ บุคคลผู้มีได้อบรมกาย มีได้อบรมจิต เป็นอย่างไร

[๓๖๙] **บุคคลผู้มีได้อบรมกาย ได้อบรมจิต เป็นอย่างไร**

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ผู้ได้ลำดับแล้ว มีสุขเวทนาเกิดขึ้น ถูกสุขเวทนากระทบเข้าแล้ว ไม่มีความยินดียิ่งนักในสุขเวทนาและไม่ถึงความเป็นผู้ยินดียิ่งนักในสุขเวทนา สุขเวทนานั้นของเขาย่อมดับไป เพราะสุขเวทนาดับไป ทุกขเวทนาจึงเกิดขึ้น เขาถูกทุกขเวทนากระทบเข้าแล้ว ก็ไม่เศร้าโศก ไม่เสียใจ ไม่รำพัน ไม่ตีอก คร่ำครวญ ไม่ถึงความหลงใหล สุขเวทนานั้นแม้ที่เกิดขึ้นแก่อริยสาวกแล้ว ก็ไม่ครอบงำจิตตั้งอยู่ เพราะเหตุที่มีได้อบรมกาย ทุกขเวทนาแม้ที่เกิดขึ้นแล้วก็ครอบงำจิตอยู่ไม่ได้ เพราะเหตุที่มีได้อบรมจิต สุขเวทนาและทุกขเวทนาทั้ง ๒ ฝ่ายที่เกิดขึ้นแก่อริยสาวกผู้ใดผู้หนึ่งอย่างนี้ ก็ไม่ครอบงำจิตตั้งอยู่ เพราะเหตุที่มีได้อบรมกาย เพราะเหตุที่มีได้อบรมจิต

อัคคิเวสสนะ บุคคลผู้มีได้อบรมกาย ได้อบรมจิต เป็นอย่างไร”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลป็นณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๖. มหาสัจจกสูตร

[๓๗๐] สัจจกะ นิครนถบุตรกราบทูลว่า “เมื่อเป็นอย่างนี้ ข้าพเจ้าเสื่อมใส
ท่านพระสมณโคดม เพราะท่านพระสมณโคดมได้อบรมกายแล้ว ได้อบรมจิตแล้ว”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อัคริเวสสนะ ท่านนำวาจาขึ้นมาพูดกระทบกระ
เทียบกับเราโดยแท้ แต่เราจะบอกแก่ท่าน เมื่อใดเราโกณผมและหนวด นุ่งห่มผ้า
กาสาฬพัสตร์ ออกจากรังฆวชเป็นบรรพชิต เมื่อนั้น เป็นไปไม่ได้เลยที่จิตของเรา
นั้นจะถูกสุขเวทนาที่เกิดขึ้นครอบงำอยู่ หรือจะถูกทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นครอบงำอยู่”

สัจจกะ นิครนถบุตรกราบทูลว่า “สุขเวทนาที่เกิดขึ้นซึ่งพอจะครอบงำจิตตั้ง
อยู่ หรือทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นซึ่งพอจะครอบงำจิตตั้งอยู่ ย่อมไม่เกิดขึ้นแก่พระสมณ-
โคดมผู้เจริญโดยแท้”

[๓๗๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อัคริเวสสนะ ทำไมเวทนาทั้ง ๒ นั้นจะ
ไม่พึงมีแก่เรา เราจะเล่าให้ฟัง ก่อนการตรัสรู้ เมื่อเราเป็นโพธิสัตว์ ยังไม่ได้ตรัสรู้
ได้มีความคิดว่า ‘การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอึดอัด^๑ เป็นทางแห่งทุกข์^๒ การบวช
เป็นทางปลอดโปร่ง^๓ การที่ผู้อยู่ครองเรือน จะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์
ให้บริบูรณ์ครบถ้วน ดุจสังข์ขัด มิใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดี เราควรโกณผมและหนวด
นุ่งห่มผ้ากาสาฬพัสตร์ออกจากรังฆวชเป็นบรรพชิตเถิด’

เชิงอรรถ :

- ^๑ การอยู่ครองเรือนชื่อว่าเป็นเรื่องอึดอัด เพราะไม่มีเวลาว่างเพื่อจะทำกุศลกรรม แม้เรือนจะมีเนื้อที่
กว้างขวางถึง ๖๐ ๘๐๐ ไร่ มีบริเวณภายในบ้านตั้ง ๑๐๐ โยชน์ มีคนอยู่อาศัยเพียง ๒ คน คือ สามี
ภรรยา ก็ยังถือว่าอึดอัด เพราะมีความห่วงกังวลกันและกัน (ที.สี.อ. ๑๙๑/๑๖๓)
- ^๒ ชื่อว่าเป็นทางแห่งทุกข์ เพราะเป็นที่เกิดและเป็นที่ตั้งแห่งกิเลสอันทำจิตให้เศร้าหมอง เช่น ราคะ เป็นต้น
(ที.สี.อ. ๑๙๑/๑๖๓)
- ^๓ นักบวชแม้จะอยู่ในเรือนยอด ปราสาทแก้วและเทพวิมาน ซึ่งมีประตูหน้าต่างมิดชิด ก็ยังถือว่าปลอดโปร่ง
เพราะนักบวชไม่มีความยึดติดในสิ่งใด ๆ เลย (ที.สี.อ. ๑๙๑/๑๖๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๔๐๕ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลป็นณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๖. มหาสัจจกสูตร

พุทธประวัติตอนบำเพ็ญสมาบัติ ในสำนักอาฬารดาบส

อัคคีเวสสนะ ในกาลต่อมา เรายังหนุ่มแน่น แข็งแรง มีเกศาดำสนิท อยู่ในปฐมวัย เมื่อพระราชมารดาและพระราชบิดาไม่ทรงปรารถนาจะให้ผนวช มีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตรทรงกันแสงอยู่ จึงโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้า กาสาวพัสตร์ ออกจากวังผนวชเป็นบรรพชิต เมื่อผนวชแล้วก็แสวงหาว่าอะไรเป็น กุศล ขณะที่แสวงหาทางอันประเสริฐคือความสงบซึ่งไม่มีทางอื่นยิ่งกว่า ได้เข้าไปหา อาฬารดาบส กาลามโคตร แล้วกล่าวว่า

‘ท่านกาลามะ ข้าพเจ้าปรารถนาจะประพฤดิพรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้’

เมื่อเรากล่าวอย่างนี้ อาฬารดาบส กาลามโคตรจึงกล่าวกับเราว่า ‘เชิญท่าน อยู่ก่อน ธรรมนี้ก็เช่นเดียวกับธรรมที่วิญญูชนจะพึงทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ตามแบบอาจารย์ของตนเข้าถึงอยู่ได้ในเวลาไม่นาน’ จากนั้นไม่นาน เราก็เรียนรู้ ธรรมนั้นได้อย่างรวดเร็ว ชั่วขณะปิดปากจบเจรจาปราศรัยเท่านั้น ก็กล่าวญาณ- วาทะ^๑และเถรวาทะ^๒ได้ ทั้งเราและผู้อื่นก็ทราบชัดว่า ‘เรารู้ เราเห็น’ เราจึงคิดว่า ‘อาฬารดาบส กาลามโคตรประกาศธรรมนี้ด้วยเหตุเพียงความเชื่ออย่างเดียวว่า ‘เรา ทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่’ ก็หามิได้ แต่อาฬารดาบส กาลามโคตร ยังรู้ยังเห็นธรรมนี้ด้วยอย่างแน่นอน’

จากนั้น เราจึงเข้าไปหาอาฬารดาบส กาลามโคตรแล้วถามว่า ‘ท่านกาลามะ ท่านประกาศธรรมนี้ว่า ‘ข้าพเจ้าทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่’ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร’

เมื่อเรากล่าวอย่างนี้ อาฬารดาบส กาลามโคตรจึงประกาศอากิญจัญญายตน-สมาบัติแก่เรา เราจึงคิดว่า ‘มิใช่แต่อาฬารดาบส กาลามโคตรเท่านั้นที่มีศรัทธา

เชิงอรรถ :

^{๑-๒} ดูเชิงอรรถที่ ๒-๓ ข้อ ๒๗๗ (ปาสราสิสูตร) หน้า ๓๐๐ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๔๐๖ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหามกวรรค]

๖. มหาสัจจกสูตร

แม้เราก็มีศรัทธา มิใช่แต่อาฬารดาบส กาลามโคตรเท่านั้นที่มีวิริยะ แม้เราก็มีวิริยะ มิใช่แต่อาฬารดาบส กาลามโคตรเท่านั้นที่มีสติ แม้เราก็มีสติ มิใช่แต่อาฬารดาบส กาลามโคตรเท่านั้นที่มีสมาธิ แม้เราก็มีสมาธิ มิใช่แต่อาฬารดาบส กาลามโคตรเท่านั้นที่มีปัญญา แม้เราก็มีปัญญา ทางที่ดี เราควรบำเพ็ญเพียร เพื่อให้แจ้งธรรมที่อาฬารดาบส กาลามโคตรประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' จากนั้นไม่นาน เราก็ทำให้แจ้งธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่

จากนั้น เราจึงเข้าไปหาอาฬารดาบส กาลามโคตรแล้วถามว่า 'ท่านกาลามะ ท่านประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นหรือ'

อาฬารดาบส กาลามโคตรตอบว่า 'ท่านผู้มีอายุ เราประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล'

(เราจึงกล่าวว่า) 'ท่านกาลามะ แม้ข้าพเจ้าก็ทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น'

(อาฬารดาบส กาลามโคตรกล่าวว่า) 'ท่านผู้มีอายุ เป็นลาภของพวกข้าพเจ้า พวกข้าพเจ้าได้ดีแล้วที่ได้พบเพื่อนพรหมจารีเช่นท่าน เพราะข้าพเจ้าประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมใดด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ท่านก็ทำให้แจ้งธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ท่านทำให้แจ้งธรรมใดด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ข้าพเจ้าก็ประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเข้าถึงอยู่' ข้าพเจ้าทราบธรรมใด ท่านก็ทราบธรรมนั้น ท่านทราบธรรมใด ข้าพเจ้าก็ทราบธรรมนั้น เป็นอันว่าข้าพเจ้าเป็นเช่นใด ท่านก็เป็นเช่นนั้น ท่านเป็นเช่นใด ข้าพเจ้าก็เป็นเช่นนั้น มาเถิด บัดนี้ เราทั้ง ๒ จะอยู่ร่วมกันบริหารคณะนี้'

อัคคิเวสสนะ อาฬารดาบส กาลามโคตร ทั้งที่เป็นอาจารย์ของเรา ก็ยกย่องเราผู้เป็นศิษย์ให้เสมอกับตน และบูชาเราด้วยการบูชาอย่างดี ด้วยประการอย่างนี้ แต่เราคิดว่า 'ธรรมนี้ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับเพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน เป็นไปเพียงเพื่อเข้าถึงอากิญจัญญายตนสมาบัติเท่านั้น' เราไม่พอใจ เบื่อหน่ายธรรมนั้น จึงลาจากไป

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนกวรรค]

๖. มหาสัจจกสูตร

ในสำนักอุทกดาบส

[๓๗๒] อัคคิเวสสนะ เรานั้นแสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล ขณะที่แสวงหาทางอันประเสริฐคือความสงบซึ่งไม่มีทางอื่นยิ่งกว่า ได้เข้าไปหาอุทกดาบส รามบุตร แล้วกล่าวว่า ‘ท่านรามะ ข้าพเจ้าปรารถนาจะประพาศพรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้’

เมื่อเรากล่าวอย่างนี้ อุทกดาบส รามบุตรจึงกล่าวกับเราว่า ‘เชิญท่านอยู่ก่อน ธรรมนี้ก็เช่นเดียวกับธรรมที่วิญญูชนจะพึงทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ตามแบบอาจารย์ของตนเข้าถึงอยู่ได้ในเวลาไม่นาน’ จากนั้นไม่นาน เราก็เรียนรู้ธรรมนั้นได้อย่างรวดเร็ว ช่วงขณะปิดปากจบเจรจาปราศรัยเท่านั้น ก็กล่าวญาณวาตะและเถรวาตะได้ ทั้งเราและผู้อื่นก็ทราบชัดว่า ‘เรารู้ เราเห็น’ เราจึงคิดว่า ‘อุทกดาบส รามบุตรประกาศธรรมนี้ด้วยเหตุเพียงความเชื่ออย่างเดียวว่า ‘เราทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่’ ก็หามิได้ แต่อุทกดาบส รามบุตรยังรู้ยังเห็นธรรมนี้ด้วยอย่างแน่นอน’

จากนั้น เราจึงเข้าไปหาอุทกดาบส รามบุตรแล้วถามว่า ‘ท่านรามะ ท่านประกาศว่า ‘ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่’ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร’

เมื่อเราถามอย่างนี้ อุทกดาบส รามบุตรจึงประกาศเนวส์ญญานา สัจญญา ยตนะสมาบัติแก่เรา เราจึงคิดว่า ‘มิใช่แต่อุทกดาบส รามบุตรเท่านั้นที่มีศรัทธา แม้เราก็มีศรัทธา มิใช่แต่อุทกดาบส รามบุตรเท่านั้นที่มีวิริยะ แม้เราก็มีวิริยะ มิใช่แต่อุทกดาบส รามบุตรเท่านั้นที่มีสติ แม้เราก็มีสติ มิใช่แต่อุทกดาบส รามบุตรเท่านั้นที่มีสมาธิ แม้เราก็มีสมาธิ มิใช่แต่อุทกดาบส รามบุตรเท่านั้นที่มีปัญญา แม้เราก็มีปัญญา ทางที่ดี เราควรเริ่มบำเพ็ญเพียรเพื่อทำให้แจ้งธรรมที่อุทกดาบส รามบุตรประกาศว่า ‘ข้าพเจ้าทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่’ จากนั้นไม่นาน เราก็ได้ทำให้แจ้งธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่

จากนั้น เราจึงเข้าไปหาอุทกดาบส รามบุตรแล้วถามว่า ‘ท่านรามะ ท่านประกาศว่า ‘ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่’ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้หรือ’

อุทกดาบส รามบุตรตอบว่า ‘ท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้าประกาศว่า ‘ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่’ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล’

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๖. มหาสัจจกสูตร

(เราจึงกล่าวว่า) ‘แม้ข้าพเจ้าก็ทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น’

(อุทกดาบส รามบุตรกล่าวว่า) ‘ท่านผู้มีอายุ เป็นลาภของพวกข้าพเจ้า พวกข้าพเจ้าได้ดีแล้วที่ได้พบเพื่อนพรหมจรรย์เช่นท่าน เพราะ(ข้าพเจ้า)รามะประกาศว่า ‘ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมใดด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่’ ท่านก็ทำให้แจ้งธรรมนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ท่านทำให้แจ้งธรรมใดด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ รามะก็ประกาศว่า ‘ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่’ รามะ ทราบธรรมใด ท่านก็ทราบธรรมนั้น ท่านทราบธรรมใด รามะก็ทราบธรรมนั้น เป็นอันว่ารามะเป็นเช่นใด ท่านก็เป็นเช่นนั้น ท่านเป็นเช่นใด รามะก็เป็นเช่นนั้น มาเถิด บัดนี้ ท่านจงบริหารคุณะนี้’

อัคคิเวสสนะ อุทกดาบส รามบุตรทั้งที่เป็นเพื่อนพรหมจรรย์ของเรา ก็ยังยกย่อง เราไว้ในฐานะอาจารย์ และบูชาเราด้วยการบูชาอย่างดีด้วยประการอย่างนี้ แต่เรา คิดว่า ‘ธรรมนี้ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อ สงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน เป็นไปเพียงเพื่อเข้าถึงเนวสัญญานา สัญญา ยตนสมาบัติเท่านั้น’ เราไม่พอใจ เบื่อหน่ายธรรมนั้น จึงลาจากไป

ตรัสรู้สัจธรรม

[๓๗๓] อัคคิเวสสนะ เรานั้นแสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล ขณะที่แสวงหาทาง อันประเสริฐคือความสงบซึ่งไม่มีทางอื่นยิ่งกว่า เมื่อเที่ยวจาริกไปในแคว้นมคธโดย ลำดับ ได้ไปถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ได้เห็นภูมิประเทศที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่า นำาผลิตเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจร- ความอยู่โดยรอบ เราจึงคิดว่า ‘ภูมิประเทศเป็นที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่า นำาผลิตเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจรความอยู่โดยรอบ เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรของกุลบุตรผู้ปรารถนาจะบำเพ็ญเพียร’ เราจึงนั่ง ณ ที่ นั้นด้วยคิดว่า ‘ที่นี่เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร’

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนกวรรค]

๖. มหาสัจจกสูตร

อุปมา ๓ ข้อ

[๓๗๔] อัคคีเวสสนะ ครั้งนั้น อุปมา ๓ ข้อ อันนำอัสจรรยอย่างยิ่ง ซึ่งเรายังไม่เคยได้ยินมาก่อน ได้ปรากฏแก่เรา คือ

เปรียบเหมือนไม้สดมียางที่แช่อยู่ในน้ำ บุรุษนำไม้นั้นมาทำไม้สีไฟด้วยหวังว่า 'เราจักก่อไฟให้เกิดความร้อนขึ้น'

อัคคีเวสสนะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้นนำไม้สดที่มียางซึ่งแช่อยู่ในน้ำมาทำไม้สีไฟแล้วสีให้เป็นไฟเกิดความร้อนขึ้นได้ไหม"

"ไม่ได้ พระโคตมผู้เจริญ"

"ข้อนั้นเพราะเหตุไร"

"พระโคตมผู้เจริญ เพราะไม้สดนั้นมียาง ทั้งยังแช่อยู่ในน้ำ บุรุษนั้นก็มีความเหน็ดเหนื่อยลำบากเปล่า"

"อัคคีเวสสนะ อย่างนั้นเหมือนกัน สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งมีกายและจิตยังไม่หลีกออกจากกาม ยังมีความพอใจ ความรักใคร่ ความหลง ความกระหาย และความกระวนกระวายในกามทั้งหลาย ยังมีได้ละและมีได้ระงับอย่างเด็ดขาดในภายใน สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้นแม้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดขึ้นเพราะความเพียร ก็เป็นผู้ไม่ควรแก่การรู้ การเห็น และการตรัสรู้อันยอดเยี่ยม แม้ไม่ได้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดขึ้นเพราะความเพียร ก็เป็นผู้ไม่ควรแก่การรู้ การเห็น และการตรัสรู้อันยอดเยี่ยม

นี่เป็นอุปมาข้อที่ ๑ อันนำอัสจรรยอย่างยิ่ง ซึ่งเรายังไม่เคยได้ยินมาก่อน ได้ปรากฏแก่เรา

[๓๗๕] เปรียบเหมือนไม้สดมียางที่วางอยู่บนบกห่างจากน้ำ บุรุษนำไม้นั้นมาทำไม้สีไฟด้วยหวังว่า 'เราจักก่อไฟให้เกิดความร้อนขึ้น'

อัคคีเวสสนะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้นนำไม้สดที่มียางซึ่งวางอยู่บนบกห่างจากน้ำมาทำเป็นไม้สีไฟแล้วสีให้เป็นไฟเกิดความร้อนขึ้นได้ไหม"

"ไม่ได้ พระโคตมผู้เจริญ"

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก [๔. มหાયมกวรรค]

๖. มหาสัจจกสูตร

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“พระโคตมผู้เจริญ เพราะไม่ยังสดและมียาง แม้จะวางอยู่บนบกห่างจากน้ำ บุรุษนั้นก็มีแต่ความเหน็ดเหนื่อยลำบากเปล่า”

“อัคคิเวสสนะ อย่างนั้นเหมือนกัน สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง แม้มีกายและจิตหลีกออกจากกามแล้ว แต่ยังมีความพอใจ ความรักใคร่ ความหลง ความกระหาย และความกระวนกระวายในกามทั้งหลาย ยังมีได้ละและมีได้ระงับ อย่างเด็ดขาดในภายใน สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้นแม้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดขึ้นเพราะความเพียร ก็เป็นผู้ไม่ควรแก่การรู้ การเห็น และการตรัสรู้อันยอดเยี่ยม แม้ไม่ได้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดขึ้นเพราะความเพียร ก็เป็นผู้ไม่ควรแก่การรู้ การเห็น และการตรัสรู้อันยอดเยี่ยม

นี่เป็นอุปมาข้อที่ ๒ อันนำอัศจรรย์อย่างยิ่ง ซึ่งเรายังไม่เคยได้ยินมาก่อน ได้ปรากฏแก่เรา

[๓๗๖] เปรียบเหมือนไม้ที่แห้งสนิทซึ่งวางอยู่บนบกห่างจากน้ำ บุรุษนำมาทำเป็นไม้สีไฟด้วยหวังว่า ‘เราจักก่อไฟให้เกิดความร้อนขึ้น’

อัคคิเวสสนะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้นนำไม้ที่แห้งสนิทซึ่งวางอยู่บนบกห่างจากน้ำมาทำเป็นไม้สีไฟ แล้วสีให้เป็นไฟเกิดความร้อนขึ้นได้ไหม”

“ได้ พระโคตมผู้เจริญ”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“พระโคตมผู้เจริญ เพราะไม้แห้งสนิท หึ่งวางอยู่บนบกห่างจากน้ำ”

“อัคคิเวสสนะ อย่างนั้นเหมือนกัน สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง มีกายและจิตหลีกออกจากกามแล้ว ทั้งละและระงับความพอใจ ความรักใคร่ ความหลง ความกระหาย และความกระวนกระวายในกามทั้งหลายได้อย่างเด็ดขาดในภายในแล้ว สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น แม้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดขึ้นเพราะความเพียร ก็เป็นผู้ควรแก่การรู้ การเห็น และการตรัสรู้อันยอดเยี่ยม แม้ไม่ได้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดขึ้นเพราะความเพียร ก็เป็นผู้ควรแก่การรู้ การเห็น และการตรัสรู้อันยอดเยี่ยม

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๖. มหาสัจจกสูตร

นี้เป็นอุปมาข้อที่ ๓ อันน่าอัศจรรย์อย่างยิ่ง ซึ่งเรายังไม่เคยได้ยินมาก่อน ได้ปรากฏแก่เรา

อัคคิเวสสนะ นี่คือนุปมา ๓ ข้ออันน่าอัศจรรย์อย่างยิ่ง ซึ่งเรายังไม่เคยได้ยินมาก่อน ได้ปรากฏแก่เรา

การบำเพ็ญทุกกรกิริยา

[๓๗๗] อัคคิเวสสนะ เรานั้นมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรกอดพินด้วยพิน ใช้ลันตันเพดานไว้แน่น ใช้จิตขมคั้นจิต ทำจิตให้เราร้อน' เรานั้นก็กอดพินด้วยพิน ใช้ลันตันเพดานไว้แน่น ใช้จิตขมคั้นจิต ทำจิตให้เราร้อน เมื่อเราทำดั่งนั้น เหนืออีกไหลออกจากรักแร้ทั้ง ๒ ข้าง คนที่แข็งแรงจับคนที่อ่อนแอกว่าที่ศีรษะหรือที่คอแล้วบีบคั้นรัดไว้ให้แน่น แม้อันใด เราก็กั้นนั้นเหมือนกัน เมื่อกอดพินด้วยพิน ใช้ลันตันเพดานไว้แน่น ใช้จิตขมคั้นจิต ทำจิตให้เราร้อน เหนืออีกไหลออกจากรักแร้ทั้ง ๒ ข้าง เราปรารถนาความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน แต่เมื่อเราถูกความเพียรที่ทนได้ยากนั้นเสียดแทงอยู่ กายของเราก็กระวนกระวาย ไม่สงบระงับ แม้ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นเช่นนั้น ก็ครอบงำจิตของเราอยู่ไม่ได้

[๓๗๘] อัคคิเวสสนะ เราจึงมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรบำเพ็ญฌานอันไม่มีลมปรากฏเกิด' เราก็กั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออกทั้งทางปากและทางจมูก เมื่อเรากั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออกทั้งทางปากและทางจมูก ลมก็ออกทางหูทั้ง ๒ ข้าง มีเสียงดังอู้ ๆ ลมที่ช่องท้องอยู่มีเสียงดังอู้ ๆ แม้อันใด เมื่อเรากั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออกทั้งทางปากและทางจมูก ลมก็ออกทางหูทั้ง ๒ ข้าง มีเสียงดังอู้ ๆ ฉะนั้นเหมือนกัน

เราปรารถนาความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน แต่เมื่อเราถูกความเพียรที่ทนได้ยากนั้นเสียดแทงอยู่ กายของเราก็กระวนกระวาย ไม่สงบระงับ แม้ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นเช่นนั้น ก็ครอบงำจิตของเราตั้งอยู่ไม่ได้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนกวรรค]

๖. มหาสัจจกสูตร

เราจึงมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรบำเพ็ญทานอันไม่มีลมปรานเกิด' เราก็กลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออกทั้งทางปาก ทางจมูก และทางช่องหู เมื่อเรากลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออกทั้งทางปาก ทางจมูก และทางช่องหู ลมอันแรงกล้าก็เสียดแทงศีระษะ คนที่แข็งแรงใช้เหล็กที่แหลมคมแทงศีระษะ แม้ฉันทไฉ เมื่อเรากลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออกทั้งทางปาก ทางจมูกและทางช่องหู ลมอันแรงกล้าก็เสียดแทงศีระษะ ฉันทันนั้นเหมือนกัน

เราปรารถนาความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน แต่เมื่อเราถูกความเพียรที่ทนได้ยากนั้นเสียดแทงอยู่ กายของเราก็กระวนกระวาย ไม่สงบระงับ แม้ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นเช่นนั้น ก็ครอบงำจิตของเราอยู่ไม่ได้

เราจึงมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรบำเพ็ญทานอันไม่มีลมปรานเกิด' เราก็กลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออกทั้งทางปาก ทางจมูก และทางช่องหู เมื่อเรากลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออกทั้งทางปาก ทางจมูก และทางช่องหู ก็มีทุกขเวทนาในศีระษะอย่างแรงกล้า คนที่แข็งแรงใช้เชือกหนังที่เหนียวขันศีระษะ แม้ฉันทไฉ เมื่อเรากลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออกทั้งทางปาก ทางจมูก และทางช่องหูก็มีทุกขเวทนาในศีระษะอย่างแรงกล้า ฉันทันนั้นเหมือนกัน

เราปรารถนาความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน แต่เมื่อเราถูกความเพียรที่ทนได้ยากนั้นเสียดแทงอยู่ กายของเราก็กระวนกระวาย ไม่สงบระงับ แม้ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นเช่นนั้น ก็ครอบงำจิตของเราอยู่ไม่ได้

เราจึงมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรบำเพ็ญทานอันไม่มีลมปรานเกิด' เราก็กลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออกทั้งทางปาก ทางจมูก และทางช่องหู เมื่อเรากลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออกทั้งทางปาก ทางจมูก และทางช่องหู ลมอันแรงกล้าก็บาดในช่องท้อง คนฆ่าโคหรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้ชำนาญพึงใช้มีดแลเนื้อที่คมกรีดท้อง แม้ฉันทไฉ เมื่อเรากลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออกทั้งทางปาก ทางจมูก และทางช่องหู ก็มีลมอันแรงกล้าบาดในช่องท้อง ฉันทันนั้นเหมือนกัน

เราปรารถนาความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน แต่เมื่อเราถูกความเพียรที่ทนได้ยากนั้นเสียดแทงอยู่ กายของเราก็กระวนกระวาย ไม่สงบระงับ แม้ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นเช่นนั้น ก็ครอบงำจิตของเราอยู่ไม่ได้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหามกวรรค]

๖. มหาสัจจกสูตร

เราจึงมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรบำเพ็ญทานอันไม่มีลมปราณเกิด' เราก็กลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออกทั้งทางปาก ทางจมูก และทางช่องหู เมื่อเรากลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออกทั้งทางปาก ทางจมูก และทางช่องหู ก็มีความกระวนกระวายในร่างกายอย่างแรงกล้า คนที่แข็งแรง ๒ คนจับแขนคนที่อ่อนแอ กว่าคนละข้างอย่างให้ร้อนบนหลุมถ่านเพลิง แม้ฉันทิ^๑ เมื่อเรากลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออกทั้งทางปาก ทางจมูก และทางช่องหู ก็มีความกระวนกระวายในร่างกายอย่างแรงกล้า ฉันทินั้นเหมือนกัน

เราปรารถนาความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน แต่เมื่อเราถูกความเพียรที่ทนได้ยากนั้นเสียดแทงอยู่ ภายของเรา ก็กระวนกระวาย ไม่สงบระงับ แม้ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นเช่นนั้น ก็ครอบงำจิตของเราอยู่ไม่ได้

เทวดาทั้งหลายเห็นเราแล้วก็พากันกล่าวอย่างนี้ว่า 'พระสมณโคดมสิ้นพระชนม์แล้ว' บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า 'พระสมณโคดมยังมีได้สิ้นพระชนม์ แต่กำลังจะสิ้นพระชนม์' บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า 'พระสมณโคดมยังไม่สิ้นพระชนม์ ทั้งจะไม่สิ้นพระชนม์ พระสมณโคดมจะเป็นพระอรหันต์ การอยู่เช่นนั้นเป็นวิหการธรรม^๒ ของท่านผู้เป็นพระอรหันต์'

[๓๗๙] อัคคิเวสสนะ เราจึงมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรปฏิบัติด้วยการอดอาหารทุกอย่าง' ขณะนั้น เทวดาทั้งหลายเข้ามาหาเราแล้วกล่าวว่า 'ข้าแต่ท่านผู้บริสุทธิ ท่านอย่าได้ปฏิบัติด้วยการอดอาหารทุกอย่าง ถ้าท่านจักปฏิบัติด้วยการอดอาหารทุกอย่าง ข้าพเจ้าทั้งหลายจะแทรกโอชาอันเป็นทิพย์เข้าทางขุมขนของท่าน ท่านจะได้ยังอัตภาพให้เป็นที่ไปด้วยโอชานั้น' เราจึงมีความดำริว่า 'เราปฏิญญาว่าจะต้องอดอาหารทุกอย่าง แต่เทวดาเหล่านี้จะแทรกโอชาอันเป็นทิพย์เข้าทางขุมขนของเรา เราจะยังอัตภาพให้เป็นที่ไปด้วยโอชานั้น การปฏิญญานั้นก็จะพึงเป็นมุสาแก่เรา' เราจึงกล่าวห้ามเทวดาเหล่านั้นว่า 'อย่าเลย'

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.สพ. (แปล) ๑๘/๘๗/๘๑

^๒ วิหการธรรม ในที่นี้หมายถึงสมาบัติ ๘ กล่าวคือ รูปฌาน ๔ และอรูปฌาน ๔ อันเป็นโลกียะ (ดูประกอบใน อภ.นวก. (แปล) ๒๓/๔๑/๓๖๐-๓๖๘)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนกวรรค]

๖. มหาสัจจกสูตร

[๓๘๐] อัคคิเวสสนะ เรามีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรกินอาหารให้น้อยลง ๆ เพียงครั้งละ ๑ ฟายมือบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วเขียวบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วพุ่มบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วดำบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดบัวบ้าง' เราจึงกินอาหารน้อยลง ๆ เพียงครั้งละ ๑ ฟายมือบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วเขียวบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วพุ่มบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วดำบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดบัวบ้าง เมื่อเรากินอาหารให้น้อยลง ๆ เพียงครั้งละ ๑ ฟายมือบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วเขียวบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วพุ่มบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วดำบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดบัวบ้าง' ภายก็ชอบพอมมาก อวัยวะน้อยใหญ่ของเราจึงเป็นเหมือนเถาวัลย์ที่มีข้อมากหรือเถาวัลย์ที่มีข้อดำ เนื้อสะโพกก็ลึบเหมือนกับเท้าอุฐ กระดูกสันหลังก็ผิดเป็นหนามเหมือนเถาวัลย์ ซีโครงทั้ง ๒ ข้างขึ้นสะพรั่ง เหมือนกลอนศาลาเก่า ดวงตาทั้ง ๒ ข้างก็ลึกเข้าไปในเบ้าตา เหมือนดวงดาวปรากฏอยู่ในบ่อน้ำลึก หนังบนศีรษะก็เหี่ยวหดเหมือนลูกน้ำเต้าที่เขาดัดมาขณะยังดิบต้องลมและแดดเข้าก็เหี่ยวหดไป เพราะเป็นผู้มีอาหารน้อยนั้น เราคิดว่า 'จะลูบพื้นท้อง' ก็จับถึงกระดูกสันหลัง คิดว่า 'จะลูบกระดูกสันหลัง' ก็จับถึงพื้นท้อง เพราะพื้นท้องของเราแนบติดจนถึงกระดูกสันหลัง เราคิดว่า 'จะถ่ายอุจจาระหรือถ่ายปัสสาวะ' ก็ชวนเขลัมลง ณ ที่นั้น เมื่อจะให้กายสบายบ้าง จึงใช้ฝ่ามือลูบตัว ขนทั้งหลายที่มีรากเนาก็หลุดร่วงจากกาย เพราะเป็นผู้มีอาหารน้อย มนุษย์ทั้งหลายเห็นเราแล้ว ก็กล่าวอย่างนี้ว่า 'พระสมณโคดมดำไป' บางพวกก็กล่าวอย่างนี้ว่า 'พระสมณโคดมไม่ดำเพียงแต่คล้ำไป' บางพวกก็กล่าวว่า 'ไม่ดำไม่คล้ำ เพียงแต่พร้อยไป' เรามีผิวพรรณบริสุทธิ เปล่งปลั่ง เพียงแต่เสียผิวไป เพราะเป็นผู้มีอาหารน้อยเท่านั้น

[๓๘๑] อัคคิเวสสนะ เรานั้นมีความดำริว่า 'สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด เหล่าหนึ่งในอดีตเสวยทุกขเวทนากล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ที่เกิดขึ้นเพราะความเพียร ทุกขเวทนานั้นอย่างยิ่งก็เพียงเท่านั้นไม่เกินกว่านี้ไป สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด เหล่าหนึ่งในอนาคตเสวยทุกขเวทนากล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ที่เกิดขึ้นเพราะความเพียร ทุกขเวทนานั้นอย่างยิ่งก็เพียงเท่านั้นไม่เกินกว่านี้ไป สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในปัจจุบันเสวยทุกขเวทนากล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ที่เกิดขึ้นเพราะความเพียร ทุกขเวทนานั้นอย่างยิ่งก็เพียงเท่านั้นไม่เกินกว่านี้ไป แต่เราก็ยังมีได้บรรลุลญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ด้วยทุกกรกิริยาอันเผ็ดร้อนนี้ จะพึงมีทางอื่นที่จะตรัสรู้บ้างไหม'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหามกวรรค]

๖. มหาสัจจกสูตร

เราจึงมีความดำริว่า 'เราจำได้อยู่ เมื่อคราวงานของท้าวสักกาธิบตีซึ่งเป็นพระราชบิดา เรานั่งอยู่ใต้ต้นหว้าอันร่มเย็น ได้สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ ทางนั้นพึงเป็นทางแห่งการตรัสรู้หรือหนอ' เรามีความรู้แจ้งที่ตามระลึกด้วยสติว่า 'ทางนั้นเป็นทางแห่งการตรัสรู้' เราจึงมีความดำริว่า 'เรากลัวความสุขที่เว้นจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย หรือ' เราก็ดำริว่า 'เราไม่กลัวความสุขที่เว้นจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายเลย'

[๓๘๒] อัคคิเวสสนะ เราจึงมีความดำริต่อไปว่า 'เราผู้มีกายชুবผอมมากอย่างนี้ จะบรรลุความสุขนั้นไม่ใช่ทำได้ง่ายเลย ทางที่ดี เราควรกินอาหารหยาบคือข้าวสุกและขนมกุมมาส' เราก็กินอาหารหยาบคือข้าวสุกและขนมกุมมาส ครั้งนั้น ภิกษุปัญจวัคคีย์ที่เฝ้าบำรุงเราด้วยหวังว่า 'พระสมณโคดมบรรลุธรรมใด จักบอกธรรมนั้นแก่เราทั้งหลาย' เมื่อใด เรากินอาหารหยาบ คือข้าวสุกและขนมกุมมาส เมื่อนั้น ภิกษุปัญจวัคคีย์นั้น ก็เบื่อหน่ายจากไปด้วยเข้าใจว่า 'พระสมณโคดมมักมากคลายความเพียร เวียนมาเพื่อความเป็นผู้มักมากเสียแล้ว'

ฌาน ๔ และวิชชา ๓

[๓๘๓] อัคคิเวสสนะ เรากินอาหารหยาบให้ร่างกายมีกำลัง สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ แม้สุขเวทนาที่เกิดขึ้นเช่นนั้น ก็ครอบงำจิตของเราอยู่ไม่ได้

เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป เราบรรลุทุติยฌานมีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ แม้สุขเวทนาที่เกิดขึ้นเช่นนั้น ก็ครอบงำจิตของเราอยู่ไม่ได้

เพราะปิติจางคลายไป เรามีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า 'ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข' แม้สุขเวทนาที่เกิดขึ้นเช่นนั้นก็ครอบงำจิตของเราอยู่ไม่ได้

เพราะละสุขและทุกขีได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว เราบรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกขี ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ แม้สุขเวทนาที่เกิดขึ้นเช่นนั้น ก็ครอบงำจิตของเราอยู่ไม่ได้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลป็นณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๖. มหาสัจจกสูตร

[๓๘๔] เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน^๑ ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เรานั้น น้อมจิตไปเพื่ออุปเพณิวาสนาสสดีญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ เราระลึกชาติก่อนได้หลายชาติพร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ เราได้บรรลุวิชชาที่ ๑ นี้ ในปฐมยามแห่งราตรี กำจัดอวิชชาได้แล้ว วิชชาก็เกิดขึ้น กำจัดความมืดได้แล้ว ความสว่างก็เกิดขึ้น เหมือนบุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ แม้สุขเวทนาที่เกิดขึ้นเช่นนั้นก็ครอบงำจิตของเราอยู่ไม่ได้

[๓๘๕] เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เรานั้น น้อมจิตไปเพื่อจตุปปาตญาณ เห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ฯลฯ^๒ เราได้บรรลุวิชชาที่ ๒ นี้ ในมัชฌิมยามแห่งราตรี กำจัดอวิชชาได้แล้ว วิชชาก็เกิดขึ้น กำจัดความมืดได้แล้ว ความสว่างก็เกิดขึ้น เหมือนบุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ แม้สุขเวทนาที่เกิดขึ้นเช่นนั้น ก็ครอบงำจิตของเราอยู่ไม่ได้

[๓๘๖] เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เรานั้น น้อมจิตไปเพื่ออัสวักขยญาณ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้อัสวะ นี้อัสวสมุทัย นี้อัสวนิโรธ นี้อัสวนิโรธคามินีปฏิปทา' เมื่อเรารู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตก็หลุดพ้นจากกามาสวะ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๕ ข้อ ๕๒ (ภยเกรวสูตร) หน้า ๔๑ ในเล่มนี้

^๒ ดูเนื้อความเต็มในข้อ ๕๓ (ภยเกรวสูตร) หน้า ๔๒ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหามกวรรค]

๖. มหาสัจจกสูตร

ภวาสวะ และอริขาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า 'หลุดพ้นแล้ว' รู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป'

อัคคิเวสสนะ เราบรลวิขชาติ ๓ นี้ในปัจจุบันยามแห่งราตรี กำจัดอริขชาติได้แล้ว วิชชาก็เกิดขึ้น กำจัดความมืดได้แล้ว ความสว่างก็เกิดขึ้น เหมือนบุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ แม้สุขเวทนาที่เกิดขึ้นเช่นนั้น ก็ครอบงำจิตของเราอยู่ไม่ได้

บุคคลผู้ไม่หลง

[๓๘๗] อัคคิเวสสนะ เรารู้แล้วว่า เมื่อเราแสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อยบริษัท ถึงแม้บุคคลหนึ่ง ๆ จะเข้าใจเราอย่างนี้ว่า 'พระสมณโคดมแสดงธรรมปรารภเราเท่านั้น' ท่านอย่าพึงเห็นอย่างนั้น ตถาคตย่อมแสดงธรรมแก่บุคคลเหล่าอื่นโดยชอบ เพื่อประโยชน์ให้รู้แจ้งอย่างเดียว และในตอนจบเรื่องหนึ่ง ๆ เราประคองจิตให้สงบ ตั้งมั่น เป็นสมาธิ ณ ภายใน ดำรงอยู่ในสมาธินิมิตเบื้องต้นนั้นตลอดนิตยกาล"

"ข้อนี้ ควรเชื่อท่านพระโคดมผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ท่านพระโคดมทราบดีอยู่หรือว่า 'พระองค์เป็นผู้จำวัดในเวลากลางวัน'"

"อัคคิเวสสนะ เรารู้แล้วว่า 'ในเดือนท้ายแห่งฤดูร้อน เรากลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ปุสังขาภิให้เป็น ๔ ชั้น มีสติสัมปชัญญะ นอนตะแคงข้างเบื้องขวา"

"ท่านพระโคดมผู้เจริญ สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวว่า การปฏิบัติแบบนั้น เป็นการอยู่ด้วยความหลง"

"อัคคิเวสสนะ บุคคลเป็นผู้หลงหรือไม่หลงด้วยเหตุเพียงเท่านั้นหาไม่ได้ บุคคลเป็นผู้หลงหรือเป็นผู้ไม่หลงด้วยเหตุใด ท่านจงฟังเหตุนี้ จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว"

สัจจกะ นิครนถบุตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลป็นณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๖. มหาสัจจกสูตร

[๓๘๘] “อัคคีเวสสนะ อาสวะทั้งหลายอันทำให้เศร้าหมอง ให้เกิดในภพใหม่ ให้เกิดความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติชราและมรณะต่อไป บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งยังละไม่ได้ เราเรียกบุคคลนั้นว่า ‘ผู้หลง’ บุคคลนั้นเป็นผู้หลงเพราะยังละอาสวะทั้งหลายไม่ได้

อาสวะทั้งหลายอันทำให้เศร้าหมอง ให้เกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติชราและมรณะต่อไป บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งละได้แล้ว เราเรียกบุคคลนั้นว่า ‘ผู้ไม่หลง’ บุคคลนั้นเป็นผู้ไม่หลงเพราะละอาสวะทั้งหลายได้แล้ว

ตถาคคละอาสวะทั้งหลายอันทำให้เศร้าหมอง ให้เกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติชราและมรณะต่อไปได้แล้ว ตั้ดรกถอนโคน เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรกถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มีเกิดขึ้นต่อไปไม่ได้

อัคคีเวสสนะ ต้นตาลที่ถูกตัดยอดแล้วไม่อาจงอกขึ้นอีกได้ แม้จันใด ตถาคคก็จันนั้นเหมือนกัน ละอาสวะทั้งหลายอันทำให้เศร้าหมอง ให้เกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติชราและมรณะต่อไปได้แล้ว ตั้ดรกถอนโคน เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรกถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มีเกิดขึ้นต่อไปไม่ได้”

สัจจกะ นิครนถบุตรสรรเสริญพระพุทธเจ้า

[๓๘๙] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สัจจกะ นิครนถบุตรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ นาอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏพระโคตมผู้เจริญ ผู้ที่ข้าพเจ้ามาสนทนากระทบกระทั้ง และได้ถามด้วยคำที่ปรุงแต่งมาอย่างนี้ ก็ยังมีพระฉวีวรรณผ่องใส ทั้งมีพระพักตร์เปล่งปลั่ง เพราะท่านเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ข้าพเจ้าจำได้ว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้เริ่มโต้วาทะกับท่านปุณณะ กัสสปะ แม้ท่านปุณณะ กัสสปะนั้น เริ่มโต้วาทะกับข้าพเจ้า ก็นำเรื่องอื่นมาพูดกลบเกลื่อนเสียและชักนำไปพูดออกนอกเรื่อง ทั้งทำความโกรธเคือง

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลป็นณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๗. จุฬัตถมหาสังขยสูตร

และความไม่พอใจให้ปรากฏ ข้าพเจ้าจำได้ว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้เริ่มโต้วาทะกับท่าน
มักขลี โคสาล ... ท่านอชิตะ เกสกัมพล ... ท่านปฤถะ กัจจายนะ ... ท่านสังขย
เวสิฐฐบุตร ... ท่านนิครนถ์ นาฏบุตร^๑ แม้ท่านนิครนถ์ นาฏบุตรนั้น เริ่มโต้วาทะ
กับข้าพเจ้า ก็นำเรื่องอื่นมาพูดกลบเกลื่อนเสียและชักนำไปพูดออกนอกเรื่อง ทั้งทำ
ความโกรธเคืองและความไม่พอใจให้ปรากฏ ส่วนพระโคดมผู้เจริญผู้ที่ข้าพเจ้ามา
สนทนากระทบกระทั่งและไต่ถามด้วยถ้อยคำที่ปรุงแต่งมาอย่างนี้ ก็ยังมีพระฉวีวรรณ
ผ่องใส ทั้งมีพระพักตร์เปล่งปลั่ง เพราะท่านเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ เอาละ บัดนี้ ข้าพเจ้าขอทูลลากลับ เพราะมีกิจมาก
มีหน้าที่ที่จะต้องทำอีกมาก”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ท่านจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด”

ครั้งนั้น สัจจกะ นิครนถบุตรขึ้นขมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจาก
อาสนะแล้วจากไป ดังนี้แล

มหาสังจกสูตรที่ ๖ จบ

๗. จุฬัตถมหาสังขยสูตร

ว่าด้วยความสันต์ถนหา สูตรเล็ก

ปัญหาธรรมของท้าวสักกะ

[๓๙๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ปราสาทของมิดารมาตา ณ นพพาราม
เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมเทพเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ถวายอภิวัตแล้ว ได้ประทับยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ความหมายของชื่อครุทั้ง ๖ ดูเชิงอรรถที่ ๑-๖ ข้อ ๓๑๒ (จุฬาสาโรปมสูตร) หน้า ๓๔๙ ในเล่มนี้

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลป็นณาสก [๔. มหายนกวรรค]

๗. จุฬัตถมหาสังขยสูตร

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กล่าวโดยย่อ ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่าไร ภิกษุจึงชื่อว่า เป็นผู้หลุดพ้นแล้วด้วยธรรมเป็นที่สิ้นต้นเหตุ มีความสำเร็จสูงสุด^๑ มีความเกษมจากโยคะสูงสุด^๒ ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด^๓ มีที่สุดอันสูงสุด^๔ เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “จอมเทพ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้ลำดับว่า ‘ธรรมทั้งปวง^๕ไม่ควรยึดมั่น’ ถ้าข้อนั้นภิกษุได้ลำดับแล้วอย่างนี้ว่า ‘ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น’ ภิกษุนั้นย่อมรู้อย่างธรรมทั้งปวง ครั้นรู้อย่างธรรมทั้งปวงแล้ว ย่อมกำหนดรู้ธรรมทั้งปวง ครั้นกำหนดรู้ธรรมทั้งปวงแล้ว เธอได้เสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง สุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่ทุกข์มิใช่สุขก็ตาม เธอพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง พิจารณาเห็นความคลายกำหนด พิจารณาเห็นความดับ และพิจารณาเห็นความสลัดทิ้งในเวทนาทั้งหลายนั้นอยู่ เมื่อพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง พิจารณาเห็นความคลายกำหนด พิจารณาเห็นความดับ และพิจารณาเห็นความสลัดทิ้งในเวทนาทั้งหลายนั้นอยู่ ย่อมไม่ยึดมั่นอะไร ๆ ในโลก เมื่อไม่ยึดมั่น ย่อมไม่สะดุ้งหวาดหวั่น เมื่อไม่สะดุ้งหวาดหวั่น ย่อมดับกิเลสได้เฉพาะตนและรู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป’^๖”

เชิงอรรถ :

- ^๑ มีความสำเร็จสูงสุด (อัจฉันตนิฏฐะ) หมายถึงผ่านที่สุดกล่าวคือความสิ้นไปและเสื่อมไปเพราะไม่มีธรรมเครื่องกำเริบอีก ได้แก่ ถึงพระนิพพาน (ม.มุ.อ. ๒/๓๙๐/๒๐๕, อัง.เอกาทสก.อ. ๓/๑๐/๓๘๓, ม.มุ.ฎีกา ๒/๓๙๐/๒๖๖)
- ^๒ มีความเกษมจากโยคะสูงสุด หมายถึงบรรลุละกัณเฑาะฐที่สูงสุดอันปราศจากโยคะ ๔ คือ กาม ภพ ทิฏฐิ อวิชชา หมายถึงบรรลุพระนิพพาน ชื่อว่าผู้มีความปลอดโปร่งจากโยคะกิเลส (ที.ปา. ๑๑/๓๑๒/๒๐๕ อัง.จตุกก. (แปล) ๒๑/๑๐/๑๒)
- ^๓ ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด หมายถึงอยู่จบพรหมจรรย์ แล้วมีสภาวะที่ไม่เสื่อมอีก (ม.มุ.อ. ๒/๓๙๐/๒๐๕, ม.มุ.ฎีกา ๒/๓๙๐/๒๖๖)
- ^๔ มีที่สุดอันสูงสุด หมายถึงมีที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่อยู่จบแล้ว (ม.มุ.อ. ๒/๓๙๐/๒๐๕, ม.มุ.ฎีกา ๒/๓๙๐/๒๖๖) และดู อัง.เอกาทสก. (แปล) ๒๔/๑๐/๔๐๖
- ^๕ ธรรมทั้งปวง หมายถึงชั้น ๕ อายุตนะ ๑๒ และธาตุ ๑๘ เป็นธรรมที่ไม่ควรยึดมั่นด้วยอำนาจตัณหา และทิฏฐิ เพราะเป็นภาวะไม่ดำรงอยู่โดยอาการที่บุคคลจะยึดถือได้ (ม.มุ.อ. ๒/๓๙๐/๒๐๕-๒๐๖)
- ^๖ ดูเชิงอรรถที่ ๑-๓ ข้อ ๕๔ (ภยเกรวสูตร) หน้า ๔๓ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๔๒๑ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก [๔. มหามกวรรค]

๗. จุฬัตถมหาสังขยสูตร

จอมเทพ กล่าวโดยย่อ ด้วยข้อปฏิบัติเท่านี้ ภิกษุจึงชื่อว่าเป็นผู้หลุดพ้นแล้ว ด้วยธรรมเป็นที่สิ้นต้นเหตุ มีความสำเร็จสูงสุด มีความเกษมจากโยคะสูงสุด ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด มีที่สุดอันสูงสุด เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงชื่นชมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค ถวายอภิเษกาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วอันตรธานไปจากที่นั่นนั่นเอง

พระมหาโมคคัลลานะทดสอบท้าวสักกะ

[๓๙๑] สมัยนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะนั่งอยู่ในที่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาค ได้มีความคิดว่า “ท้าวสักกะนั้นทราบเนื้อความแห่งพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล้วจึงยินดี หรือว่าไม่ทราบแล้วก็ยินดี ทางที่ดี เราควรรู้เรื่องที่ท้าวสักกะจอมเทพทรงทราบเนื้อความแห่งพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล้วยินดี หรือว่าไม่ทราบแล้วก็ยินดี”

จากนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้อันตรธานจากปราสาทของมิดารมาตา ในบุพพารามไปปรากฏในหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ เปรียบเหมือนคนแข็งแรงเหยียดแขน ออกหรือคู้แขนเข้า ฉะนั้น

ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมเทพกำลังเฝ้าอิมพร้อมพรังบำเรออยู่ด้วยทิพยดนตรี ๕๐๐ ชนิด ในสวนดอกบุนทริกล้วน ท้าวเธอทอดพระเนตรเห็นท่านพระมหาโมคคัลลานะมาแต่ไกล จึงรับสั่งให้หยุดบรรเลงทิพยดนตรีทั้ง ๕๐๐ ชนิดไว้ เสด็จเข้าไปหาท่านพระมหาโมคคัลลานะแล้วตรัสว่า “นิมนต์เข้ามาเถิด ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ผู้เริ่ทรุกข ขอด้อนรับ นาน ๆ ท่านจะมีเวลามา ณ ที่นี้ นิมนต์นั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้เถิด”^๑

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.ม. (แปล) ๑๐/๒๔๔/๑๘๔, อง.สตตก. (แปล) ๒๓/๕๖/๑๐๕

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายมกวรรค]

๗. จุฬัตถมหาสังขยสูตร

ท่านพระมหาโมคคัลลანะนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว ส่วนท้าวสักกะจอมเทพ ได้ทรงเลือนั่ง ณ ที่สมควรที่ใดที่หนึ่งซึ่งต่ำกว่า ท่านพระมหาโมคคัลลันะจึงทูลถามท้าวสักกะจอมเทพว่า “ท้าวโกสิย พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถึงความหลุดพ้นด้วยธรรมเป็นที่สิ้นต้นเหตุโดยย่อแก่ท่านอย่างไร ขอโอกาสเถิด แม้อาตมภาพก็จักขอมีส่วนในการฟังกถานั้น”

[๓๙๒] ท้าวสักกะตรัสตอบว่า “ท่านพระมหาโมคคัลลันะ ข้าพเจ้ามีกิจมาก มีหน้าที่ที่จะต้องทำอีกมาก ทั้งหน้าที่ส่วนตัวและหน้าที่ของพวกเทพชั้นดาวดึงส์ พระภราชิตใดที่ข้าพเจ้าฟังแล้วก็ลืมเสียเร็วพลัน พระภราชิตนั้น ท่านฟังดี เรียนดี ใส่ใจดีแล้ว ทรงจำไว้ดีแล้ว เรื่องเคยมีมาแล้ว สงครามระหว่างเทวดากับอสูรได้ประชิดกันแล้ว ในสงครามนั้นพวกเทวดาชนะ พวกอสูรแพ้ ข้าพเจ้าชนะ เทวาสูรสงครามเสร็จสิ้นแล้ว กลับจากสงครามนั้นแล้วได้สร้างเวชยันตปราสาท เวชยันตปราสาทมี ๑๐๐ ชั้น ในชั้นหนึ่ง ๆ มีกุฎาคาร(เรือนมียอด) ๗๐๐ หลัง ในกุฎาคารหลังหนึ่ง ๆ มีนางอัปสร ๗ องค์ นางอัปสรองค์หนึ่ง ๆ มีเทพธิดาบำเรอ ๗ องค์

ท่านพระมหาโมคคัลลันะ ท่านปรารถนาเพื่อจะชมสถานที่ที่น่ารื่นรมย์แห่ง เวชยันตปราสาทหรือไม่”

ท่านพระมหาโมคคัลลันะรับโดยดุษณีภาพ

พระเถระใช้นิ้วเท้าเขย่าเวชยันตปราสาท

[๓๙๓] ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมเทพและท้าวเวสวัณมหาราช นิมนต์ท่านพระมหาโมคคัลลันะให้นำหน้าเข้าไปยังเวชยันตปราสาท พวกเทพธิดาผู้บำเรอของท้าวสักกะเห็นท่านพระมหาโมคคัลลันะมาแต่ไกลก็เกรงกลัวละอายอยู่ จึงเข้าสู่ห้องเล็กของตน ๆ ดุจหญิงสะใภ้เห็นพ่อผีแล้วก็เกรงกลัวละอายอยู่ ฉะนั้น

จากนั้น ท้าวสักกะจอมเทพและท้าวเวสวัณมหาราช เมื่อนิมนต์ให้ท่านพระมหาโมคคัลลันะเที่ยวเดินชมไปในเวชยันตปราสาท ได้ตรัสว่า “ท่านพระมหาโมคคัลลันะ ขอท่านจงดูสถานที่ที่น่ารื่นรมย์แห่งเวชยันตปราสาทแห่งนี้ ขอท่านจงดูสถานที่ที่น่ารื่นรมย์แห่งเวชยันตปราสาทแห่งนี้”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๗. จุฬัตถนหาสังขยสูตร

ท่านพระมหาโมคคัลลานะกล่าวว่า “สถานที่ที่นารีนรมย์ของท่านท้าวโกสีย์นี้
งดงาม เหมือนสถานที่ของผู้ที่ได้ทำบุญไว้ในปางก่อน แม้นมนุษย์ทั้งหลายเห็น
สถานที่ที่นารีนรมย์ใด ๆ แล้ว ก็กล่าวอย่างนี้ว่า ‘งามจริง ดุจสถานที่ที่นารีนรมย์
ของพวกเทพชั้นดาวดึงส์’”

ในขณะนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้มีความคิดว่า “ท้าวสักกะนี้เป็นผู้
ประมาทอยู่มากนัก ทางที่ดี เราควรให้ท้าวสักกะนี้สังเวช” จึงบันดาลอิทธา-
ภิสังขาร^๑ ใช้นิ้วหัวแม่เท้ากดเวชยันตปราสาทเขย่าให้สั่นสะท้านหวั่นไหว ทันใดนั้น
ท้าวสักกะจอมเทพ ท้าวเวสวัณมหาราช และพวกเทพชั้นดาวดึงส์ มีความ
ประหลาดมหัศจรรย์ใจ กล่าวกันว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย น่าอัศจรรย์จริง ไม่
เคยปรากฏ พระสมณะมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก ใช้นิ้วหัวแม่เท้ากดทิพยพิภพ
เขย่าให้สั่นสะท้านหวั่นไหวได้”

ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะทราบว่ “ท้าวสักกะจอมเทพทรงมีความ
สลดจิตขณลกแล้ว” จึงทูลถามว่า “ท้าวโกสีย์ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสความหลุด
พ้นด้วยธรรมเป็นที่สิ้นตัณหาโดยย่ออย่างไร ขอโอกาสเถิด แม้อาตมภาพก็จักขอมี
ส่วนเพื่อฟังภณานั้น”

ข้อปฏิบัติเพื่อความสิ้นตัณหา

[๓๙๔] ท้าวสักกะจึงตรัสว่า “ท่านพระมหาโมคคัลลานะผู้บริบูรณ์ ข้าพเจ้า
จะเล่าถวาย ข้าพเจ้าเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายอภิวัตแล้ว จึงได้
ยืนอยู่ ณ ที่สมควร แล้วได้ทูลถามว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กล่าวโดยย่อ
ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่าไร ภิกษุจึงชื่อว่าเป็นผู้หลุดพ้นด้วยธรรมเป็นที่สิ้นตัณหา มี

เชิงอรรถ :

^๑ **อิทธาภิสังขาร** หมายถึงการแสดงฤทธิ์ ในที่นี้พระมหาโมคคัลลานะเถระ เข้าอาไปกสถิตแล้วอธิษฐานว่า
“ขอให้โอกาส(พื้นที่)อันเป็นที่ตั้งเฉพาะปราสาท จงเป็นน้ำ” แล้วใช้นิ้วหัวแม่เท้ากดลงที่ขอฟ้าปราสาท ปราสาทนั้น
สั่นสะท้านหวั่นไหวไปมา เหมือนบาตรวางไว้บนหลังน้ำ เอนิ้วเคาะที่ขอบบาตร ก็หวั่นไหวไปมา อยู่หนึ่งไม
ได้จะนั้น (ม.ม.อ. ๒/๓๙๓/๒๑๑)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๗. จุฬัตถนหาสังขยสูตร

ความสำเร็จสูงสุด มีความเกษมจากโยคะสูงสุด ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด มีที่สุดอันสูงสุด เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย' เมื่อข้าพเจ้าทูลถามอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า 'จอมเทพ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้สดับว่า 'ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น' ถ้าชื่อนั้นภิกษุได้สดับแล้วอย่างนี้ว่า 'ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น' ภิกษุนั้นย่อมรู้ยิ่งธรรมทั้งปวง ครั้นรู้ยิ่งธรรมทั้งปวงแล้ว ย่อมกำหนดรู้ธรรมทั้งปวง ครั้นกำหนดรู้ธรรมทั้งปวงแล้ว เธอได้เสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง สุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่ทุกข์มิใช่สุขก็ตาม เธอพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง พิจารณาเห็นความคลายกำหนด พิจารณาเห็นความดับ และพิจารณาเห็นความสลัดทิ้งในเวทนาทั้งหลายนั้นอยู่ เมื่อพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง พิจารณาเห็นความคลายกำหนด พิจารณาเห็นความดับ และพิจารณาเห็นความสลัดทิ้งในเวทนาทั้งหลายนั้นอยู่ ย่อมไม่ยึดมั่นอะไร ๆ ในโลก เมื่อไม่ยึดมั่น ย่อมไม่สะดุ้งหวาดหวั่น เมื่อไม่สะดุ้งหวาดหวั่น ย่อมดับกิเลสให้สงบได้เฉพาะตน และรู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป' จอมเทพ กล่าวโดยย่อ ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้ ภิกษุจึงชื่อว่าเป็นผู้หลุดพ้นด้วยธรรมเป็นที่สิ้นต้นเหตุ มีความสำเร็จสูงสุด มีความเกษมจากโยคะสูงสุด ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด มีที่สุดอันสูงสุด เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ท่านพระมหาโมคคัลลานะ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสความหลุดพ้นด้วยธรรมเป็นที่สิ้นต้นเหตุโดยย่อแก่ข้าพเจ้าอย่างนี้"

ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะขึ้นชมยินดีภาสิตของท้าวสักกะแล้ว อันตรธานจากหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ มาปรากฏที่ปราสาทของมิดารมาตาในบุพพาราม เปรียบเหมือนคนแข็งแรงเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้า ฉะนั้น

ครั้งนั้น พวกเทพธิดาผู้บำเรอท้าวสักกะจอมเทพ เมื่อท่านพระมหาโมคคัลลานะจากไปแล้วไม่นาน ได้ทูลถามท้าวสักกะจอมเทพว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พระสมณะนั้นเป็นพระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระศาสดาของพระองค์หรือหนอ"

ท้าวสักกะตรัสตอบว่า "เหล่าเทพธิดาผู้นิรทุกข์ พระสมณะนั้นมิใช่พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระศาสดาของเรา เป็นท่านพระมหาโมคคัลลานะผู้เป็นเพื่อนพรหมจารีของเรา"

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลป็นณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๗. จุฬัตถมหาสังขยสูตร

พวกเทพธิดาเหล่านั้นทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เป็นลาภของพระองค์ พระองค์ได้ดีแล้วที่ได้พระสมณะผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากอย่างนี้ เป็นเพื่อนพรหมจารีของพระองค์ พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระศาสดาของพระองค์คงมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากเป็นอัศจรรย์เป็นแน่”

ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น

[๓๙๕] ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่งอยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคยอมทรงทราบที่ ‘พระองค์เป็นผู้ตรัสความหลุดพ้นด้วยธรรมเป็นที่สิ้นต้นเหตุโดยย่อแก่จอมเทพผู้มีศักตามากผู้ใดผู้หนึ่งบ้าง หรือหนอ’”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “โมคคัลลานะ เราได้อยู่ จะเล่าให้ฟัง ท้าวสักกะจอมเทพเข้ามาหาเรา ถวายอภิวัตแล้วได้ประทับยืนอยู่ ณ ที่สมควร แล้วได้ตรัสถามเราว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กล่าวโดยย่อ ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่าไร ภิกษุจึงชื่อว่าเป็นผู้หลุดพ้นด้วยธรรมเป็นที่สิ้นต้นเหตุ มีความสำเร็จสูงสุด มีความเกษมจากโยคะสูงสุด ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด มีที่สุดอันสูงสุด เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย’ เมื่อท้าวสักกะนั้นถามอย่างนี้แล้ว เราตอบว่า ‘จอมเทพภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้สดับว่า ‘ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น’ ถ้าข้อนั้นภิกษุได้สดับแล้วอย่างนี้ว่า ‘ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น’ ภิกษุนั้นย่อมรู้ยิ่งธรรมทั้งปวง ครั้นรู้ยิ่งธรรมทั้งปวงแล้ว ย่อมกำหนดรู้ธรรมทั้งปวง ครั้นกำหนดรู้ธรรมทั้งปวงแล้ว เธอได้เสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง สุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่ทุกข์มิใช่สุขก็ตาม เธอพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง พิจารณาเห็นความคลายกำหนด พิจารณาเห็นความดับ และพิจารณาเห็นความสลัดทั้งในเวทนาทั้งหลายนั้นอยู่ เมื่อพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง พิจารณาเห็นความคลายกำหนด พิจารณาเห็นความดับ และพิจารณาเห็นความสลัดทั้งในเวทนาทั้งหลายนั้นอยู่ ย่อมไม่ยึดมั่นอะไร ๆ ในโลก เมื่อไม่ยึดมั่น

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหાયมกวรรค]

๘. มหาตณหาสังขยสูตร

ยอมไม่สะดุ้งหวาดหวั่น เมื่อไม่สะดุ้งหวาดหวั่น ยอมดับกิเลสให้สงบได้เฉพาะตน และรู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป' จอมเทพ กล่าวโดยย่อ ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้ ภิกษุจึงชื่อว่าเป็นผู้หลุดพ้นด้วยธรรมเป็นที่สิ้นตัณหา มีความสำเร็จสูงสุด มีความเกษมจากโยคะสูงสุด ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด มีที่สุดอันสูงสุด เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

โมคคัลลานะ เราทราบว่า 'เราเป็นผู้กล่าวความหลุดพ้นด้วยธรรมเป็นที่สิ้นตัณหาโดยย่อแก่ท้าวสักกะจอมเทพ อย่างนี้'

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะมีใจยินดีชื่นชม ภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

จุฬัตถมหาสังขยสูตรที่ ๗ จบ

๘. มหาตณหาสังขยสูตร

ว่าด้วยความสิ้นตัณหา สูตรใหญ่

ทิวฏฐิของสาตติกิษุ

[๓๙๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ภิกษุชื่อว่าสาตติบุตรชาวประมง มีทิวฏฐิ^๑ ชั่วเช่นนี้เกิดขึ้นว่า "เรารู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า วิญญูญาณนี้นั้นแลมิใช่อื่น ท่องเที่ยวไป แล่นไป"

ลำดับนั้น ภิกษุเป็นอันมากได้ฟังว่า "สาตติภิกษุบุตรชาวประมง มีทิวฏฐิชั่วเช่นนี้เกิดขึ้นว่า 'เรารู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า วิญญูญาณนี้

เชิงอรรถ :

^๑ ทิวฏฐิ ในที่นี้หมายถึงสัสสตทิวฏฐิ (ม.ม.อ. ๒/๓๙๖/๒๑๒)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๘. มหาตณหาสังขยสูตร

นั่นแลมิใช่อื่น ท่องเที่ยวไป แล่นไป” จึงเข้าไปหาสาตติกษุแล้วถามว่า “ท่านสาตติกราบว่า ท่านมีทิฏฐิชั่วเช่นนี้เกิดขึ้นว่า ‘เรารู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า วิญญูณนี้นั่นแลมิใช่อื่น ท่องเที่ยวไป แล่นไป’ จริงหรือ”

สาตติกษุตอบว่า “จริง ท่านทั้งหลาย ผมรู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า วิญญูณนี้นั่นแลมิใช่อื่น ท่องเที่ยวไป แล่นไป”

ภิกษุเหล่านั้นปรารถนาที่จะปลดเปลื้องสาตติกษุบุตรชาวประมงจากทิฏฐิชั่วนั้นจึงชักใช้ ไลเลียง สอบสวนว่า “ท่านสาตติ ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนี้ ท่านอย่าได้กล่าวต่อพระผู้มีพระภาค การกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคเป็นการไม่ดีเลย เพราะพระผู้มีพระภาคมิได้ตรัสอย่างนี้เลย ท่านสาตติ วิญญูณอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วโดยปริยายเป็นอเนกกว่า ‘ปราศจากปัจจัย ก็ไม่มีความเกิดขึ้นแห่งวิญญูณ’”

สาตติกษุบุตรชาวประมงถูกภิกษุเหล่านั้นชักใช้ ไลเลียง สอบสวนอยู่แม้อย่างนี้ ก็ยังยึดมั่นถือมั่นทิฏฐิช้วนั้นอย่างรุนแรง กล่าวอยู่ว่า “ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้ารู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า วิญญูณนี้นั่นแลมิใช่อื่น ท่องเที่ยวไป แล่นไป”

เพื่อนภิกษุไม่อาจเปลี่ยนทิฏฐิของท่านสาตติ

[๓๙๗] ภิกษุเหล่านั้นเมื่อไม่อาจปลดเปลื้องสาตติกษุบุตรชาวประมงจากทิฏฐิช้วนั้นได้ จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควรแล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สาตติกษุมีทิฏฐิชั่วเช่นนี้เกิดขึ้นว่า ‘เรารู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วว่า วิญญูณนี้นั่นแลมิใช่อื่น ท่องเที่ยวไป แล่นไป’ ข้าพระองค์ทั้งหลายได้สดับมาว่า ‘สาตติกษุมีทิฏฐิชั่วเช่นนี้เกิดขึ้นว่า ‘เรารู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วว่า วิญญูณนี้นั่นแลมิใช่อื่น ท่องเที่ยวไป แล่นไป’ ครั้งนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายเข้าไปหาสาตติกษุแล้วถามว่า ‘ท่านสาตติ ทราบว่า ท่านมีทิฏฐิชั่วเช่นนี้เกิดขึ้นว่า ‘เรารู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า วิญญูณนี้นั่นแลมิใช่อื่น ท่องเที่ยวไป แล่นไป’ จริงหรือ’ เมื่อข้าพระองค์ทั้งหลายถามอย่างนี้ สาตติกษุได้ตอบข้าพระองค์ทั้งหลายว่า ‘จริง ท่านทั้งหลาย ผมรู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า วิญญูณนี้นั่นแลมิใช่อื่น ท่องเที่ยวไป แล่นไป’

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๘. มหาตถนหาสัชยสูตร

ลำดับนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายปรารถนาจะปลดเปลื้องสติภิกษุจากทิวฏฐิขั้วนั้น จึงชักไขว่ไล่เสียง สอบสวนว่า ‘ท่านสาติ ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนี้ ท่านอย่ากล่าวต่อพระผู้มีพระภาค การกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคเป็นการไม่ดีเลย เพราะพระผู้มีพระภาคมิได้ตรัสอย่างนี้เลย ท่านสาติ วิญญูณอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วโดยปริยายเป็นอนเกว่า ‘ปราศจากปัจจัย ก็ไม่มีความเกิดขึ้นแห่งวิญญูณ’ สติภิกษุถูกข้าพระองค์ทั้งหลายชักไขว่ไล่เสียง สอบสวนอยู่แม้อย่างนี้ ก็ยังยึดมั่นถือมั่นทิวฏฐิขั้วนั้นอย่างรุนแรง กล่าวอยู่ว่า ‘จริง ท่านทั้งหลาย ผมรู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า วิญญูณนั้นแลมิใช่อื่น ท่องเที่ยวไป แล่นไป’

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์ทั้งหลายไม่อาจปลดเปลื้องสติภิกษุจากทิวฏฐิขั้วนั้น จึงมากราบทูลเรื่องนี้ต่อพระผู้มีพระภาค”

พระพุทธเจ้าทรงตำราบท่านสาติ

[๓๙๘] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาตรัสว่า “มาเถิด ภิกษุ เธอจงไปเรียกสติภิกษุบุตรชาวประมงมาตามคำของเราว่า ‘ท่านสาติ พระศาสดาตรัสเรียกท่าน’” ภิกษุรูปนั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้วจึงเข้าไปหาสติภิกษุแล้วบอกว่า “ท่านสาติ พระศาสดาตรัสเรียกท่าน”

สติภิกษุรับคำภิกษุนั้นแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร

พระผู้มีพระภาคตรัสถามเธอว่า “สาติ ได้ยินว่า เธอมีทิวฏฐิขั้วเช่นนี้เกิดขึ้นว่า ‘เรารู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า วิญญูณนั้นแลมิใช่อื่น ท่องเที่ยวไป แล่นไป จริงหรือ’”

สติภิกษุทูลตอบว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์รู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า วิญญูณนั้นแลมิใช่อื่น ท่องเที่ยวไป แล่นไป”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “สาติ วิญญูณนั้นเป็นอย่างไร”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๘. มหาตถกาสยสูตร

สาตติกษุทูลตอบว่า “สภาวะที่พูดได้ รับรู้ได้ เสวยวิบากแห่งกรรมทั้งหลาย ทั้งส่วนดีและส่วนชั่วในทีนั้น ๆ เป็นวิญญาณ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “โมฆบุรุษ เธอรู้ธรรมอย่างนี้ที่เราแสดงแล้วแก่ใครเล่า วิญญาณอาศัยปัจจัยจึงเกิดขึ้น เรากล่าวไว้แล้วโดยปริยายเป็นอเนกกว่า ‘ปราศจากปัจจัย ก็ไม่มีความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณ’ ก็เมื่อเป็นดังนี้ เธอชื่อว่ากล่าวดูเรา ขุดตนเองและจะประสบสิ่งที่มีโทษเป็นอันมาก เพราะทิวฐิตินถือผิด โมฆบุรุษ ความเห็นของเธอนั้นจักเป็นไปเพื่อสิ่งมิใช่ประโยชน์ เพื่อความทุกข์ตลอดกาลนาน”

ปัจจัยเป็นเหตุเกิดแห่งวิญญาณ

[๓๙๙] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร สาตติกษุบุตรชาวประมงนี้จะเป็นผู้ทำความเจริญในธรรมวินัยนี้ได้บ้างหรือไม่”

ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า “จะพึงมีอย่างไรได้ ข้อนี้มีไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลอย่างนี้ สาตติกษุบุตรชาวประมงจึงนั่งนิ่ง ก่อเขิน คอดก ก้มหน้า ชบเซา หมดปฐิภาณ

จากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่สาตติกษุบุตรชาวประมงเป็นผู้หนึ่ง ก่อเขิน คอดก ก้มหน้า ชบเซา หมดปฐิภาณแล้ว จึงตรัสกับเธอว่า “โมฆบุรุษ เธอจักปรากฏด้วยทิวฐิตินถือของตานั้น เราจักสอบถามภิกษุทั้งหลายในที่นี้”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายย่อมรู้ทั่วถึงธรรมที่เราแสดงแล้ว เหมือนที่สาตติกษุกล่าวดูเรา ขุดตนเองและจะประสบสิ่งที่มีโทษเป็นอันมาก เพราะทิวฐิตินถือผิดหรือ”

ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า “ข้อนี้มีไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า เพราะวิญญาณอาศัยปัจจัยจึงเกิดขึ้น พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วแก่ข้าพระองค์ทั้งหลายโดยปริยาย เป็นอเนกกว่า ‘ปราศจากปัจจัย ก็ไม่มีความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณ’”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายมกวรรค]

๘. มหาตถกหาสัชชยสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ดิละ ดิละ เธอทั้งหลายรู้ทั่วถึงธรรมตามที่เราแสดงแล้ว วิญญาณอาศัยปัจจัยจึงเกิดขึ้น เรากล่าวไว้แล้วโดยปริยายเป็นอเนกกว่า 'ปราศจากปัจจัย ก็ไม่มีความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณ' แต่สาตติภิกษุบุตรชาวประมงนี้กล่าวต่อเรา ขุดตนเองและจะประสบสิ่งที่มีใบบุญเป็นอันมากด้วย เพราะทิวฎีที่ตนถือผิด ความเห็นอย่างนั้นของโมฆบุรุษนั้น จักเป็นไปเพื่อสิ่งมิใช่ประโยชน์ และเพื่อความทุกข์ตลอดกาลนาน

[๔๐๐] ภิกษุทั้งหลาย วิญญาณที่เกิดขึ้น เพราะอาศัยปัจจัยใด ๆ ก็นับว่า 'วิญญาณ' ตามปัจจัยนั้น ๆ วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุและรูปารมณ ก็นับว่า 'จักขุวิญญาณ' วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยโสตและสัททารมณก็นับว่า 'โสตวิญญาณ' วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยฆานะและคันธารมณก็นับว่า 'ฆานวิญญาณ' วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยชีวหาและรสารมณก็นับว่า 'ชีวหาวิญญาณ' วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยกายและโผฏฐัพพารมณก็นับว่า 'กายวิญญาณ' วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยมโนและธรรมารมณก็นับว่า 'มโนวิญญาณ'

ภิกษุทั้งหลาย ไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยเชื้อใด ๆ ก็นับว่า 'ไฟ' ตามเชื้อนั้น ๆ ไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยไม้ก็นับว่า 'ไฟไม้' ไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยป่าก็นับว่า 'ไฟป่า' ไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยหญ้าก็นับว่า 'ไฟหญ้า' ไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยมูลโคก็นับว่า 'ไฟมูลโค' ไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยแกลบก็นับว่า 'ไฟแกลบ' ไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยหยากเยื่อก็นับว่า 'ไฟหยากเยื่อ' แม้เงินใด วิญญาณก็ฉนั้นเหมือนกัน เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยใด ๆ ก็นับว่า 'วิญญาณ' ตามปัจจัยนั้น ๆ วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุและรูปารมณก็นับว่า 'จักขุวิญญาณ' วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยโสตและสัททารมณก็นับว่า 'โสตวิญญาณ' วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยฆานะและคันธารมณก็นับว่า 'ฆานวิญญาณ' วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยชีวหาและรสารมณก็นับว่า 'ชีวหาวิญญาณ' วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยกายและโผฏฐัพพารมณก็นับว่า 'กายวิญญาณ' วิญญาณที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยมโนและธรรมารมณก็นับว่า 'มโนวิญญาณ'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก์ [๔. มหાયมกวรรค]

๘. มหาตักขสาลยสูตร

ปัจจัยเป็นเหตุเกิดแห่งชั้น ๕

[๔๐๑] ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเห็นว่า 'ชั้น ๕ เกิดขึ้นแล้วหรือ'

"เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า"

"เธอทั้งหลายเห็นว่า 'ชั้น ๕ นั้นเกิดขึ้นเพราะอาหารหรือ'

"เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า"

"เธอทั้งหลายเห็นว่า 'ชั้น ๕ นั้นมีความดับเป็นธรรมดาเพราะความดับแห่งอาหารนั้นหรือ'

"เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า"

"ความสงสัยเกิดขึ้นเพราะความเคลือบแคลงว่า 'ชั้น ๕ นี้มีหรือไม่'

"เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า"

"ความสงสัยเกิดขึ้นเพราะความเคลือบแคลงว่า 'ชั้น ๕ เกิดขึ้นเพราะอาหารนั้นมีหรือไม่'

"เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า"

"ความสงสัยเกิดขึ้นเพราะความเคลือบแคลงว่า 'ชั้น ๕ นั้นมีความดับเป็นธรรมดา เพราะความดับแห่งอาหารนั้นมีหรือไม่'

"เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า"

"บุคคลเห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบว่า 'ชั้น ๕ นี้เกิดขึ้นแล้ว ย่อมละความสงสัยที่เกิดขึ้นได้หรือ'

"เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า"

"บุคคลเห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบว่า 'ชั้น ๕ เกิดขึ้นเพราะอาหารนั้น' ย่อมละความสงสัยที่เกิดขึ้นได้หรือ"

"เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า"

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๘. มหาตถนหาสัชชยสูตร

“บุคคลเห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบว่า ‘ชั้น ๕ นั้น มีความดับเป็นธรรมดา เพราะความดับแห่งอาหารนั้นย่อมละความสงสัยที่เกิดขึ้นได้หรือ”

“เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“เธอทั้งหลายหมดความสงสัยในข้อว่า ‘ชั้น ๕ นี้เกิดขึ้นแล้วแมื่อดังนี้หรือ”

“เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“เธอทั้งหลายหมดความสงสัยในข้อว่า ‘ชั้น ๕ เกิดขึ้นเพราะอาหารนั้นแมื่อดังนี้หรือ”

“เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“เธอทั้งหลายหมดความสงสัยในข้อว่า ‘ชั้น ๕ นั้นมีความดับไปเป็นธรรมดา เพราะความดับแห่งอาหารนั้นแมื่อดังนี้หรือ”

“เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“เธอทั้งหลายเห็นดีแล้วตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบว่า ‘ชั้น ๕ นี้เกิดขึ้นแล้วดังนี้หรือ”

“เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“เธอทั้งหลายเห็นดีแล้วตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบว่า ‘ชั้น ๕ เกิดขึ้นเพราะอาหารนั้นดังนี้หรือ”

“เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“เธอทั้งหลายเห็นดีแล้วตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบว่า ‘ชั้น ๕ นั้นมีความดับเป็นธรรมดา เพราะความดับแห่งอาหารนั้นดังนี้หรือ”

“เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“หากเธอทั้งหลายจะพึงติดอยู่ เพลิดเพลินอยู่ ปรารถนาอยู่ ยึดถืออยู่ซึ่ง ทิฏฐิอันบริสุทธิ์ผุดผ่องอย่างนี้ว่า เป็นของเรา เธอทั้งหลายจะพึงรู้ทั่วถึงธรรมที่เปรียบด้วยแพ ซึ่งเราแสดงแล้วเพื่อประโยชน์แก่การสลัดออก มิใช่แสดงเพื่อประโยชน์แก่การยึดถือหรือ”

“ข้อนี้ไม่เป็นเช่นนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลป็นณาสก [๔. มหามกวรรค]

๘. มหาตันทาส์ขยสูตร

“หากเธอทั้งหลายไม่ติดอยู่ ไม่เพลิดเพลिनอยู่ ไม่ปรารถนาอยู่ ไม่ยึดถืออยู่ ซึ่งทิวฏฐิอันบริสุทธิผุดผ่องอย่างนี้ว่า เป็นของเรา เธอทั้งหลายจะพึงรู้ทั่วถึงธรรมที่เปรียบด้วยแพ ซึ่งเราแสดงแล้วเพื่อประโยชน์แก่การสลัดออก มิใช่แสดงเพื่อประโยชน์แก่การยึดถือหรือ”

“เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

ปฏิจสุมุบาท : กระบวนการเกิด

[๔๐๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย อาหาร ๔ ชนิดนี้ มีเพื่อความดำรงอยู่แห่งสัตว์ที่เกิดแล้วบ้าง เพื่อความอนุเคราะห์เหล่าสัตว์ที่แสวงหาภพที่เกิดบ้าง

อาหาร ๔ ชนิด อะไรบ้าง คือ

๑. กวฬิงการาหาร(อาหารคือคำข้าว) หยาบบ้าง ละเอียดบ้าง
๒. ผัสสาหาร(อาหารคือการสัมผัส)
๓. มโนสัญเจตนาหาร(อาหารคือความจงใจ)
๔. วิญญาณาหาร(อาหารคือวิญญาณ)

อาหาร ๔ ชนิดนี้มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นที่เกิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

อาหาร ๔ ชนิด นี้มีตัณหาเป็นต้นเหตุ มีตัณหาเป็นเหตุเกิด มีตัณหาเป็นที่เกิด มีตัณหาเป็นแดนเกิด

ตัณหานี้มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นที่เกิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

ตัณหานี้มีเวทนาเป็นต้นเหตุ มีเวทนาเป็นเหตุเกิด มีเวทนาเป็นที่เกิด มีเวทนาเป็นแดนเกิด

เวทนานี้มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นที่เกิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายมกวรรค]

๘. มหาตถมหาสัชยสูตร

เวทนานี้มีผัสสะเป็นต้นเหตุ มีผัสสะเป็นเหตุเกิด มีผัสสะเป็นที่เกิด มีผัสสะเป็นแดนเกิด

ผัสสะนี้มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นที่เกิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

ผัสสะนี้มีสพ่ายตนะเป็นต้นเหตุ มีสพ่ายตนะเป็นเหตุเกิด มีสพ่ายตนะเป็นที่เกิด มีสพ่ายตนะเป็นแดนเกิด

สพ่ายตนะนี้มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นที่เกิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

สพ่ายตนะนี้มีนามรูปเป็นต้นเหตุ มีนามรูปเป็นเหตุเกิด มีนามรูปเป็นที่เกิด มีนามรูปเป็นแดนเกิด

นามรูปนี้มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นที่เกิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

นามรูปนี้มีวิญญาณเป็นต้นเหตุ มีวิญญาณเป็นเหตุเกิด มีวิญญาณเป็นที่เกิด มีวิญญาณเป็นแดนเกิด

วิญญาณนี้มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นที่เกิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

วิญญาณนี้มีสังขารเป็นต้นเหตุ มีสังขารเป็นเหตุเกิด มีสังขารเป็นที่เกิด มีสังขารเป็นแดนเกิด

สังขารทั้งหลายเหล่านี้มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นที่เกิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

สังขารทั้งหลายเหล่านี้มีอริชชาเป็นต้นเหตุ มีอริชชาเป็นเหตุเกิด มีอริชชาเป็นที่เกิด มีอริชชาเป็นแดนเกิด

เพราะอริชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี

เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี

เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๘. มหาตถนหาสัชยสูตร

เพราะนามรูปเป็นปัจฉัย	สพ่ายตนะจึงมี
เพราะสพ่ายตนะเป็นปัจฉัย	ผัสสะจึงมี
เพราะผัสสะเป็นปัจฉัย	เวทนาจึงมี
เพราะเวทนาเป็นปัจฉัย	ตัณหาจึงมี
เพราะตัณหาเป็นปัจฉัย	อุปาทานจึงมี
เพราะอุปาทานเป็นปัจฉัย	ภพจึงมี
เพราะภพเป็นปัจฉัย	ชาติจึงมี
เพราะชาติเป็นปัจฉัย	ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ อุปายาสจึงมี

ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น ย่อมมีได้ดังนี้

[๔๐๓] ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะชาติเป็นปัจฉัย ชราและมรณะจึงมี’

เพราะชาติเป็นปัจฉัย ชราและมรณะจึงมีใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้เป็นอย่างไร”

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “เพราะชาติเป็นปัจฉัย ชราและมรณะจึงมี ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะภพเป็นปัจฉัย ชาติจึงมี’ เพราะภพเป็นปัจฉัย ชาติจึงมีใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

“เพราะภพเป็นปัจฉัย ชาติจึงมี ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะอุปาทานเป็นปัจฉัย ภพจึงมี’ เพราะอุปาทานเป็นปัจฉัย ภพจึงมีใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

“เพราะอุปาทานเป็นปัจฉัย ภพจึงมี ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะตัณหาเป็นปัจฉัย อุปาทานจึงมี’ เพราะตัณหาเป็นปัจฉัย อุปาทานจึงมีใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๘. มหาตักขณาสัยขยสูตร

“เพราะตักขณาคือเป็นปัจฉิม อุตทานจึงมี ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะเวทนาเป็นปัจฉิม ตักขณาคือ’ เพราะเวทนาเป็นปัจฉิม ตักขณาคือใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

“เพราะเวทนาเป็นปัจฉิม ตักขณาคือ ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะผัสสะเป็นปัจฉิม เวทนาจึงมี’ เพราะผัสสะเป็นปัจฉิม เวทนาจึงมีใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

“เพราะผัสสะเป็นปัจฉิม เวทนาจึงมี ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะสพายนะเป็นปัจฉิม ผัสสะจึงมี’ เพราะสพายนะเป็นปัจฉิม ผัสสะจึงมีใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

“เพราะสพายนะเป็นปัจฉิม ผัสสะจึงมี ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะนามรูปเป็นปัจฉิม สพายนะจึงมี’ เพราะนามรูปเป็นปัจฉิม สพายนะจึงมีใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

“เพราะนามรูปเป็นปัจฉิม สพายนะจึงมี ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะวิญญาณเป็นปัจฉิม นามรูปจึงมี’ เพราะวิญญาณเป็นปัจฉิม นามรูปจึงมีใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

“เพราะวิญญาณเป็นปัจฉิม นามรูปจึงมี ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะสังขารเป็นปัจฉิม วิญญาณจึงมี’ เพราะสังขารเป็นปัจฉิม วิญญาณจึงมีใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๘. มหาตักขหาสัชยสูตร

“เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี’ ภิกษุทั้งหลาย เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมีใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

“เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

[๔๐๔] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่กล่าวนั้นถูกต้องแล้ว เธอทั้งหลายกล่าวอย่างนั้น แม้เราก็กกล่าวอย่างนั้น เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น คือ

เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย	สังขารจึงมี
เพราะสังขารเป็นปัจจัย	วิญญาณจึงมี
เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย	นามรูปจึงมี
เพราะนามรูปเป็นปัจจัย	สฬายตนะจึงมี
เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย	ผัสสะจึงมี
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย	เวทนาจึงมี
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย	ตัณหาจึงมี
เพราะตัณหาเป็นปัจจัย	อุปาทานจึงมี
เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย	ภพจึงมี
เพราะภพเป็นปัจจัย	ชาติจึงมี
เพราะชาติเป็นปัจจัย	ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และ อุปายาสจึงมี

ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น ย่อมมีได้โดยดังนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลป็นณาสก [๔. มหายนกวรรค]

๘. มหาตณหาสังขยสูตร

ปฏิจจสมุปบาท : กระบวนการดับ

เพราะอวิชชาดับไปไม่เหลือด้วยวิราคะ^๑ สังขารจึงดับ

เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ

เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ

เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ

เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ

เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ

เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ

เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ

เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ

เพราะภพดับ ชาติจึงดับ

เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และ

อุปายาสจึงดับ

ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น ย่อมมีได้ดังนี้

[๔๐๕] ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะชาติดับ ชราและมรณะจึงดับ’ เพราะชาติดับ ชราและมรณะจึงดับใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “เพราะชาติดับ ชราและมรณะจึงดับ ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะภพดับ ชาติจึงดับ’ เพราะภพดับ ชาติจึงดับใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

“เพราะภพดับ ชาติจึงดับ ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ’ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

เชิงอรรถ :

^๑ วิราคะ ในที่นี้หมายถึงมรรค (ม.ม.อ. ๒/๔๐๔/๒๑๖, วิ.อ. ๓/๑/๔)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๘. มหาตักขณาสัยยสูตร

“เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะตักขณาดับ อุปาทานจึงดับ’ เพราะตักขณาดับ อุปาทานจึงดับใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

“เพราะตักขณาดับ อุปาทานจึงดับ ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะเวทนาดับ ตักขณาดับ’ เพราะเวทนาดับ ตักขณาดับใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

“เพราะเวทนาดับ ตักขณาดับ ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ’ เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

“เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะสพ่ายตนะดับ ผัสสะจึงดับ’ เพราะสพ่ายตนะดับ ผัสสะจึงดับใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

“เพราะสพ่ายตนะดับ ผัสสะจึงดับ ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะนามรูปดับ สพ่ายตนะจึงดับ’ เพราะนามรูปดับ สพ่ายตนะจึงดับใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

“เพราะนามรูปดับ สพ่ายตนะจึงดับ ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะวิญญานดับ นามรูปจึงดับ’ เพราะวิญญานดับ นามรูปจึงดับใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหยมกวรรค]

๘. มหาตถหาสะขยสูตร

“เพราะวิญญานดับ นามรูปจึงดับ ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะสังขารดับ วิญญานจึงดับ’ เพราะสังขารดับ วิญญานจึงดับใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

“เพราะสังขารดับ วิญญานจึงดับ ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ‘เพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ’ ภิขุทั้งหลาย เพราะอวิชชาดับสังขารจึงดับใช่หรือไม่ หรือว่าในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร”

“เพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

[๔๐๖] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิขุทั้งหลาย ข้อที่กล่าวนั้นถูกต้องแล้ว เธอทั้งหลายกล่าวอย่างนี้ แม้เราก็กกล่าวอย่างนี้ เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ คือ

เพราะอวิชชาดับ	สังขารจึงดับ
เพราะสังขารดับ	วิญญานจึงดับ
เพราะวิญญานดับ	นามรูปจึงดับ
เพราะนามรูปดับ	สฬายตนะจึงดับ
เพราะสฬายตนะดับ	ผัสสะจึงดับ
เพราะผัสสะดับ	เวทนาจึงดับ
เพราะเวทนาดับ	ตัณหาจึงดับ
เพราะตัณหาดับ	อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ	ภพจึงดับ
เพราะภพดับ	ชาติจึงดับ
เพราะชาติดับ	ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส จึงดับ

ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น ย่อมมีได้อย่างนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๘. มหาตถกหาสัชยสูตร

พระธรรมคุณ

[๔๐๗] “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเมื่อรู้เห็นอย่างนี้จะพึงกลับระลึกถึง^๑ชั้นธตฺต ายตนะ ในอดีตกาลว่า ‘ในอดีตกาลยาวนาน เราได้มีแล้วหรือ หรือมิได้มีแล้วหนอ เราได้เป็นอะไรมาหนอ เราได้เป็นอย่างไรมาหนอ เราได้เป็นอะไรแล้วจึงมาเป็นอะไรอีกหนอ’ บ้างหรือไม่”

“ข้อนี้ไม่เป็นดั่งนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“เธอทั้งหลายเมื่อรู้เห็นอย่างนี้จะพึงกลับระลึกถึงชั้นธตฺต ายตนะในอนาคตว่า ‘ในอนาคตกาลยาวนาน เราจักมีหรือ หรือจักไม่มีหนอ เราจักเป็นอะไรหนอ เราจักเป็นอย่างไรหนอ เราจักเป็นอะไรแล้วไปเป็นอะไรอีกหนอ’ บ้างหรือไม่”

“ข้อนี้ไม่เป็นดั่งนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“เธอทั้งหลายเมื่อรู้เห็นอย่างนี้ จะพึงมีความสงสัยภายในตนปรารถนัจจุบันกาลในบัดนี้ว่า ‘เราเป็นอยู่หรือ หรือไม่เป็นอยู่หนอ เราเป็นอะไรหนอ เราเป็นอย่างไรหนอ สัตว์นี้มาจากไหนหนอ และเขาจักไปไหนกันหนอ’ บ้างหรือไม่”

“ข้อนี้ไม่เป็นดั่งนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“เธอทั้งหลายเมื่อรู้เห็นอย่างนี้จะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘พระศาสดาเป็นครูของเราทั้งหลาย เราทั้งหลายต้องกล่าวอย่างนี้ด้วยความเคารพต่อพระศาสดา’ บ้างหรือไม่”

“ข้อนี้ไม่เป็นดั่งนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“เธอทั้งหลายเมื่อรู้เห็นอย่างนี้จะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘พระสมณะตรีสออย่างนี้ และเราทั้งหลายผู้ชื่อว่าเป็นสมณะ ก็กล่าวอย่างนี้’ บ้างหรือไม่”

“ข้อนี้ไม่เป็นดั่งนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

เชิงอรรถ :

^๑ กลับริระลึกถึง หมายถึงการแล่นไปตามอำนาจตถตาและทิวฐิตด้วยอำนาจวิจิกิจฉา ที่ทรงมุ่งจะตรัสถามว่า เมื่อรู้เห็นถึงปัจจุัยแห่งการเกิดครบองค์ ๑๒ แล้ว มีความสงสัยอยู่อีกหรือไม่ (ม.ม.อ. ๒/๔๐๗/๒๑๖, ม.ม.ฎีกา ๒/๔๐๗/๒๗๗)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหાયมกวรรค]

๘. มหาตถนหาสัชยสูตร

“เธอทั้งหลายเมื่อรู้เห็นอย่างนี้ จะพึงยกย่องศาสดาอื่นบ้างหรือไม่”

“ข้อนี้ไม่เป็นดั่งนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“เธอทั้งหลายเมื่อรู้เห็นอย่างนี้จะพึงเชื่อถือข้อวัตร การเดินลัทธิ และการถือ
มงคล^๑ของพวกสมณพราหมณ์บุุชชน โดยเชื่อว่าเป็นแก่นสารบ้างหรือไม่”

“ข้อนี้ไม่เป็นดั่งนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“สิ่งใดที่เธอทั้งหลายรู้อเอง เห็นเอง ทราบเองแล้ว เธอทั้งหลายจะพึงกล่าว
ถึงเฉพาะสิ่งนั้นมีใช่หรือ”

“เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่กล่าวนั้นถูกต้องแล้ว เรานำเธอทั้งหลายเข้าไป
(ถึงนิพพาน)แล้วด้วยธรรมนี้ ซึ่งผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วย
กาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน

เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า ‘ภิกษุทั้งหลาย ธรรมนี้ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัด
ด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชน
พึงรู้เฉพาะตน’ เราจึงกล่าวไว้อย่างนี้”

องค์ประกอบแห่งการเกิดในครรรค์

[๔๐๘] ภิกษุทั้งหลาย เพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกัน การถือ
กำเนิดในครรรค์จึงมีได้

ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดายังไม่มีการดู และคันธัพพะ^๒ยัง
ไม่ปรากฏ การถือกำเนิดในครรรค์ก็ยังมีไม่ได้

เชิงอรรถ :

^๑ ข้อวัตร ในที่นี้หมายถึงวัตรเป็นคนใหม่ วัตรเยียงช้าง วัตรเยียงม้า วัตรเยียงโค เป็นต้น (ดู ขุ.ม. (แปล)
๒๙/๒๗/๑๑๑) การเดินลัทธิ หมายถึงความยึดมั่นความเห็นของตนว่า “นี่จริง อย่างอื่นไม่จริง” การถือ
มงคล หมายถึงการยึดถือรูปหรือเสียง เป็นต้นว่าเป็นมงคล (ม.ม.อ. ๒/๔๐๗/๒๑๖-๒๑๗, ม.ม.ฎีกา
๒/๔๐๗/๒๗๗)

^๒ คันธัพพะ ในที่นี้หมายถึงสัตว์ผู้จะมาก่อเกิดในครรรค์นั้น (ปฏิสนธิวิญญูณ) (ม.ม.อ. ๒/๔๐๘/๒๑๘)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๘. มหาตถมหาสัชยสูตร

ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู แต่คันธัพพะยังไม่ปรากฏ การถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้

แต่เมื่อใด มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู และคันธัพพะก็ปรากฏ เมื่อนั้น เพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกันอย่างนี้ การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้

มารดาเยี่ยมรักษาทารกในครรภ์นั้น ๙ เดือนบ้าง ๑๐ เดือนบ้าง จึงคลอด ทารกผู้เป็นภาระหนักนั้นด้วยความกังวลใจมาก และเลี้ยงทารกผู้เป็นภาระหนักนั้น ซึ่งเกิดแล้วด้วยโลหิตของตนด้วยความห่วงใยมาก

น่านมของมารดานับเป็นโลหิตในอริยวินัย กุมารนั้นอาศัยความเจริญและความเติบโตแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ย่อมเล่นด้วยเครื่องเล่นสำหรับกุมาร คือ ไม้เล็ก ๆ ตีไม้หึ่ง หกคะเมน เล่นกั้งหัน ดวงทราย รถเล็ก ธนูเล็ก

ภิกษุทั้งหลาย กุมารนั้นอาศัยความเจริญและความเติบโตแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย อิมเอิบ พร้อมพรัง บำเรออยู่ด้วยกามคุณ ๕ ประการ คือ

๑. รูปที่จะพึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด
๒. เสียงที่จะพึงรู้แจ้งทางหู ...
๓. กลิ่นที่จะพึงรู้แจ้งทางจมูก ...
๔. รสที่จะพึงรู้แจ้งทางลิ้น ...
๕. โผฏฐัพพะที่จะพึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด

[๔๐๙] กุมารนั้นเห็นรูปทางตาแล้วกำหนด^๑ในรูปที่น่ารัก ชัดเคื่องในรูปที่ไม่น่ารัก เป็นผู้มีสติในกายไม่ตั้งมั่น และมีจิตเป็นกามาวจร^๒อยู่ ไม่รู้ชัดถึงเจโตวิมุตติ

เชิงอรรถ :

^๑ กำหนด ในที่นี้หมายถึงให้เกิดระคะขึ้น (ม.ม.อ. ๒/๔๐๙/๒๑๘)

^๒ จิตเป็นกามาวจร ในที่นี้หมายถึงจิตฝ่ายอกุศล (ม.ม.อ. ๒/๔๐๙/๒๑๘)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๘. มหาตัทธหาสัชชยสูตร

ปัญญาวิมุตติอันเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งบาปอกุศลธรรมตามความเป็นจริง เขาเป็นผู้
สมบูรณ์ด้วยความยินดีและความยินร้าย^๑อย่างนี้ เสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง
สุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่ทุกข์มิใช่สุขก็ตาม ย่อมเปล็ดเพลิน บ่นถึง^๒ ติดใจเวทนานั้น
เมื่อกุมารนั้นเปล็ดเพลิน บ่นถึง ติดใจเวทนานั้นอยู่ ความเปล็ดเพลินก็เกิดขึ้น
ความเปล็ดเพลินในเวทนาทั้งหลาย เป็นอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี
เพราะภพเป็นปัจจัยชาติจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ
ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงมี

ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น ย่อมมีได้อย่างนี้

ฟังเสียงทางหู ...

ดมกลิ่นทางจมูก ...

ลิ้มรสทางลิ้น ...

ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกาย ...

รู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้วกำหนดในธรรมารมณ์ที่น่ารัก ชัดเคื่องในธรรมารมณ์
ที่ไม่น่ารัก ย่อมเป็นผู้มีสติในกายไม่ตั้งมั่น และมีจิตเป็นกามาวจรอยู่ ไม่รู้ชัดถึง
เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งบาปอกุศลธรรมตามความเป็นจริง
เขาเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยความยินดีและความยินร้ายอย่างนี้ เสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง
สุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่ทุกข์มิใช่สุขก็ตาม ย่อมเปล็ดเพลิน บ่นถึง ติดใจเวทนา
นั้นอยู่ เมื่อกุมารนั้นเปล็ดเพลิน บ่นถึง ติดใจเวทนานั้นอยู่ ความเปล็ดเพลินก็เกิดขึ้น
ความเปล็ดเพลินในเวทนาทั้งหลาย เป็นอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี
เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์
โทมนัส และอุปายาสจึงมี

ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น ย่อมมีได้อย่างนี้

เชิงอรรถ :

^๑ ความยินดี (อนุโรธะ) หมายถึงราคะ ความยินร้าย (วิโรธะ) หมายถึงโทสะ (ม.ม.อ. ๒/๔๐๙/๒๑๘)

^๒ เปล็ดเพลิน หมายถึงมีตัทธหาทะยานอยาก บ่นถึง หมายถึงพรั่าเพ้อว่า "สุขหนอ ๆ" (ม.ม.อ. ๒/๔๐๙/๒๑๘)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๘. มหาตถนหาสัยขยสูตร

พระพุทธคุณ

[๔๑๐] ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ เป็นอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค ตถาคตนั้นรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และสอนหมู่มสัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ด้วยตนเองแล้ว จึงประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน คหบดี บุตรคหบดี หรืออนุชน(คนผู้เกิดภายหลัง)ในตระกูลใด ตระกูลหนึ่งย่อมฟังธรรมนั้น ฟังธรรมนั้นแล้วได้ศรัทธาในตถาคต เมื่อมีศรัทธา แล้วย่อมตระหนักว่า 'การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอึดอัด เป็นทางแห่งขุติ การบวชเป็นทางปลอดโปร่ง การที่อยู่ครองเรือนจะประพาศพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนดุจสังข์ขัด มิใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดี เราควรโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้า กาสาวพัสตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต' ต่อมา เขาละทิ้งกองโภคสมบัติน้อยใหญ่ และเครื่องอุปโภคน้อยใหญ่ โกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้า กาสาวพัสตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

สิกขาและสาขีพของภิกษุ

[๔๑๑] เขาเมื่อบวชแล้วอย่างนี้ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาขีพเสมอด้วยภิกษุทั้งหลาย คือ

๑. ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑฆาต และศีลตราวุธ มีความละเอียด มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่
๒. ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ รับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๘. มหาตัตถหาสังขยสูตร

๓. ละพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์
เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรม^๑ อันเป็นกิจของชาวบ้าน
๔. ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มี
ถ้อยคำเป็นหลัก เชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลก
๕. ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือ ฟังความจากฝ่ายนี้แล้วไม่ไป
บอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วไม่มา
บอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกต่างกัน ส่งเสริม
คนที่ปรองดองกัน ชื่นชมยินดีเพลิดเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่
ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี
๖. ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ คือ พูดแต่คำไม่มีโทษ ไพเราะ
น่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ
๗. ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกเวลา พูดแต่คำจริง
พูดอิงประโยชน์ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่
อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ เหมาะแก่เวลา
๘. เว้นขาดจากการพรากรพิชคาม^๒ และภุตคาม^๓
๙. ฉันทมือเดียว ไม่ฉันทอนกลางคืน เว้นขาดจากการฉันทในเวลาวิกาล^๔
๑๐. เว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการละเล่น
ที่เป็นข้าศึกแก่กุศล
๑๑. เว้นขาดจากการทัดทรง ประดับ ตกแต่งร่างกายด้วยพวงดอกไม้
ของหอม และเครื่องประทีนผิวอันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัว
๑๒. เว้นขาดจากที่นอนสูงใหญ่
๑๓. เว้นขาดจากการรับทองและเงิน
๑๔. เว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ^๕

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๒๙๒ (จุฬหัตถปิโทปมสูตร) หน้า ๓๒๓ ในเล่มนี้

^{๒-๕} ดูเชิงอรรถที่ ๑-๔ ข้อ ๒๙๓ (จุฬหัตถปิโทปมสูตร) หน้า ๓๒๔ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๘. มหาตถมหาสังขยสูตร

๑๕. เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ
 ๑๖. เว้นขาดจากการรับสตรีและกุมารี
 ๑๗. เว้นขาดจากการรับทาสหญิงและทาสชาย
 ๑๘. เว้นขาดจากการรับแพะและแกะ
 ๑๙. เว้นขาดจากการรับไก่และสุกร
 ๒๐. เว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา
 ๒๑. เว้นขาดจากการรับเรือกสวน ไรรณา และที่ดิน
 ๒๒. เว้นขาดจากการทำหน้าที่เป็นตัวแทนและผู้สื่อสาร
 ๒๓. เว้นขาดจากการซื้อการขาย
 ๒๔. เว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง ด้วยของปลอม และด้วยเครื่องดวงวัด
 ๒๕. เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง
 ๒๖. เว้นขาดจากการตัด(อวัยวะ) การฆ่า การจองจำ การตีชิงวิ่งราว
 การปล้น และการขู่กรรโชก

ภิกษุ นั้นเป็นผู้สันโดษด้วยจีวรพอคัมร่างกาย และบิณฑบาตพอลิมท้อง จะไป
 ณ ที่ใด ๆ ก็ไปได้ทันที นกมีปีกจะบินไป ณ ที่ใด ๆ ก็มีแต่ปีกของมันเป็นภาระบินไป
 แม้ฉันทใด ภิกษุก็ฉันทนั้นเหมือนกัน เป็นผู้สันโดษด้วยจีวรพอคัมร่างกายและ
 บิณฑบาตพอลิมท้อง จะไป ณ ที่ใด ๆ ก็ไปได้ทันที ภิกษุ นั้นประกอบด้วย
 อริยสีลชั้นนี้แล้ว ย่อมเสวยสุขอันปราศจากโทษในภายใน

ภิกษุ นั้นเห็นรูปทางตาแล้ว ไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อมปฏิบัติเพื่อความสำรวม
 จักขุนทรีย์ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้ว ก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคืออกิขณาและ
 โทมนัสครอบงำได้ จึงรักษาจักขุนทรีย์ ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์

ฟังเสียงทางหู ...

ดมกลิ่นทางจมูก ...

ลิ้มรสทางลิ้น ...

ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกาย ...

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหાયมกวรรค]

๘. มหาตณหาสัชยสูตร

รู้แจ้งธรรมารมณทางใจแล้ว ไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อมปฏิบัติเพื่อความ
 สාරวมมโนทริย์ซึ่งเมื่อไม่สාරวมแล้วก็เป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคืออกิขมา
 และโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษามโนทริย์ ถึงความสාරวมในมโนทริย์ ภิกษุนั้น
 ประกอบด้วยอริยอินทริยสังวร ย่อมเสวยสุขอันไม่ระคนกับกิเลสในภายใน

ภิกษุนั้นทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหลียวดู
 การคู้เข้า การเหยียดออก การครองสังฆาฏิ บาตร และจีวร การฉัน การดื่ม
 การเคี้ยว การลิ้ม การถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ การเดิน การยืน การนั่ง การหลับ
 การตื่น การพูด การนิ่ง

การทำจิตให้บริสุทธิ์

[๔๑๒] ภิกษุนั้นประกอบด้วยอริยศีลชั้นธ อริยอินทริยสังวรและอริยสติ-
 สัมปชัญญะนี้แล้วพักอยู่ ณ เสนาสนะเงียบสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ
 ป่าช้า ป่าทึบ ที่แจ้ง ลอมฟาง เถกกลับจากบิณฑบาตภายหลังฉันภัตตาหาร
 เสร็จแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอละอกิขมา (ความ
 เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น)ในโลก มีใจปราศจากอกิขมาอยู่ ชำระจิตให้
 บริสุทธิ์จากอกิขมา ละพยาบาทและความมุ่งร้าย มีจิตไม่พยาบาท มุ่งประโยชน์
 เกื้อกูลสรรพสัตว์อยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากพยาบาทและความมุ่งร้าย ละถิ่นมัทธะ
 (ความหดหู่และเขื่องซึม) ปราศจากถิ่นมัทธะ กำหนดแสงสว่างมีสติสัมปชัญญะอยู่
 ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากถิ่นมัทธะ ละอุทถัจจกุกกัจจะ(ความฟุ้งซ่านและความรำคาญ
 ใจ) เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบอยู่ภายใน ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทถัจจกุกกัจจะ
 ละวิจิกิจฉา(ความลังเลสงสัย) ชำระวิจิกิจฉาได้แล้ว ไม่มีวิจิกิจฉาในกุศลธรรมอยู่
 ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉา

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหાયมกวรรค]

๘. มหาตถกาสยสูตร

[๔๑๓] ภิกษุหนึ่งละนิวรรณ์ ๕ ประการนี้ ซึ่งเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต และเป็นเหตุทำปัญญาให้อ่อนกำลังได้แล้ว สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์ สงบระงับไป บรรลุทุติยฌานมีความผ่อนคลายในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ บรรลุตติยฌาน ฯลฯ^๑ บรรลุ จตุตถฌาน ฯลฯ^๒อยู่

ความดับแห่งกองทุกข์

[๔๑๔] ภิกษุหนึ่งเห็นรูปทางตาแล้วไม่กำหนดในรูปที่น่ารัก ไม่ขัดเคืองในรูปที่น่าชัง ย่อมเป็นผู้มีสติในกายตั้งมั่น และมีจิตหาประมาณมิได้^๓อยู่ ทราบชัดถึง เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งบาปอกุศลธรรมตามความเป็นจริง เพลิดเพลินยินดียินร้ายอย่างนี้แล้ว เสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง สุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่ทุกข์มิใช่สุขก็ตาม ก็ไม่เพลิดเพลน ไม่บ่นถึง ไม่ติดใจเวทนานั้น เมื่อ ภิกษุหนึ่งไม่เพลิดเพลน ไม่บ่นถึง ไม่ติดใจเวทนานั้นอยู่ ความเพลิดเพลนในเวทนาทั้งหลายจึงดับไป เพราะความเพลิดเพลนดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสของภิกษุหนึ่งจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น ย่อมมีได้โดยดังนี้

ฟังเสียงทางหู ...

ดมกลิ่นทางจมูก ...

ลิ้มรสทางลิ้น ...

ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกาย ...

เชิงอรรถ :

^{๑-๒} ดูเนื้อความเต็มในข้อ ๕๑ (ภยเกรวสูตร) หน้า ๔๑ ในเล่มนี้

^๓ มีจิตหาประมาณมิได้ หมายถึงผู้มีโลกุตตรจิตหาประมาณมิได้ คือผู้พร้อมด้วยมรรคจิต (ม.ม.อ. ๒/๔๑๔/๒๑๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๙. มหาอัสสปฺรสูตร

รู้แจ้งธรรมารมณทางใจแล้ว ไม่ยินดีในธรรมารมณที่น่ารัก ไม่ขัดเคือง
ในธรรมารมณที่น่าชัง ย่อมเป็นผู้มีสติในกายตั้งมั่น และมีจิตหาประมาณมิได้อยู่
ทราบชัดถึงเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งบาปอกุศลธรรม
ตามความเป็นจริง เธอละความยินดีในร้ายอย่างนี้แล้ว เสวยเวทนาอย่างใดอย่าง
หนึ่ง สุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่ทุกข์มิใช่สุขก็ตาม ก็ไม่เพลิดเพลิน ไม่บ่นถึง ไม่
ติดใจเวทนานั้น เมื่อภิกษุนั้นไม่เพลิดเพลิน ไม่บ่นถึง ไม่ติดใจเวทนานั้นอยู่
ความเพลิดเพลินในเวทนาทั้งหลายจึงดับไป เพราะความเพลิดเพลินดับ อุปาทาน
จึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาตจึงดับ เพราะชาตดับ ชรา
มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสของภิกษุนั้นจึงดับ ความดับ
แห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น ย่อมมีได้ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงทรงจำตักหาสังขยวิมุตติ^๑โดยย่อของเรา
นี้ เธอทั้งหลายจงทรงจำสติภิกษุบุตรชาวประมงว่า เป็นผู้ติดอยู่ในข่ายคือ
ตักหาและกองแห่งตักหาใหญ่”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชม
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มหาตักหาสังขยสูตรที่ ๘ จบ

๙. มหาอัสสปฺรสูตร

ว่าด้วยเหตุการณ์ในอัสสปฺรนิคม สูตรใหญ่

ข้อปฏิบัติของสมณะ

[๔๑๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่อัสสปฺรนิคมของพระราชกุมารชาวอังค
ในแคว้นอังค ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า
“ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัส
เรื่องนี้ว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ตักหาสังขยวิมุตติ หมายถึงเทศนาเป็นเหตุหลุดพ้นเพราะความสิ้นไปแห่งตักหา (ม.ม.อ. ๒/๔๑๔/๒๑๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๔๕๑ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๙. มหาอัสสปรัสุต

“ภิกษุทั้งหลาย หมู่ชนรู้จักเธอทั้งหลายว่า ‘สมณะ สมณะ’ เธอทั้งหลาย เมื่อเขาถามว่า ‘ท่านทั้งหลายเป็นใคร’ ก็ปฎิญาณว่า ‘เราทั้งหลายเป็นสมณะ’ เมื่อเธอทั้งหลายนั้น ผู้มีชื่ออย่างนี้ มีปฎิญาณอย่างนี้ ก็ควรสำเหนียกว่า ‘เราทั้งหลายจักสมทานประพตติธรรม^๑ที่ทำให้เป็นสมณะและเป็นพราหมณ์ เมื่อเราทั้งหลายปฏิบัติอยู่อย่างนี้ ชื่อและปฎิญาณนี้ของเราทั้งหลายก็จักเป็นความจริงแท้ ไซ้แต่เท่านั้น เราทั้งหลายใช้สอยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัย- เกสัชบริหารของทายกเหล่าใด ปัจฉัยทั้งหลายของทายกเหล่านั้น ก็จักมีผลมาก มีอานิสงส์มากเพราะเราทั้งหลาย อีกอย่างหนึ่ง บรรพชานี้ของเราทั้งหลาย ก็จักไม่เป็นหมัน จักมีผล มีความเจริญ’

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้แล

หิริโอดตปปะ

[๔๑๖] **ธรรมที่ทำให้เป็นสมณะและเป็นพราหมณ์** เป็นอย่างไร

คือ เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า ‘เราทั้งหลายจักเป็นผู้มีหิริโอดตปปะ’ บางทีเธอทั้งหลายจะมีความคิดอย่างนี้ว่า ‘เราทั้งหลายเป็นผู้มีหิริโอดตปปะแล้ว พอลงด้วยกิจเพียงเท่านี้ เราทั้งหลายทำกิจเสร็จแล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านี้ ประโยชน์จากความ เป็นสมณะ^๒ เราทั้งหลายก็ได้บรรลุแล้วโดยลำดับ กิจอะไร ๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี’ เธอทั้งหลายถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกเธอทั้งหลาย ขอเตือนเธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ ประโยชน์จากความ เป็นสมณะที่เธอทั้งหลายปรารถนา อย่าได้เสื่อมไปเลย

เชิงอรรถ :

^๑ **ธรรม** หมายถึงไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา แต่ในที่นี้ทรงมุ่งแสดงหิริ และโอดตปปะ (ม.ม.อ. ๒/๔๑๕/๒๒๐)

^๒ **ประโยชน์จากความ เป็นสมณะ** มีหลายนัย ดังนี้ หมายถึงอริยมรรคมีองค์ ๘ บ้าง หมายถึงความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ และความสิ้นโมหะบ้าง (ดู ส.ม. (แปล) ๑๙/๓๖/๓๔) แต่ในที่นี้หมายถึงมรรค ๔ และผล ๔ (ม.ม.อ. ๒/๔๑๖/๒๒๒)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๙. มหาอัสนสปุสฺตร

กายสมาจารบริสุทฺธิ

[๔๑๗] กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไป เป็นอย่างไร

คือ เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า 'เราทั้งหลายจักมีกายสมาจารบริสุทฺธิ^๑ ปราภุ เปิดเผย ไม่บกพรองและสำรวมระวัง จักไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น ด้วยความเป็นผู้มีกายสมาจารอันบริสุทฺธินั้น' บางทีเธอทั้งหลายจะมีความคิดอย่างนี้ว่า 'เราทั้งหลายเป็นผู้มีหิริโอดตปปะแล้ว มีกายสมาจารบริสุทฺธิแล้ว พอละ ด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราทั้งหลายทำกิจเสร็จแล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านั้น ประโยชน์จากความ เป็นสมณะเราทั้งหลายก็บรรลุแล้วโดยลำดับ กิจอะไร ๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไป มิได้มี' เธอทั้งหลายถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกเธอทั้งหลาย ขอเตือนเธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ ประโยชน์จากความ เป็นสมณะที่เธอทั้งหลายปรารถนา อย่าได้เสื่อมไปเลย

วจีสมาจารบริสุทฺธิ

[๔๑๘] กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไป เป็นอย่างไร

คือ เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า 'เราทั้งหลายจักมีวจีสมาจารบริสุทฺธิ^๒ ปราภุ เปิดเผย ไม่บกพรองและสำรวมระวัง จักไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่นด้วยความ เป็นผู้มัววจีสมาจารบริสุทฺธินั้น' บางทีเธอทั้งหลายจะมีความคิดอย่างนี้ว่า 'เราทั้งหลายเป็นผู้มีหิริโอดตปปะแล้ว มีกายสมาจารและวจีสมาจารบริสุทฺธิแล้ว พอละ ด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราทั้งหลายทำกิจเสร็จแล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านั้น ประโยชน์จากความ เป็นสมณะเราทั้งหลายก็ถึงแล้วโดยลำดับ กิจอะไร ๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไป มิได้มี' เธอทั้งหลายถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกเธอทั้งหลาย ขอเตือนเธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ ประโยชน์จากความ เป็นสมณะที่เธอทั้งหลายปรารถนา อย่าได้เสื่อมไปเลย

เชิงอรรถ :

^๑ มีกายสมาจารบริสุทฺธิ หมายถึงภิกษุไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่ใช้ฝ่ามือ ก้อนดิน ท่อนไม้ หรือศัสตราวุธตีเบียดเบียนผู้อื่น หรือไม่เงื้อมือหรือท่อนไม้ไล่กาที่ก่รังตึมน้ำในหม้อน้ำ หรือจิกกินข้าวสุกในบาตร (ม.ม.อ. ๒/๔๑๗/๒๒๒)

^๒ มีวจีสมาจารบริสุทฺธิ หมายถึงภิกษุไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่กล่าวดูหมิ่นใครๆ หรือไม่กล่าวถากถางเยาะเย้ยภิกษุใดๆ (ม.ม.อ. ๒/๔๑๘/๒๒๓)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๙. มหาอัสนสปสูตร

มโนสมาจารบริสุทธิ

[๔๑๙] กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไป เป็นอย่างไร

คือ เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า 'เราทั้งหลายจักมีมโนสมาจารบริสุทธิ^๑ ปรากฏ เปิดเผย ไม่บกพร่องและสำรวมระวัง จักไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น ด้วยความเป็นผู้มีมโนสมาจารบริสุทธินั้น' บางทีเธอทั้งหลายจะมีความคิดอย่างนี้ว่า 'เราทั้งหลายเป็นผู้มีหิริโอตตปปะแล้ว มีกายสมาจาร วจีสมาจาร และมโนสมาจารบริสุทธิแล้ว พอละด้วยกิจเพียงเท่านี้ เราทั้งหลายทำกิจเสร็จแล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านี้ ประโยชน์จากความเป็นสมณะเราทั้งหลายก็ได้บรรลุแล้วโดยลำดับ กิจอะไร ๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี' เธอทั้งหลายถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกเธอทั้งหลาย ขอเตือนเธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ ประโยชน์จากความเป็นสมณะที่เธอทั้งหลายปรารถนา อย่าได้เสื่อมไปเลย

อาชีวะบริสุทธิ

[๔๒๐] กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไป เป็นอย่างไร

คือ เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า 'เราทั้งหลายจักมีอาชีวะบริสุทธิ^๒ ปรากฏ เปิดเผย ไม่บกพร่องและสำรวมระวัง จักไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น ด้วยความเป็นผู้มีอาชีวะบริสุทธินั้น' บางทีเธอทั้งหลายจะมีความคิดอย่างนี้ว่า 'เราทั้งหลายเป็นผู้มีหิริโอตตปปะแล้ว มีกายสมาจาร วจีสมาจาร มโนสมาจาร และอาชีวะบริสุทธิแล้ว พอละด้วยกิจเพียงเท่านี้ เราทั้งหลายทำกิจเสร็จแล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านี้ ประโยชน์จากความเป็นสมณะเราทั้งหลายก็ได้บรรลุแล้วโดยลำดับ กิจอะไร ๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี' เธอทั้งหลายถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกเธอทั้งหลาย ขอเตือนเธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ ประโยชน์จากความเป็นสมณะที่เธอทั้งหลายปรารถนา อย่าได้เสื่อมไปเลย

เชิงอรรถ :

^๑ มีมโนสมาจารบริสุทธิ หมายถึงภิกษุไม่มีอภิขมา ไม่มีจิตพยาบาท ไม่มีความเห็นผิด ไม่ยินดีทองและเงิน หรือไม่ตริกกถึงกามวิตก พยาบาททวิตก หรือวิหิงสาวิตก (ม.ม.อ. ๒/๔๑๙/๒๒๓)

^๒ มีอาชีวะบริสุทธิ หมายถึงภิกษุไม่เลี้ยงชีพด้วยกรรมที่ไม่สมควร เช่น การรักษาไข้ การให้น้ำมันทาเท้า การหุงน้ำมัน พุดเสียบเคียงขอผู้อื่น หรือการสะสมปัญญาโครสมิเนยใสเป็นต้น (ม.ม.อ. ๒/๔๒๐/๒๒๓-๒๒๔)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๙. มหาอัสสปรสูตร

สำรวมอินทรีย์

[๔๒๑] กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไป เป็นอย่างไร

คือ เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า 'เราทั้งหลายจักเป็นผู้คุมครองทวาร แล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย เห็นรูปทางตาแล้ว ไม่รวบถือ ไม่แยกถือ จักปฏิบัติเพื่อความสำรวมจักขุอินทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็จะเป็เหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรม คืออกิขณาและโทมนัสครอบงำได้ จักรักษาจักขุอินทรีย์ ถึงความสำรวมในจักขุอินทรีย์

ฟังเสียงทางหู ...

ดมกลิ่นทางจมูก ...

ลิ้มรสทางลิ้น ...

ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกาย ...

รู้แจ้งธรรมารมณทางใจแล้ว ไม่รวบถือ ไม่แยกถือ จักปฏิบัติเพื่อความสำรวม มนินทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็จะเป็เหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคืออกิขณาและโทมนัส ครอบงำได้ จักรักษามนินทรีย์ ถึงความสำรวมในมนินทรีย์' บางทีเธอทั้งหลายจะ มีความคิดอย่างนี้ว่า 'เราทั้งหลายเป็นผู้มีหิริโอตตปปะแล้ว มีกายสมาจารบริสุทธี วจีสมาจารบริสุทธี มโนสมาจารบริสุทธี อาชีวะบริสุทธีแล้ว และเป็นผู้คุมครองทวาร แล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย พอละด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราทั้งหลายทำกิจเสร็จแล้ว ด้วย กิจเพียงเท่านั้น ประโยชน์จากความเป็นสมณะเราทั้งหลายก็ได้บรรลุแล้วโดยลำดับ กิจอะไร ๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี' เธอทั้งหลาย ถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกเธอทั้งหลาย ขอเตือนเธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ ประโยชน์จากความเป็นสมณะที่เธอทั้งหลายปรารถนา อย่าได้เสื่อมไปเลย

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายมกวรรค]

๙. มหาอัสสปรสุต

รู้จักประมาณในโภชนะ

[๔๒๒] กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไป เป็นอย่างไร

คือ เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า `เราทั้งหลายจักรู้จักประมาณในโภชนะ จักพิจารณาโดยแยบคายแล้วกลืนกินอาหาร ไม่ใช่เพื่อเล่น ไม่ใช่เพื่อความมัวเมา ไม่ใช่เพื่อประดับ ไม่ใช่เพื่อตกแต่ง แต่เพียงเพื่อกายนี้ดำรงอยู่ได้ เพื่อให้ชีวิตินทรีย์เป็นไป เพื่อบำบัดความหิว เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ โดยอุบายนี้ เราจักกำจัดเวทนาเก่าเสียได้ และจักไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้น ความดำรงอยู่แห่งชีวิต ความไม่มีโทษ และการอยู่โดยผาสุกจักมีแก่เรา^๑ บางทีเธอทั้งหลายจะมีความคิดอย่างนี้ว่า `เราทั้งหลายเป็นผู้มีหิริโอตตปะแล้ว มีกายสมาจารบริสุทธี วจี-สมาจารบริสุทธี มโนสมาจารบริสุทธี อาชีวะบริสุทธี เป็นผู้คุ้มครองทวารแล้ว ในอินทรีย์ทั้งหลาย และจักรู้จักประมาณในโภชนะ พอละ ด้วยกิจเพียงเท่านี้ เราทั้งหลายทำกิจเสร็จแล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านี้ ประโยชน์จากความเป็นสมณะเราทั้งหลายก็ได้บรรลุแล้วโดยลำดับ กิจอะไร ๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มีอีก' เธอทั้งหลายถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกเธอทั้งหลาย ขอเตือนเธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ ประโยชน์จากความเป็นสมณะที่เธอทั้งหลายปรารถนา อย่าได้เสื่อมไปเลย

ตึนบำเพ็ญเพียร

[๔๒๓] กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไป เป็นอย่างไร

คือ เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า `เราทั้งหลายจักเป็นผู้ประกอบความเพียรในธรรมเป็นเครื่องตึนอย่างต่อเนื่อง จักชำระจิตให้บริสุทธิ์จากธรรมอันเป็นเครื่องขัดขวางด้วยการเดินจงกรมและการนั่งตลอดวัน จักชำระจิตให้บริสุทธิ์จากธรรมเป็นเครื่องขัดขวางด้วยการเดินจงกรม ด้วยการนั่งตลอดปฐมยามแห่งราตรี สำเร็จการนอนดูจราชสีห์โดยตะแคงข้างเบื้องขวา ซ่อนเท้าเหลื่อมเท้า มีสติสัมปชัญญะ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบข้อ ๒๓ หน้า ๒๓ ในเล่มนี้

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนกวรรค]

๙. มหาอัสนสปสูตร

หมายใจว่าจะลุกขึ้นตลอดมัชฌิมยามแห่งราตรี ลุกขึ้นชำระจิตให้บริสุทธิ์จากธรรม เป็นเครื่องขัดขวางด้วยการเดินจงกรม ด้วยการนั่งตลอดปัจฉิมยามแห่งราตรี' บางที เธอทั้งหลายจะมีความคิดอย่างนี้ว่า 'เราทั้งหลายเป็นผู้มีหิริโอตตปปะแล้ว มีกาย-สมาจารบริสุทธิ์ วิสสมาจารบริสุทธิ์ มโนสมาจารบริสุทธิ์ อาชีวะบริสุทธิ์ เป็นผู้คัมภรทวารแล้วในอินทริยทั้งหลาย และรู้จักประมาณในโภชนะ ประกอบความเพียรในธรรมเป็นเครื่องตื่นอย่างต่อเนื่องแล้ว พอลงด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราทั้งหลายทำกิจเสร็จแล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านั้น ประโยชน์จากความเป็นสมณะ เราทั้งหลายก็ได้บรรลุแล้วโดยลำดับ กิจอะไร ๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มีอีก' เธอทั้งหลายถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกเธอทั้งหลาย ขอเตือนเธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ ประโยชน์จากความเป็นสมณะที่เธอทั้งหลายปรารถนา อย่าได้เสื่อมไปเลย

เจริญสติสัมปชัญญะ

[๔๒๔] กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไป เป็นอย่างไร

คือ เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า 'เราทั้งหลายจักเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ ทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหลียวดู การคู้เข้า การเหยียดออก การครองสังฆาฏิ บาตร และจีวร การฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม การถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ การเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนิ่ง' บางทีเธอทั้งหลายจะมีความคิดอย่างนี้ว่า 'เราทั้งหลายเป็นผู้มีหิริ-โอตตปปะแล้ว มีกายสมาจารบริสุทธิ์ วิสสมาจารบริสุทธิ์ มโนสมาจารบริสุทธิ์ อาชีวะบริสุทธิ์แล้ว เป็นผู้คัมภรทวารแล้วในอินทริยทั้งหลาย รู้จักประมาณในโภชนะ ประกอบความเพียรในธรรมเป็นเครื่องตื่นอย่างต่อเนื่อง และมีสติสัมปชัญญะแล้ว พอลงด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราทั้งหลายทำกิจเสร็จแล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านั้น ประโยชน์จากความเป็นสมณะเราทั้งหลายก็ได้บรรลุแล้วโดยลำดับ กิจอะไร ๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มีอีก' เธอทั้งหลายยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกเธอทั้งหลาย ขอเตือนเธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ ประโยชน์จากความเป็นสมณะที่เธอทั้งหลายปรารถนา อย่าได้เสื่อมไปเลย

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก [๔. มหายนกวรรค]

๙. มหาอัสสปรัสุต

การละนิวรรณ์ ๕

[๔๒๕] กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไป เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พักอยู่ ณ เสนาสนะเจียบสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ขอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าทึบ ที่แจ่ง ลอมฟาง เถกกลับจากมณฑลทาบภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาหน้า เถลอะภิชฌา (ความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น) ในโลก มีใจปราศจากอภิชฌาอยู่ ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากอภิชฌา ละความมุงร้ายคือพยาบาท มีจิตไม่พยาบาท มุงประโยชน์เกื้อกูลสรรพสัตว์อยู่ ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากความมุงร้ายคือพยาบาท ละ ถีนมิทธะ(ความหดหู่และความเซื่องซึม) ปราศจากถีนมิทธะ กำหนดแสงสว่าง มีสติสัมปชัญญะอยู่ ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากถีนมิทธะ ละอุทัจจกุกกัจจะ(ความฟุ้งซ่านและความรำคาญใจ) เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบอยู่ภายใน ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทัจจกุกกัจจะ ละวิจิกิจฉา(ความลังเลสงสัย) ขำวิจิกิจฉาได้แล้ว ไม่มีวิจิกิจฉาในกุศลธรรมอยู่ ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉา

[๔๒๖] ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนคนกัณฑ์นี้มาลงทุนจนประสบผลสำเร็จ ใช้นี้เกาที่เป็นต้นทุนจนหมด เก็บกำไรที่เหลือไว้เป็นค่าเลี้ยงดูบุตรภรรยา เขาคิดว่า 'เมื่อก่อน เรากัณฑ์นี้มาลงทุน การงานสำเร็จผลดีได้ใช้นี้เกาที่ยืมมาลงทุนหมดแล้ว และกำไรก็ยังมีเหลือไว้เป็นค่าเลี้ยงดูบุตรภรรยา' เพราะความไม่มีหนี้สินเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจและความสุขใจ

คนใช้นี้ถึงความลำบาก เจ็บหนัก บริโภคอาหารไม่ได้ ไม่มีกำลัง ต่อมาหายป่วย บริโภคอาหารได้กลับมีกำลัง เขาคิดว่า 'เมื่อก่อน เราป่วย ถึงความลำบาก เจ็บหนัก บริโภคอาหารไม่ได้ ไม่มีกำลัง บัดนี้หายป่วย บริโภคอาหารได้ มีกำลังเป็นปกติ' เพราะการหายจากโรคเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจและความสุขใจ

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลป็นณาสก [๔. มหายมกวรรค]

๙. มหาอัสนสปุสฺตร

คนต้องโทษถูกคุมขังในเรือนจำ ต่อมาพ้นโทษออกจากเรือนจำโดยสวัสดิภาพ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ เขาคิดว่า 'เมื่อก่อนเราต้องโทษถูกคุมขังในเรือนจำ บัดนี้พ้นโทษออกจากเรือนจำโดยสวัสดิภาพ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ' เพราะการพ้นจากเรือนจำเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจและความสุขใจ

คนที่ตกเป็นทาส ฟังตัวเองไม่ได้ ต้องฟังผู้อื่น จะไปไหนตามใจชอบก็ไม่ได้ ต่อมาพ้นจากความเป็นทาส ฟังตัวเองได้ ไม่ต้องฟังผู้อื่น เป็นไทแก่ตัวเอง จะไปไหนก็ได้ตามใจชอบ เขาคิดว่า 'เมื่อก่อนเราเป็นทาส ฟังตัวเองไม่ได้ ต้องฟังผู้อื่น จะไปไหนตามใจชอบก็ไม่ได้ บัดนี้พ้นจากความเป็นทาส ฟังตัวเองได้ ไม่ต้องฟังผู้อื่น เป็นไทแก่ตัวเอง จะไปไหนก็ได้ตามใจชอบ' เพราะความเป็นไทแก่ตนเองเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจและความสุขใจ

คนมีทรัพย์สมบัติ เดินทางไกลกันดาร ต่อมาเขาข้ามพ้นทางกันดารนั้นได้ โดยสวัสดิภาพ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ เขาคิดว่า 'เมื่อก่อนเรามีทรัพย์สมบัติ เดินทางไกลกันดาร บัดนี้ ข้ามพ้นทางกันดารโดยสวัสดิภาพ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ' เพราะการพบภูมิสถานอันร่มเย็นเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจและความสุขใจ แม้นั้นใด

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน พิจารณาเห็นนิรวณ ๕ ประการนี้ ที่ตนยังละไม่ได้เหมือนหนี่ โรค เรือนจำ ความเป็นทาส และทางไกลกันดาร และพิจารณาเห็นนิรวณ ๕ ประการนี้ที่ตนละได้แล้วเหมือนความไม่มีหนี่ ความไม่มีโรค การพ้นโทษจากเรือนจำ ความเป็นไทแก่ตนเอง และภูมิสถานอันสงบร่มเย็น

อุปมาถาณ ๔

[๔๒๗] ภิกษุฉันนั้นละนิรวณ ๕ ประการนี้อันเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต เป็นเครื่องทำปัญญาให้ถอยกำลังได้แล้ว สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เธอทำกายนี้ ให้ชุ่มชื้น อิ่มเอิบ เต็มเปี่ยมด้วยปีติและสุขอันเกิดจากวิเวก รู้สึกซาบซ่านอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกจะไม่ถูกต้อง พนักงานทรงสนาน หรือ ลูกมือพนักงานทรงสนานผู้ชำนาญ เทพงอุตว์ลงในภาชนะสำริดแล้วเอาน้ำประพรม

พระสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๙. มหาอัสนสปุสตร

ให้ติดเป็นก้อน พอดกเย็น ก้อนอุตว์ที่ย่างซึ่มไปจับก็ติดกันหมดไม่กระจายออก
แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน ทำกายนี้ให้ชุ่มชื้น อิ่มเอิบ เต็มเปี่ยมด้วยปีติ
และสุขอันเกิดจากวิเวก รู้สึกซาบซ่านอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ปีติและสุขอัน
เกิดจากวิเวกจะไม่ถูกต้อง

[๔๒๘] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป
ภิกษุบรรลุหฤทัยมีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก
ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เธอทำกายนี้ให้ชุ่มชื้น อิ่มเอิบ
เต็มเปี่ยม ซาบซ่านอยู่ด้วยปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิ รู้สึกซาบซ่านอยู่ ไม่มีส่วน
ไหนของร่างกายที่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิจะไม่ถูกต้อง เปรียบเหมือนห้วงน้ำลึก
เป็นวังวน ไม่มีทางที่กระแสน้ำจะไหลเข้าได้ ทั้งด้านตะวันออก ด้านตะวันตก ด้านเหนือ
และด้านใต้ ฝนก็ไม่ตกตามฤดูกาล แต่กระแสน้ำเย็นพุขึ้นจากห้วงน้ำนั้นแล้วทำ
ห้วงน้ำนั้นให้ชุ่มชื้น เอิบอาบ เต็มเปี่ยม เนิบองลงไปด้วยน้ำเย็น ไม่มีส่วนไหน
ของห้วงน้ำนั้นที่น้ำเย็นจะไม่ถูกต้อง แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน ทำกายนี้
ให้ชุ่มชื้น อิ่มเอิบ เต็มเปี่ยมด้วยปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิ รู้สึกซาบซ่านอยู่ ไม่มี
ส่วนไหนของร่างกายที่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิจะไม่ถูกต้อง

[๔๒๙] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุมี
อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุหฤทัยที่พระอรียทั้งหลาย
สรรเสริญว่า 'ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข' เธอทำกายนี้ให้ชุ่มชื้น อิ่มเอิบ
เต็มเปี่ยมด้วยสุขอันไม่มีปีติ รู้สึกซาบซ่านอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่สุขอันไม่มี
ปีติจะไม่ถูกต้อง เปรียบเหมือนในกออุบล ในกอปทุม หรือในกอคุณทริก ดอกอุบล
ดอกปทุม หรือดอกคุณทริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่
ใต้น้ำและมีน้ำหล่อเลี้ยงไว้ ดอกบัวเหล่านั้นชุ่มชื้น เอิบอาบ บริบูรณ์ ซึ่มซาบ
ด้วยน้ำเย็นตั้งแต่ยอดจดถึงเหง้า ไม่มีส่วนไหนที่น้ำเย็นจะไม่ถูกต้อง แม้ฉันใด
ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน ทำกายนี้ให้ชุ่มชื้น อิ่มเอิบ เต็มเปี่ยมด้วยสุขอันไม่มีปีติ
รู้สึกซาบซ่านอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่สุขอันไม่มีปีติจะไม่ถูกต้อง

[๔๓๐] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง เพราะละสุขและทุกขได้ เพราะ
โสมนัสและโทมนัสดับไปก่อน ภิกษุบรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกขไม่มีสุข มีสติ
บริสุทธิเพราะอุเบกขาอยู่ เธอมีใจอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง นั่งแผ่ไปทั่วกายนี้ ไม่มีส่วน

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลป็นณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๙. มหาอัสน์ปรสูตร

ไเหนของร่างกายที่ใจอันบริสุทธิ์ผุดผ่องจะไม่ถูกต้อง คนนั่งใช้ผ้าขาวคลุมตัวตลอดศีรษะ
ไม่มีส่วนไเหนของร่างกายที่ผ้าขาวจะไม่ปกคลุม แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน
มีใจอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง นั่งแผ่ไปทั่วกายนี้ ไม่มีส่วนไเหนของร่างกายที่ใจอันบริสุทธิ์
ผุดผ่องจะไม่ถูกต้อง

อุปมาวิซชา ๓

[๔๓๑] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจาก
ความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุฉัน
นั้น น้อมจิตไปเพื่ออุปพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง
๒ ชาติบ้าง ฯลฯ^๑ เธอระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและ
ชีวประวัติอย่างนี้ เปรียบเหมือนบุรุษออกจากบ้านของตนไปสู่บ้านอื่น ออกจาก
บ้านแม่บ้านไปสู่อีกบ้านหนึ่ง ออกจากบ้านแม่บ้านแล้ว กลับมาสู่บ้านของตนตามเดิม
เขาจะพึงระลึกได้ว่า 'เราออกจากบ้านของตนไปสู่บ้านโน้น ในบ้านนั้น เราได้ยืน
อย่างนี้ ได้นั่งอย่างนี้ ได้พูดอย่างนี้ ได้นิ่งอย่างนี้ ออกจากบ้านแม่บ้านไปสู่อีกบ้านโน้น
แม่ในบ้านนั้น เราก็ได้ยืนอย่างนี้ ได้นั่งอย่างนี้ ได้พูดอย่างนี้ ได้นิ่งอย่างนี้ ออก
จากบ้านแม่บ้านแล้วกลับมาสู่บ้านของตนตามเดิม' แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือน
กันย่อมระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ เธอ
ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

[๔๓๒] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจาก
ความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุฉัน
นั้น น้อมจิตไปเพื่อจตุปปาตญาณ เห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง
งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดีด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์
ผู้เป็นไปตามกรรมว่า ฯลฯ^๒ เรือน ๒ หลัง มีประตูอยู่ตรงกัน บุรุษผู้มีตาดี
ยืนอยู่ตรงกลางจะพึงเห็นหมู่มมนุษย์ กำลังเข้าสู่เรือนบ้าง กำลังออกจากเรือนบ้าง
กำลังเดินไปมาบ้าง กำลังเที่ยวไปข้างโน้นข้างนี้บ้าง แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้น

เชิงอรรถ :

^{๑-๒} ดูเนื้อความเต็มในข้อ ๖๘ (อาภังเขยยสูตร) หน้า ๖๐-๖๑ ในเล่มนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหાયมกวรรค]

๙. มหาอัสนสปุสฺตร

เหมือนกัน เห็นหมูสัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดีด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ ย่อมรู้ชัดถึงหมูสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า ฯลฯ

[๔๓๓] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุผู้นั้นย่อมจิตไปเพื่ออัสวักขยญาณ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้อัสวะ นี้อัสวสมุทัย นี้อัสวนิโรธ นี้อัสวนิโรธคามินีปฏิปทา' เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า 'หลุดพ้นแล้ว' รู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป' สระน้ำใส สะอาด ไม่ขุ่นมัว บนยอดภูเขา คนดาตียืนที่ขอบสระนั้นจะพึงเห็นหอยโข่ง หอยกาบ ก้อนกรวด และก้อนหิน หรือฝูงปลาที่กำลังแหวกว่ายอยู่บ้าง หยุดอยู่บ้างในสระนั้น ก็คิดอย่างนี้ว่า 'สระน้ำนี้ใส สะอาด ไม่ขุ่นมัว หอยโข่งและหอยกาบ ก้อนกรวด และก้อนหินหรือฝูงปลาเหล่านี้กำลังแหวกว่ายอยู่ก็มี หยุดอยู่ก็มีในสระนั้น แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี้ทุกข์ ฯลฯ ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป'

สมัญญาต่าง ๆ ของภิกษุ

[๔๓๔] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้เรียกว่า 'สมณะบ้าง พรหมณ์บ้าง นหาคะบ้าง เวทคุบ้าง โสตติยะบ้าง อริยะบ้าง อรหันต์บ้าง'^๑

ภิกษุชื่อว่าสมณะ เป็นอย่างไร

คือ บาบอกุศลธรรม ที่ก่อให้เกิดความเศร้าหมอง นำไปเกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ ชรา มรณะต่อไป ภิกษุนั้นระงับได้แล้ว ภิกษุชื่อว่าสมณะ เป็นอย่างนี้

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.สตตก. (แปล) ๒๓/๘๕-๙๒/๑๘๑-๑๘๓

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหાયมกวรรค]

๙. มหาอัสนสปุสฺตร

ภิกษุชื่อว่าพราหมณ์ เป็นอย่างไร

คือ บาบอกุศลธรรม ที่ก่อให้เกิดความเศร้าหมอง นำไปเกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ ชรา มรณะต่อไป ภิกษุนั้นลอยได้แล้ว ภิกษุชื่อว่าพราหมณ์ เป็นอย่างนี้

ภิกษุชื่อว่านหาดกะ เป็นอย่างไร

คือ บาบอกุศลธรรม ที่ก่อให้เกิดความเศร้าหมอง นำไปเกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ ชรา มรณะต่อไป ภิกษุนั้นอาบล้างแล้ว ภิกษุชื่อว่านหาดกะ เป็นอย่างนี้

ภิกษุชื่อว่าเวทคุ เป็นอย่างไร

คือ บาบอกุศลธรรม ที่ก่อให้เกิดความเศร้าหมอง นำไปเกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ ชรา มรณะต่อไป ภิกษุนั้นรู้แจ้งแล้ว ภิกษุชื่อว่าเวทคุ เป็นอย่างนี้

ภิกษุชื่อว่าโสติดิยะ เป็นอย่างไร

คือ บาบอกุศลธรรม ที่ก่อให้เกิดความเศร้าหมอง นำไปเกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีทุกข์เป็นวิบาก ให้มีชาติ ชรา มรณะต่อไป ภิกษุนั้นทำให้หลับหมดแล้ว ภิกษุชื่อว่าโสติดิยะ เป็นอย่างนี้

ภิกษุชื่อว่าอริยะ เป็นอย่างไร

คือ บาบอกุศลธรรม ที่ก่อให้เกิดความเศร้าหมอง นำไปเกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ ชรา มรณะต่อไป ภิกษุนั้นทำลายได้แล้ว ภิกษุชื่อว่าอริยะ เป็นอย่างนี้

ภิกษุชื่อว่าอรหันต์ เป็นอย่างไร

คือ บาบอกุศลธรรม ที่ก่อให้เกิดความเศร้าหมอง นำไปเกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ ชรา มรณะต่อไป ห่างไกลจากภิกษุนั้น ภิกษุชื่อว่าอรหันต์ เป็นอย่างนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชม พระภษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มหาอัสนสปุสฺตรที่ ๙ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๔. มหายนกวรรค]

๑๐. จุฬอัสน์ปรสูตร

๑๐. จุฬอัสน์ปรสูตร

ว่าด้วยเหตุการณ์ในอัสน์ปรนิคม สูตรเล็ก

การบวชเหมือนมิดสองคม

[๔๓๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่อัสน์ปรนิคมของพระราชกุมาร
ชาวอังคะ ในแคว้นอังคะ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลาย
มาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระ
ภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย หมู่ชนย่อมรู้จักเธอทั้งหลายว่า ‘สมณะ สมณะ’ ก็เธอ
ทั้งหลายเมื่อเขาถามว่า ‘ท่านทั้งหลายเป็นอะไร’ ก็บัญญัติว่า ‘เราทั้งหลายเป็น
สมณะ’ เมื่อเธอทั้งหลายนั้นผู้มีชื่ออย่างนี้ มีปฏิญญาอย่างนี้ ก็ควรสำเหนียกว่า
‘เราทั้งหลายจะปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่สมควรแก่สมณะ เมื่อเราทั้งหลายปฏิบัติอยู่อย่างนี้
ชื่อและปฏิญญาของเราทั้งหลายก็จักเป็นความจริงแท้ ไซ้แต่เท่านั้น เราทั้งหลาย
ใช้สอยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารของทายกเหล่าใด
ปัจจัยทั้งหลายนั้นของทายกเหล่านั้น ก็จักมีผลมาก มีอานิสงส์มากเพราะเรา
ทั้งหลาย อีกอย่างหนึ่ง บรรพชานี้ของเราทั้งหลายก็จักไม่เป็นหมัน จักมีผล มี
ความเจริญ’

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้แล

[๔๓๖] ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้ไม่ปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่สมควรแก่สมณะ เป็น
อย่างไร

คือ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งมีอภิชฌามาก ยังละอภิชฌาไม่ได้ มีจิตพยาบาท ยัง
ละพยาบาทไม่ได้ เป็นผู้มักโกรธ ยังละความมักโกรธไม่ได้ มีความผูกโกรธ ยังละ
ความผูกโกรธไม่ได้ มีความลบลู ยังละความลบลูไม่ได้ มีความดีเสมอ ยังละ
ความดีเสมอไม่ได้ มีความริษยา ยังละความริษยาไม่ได้ มีความตระหนี่ ยังละ
ความตระหนี่ไม่ได้ มีความโอ้อวด ยังละความโอ้อวดไม่ได้ มีมารยา ยังละมารยา

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๑๐. จุฬอัสนสปุสฺตร

‘ไม่ได้ มีความปรารถนาที่เป็นบาป ยังละความปรารถนาที่เป็นบาปไม่ได้ มีความเห็นผิด ยังละความเห็นผิดไม่ได้

เพราะยังละกิเลสที่เป็นมลทินของสมณะ เป็นโทษของสมณะ เป็นดุน้ำฝาดของสมณะ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดในอบาย และมีวิบากที่จะพึงเสวยในทุกคติเหล่านี้ไม่ได้ เราจึงกล่าวว่า ‘ภิกษุ นั้นเป็นผู้ไม่ปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่สมควรแก่สมณะ’

ภิกษุทั้งหลาย อุปมาเหมือนอาวุธที่ข้อมดชะ^๑มีคม ๒ ข้าง ทั้งขุบและลับดีแล้ว สอดไว้ในฝัก แม้ฉันใด เรากล่าวว่าบรรพชาของภิกษุนี้ก็เหมือนอุปมานั้น

มิใช่สมณะด้วยเครื่องแบบและวัตร

[๔๓๗] ภิกษุทั้งหลาย เราไม่กล่าวว่าบุคคลผู้นุ่งห่มผ้าซ้อน^๒มีความเป็นสมณะ^๓ ด้วยอาการเพียงการนุ่งห่มผ้าซ้อน

เราไม่กล่าวว่าบุคคลผู้ถือเพศเปลือยกายมีความเป็นสมณะ ด้วยอาการเพียงการเปลือยกาย

เราไม่กล่าวว่าบุคคลผู้หมักหมมด้วยธุลีมีความเป็นสมณะ ด้วยอาการเพียงการหมักหมมด้วยธุลี

เราไม่กล่าวว่าบุคคลผู้อาบน้ำมีความเป็นสมณะ ด้วยอาการเพียงการลงอาบน้ำ

เราไม่กล่าวว่าบุคคลผู้อยู่โคนไม้เป็นวัตรมีความเป็นสมณะ ด้วยอาการเพียงการอยู่โคนไม้เป็นวัตร

เชิงอรรถ :

^๑ **อาวุธที่ข้อมดชะ** หมายถึงอาวุธที่ทำจากพงตะไบเหล็กกล้าซึ่งช่างเหล็กคลุกเนื้อให้ทนกระเรียนกินแล้วถ่ายไม่ได้ตายเองหรือฆ่าให้ตายแล้วนำพวงนั้นมาล้างน้ำ คลุกเนื้อให้ทนกระเรียนอื่น ๆ กินอีกทำอย่างนี้จนครบ ๗ ครั้ง ชื่อวามดชะ เพราะเกิดจากนกที่ตายแล้ว อาวุธนั้นเป็นอาวุธคมกล้ายิ่งนัก (ม.ม.อ. ๒/๔๓๖/๒๓๓)

^๒ **ผ้าซ้อน** ในที่นี้แปลจากคำว่า สังฆาฐิ หมายถึงผ้าที่ใช้ผ้าเก่าจักเป็นชั้น ๆ เย็บซ้อนกันใช้เป็นผ้านุ่งและห่ม เป็นข้อวัตรของลัทธินอกศาสนา มิได้หมายถึงสังฆาฐิที่เป็นเครื่องบริขารของภิกษุในธรรมวินัยนี้ (ม.ม.อ. ๒/๔๓๗/๒๓๓, ม.ม.ฎีกา ๒/๔๓๗/๒๓๓)

^๓ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๔๑๖ (มหาอัสนสปุสฺตร) หน้า ๔๕๒ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก [๔. มหાયมกวรรค]

๑๐. จุฬอัสน์สปรสูตร

เราไม่กล่าวว่าคุณคนผู้อยู่ในที่แจ้งเป็นวัตรมีความเป็นสมณะ ด้วยอาการเพียง
การอยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร

เราไม่กล่าวว่าคุณคนผู้ยืนแหงนหน้ามีความเป็นสมณะ ด้วยอาการเพียงการ
ยืนแหงนหน้า

เราไม่กล่าวว่าคุณคนผู้บริโภครัดตามวาระมีความเป็นสมณะ ด้วยอาการเพียง
การบริโภครัดตามวาระ

เราไม่กล่าวว่าคุณคนผู้ทอมนตร์มีความเป็นสมณะ ด้วยอาการเพียงการทอมนตร์

เราไม่กล่าวว่าคุณคนผู้ขมวดผมมีความเป็นสมณะ ด้วยอาการเพียงการขมวดผม

หากบุคคลนุ่งห่มผ้าซ้อน มีอภิขณามาก จะพึงละอภิขณาได้ด้วยอาการเพียง
การนุ่งห่มผ้าซ้อน มีจิตพยายาม จะพึงละพยายามได้ มีความมักโกรธ จะพึงละ
ความมักโกรธได้ มีความผูกโกรธ จะพึงละความผูกโกรธได้ มีความลบหลู่ จะพึงละ
ความลบหลู่ได้ มีความดีเสมอ จะพึงละความดีเสมอได้ มีความริษยา จะพึงละ
ความริษยาได้ มีความตระหนี่ จะพึงละความตระหนี่ได้ มีความโอ้อวดจะพึงละ
ความโอ้อวดได้ มีมารยา จะพึงละมารยาได้ มีความปรารถนาที่เป็นบาป จะพึงละ
ความปรารถนาที่เป็นบาปได้ มีความเห็นผิด จะพึงละความเห็นผิดได้ ด้วยอาการ
เพียงการนุ่งห่มผ้าซ้อนไซ้ มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิตก็จะพึงให้บุคคลนั้นนุ่งห่ม
ผ้าซ้อนตั้งแต่เกิดทีเดียว พึงชักชวนผู้นั้นให้นุ่งห่มผ้าซ้อนอย่างเดี๋ยว่า `ท่านผู้มี
หน้าอ้มเอิบ มาเถิด ท่านจงนุ่งห่มผ้าซ้อน ท่านผู้นุ่งห่มผ้าซ้อนอยู่ มีอภิขณามาก
ก็จักละอภิขณาได้ด้วยอาการเพียงนุ่งห่มผ้าซ้อน มีจิตพยายามก็จักละพยายามได้
มีความมักโกรธก็จักละความมักโกรธได้ มีความผูกโกรธก็จักละความผูกโกรธได้
มีความลบหลู่ก็จักละความลบหลู่ได้ มีความริษยาก็จักละความริษยาได้ มีความตระหนี่
ก็จักละความตระหนี่ได้ มีความโอ้อวดก็จักละความโอ้อวดได้ มีมารยาก็จักละ
มารยาได้ มีความปรารถนาที่เป็นบาปก็จักละความปรารถนาที่เป็นบาปได้ มีความ
เห็นผิดก็จักละความเห็นผิดได้ ด้วยอาการเพียงการนุ่งห่มผ้าซ้อน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๔. มหายมกวรรค]

๑๐. จุฬัสสปสูตร

ภิกษุทั้งหลาย เพราะเราเห็นบุคคลบางคนในโลกนี้แม้มุ่งหม่นผ้าซ้อนอยู่ยังมี
อภิชฌามาก มีจิตพยาบาท มีความมักโกรธ มีความผูกโกรธ มีความลบหลู่
มีความดีเสมอ มีความริษยา มีความตระหนี่ มีความโอ้อวด มีมารยา มีความ
ปรารถนาที่เป็นบาป มีความเห็นผิด ฉะนั้น เราจึงไม่กล่าวว่าบุคคลที่มุ่งหม่นผ้าซ้อน
มีความเป็นสมณะด้วยอาการเพียงมุ่งหม่นผ้าซ้อน

หากบุคคลถือเพศเปลือยกาย ฯลฯ หากบุคคลหมักหมมด้วยธูลี ... หาก
บุคคลอาบน้ำ ... หากบุคคลอยู่โคนไม้ ... หากบุคคลอยู่ในที่แจ้ง ... หากบุคคล
ยืนแหงนหน้า ... หากบุคคลบริโภครัดตามวาระ ... หากบุคคลท่องมนตร์ ... หาก
บุคคลขมวดผม มีอภิชฌามาก จะพึงละอภิชฌาได้ด้วยอาการเพียงการขมวดผม
มีจิตพยาบาท จะพึงละพยาบาทได้ มีความมักโกรธ จะพึงละความมักโกรธได้ มี
ความผูกโกรธ จะพึงละความผูกโกรธได้ มีความลบหลู่ จะพึงละความลบหลู่ได้ มี
ความดีเสมอ จะพึงละความดีเสมอได้ มีความริษยา จะพึงละความริษยาได้ มีความ
ตระหนี่ จะพึงละความตระหนี่ได้ มีความโอ้อวด จะพึงละความโอ้อวดได้ มีมารยา
จะพึงละมารยาได้ มีความปรารถนาที่เป็นบาป จะพึงละความปรารถนาที่เป็นบาปได้
มีความเห็นผิด จะพึงละความเห็นผิดได้ด้วยอาการเพียงการขมวดผมไซ้ ฆักร้อมาตย์
ญาติสาโลหิตก็จะพึงให้บุคคลนั้นขมวดผมตั้งแต่เกิดที่เดียว พึงชักชวนผู้นั้นให้ขมวด
ผมอย่างเดียวกันว่า 'ท่านผู้มีหน้าอ้มเอิบ มาเถิด ท่านจงเป็นผู้ขมวดผม ท่านผู้
ขมวดผมอยู่ มีอภิชฌามากก็จักละอภิชฌาได้ด้วยอาการเพียงการขมวดผม มีจิต
พยาบาทก็จักละพยาบาทได้ มีความมักโกรธก็จักละความมักโกรธได้ มีความผูก
โกรธก็จักละความผูกโกรธได้ มีความลบหลู่ก็จักละความลบหลู่ได้ มีความดีเสมอ
ก็จักละความดีเสมอได้ มีความริษยาก็จักละความริษยาได้ มีความตระหนี่ก็จักละ
ความตระหนี่ได้ มีความโอ้อวดก็จักละความโอ้อวดได้ มีมารยาก็จักละมารยาได้
มีความปรารถนาที่เป็นบาปก็จักละความปรารถนาที่เป็นบาปได้ มีความเห็นผิดก็
จักละความเห็นผิดได้ ด้วยอาการเพียงการขมวดผม'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๔. มหายนกวรรค]

๑๐. จุฬอัสน์ปรสูตร

ภิกษุทั้งหลาย เพราะเราเห็นบุคคลบางคนในโลกนี้แม้ขมวดผมอยู่ ก็ยังมี
อภิขณามาก มีจิตพยายาม มีความมักโกรธ มีความผูกโกรธ มีความลบหลู่ มี
ความดีเสมอ มีความริษยา มีความตระหนี่ มีความโอ้อวด มีมารยา มีความ
ปรารถนาที่เป็นบาป มีความเห็นผิด ฉะนั้น เราจึงไม่กล่าววาบุคคลผู้ขมวดผมมี
ความเป็นสมณะด้วยอาการเพียงการขมวดผม

ข้อปฏิบัติที่สมควรแก่สมณะ

[๔๓๘] ภิกษุชื่อว่า เป็นผู้ปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่สมควรแก่สมณะ เป็นอย่างไร
คือ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งมีอภิขณามากก็ละอภิขณาได้ มีจิตพยายามก็ละพยายามได้
มีความมักโกรธก็ละความมักโกรธได้ มีความผูกโกรธก็ละความผูกโกรธได้ มีความ
ลบหลู่ก็ละความลบหลู่ได้ มีความดีเสมอก็ละความดีเสมอได้ มีความริษยาก็ละความ
ริษยาได้ มีความตระหนี่ก็ละความตระหนี่ได้ มีความโอ้อวดก็ละความโอ้อวดได้ มี
มารยาก็ละมารยาได้ มีความปรารถนาที่เป็นบาปก็ละความปรารถนาที่เป็นบาปได้
มีความเห็นผิดก็ละความเห็นผิดได้ เพราะละกิเลสที่เป็นมลทิน เป็นโทษ เป็นจุด
น้ำฝนของสมณะ เป็นเหตุให้เกิดในอบาย และมีวิบากที่ตนจะพึงเสวยในทุกคติ
เหล่านี้ได้ เราจึงกล่าวว่า 'ภิกษุนั้นเป็นผู้ปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่สมควรแก่สมณะ'

ภิกษุนั้นยอมพิจารณาเห็นตนบริสุทธิ์ หลุดพ้นแล้วจากบาปอกุศลธรรมทั้งปวงนี้
เมื่อเธอพิจารณาเห็นตนบริสุทธิ์ หลุดพ้นแล้วจากบาปอกุศลธรรมทั้งปวงนี้ ความ
ปราโมทย์จึงเกิด เมื่อมีความปราโมทย์ปีติจึงเกิด เมื่อใจมีปีติกายจึงสงบ เมื่อมี
กายสงบเธอจึงเสวยสุข เมื่อเธอมีสุขจิตจึงตั้งมั่น

เธอมีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ...
ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน
ด้วยเมตตาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีคามเบียดเบียนอยู่
มีกรุณาจิต ... มีมุทิตาจิต ... มีอุเบกขาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓
... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลป็นณาสก [๔. มหายนมกวรรค]

๑๐. จุฬัสสปรสูตร

เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยอุเบกขาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร
ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

ภิกษุทั้งหลาย สระโบกขรณี มีน้ำใสบริสุทธิ์ เย็นสะอาด มีท่าดี นารี نرمย์
ถ้าบุรุษมาจากทิศตะวันออก ถูกความร้อนแผดเผา ร้อน ลำบาก กระจาย
อยากดื่ม น้ำ เขามาถึงสระโบกขรณีนั่นแล้วก็บรรเทาความอยากดื่ม น้ำ และความ
กระวนกระวายเพราะความร้อนได้ ถ้าบุรุษมาจากทิศตะวันตก ... ถ้าบุรุษมาจาก
ทิศเหนือ ... ถ้าบุรุษมาจากทิศใต้ ... ถ้าบุรุษจะมาจากที่ไหน ๆ ก็ตามถูกความร้อน
แผดเผา ร้อน ลำบาก กระจาย อยากดื่ม น้ำ เขามาถึงสระโบกขรณีนั่นแล้ว
ก็บรรเทาความอยากดื่ม น้ำและความกระวนกระวายเพราะความร้อนได้ แม้ฉันใด

ถ้ากุลบุตรออกจากตระกูลกษัตริย์มาบวชเป็นบรรพชิต เธอมาถึงธรรมวินัยที่
ตถาคตประกาศแล้วเจริญเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาอย่างนั้น ย่อมได้
ความสงบระงับในภายใน เรากล่าวว่า 'เป็นผู้ปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่สมควรแก่
สมณะ' เพราะความสงบระงับในภายในนั้น

ถ้ากุลบุตรออกจากตระกูลพราหมณ์ ...

ถ้ากุลบุตรออกจากตระกูลแพศย์ ...

ถ้ากุลบุตรออกจากตระกูลศูทร ...

ถ้ากุลบุตรออกจากตระกูลไหน ๆ ก็ตามมาบวชเป็นบรรพชิต เธอมาถึง
ธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว เจริญเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขาอย่างนั้น
ได้ความสงบระงับในภายใน เรากล่าวว่า 'เป็นผู้ปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่สมควรแก่
สมณะ' เพราะความสงบระงับในภายในนั้น

ถ้ากุลบุตรออกจากตระกูลกษัตริย์มาบวชเป็นบรรพชิต เธอทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ
ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่
ในปัจจุบัน กุลบุตรนี้ชื่อว่าสมณะ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป'

ถ้ากุลบุตรออกจากตระกูลพราหมณ์ ...

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นณาสก [๔. มหાયมกวรรค]

รวมพระสูตรที่มีในวรรค

ถ้ากุลบุตรออกจากตระกูลแพศย์ ...

ถ้ากุลบุตรออกจากตระกูลศูทร ...

ถ้ากุลบุตรออกจากตระกูลไหน ๆ ก็ตาม มาบวชเป็นบรรพชิต เธอทำให้
แจ่มเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน กุลบุตรนี้ชื่อว่าสมณะ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ฉะนั้น
เหมือนกันแล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภษาชิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภษาชิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

จุฬัสนสปฺรสูตรที่ ๑๐ จบ

มหายมกวรรคที่ ๔ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จุฬัโคสิงคสูตร	๒. มหาโคสิงคสูตร
๓. มหาโคपालสูตร	๔. จุฬัโคपालสูตร
๕. จุฬัฉัจจกสูตร	๖. มหาฉัจจกสูตร
๗. จุฬัตถมหาสังขยสูตร	๘. มหาตถมหาสังขยสูตร
๙. มหาฉัสสปฺรสูตร	๑๐. จุฬัฉัสสปฺรสูตร

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๑. สาเลยยกสูตร

๕. จุฬยัมภวรรค

หมวดว่าด้วยธรรมเป็นคู่ หมวดเล็ก

๑. สาเลยยกสูตร

ว่าด้วยเหตุการณ์ในหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อสาลา

เหตุปัจจัยนำไปสูคติและทคติ

[๕๓๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศลกับภิกษุหมู่ใหญ่ถึงบ้านพราหมณ์ชื่อสาลาของชาวโกศล พราหมณ์และคหบดีชาวบ้านสาลาได้ฟังข่าวว่า^๑

“ท่านพระสมณโคดมเป็นศากยบุตรเสด็จออกผนวชจากศากยตระกูล เสด็จจาริกไปในแคว้นโกศลพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จถึงหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อสาลาโดยลำดับแล้ว ท่านพระโคตมพระองค์นั้นมีกิตติศัพท์อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้ รั้งแจ้งโลก เป็นสารถิณีผู้สมควรฝึกได้ อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค^๒’ พระองค์ทรงรู้แจ้งโลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ด้วยพระองค์เองแล้วทรงประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม ทรงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน การได้พบพระอรหันต์ทั้งหลายเช่นนี้เป็นความดีอย่างแท้จริง”

ครั้งนั้น พราหมณ์และคหบดีชาวบ้านสาลาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ บางพวกถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกได้ทูลสนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกัน แล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวก

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.สี. (แปล) ๙/๒๕๕/๘๗

^๒ ดูเทียบ อง.ทุก. (แปล) ๒๐/๖๔/๒๕๗, วิ.อ. ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยัมภวรรค]

๑. สาเลยยกสูตร

ประนมมือต่อพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกประกาศชื่อและโคตร
ในสำนักของพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกก็นั่งนิ่งอยู่ ณ ที่สมควร
แล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้สัตว์บางพวกในโลกนี้
หลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก^๑

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้สัตว์บางพวกในโลกนี้
หลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย สัตว์บางพวก
ในโลกนี้ หลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะความประพฤติ
ไม่สม่ำเสมอคือความประพฤติธรรมเป็นเหตุ^๒

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย สัตว์บางพวกในโลกนี้ หลังจากตายแล้วไปเกิด
ในสุคติโลกสวรรค์ เพราะความประพฤติสม่ำเสมอคือความประพฤติธรรมเป็นเหตุ”

พราหมณ์และคหบดีเหล่านั้นกราบทูลว่า “เนื้อความแห่งธรรมที่ท่านพระโคตม
ตรัสไว้โดยย่อไม่ทรงชี้แจงให้พิสดาร ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่ทราบโดยพิสดารได้
ขอท่านพระโคตมโปรดแสดงเนื้อความแห่งธรรมที่พระองค์ตรัสไว้โดยย่อไม่ทรงชี้แจง
ให้พิสดารนี้แก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย โดยวิธีที่ข้าพระองค์ทั้งหลายจะพึงทราบโดย
พิสดารเถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น ท่าน
ทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

พวกพราหมณ์และคหบดีชาวบ้านสาละนุสรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มี
พระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ขั้ว ๖๘ (อาภังเขยยสูตร) หน้า ๖๑ ในเล่มนี้

^๒ ความประพฤติไม่สม่ำเสมอ(วิสมจริยา) คือ ความประพฤติธรรม(อธัมมจริยา) หมายถึงอกุศล-
กรรมบถ ๑๐ ประการ (อภ.ทสก.อ. ๓/๔๗/๓๔๘) (วิสมจริยา + อธัมมจริยา = กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยัมภวรรค]

๑. สาเลยยกสูตร

อกุศลกรรมบถ ๑๐

[๔๔๐] “พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ความประพฤติน่าเสมอ คือ ความประพฤติธรรมทางกายมี ๓ ประการ ความประพฤติน่าเสมอ คือ ความประพฤติธรรมทางวาจามี ๔ ประการ ความประพฤติน่าเสมอ คือ ความประพฤติธรรมทางใจมี ๓ ประการ

ความประพฤติน่าเสมอ คือความประพฤติธรรมทางกายมี ๓ ประการ
อะไรบ้าง

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้^๑

๑. เป็นผู้ฆ่าสัตว์ คือ เป็นคนหยาบขำ มีมือเปื้อนเลือด ปักใจอยู่ใน
การฆ่าและการทรมาน ไม่มีความละอาย ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งปวง
๒. เป็นผู้ลักทรัพย์ คือ เป็นผู้ถือเอาทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปล้ำใจ
ของผู้อื่น ซึ่งอยู่ในบ้านหรือในป่าที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยจิตเป็นเหตุขโมย
๓. เป็นผู้ประพฤติผิดในกาม คือ เป็นผู้ประพฤติล่วงในสตรีที่อยู่ในปกครอง
ของมารดา ที่อยู่ในปกครองของบิดา ที่อยู่ในปกครองของมารดา
บิดา ที่อยู่ในปกครองของพี่ชายน้องชาย ที่อยู่ในปกครองของพี่สาว
น้องสาว ที่อยู่ในปกครองของญาติ ที่อยู่ในปกครองของโคตร ที่
ประพฤติธรรม มีสามี มีกฎหมายคุ้มครอง โดยที่สุด แม้สตรีที่
บุรุษสวมด้วยพวงมาลัยหมายไว้

ความประพฤติน่าเสมอ คือความประพฤติธรรมทางกายมี ๓ ประการ
อย่างนี้แล

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อภ.ทสก. (แปล) ๒๔/๒๑๑/๓๔๖-๓๔๗

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๑. สาเลยยกสูตร

**ความประพฤติไม่สม่ำเสมอ คือความประพฤติธรรมทางวาจามี ๔ ประการ
อะไรบ้าง**

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้พูดเท็จ คือ อยู่ในสภา อยู่ในบริษัท อยู่ท่ามกลางหมู่ญาติ
อยู่ท่ามกลางหมู่ทหาร หรืออยู่ท่ามกลางราชสำนัก ถูกเขาอ้างเป็น
พยานซักถามว่า 'ท่านรู้สิ่งใด จงกล่าวสิ่งนั้น' บุรุษนั้นไม่รู้ก็กล่าว
ว่า 'รู้' หรือรู้ก็กล่าวว่า 'ไม่รู้' ไม่เห็นก็กล่าวว่า 'เห็น' หรือเห็น
ก็กล่าวว่า 'ไม่เห็น' กล่าวเท็จทั้งที่รู้เพราะตนเป็นเหตุบ้าง เพราะ
บุคคลอื่นเป็นเหตุบ้าง เพราะเหตุคือเห็นแก่อามิสเล็กน้อยบ้าง
๒. เป็นผู้พูดส่อเสียด คือ ฟังความฝ่ายนี้แล้วไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลาย
ฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วมาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น
ยุยงคนที่สามัคคีกัน ส่งเสริมคนที่แตกแยกกัน ชื่นชมยินดี เพลิดเพลิน
ต่อผู้ที่แตกแยกกัน พูดแต่ถ้อยคำที่ก่อความแตกแยกกัน
๓. เป็นผู้พูดคำหยาบ คือ พูดแต่คำหยาบคาย กล้าแข็ง เผ็ดร้อน
หยาบคายร้ายกาจแก่ผู้อื่น กระทบกระทั่งผู้อื่น ใกล้เคียงความโกรธ
ไม่เป็นไปเพื่อสมานธิ
๔. เป็นผู้พูดเพ้อเจ้อ คือ พูดไม่ถูกเวลา พูดคำที่ไม่จริง พูดคำที่ไม่
อิงประโยชน์ พูดไม่อิงธรรม พูดไม่อิงวินัย พูดคำที่ไม่มีหลักฐาน
ไม่มีที่อ้างอิง ไม่มีที่กำหนด ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ โดยไม่
เหมาะแก่เวลา

ความประพฤติไม่สม่ำเสมอ คือความประพฤติธรรมทางวาจามี ๔ ประการ
อย่างนี้แล

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๑. สาเลยยกสูตร

**ความประพฤติน่าสม่าเสมอ คือความประพฤติธรรมทางใจมี ๓ ประการ
อะไรบ้าง**

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา คือ เพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์
เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า 'ทำอย่างไร ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่อง
ปลื้มใจของผู้อื่นจะพึงเป็นของเรา'
๒. เป็นผู้มิจิตพยาบาท คือ มิจิตคิดร้ายว่า 'ขอสัตว์เหล่านี้จงถูกฆ่า
จงถูกทำลาย จงขาดสูญ จงพินาศไป หรืออย่าได้มี'
๓. เป็นมิจฉาทิฏฐิ คือ มีความเห็นวิปริตว่า 'ทานที่ให้แล้วไม่มีผล
ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเช่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่
ทำดีและทำชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ
บิดาไม่มีคุณ โอปปาติกสัตว์ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติน่า
ปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว
สอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ก็ไม่มีในโลก'

ความประพฤติน่าสม่าเสมอ คือความประพฤติธรรมทางใจมี ๓ ประการ
อย่างนี้แล

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย สัตว์บางพวกในโลกนี้หลังจากตายแล้วไปเกิดใน
อบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะความประพฤติน่าสม่าเสมอ คือความประพฤติ
ธรรมเป็นเหตุ อย่างนี้

กุศลกรรมบท ๑๐

[๔๔๑] พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ความประพฤติน่าสม่าเสมอ คือความ
ประพฤติธรรมทางกายมี ๓ ประการ ความประพฤติน่าสม่าเสมอ คือความ
ประพฤติธรรมทางวาจามี ๔ ประการ ความประพฤติน่าสม่าเสมอ คือความ
ประพฤติธรรมทางใจมี ๓ ประการ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๑. สาเลยยกสูตร

**ความประพฤตีสมาเสมอ คือความประพฤติธรรมทางกายมี ๓ ประการ
อะไรบ้าง**

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือ วางทัณฑอาวุธ และศัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่
๒. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ คือ ไม่ถือเอาทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นซึ่งอยู่ในบ้านหรือในป่าที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยจิตเป็นเหตุขโมย
๓. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพฤตีส่อในกาม คือ ไม่เป็นผู้ประพฤตีส่อในสตรีที่อยู่ในปกครองของมารดา ที่อยู่ในปกครองของบิดา ที่อยู่ในปกครองของมารดาบิดา ที่อยู่ในปกครองของพี่ชายน้องชาย ที่อยู่ในปกครองของพี่สาวน้องสาว ที่อยู่ในปกครองของญาติ ที่อยู่ในปกครองของญาติ ที่ประพฤติธรรม มีสามี มีกฎหมายคุ้มครอง โดยที่สุด แม้สตรีที่บุรุษสวมด้วยพวงมาลัยหมายไว้

ความประพฤตีสมาเสมอ คือความประพฤติธรรมทางกายมี ๓ ประการ
อย่างนี้แล

**ความประพฤตีสมาเสมอ คือความประพฤติธรรมทางวาจามี ๔ ประการ
อะไรบ้าง**

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ อยู่ในสภา อยู่ในบริษัท อยู่ในท่ามกลางหมู่ญาติ อยู่ในท่ามกลางหมู่ทหาร หรืออยู่ในท่ามกลางราชสำนัก ถูกเขาอ้างเป็นพยานซักถามว่า 'ท่านรู้สิ่งใด จงกล่าวสิ่งนั้น' บุรุษนั้นไม่รู้ก็กล่าวว่า 'ไม่รู้' หรือรู้ก็กล่าวว่า 'รู้' 'ไม่เห็น' ก็กล่าวว่า 'ไม่เห็น' หรือเห็นก็กล่าวว่า 'เห็น' 'ไม่กล่าวเท็จทั้งที่รู้ เพราะตนเป็นเหตุบ้าง เพราะบุคคลอื่นเป็นเหตุบ้าง เพราะเหตุคือเห็นแก่อำมิสเล็กน้อยบ้าง

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๑. สาเลยยกสูตร

๒. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือ ฟังความฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกแยกกัน ส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ชื่นชมยินดีเพลิดเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี
๓. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ คือ พูดแต่คำไม่มีโทษ ไพเราะน่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ พอใจ
๔. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกเวลา พูดแต่คำจริง พูดถึงประโยชน์ พูดถึงธรรม พูดถึงวินัย พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ เหมาะแก่เวลา

ความประพฤติน่าเสมอ คือความประพฤติธรรมทางวาจามี ๔ ประการ

อย่างนี้แล

ความประพฤติน่าเสมอ คือความประพฤติธรรมทางใจมี ๓ ประการ

อะไรบ้าง

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา คือ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปล้ำใจของผู้อื่นว่า 'ทำอย่างไร ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปล้ำใจของผู้อื่นจะพึงเป็นของเรา'
๒. เป็นผู้มีจิตไม่พยายาบท คือ ไม่มีจิตคิดร้ายว่า 'ขอสัตว์เหล่านี้ จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีจิตพยายาบท ไม่มีทุกข์ มีสุข รักษาตนเกิด'
๓. เป็นสัมมาทิฐิ คือ มีความเห็นไม่วิปริตว่า 'ทานที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผล การเช่นสรวงมีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้ และทำชั่วมี โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามีคุณ บิดามีคุณ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยัมภวรรค]

๑. สาเลยยกสูตร

โอบปาตีกัสตว์มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้ง
โลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง มีอยู่
ในโลก'

ความประพฤติสม่ำเสมอ คือความประพฤติธรรมทางใจมีอยู่ ๓ ประการ
อย่างนี้แล

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายบางพวกในโลกนี้ หลังจากตาย
แล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะความประพฤติสม่ำเสมอ คือความประพฤติ
ธรรมเป็นเหตุ อย่างนี้

ผลแห่งความประพฤติสม่ำเสมอ

[๔๕๒] พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพฤติสม่ำเสมอ คือผู้
ประพฤติธรรมจะพึงหวังว่า 'ทำอย่างไรหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเกิดในพวก
ชัตติยมหาศาล' เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว บุคคลนั้นจะพึงเกิดในพวก
ชัตติยมหาศาล ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤติสม่ำเสมอ คือ
เป็นผู้ประพฤติธรรม อย่างนั้นแล

ถ้าบุคคลผู้ประพฤติสม่ำเสมอ คือผู้ประพฤติธรรมจะพึงหวังว่า 'ทำอย่างไร
หลังจากตายแล้ว เราพึงเกิดในพวกพราหมณ์มหาศาล ฯลฯ เราพึงเกิดในพวก
คหบดีมหาศาล' เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว บุคคลนั้นจะพึงเกิดในพวกคหบดี-
มหาศาล ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤติสม่ำเสมอคือเป็นผู้
ประพฤติธรรม อย่างนั้นแล

ถ้าบุคคลผู้ประพฤติสม่ำเสมอ คือผู้ประพฤติธรรมจะพึงหวังว่า 'ทำอย่างไร
หนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเกิดในเทพชั้นจาตุมหาราช' เป็นไปได้ที่หลังจากตาย
แล้ว บุคคลนั้นจะพึงเกิดในเทพชั้นจาตุมหาราช ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคล
นั้นเป็นผู้ประพฤติสม่ำเสมอคือเป็นผู้ประพฤติธรรม อย่างนั้นแล

ถ้าบุคคลผู้ประพฤติสม่ำเสมอ คือผู้ประพฤติธรรมจะพึงหวังว่า 'ทำอย่างไร
หนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเกิดในเทพชั้นดาวดึงส์ ฯลฯ เทพชั้นยามา ...
เทพชั้นดุสิต ... เทพชั้นนิมมานรดี ... เทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ... เทพผู้นับเนื่อง

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๑. สาเลยยกสูตร

ในหมู่พรหม^๑ เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว บุคคลนั้นจะพึงเกิดในเทพผู้นับเนื่องในหมู่พรหม^๑ ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพาศสมาสมา คือเป็นผู้ประพาศธรรม อย่างนั้นแล

ถ้าบุคคลผู้ประพาศสมาสมา คือผู้ประพาศธรรมจะพึงหวังว่า 'ทำอย่างไรหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเกิดในเทพชั้นอากาศ' เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว บุคคลนั้นจะพึงเกิดในเทพชั้นอากาศ ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพาศสมาสมา คือเป็นผู้ประพาศธรรม อย่างนั้นแล

ถ้าบุคคลผู้ประพาศสมาสมา คือผู้ประพาศธรรมจะพึงหวังว่า 'ทำอย่างไรหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเกิดในเทพชั้นปริตตภา ... เทพชั้นอัปปมาณภา ... เทพชั้นอภัสสรา ... เทพชั้นปริตตสุภา ... เทพชั้นอัปปมาณสุภา ... เทพชั้นสุภิกินหา ... เทพชั้นเวหฬผลา ... เทพชั้นอวิหา ... เทพชั้นอดตปภา ... เทพชั้นสุทสสา ... เทพชั้นสุทสสี ... เทพชั้นอกนิฏฐภพ ... เทพผู้เข้าถึงอากาศานัญญาตนภพ ... เทพผู้เข้าถึงวิญญาณัญญาตนภพ ... เทพผู้เข้าถึงอากิญจัญญาตนภพ ... เทพผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญาตนภพ' เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว บุคคลนั้นจะพึงเกิดในเทพผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญาตนภพ ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพาศสมาสมา คือเป็นผู้ประพาศธรรม อย่างนั้นแล

พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพาศสมาสมา คือผู้ประพาศธรรมจะพึงหวังว่า 'ทำอย่างไรหนอ เราพึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน' เป็นไปได้ที่บุคคลนั้นจะพึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพาศสมาสมา คือเป็นผู้ประพาศธรรม อย่างนั้นแล"

เชิงอรรถ :

^๑ เทพผู้นับเนื่องในหมู่พรหม(เทพชั้นพรหมกายิกา) หมายถึงเทวดาผู้เคยได้บรรลุฌาน มีฌานชั้นปฐมฌาน เป็นต้น (ม.ม.อ. ๒/๔๔๒/๒๔๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๔๗๙ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๒. เวย์ญชกสูตร

ชาวบ้านสาลาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

[๔๕๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พวกพราหมณ์และคหบดี
ชาวบ้านสาลาได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่ท่านพระโคตมผู้เจริญ พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก
ข้าแต่ท่านพระโคตมผู้เจริญ พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่าน
พระโคตม ประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของ
ที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทางหรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า
‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้’ ข้าพระองค์ทั้งหลายนี้ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้ง
พระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ทั้งหลายว่า
เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต” ดังนี้แล

สาเลยยกสูตรที่ ๑ จบ

๒. เวย์ญชกสูตร

ว่าด้วยชาวเมืองเวรัญชา

เหตุปัจจัยนำไปสูคติและหุคติ

[๔๕๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น พวกพราหมณ์และคหบดีชาวเมืองเวรัญชา
พักอยู่ในกรุงสาวัตถีด้วยกรณีกิจบางอย่าง ได้ฟังข่าวว่า

“ท่านพระสมณโคตมเป็นศากยบุตรเสด็จออกผนวชแล้วจากศากยตระกูล
ประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ท่าน
พระโคตมพระองค์นั้นมีกิตติศัพท์อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มี
พระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อม
ด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม
เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค’

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๒. เวย์ญชกสูตร

พระองค์ทรงรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ด้วยพระองค์เองแล้วทรงประกาศให้ผู้อื่นรู้ตามทรงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน การได้พบพระอรหันต์เช่นนี้เป็นความดีอย่างแท้จริง”

ครั้งนั้น พวกพราหมณ์และคหบดีชาวเมืองเวย์ญชาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ บางพวกถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกได้ทูลสนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกัน แล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกประนมมือต่อพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกประกาศชื่อและโคตรในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกก็นั่งนิ่งอยู่ ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้สัตว์บางพวกในโลกนี้หลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้สัตว์บางพวกในโลกนี้หลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย สัตว์บางพวกในโลกนี้ หลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะความประพฤติน่าเสียดใจ คือความประพฤติชั่วเป็นเหตุ

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย สัตว์บางพวกในโลกนี้ หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะความประพฤติสุมาเสมม คือความประพฤติธรรมเป็นเหตุ”

พราหมณ์และคหบดีเหล่านั้นทูลว่า “เนื้อความแห่งธรรมที่ท่านพระโคตมตรัสไว้โดยย่อไม่ทรงชี้แจงให้พิสดาร ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่ทราบโดยพิสดารได้ ขอท่านพระโคตมจงแสดงเนื้อความแห่งธรรมที่พระองค์ตรัสไว้โดยย่อไม่ทรงชี้แจงให้พิสดารแก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย โดยวิธีที่ข้าพระองค์ทั้งหลายจะพึงทราบโดยพิสดารเถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น ท่านทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

พวกพราหมณ์และคหบดีชาวเมืองเวย์ญชาทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๒. เวย์ญชกสูตร

อกุศลกรรมบถ ๑๐

[๔๔๕] “พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้ประพฤตินิสมมาเสมอ คือ ผู้ประพฤดิอธรรมทางกายมี ๓ จำพวก บุคคลผู้ประพฤตินิสมมาเสมอ คือผู้ประพฤดิอธรรมทางวาจามี ๔ จำพวก บุคคลผู้ประพฤตินิสมมาเสมอ คือผู้ประพฤดิอธรรมทางใจมี ๓ จำพวก

บุคคลผู้ประพฤตินิสมมาเสมอ คือผู้ประพฤดิอธรรมทางกายมี ๓ จำพวก
ไหนดัง

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ฆ่าสัตว์ คือ เป็นคนหยาบข่า มีมือเปื้อนเลือด ปักใจอยู่ในการฆ่าและการทรมาน ไม่มีความละอาย ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งปวง
๒. เป็นผู้ลักทรัพย์ คือ เป็นผู้ถือเอาทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปล้ำใจของผู้อื่น ซึ่งอยู่ในบ้านหรือในป่าที่เจ้าของมิได้ให้ ด้วยจิตเป็นเหตุขโมย
๓. เป็นผู้ประพฤดิผิดในกาม คือ เป็นผู้ประพฤดิล่วงในสตรีที่อยู่ในปกครองของมารดา ฯลฯ

บุคคลผู้ประพฤตินิสมมาเสมอ คือผู้ประพฤดิอธรรมทางกายมี ๓ จำพวก
อย่างนี้แล

บุคคลผู้ประพฤตินิสมมาเสมอ คือผู้ประพฤดิอธรรมทางวาจามี ๔ จำพวก
ไหนดัง

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้พูดเท็จ คือ อยู่ในสภา ฯลฯ เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งที่รู้ ฯลฯ
๒. เป็นผู้พูดส่อเสียด คือ ฟังความฝ่ายนี้แล้วไปบอกฝ่ายโน้น ฯลฯ พูดแต่ถ้อยคำที่ก่อความแตกแยกกัน
๓. เป็นผู้พูดคำหยาบ คือ พูดแต่คำหยาบคาย กล่าวแข็ง ฯลฯ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๒. เวรัญชกสูตร

๔. เป็นผู้พูดเพ้อเจ้อ คือ พูดไม่ถูกเวลา พูดคำที่ไม่จริง ฯลฯ ไม่มีที่
กำหนด ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ โดยไม่เหมาะแก่เวลา

บุคคลผู้ประพฤติน่าเสียดาย คือผู้ประพฤดิธรรมทางวาจามี ๔ จำพวก
อย่างนี้แล

บุคคลผู้ประพฤติน่าเสียดาย คือผู้ประพฤดิธรรมทางใจมี ๓ จำพวก
ไหนดัง

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา ฯลฯ 'ทำอย่างไร ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์
เครื่องปล้ำใจของผู้อื่นจะพึงเป็นของเรา'
๒. เป็นผู้มิจฉิตพยาบาท คือ มิจฉิตคิดร้ายว่า 'ขอให้สัตว์เหล่านี้จงถูกฆ่า
 ฯลฯ หรืออย่าได้มี'
๓. เป็นมิจฉชาติภูลี คือ มีความเห็นวิปริตว่า 'ทานที่ให้แล้วไม่มีผล
 ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเช่นสรวงไม่มีผล ฯลฯ สอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง
 ก็ไม่มีในโลก'

บุคคลผู้ประพฤติน่าเสียดาย คือผู้ประพฤดิธรรมทางใจมี ๓ จำพวก
อย่างนี้แล

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย สัตว์บางพวกในโลกนี้หลังจากตายแล้วไปเกิดใน
อบาย ทุกติ วินิบาต นรก เพราะความประพฤติน่าเสียดาย คือ ความประพฤดิ
ธรรมเป็นเหตุ อย่างนี้

กุศลกรรมบท ๑๐

[๔๔๖] พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้ประพฤติน่าเสียดาย คือผู้
ประพฤดิธรรมทางกายมี ๓ จำพวก บุคคลผู้ประพฤติน่าเสียดาย คือผู้ประพฤดิ
ธรรมทางวาจามี ๔ จำพวก บุคคลผู้ประพฤติน่าเสียดาย คือผู้ประพฤดิธรรม
ทางใจมี ๓ จำพวก

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยมกวรรค]

๒. เวิร์ณชกสูตร

บุคคลผู้ประพฤตีสมาเสมอ คือผู้ประพฤติธรรมทางกายมี ๓ จำพวก
ไหนดัง

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือ วางทัณฑอาวุธ และศัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่
๒. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ คือ ไม่ถือเอาทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปล้ำใจของผู้อื่น ซึ่งอยู่ในบ้านหรือในป่าที่เจ้าของมิได้ให้ ด้วยจิตเป็นเหตุขโมย
๓. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม คือ ไม่เป็นผู้ประพฤติล่วงในสตรีที่อยู่ในปกครองของมารดา ฯลฯ

บุคคลผู้ประพฤตีสมาเสมอ คือผู้ประพฤติธรรมทางกายมี ๓ จำพวก
อย่างนี้แล

บุคคลผู้ประพฤตีสมาเสมอ คือผู้ประพฤติธรรมทางวาจามี ๔ จำพวก
ไหนดัง

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ อยู่ในสภฯ ไม่กล่าวเท็จทั้งที่รู้ อยู่ ฯลฯ
๒. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด ฯลฯ พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี
๓. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ ฯลฯ พูดแต่คำไม่มีโทษ
๔. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ฯลฯ มีที่อ้างอิง มีที่กำหนดประกอบด้วยประโยชน์ เหมาะแก่เวลา

บุคคลผู้ประพฤตีสมาเสมอ คือผู้ประพฤติธรรมทางวาจามี ๔ จำพวก
อย่างนี้แล

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยมกวรรค]

๒. เวย์ญชกสูตร

บุคคลผู้ประพาศติสมาเสมอ คือผู้ประพาศติธรรมทางใจ ๓ จำพวก ไหนบ้าง
คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา คือ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์อันเป็น
อุปกรณ์เครื่องปล้มใจของผู้อื่นว่า 'ทำอะไร ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์
เครื่องปล้มใจของผู้อื่นจะพึงเป็นของเรา'
๒. เป็นผู้มึจิตไม่พยายาม คือ ไม่มีจิตคิดร้ายว่า 'ขอสัตว์เหล่านี้ จง
เป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีจิตพยายาม ไม่มีทุกข์ มีสุข รักษาตนเถิด'
๓. เป็นสัมมาทิฐิ คือ มีความเห็นไม่ปริตว่า 'ทานที่ให้แล้วมีผล
ยัญที่บูชาแล้วมีผล ฯลฯ ผู้ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญา
อันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งมีอยู่ในโลก'

บุคคลผู้ประพาศติสมาเสมอ คือผู้ประพาศติธรรมทางใจมี ๓ จำพวก อย่างนี้แล
พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย สัตว์บางพวกในโลกนี้หลังจากตายแล้ว ไปเกิด
ในสุคติโลกสวรรค์ เพราะความประพาศติสมาเสมอ คือความประพาศติธรรมเป็นเหตุ
อย่างนี้

ผลแห่งความประพาศติสมาเสมอ

[๔๔๗] พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพาศติสมาเสมอ คือ
ผู้ประพาศติธรรมจะพึงหวังว่า 'ทำอะไรหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเกิดใน
พวกขัตติยมหาศาล' เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว บุคคลนั้นจะพึงเกิดในพวก
ขัตติยมหาศาล ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพาศติสมาเสมอ คือ
เป็นผู้ประพาศติธรรม อย่างนั้นแล

ถ้าบุคคลผู้ประพาศติสมาเสมอ คือผู้ประพาศติธรรมจะพึงหวังว่า 'ทำอะไร
หนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเกิดในพวกพรหมณมหาศาล ฯลฯ เราพึงเกิดใน
พวกคหบดีมหาศาล' เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว บุคคลนั้นจะพึงเกิดในคหบดี-
มหาศาล ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพาศติสมาเสมอ คือเป็น
ผู้ประพาศติธรรม อย่างนั้นแล

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยัมภวรรค]

๒. เวย์ญชกสูตร

ถ้าบุคคลผู้ประพาศติสมาเสมอ คือผู้ประพาศติธรรมจะพึงหวังว่า 'ทำอย่างไรหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเกิดในเทพชั้นจาตุมหาราช' เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว บุคคลนั้นจะพึงเกิดในเทพชั้นจาตุมหาราช ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพาศติสมาเสมอ คือเป็นผู้ประพาศติธรรม อย่างนั้นแล

ถ้าบุคคลผู้ประพาศติสมาเสมอ คือผู้ประพาศติธรรมจะพึงหวังว่า 'ทำอย่างไรหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเกิดในเทพชั้นดาวดึงส์ ฯลฯ เทพชั้นยามา ... เทพชั้นดุสิต ... เทพชั้นนิมมานรดี ... เทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ... เทพผู้ยับเนื่องในหมู่พรหม' เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว บุคคลนั้นจะพึงเกิดในเทพผู้ยับเนื่องในหมู่พรหม ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพาศติสมาเสมอ คือเป็นผู้ประพาศติธรรม อย่างนั้นแล

ถ้าบุคคลผู้ประพาศติสมาเสมอ คือผู้ประพาศติธรรมจะพึงหวังว่า 'ทำอย่างไรหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเกิดในเทพชั้นอากาศ' เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว บุคคลนั้นจะพึงเกิดในเทพชั้นอากาศ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้น เป็นผู้ประพาศติสมาเสมอ คือเป็นผู้ประพาศติธรรม อย่างนั้นแล

ถ้าบุคคลผู้ประพาศติสมาเสมอ คือผู้ประพาศติธรรมจะพึงหวังว่า 'ทำอย่างไรหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเกิดในเทพชั้นปริตตภา ... เทพชั้นอัปปมาณภา ... เทพชั้นอภัสสรา ... เทพชั้นปริตตสุภา ... เทพชั้นอัปปมาณสุภา ... เทพชั้นสุภิกิณา ... เทพชั้นเวหัพผลา ... เทพชั้นอริหา ... เทพชั้นอดัปปา ... เทพชั้นสุทสสา ... เทพชั้นสุทสสี ... เทพชั้นอกนิฏฐภ ... เทพผู้เข้าถึงอากาศานัญญาจตนภ ... เทพผู้เข้าถึงวิญญาณัญญาจตนภ ... เทพผู้เข้าถึงอาภัญญาจตนภ ... เทพผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญาจตนภ' เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว บุคคลนั้นจะพึงเกิดในเทพผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญาจตนภ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพาศติสมาเสมอ คือเป็นผู้ประพาศติธรรม อย่างนั้นแล

พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลผู้ประพาศติสมาเสมอ คือผู้ประพาศติธรรมจะพึงหวังว่า 'ทำอย่างไรหนอ เราพึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๒. เวย์ญชกสูตร

อันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน' เป็นไปได้ที่บุคคลนั้นจะพึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้ประพฤตีสมาเสมอ คือเป็นผู้ประพฤติธรรม อย่างนั้นแล"

ชาวเมืองเวย์ญชาถึงพระรัตนตรัย

[๔๔๘] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พวกสมณพราหมณ์และคหบดีชาวเมืองเวย์ญชาได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

"ข้าแต่ท่านพระโคตมผู้เจริญ พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตมผู้เจริญ พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตมทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทางหรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า 'คนมีตาดีจักเห็นรูปได้' ข้าพระองค์ทั้งหลายนี้ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ทั้งหลายว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต" ดังนี้แล

เวย์ญชกสูตรที่ ๒ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๓. มหาเวทลลสูตร

๓. มหาเวทลลสูตร

ว่าด้วยการสนทนารธรรมที่ทำให้เกิดปัญญา สูตรใหญ่
ปัญญากับวิญญาน

[๔๔๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้นในเวลาเย็น ท่านพระมหาโกฏิสิกะออกจากที่
หลีกเร้น^๑แล้ว เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่
บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร

ท่านพระมหาโกฏิสิกะครั้งนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงถามเรื่องนี้กับท่านพระสารีบุตรว่า

“ท่านผู้มีอายุ บุคคลที่เรียกว่า ‘ผู้มีปัญญาทรม ผู้มีปัญญาทรม’ เพราะ
เหตุไรหนอแล^๒จึงเรียกว่า ‘ผู้มีปัญญาทรม’”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “ท่านผู้มีอายุ บุคคลไม่รู้ชัด บุคคลไม่รู้ชัด เหตุนั้น
จึงเรียกว่า ‘ผู้มีปัญญาทรม’ บุคคลไม่รู้ชัดอะไร คือ ‘ไม่รู้ชัดว่า ‘นี้ทุกข
นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา’ เหตุนั้น บุคคลไม่รู้ชัด
บุคคลไม่รู้ชัด จึงเรียกว่า ‘ผู้มีปัญญาทรม’”

ท่านพระมหาโกฏิสิกะขึ้นขมยินดีภาษิตของท่านพระสารีบุตรว่า “ดีละ ท่านผู้
มีอายุ” แล้วได้ถามปัญหาต่อไปว่า “ท่านผู้มีอายุ บุคคลที่เรียกว่า ‘ผู้มีปัญญา
ผู้มีปัญญา’ เพราะเหตุไรหนอแลจึงเรียกว่า ‘ผู้มีปัญญา’”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๘๑ (สัลเลขสูตร) หน้า ๗๐ ในเล่มนี้

^๒ คำว่า เพราะเหตุไรหนอแล แปลจากคำว่า “กิตตาวดา นุ โข” เป็นคำถามหาเหตุ แท้จริงการถามนั้นมี
๕ อย่าง คือ (๑) อธิกฐลโทษตนาปุจฉา - การถามให้แสดงเรื่องที่ตนไม่เคยเห็นไม่เคยรูมาก่อน (๒) ทิฏฐ-
สังสันทนาปุจฉา - การถามให้ชี้แจงเรื่องที่เคยทราบมาแล้ว เพื่อเทียบกันดูกับเรื่องที่ตนรูมา (๓) วิมต-
เจตนาปุจฉา - การถามเพื่อให้คลายความสงสัย (๔) อนุมตปุจฉา - การถามเพื่อให้ความคิดเห็นคล้ายตาม
(๕) กเถตคามยตนาปุจฉา - การถามเพื่อมุ่งจะกล่าวชี้แจงต่อ เป็นลักษณะของการถามเอง ดอเอง ในที่นี้
พระมหาโกฏิสิกะถามในลักษณะของทิฏฐสังสันทนาปุจฉา (ม.ม.อ. ๒/๔๔๙/๒๔๒-๒๔๓)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยมกวรรค]

๓. มหาเวทลลสูตร

“บุคคลรู้ชัด บุคคลรู้ชัด เหตุนั้น จึงเรียกว่า ‘ผู้มีปัญญา’ บุคคลรู้ชัดอะไร คือ รู้ชัดว่า ‘นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา’ เหตุนั้น บุคคลรู้ชัด บุคคลรู้ชัด จึงเรียกว่า ‘ผู้มีปัญญา’”

“สภาวะที่เรียกว่า ‘วิญญาน วิญญาน’ เพราะเหตุไรหนอแล จึงเรียกว่า ‘วิญญาน’”

“สภาวะรู้แจ้ง สภาวะรู้แจ้ง เหตุนั้น จึงเรียกว่า ‘วิญญาน’ สภาวะรู้แจ้งอะไร คือ รู้แจ้งสุขบ้าง รู้แจ้งทุกข์บ้าง รู้แจ้งอทุกขมสุขบ้าง เหตุนั้น สภาวะรู้แจ้ง สภาวะรู้แจ้ง จึงเรียกว่า ‘วิญญาน’”

“ปัญญาและวิญญาน ๒ ประการนี้ รวมกัน หรือแยกกัน และสามารถ แยกแยะ บัญญัติหน้าที่ต่างกัน^๑ได้หรือไม่”

“ปัญญาและวิญญาน ๒ ประการนี้ รวมกัน ไม่แยกกัน และไม่สามารถ แยกแยะบัญญัติหน้าที่ต่างกัน^๑ได้ เพราะปัญญารู้ชัดสิ่งใด วิญญานก็รู้แจ้งสิ่งนั้น วิญญานรู้แจ้งสิ่งใด ปัญญาก็รู้ชัดสิ่งนั้น เหตุนั้นธรรม ๒ ประการนี้ จึงรวมกัน ไม่แยกกัน และไม่สามารถแยกแยะบัญญัติหน้าที่ต่างกัน^๑ได้”

“ท่านผู้มีอายุ ปัญญาและวิญญาน ๒ ประการนี้ รวมกัน ไม่แยกกัน แต่ มีกิจที่จะพึงทำต่างกันบ้างหรือไม่”

“ท่านผู้มีอายุ ปัญญาและวิญญาน ๒ ประการนี้ รวมกัน ไม่แยกกัน แต่ ปัญญา^๑ควรเจริญ วิญญาน^๒ควรกำหนดรู้ นี่เป็นกิจที่จะพึงทำต่างกันแห่งธรรม ๒ ประการนี้”

เชิงอรรถ :

^๑ ปัญญา ในที่นี้หมายถึงมัคคปัญญา (ปัญญาในอริยมรรค)

^๒ วิญญาน ในที่นี้หมายถึงวิปัสสนาวิญญาน (ม.ม.อ. ๒/๔๕๑/๒๕๐)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๓. มหาเวทลลสูตร

เวทนา สัญญา และวิญญาน

[๔๕๐] “ท่านผู้มีอายุ สภาวะที่เรียกว่า ‘เวทนา เวทนา’ เพราะเหตุไรหนอแล จึงเรียกว่า ‘เวทนา’”

“ท่านผู้มีอายุ สภาวะเสวยอารมณ์ สภาวะเสวยอารมณ์ เหตุนั้น จึงเรียกว่า ‘เวทนา’ สภาวะเสวยอารมณ์อะไร คือ เสวยอารมณ์สุขบ้าง เสวยอารมณ์ทุกขบ้าง เสวยอารมณ์โศกทุกขมสุขบ้าง เหตุนั้น สภาวะเสวยอารมณ์ สภาวะเสวยอารมณ์ จึงเรียกว่า ‘เวทนา’”

“สภาวะที่เรียกว่า ‘สัญญา สัญญา’ เพราะเหตุไรหนอแลจึงเรียกว่า ‘สัญญา’”

“สภาวะกำหนดหมาย สภาวะกำหนดหมาย เหตุนั้น จึงเรียกว่า ‘สัญญา’ สภาวะกำหนดหมายอะไร คือ กำหนดหมายสีเขียวบ้าง กำหนดหมาย สีเหลืองบ้าง กำหนดหมายสีแดงบ้าง กำหนดหมายสีขาวบ้าง เหตุนั้น สภาวะ กำหนดหมาย สภาวะกำหนดหมาย จึงเรียกว่า ‘สัญญา’”

“เวทนา สัญญา และวิญญาน ๓ ประการนี้ รวมกัน หรือแยกกัน และ สามารถแยกแยะบัญญัติหน้าที่ต่างกันได้หรือไม่”

“เวทนา สัญญา และวิญญาน ๓ ประการนี้ รวมกัน ไม่แยกกัน และไม่ สามารถแยกแยะบัญญัติหน้าที่ต่างกันได้ เพราะเวทนาเสวยอารมณ์สิ่งใด สัญญา ก็กำหนดหมายสิ่งนั้น สัญญา กำหนดหมายสิ่งใด วิญญานก็รู้แจ้งสิ่งนั้น เหตุนั้น ธรรม ๓ ประการนี้ จึงรวมกัน ไม่แยกกัน และไม่สามารถแยกแยะบัญญัติหน้าที่ ต่างกันได้”

[๔๕๑] “ท่านผู้มีอายุ พระโยคาวจรผู้มีมโนวิญญาน^๑อันบริสุทธิ์ สละแล้ว จากอินทรีย์ ๕ จะพึงรู้อะไร”

เชิงอรรถ :

^๑ มโนวิญญาน ในที่นี้หมายถึงจิตในฉานที่ ๔ อันเป็นไปในรูปาวจรภูมิ (ม.ม.อ. ๒/๔๕๑/๒๕๓)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๓. มหาเวทลลสูตร

“ท่านผู้มีอายุ พระโยคาวจรผู้มีมโนวิญญาณอันบริสุทธิ์สละแล้วจากอินทรีย์ ๕
 ฟังรู้อากาศอันญายตนฉานว่า ‘อากาศหาที่สุดมิได้’ ฟังรู้วิญญาณญายตนฉานว่า
 ‘วิญญาณหาที่สุดมิได้’ ฟังรู้อากิญจัญญายตนฉานว่า ‘ไม่มีอะไร’^๑”

“พระโยคาวจรยอมรู้ธรรมที่ตนจะฟังรู้ด้วยอะไร”

“พระโยคาวจรยอมรู้ธรรมที่ตนจะฟังรู้ด้วยปัญญาจักขุ”^๒

“ปัญญามีไว้เพื่ออะไร”

“ปัญญามีไว้เพื่อความรู้อยิ่ง เพื่อการกำหนดรู้ และเพื่อการละ”

ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ

[๔๕๒] “ท่านผู้มีอายุ ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิมีเท่าไร”

“ท่านผู้มีอายุ ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิมี ๒ ประการ คือ

๑. ปรัตตโทษะ^๓(การได้สดับจากบุคคลอื่น)

๒. โยนิโสมนสิการ^๔(การมนสิการโดยแยบคาย)

ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิมี ๒ ประการนี้แล”

เชิงอรรถ :

^๑ ข้อความนี้หมายถึงพระโยคาวจรผู้บำเพ็ญเพียรอาศัยมโนวิญญาณ กล่าวคือรูปาวจรฉานจิตในฉานที่ ๔ เป็นพื้นฐาน จึงจะสามารถบำเพ็ญให้รูปาวจรสมาบัติที่ ๑ คือ อากาศานัญจายตนสมาบัติให้เกิดขึ้นได้ สามารถให้รูปาวจรสมาบัติอื่นเกิดขึ้นต่อมาตามลำดับ (ม.ม.อ. ๒/๔๕๑/๒๕๓)

^๒ **ปัญญาจักขุ** ในที่นี้หมายถึงสมาธิปัญญา และวิปัสสนาปัญญา สมาธิปัญญา ทำหน้าที่กำจัดโมหะ วิปัสสนาปัญญา ทำหน้าที่พิจารณาไตรลักษณ์เป็นอารมณ์ (ม.ม.อ. ๒/๔๕๑/๒๕๔)

^๓ **ปรัตตโทษะ** ในที่นี้หมายถึงการฟังธรรมเป็นที่สบายเหมาะสมแก่ตน เช่นพระสาริบุตรเถระได้ฟังธรรมจาก พระอัสสชิเถระว่า ‘ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ...’ (ดู วิ.ม. (แปล) ๔/๖๐/๗๓) (ม.ม.อ. ๒/๔๕๒/๒๕๔)

^๔ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๕ (สัพพาสวสูตร) หน้า ๑๘ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยัมภวรรค]

๓. มหาเวทลลสูตร

“สัมมาทิฏฐิ^๑ซึ่งมีเจโตวิมุตติเป็นผล และมีเจโตวิมุตติเป็นผลานิสงส์ มีปัญญาวิมุตติเป็นผล และมีปัญญาวิมุตติเป็นผลานิสงส์ เพราะมีองค์ธรรมเท่าไรสนับสนุน”

“สัมมาทิฏฐิซึ่งมีเจโตวิมุตติเป็นผล และมีเจโตวิมุตติเป็นผลานิสงส์ มีปัญญาวิมุตติเป็นผล และมีปัญญาวิมุตติเป็นผลานิสงส์ เพราะมีองค์ธรรม ๕ ประการ สนับสนุน คือ

๑. มีศีล^๒สนับสนุน
๒. มีสุตะ^๓สนับสนุน
๓. มีสักกัจฉา^๔สนับสนุน
๔. มีสมณะ^๕สนับสนุน
๕. มีวิปัสสนา^๖สนับสนุน

สัมมาทิฏฐิซึ่งมีเจโตวิมุตติเป็นผล และมีปัญญาวิมุตติเป็นผลานิสงส์ มีปัญญาวิมุตติเป็นผล และมีปัญญาวิมุตติเป็นผลานิสงส์ เพราะมีองค์ธรรม ๕ ประการ นี้แลสนับสนุน”

เชิงอรรถ :

- ^๑ สัมมาทิฏฐิ ในที่นี้หมายถึงอรรถดัดดัดคัมภีร์สัมมาทิฏฐิ (ม.ม.อ. ๒/๔๕๒/๒๕๔)
- ^๒ ศีล ในที่นี้หมายถึงปาริสุทธิศีล ๔ เพราะปาริสุทธิศีล ๔ เป็นปทัฏฐานแห่งการบรรลุอริยมรรค (ม.ม.อ. ๒/๔๕๒/๒๕๔, ม.ม.ฐีกา ๒/๔๕๒/๓๒๖)
- ^๓ สุตะ ในที่นี้หมายถึงการฟังธรรมที่เป็นสัปปายะ มีความหมายเท่ากับปรโตโฆสะ (ม.ม.อ. ๒/๔๕๒/๒๕๔)
- ^๔ สักกัจฉา หมายถึงการปรับกัมมัฏฐานให้เกิดความเหมาะสม (ม.ม.อ. ๒/๔๕๒/๒๕๔)
- ^๕ สมณะ หมายถึงสมภารที่ เป็นพื้นฐานแห่งวิปัสสนา (ม.ม.อ. ๒/๔๕๒/๒๕๔)
- ^๖ วิปัสสนา หมายถึงอนุปัสสนา ๗ ประการ (ม.ม.อ. ๒/๔๕๒/๒๕๔)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยวมวรรค]

๓. มหาเวทลลสูตร

ภพและฌาน

[๔๕๓] “ท่านผู้มีอายุ ภพมีเท่าไร”

“ท่านผู้มีอายุ ภพมี ๓ คือ (๑) กามภพ (๒) รูปภพ (๓) อรูปภพ”

“การเกิดในภพใหม่ต่อไป มีได้อย่างไร”

“เพราะความยินดียิ่งในอารมณ์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์ที่มีอริชชาเป็นเครื่องกีดกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูกพันไว้ การเกิดในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้ดังนี้”

“การเกิดในภพใหม่ต่อไป ไม่มีได้อย่างไร”

“เพราะอริชชาสิ้นไป เพราะอริชชาเกิดขึ้น และเพราะตัณหาดับไป การเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ไม่มีได้ดังนี้”

[๔๕๔] “ท่านผู้มีอายุ ปฐมฌาน เป็นอย่างไร”

“ท่านผู้มีอายุ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ ฌานนี้พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ‘ปฐมฌาน’

“ปฐมฌานมีองค์เท่าไร”

“ปฐมฌานมีองค์ ๕ คือ ภิกษุผู้เข้าปฐมฌานย่อมมี (๑) วิตก (๒) วิจารณ์ (๓) ปีติ (๔) สุข (๕) เอกัคคตา ปฐมฌานมีองค์ ๕ อย่างนี้”

“ปฐมฌานละองค์เท่าไร ประกอบด้วยองค์เท่าไร”

“ปฐมฌานละองค์ ๕ ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าปฐมฌาน (๑) ละกามฉันทะ (๒) ละพยาบาท (๓) ละถิ่นมัทธะ (๔) ละอุทธัจจกุกกุจจะ (๕) ละวิจิกิจฉาได้แล้ว ย่อมมี (๑) วิตก (๒) วิจารณ์ (๓) ปีติ (๔) สุข (๕) เอกัคคตา ปฐมฌานละองค์ ๕ ประกอบด้วยองค์ ๕ อย่างนี้”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๓. มหาเวทลลสูตร

อินทรีย์ ๕

[๔๕๕] “ท่านผู้มีอายุ อินทรีย์ ๕ ประการนี้ คือ (๑) จักขุนทรีย์ (๒) โสติดินทรีย์ (๓) ฆานินทรีย์ (๔) ชิวหินทรีย์ (๕) กายินทรีย์ มีอารมณ์ต่างกัน มีที่เกี่ยวไปต่างกัน ไม่รับรู้อารมณ์อันเป็นที่เกี่ยวไปของกันและกัน เมื่ออินทรีย์ ๕ ประการนี้มีอารมณ์ต่างกัน มีที่เกี่ยวไปต่างกัน ไม่รับรู้อารมณ์อันเป็นที่เกี่ยวไปของกันและกัน จะมีอะไรเป็นที่อาศัย และธรรมอะไรรับรู้อารมณ์อันเป็นที่เกี่ยวไปแห่งอินทรีย์ ๕ ประการนั้น”

“ท่านผู้มีอายุ อินทรีย์ ๕ ประการนี้ คือ (๑) จักขุนทรีย์ (๒) โสติดินทรีย์ (๓) ฆานินทรีย์ (๔) ชิวหินทรีย์ (๕) กายินทรีย์ มีอารมณ์ต่างกัน มีที่เกี่ยวไปต่างกัน ไม่รับรู้อารมณ์อันเป็นที่เกี่ยวไปของกันและกัน เมื่ออินทรีย์เหล่านี้มีอารมณ์ต่างกัน มีที่เกี่ยวไปต่างกัน ไม่รับรู้อารมณ์อันเป็นที่เกี่ยวไปของกันและกัน มีใจเป็นที่อาศัย และใจยอมรับรู้อารมณ์อันเป็นที่เกี่ยวไปแห่งอินทรีย์เหล่านั้น”

[๔๕๖] “ท่านผู้มีอายุ อินทรีย์ ๕ ประการนี้ คือ (๑) จักขุนทรีย์ (๒) โสติดินทรีย์ (๓) ฆานินทรีย์ (๔) ชิวหินทรีย์ (๕) กายินทรีย์ อินทรีย์ ๕ ประการนี้อาศัยอะไรดำรงอยู่”

“ท่านผู้มีอายุ อินทรีย์ ๕ ประการนี้ คือ (๑) จักขุนทรีย์ (๒) โสติดินทรีย์ (๓) ฆานินทรีย์ (๔) ชิวหินทรีย์ (๕) กายินทรีย์ อินทรีย์ ๕ ประการนี้อาศัยอายุ^๑ ดำรงอยู่”

“อายุอาศัยอะไรดำรงอยู่”

“อายุอาศัยไออุ่น^๒ดำรงอยู่”

“ไออุ่นอาศัยอะไรดำรงอยู่”

“ไออุ่นอาศัยอายุดำรงอยู่”

“ผมรู้ทั่วถึงภาชิตของท่านพระสารีบุตรในบัดนี้เองอย่างนี้ว่า ‘อายุอาศัยไออุ่นดำรงอยู่และไออุ่นอาศัยอายุดำรงอยู่’ แต่ผมจะพึงเข้าใจความแห่งภาชิตนี้ได้อย่างไร”

เชิงอรรถ :

^๑ อายุ ในที่นี้หมายถึงรูปชีวิตินทรีย์ (ม.ม.อ. ๒/๔๕๖/๒๕๗-๒๕๙)

^๒ ไออุ่น หมายถึงเดโชธาตุที่เกิดจากกรรม (ม.ม.อ. ๒/๔๕๖/๒๕๗-๒๕๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๓. มหาเวทลลสูตร

“ถ้าเช่นนั้น ผมจักอุปมาให้ท่านฟัง เพราะวิญญูชนบางพวกในโลกนี้ย่อมทราบความแห่งภษิตได้ด้วยอุปมา เมื่อประทีปน้ำมันกำลังติดไฟอยู่ แสงสว่างอาศัยเปลวไฟจึงปรากฏ เปลวไฟก็อาศัยแสงสว่างจึงปรากฏอยู่แม้ฉันใด อายุอาศัยไออุ่นดำรงอยู่ ไออุ่นก็อาศัยอายุดำรงอยู่ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน”

[๔๕๗] “ท่านผู้มีอายุ อายุสังขาร^๑ กับเวทนียธรรม^๒ เป็นอันเดียวกัน หรือต่างกัน”

“ท่านผู้มีอายุ อายุสังขารกับเวทนียธรรม ไม่เป็นอันเดียวกัน (ถ้า) อายุสังขารกับเวทนียธรรมเป็นอันเดียวกันแล้ว การออกจากสมภารัตติของภิกษุผู้เข้าสัญญาเวทียัตติโรธ ก็ไม่พึงปรากฏ แต่เพราะอายุสังขารกับเวทนียธรรมต่างกัน ฉะนั้น การออกจากสมภารัตติของภิกษุผู้เข้าสัญญาเวทียัตติโรธ จึงปรากฏ”

“เมื่อธรรมเท่าไรละกายนี้ไป กายนี้จึงถูกทอดทิ้งนอนนิ่งเหมือนท่อนไม้ที่ปราศจากเจตนา”

“เมื่อธรรม ๓ ประการ คือ (๑) อายุ (๒) ไออุ่น (๓) วิญญูณ^๓ ละกายนี้ไป กายนี้จึงถูกทอดทิ้ง นอนนิ่งเหมือนท่อนไม้ที่ปราศจากเจตนา”

“สัตว์ผู้ตายคือทำกาละไปแล้วกับภิกษุผู้เข้าสัญญาเวทียัตติโรธต่างกันอย่างไร”

“สัตว์ผู้ตายคือทำกาละไปแล้วมีกายสังขาร วจีสังขาร และจิตตสังขาร^๔ดับระงับไป มีอายุหมดสิ้นไป ไม่มีไออุ่น มีอินทรีย์แตกทำลาย ส่วนภิกษุผู้เข้าสัญญาเวทียัตติโรธมีกายสังขาร วจีสังขาร และจิตตสังขารดับ ระงับไป แต่อายุยังไม่หมดสิ้น ยังมีไออุ่นมีอินทรีย์ผ่องใส

สัตว์ผู้ตายคือทำกาละไปแล้วกับภิกษุผู้เข้าสัญญาเวทียัตติโรธต่างกันอย่างไร”

เชิงอรรถ :

^๑ อายุสังขาร หมายถึงอายุนั่นเอง (ม.ม.อ. ๒/๔๕๗/๒๕๘)

^๒ เวทนียธรรม หมายถึงเวทนาธรรม (ม.ม.อ. ๒/๔๕๗/๒๕๘)

^๓ วิญญูณ หมายถึงจิต (ม.ม.อ. ๒/๔๕๗/๒๕๙)

^๔ กายสังขาร หมายถึงลมหายใจเข้าออก วจีสังขาร หมายถึงวิตกวิจารณ์ จิตตสังขาร หมายถึงสัญญาเวทนา (ม.ม.อ. ๒/๔๕๗/๒๕๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยมกวรรค]

๓. มหาเวทลลสูตร

ปัจฉัยแห่งเจโตวิมุตติ

[๔๕๘] “ท่านผู้มีอายุ ปัจฉัยแห่งการเข้าเจโตวิมุตติ ซึ่งไม่มีทุกข์ ไม่มีสุขมีเท่าไร”

“ท่านผู้มีอายุ ปัจฉัยแห่งการเข้าเจโตวิมุตติ ซึ่งไม่มีทุกข์ ไม่มีสุขมี ๔ ประการ คือ (๑) เพราะละสุขได้ (๒) เพราะละทุกข์ได้ (๓) เพราะโสมนัสดับไปก่อน (๔) เพราะโทมนัสดับไปก่อนแล้ว ภิภษุในพระธรรมวินัยนี้จึงบรรลุดุคตถณาน ซึ่งไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่

ปัจฉัยแห่งการเข้าเจโตวิมุตติ ซึ่งไม่มีทุกข์ ไม่มีสุขมี ๔ ประการนี้แล”

“ปัจฉัยแห่งการเข้าเจโตวิมุตติ ซึ่งไม่มีนิมิต^๑ มีเท่าไร”

“ปัจฉัยแห่งการเข้าเจโตวิมุตติ ซึ่งไม่มีนิมิตมี ๒ ประการ คือ

๑. การไม่มนสิการถึงนิมิตทั้งปวง^๒

๒. การมนสิการถึงนิพพานธาตุ ซึ่งไม่มีนิมิต^๓

ปัจฉัยแห่งการเข้าเจโตวิมุตติ ซึ่งไม่มีนิมิตมี ๒ ประการนี้แล”

“ปัจฉัยแห่งการตั้งอยู่แห่งเจโตวิมุตติ ซึ่งไม่มีนิมิต มีเท่าไร”

“ปัจฉัยแห่งการตั้งอยู่แห่งเจโตวิมุตติ ซึ่งไม่มีนิมิตมี ๓ ประการ คือ

๑. ไม่มนสิการถึงนิมิตทั้งปวง

๒. มนสิการถึงนิพพานธาตุ ซึ่งไม่มีนิมิต

๓. อภิสังขาร^๔ในเบื้องต้น

ปัจฉัยแห่งการตั้งอยู่แห่งเจโตวิมุตติ ซึ่งไม่มีนิมิตมี ๓ ประการนี้แล”

เชิงอรรถ :

^๑ นิมิต ในความหมายนี้หมายถึงการออกจากนิโรธสมาบัติด้วยผลสมาบัติซึ่งเป็นผลเกิดจากวิปัสสนา (ม.ม.อ. ๒/๔๕๘/๒๖๐)

^๒ นิมิตทั้งปวง ในที่นี้หมายถึงอารมณ์มีรูปเป็นต้น (ม.ม.อ. ๒/๔๕๘/๒๖๐)

^๓ การมนสิการถึงนิพพานซึ่งไม่มีนิมิต หมายถึงการมนสิการถึงธรรมที่เกิดร่วมกับผลสมาบัติ (ม.ม.อ. ๒/๔๕๘/๒๖๐)

^๔ อภิสังขาร หมายถึงการกำหนดระยะเวลาอยู่ในสมาธิ (ม.ม.อ. ๒/๔๕๘/๒๖๐)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยัมภวรรค]

๓. มหาเวทลลสูตร

“ปัจฉัยแห่งการออกจากเจโตวิมุตติ ซึ่งไม่มีนิมิต มีเท่าไร”

“ปัจฉัยแห่งการออกจากเจโตวิมุตติ ซึ่งไม่มีนิมิตมี ๒ ประการ คือ

๑. การมนสิการถึงนิมิตทั้งปวง

๒. การไม่มนสิการถึงนิพพานธาตุ ซึ่งไม่มีนิมิต

ปัจฉัยแห่งการออกจากเจโตวิมุตติ ซึ่งไม่มีนิมิตมี ๒ ประการนี้แล”

[๕๕๙] “ท่านผู้มีอายุ ธรรมเหล่านี้ คือ อัปปมาณาเจโตวิมุตติ^๑

อากิญจัญญาเจโตวิมุตติ^๒ สัญญาตาเจโตวิมุตติ^๓ อนิมิตตาเจโตวิมุตติ^๔ มีอรรถต่างกัน มีพยัญชนะต่างกัน หรือมีอรรถอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น”

“ท่านผู้มีอายุ เพราะอาศัยเหตุใด ธรรมเหล่านี้จึงมีอรรถต่างกัน และมีพยัญชนะต่างกัน เหตุนั้นมีอยู่ อหนึ่ง เพราะอาศัยเหตุใด ธรรมเหล่านี้จึงมีอรรถอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น เหตุนั้นมีอยู่”

“เพราะอาศัยเหตุใด ธรรมเหล่านี้จึงมีอรรถต่างกัน และมีพยัญชนะต่างกัน เหตุนั้นเป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้มีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลก

เชิงอรรถ :

^๑ อัปปมาณาเจโตวิมุตติ ได้แก่ ธรรม ๑๒ ประการ คือ พรหมวิหาร ๔ มรรค ๔ ผล ๔ พรหมวิหาร ชื่อว่า อัปปมาณะ เพราะแผ่ไปหาประมาณมิได้ ธรรมที่เหลือชื่อว่าอัปปมาณะ เพราะไม่มีกิเลสเป็นเครื่องวัด (ม.ม.อ. ๒/๕๕๙/๒๖๒, ส.สพ.อ. ๓/๓๕๙/๑๖๐)

^๒ อากิญจัญญาเจโตวิมุตติ ได้แก่ ธรรม ๙ ประการ คือ อากิญจัญญายตนะ ๑ มรรค ๔ ผล ๔ อากิญจัญญายตนะ ชื่อว่าอากิญจัญญะ เพราะไม่มีกิเลสเครื่องกังวลเป็นอารมณ์ มรรคและผล ชื่อว่า อากิญจัญญะ เพราะไม่มีกิเลสเครื่องกังวลคือกิเลสเครื่องย้ายี่และกิเลสเครื่องผูก (ม.ม.อ. ๒/๕๕๙/๒๖๒, ส.สพ.อ. ๓/๓๕๙/๑๖๐)

^๓ สัญญาตาเจโตวิมุตติ ได้แก่ ความหลุดพ้นโดยว่างจากราคะ โทสะ โมหะ เพราะพิจารณานามรูปโดยความเป็นอนัตตา (ม.ม.อ. ๒/๕๕๙/๒๖๓, ส.สพ.อ. ๓/๓๕๙/๑๖๑)

^๔ อนิมิตตาเจโตวิมุตติ ได้แก่ ธรรม ๑๓ ประการ คือ วิปัสสนา ๑ อรูป ๔ มรรค ๔ ผล ๔ (ม.ม.อ. ๒/๕๕๙/๒๖๓, ส.สพ.อ. ๓/๓๕๙/๑๖๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๔๙๗ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๓. มหาเวทลลสูตร

ทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาคจิต อันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต
ไม่มีเวร ไม่มีควมเบียดเบียนอยู่ มีกรุณาจิต ... มีมิตตาคจิต ...

มีอุเบกขาคจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ...

ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน
ด้วยอุเบกขาคจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีควมเบียดเบียนอยู่

นี้เรียกว่า 'อัปปมาณาเจโตวิมุตติ'

อาภิกญัจญญาเจโตวิมุตติ เป็นอย่างไร

คือ เพราะลวงวิญญาณัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง ภิกษุในพระธรรม-
วินัยนี้ บรรลุอาภิกญัจญญาายตนฌานอยู่โดยกำหนดว่า 'ไม่มีอะไร'

นี้เรียกว่า 'อาภิกญัจญญาเจโตวิมุตติ'

สญญตาคเจโตวิมุตติ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างก็ดี
พิจารณาเห็นว่า 'สิ่งนี้ว่างจากตนบ้าง จากสิ่งที่เนื่องด้วยตนบ้าง'

นี้เรียกว่า 'สญญตาคเจโตวิมุตติ'

อนิมิตตาคเจโตวิมุตติ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้บรรลุอนิมิตตาคเจโตสมาธิ เพราะไม่มนสิการถึง
นิमितทั้งปวงอยู่

นี้เรียกว่า 'อนิมิตตาคเจโตวิมุตติ'

เพราะอาศัยเหตุใด ธรรมเหล่านี้จึงมีอรรถต่างกัน และมีพยัญชนะต่างกัน
เหตุนั้น เป็นอย่างนี้แล

เพราะอาศัยเหตุใด ธรรมเหล่านี้จึงมีอรรถอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่
พยัญชนะเท่านั้น เหตุนั้น เป็นอย่างไร

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยมกวรรค]

๓. มหาเวทลลสูตร

คือ ราคะชื่อว่ากิเลสเป็นเครื่องวัด โทสะชื่อว่ากิเลสเป็นเครื่องวัด โมหะชื่อว่ากิเลสเป็นเครื่องวัด กิเลสเหล่านั้นภิกษุผู้ชฌาสะพละได้เด็ดขาดแล้ว ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้

เจโตวิมุตติอันไม่กำเริบ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า `เลิศกว่าอัปปมาณา-เจโตวิมุตติที่มีอยู่' เจโตวิมุตติอันไม่กำเริบนั้น วางจากราคะ วางจากโทสะ วางจากโมหะ ราคะชื่อว่ากิเลสเป็นเครื่องกังวล โทสะชื่อว่ากิเลสเป็นเครื่องกังวล โมหะชื่อว่ากิเลสเป็นเครื่องกังวล กิเลสเหล่านั้นภิกษุผู้ชฌาสะพละได้เด็ดขาดแล้ว ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้

เจโตวิมุตติอันไม่กำเริบ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า `เลิศกว่าอาภิญญญาเจโต-วิมุตติที่มีอยู่' เจโตวิมุตติอันไม่กำเริบนั้น วางจากราคะ วางจากโทสะ วางจากโมหะ ราคะชื่อว่ากิเลสเป็นเครื่องทำนimit โทสะชื่อว่ากิเลสเป็นเครื่องทำนimit โมหะชื่อว่ากิเลสเป็นเครื่องทำนimit กิเลสเหล่านั้นภิกษุผู้ชฌาสะพละได้เด็ดขาดแล้ว ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้

ท่านผู้มีอายุ เจโตวิมุตติอันไม่กำเริบ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า `เลิศกว่าอนิมิตตาเจโตวิมุตติที่มีอยู่' เจโตวิมุตติอันไม่กำเริบนั้น วางจากราคะ วางจากโทสะ วางจากโมหะ

เพราะอาศัยเหตุใด ธรรมเหล่านี้จึงมีอรรอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น เหตุนั้น เป็นอย่างนี้แล"

ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวภาษิตนี้แล้ว ท่านพระมหาโกฏฐิกะมีใจยินดีชื่นชมภาษิตของท่านพระสารีบุตร ดังนี้แล

มหาเวทลลสูตรที่ ๓ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยมกวรรค]

๔. จุฬเวทลลสูตร

๔. จุฬเวทลลสูตร

ว่าด้วยการสนทนารธรรมที่ทำให้เกิดปัญญา สูตรเล็ก
สักกายทิฏฐิ

[๔๖๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน^๑ เขตกรุงราชคฤห์ ครั้นนั้น อุบาสกชื่อวิสาขะเข้าไปหาภิกษุณีชื่อธัมมทินนาถึงที่อยู่ น้อมไหว้แล้วนั่ง ณ ที่สมควร แล้วได้ถามธัมมทินนาภิกษุณีว่า “แม่เจ้าขอรับ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ‘สักกายะ สักกายะ’ ธรรมอะไรที่พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า ‘สักกายะ’”

ธัมมทินนาภิกษุณีตอบว่า “ท่านวิสาขะ อุปาทานชั้น^๒ ๕ ประการ คือ

๑. รูปอุปาทานชั้น	(อุปาทานชั้นคือรูป)
๒. เวทนอุปาทานชั้น	(อุปาทานชั้นคือเวทนา)
๓. สัญญอุปาทานชั้น	(อุปาทานชั้นคือสัญญา)
๔. สังขารอุปาทานชั้น	(อุปาทานชั้นคือสังขาร)
๕. วิญญาณอุปาทานชั้น	(อุปาทานชั้นคือวิญญาณ)

ท่านวิสาขะ อุปาทานชั้น ๕ ประการนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า ‘สักกายะ’”

วิสาขอุบาสกชื่นชม อนุโมทนาภาษิตของธัมมทินนาภิกษุณีว่า “ดีละ แม่เจ้า” แล้วได้ถามปัญหาต่อไปว่า “แม่เจ้าขอรับ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ‘สักกายสมุทัย สักกายสมุทัย’ ธรรมอะไรที่พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า ‘สักกายสมุทัย’”

“ท่านวิสาขะ ตัณหาอันทำให้เกิดอีก ประกอบด้วยความเพลิดเพลินและความกำหนัด มีปกติให้เพลิดเพลินในอารมณ์นั้น ๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา นี้พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า ‘สักกายสมุทัย’”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๒๕๒ (รทวินิตสูตร) หน้า ๒๗๓ ในเล่มนี้

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๙๑ (สัมมาทิฏฐิสูตร) หน้า ๘๖ ในเล่มนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๔. จุฬเวทลลสูตร

“พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ‘สักกายนิโรธ สักกายนิโรธ’ ธรรมอะไรที่พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า ‘สักกายนิโรธ’”

“ความดับตัณหาไม่เหลือด้วยวิราคะ ความสละ ความสละคืน ความพ้น ความไม่อาลัยในตัณหานั้น นี้พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า ‘สักกายนิโรธ’”

“พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ‘สักกายนิโรธคามินีปฏิปทา สักกายนิโรธคามินีปฏิปทา’ ธรรมอะไรที่พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า ‘สักกายนิโรธคามินีปฏิปทา’”

“อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ	(เห็นชอบ)	๒. สัมมาสังกัปปะ	(ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา	(เจรจาชอบ)	๔. สัมมากัมมันตะ	(กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ	(เลี้ยงชีพชอบ)	๖. สัมมาวายามะ	(พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ	(ระลึกชอบ)	๘. สัมมาสมาธิ	(ตั้งจิตมั่นชอบ)

“นี่พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า ‘สักกายนิโรธคามินีปฏิปทา’”

“แม่เจ้าขอรับ อุปาทานกับอุปาทานชั้น ๕ เป็นอันเดียวกัน หรือต่างกัน”

“ท่านวิสาขะ อุปาทานกับอุปาทานชั้น ๕ ทั้งไม่เป็นอันเดียวกัน ทั้งไม่ต่างกัน ความกำหนดพอใจในอุปาทานชั้น ๕ ก็คืออุปาทานนั่นเอง”

[๔๖๑] “แม่เจ้าขอรับ สักกายทิฏฐิมีได้อย่างไร”

“ท่านวิสาขะ ปุถุชนในโลกนี้ผู้ยังไม่ได้สดับ ไม่ได้พบพระอริยะทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับคำแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้พบสัตบุรุษทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้รับคำแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ พิจารณาเห็นรูปโดยความเป็นอัตตาบ้าง พิจารณาเห็นอัตตว่ามีรูปบ้าง พิจารณาเห็นรูปในอัตตาบ้าง พิจารณาเห็นอัตตาในรูปบ้าง พิจารณาเห็นเวทนา ฯลฯ พิจารณาเห็นสัญญา ฯลฯ พิจารณาเห็นสังขารทั้งหลาย ฯลฯ พิจารณาเห็นวิญญาณโดยความเป็นอัตตาบ้าง พิจารณาเห็นอัตตว่ามีวิญญาณบ้าง พิจารณาเห็นวิญญาณในอัตตาบ้าง พิจารณาเห็นอัตตาในวิญญาณบ้าง สักกายทิฏฐิ มีได้ อย่างนี้แล”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๔. จุฬเวทลลสูตร

“แม่เจ้าชอรับ สักกายทิฏฐิไม่มีได้อย่างไร”

“ท่านวิสาขะ พระอริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ผู้ได้สดับแล้ว ได้พบพระอริยะทั้งหลาย ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ได้รับคำแนะนำดีแล้วในธรรมของพระอริยะ พบสัตบุรุษทั้งหลาย ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ได้รับคำแนะนำดีแล้วในธรรมของสัตบุรุษ ไม่พิจารณาเห็นรูปโดยความเป็นอิตตาบ้าง ไม่พิจารณาเห็นอิตตาวามีรูปบ้าง ไม่พิจารณาเห็นรูปในอิตตาบ้าง ไม่พิจารณาเห็นอิตตาวามีรูปบ้าง ไม่พิจารณาเห็นเวทนา ฯลฯ ไม่พิจารณาเห็นสัญญา ฯลฯ ไม่พิจารณาเห็นสังขารทั้งหลาย ฯลฯ ไม่พิจารณาเห็นวิญญานโดยความเป็นอิตตาบ้าง ไม่พิจารณาเห็นอิตตาวามีวิญญานบ้าง ไม่พิจารณาเห็นวิญญานในอิตตาบ้าง ไม่พิจารณาเห็นอิตตาในวิญญานบ้าง สักกายทิฏฐิไม่มีได้ อย่างนี้แล”

มรรคมืองค์ ๘ กับขั้นที่ ๓

[๔๖๒] “แม่เจ้าชอรับ อริยมรรคมืองค์ ๘ เป็นอย่างไร”

“ท่านวิสาขะ อริยมรรคมืองค์ ๘ นี้ คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ	๒. สัมมาสังกัปปะ
๓. สัมมาวาจา	๔. สัมมากัมมันตะ
๕. สัมมาอาชีวะ	๖. สัมมาวายามะ
๗. สัมมาสติ	๘. สัมมาสมาธิ”

“อริยมรรคมืองค์ ๘ เป็นสังฆตธรรม^๑หรือเป็นอสังฆตธรรม^๒”

“อริยมรรคมืองค์ ๘ เป็นสังฆตธรรม”

“พระผู้มีพระภาคทรงจัดขั้นที่ ๓ ประการ เข้าในอริยมรรคมืองค์ ๘ หรือว่า ทรงจัดอริยมรรคมืองค์ ๘ เข้าในขั้นที่ ๓ ประการ”

เชิงอรรถ :

^๑ สังฆตธรรม หมายถึงธรรมที่ปัจจัยปรุงแต่ง ได้แก่ ขั้นที่ ๕ (อภิ.สง.(แปล) ๓๔/๑๐๘๙/๒๗๗)

^๒ อสังฆตธรรม หมายถึงธรรมที่ปัจจัยไม่ปรุงแต่ง ได้แก่ นิพพาน (อภิ.สง.(แปล) ๓๔/๑๐๙๐/๒๗๘)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยมกวรรค]

๔. จุฬเวทลลสูตร

“พระผู้มีพระภาคไม่ทรงจัดชั้น ๓ ประการ เข้าในอริยมรรคมีองค์ ๘ แต่ทรงจัดอริยมรรคมีองค์ ๘ เข้าในชั้น ๓ ประการ คือ

๑. สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ทรงจัดเข้าในศีลชั้น
๒. สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ทรงจัดเข้าในสมาธิชั้น
๓. สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ ทรงจัดเข้าในปัญญาชั้น”

สมาธิและสังขาร

“แม่เจ้าชอรับ ธรรมชนิดใดเป็นสมาธิ ธรรมเหล่าใดเป็นนิมิตของสมาธิ ธรรมเหล่าใดเป็นเครื่องอุดหนุนสมาธิ การเจริญสมาธิ เป็นอย่างไร”

“ท่านวิสาขะ ความที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งเป็นสมาธิ สติปัฏฐาน ๔ เป็นนิมิตของสมาธิ สัมมปธาน ๔ เป็นเครื่องอุดหนุนสมาธิ การเสพ^๑ การเจริญ การทำให้มากซึ่งธรรมเหล่านั้นนั่นแล เป็นการเจริญสมาธิ”

[๔๖๓] “แม่เจ้าชอรับ สังขารมีเท่าไร”

“ท่านวิสาขะ สังขารมี ๓ ประการ คือ (๑) กายสังขาร^๒ (๒) วจิตสังขาร^๓ (๓) จิตตสังขาร^๔”

“ก็กายสังขารเป็นอย่างไร วจิตสังขารเป็นอย่างไร จิตตสังขารเป็นอย่างไร”

“ลมอัสสาสะ(ลมหายใจเข้า) และลมปัสสาสะ(ลมหายใจออก) เป็นกายสังขาร วิตกและวิจารณ์วจิตสังขาร สัญญาและเวทนาเป็นจิตตสังขาร”

เชิงอรรถ :

^๑ การเสพ ในที่นี้หมายถึงการเสพที่เป็นไปชั่วขณะจิตเดียว (ม.ม.อ. ๒/๔๖๒/๒๗๑)

^๒ กายสังขาร หมายถึงสภาพปรุงแต่งการกระทำทางกาย ได้แก่ลมหายใจ (ม.ม.อ. ๒/๔๖๓/๒๗๒, อ.ต.ก.อ. ๒/๒๓/๑๐๑)

^๓ วจิตสังขาร หมายถึงสภาพปรุงแต่งการกระทำทางวาจา ได้แก่ วิตกและวิจารณ์ หรือวจิตัญเจตนา คือความจงใจทางวาจา (ม.ม.อ. ๒/๔๖๓/๒๗๒, อ.ต.ก.อ. ๒/๒๓/๑๐๑)

^๔ จิตตสังขาร หมายถึงสภาพปรุงแต่งการกระทำทางใจ ได้แก่ สัญญาและเวทนา หรือมนโสัญเจตนา คือความจงใจทางใจ (ม.ม.อ. ๒/๔๖๓/๒๗๒, อ.ต.ก.อ. ๒/๒๓/๑๐๑)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยัมภวรรค]

๔. จุฬเวทลสูตร

“แม่เจ้าขอรับ เพราะเหตุไร ลมอัสนาสะและลมปัสสาสะจึงเป็นกายสังขาร
วิตกและวิจารณ์จึงเป็นวจีสังขาร สัญญาและเวทนาจึงเป็นจิตตสังขาร”

“ท่านวิสาขะ ลมอัสนาสะและลมปัสสาสะเหล่านี้เป็นธรรมที่มีอยู่คู่กาย เนื่อง
กับกาย ฉะนั้น ลมอัสนาสะและลมปัสสาสะจึงเป็นกายสังขาร บุคคลตรึกและตรอง
ก่อนแล้วจึงเปล่งวาจา ฉะนั้น วิตกและวิจารณ์จึงเป็นวจีสังขาร สัญญาและเวทนา
เป็นธรรมที่มีอยู่คู่จิต เนื่องกับจิต ฉะนั้น สัญญาและเวทนาจึงเป็นจิตตสังขาร”

สัญญาเวทยิตนโรธ

[๕๖๔] “แม่เจ้าขอรับ การเข้าสัญญาเวทยิตนโรธ เป็นอย่างไร”

“ท่านวิสาขะ ภิกษุผู้เข้าสัญญาเวทยิตนโรธ มิได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ‘เรา
จักเข้าสัญญาเวทยิตนโรธ เรากำลังเข้าสัญญาเวทยิตนโรธ หรือเราเข้าสัญญา-
เวทยิตนโรธแล้ว’ ที่แท้ จิตที่ท่านอบรมไว้ในเบื้องต้นอย่างนั้น ยอมนำเข้าไปใน
ภวะนั้นได้เอง”

“เมื่อภิกษุเข้าสัญญาเวทยิตนโรธ ธรรมเหล่าไหนที่ดับไปก่อน กายสังขาร
วจีสังขาร หรือจิตตสังขาร”

“เมื่อภิกษุเข้าสัญญาเวทยิตนโรธ วจีสังขารดับไปก่อน จากนั้นกายสังขารจึงดับ
ส่วนจิตตสังขารดับทีหลัง”

“การออกจากสัญญาเวทยิตนโรธสมาบัติ เป็นอย่างไร”

“ภิกษุผู้ออกจากสัญญาเวทยิตนโรธสมาบัติ มิได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ‘เรา
จักออกจากสัญญาเวทยิตนโรธสมาบัติ เรากำลังออกจากสัญญาเวทยิตนโรธสมาบัติ
หรือเราออกจากสัญญาเวทยิตนโรธสมาบัติแล้ว’ ที่แท้ จิตที่ท่านอบรมไว้ในเบื้องต้น
อย่างนั้น ยอมนำเข้าไปในภวะนั้นได้เอง”

“เมื่อภิกษุออกจากสัญญาเวทยิตนโรธสมาบัติ ธรรมเหล่าไหนเกิดขึ้นก่อน
กายสังขาร วจีสังขาร หรือจิตตสังขาร”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยมกวรรค]

๔. จุฬเวทลลสูตร

“เมื่อภิกษุออกจากสัญญาเวทียัตนิโรธสมาบัติ จิตตสังขารเกิดขึ้นก่อน จากนั้น กายสังขารก็เกิดขึ้น ส่วนวจีสังขารเกิดขึ้นทีหลัง”

“ผัสสะเท่าไร ย่อมถูกต้องภิกษุผู้ออกจากสัญญาเวทียัตนิโรธสมาบัติ”

“ผัสสะ ๓ อย่าง คือ (๑) ผัสสะชื่อสัญญาตตะ(ว่าง) (๒) ผัสสะชื่อ อนิมิตตะ(ไม่มีนิมิต) (๓) ผัสสะชื่ออัปปณฺหิตตะ(ไม่มีที่ตั้ง) ย่อมถูกต้องภิกษุผู้ออกจากสัญญาเวทียัตนิโรธสมาบัติ”

“แม่เจ้าขอรับ ภิกษุผู้ออกแล้วจากสัญญาเวทียัตนิโรธสมาบัติมีจิตน้อมไปใน ธรรมอะไร โน้มไปในธรรมอะไร และโอนไปในธรรมอะไร”

“ท่านวิสาขะ ภิกษุผู้ออกแล้วจากสัญญาเวทียัตนิโรธสมาบัติ มีจิตน้อมไปใน วิเวก โน้มไปในวิเวก โอนไปในวิเวก”

เวทนา

[๔๖๕] “แม่เจ้าขอรับ เวทนามีเท่าไร”

“ท่านวิสาขะ เวทนามี ๓ ประการ คือ (๑) สุขเวทนา (๒) ทุกขเวทนา (๓) อทุกขมสุขเวทนา”

“สุขเวทนาเป็นอย่างไร ทุกขเวทนาเป็นอย่างไร อทุกขมสุขเวทนาเป็นอย่างไร”

“การเสวยอารมณ์ที่เป็นสุข สาราณูทางกาย หรือทางใจ นี้เป็นสุขเวทนา การเสวยอารมณ์ที่เป็นทุกข์ ไม่สาราณูทางกาย หรือทางใจ นี้เป็นทุกขเวทนา การเสวยอารมณ์ที่มีใช่ความสำราญและที่มีใช่ความไม่สำราญทางกายหรือทางใจ นี้เป็น อทุกขมสุขเวทนา”

“สุขเวทนาเป็นสุขเพราะอะไร เป็นทุกข์เพราะอะไร ทุกขเวทนาเป็นสุขเพราะอะไร เป็นทุกข์เพราะอะไร อทุกขมสุขเวทนาเป็นสุขเพราะอะไร เป็นทุกข์เพราะอะไร”

“สุขเวทนาเป็นสุขเพราะตั้งอยู่ เป็นทุกข์เพราะแปรไป ทุกขเวทนาเป็นทุกข์ เพราะตั้งอยู่ เป็นสุขเพราะแปรไป อทุกขมสุขเวทนาเป็นสุขเพราะรู้ เป็นทุกข์เพราะไม่รู้”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๔. จุฬเวทลลสูตร

“อนุสัยชนิดไหนนอนเนื่องอยู่ในสุขเวทนา อนุสัยชนิดไหนนอนเนื่องอยู่ในทุกขเวทนา อนุสัยชนิดไหนนอนเนื่องอยู่ในอทุกขมสุขเวทนา”

“ราคานุสัย(กิเลสที่นอนเนื่องคือความกำหนัด) นอนเนื่องอยู่ในสุขเวทนา
ปฏิบัติานุสัย(กิเลสที่นอนเนื่องคือความขัดเคือง) นอนเนื่องอยู่ในทุกขเวทนา
อวิชชานุสัย(กิเลสที่นอนเนื่องคือความไม่รู้จริง) นอนเนื่องอยู่ในอทุกขมสุขเวทนา”

“ราคานุสัยนอนเนื่องอยู่ในสุขเวทนาทั้งหมดหรือ ปฏิบัติานุสัยนอนเนื่องอยู่ในทุกขเวทนาทั้งหมดหรือ อวิชชานุสัยนอนเนื่องอยู่ในอทุกขมสุขเวทนาทั้งหมดหรือ”

“ราคานุสัยนอนเนื่องอยู่ในสุขเวทนาทั้งหมดห้ามมิได้ ปฏิบัติานุสัยนอนเนื่องอยู่ในทุกขเวทนาทั้งหมดห้ามมิได้ อวิชชานุสัยนอนเนื่องอยู่ในอทุกขมสุขเวทนาทั้งหมดห้ามมิได้”

“ธรรมอะไรจะพึงละได้ในสุขเวทนา ธรรมอะไรจะพึงละได้ในทุกขเวทนา ธรรมอะไรจะพึงละได้ในอทุกขมสุขเวทนา”

“ราคานุสัยจะพึงละได้ในสุขเวทนา ปฏิบัติานุสัยจะพึงละได้ในทุกขเวทนา อวิชชานุสัยจะพึงละได้ในอทุกขมสุขเวทนา”

“แม่เจ้าขอรับ ราคานุสัยจะพึงละได้ในสุขเวทนาทั้งหมดหรือ ปฏิบัติานุสัยจะพึงละได้ในทุกขเวทนาทั้งหมดหรือ อวิชชานุสัยจะพึงละได้ในอทุกขมสุขเวทนาทั้งหมดหรือ”

“ท่านวิสาขะ ราคานุสัยจะพึงละได้ในสุขเวทนาทั้งหมดห้ามมิได้ ปฏิบัติานุสัยจะพึงละได้ในทุกขเวทนาทั้งหมดห้ามมิได้ อวิชชานุสัยจะพึงละได้ในอทุกขมสุขเวทนาทั้งหมดห้ามมิได้ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ ย่อมละราคะได้ด้วยปฐมฌานนั้น ราคานุสัยมิได้นอนเนื่องอยู่ในปฐมฌานนั้น

อนึ่ง ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นอยู่ว่า ‘เมื่อไร เราจะได้บรรลุอายตนะ ที่พระอริยะทั้งหลายบรรลุแล้ว ดำรงอยู่ในบัดนี้’ เมื่อภิกษุนั้นตั้งความ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๕. จุฬเวทลลสูตร

ปรารถนาในวิโมกข์ทั้งหลายอันเป็นอนุดตธรรม^๑อย่างนี้ โทมนัสย่อมเกิดขึ้นเพราะ
 ความปรารถนาเป็นปัจจัย ท่านละปฏิขะได้ด้วยโทมนัสนั้น ปฏิขานุสัยมิไดนอน
 เนื่องอยู่ในโทมนัสนั้น อนึ่ง เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับ
 ไปก่อนแล้ว ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้บรรลุจตุตถฌาน ที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติ
 บริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ ย่อมละอริชชาได้ด้วยจตุตถฌานนั้น อริชชานุสัยมิได้
 นอนเนื่องอยู่ในจตุตถฌานนั้น”

[๔๖๖] “แม่เจ้าชอรับ อะไรเป็นคู่เปรียบ^๒แห่งสุขเวทนา”

“ท่านวิสาขะ ทุกขเวทนาเป็นคู่เปรียบแห่งสุขเวทนา”

“อะไรเป็นคู่เปรียบแห่งทุกขเวทนา”

“สุขเวทนาเป็นคู่เปรียบแห่งทุกขเวทนา”

“อะไรเป็นคู่เปรียบแห่งอทุกขมสุขเวทนา”

“อริชชาเป็นคู่เปรียบแห่งอทุกขมสุขเวทนา”

“อะไรเป็นคู่เปรียบแห่งอริชชา”

“วิชชาเป็นคู่เปรียบแห่งอริชชา”

“อะไรเป็นคู่เปรียบแห่งวิชชา”

“วิมุตติเป็นคู่เปรียบแห่งวิชชา”

“อะไรเป็นคู่เปรียบแห่งวิมุตติ”

“นิพพานเป็นคู่เปรียบแห่งวิมุตติ”

“แม่เจ้าชอรับ อะไรเป็นคู่เปรียบแห่งนิพพาน”

“ท่านวิสาขะ ท่านก้าวเลยปัญหาไปเสียแล้ว ไม่อาจกำหนดที่สุดแห่งปัญหาได้
 เพราะพรหมจรรย์มีนิพพานเป็นที่หยั่งลง มีนิพพานเป็นจุดหมาย มีนิพพานเป็นที่สุด
 ถ้าท่านยังหวังอยู่ก็ควรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทูลถามเนื้อความนี้เถิด พระผู้มี-
 พระภาคทรงตอบแก่ท่านอย่างไร ท่านควรทรงจำคำตอบไว้อย่างนั้นเถิด”

เชิงอรรถ :

^๑ อนุดตธรรม หมายถึงมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ (อภิ.สง.(แปล) ๓๔/๑๓๐๐/๒๒๘)

^๒ คู่เปรียบ ในที่นี้มี ๒ ความหมาย (๑) หมายถึงคู่เปรียบที่ขัดแย้งกัน เช่น สุขกับทุกข์ (๒) หมายถึง
 คู่เปรียบที่คล้ายคลึงกันคือวิมุตติและนิพพานอันเป็นโลกุตตธรรม (ม.ม.อ. ๒/๔๖๖/๒๗๗)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬิมมวรรค]

๕. จุฬิมมสมาทานสูตร

ทรงสรรเสริญธัมมทินนาภิกษุณี

[๔๖๗] ลำดับนั้น วิสาขอุบาสกขึ้นขมอมุโทนาภาสิตของธัมมทินนาภิกษุณีแล้ว ลุกจากอาสนะ น้อมไหวธัมมทินนาภิกษุณี กระทำประทักษิณแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลเรื่องที่ตนสนทนารรมิกถากับธัมมทินนาภิกษุณีให้ทรงทราบทุกประการ

เมื่อวิสาขอุบาสกกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสว่า “วิสาขะ ธัมมทินนาภิกษุณีเป็นบัณฑิต มีปัญญามาก หากเธอจะพึงสอบถามเนื้อความนั้นกับเรา แม้เราก็จะพึงตอบเนื้อความนั้นเหมือนอย่างที่ยธัมมทินนาภิกษุณีตอบแล้ว เนื้อความแห่งคำตอบนั้นเป็นดังนั้นนั่นแล ท่านควรทรงจำไว้อย่างนั้นเถิด”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาสิตนี้แล้ว วิสาขอุบาสกมีใจยินดีขึ้นชมพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

จุฬิมมสมาทานสูตรที่ ๔ จบ

๕. จุฬิมมสมาทานสูตร

ว่าด้วยการสมาทานธรรม^๑สูตรเล็ก

[๔๖๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย การสมาทานธรรม ๔ ประการนี้

เชิงอรรถ :

^๑ คำว่า การสมาทานธรรม แปลจากคำว่า “ธัมมสมาทาน” แยกอธิบายดังนี้ คือ หมายถึงลัทธิหรือข้อวัตรปฏิบัติ ได้แก่ จริยาที่ตนยึดถือ คำว่า สมาทาน หมายถึงถือปฏิบัติ (ม.ม.อ. ๒/๔๖๘/๒๗๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๕. จุฬยัมภสมาทานสูตร

การสมาทานธรรม ๔ ประการ ะไรบ้าง คือ

๑. การสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบัน แต่มีทุกข์เป็นวิบากในอนาคต
๒. การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบัน และมีทุกข์เป็นวิบากในอนาคต
๓. การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบัน แต่มีสุขเป็นวิบากในอนาคต
๔. การสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบัน และมีสุขเป็นวิบากในอนาคต

การสมาทานธรรมที่มีสุขแต่มีทุกข์เป็นวิบาก

[๔๖๙] การสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบัน แต่มีทุกข์เป็นวิบากในอนาคต เป็นอย่างไร

คือ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า 'โทษในกามทั้งหลายไม่มี' สมณพราหมณ์พวกนั้นย่อมถึงความเป็นผู้ดื่มตำในกามทั้งหลาย บำเรอกับพวกนางปริพาชิกาที่เกล้ามวยผมและกล่าวอย่างนี้ว่า 'ทำไมท่านสมณพราหมณ์พวกนั้นเมื่อเห็นอนาคตภัยในกามทั้งหลาย จึงกล่าวถึงการละกามทั้งหลาย บัญญัติการกำหนดรู้กามทั้งหลาย (อันที่จริง) การได้สัมผัสแขนอันมีขนอ่อนนุ่มของนางปริพาชิกานี้เป็นความสุข' แล้วก็ถึงความเป็นผู้ดื่มตำในกามทั้งหลาย ครั้นถึงความเป็นผู้ดื่มตำในกามทั้งหลาย หลังจากตายแล้ว ไปเกิดในอบายทุกคติ วินิบาต นรก เสวยทุกข์เวทนาอันแรงกล้าเผ็ดร้อน ในที่ที่ตนเกิดนั้น และกล่าวอย่างนี้ว่า 'ท่านสมณพราหมณ์พวกนั้นเมื่อเห็นอนาคตภัยในกามทั้งหลายนี้แล จึงกล่าวถึงการละกามทั้งหลาย บัญญัติการกำหนดรู้กามทั้งหลาย อันที่จริงพวกเราเนี่ย่อมเสวยทุกข์เวทนาอันแรงกล้าเผ็ดร้อน เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ'

เปรียบเหมือนผลสุกของเถายานทราย จะพึงแตกในเดือนท้ายแห่งฤดูร้อน พืชแห่งเถายานทรายนั้นจะพึงตกลงที่โคนต้นสาละต้นใดต้นหนึ่ง เทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นสาละนั้นกลัว หวาดเสียว และถึงความสะดุ้ง

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬิมภวรรค]

๕. จุฬิมภวรรค

พวกอารามเทวดา^๑ วนเทวดา^๒ รุกขเทวดา^๓ และพวกเทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นไม้ อันเป็นโอสภหญาและต้นไม้เจ้าป่า ผู้เป็นมิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิต^๔ ของเทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นสาละนั้นต่างก็พากันมาปลอบโยนอย่างนี้ว่า 'ท่านผู้เจริญ อย่ากลัวเลย ท่านผู้เจริญ อย่ากลัวเลย เมล็ดพืชแห่งเถายานทรายนั้น บางทีนกยูงอาจกลืนกินบ้าง เนื้ออาจเคี้ยวกินบ้าง ไฟป่าอาจไหม้บ้าง พวกคนทำงานในป่าอาจถอนบ้าง ปลวกอาจกัดกินบ้าง หรือไม่งอกขึ้น'

แต่เมล็ดพืชแห่งเถายานทรายนั้นนกยูงก็ไม่กลืนกิน เนื้อก็ไม่เคี้ยวกิน ไฟป่าก็ไม่ไหม้ พวกคนทำงานในป่าก็ไม่ถอน ปลวกก็ไม่กัดกิน ยังคงเป็นพืชต่อไป ถูกเมฆฝนตกรดแล้ว ก็งอกขึ้นด้วยดี เป็นเถายานทรายเล็กและอ่อนมีเยื่อหุ้มห้อยย้อยเข้าไปอาศัยต้นสาละ'

เทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นสาละนั้นจึงกล่าวว่า 'ทำไมพวกท่านอารามเทวดา วนเทวดา รุกขเทวดา และเทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นไม้อันเป็นโอสภหญาและต้นไม้เจ้าป่า ผู้เป็นมิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิตเมื่อเห็นอนาคตภัยในเมล็ดพืชแห่งเถายานทรายจึงพากันมาปลอบโยนอย่างนี้ว่า 'ท่านผู้เจริญ อย่ากลัวเลย ท่านผู้เจริญ อย่ากลัวเลย เมล็ดพืชแห่งเถายานทรายนั้น บางทีนกยูงอาจกลืนกินบ้าง เนื้ออาจเคี้ยวกินบ้าง ไฟป่าอาจไหม้บ้าง พวกคนทำงานในป่าอาจถอนบ้าง ปลวกอาจกัดกินบ้าง หรือไม่งอกขึ้น' เถายานทรายนี้ เล็กและอ่อนมีเยื่อหุ้มห้อยย้อยอยู่ มีสัมผัสอันนำความสุขมาให้ เถายานทรายนั้น เลื้อยพันต้นสาละนั้น ครั้นเลื้อยพันแล้ว ตั้งอยู่ข้างบน เหมือนร่ม แดกเถาอยู่ข้างล่าง ทำลายลำต้นใหญ่ ๆ ของต้นสาละนั้นเสีย

เทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นสาละนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า 'พวกท่านอารามเทวดา วนเทวดา รุกขเทวดา และพวกเทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นไม้อันเป็นโอสภหญาและต้นไม้เจ้าป่า ผู้เป็นมิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิต เมื่อเห็นอนาคตภัย ในเมล็ดพืชแห่งเถายานทรายนี้

เชิงอรรถ :

^๑ อารามเทวดา หมายถึงเทวดาผู้สถิตอยู่ในสวนไม้อดอกและไม้ผล (ม.ม.อ. ๒/๔๖๙/๒๗๙)

^๒ วนเทวดา หมายถึงเทวดาผู้สถิตอยู่ในป่าอันธวัชและป่าสุกครันเป็นต้น (ม.ม.อ. ๒/๔๖๙/๒๗๙)

^๓ รุกขเทวดา หมายถึงเทวดาผู้สถิตอยู่ที่ต้นสะเดาเป็นต้น ซึ่งเขารักษาไว้อย่างดี (ม.ม.อ. ๒/๔๖๙/๒๗๙)

^๔ ญาติสาโลหิตที่ ๓ ข้อ ๖๕ (อากังเขยยสูตร) หน้า ๕๗ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยัมภวรรค]

๕. จุฬยัมภสมาทานสูตร

จึงพากันมาปลอมโยนอย่างนี้ว่า 'ท่านผู้เจริญ อย่ากลัวเลย ท่านผู้เจริญ อย่ากลัวเลย พี่ชแห่งเถายานทรายนั้น บางทีนกยูงอาจกลืนกินบ้าง เนื้ออาจเคี้ยวกินบ้าง 'ไฟป่าอาจไหม้บ้าง พวกคนทำงานในป่าอาจถอนบ้าง ปลวกอาจกัดกินบ้าง หรือ 'ไม่ออกขึ้น' เรานั้นเสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อน เพราะพี่ชแห่งเถายานทรายเป็นเหตุ' แม้ฉันใด

มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า 'โทษในกามทั้งหลายไม่มี' ก็ฉันนั้นเหมือนกัน สมณพราหมณ์เหล่านั้นย่อมถึงความเป็นผู้ตีมด้าในกามทั้งหลาย บำเรอกับพวกนางปริพาชิกาที่เกล้ามวยผมและกล่าวอย่างนี้ว่า 'ทำไมท่านสมณพราหมณ์พวกนั้น เมื่อเห็นอนาคตภัยในกามทั้งหลาย จึงกล่าวถึงการละกามทั้งหลาย บัญญัติการกำหนดรู้ในกามทั้งหลาย (อันที่จริง) การสัมผัสแขนอันมีขนอ่อนนุ่มของนางปริพาชิกานี้ เป็นความสุข' ย่อมถึงความเป็นผู้ตีมด้าในกามทั้งหลาย ครั้นถึงความเป็นผู้ตีมด้าในกามทั้งหลาย หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทูคติ วินิบาต นรก เสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้าเผ็ดร้อนในที่ที่ตนเกิดนั้น และกล่าวอย่างนี้ว่า 'ท่านสมณพราหมณ์พวกนั้นเมื่อเห็นอนาคตภัยในกามทั้งหลายนี้แล จึงกล่าวถึงการละกามทั้งหลาย บัญญัติความกำหนดรู้กามทั้งหลาย อันที่จริงพวกเรานี้ ย่อมเสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้าเผ็ดร้อนเพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ'

ภิกษุทั้งหลาย การสมาทานธรรมนี้เรากล่าวว่า มีสุขในปัจจุบันแต่มีทุกข์เป็นวิบากในอนาคต

การสมาทานธรรมที่มีทุกข์และมีทุกข์เป็นวิบาก

[๔๗๐] การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบัน และมีทุกข์เป็นวิบากในอนาคต เป็นอย่างไร

คือ ปริพาชกบางคนในโลกนี้เป็นนอเจลก(ประพตติเปลือยกาย) เป็นผู้ไม่มีมารยาท เสียมือ เขาเชิญให้ไปรับอาหารก็ไม่ไป เขาเชิญให้หยุดรับอาหารก็ไม่หยุด 'ไม่รับอาหารที่เขาแบ่งไว้' 'ไม่รับอาหารที่เขาทำเจาะจง' 'ไม่ยินดีอาหารที่เขาเชิญ' 'ไม่รับ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๕. จุฬยัมภสมาทานสูตร

อาหารจากปากหม้อ ไม่รับอาหารจากปากภาชนะ ไม่รับอาหารคร่อมธรณีประตุ ไม่รับอาหารคร่อมท่อนไม้ ไม่รับอาหารคร่อมสาก ไม่รับอาหารของคน ๒ คนที่กำลังบริโภค ไม่รับอาหารของหญิงมีครรภ์ ไม่รับอาหารของหญิงที่กำลังให้บุตรติมนม ไม่รับอาหารของหญิงที่คลอเคลียชาย ไม่รับอาหารที่นัดแนะกันทำไว้ ไม่รับอาหารในที่เลี้ยงสุนัข ไม่รับอาหารในที่ที่มีแมลงวันไต่ตอมเป็นกลุ่ม ๆ ไม่กินปลา ไม่กินเนื้อ ไม่ดื่มสุรา ไม่ดื่มเมรัย ไม่ดื่มยาตอง เขารับอาหารในเรือนหลังเดียว ยังชีพด้วยข้าวคำเดียว รับอาหารในเรือน ๒ หลัง ยังชีพด้วยข้าว ๒ คำ ฯลฯ รับอาหารในเรือน ๗ หลัง ยังชีพด้วยข้าว ๗ คำ ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๑ ใบ ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๒ ใบ ฯลฯ ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๗ ใบ กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๑ วัน กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๒ วัน ฯลฯ กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๗ วัน ถือการบริโภคอาหารตามวาระ ๑๕ วันต่อมือเช่นนี้ อยู่ด้วยประการอย่างนี้

ปริพาชกนั้นเป็นผู้กินผักตองเป็นอาหาร กินข้าวฟ่างเป็นอาหาร กินลูกเดือยเป็นอาหาร กินกากข้าวเป็นอาหาร กินสาหร่ายเป็นอาหาร กินรำเป็นอาหาร กินข้าวตังเป็นอาหาร กินกำยานเป็นอาหาร กินหญ้าเป็นอาหาร กินมูลโคเป็นอาหาร กินเหง้าและผลไม้ป่าเป็นอาหาร บริโภคผลไม้หล่นยังชีพอยู่ ปริพาชกนั้นนุ่งห่มผ้าป่า นุ่งห่มผ้าแถมกัน นุ่งห่มผ้าห่อศพ นุ่งห่มผ้าบังสกุล นุ่งห่มผ้าเปลือกไม้ นุ่งห่มหนังเสือ นุ่งห่มหนังเสือดมีเล็บ นุ่งห่มผ้าคากรอง นุ่งห่มผ้าเปลือกไม้กรอง นุ่งห่มผ้าผลไม้กรอง นุ่งห่มผ้ากัมพลมมนุษย์ นุ่งห่มผ้ากัมพลขนสัตว์ นุ่งห่มผ้าขนปีกนกเค้า เป็นผู้ถอนผมและหนวด คือถือการถอนผมและหนวด ยืนอย่างเดียว ไม่ยอมนั่ง เดินกระโห่ยงคือถือการเดินกระโห่ยง ถือการนอนบนหนามคือนอนบนที่นอนที่ทำด้วยหนาม ถือการลงอาบน้ำวันละ ๓ ครั้ง^๑ ถือการย่างและการอบกายหลายรูปแบบเช่นนี้ อยู่ ด้วยประการอย่างนี้ หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบายทุกคติ วินิบาต นรก

ภิกษุทั้งหลาย การสมาทานธรรมนี้เรากล่าวว่า มีทุกข์ในปัจจุบันและมีทุกข์เป็นวิบากในอนาคต

เชิงอรรถ :

^๑ ดูข้อ ๑๕๕ (มหาสีหนาทสูตร) หน้า ๑๕๘-๑๕๙ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๕. จุฬัธัมมสมาทานสูตร

การสมาทานธรรมที่มีทุกข์แต่มีสุขเป็นวิบาก

[๔๗๑] การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบัน แต่มีสุขเป็นวิบากในอนาคต เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มึราคะกล้าโดยปกติ เสวยทุกข์โทมนัสอันเกิดจากราคะเนื่อง ๆ เป็นผู้มึโทสะกล้าโดยปกติ เสวยทุกข์โทมนัสอันเกิดจากโทสะเนื่อง ๆ เป็นผู้มึโมหะกล้าโดยปกติ เสวยทุกข์โทมนัสอันเกิดจากโมหะเนื่อง ๆ บุคคลนั้นมีทุกข์บ้าง มีโทมนัสบ้าง เป็นผู้มึห้านองด้วยน้ำตา ร้องไห้อยู่ ประพฤติพรหมจรรย์บริสุทธี บริบูรณ์ หลังจากตายแล้ว เขาไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ภิกษุทั้งหลาย การสมาทานธรรมนี้เรากล่าวว่า มีทุกข์ในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นวิบากในอนาคต

การสมาทานธรรมที่มีสุขและมีสุขเป็นวิบาก

[๔๗๒] การสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบัน และมีสุขเป็นวิบากในอนาคต เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มีราคะกล้าโดยปกติ ไม่เสวยทุกข์โทมนัสอันเกิดจากราคะเนื่อง ๆ เป็นผู้ไม่มีโทสะกล้าโดยปกติ ไม่เสวยทุกข์โทมนัสอันเกิดจากโทสะเนื่อง ๆ เป็นผู้ไม่มีโมหะกล้าโดยปกติ ไม่เสวยทุกข์โทมนัสอันเกิดจากโมหะเนื่อง ๆ บุคคลนั้นสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุทุติยฌานมีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ ... บรรลุตติยฌาน ... บรรลุจตุตถฌาน ... อยู่ หลังจากตายแล้ว เขาไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬัมมกวรรค]

๖. มหาธัมมสมาทานสูตร

ภิกษุทั้งหลาย การสมาทานธรรมนี้เรากล่าวว่า มีสุขในปัจจุบันและมีสุขเป็น
วิบากในอนาคต

ภิกษุทั้งหลาย การสมาทานธรรม ๔ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภษิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

จุฬัมมสมาทานสูตรที่ ๕ จบ

๖. มหาธัมมสมาทานสูตร

ว่าด้วยการสมาทานธรรม สูตรใหญ่

เหตุที่สิ่งทั้งหลายไม่เป็นไปตามความปรารถนา

[๔๗๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุ
ทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว
พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย โดยมากสัตว์ทั้งหลายมีความปรารถนา มีความพอใจ
มีความประสงค์อย่างนี้ว่า ‘ทำอย่างไรหนอ ธรรมที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่า
พอใจ จะพึงเสื่อมไป ธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ จะพึงเจริญยิ่งขึ้น’
เมื่อสัตว์เหล่านั้นมีความปรารถนา มีความพอใจ มีความประสงค์อย่างนี้ ธรรมที่
ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ ย่อมเจริญยิ่งขึ้น ธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่
น่าพอใจ ย่อมเสื่อมไป ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเข้าใจเหตุในข้อนั้นอย่างไร”

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์
ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาค
เป็นที่พึ่ง ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดอธิบายเนื้อความแห่ง
พระภษิตนั้นให้แจ่มแจ้งเถิด ภิกษุทั้งหลายได้สดับแล้วจักทรงจำไว้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น เธอทั้งหลายจงพึง
จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๖. มหาธัมมสมาทานสูตร

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า [๔๗๔] “ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนในโลกนี้ผู้ยังไม่ได้สดับ ไม่ได้พบพระอริยะทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับคำแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้พบสัตบุรุษทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้รับคำแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ ไม่รู้จักกรรมที่ควรเสพ^๑ ไม่รู้จักกรรมที่ไม่ควรเสพ ไม่รู้จักกรรมที่ควรคบ^๒ ไม่รู้จักกรรมที่ไม่ควรคบ เมื่อไม่รู้จักกรรมที่ควรเสพ ไม่รู้จักกรรมที่ไม่ควรเสพ ไม่รู้จักกรรมที่ควรคบ ไม่รู้จักกรรมที่ไม่ควรคบ ก็เสพ^๓กรรมที่ไม่ควรเสพ ไม่เสพกรรมที่ควรเสพ คบกรรมที่ไม่ควรคบ ไม่คบบกรรมที่ควรคบ เมื่อเสพกรรมที่ไม่ควรเสพ ไม่เสพกรรมที่ควรเสพ คบกรรมที่ไม่ควรคบ ไม่คบบกรรมที่ควรคบ กรรมที่ไม่นำปรารภนา ไม่นำใคร ไม่นำพอใจ ก็เจริญยิ่งขึ้น กรรมที่นำปรารภนา นำใคร นำพอใจ ก็เสื่อมไป ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะปุถุชนรู้ไม่ถูกต้อง

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนอริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว ได้พบพระอริยะทั้งหลาย ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ได้รับคำแนะนำดีแล้วในธรรมของพระอริยะ พบสัตบุรุษทั้งหลาย ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ได้รับคำแนะนำดีแล้วในธรรมของสัตบุรุษ รู้จักกรรมที่ควรเสพ รู้จักกรรมที่ไม่ควรเสพ รู้จักกรรมที่ควรคบ รู้จักกรรมที่ไม่ควรคบ เมื่อรู้จักกรรมที่ควรเสพ รู้จักกรรมที่ไม่ควรเสพ รู้จักกรรมที่ควรคบ รู้จักกรรมที่ไม่ควรคบ ก็ไม่เสพกรรมที่ไม่ควรเสพ เสพกรรมที่ควรเสพ ไม่คบบกรรมที่ไม่ควรคบ คบบกรรมที่ควรคบ เมื่อไม่เสพกรรมที่ไม่ควรเสพ เสพกรรมที่ควรเสพ ไม่คบบกรรมที่ไม่ควรคบ คบบกรรมที่ควรคบ กรรมที่ไม่นำปรารภนา ไม่นำใคร ไม่นำพอใจ ก็เสื่อมไป กรรมที่นำปรารภนา นำใคร นำพอใจ ก็เจริญยิ่งขึ้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะอริยสาวกรู้ถูกต้อง

เชิงอรรถ :

^๑ **กรรมที่ควรเสพ** ในที่นี้หมายถึงกรรมที่ควรให้เกิดขึ้นในสันดานของตน ได้แก่ การคบบัตบุรุษ การฟังสัทธรรมและการพิจารณาโดยแยบคาย (ม.ม.อ. ๒/๔๗๔/๒๘๓, ม.ม.ฐีกา ๒/๔๗๔/๓๕๘)

^๒ **กรรมที่ควรคบ** ในที่นี้หมายถึงกรรมที่บำเพ็ญมีทานเป็นต้น (ม.ม.อ. ๒/๔๗๔/๒๘๓, ม.ม.ฐีกา ๒/๔๗๔/๓๕๘)

^๓ **เสพ** ในที่นี้หมายถึงการประพฤติ การเจริญให้เกิดขึ้น (ข.จ.อ. ๑๖๑/๑๔๗)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๖. มหาธัมมสมาทานสูตร

การสมาทานธรรม ๔ ประการ

[๔๗๕] ภิกษุทั้งหลาย การสมาทานธรรม ๔ ประการนี้

การสมาทานธรรม ๔ ประการ ะไรบ้าง คือ

๑. การสมาทานธรรมที่มีทุกขในปัจจุบัน และมีทุกขเป็นวิบากในอนาคต
๒. การสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบัน แต่มีทุกขเป็นวิบากในอนาคต
๓. การสมาทานธรรมที่มีทุกขในปัจจุบัน แต่มีสุขเป็นวิบากในอนาคต
๔. การสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบัน และมีสุขเป็นวิบากในอนาคต

[๔๗๖] ภิกษุทั้งหลาย

๑. บรรดาการสมาทานธรรมเหล่านั้น บุคคลผู้ไม่รู้จักการสมาทานธรรมที่มีทุกขในปัจจุบันและมีทุกขเป็นวิบากในอนาคต ตกอยู่ในอวิชชา ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'การสมาทานธรรมนี้มีทุกขในปัจจุบัน และมีทุกขเป็นวิบากในอนาคต' เมื่อไม่รู้จักการสมาทานธรรมเหล่านั้น ตกอยู่ในอวิชชา ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริง จึงเสพการสมาทานธรรมนั้น ไม่ละเว้นการสมาทานธรรมนั้น เมื่อเสพการสมาทานธรรมนั้น ไม่ละเว้นการสมาทานธรรมนั้น ธรรมที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าพอใจ ก็เจริญยิ่งขึ้น ธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร น่าพอใจ ย่อมเสื่อมไป ช้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นไม่รู้ถูกต้อง
๒. บุคคลผู้ไม่รู้จักการสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบันแต่มีทุกขเป็นวิบากในอนาคต ตกอยู่ในอวิชชา ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'การสมาทานธรรมนี้มีสุขในปัจจุบันแต่มีทุกขเป็นวิบากในอนาคต' เมื่อไม่รู้จักการสมาทานธรรมนั้นแล้วตกอยู่ในอวิชชา ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริง จึงเสพการสมาทานธรรมนั้น ไม่ละเว้นการสมาทานธรรมนั้น เมื่อเสพการสมาทานธรรมนั้น ไม่ละเว้นการสมาทานธรรมนั้น ธรรมที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าพอใจ ก็เจริญยิ่งขึ้น ธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร น่าพอใจ ย่อมเสื่อมไป ช้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นไม่รู้ถูกต้อง

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยมกวรรค]

๖. มหาธัมมสมาทานสูตร

๓. บุคคลผู้ไม่รู้จักการสมาทานธรรมที่มีทุกขในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นวิบากในอนาคต ตกอยู่ในอวิชชา ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'การสมาทานธรรมนี้มีทุกขในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นวิบากในอนาคต' เมื่อไม่รู้จักการสมาทานธรรมนั้น ตกอยู่ในอวิชชา ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริง ไม่เสพการสมาทานธรรมนั้น ละเว้นการสมาทานธรรมนั้น เมื่อไม่เสพการสมาทานธรรมนั้น ละเว้นการสมาทานธรรมนั้น ธรรมที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ ก็เจริญยิ่งขึ้น ธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ย่อมเสื่อมไป ช้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นรู้ไม่ถูกต้อง
๔. บุคคลผู้ไม่รู้จักการสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบันและมีสุขเป็นวิบากในอนาคต ตกอยู่ในอวิชชา ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'การสมาทานธรรมนี้มีสุขในปัจจุบันและมีสุขเป็นวิบากในอนาคต' เมื่อไม่รู้จักการสมาทานธรรมนั้น ตกอยู่ในอวิชชา ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริง ไม่เสพการสมาทานธรรมนั้น ละเว้นการสมาทานธรรมนั้น เมื่อไม่เสพการสมาทานธรรมนั้น ละเว้นการสมาทานธรรมนั้น ธรรมที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ ก็เจริญยิ่งขึ้น ธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ย่อมเสื่อมไป ช้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นรู้ไม่ถูกต้อง

[๔๗๗] ภิกษุทั้งหลาย

๑. บรรดาการสมาทานธรรมเหล่านั้น บุคคลผู้รู้จักการสมาทานธรรมที่มีทุกขในปัจจุบันและมีทุกขเป็นวิบากในอนาคต มีวิชา รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'การสมาทานธรรมนี้มีทุกขในปัจจุบันและมีทุกขเป็นวิบากในอนาคต' เมื่อรู้จักการสมาทานธรรมนั้น มีวิชา รู้ชัดตามความเป็นจริง จึงไม่เสพการสมาทานธรรมนั้น ละเว้นการสมาทานธรรมนั้น เมื่อไม่เสพการสมาทานธรรมนั้น ละเว้นการสมาทานธรรมนั้น ธรรมที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ ก็เสื่อมไป ธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ย่อมเจริญยิ่งขึ้น ช้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นรู้ถูกต้อง

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๖. มหาธัมมสมาทานสูตร

๒. บุคคลผู้รู้จักการสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบันแต่มีทุกข์เป็นวิบากในอนาคต มีวิชา รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'การสมาทานธรรมนี้มีสุขในปัจจุบันแต่มีทุกข์เป็นวิบากในอนาคต' เมื่อรู้จักการสมาทานธรรมนั้น มีวิชา รู้ชัดตามความเป็นจริง จึงไม่เสพการสมาทานธรรมนั้น ละเว้นการสมาทานธรรมนั้น เมื่อไม่เสพการสมาทานธรรมนั้น ละเว้นการสมาทานธรรมนั้น ธรรมที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าพอใจ ก็เสื่อมไป ธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร น่าพอใจ ย่อมเจริญยิ่งขึ้น ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นรู้ถูกต้อง
๓. บุคคลผู้รู้จักการสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นวิบากในอนาคต มีวิชา รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'การสมาทานธรรมนี้มีทุกข์ในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นวิบากในอนาคต' เมื่อรู้จักการสมาทานธรรมนั้น มีวิชา รู้ชัดตามความเป็นจริง จึงเสพการสมาทานธรรมนั้น ไม่ละเว้นการสมาทานธรรมนั้น เมื่อเสพการสมาทานธรรมนั้น ไม่ละเว้นการสมาทานธรรมนั้น ธรรมที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าพอใจ ก็เสื่อมไป ธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร น่าพอใจ ย่อมเจริญยิ่งขึ้น ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นรู้ถูกต้อง
๔. บุคคลผู้รู้จักการสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบันและมีสุขเป็นวิบากในอนาคต มีวิชา รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'การสมาทานธรรมนี้มีสุขในปัจจุบันและมีสุขเป็นวิบากในอนาคต' เมื่อรู้จักการสมาทานธรรมนั้น มีวิชา รู้ชัดตามความเป็นจริง จึงเสพการสมาทานธรรมนั้น ไม่ละเว้นการสมาทานธรรมนั้น เมื่อเสพการสมาทานธรรมนั้น ไม่ละเว้นการสมาทานธรรมนั้น ธรรมที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าพอใจ ก็เสื่อมไป ธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร น่าพอใจ ย่อมเจริญยิ่งขึ้น ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะบุคคลนั้นรู้ถูกต้อง

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยัมภวรรค]

๖. มหาธัมมสมาทานสูตร

การสมาทานธรรมที่มีทุกข์และมีทุกข์เป็นวิบาก

[๔๗๘] การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบัน และมีทุกข์เป็นวิบากในอนาคต เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้มีทุกข์บ้าง มีโทมนัสบ้าง จึงเป็นคนฆ่าสัตว์ และ เพราะการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย เขาจึงเสวยทุกข์โทมนัส

มีทุกข์บ้าง มีโทมนัสบ้าง จึงเป็นคนลักทรัพย์ และเพราะการลักทรัพย์เป็น ปัจจัย เขาจึงเสวยทุกข์โทมนัส

มีทุกข์บ้าง มีโทมนัสบ้าง จึงเป็นคนประพฤติดีกในกาม และเพราะการ ประพฤติดีกในกามเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยทุกข์โทมนัส

มีทุกข์บ้าง มีโทมนัสบ้าง จึงเป็นคนพูดเท็จ และเพราะการพูดเท็จเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยทุกข์โทมนัส

มีทุกข์บ้าง มีโทมนัสบ้าง จึงเป็นคนพูดส่อเสียด และเพราะการพูดส่อเสียด เป็นปัจจัย เขาจึงเสวยทุกข์โทมนัส

มีทุกข์บ้าง มีโทมนัสบ้าง จึงเป็นคนพูดคำหยาบ และเพราะการพูด คำหยาบเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยทุกข์โทมนัส

มีทุกข์บ้าง มีโทมนัสบ้าง จึงเป็นคนพูดเพ้อเจ้อ และเพราะการพูดเพ้อเจ้อ เป็นปัจจัย เขาจึงเสวยทุกข์โทมนัส

มีทุกข์บ้าง มีโทมนัสบ้าง จึงเป็นคนเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่นมาก และเพราะการเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่นมากเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยทุกข์โทมนัส

มีทุกข์บ้าง มีโทมนัสบ้าง จึงเป็นคนมีจิตปองร้ายผู้อื่น และเพราะการมีจิต ปองร้ายผู้อื่นเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยทุกข์โทมนัส

มีทุกข์บ้าง มีโทมนัสบ้าง จึงเป็นคนมีความเห็นผิด และเพราะความเห็นผิด เป็นปัจจัย เขาจึงเสวยทุกข์โทมนัส

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยัมภวรรค]

๖. มหาธัมมสมาทานสูตร

หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก
ภิกษุทั้งหลาย การสมาทานธรรมนี้เรากล่าวว่า มีทุกขในปัจจุบันและมีทุกข
เป็นวิบากในอนาคต (๑)

การสมาทานธรรมที่มีสุขแต่มีทุกขเป็นวิบาก

[๔๗๙] การสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบัน แต่มีทุกขเป็นวิบากในอนาคต
เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ มีสุขบ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนฆ่าสัตว์ และ
เพราะการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย เขาจึงเสวยสุขโสมนัส

มีสุขบ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนลักทรัพย์ และเพราะการลักทรัพย์เป็นปัจจัย
เขาจึงเสวยสุขโสมนัส

มีสุขบ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนประพฤติดินในกาม และเพราะการ
ประพฤติดินในกามเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยสุขโสมนัส

มีสุขบ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนพูดเท็จ และเพราะการพูดเท็จเป็นปัจจัย
เขาจึงเสวยสุขโสมนัส

มีสุขบ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนพูดส่อเสียด และเพราะการพูดส่อเสียด
เป็นปัจจัย เขาจึงเสวยสุขโสมนัส

มีสุขบ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนพูดคำหยาบ และเพราะการพูดคำหยาบ
เป็นปัจจัย เขาจึงเสวยสุขโสมนัส

มีสุขบ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนพูดเพ้อเจ้อ และเพราะการพูดเพ้อเจ้อ
เป็นปัจจัย เขาจึงเสวยสุขโสมนัส

มีสุขบ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่นมาก และ
เพราะการเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่นมากเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยสุขโสมนัส

มีสุขบ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนมีจิตปองร้ายผู้อื่น และเพราะการมีจิต
ปองร้ายผู้อื่นเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยสุขโสมนัส

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยัมภวรรค]

๖. มหาธัมมสมาทานสูตร

มีสุขบ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนมีความเห็นผิด และเพราะความเห็นผิด
เป็นปัจจัย เขาจึงเสวยสุขโสมนัส

หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

ภิกษุทั้งหลาย การสมาทานธรรมนี้เรากล่าวว่า มีสุขในปัจจุบันแต่มีทุกข์เป็น
วิบากในอนาคต (๒)

การสมาทานธรรมที่มีทุกข์แต่มีสุขเป็นวิบาก

[๔๘๐] การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบัน แต่มีสุขเป็นวิบากในอนาคต
เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ มีทุกข์บ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนเว้นขาดจาก
การฆ่าสัตว์ และเพราะการเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย เขาจึงเสวยทุกข์โสมนัส

มีทุกข์บ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนเว้นขาดจากการลักทรัพย์ และเพราะ
การเว้นขาดจากการลักทรัพย์เป็นปัจจัย เขาจึงเสวยทุกข์โสมนัส

มีทุกข์บ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนเว้นขาดจากการประพฤติดีในกาม
และเพราะการเว้นขาดจากการประพฤติดีในกามเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยทุกข์โสมนัส

มีทุกข์บ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนเว้นขาดจากการพูดเท็จ และเพราะการ
เว้นขาดจากการพูดเท็จเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยทุกข์โสมนัส

มีทุกข์บ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด และเพราะการ
เว้นขาดจากการพูดส่อเสียดเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยทุกข์โสมนัส

มีทุกข์บ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ และเพราะการ
เว้นขาดจากการพูดคำหยาบเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยทุกข์โสมนัส

มีทุกข์บ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ และเพราะ
การเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยทุกข์โสมนัส

มีทุกข์บ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนไม่มีความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น
และเพราะการไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่นเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยทุกข์โสมนัส

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยัมภวรรค]

๖. มหาธัมมสมาทานสูตร

มีทุกข์บ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนมีจิตไม่ปองร้ายผู้อื่น และเพราะการมี
จิตไม่ปองร้ายผู้อื่นเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยทุกข์โสมนัส

มีทุกข์บ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนมีความเห็นชอบ และเพราะมีความเห็น
ชอบเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยทุกข์โสมนัส

หลังจากตายแล้วเขาย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

ภิกษุทั้งหลาย การสมาทานธรรมนี้เรากล่าวว่า มีทุกข์ในปัจจุบันแต่มีสุขเป็น
วิบากในอนาคต (๓)

การสมาทานธรรมที่มีสุขและมีสุขเป็นวิบาก

[๔๘๑] การสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบัน และมีสุขเป็นวิบากในอนาคต
เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ มีสุขบ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนเว้นขาดจาก
การฆ่าสัตว์ และเพราะการเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย เขาจึงเสวยสุขโสมนัส

มีสุขบ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนเว้นขาดจากการลักทรัพย์ และเพราะการ
เว้นขาดจากการลักทรัพย์เป็นปัจจัย เขาจึงเสวยสุขโสมนัส

มีสุขบ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนเว้นขาดจากการประพฤติดิฉิตในกาม และ
เพราะการเว้นขาดจากการประพฤติดิฉิตในกามเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยสุขโสมนัส

มีสุขบ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนเว้นขาดจากการพูดเท็จ และเพราะการ
เว้นขาดจากการพูดเท็จเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยสุขโสมนัส

มีสุขบ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนเว้นขาดจากวาจาส่อเสียด และเพราะการ
เว้นขาดจากการพูดส่อเสียดเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยสุขโสมนัส

มีสุขบ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ และเพราะ
การเว้นขาดจากการพูดคำหยาบเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยสุขโสมนัส

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยัมภวรรค]

๖. มหาธัมมสมาทานสูตร

มีสุขบ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ และเพราะการ
เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยสุขโสมนัส

มีสุขบ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนไม่มีความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของ
ผู้อื่นมาก และเพราะการเว้นขาดจากการไม่มีความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น
เป็นปัจจัย เขาจึงเสวยสุขโสมนัส

มีสุขบ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนมีจิตไม่ปองร้ายผู้อื่น และเพราะการมีจิต
ไม่ปองร้ายผู้อื่นเป็นปัจจัย เขาจึงเสวยสุขโสมนัส

มีสุขบ้าง มีโสมนัสบ้าง จึงเป็นคนมีความเห็นชอบ และเพราะมีความเห็นชอบ
เป็นปัจจัย เขาจึงเสวยสุขโสมนัส

หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

ภิกษุทั้งหลาย การสมาทานธรรมนี้เรากล่าวว่า มีสุขในปัจจุบันและมีสุขเป็น
วิบากในอนาคต (๔)

ภิกษุทั้งหลาย การสมาทานธรรม ๔ ประการนี้แล

อุปมาของการสมาทานธรรม ๔ ประการ

[๔๘๒] ภิกษุทั้งหลาย

๑. เปรียบเหมือนน้ำเต้าผสมด้วยยาพิษ บุรุษที่รักชีวิต ยังไม่อยาก
ตาย รักสุขเกลียดทุกข์ มาถึง พวกชาวบ้านบอกเขาว่า 'บุรุษผู้เจริญ
น้ำเต้าผสมนี้ผสมด้วยยาพิษ ถ้าท่านหวังจะดื่ม ก็ดื่มเถิด น้ำเต้าผสม
นั้น จักไม่ทำให้ท่านผู้ดื่มพอใจ ทั้งสี กลิ่น และรส ครั้นท่านดื่ม
เข้าไปแล้วก็จักถึงตาย หรือได้รับทุกข์ปางตาย' บุรุษนั้น ไม่พิจารณา
น้ำเต้าผสมนั้นดื่มมิได้วาง น้ำเต้าผสมนั้นก็ไม่ได้ทำให้เขาผู้ดื่มพอใจทั้งสี
กลิ่น และรส ครั้นดื่มแล้วพึงถึงตายหรือได้รับทุกข์ปางตาย แม้ฉันใด
เรากล่าวว่า การสมาทานธรรมนี้มีทุกข์ในปัจจุบันและมีทุกข์เป็น
วิบาก ในอนาคต มีอุปมาฉันนั้น

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๖. มหาธัมมสมาทานสูตร

[๔๘๓] ภิกษุทั้งหลาย

๒. เปรียบเหมือนน้ำหวาน ๑ ภาชนะ นำดื่ม ถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น และรส แต่ผสมด้วยยาพิษ บุรุษที่รักชีวิต ยังไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์ มาถึง พวกชาวบ้านก็บอกเขาว่า 'ท่านผู้เจริญ น้ำหวาน ๑ ภาชนะ นำดื่ม ถึงพร้อมด้วยสี กลิ่นและรส แต่ผสมด้วยยาพิษ ถ้าท่านหวังจะดื่ม ก็ดื่มเถิด น้ำหวาน ๑ ภาชนะนั้นจักทำให้ท่านผู้ดื่มพอใจ ทั้งสี กลิ่น และรส ครั้นท่านดื่มเข้าไปแล้วก็จักถึงตาย หรือจักได้รับทุกข์ปางตาย' บุรุษนั้นไม่พิจารณา น้ำหวาน ๑ ภาชนะนั้น แล้วดื่มมิได้วาง น้ำหวาน ๑ ภาชนะนั้นก็ทำให้เขาผู้ดื่มพอใจ ทั้งสี กลิ่น และรส ครั้นดื่มแล้ว ฟังถึงตาย หรือได้รับทุกข์ปางตาย แม้ฉันใด เรากล่าวว่า การสมาทานธรรมนี้ที่มีสุขในปัจจุบันแต่มีทุกข์ เป็นวิบากใน อนาคต มีอุปมาฉันนั้น

[๔๘๔] ภิกษุทั้งหลาย

๓. เปรียบเหมือนน้ำมูตรเน่าที่ผสมด้วยยาต่าง ๆ บุรุษที่เป็นโรคผอมเหลือง มาถึง พวกชาวบ้านบอกเขาว่า 'บุรุษผู้เจริญ น้ำมูตรเน่าผสมด้วยยาต่าง ๆ นี้ ถ้าท่านหวังจะดื่ม ก็ดื่มเถิด น้ำมูตรเน่านั้น จักไม่ทำให้ท่านผู้ดื่มพอใจ ทั้งสี กลิ่น และรส ครั้นท่านดื่มเข้าไปแล้วก็จักมีสุข' บุรุษนั้น พิจารณาแล้วดื่มมิได้วาง น้ำมูตรเน่านั้นก็ไม่ทำให้เขาผู้ดื่มพอใจ ทั้งสี กลิ่น และรส ครั้นดื่มแล้วก็มีสุข แม้ฉันใด เรากล่าวว่า การสมาทานธรรมนี้ที่มีทุกข์ในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นวิบาก ในอนาคต มีอุปมาฉันนั้น

[๔๘๕] ภิกษุทั้งหลาย

๔. เปรียบเหมือนนมส้ม น้ำผึ้ง เนยใส และน้ำอ้อย ที่ผสมเข้าด้วยกัน บุรุษที่เป็นโรคลงแดง มาถึง พวกชาวบ้านบอกเขาว่า 'บุรุษผู้เจริญ นมส้ม น้ำผึ้ง เนยใส และน้ำอ้อยนี้ เขาผสมเข้าด้วยกัน ถ้าท่านหวังจะดื่ม ก็ดื่มเถิด ยานี้จักทำให้ท่านผู้ดื่มพอใจ ทั้งสี กลิ่น

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๗. วิมังสกสูตร

และรส ครั้นท่านดื่มเข้าไปแล้วจักมีสุข' บุรุษนั้น พิจารณายานั้น แล้วดื่มมิได้วาง ยานั้นก็ทำให้เขาผู้ดื่มพอใจทั้งสี กลิ่น และรส ครั้นดื่มแล้วก็มีความสุข แม้ฉันใด เรากล่าวว่าการสมาทานธรรมนี้ที่มีสุขในปัจจุบันและมีสุขเป็นวิบากในอนาคต มีอุปมาฉันนั้น

[๔๘๖] ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนในสารทกาลซึ่งเป็นเดือนท้ายแห่งฤดูฝน อากาศโปร่งปราศจากเมฆฝน ดวงอาทิตย์ลอยอยู่ในท้องฟ้า กำจัดความมืดในอากาศ ทั้งสิ้น ย่อมส่องแสงสว่างเจิดจ้า แม้ฉันใด การสมาทานธรรมนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีสุขในปัจจุบันและมีสุขเป็นวิบากในอนาคต กำจัดคำติเตียนของผู้อื่นคือสมณพราหมณ์ เป็นอันมากเหล่าอื่น ย่อมส่องแสงสว่างเจิดจ้า"

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มหาธัมมสมาทานสูตรที่ ๖ จบ

๗. วิมังสกสูตร

ว่าด้วยผู้ตรวจสอบ^๑

[๔๘๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย" ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

เชิงอรรถ :

- ^๑ ผู้ตรวจสอบ มี ๓ จำพวก คือ (๑) อัถฐวิมังสกะ หมายถึงผู้พิจารณาประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น (๒) สังขารวิมังสกะ หมายถึงผู้พิจารณาสังขารธรรม โดยลักษณะของธรรมนั้น โดยสามัญญลักษณะ และโดยวิภาคธรรม (๓) สัตถวิมังสกะ หมายถึงผู้พิจารณาตรวจสอบพระศาสดา เช่น พิจารณาว่า ขึ้นชื่อว่า ศาสดาต้องมีคุณเช่นนี้ ๆ ในสูตรนี้ หมายถึงสัตถวิมังสกะ (ม.ม.อ. ๒/๔๘๗/๒๘๖, ม.ม.ฎีกา ๒/๔๘๗/๓๖๑)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๗. วิมังสกสูตร

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ตรวจสอบ เมื่อไม่รู้วาระจิตของผู้อื่น พึงทำการพิจารณาตรวจสอบตถาคตเพื่อทราบว่ ‘ตถาคตเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือไม่’”

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดอธิบายเนื้อความแห่งพระภาษิตนั้นให้แจ่มแจ้งเถิด ภิกษุทั้งหลายได้สดับแล้วจักทรงจำไว้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น เธอทั้งหลายจงพึงจงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

การตรวจสอบธรรมของพระตถาคต

[๔๘๘] “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ตรวจสอบ เมื่อไม่รู้วาระจิตของผู้อื่น พึงพิจารณาตรวจสอบตถาคตในธรรม ๒ ประการ คือ (๑) ธรรมที่จะพึงรู้แจ้งทางตา (๒) ธรรมที่จะพึงรู้แจ้งทางหูว่า ‘ตถาคตมีธรรมที่จะพึงรู้แจ้งทางตาและทางหูอันเศร้าหมองหรือไม่’ เมื่อพิจารณาตรวจสอบตถาคตนั้นอยู่ก็จะรู้อย่างนี้ว่า ‘ตถาคตมิได้มีธรรมที่จะพึงรู้แจ้งทางตาและทางหูอันเศร้าหมอง’

เมื่อพิจารณาตรวจสอบตถาคตอยู่ รู้อย่างนี้ว่า ‘ตถาคตมิได้มีธรรมที่จะพึงรู้แจ้งทางตาและทางหูอันเศร้าหมอง’ จากนั้น ก็พิจารณาตรวจสอบตถาคตให้ยิ่งขึ้นไปว่า ‘ตถาคต มีธรรมที่จะพึงรู้แจ้งทางตาและทางหูอันเจือกัน^๑หรือไม่’ เมื่อพิจารณาตรวจสอบตถาคตนั้นอยู่ก็จะรู้อย่างนี้ว่า ‘ตถาคตมิได้มีธรรมที่จะพึงรู้แจ้งทางตาและทางหูอันเจือกัน’

เมื่อพิจารณาตรวจสอบตถาคตอยู่ รู้อย่างนี้ว่า ‘ตถาคตมิได้มีธรรมที่จะพึงรู้แจ้งทางตาและทางหูอันเจือกัน’ จากนั้น ก็พิจารณาตรวจสอบตถาคตให้ยิ่งขึ้นไปว่า ‘ตถาคตมีธรรมที่จะพึงรู้ทางตาและทางหูอันผ่องแผ้วหรือไม่’ เมื่อพิจารณาตรวจสอบตถาคตนั้นอยู่ก็จะรู้อย่างนี้ว่า ‘ตถาคตมีธรรมที่จะพึงรู้แจ้งทางตาและทางหูอันผ่องแผ้ว’

เชิงอรรถ :

^๑ เจือกัน หมายถึงเป็นสิ่งผสมกัน กล่าวคือบางครั้งเป็นธรรมตา บางคราวเป็นธรรมหู (ม.นุ.อ. ๒/๔๘๘/๒๘๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๗. วิมังสกสูตร

เมื่อพิจารณาตรวจสอบตถาคตอยู่ รู้แบบนี้ว่า ‘ตถาคตมีธรรมที่จะพึงรู้แจ้ง
ทางตาและทางหูอันผ่องแผ้ว’ จากนั้น ก็พิจารณาตรวจสอบตถาคตให้ยิ่งขึ้นไปว่า
‘ท่านผู้นี้มีกุศลธรรมนี้สิ้นกาลช้านาน หรือมีช่วงกาลนิดหน่อย’ เมื่อตรวจสอบตถาคต
นั้นอยู่ก็จะรู้แบบนี้ว่า ‘ท่านผู้นี้มีกุศลธรรมนี้สิ้นกาลช้านาน มิใช่ว่ามีช่วงกาลนิดหน่อย’

เมื่อพิจารณาตรวจสอบตถาคตอยู่ รู้แบบนี้ว่า ‘ท่านผู้นี้มีกุศลธรรมนี้สิ้นกาล
ช้านาน มิใช่ว่ามีช่วงกาลนิดหน่อย’ จากนั้น ก็พิจารณาตรวจสอบตถาคตให้ยิ่งขึ้นไปว่า
‘ท่านภิกษุนี้มีชื่อเสียง มียศ ท่านมีโทษบางอย่างในโลกนี้บ้างหรือไม่’ เพราะภิกษุ
ยังไม่มีโทษบางอย่างในโลกนี้ชั่วเวลาที่ตนยังไม่มีชื่อเสียง ยังไม่มียศ แต่เมื่อมี
ชื่อเสียง มียศแล้ว ก็จะมีโทษบางอย่างในโลกนี้ ภิกษุผู้ตรวจสอบ เมื่อพิจารณา
ตรวจสอบตถาคตนั้นอยู่ก็จะรู้แบบนี้ว่า ‘ท่านภิกษุนี้มีชื่อเสียง มียศแล้ว (แต่)มิได้
มีโทษบางอย่างในโลกนี้’

เมื่อพิจารณาตรวจสอบตถาคตอยู่ รู้แบบนี้ว่า ‘ท่านภิกษุนี้มีชื่อเสียง มียศแล้ว
(แต่)มิได้มีโทษบางอย่างในโลกนี้’ จากนั้น ก็พิจารณาตรวจสอบตถาคตให้ยิ่งขึ้นว่า
‘ท่านผู้นี้ไม่มีภัย มิใช่ผู้มีภัย ไม่เสพกามเพราะปราศจากราคะแล้ว เนื่องจาก
สิ้นราคะ’ เมื่อพิจารณาตรวจสอบตถาคตนั้นอยู่ก็จะรู้แบบนี้ว่า ‘ท่านผู้นี้ไม่มีภัย
มิใช่ผู้มีภัย ไม่เสพกามเพราะปราศจากราคะแล้ว เนื่องจากสิ้นราคะ’

หากชนเหล่าอื่นจะพึงถามภิกษุนั้นว่า ‘ท่านมีอะไรเป็นเครื่องบ่งชี้ที่เป็นเหตุให้
ท่านกล่าวว่า ‘ท่านผู้นี้ไม่มีภัย มิใช่ผู้มีภัย ไม่เสพกามเพราะปราศจากราคะแล้ว
เนื่องจากสิ้นราคะ’

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อจะตอบอย่างถูกต้องควรตอบอย่างนี้ว่า ‘จริงอย่างนั้น
ท่านผู้นี้อยู่ในหมู่หรืออยู่ผู้เดียว จะไม่ดูหมิ่นหมู่ชนในที่นั้น ผู้ดำเนินไปดี ดำเนิน
ไปชั่ว สั่งสอนคณะ บางพวกติดอยู่ในอามิสในโลกนี้ และบางพวกไม่ติดอยู่ในอามิส
ในโลกนี้ เราได้สดับรับความข้อนีมาในที่เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า ‘เราเป็น
ผู้ไม่มีภัย มิใช่เป็นผู้มีภัย เพราะปราศจากราคะแล้ว ไม่เสพกามเพราะปราศจาก
ราคะแล้ว เนื่องจากสิ้นราคะ’

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๗. รัมมังสกสูตร

ทรงเปิดโอกาสให้สอบถามยิ่งขึ้น

[๔๘๙] ภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุผู้พิจารณาเหล่านั้น ภิกษุผู้พิจารณา รูปหนึ่ง ควรสอบถามตถาคตต่อไปว่า 'ตถาคตมีธรรมที่จะพึงรู้แจ้งทางตาและทางหู อันเศร้าหมองหรือไม่' ตถาคตเมื่อตอบก็จะพึงตอบอย่างนี้ว่า 'ตถาคตมิได้มีธรรมที่จะพึงรู้แจ้งทางตาและทางหูอันเศร้าหมอง'

ควรสอบถามตถาคตให้ยิ่งขึ้นไปว่า 'ตถาคตมีธรรมที่จะพึงรู้แจ้งทางตาและทางหูอันแจ่มใสหรือไม่' ตถาคตเมื่อตอบก็จะพึงตอบอย่างนี้ว่า 'ตถาคตมิได้มีธรรมที่จะพึงรู้แจ้งทางตาและทางหูอันแจ่มใส'

ควรสอบถามตถาคตให้ยิ่งขึ้นไปว่า 'ตถาคตมีธรรมที่จะพึงรู้แจ้งทางตาและทางหูอันผ่องแผ้วหรือไม่' ตถาคตเมื่อตอบก็จะพึงตอบอย่างนี้ว่า 'ตถาคตมีธรรมที่จะพึงรู้แจ้งทางตาและทางหูอันผ่องแผ้ว' เราเป็นผู้มีธรรมที่ผ่องแผ้วนั้นเป็นทางเป็นที่โคจร เพราะเหตุนั้นเราจึงเป็นผู้ไม่มีติดหนำ'

สาวกควรจะเข้าไปหาศาสดาผู้มีวาตะอย่างนี้เพื่อฟังธรรม ศาสดาก็จะแสดงธรรมที่สูงยิ่งขึ้นและประณีตยิ่งขึ้น ทั้งที่เป็นส่วนดำและส่วนขาวแก่สาวกนั้น

ศาสดาก็แสดงธรรมที่สูงยิ่งขึ้นและประณีตยิ่งขึ้น ทั้งที่เป็นส่วนดำและส่วนขาวแก่ภิกษุโดยประการใด ภิกษุนั้นรู้ยิ่งซึ่งธรรมบางอย่างในธรรมนั้นโดยประการนั้น ถึงความตกลงใจในธรรมทั้งหลาย ก็จะเลื่อมใสในศาสดาว่า 'พระผู้มีพระภาคเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว'

หากชนเหล่าอื่นพึงสอบถามภิกษุนั้นอีกอย่างนี้ว่า 'ท่านมีอะไรเป็นเครื่องบ่งชี้ที่เป็นเหตุให้ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า 'พระผู้มีพระภาคเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว'

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นเมื่อจะตอบอย่างถูกต้องก็ควรตอบอย่างนี้ว่า 'ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เราเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับเพื่อฟังธรรม พระผู้มีพระภาคก็ทรงแสดงธรรมที่สูงยิ่งขึ้นและประณีตยิ่งขึ้นทั้งที่เป็นส่วนดำ และส่วนขาวแก่เรา นั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมที่สูงยิ่งขึ้นและประณีตยิ่งขึ้นทั้งที่เป็น

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยมกวรรค]

๘. โกสัมพียสูตร

ส่วนดำและส่วนขาวแก่เราโดยประการใด เราก็รู้ยิ่งซึ่งธรรมบางอย่างในธรรมนั้น โดยประการนั้น ถึงความตกลงใจในธรรมทั้งหลาย ก็จะเลื่อมใสในพระศาสดาว่า 'พระผู้มีพระภาคเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีไว้แล้ว พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว'

[๔๙๐] ภิกษุทั้งหลาย ศรัทธาของบุคคลใดบุคคลหนึ่งตั้งมั่นแล้วในตถาคต มีมูล มีที่อาศัย ด้วยอาการเหล่านี้ ด้วยพยัญชนะเหล่านี้ ศรัทธาที่เรากล่าวว่ามีเหตุ มีที่สสนะเป็นมูล^๑ มั่นคง ซึ่งสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลกไม่พึงให้หวั่นไหวได้

ภิกษุทั้งหลาย การตรวจสอบธรรมในตถาคต ย่อมมีอย่างนี้ ตถาคตเป็นผู้ที่ ภิกษุพิจารณาตรวจสอบดีแล้วโดยธรรม อย่างนี้แล"

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิต ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

วิมังสกสูตรที่ ๗ จบ

๘. โกสัมพียสูตร

ว่าด้วยภิกษุชาวเมืองโกสัมพี
ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีวิวาทกัน

[๔๙๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โขสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี ครั้งนั้น พวกภิกษุในกรุงโกสัมพีต่างบาดหมางกัน ทะเลาะวิวาทกัน ไข่หอกคือปาก ทิ่มแทงกันอยู่ ไม่ทำความเข้าใจกัน ไม่ปรารภนาปรับความเข้าใจกัน ไม่ทำความปรองดองกัน ไม่ปรารภนาความปรองดองกัน

เชิงอรรถ :

^๑ มีที่สสนะเป็นมูล ในที่นี้หมายถึงมีโสดาปัตติมรรคเป็นมูลเหตุ (ม.ม.อ. ๒/๔๙๐/๒๙๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า :๕๒๙ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๘. โกสัมพียสูตร

ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว
นั่ง ณ ที่สมควรได้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส
ภิกษุทั้งหลายในกรุงโกสัมพีต่างบาดหมางกัน ทะเลาะวิวาทกัน ใช้หอกคือปาก
ทิ่มแทงกันอยู่ ไม่ทำความเข้าใจกัน ไม่ปรารภนาปรับความเข้าใจกัน ไม่ทำความ
ปรองดองกัน ไม่ปรารภนาความปรองดองกัน”

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาตรัสว่า “มาเถิด ภิกษุ
เธอจงเรียกภิกษุเหล่านั้นมาตามคำของเราว่า ‘พระศาสดาตรัสเรียกท่านทั้งหลาย’”

ภิกษุรูปนั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้วเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นถึงที่อยู่ แล้วได้
กล่าวว่า “พระศาสดาตรัสเรียกท่านทั้งหลาย”

ภิกษุเหล่านั้นรับคำภิกษุนั้นแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย
อภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า เธอ
ทั้งหลายต่างบาดหมางกัน ทะเลาะวิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่ ไม่ทำ
ความเข้าใจกัน ไม่ปรารภนาปรับความเข้าใจกัน ไม่ทำความปรองดองกัน ไม่
ปรารภนาความปรองดองกัน จริงหรือ”

ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเข้าใจความชื่อนั้นว่า
อย่างไร สมัยใด เธอทั้งหลายต่างบาดหมางกัน ทะเลาะวิวาทกัน ใช้หอกคือปาก
ทิ่มแทงกันอยู่ สมัยนั้น เธอทั้งหลายตั้งมั่นเมตตาทายกรรม ตั้งมั่นเมตตาวจีกรรม
และตั้งมั่นเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังบ้าง
หรือไม่”

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ขอไม่ใช่เป็นดั่งนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า สมัยใด เธอทั้งหลายต่าง
บาดหมางกัน ทะเลาะวิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่ สมัยนั้น เธอ
ทั้งหลายก็ไม่ตั้งมั่นเมตตาทายกรรม ไม่ตั้งมั่นเมตตาวจีกรรม และไม่ตั้งมั่นเมตตา
มโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๘. โกสัมพียสูตร

โมฆบุรุษทั้งหลาย เมื่อเป็นดังนี้ เธอทั้งหลายรู้อะไร เห็นอะไร จึงต่าง
บาดหมางกัน ทะเลาะวิวาทกัน ไข่หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่ ไม่ทำความเข้าใจกัน
ไม่ปรารถนาปรับความเข้าใจกัน ไม่ทำความปรองดองกัน ไม่ปรารถนาความ
ปรองดองกันอยู่

โมฆบุรุษทั้งหลาย ขอนั้นนั่นแลก็มีเพื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เพื่อความทุกข์
แก่เธอทั้งหลายตลอดกาลนาน”

สาราณียธรรม ๖ ประการ

[๔๙๒] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุ
ทั้งหลาย สาราณียธรรม(ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) ๖ ประการนี้ ทำให้เป็นที่รัก
ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อ
ความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน^๑

สาราณียธรรม ๖ ประการ ะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. ตั้งมั่นเมตตาทายกรรม^๒ ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและ
ลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ
เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความ
สามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน
๒. ตั้งมั่นเมตตาวจีกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและ
ลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ
เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความ
สามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

เชิงอรรถ :

^๑ เพื่อความเป็นอันเดียวกัน หมายถึงความเป็นเอกภาพ ไม่ก่อความแตกแยก (ม.ม.อ. ๒/๔๙๒/๓๐๒,
อจ.จก.อ. ๓/๑๒/๑๐๔)

^๒ เมตตาทายกรรม หมายถึงทายกรรมที่พึงทำด้วยจิตประกอบด้วยเมตตา และเมตตาวจีกรรม เมตตา-
มโนกรรม ก็มีอรรถาธิบายเช่นเดียวกันนี้ (ม.ม.อ. ๒/๔๙๒/๓๐๒, อจ.จก.อ. ๓/๑๒/๑๐๔)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๘. โกสัมพียสูตร

๓. ตั้งมั่นเมตตามโนกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน
๔. บริโภคโดยไม่แบ่งแยก^๑ ลากทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรม ได้มา โดยธรรม โดยที่สุดแม้เพียงบิณฑบาต บริโภคร่วมกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน
๕. เป็นผู้มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทักท้วงครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน
๖. เป็นผู้มีทิวาลีโดยทิวาลีอันประเสริฐ เป็นนियานิกธรรม^๒ เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

ภิกษุทั้งหลาย สาราณียธรรม ๖ ประการนี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน ทิวาลีอันไกลจากกิเลสที่เป็นข้าศึก เป็นนियานิกธรรมนำ

เชิงอรรถ :

^๑ **ไม่แบ่งแยก** หมายถึงไม่แบ่งแยกอามิสโดยคิดว่า “จะให้เท่านี้ ๆ” และไม่แบ่งแยกบุคคลโดยคิดว่า “จะให้แก่คนนั้น ไม่ให้แก่คนนั้น” (ม.ม.อ. ๒/๔๙๒/๓๐๓, อัง.จก.อ. ๓/๑๑/๙๙)

^๒ **นियานิกธรรม** หมายถึงธรรมที่ตัดมูลรากแห่งวิญญูะ ทำนิพพานให้เป็นอารมณ์ แล้วนำสัตว์ออกจากวิญญูะ (อภิ.สง.อ. ๘๓-๑๐๐/๙๘)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๘. โกสัมพียสูตร

บุคคลผู้ทำตามนั้นออกไป เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี่เป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคุม
สาราณียธรรม ๖ ประการนี้ไว้

ภิกษุทั้งหลาย ยอดอันเป็นส่วนสูงสุดเป็นที่ยึดคุมเรือนยอด แม้งั้นใด ทิฏฐิ
อันไกลจากกิเลสที่เป็นข้าศึก เป็นนियยานิกธรรมนำบุคคลผู้ทำตามนั้นออกไป เพื่อ
ความสิ้นทุกข์โดยชอบนี้ ก็ฉันทันเหมือนกัน เป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคุมสาราณียธรรม
๖ ประการนี้ไว้

ทิฏฐิคือญาณของอริยสาวก ๗ ประการ

[๕๙๓] ทิฏฐิอันประเสริฐ เป็นนियยานิกธรรม เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ
แก่ผู้ทำตามเสมอกัน เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี อยู่ในโคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างก็ดี
ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า 'เรามีจิตอันปริยภูฐานกิเลส(กิเลสเป็นเครื่องครอบงำ)
ใดครอบงำแล้ว ไม่พึงรู้เห็นตามความเป็นจริง ปริยภูฐานกิเลสในที่เรายังละไม่ได้
ในภายในมืออยู่หรือ'

ถ้าภิกษุมีจิตถูกกามราคะครอบงำ ก็ชื่อว่ามีจิตถูกปริยภูฐานกิเลสครอบงำแล้ว
มีจิตถูกพยาบาทครอบงำ ก็ชื่อว่ามีจิตถูกปริยภูฐานกิเลสครอบงำแล้ว มีจิตถูก
ถิ่นมิทระครอบงำ ก็ชื่อว่ามีจิตถูกปริยภูฐานกิเลสครอบงำแล้ว มีจิตถูกอุทธัจจ-
กุกกัจจะครอบงำ ก็ชื่อว่ามีจิตถูกปริยภูฐานกิเลสครอบงำแล้ว มีจิตถูกวิจิกิจฉาครอบงำ
ก็ชื่อว่ามีจิตถูกปริยภูฐานกิเลสครอบงำแล้ว มีความชวนชวายเป็นการคิดเรื่องโลกนี้
ก็ชื่อว่ามีจิตถูกปริยภูฐานกิเลสครอบงำแล้ว มีความชวนชวายเป็นการคิดเรื่องโลกหน้า
ก็ชื่อว่ามีจิตถูกปริยภูฐานกิเลสครอบงำแล้ว

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุบาทหมางกัน ทะเลาะวิวาทกัน ไข่หอกคือปากทิ่มแทง
กันอยู่ ก็ชื่อว่ามีจิตถูกปริยภูฐานกิเลสครอบงำแล้ว เขื่อย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า 'เรามีจิต
ถูกปริยภูฐานกิเลสใดครอบงำแล้ว ไม่พึงรู้เห็นตามความเป็นจริง ปริยภูฐานกิเลส
นั้นที่เรายังละไม่ได้ในภายใน มิได้มีเลย เราตั้งจิตไว้ดีแล้ว เพื่อตรัสรู้สัจจะทั้งหลาย'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๘. โกสัมพียสูตร

นี่คือญาณที่ ๑ ที่เป็นอริยะ เป็นโลกุตตระ 'ไม่ทั่วไปแก่ปุถุชนทั้งหลาย ซึ่งภิกษุนั้นบรรลุแล้ว

[๔๙๔] อริยสาวกพิจารณาเห็นดังนี้ว่า 'เราเสพ เจริญ ทำให้มากซึ่งทิวสนี่ ก็ได้รับความสงบเฉพาะตน ก็ได้รับความดับกิเลสเฉพาะตนหรือ' อริยสาวกนั้น ก็รู้ชัดอย่างนี้ว่า 'เรา เสพ เจริญ ทำให้มากซึ่งทิวสนี่ ก็ได้รับความสงบเฉพาะตน ก็ได้รับความดับกิเลสเฉพาะตน'

นี่คือญาณที่ ๒ ที่เป็นอริยะ เป็นโลกุตตระ 'ไม่ทั่วไปแก่ปุถุชนทั้งหลาย ซึ่งอริยสาวกนั้นบรรลุแล้ว

[๔๙๕] อริยสาวกพิจารณาเห็นดังนี้ว่า 'เรามีทิวสนี่เช่นใด สมณะหรือพราหมณ์อื่นนอกธรรมวินัยนี้ผู้มีทิวสนี่เช่นนั้นมีอยู่หรือ' อริยสาวกนั้น ก็รู้ชัดอย่างนี้ว่า 'เรามีทิวสนี่เช่นใด สมณะหรือพราหมณ์อื่นนอกธรรมวินัยนี้ ผู้มีทิวสนี่เช่นนั้นมีได้มี'

นี่คือญาณที่ ๓ ที่เป็นอริยะ เป็นโลกุตตระ 'ไม่ทั่วไปแก่ปุถุชนทั้งหลาย ซึ่งอริยสาวกนั้นบรรลุแล้ว

[๔๙๖] อริยสาวกพิจารณาเห็นดังนี้ว่า 'บุคคลผู้มีทิวสนี่ เป็นผู้มีสภาพเช่นใด ถึงเราก็มีสภาพเช่นนั้น'

บุคคลผู้มีทิวสนี่ เป็นผู้มีสภาพอย่างไร

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีทิวสนี่ เป็นผู้มีสภาพอย่างนี้ คือ การออกจากอาบัติ เช่นใดยอมปรากฏ อริยสาวกต้องอาบัติเช่นนั้นก็รีบแสดง เปิดเผย ทำให้ชัดเจน อาบัตินั้นในสำนักศาสดา หรือเพื่อนพรหมจารีที่เป็นวิญญูชนทั้งหลาย ครั้นแสดง เปิดเผย ทำให้ชัดเจนแล้วก็สำรวมระวังต่อไป เด็กอ่อนที่นอนหงาย มือหรือเท้า ถูกถ่านไฟแล้วก็ชักมือหรือเท้ากลับทันที แม้อันใด บุคคลผู้มีทิวสนี่ก็ฉันทันเหมือนกัน เป็นผู้มีสภาพอย่างนี้ คือการออกจากอาบัติเช่นใดยอมปรากฏ อริยสาวกต้องอาบัติเช่นนั้น ก็รีบแสดง เปิดเผย ทำให้ชัดเจนอาบัตินั้นในสำนักศาสดา หรือเพื่อน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยัมภวรรค]

๘. โกสัมพียสูตร

พรหมจารีที่เป็นวิญญูชนทั้งหลาย ครั้นแสดง เปิดเผย ทำให้ชัดเจนแล้วก็สำรวม
ระวังต่อไป อริยสาวกนั้น ก็รู้ชัดอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้มีทิฏฐิ เป็นผู้มีสภาพเช่นใด
ถึงเราก็มีสภาพเช่นนั้น'

นี่คือญาณที่ ๔ ที่เป็นอริยะ เป็นโลกุตตระ ไม่ทั่วไปแก่ปุถุชนทั้งหลาย ซึ่ง
อริยสาวกนั้นบรรลุแล้ว

[๔๙๗] อริยสาวกพิจารณาเห็นดังนี้ว่า 'บุคคลผู้มีทิฏฐิ เป็นผู้มีสภาพเช่นใด
ถึงเราก็มีสภาพเช่นนั้น'

บุคคลผู้มีทิฏฐิ เป็นผู้มีสภาพอย่างไร

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีทิฏฐิ เป็นผู้มีสภาพอย่างนี้ คือ อริยสาวกมีความ
ขวนขวายในกิจอะไร ทั้งน้อยใหญ่ที่ควรทำของเพื่อนพรหมจารีโดยแท้ ถึงอย่างนั้น
ความปรารถนาอันแรงกล้าในอธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา
ของอริยสาวกนั้นมีอยู่ โคนแม่มุขอ่อน เล็มหญ้าพลงฆ่าเสียดลูกไปพลง แม้งั้นใด
บุคคลผู้มีทิฏฐิก็ฉันทันเหมือนกัน เป็นผู้มีสภาพอย่างนี้ คือ อริยสาวกมีความ
ขวนขวายในกิจอะไร ทั้งน้อยใหญ่ที่ควรทำของเพื่อนพรหมจารีโดยแท้ ถึงอย่างนั้น
ความปรารถนาอันแรงกล้าในอธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา
ของอริยสาวกนั้นมีอยู่ อริยสาวกนั้น ก็รู้ชัดอย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้มีทิฏฐิ เป็นผู้มีสภาพ
เช่นใด ถึงเราก็มีสภาพเช่นนั้น'

นี่คือญาณที่ ๕ ที่เป็นอริยะ เป็นโลกุตตระ ไม่ทั่วไปแก่ปุถุชนทั้งหลาย ซึ่ง
อริยสาวกนั้นบรรลุแล้ว

[๔๙๘] อริยสาวกพิจารณาเห็นดังนี้ว่า 'บุคคลผู้มีทิฏฐิ เป็นผู้มีผลเช่นใด
ถึงเราก็มีผลเช่นนั้น'

บุคคลผู้มีทิฏฐินั้น เป็นผู้มีผลอย่างไร

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีทิฏฐิ เป็นผู้มีผลอย่างนี้ คือ เมื่อบัพฑิตแสดง
ธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว อริยสาวกนั้น สนใจ ใส่ใจ กำหนดด้วยจิต

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยัมภวรรค]

๘. โกสัมพียสูตร

ทั้งปวงแล้วเจียโสตพึงธรรม อริยสาวกนั้นก็รู้ชัดอย่างนี้ว่า ‘บุคคลผู้มี
ทิวฏฐิ เป็นผู้มีผลเช่นใด ถึงเราก็มีผลเช่นนั้น’

นี่คือญาณที่ ๖ ที่เป็นอริยะ เป็นโลกุตตระ ไม่ทั่วไปแก่ปุถุชนทั้งหลาย ซึ่ง
อริยสาวกนั้นบรรลุแล้ว

[๔๙๙] อริยสาวกพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ‘บุคคลผู้มีทิวฏฐิ เป็นผู้มีผลเช่นใด
ถึงเราก็มีผลเช่นนั้น’

บุคคลผู้มีทิวฏฐิ เป็นผู้มีผลอย่างไร

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีทิวฏฐิ เป็นผู้มีผลอย่างนี้ คือ เมื่อบัดนี้แสดง
ธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว อริยสาวกนั้น ได้ความรู้แจ้งอรรถ ได้ความรู้แจ้ง
ธรรม และได้ความปราโมทย์ในธรรม อริยสาวกนั้นก็รู้ชัดอย่างนี้ว่า ‘บุคคลผู้มี
ทิวฏฐิ เป็นผู้มีผลเช่นใด ถึงเราก็มีผลเช่นนั้น’

นี่คือญาณที่ ๗ ที่เป็นอริยะ เป็นโลกุตตระ ไม่ทั่วไปแก่ปุถุชนทั้งหลาย ซึ่ง
อริยสาวกนั้นบรรลุแล้ว

[๕๐๐] ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกประกอบด้วยธรรม ๗ ประการนี้
ตรวจสอบสภาวะธรรมดีแล้ว ด้วยการทำให้แจ้งโสดาปัตติผลอย่างนี้ อริยสาวกผู้
ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการนี้ ย่อมเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยโสดาปัตติผลแล้ว”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

โกสัมพียสูตรที่ ๘ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๙. พรหมนิมัตตนิกสูตร

๙. พรหมนิมัตตนิกสูตร

ว่าด้วยการเชื่อเชิญของพรหม

[๕๐๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลาย
มาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระ
ภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่โคนต้นสาละใหญ่ในสุภควัน ใกล้เมือง
อุกกัฏฐา ในสมัยนั้น พกพรหมมีทิฏฐิชั่วเช่นนี้เกิดขึ้นว่า ‘พรหมสถาน^๑นี้เที่ยง
ยั่งยืน มั่นคง แข็งแรง มีความไม่เคลื่อนไปเป็นธรรมดา พรหมสถานนี้ ไม่เกิด
ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จติ ไม่อุบัติ ก็แลเหตุเครื่องสลัดออกจากทุกข์อย่างยิ่ง นอก
จากพรหมสถานนี้ไม่มี’ ครั้งนั้น เรารู้ความคิดคำนึงของพกพรหมด้วยใจแล้ว จึง
อันตรธานจากโคนต้นสาละใหญ่ในสุภควันใกล้เมืองอุกกัฏฐา ไปปรากฏในพรหมโลกนั้น
เปรียบเหมือนคนแข็งแรงเหยียดแขนออก หรือคู้แขนเข้าจะนั้น พกพรหมได้เห็น
เราผู้มาแต่ไกล แล้วได้กล่าวกับเราว่า ‘ท่านผู้นิรทุกข์ เชิญเสด็จมาเกิด ขอรับเสด็จ
ท่านได้พูดว่า ‘จะมาที่นี้นานมาแล้ว ท่านผู้นิรทุกข์ พรหมสถานนี้ เที่ยง ยั่งยืน
มั่นคง แข็งแรง มีความไม่เคลื่อนไปเป็นธรรมดา พรหมสถานนี้ ไม่เกิด ไม่แก่
ไม่ตาย ไม่จติ ไม่อุบัติ ก็แลการสลัดออกจากทุกข์อย่างยิ่ง นอกจากพรหม-
สถานนี้ไม่มี’

เชิงอรรถ :

^๑ พรหมสถาน หมายถึงพกพรหมมีความเห็นว่า พรหมสถานพร้อมทั้งร่างกายเป็นภาวะที่เที่ยง (ม.ม.อ.
๒/๕๐๑/๓๑๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๒ หน้า : ๕๓๗ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๙. พรหมนิมิตตนิกสูตร

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อพกพรหมกล่าวอย่างนี้แล้ว เราได้กล่าวกับพกพรหมว่า 'พกพรหมผู้เจริญตถอยู่ในอำนาจวิชชาแล้วหนอ พกพรหมผู้เจริญตถอยู่ในอำนาจวิชชาแล้วหนอ เพราะว่าพกพรหมกล่าวสิ่งที่ไม่เที่ยงว่า 'เที่ยง' กล่าวสิ่งที่ไม่ยั่งยืนว่า 'ยั่งยืน' กล่าวสิ่งที่ไม่มั่นคงว่า 'มั่นคง' กล่าวสิ่งที่ไม่แข็งแรงว่า 'แข็งแรง' กล่าวสิ่งที่มีความเคลื่อนไปเป็นธรรมดาว่า 'มีความไม่เคลื่อนไปเป็นธรรมดา' ก็แลสัตว์เกิด แก่ ตาย จุตติ และอุบัติอยู่ในพรหมสถานใด พกพรหมกล่าว พรหมสถานนั้นว่า 'พรหมสถานนี้ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จติ ไม่อุบัติ และกล่าวการสลัดออกจากทุกขอย่างยิ่งอื่นซึ่งมีอยู่ว่า 'การสลัดออกจากทุกขอย่างยิ่งอื่นไม่มี'

มารเข้าสู่กายพรหม

[๕๐๒] ภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้น มารใจบาปเข้าสู่กายพรหมปารีสัชชะผู้หนึ่ง แล้วกล่าวกับเราว่า 'ภิกษุ ภิกษุ อย่ารุกรานพกพรหมนี้เลย อย่ารุกรานพกพรหมนี้เลย เพราะว่าพรหมผู้นี้เป็นมหาพรหม เป็นใหญ่ คณะพรหมฝ่าฝืนไม่ได้ โดยที่แท้เป็นผู้รู้ทั่วไป ยังสรรพสัตว์ให้เป็นไปในอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้างโลก นิรมิตโลก เป็นผู้ประเสริฐ เป็นผู้แต่งสัตว์ เป็นผู้ใช้อำนาจ เป็นบิดาของเหล่าสัตว์ที่เกิดแล้ว และที่กำลังจะเกิด สมณพราหมณ์พวกก่อนท่าน เป็นผู้ตีเตียนดิน เกลียดดิน เป็นผู้ตีเตียนน้ำ เกลียดน้ำ เป็นผู้ตีเตียนไฟ เกลียดไฟ เป็นผู้ตีเตียนลม เกลียดลม เป็นผู้ตีเตียนสัตว์ เกลียดสัตว์ เป็นผู้ตีเตียนเทวดา เกลียดเทวดา เป็นผู้ตีเตียนปชาบดี เกลียดปชาบดี เป็นผู้ตีเตียนพรหม เกลียดพรหมในโลก หลังจากตายแล้ว สมณพราหมณ์เหล่านั้นจะไปเกิดในพวกที่เลว

ส่วนสมณพราหมณ์พวกก่อนท่าน เป็นผู้สรรเสริญดิน ชมเชยดิน เป็นผู้สรรเสริญน้ำ ชมเชยน้ำ เป็นผู้สรรเสริญไฟ ชมเชยไฟ เป็นผู้สรรเสริญลม ชมเชยลม เป็นผู้สรรเสริญสัตว์ ชมเชยสัตว์ เป็นผู้สรรเสริญเทวดา ชมเชยเทวดา เป็นผู้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๙. พรหมนิมิตตนิคสูตร

สรรเสริญปชาบดี ชมเชยปชาบดี เป็นผู้สรรเสริญพรหม ชมเชยพรหม หลังจาก
ตายแล้ว สมณพราหมณ์เหล่านั้น จะไปเกิดในพวกที่ดี

เพราะเหตุนั้น เราจึงบอกกับท่านว่า 'ท่านผู้นิรทุกข์ เข็ญเถิด ท่านจงทำ
ตามคำที่พรหมบอกแก่ท่านเท่านั้น ท่านจงอย่าฝ่าฝืนคำของพรหมเลย ถ้าท่านจัก
ฝ่าฝืนคำของพรหม โทษจักมีแก่ท่าน เปรียบเหมือนนุรุษเอาท่อนไม้ไล่ตีสิริที่มาหา
หรือเปรียบเหมือนนุรุษผู้ตกเหวลึก ชักมือ และทำให้ห่างแผ่นดินเสียฉะนั้น ท่าน
ผู้นิรทุกข์ เข็ญเถิด ท่านจงทำตามคำที่พรหมบอกแก่ท่านเท่านั้น ท่านจงอย่าฝ่า
ฝืนคำของพรหมเลย ภิกษุ ท่านเห็นพรหมบริษัทประชุมกันแล้วมิใช่หรือ' มารใจ
บาปเปรียบเรากับพรหมบริษัทนี้ ดังนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมารกล่าวอย่างนี้แล้ว เราได้กล่าวกับมารผู้ใจบาปนั้นว่า
'มารผู้ใจบาป เรารู้จักท่าน ท่านอย่าเข้าใจว่า 'พระสมณะ'ไม่รู้จักเรา' ท่านเป็นมาร
พรหมก็ดี พรหมบริษัทก็ดี พรหมปาริสาชชะก็ดี ทั้งหมดนั้นอยู่ในมือของท่าน
ตกอยู่ในอำนาจของท่าน และท่านก็มีความดำริว่า 'แม่พระสมณะก็ต้องอยู่ในมือ
ของเรา ต้องอยู่ในอำนาจของเรา' แต่ว่า เราไม่ได้อยู่ในมือของท่าน ไม่ได้ตกอยู่
ในอำนาจของท่านเลย'

พกพรหมหายไปจากพระผู้มีพระภาค

[๕๐๓] ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรากล่าวอย่างนี้แล้ว พกพรหมได้กล่าวว่า
'ท่านผู้นิรทุกข์ เรากล่าวสิ่งที่เที่ยงว่า 'เที่ยง' กล่าวสิ่งที่มั่นคงว่า 'มั่นคง' กล่าว
สิ่งที่ยั่งยืนว่า 'ยั่งยืน' กล่าวสิ่งที่แข็งแรงว่า 'แข็งแรง' กล่าวสิ่งที่ไม่มีความเคลื่อนไหว
เป็นธรรมดาว่า 'ไม่มีความเคลื่อนไหวเป็นธรรมดา' ก็แลสัตว์ย่อมไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย
ไม่จติ ไม่อุบัติในพรหมสถานใด เรากล่าวถึงพรหมสถานนั้นว่า 'พรหมสถานนี้
ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จติ ไม่อุบัติ และกล่าวการสลัดออกจากทุกข์อย่างยิ่ง
อื่นซึ่งไม่มีว่า 'การสลัดออกจากทุกข์อย่างยิ่งอื่นไม่มี' สมณพราหมณ์พวกก่อนท่าน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๙. พรหมนิมิตตนิคสูตร

‘ได้มีแล้วในโลก อายุของท่านทั้งสิ้นมีประมาณเท่าใด กรรมที่ทำด้วยตบะของสมณ-
พรหมณ์เหล่านั้นก็มีประมาณเท่านั้น สมณพรหมณ์เหล่านั้น จะพึงรู้การสลัด
ออกจากทุกขอย่างอื่นซึ่งมีว่า ‘การสลัดออกจากทุกขอย่างอื่นซึ่งมี’ หรือจะพึงรู้
การสลัดออกจากทุกขอย่างอื่นซึ่งไม่มีว่า ‘การสลัดออกจากทุกขอย่างอื่นซึ่งไม่มี’

เพราะเหตุนั้นเราจึงกล่าวกับท่านอย่างนี้ว่า ‘ท่านจักไม่เห็นการสลัดออกจากทุกข
อย่างอื่นเลย แม้ว่าท่านจักเป็นผู้มีความลำบากและความคับแค้นใจก็ตาม ภิษ
ถ้าท่านจักกลืนกินแผ่นดิน ท่านก็จักชื่อว่าเป็นผูนอนไกลเรา นอนในที่อยู่ของเรา
เราพึงทำได้ตามประสงค์ เราพึงห้ามได้ ถ้าท่านกลืนกินน้ำ ... ถ้าท่านกลืนกินไฟ ...
ถ้าท่านกลืนกินลม ... ถ้าท่านกลืนกินเหล่าสัตว์ ... ถ้าท่านกลืนกินเทวดา ... ถ้าท่าน
กลืนกินปชาบดี ... ถ้าท่านกลืนกินพรหม ท่านก็จักชื่อว่าเป็นผูนอนไกลเรา นอนใน
ที่อยู่ของเรา เราพึงทำได้ตามประสงค์ เราพึงห้ามได้’

เรากล่าวว่า ‘พรหม แม้เรารู้อย่างนี้ว่า ‘ถ้าเรจักกลืนกินแผ่นดิน เราก็จัก
ชื่อว่าเป็นผูนอนไกลท่าน นอนในที่อยู่ของท่าน ท่านพึงทำได้ตามประสงค์ ท่านพึง
ห้ามได้ และถ้าเรจักกลืนกินน้ำ ... ถ้าเรจักกลืนกินไฟ ... ถ้าเรจักกลืนกินลม ...
ถ้าเรจักกลืนกินเหล่าสัตว์ ... ถ้าเรจักกลืนกินเทวดา ... ถ้าเรจักกลืนกินปชาบดี ...
ถ้าเรจักกลืนกินพรหม เราก็จักชื่อว่าเป็นผูนอนไกลท่าน นอนในที่อยู่ของท่าน
ท่านพึงทำได้ตามประสงค์ ท่านพึงห้ามได้ ไซ้แต่เท่านั้น เรารู้คดี และรู้ความ
รุ่งเรืองของท่านว่า ‘พกพรหมมีฤทธิ์มากอย่างนี้ พกพรหมมีอำนาจมากอย่างนี้
พกพรหมมีศักดิ์มากอย่างนี้’ พกพรหมถามเราว่า ‘ท่านผู้นิรทุกข์ ท่านรู้คดีและรู้
ความรุ่งเรืองของเราว่า ‘พกพรหมมีฤทธิ์มากอย่างนี้ พกพรหมมีอำนาจมาก
อย่างนี้ พกพรหมมีศักดิ์มากอย่างนี้ได้อย่างไร’ เรากล่าวว่า

‘ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์

ย่อมโคจรสองทิศให้สว่างอยู่เท่าใด

อำนาจของท่านย่อมเป็นไปใน ๑,๐๐๐ จักรวาลเท่านั้น

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยวมกวรรค]

๙. พรหมนิมิตตนิกสูตร

ท่านย่อมรู้จักสัตว์ที่เลวและสัตว์ที่ประณีต
 รู้จักสัตว์ที่มีราคะและสัตว์ที่ไม่มีราคะ
 รู้จักจักรวาลนี้และจักรวาลอื่น
 และรู้จักการมาและการไปของสัตว์ทั้งหลาย'

พรหม เรา รู้คิดและรู้ความรุ่งเรืองของท่านอย่างนี้ว่า 'พกพรหมมีฤทธิ์มาก
 อย่างนี้ พกพรหมมีอำนาจมากอย่างนี้ พกพรหมมีศักดิ์มากอย่างนี้'

[๕๐๔] พรหม หมู่พรหมอื่นมีอยู่ ท่านไม่รู้ ไม่เห็นหมู่พรหมนั้น (แต่)เรา
 เห็นหมู่พรหมนั้น หมู่พรหมชื่ออากัสสรา มีอยู่ ท่านเคลื่อนแล้วจากที่ใด มาอุบัติ
 แล้วในที่นี้ ท่านมีสติหลงลืมไปเพราะอยู่อาศัยนานนัก เพราะเหตุนั้น ท่านจึงไม่รู้
 ไม่เห็นหมู่พรหมนั้น (แต่)เรา เห็นหมู่พรหมนั้น เรากับท่านเทียบกันไม่ได้ด้วย
 ปัญญาอันรู้ยิ่งแม้อย่างนี้ ความที่เราเป็นผู้ต่ำกว่าท่านจะมีแต่ที่ไหน โดยที่แท้ เรา
 เท่านั้นเป็นผู้สูงยิ่งกว่าท่าน

หมู่พรหมชื่อสุกกิณฑา มีอยู่ ...

หมู่พรหมชื่อเวหฬผลา มีอยู่ ...

หมู่พรหมชื่ออภิกุ มีอยู่ ท่านไม่รู้ ไม่เห็นหมู่พรหมนั้น (แต่)เรา เห็นหมู่
 พรหมนั้น เรากับท่านเทียบกันไม่ได้ด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งแม้อย่างนี้ ความที่เราเป็นผู้
 ต่ำกว่าท่านจะมีแต่ที่ไหน โดยที่แท้เราเท่านั้นเป็นผู้สูงยิ่งกว่าท่าน

พรหม เรา รู้จักดินโดยความเป็นดิน รู้จักนิพพานที่สัตว์เสวยไม่ได้^๑ โดยความ
 ที่ดินเป็นดิน แล้วไม่เป็นดิน^๒ ไม่ได้มีแล้วในดิน ไม่ได้มีแล้วจากดิน ไม่ได้มีแล้วว่า
 ดินเป็นของเรา ไม่ได้กล่าวเฉพาะดิน เราเทียบไม่ได้กับท่านด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งแม
 อย่างนี้ ความที่เราเป็นผู้ต่ำกว่าท่านจะมีแต่ที่ไหน โดยที่แท้ เราเท่านั้นเป็นผู้สูงยิ่ง

เชิงอรรถ :

^๑ ที่สัตว์เสวยไม่ได้ หมายถึงที่สัตว์ครอบครองไม่ได้ บรรลุไม่ได้โดยความที่ดินเป็นดิน (ม.ม.อ.
 ๒/๕๐๔/๓๒๐)

^๒ แล้วไม่เป็นดิน หมายถึงไม่ยึดถือดินด้วยอำนาจตัณหา ทิฏฐิ และมานะ (ม.ม.อ. ๒/๕๐๔/๓๒๐)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๙. พรหมนิมิตตนิคสูตร

กว่าท่าน เรา รู้จักน้ำ ... เรา รู้จักไฟ ... เรา รู้จักลม ... เรา รู้จักเหล่าสัตว์ ... เรา
รู้จักเทวดา ... เรา รู้จักปชาบดี ... เรา รู้จักพรหม ... เรา รู้จักอภิสสรพรหม ...
เรา รู้จักสุกภินพรหม ... เรา รู้จักเวหฬผลพรหม ... เรา รู้จักอภิปพรหม ...

เรา รู้จักสิ่งทั้งปวงโดยความเป็นสิ่งทั้งปวง รู้จักนิพพานที่สัตว์เสวยไม่ได้โดย
ความที่สิ่งทั้งปวงเป็นสิ่งที่ทั้งปวงแล้วไม่เป็นสิ่งที่ทั้งปวง ไม่ได้มีในสิ่งที่ทั้งปวง ไม่ได้มี
จากสิ่งที่ทั้งปวง ไม่ได้มีว่าสิ่งที่ทั้งปวงเป็นของเรา ไม่ได้กล่าวเฉพาะสิ่งที่ทั้งปวง

พรหม เรา เทียบกับท่านไม่ได้ด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งแม้อย่างนี้ ความที่เราเป็นผู้
ต่ำกว่าท่านจะมีแต่ที่ไหน โดยที่แท้ เรา เท่านั้นเป็นผู้สูงยิ่งกว่าท่าน พกพรหม
กล่าวกับเราว่า 'ท่านผู้นิรทุกข์ ถ้าเพราะท่านรู้นิพพานที่สัตว์เสวยไม่ได้โดยความที่
สิ่งทั้งปวงเป็นสิ่งที่ทั้งปวง ถ้อยคำของท่าน อยาได้ว่าง อยาได้เปล่าเสียเลย'

นิพพานที่ผู้บรรลุจะพึงรู้แจ้งได้ เป็นอนิหัสสนะ^๑ เป็นอนันตะ^๒ (ไม่สิ้นสุด) มี
ริศมิกว่าสิ่งที่ทั้งปวง สัตว์เสวยไม่ได้โดยความที่ติดเป็นดิน โดยความที่น้ำเป็นน้ำ
โดยความที่ไฟเป็นไฟ โดยความที่ลมเป็นลม โดยความที่เหล่าสัตว์เป็นเหล่าสัตว์
โดยความที่เทวดาเป็นเทวดา โดยความที่ปชาบดีเป็นปชาบดี โดยความที่พรหม
เป็นพรหม โดยความที่อภิสสรพรหมเป็นอภิสสรพรหม โดยความที่สุกภิน-
พรหมเป็นสุกภินพรหม โดยความที่เวหฬผลพรหมเป็นเวหฬผลพรหม โดย
ความที่อภิปพรหมเป็นอภิปพรหม โดยความที่สิ่งทั้งปวงเป็นสิ่งที่ทั้งปวง

พกพรหมกล่าวกับเราว่า 'ท่านผู้นิรทุกข์ ท่านจงดู บัดนี้ เราจะอันตรธาน
ไปจากท่าน' เรากล่าวว่า 'พรหม หากท่านสามารถ บัดนี้ ก็จงอันตรธานไปจาก
เราเถิด' ครั้งนั้น พกพรหมกล่าวว่า 'เราจักอันตรธานไปจากพระสมณโคดม เรา
จักอันตรธานไปจากพระสมณโคดม' แต่ก็ไม้อาจอันตรธานไปจากเราได้เลย

เชิงอรรถ :

^๑ อนิหัสสนะ หมายถึงสภาวะที่มองไม่เห็นเพราะอยู่เหนืออจกขุวิญญาณ (ม.ม.อ. ๒/๕๐๔/๓๒๑)

^๒ อนันตะ หมายถึงไม่มีที่สิ้นสุด เพราะไม่มีการเกิดขึ้นและการดับไป (ม.ม.อ. ๒/๕๐๔/๓๒๑)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยัมภวรรค]

๙. พรหมนิมิตตนิกสูตร

เมื่อพกพรหมกล่าวอย่างนี้แล้ว เราได้กล่าวกับพกพรหมว่า ‘พรหม ท่านจงดู บัดนี้ เราจะอันตรธานไปจากท่าน’ พกพรหมกล่าวว่า ‘ท่านผู้บริบูรณ์ หากท่าน สามารถ บัดนี้ ก็จงอันตรธานไปจากเราเถิด’ ลำดับนั้นเรานับตาลอิทธาภิสังขาร^๑ เช่นนั้น ด้วยคิดว่า ‘ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น พรหมก็ดี พรหมบริษัทก็ดี พรหม-ปารีสัชชะก็ดี ย่อมได้ยินเสียงเรา แต่มิได้เห็นตัวเรา’ เราอันตรธานไปแล้ว ได้ กล่าวคาถานี้ว่า

‘เราเห็นภัยในภพและเห็นภพของสัตว์

ผู้แสวงหาความปราศจากภพแล้ว

ไม่กล่าวยกย่องภพอะไรเลย

ทั้งไม่ยึดมั่นนันทิ^๒ ด้วย’

ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้น พรหมก็ดี พรหมบริษัทก็ดี พรหมปารีสัชชะก็ดี ได้ เกิดความแปลกประหลาดมหัศจรรย์คิดว่า ‘ท่านผู้เจริญ นาคัศจรรย์จริง ไม่เคย ปรากฏ พระสมณโคดมมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก ก่อนแต่นี้ เราทั้งหลายไม่ได้เห็น ไม่ได้ยินสมณะหรือพราหมณ์อื่นที่มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก เหมือนพระสมณโคดม นี้ ผู้ออกผนวชจากศากยตระกูล ถอนภพพร้อมทั้งรากของหมู่มสัตว์ผู้รื่นรมย์ในภพ ยินดีในภพ เพลิดเพลินในภพ’

มารเข้าสิงกายพรหม

[๕๐๕] ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้น มารใจบาป เข้าสิงกายพรหมปารีสัชชะ ผู้หนึ่ง แล้วกล่าวกับเราว่า ‘ท่านผู้บริบูรณ์ ถ้าท่านรู้อย่างนี้ ตรัสรู้อย่างนี้ ก็อย่า แนะนำ อย่าแสดงธรรม อย่าทำความยินดีกับพวกสาวกและพวกบรรพชิตเลย

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อย่อย ๓๙๓ (จุฬยัมภวรรค) หน้า ๕๒๔ ในเล่มนี้

^๒ นันทิ ในที่นี้หมายถึงภวตัณหา (ม.ม.อ. ๒/๕๐๔/๓๒๒)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๙. พรหมนิมิตตนิกสูตร

ภิกษุ ได้มีสมณพราหมณ์พวกก่อนท่านผู้ปฏิญาณว่า เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในโลก สมณพราหมณ์เหล่านั้นแนะนำ แสดงธรรม ทำความยินดีกับพวกสาวกและพวกบรรพชิต หลังจากตายแล้วก็ไปเกิดในพวกที่เลว สมณพราหมณ์พวกก่อนท่านผู้ปฏิญาณว่า เป็นพระอรหันตสัมมาพุทธเจ้าในโลก สมณพราหมณ์เหล่านั้น ไม่แนะนำ ไม่แสดงธรรม ไม่ทำความยินดีกับพวกสาวกและพวกบรรพชิต หลังจากตายแล้วก็ไปเกิดในพวกที่ดี เพราะฉะนั้น เราจึงกล่าวกับท่านว่า 'ท่านผู้นิรทุกข์ ขอท่านอย่ากังวลไปเลย จงหมั่นประกอบกรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันอยู่เถิด เพราะการไม่พูดเป็นความดี ท่านอย่าสั่งสอนสัตว์อื่น ๆ เลย'

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมารกล่าวอย่างนี้แล้ว เราจึงกล่าวว่า 'มาร เรารู้จักท่าน ท่านอย่าเข้าใจว่า 'พระสมณะไม่รู้จักเรา' ท่านเป็นมาร ท่านหาความอนุเคราะห์ด้วยจิตเกื้อกูลไม่ จึงกล่าวกับเราอย่างนี้ ท่านไม่มีความอนุเคราะห์ด้วยจิตเกื้อกูล จึงกล่าวกับเราอย่างนี้ ท่านมีความดำริว่า 'พระสมณโคดม จักแสดงธรรมแก่ชนเหล่าใด ชนเหล่านั้น จักล่วงวิสัยของเราไป' สมณพราหมณ์เหล่านั้น มิได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปฏิญาณว่า 'เราทั้งหลาย เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า' เราเป็นสัมมาสัมพุทธะ ย่อมปฏิญาณว่า 'เราเป็นสัมมาสัมพุทธะ'

มาร ตถาคตแม่เมื่อแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลาย ก็เป็นเช่นนั้น แม่เมื่อไม่แสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายก็เป็นเช่นนั้น ตถาคตแม่เมื่อแนะนำสาวก ก็เป็นเช่นนั้น แม่เมื่อไม่ได้แนะนำสาวกก็เป็นเช่นนั้น ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะตถาคตละอาสวะอันทำให้เศร้าหมอง ให้เกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ ชรา มรณะต่อไปได้แล้ว ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ต้นตาลที่ถูกตัดยอดแล้ว ไม่อาจงอกขึ้นอีกได้ แม่จันใด ตถาคตก็จันนั้นเหมือนกัน ละอาสวะทั้งหลายอันทำให้เศร้าหมอง ให้เกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยมกวรรค]

๑๐. มardt๑ชชนียสูตร

ชรา มรณะต่อไปได้แล้ว ตั๑ดรกอนโค๑นเหมือนตัน๑ดลที่ถูกตั๑ดรกอนโค๑นไปแล้๑ว
เหลือแต่พื้น๑ที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้”

เว๑ยยากร๑ณภ๑ษิต๑นี้ พระผู้มีพระภ๑คตริ๑สแล้๑วโดยม๑รมิได้เรีย๑กร๑ง และ
โดย๑ที่พร๑หมเชื่อ๑เชิ๑ญด๑งนี้ เพราะเหตุ๑นั้น เว๑ยยากร๑ณภ๑ษิต๑นี้ จึงมี๑ชื่อ๑ว่า พร๑หม-
นิ๑มัน๑ต๑น๑ิก๑สุ๑ตร ด๑งนี้แล

พร๑หมนิ๑มัน๑ต๑น๑ิก๑สุ๑ตร๑ที่ ๑๗ จบ

๑๐. มardt๑ชชนียสูตร

ว๑ด๑ด้วย๑การ๑ค๑ก๑คาม๑ของ๑ม๑ร

[๕๐๖] ช๑า๑พ๑เจ้า๑ได้๑ส๑ด๑บ๑มา๑ย๑าง๑นี้

สม๑ย๑หน๑ง ท๑น๑พระ๑ม๑หา๑โม๑ค๑ค๑ล๑ลาน๑ะ๑อยู่ ๑ณ ๑เก๑ส๑ก๑ฟ๑า๑วัน๑ส๑ถ๑าน๑ที่๑ให๑อ๑ภัย๑แก๑
ห๑มู๑เน๑ื่อ ๑เขต๑กร๑ง๑สง๑สม๑มาร๑คิ๑ระ ใน๑แ๑คว๑น๑ภ๑ค๑จะ สม๑ย๑น๑ั้น ท๑น๑พระ๑ม๑หา๑โม๑ค๑ค๑ล๑ลาน๑ะ๑เดิน
จ๑ง๑กร๑ม๑อยู่๑ใน๑ที่๑แจ๑ง ๑ถู๑ก๑ม๑ร๑ใจ๑บา๑ป๑เข๑า๑สิ๑ง๑ใน๑ท๑อง๑ใน๑ไส้ ได้๑มี๑ค๑ว๑ม๑คิ๑ด๑ย๑าง๑นี้๑ว๑า
“ท๑อง๑เร๑า๑เป็น๑เหมือน๑ว๑ามี๑ก๑อน๑หิ๑น๑หน๑ก ๑ๆ และ๑เป็น๑เช่น๑กระ๑สอบ๑ที่๑บ๑รร๑จ๑ั่ว๑เหลือ๑ง๑เต็ม
เพราะ๑เหตุ๑ไร๑หน๑อ” จึง๑ลง๑จ๑าก๑ที่๑จ๑ง๑กร๑ม๑แล้๑ว๑เข๑า๑ไป๑สู๑วิ๑หาร น๑ง๑บน๑อา๑สน๑ะ๑ที่๑ป๑ู๑ลาด๑ไว้๑แล้๑ว
ได้๑ม๑น๑สิ๑การ๑โดย๑แย๑บ๑ค๑าย๑เฉ๑พา๑ะ๑ตน

ท๑น๑พระ๑ม๑หา๑โม๑ค๑ค๑ล๑ลาน๑ะ๑ได้๑เห็น๑ม๑ร๑ใจ๑บา๑ป เข๑า๑สิ๑ง๑ใน๑ท๑อง๑ใน๑ไส้ แล้๑วจิ๑ง๑ได้๑กล๑ว๑า
ก๑บ๑ม๑ร๑ใจ๑บา๑ป๑ว๑า “ม๑ร ท๑น๑จ๑ง๑ออก๑มา ท๑น๑จ๑ง๑ออก๑มา ท๑น๑อย๑า๑เบ๑ียด๑เบ๑ียน๑พระ๑-
ต๑ถ๑าค๑ด๑และ๑ส๑ว๑ก๑ของ๑พระ๑ต๑ถ๑าค๑ด๑เลย ๑การ๑เบ๑ียด๑เบ๑ียน๑น๑ั้น๑อย๑า๑ได้๑มี๑เพ๑ื่อ๑สิ๑ง๑ที่๑ไม่๑เป็น๑
ป๑ระ๑โย๑ชน๑ เพ๑ื่อ๑ค๑ว๑ม๑ท๑ุก๑ข์๑แก๑ท๑น๑ต๑ล๑อด๑ก๑าล๑น๑าน”

ล๑า๑ด๑บ๑น๑ั้น ม๑ร๑ใจ๑บา๑ป๑มี๑ค๑ว๑ม๑ด๑า๑ริ๑ย๑าง๑นี้๑ว๑า “สม๑ณ๑ะ๑นี้๑ไม่๑รู้ ๑ไม่๑เห็น๑เร๑า จิ๑ง
กล๑ว๑ว๑า ‘ม๑ร ท๑น๑จ๑ง๑ออก๑มา ท๑น๑จ๑ง๑ออก๑มา ท๑น๑อย๑า๑เบ๑ียด๑เบ๑ียน๑พระ๑ต๑ถ๑าค๑ด
และ๑ส๑ว๑ก๑ของ๑พระ๑ต๑ถ๑าค๑ด๑เลย ๑การ๑เบ๑ียด๑เบ๑ียน๑น๑ั้น ๑อย๑า๑ได้๑มี๑เพ๑ื่อ๑สิ๑ง๑ที่๑ไม่๑เป็น๑ป๑ระ๑โย๑ชน๑

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยัมภวรรค]

๑๐. มารตัมชฌนียสูตร

เพื่อความทุกข์แก่ท่านตลอดกาลนาน' แล้วจึงดำริว่า 'แม่สมณะที่เป็นศาสดายังไม่รู้จักเราได้เร็วไว โฉนสมณะที่เป็นสาวกจักรู้จักเราได้'

ในขณะนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวว่า "มาร เรารู้จักท่านแม่ด้วยเหตุนี้ ท่านอย่าเข้าใจว่า 'สมณะนี้ไม่รู้จักเรา' ท่านเป็นมาร ท่านมีความดำริว่า 'สมณะนี้ไม่รู้ ไม่เห็นเรา จึงกล่าวว่า 'มาร ท่านจงออกมา ท่านจงออกมา ท่านอย่าเบียดเบียนพระตถาคตและสาวกของพระตถาคตเลย การเบียดเบียนนั้นอย่าได้มีเพื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เพื่อความทุกข์แก่ท่านสิ้นกาลนาน' แล้วจึงดำริว่า 'แม่สมณะที่เป็นศาสดายังไม่รู้จักเราได้เร็วไว โฉนสมณะที่เป็นสาวกจักรู้จักเราได้'

ลำดับนั้น มารใจบาปมีความดำริว่า "สมณะนี้รู้จักและเห็นเราจึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'มาร ท่านจงออกมา ท่านจงออกมา ท่านอย่าเบียดเบียนพระตถาคตและสาวกของพระตถาคตเลย การเบียดเบียนนั้น อย่าได้มีเพื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เพื่อความทุกข์แก่ท่านตลอดกาลนาน" จึงออกจากปากของท่านพระมหาโมคคัลลานะแล้วยืนอยู่ข้างบานประตู

[๕๐๗] ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้เห็นมารใจบาปยืนอยู่ข้างบานประตูแล้วจึงถามว่า "มาร เราเห็นท่านแม่ที่ข้างบานประตูนั้น ท่านอย่าเข้าใจว่า 'สมณะนี้ไม่เห็นเรา' ท่านนั้นยืนอยู่แล้วที่ข้างบานประตู

เรื่องเคยมีมาแล้ว เราเป็นมารชื่อทูลี มีน้องสาวชื่อกาลี ท่านเป็นบุตรของน้องสาวเรา ท่านเป็นหลานชายของเรา ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากกุสันธะผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระองค์ทรงมีคู่พระอัครสาวกชื่อวชิระและสิญชีวะ ในบรรดาพระสาวกของพระกกุสันธะผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่าที่มีอยู่ ไม่มีสาวกองค์ใดที่จะเสมอด้วยท่านพระวชิระในการแสดงธรรม ด้วยเหตุนี้ ท่านพระวชิระจึงมีชื่อว่า 'วชิระ วชิระ'

ส่วนท่านพระสิญชีวะอยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างเปล่าก็ดี ย่อมเข้าสัญญาเวทียัตนิโรธสมาบัติด้วยความลำบากเล็กน้อย เรื่องเคยมีมาแล้ว ท่านพระสิญชีวะนั่งเข้าสัญญาเวทียัตนิโรธอยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่ง พวกคนเลี้ยงโค

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยัมภวรรค]

๑๐. มardt๑ช๑นีย๑สูตร

พวกคนเลี้ยงปศ๑สัตว์ พวกคนไถนา และพวกคนเดินทาง ได้เห็นท่านพระส๑ญ๑ช๑วะน๑ง
เข้าส๑ญ๑ญาเวท๑ย๑ด๑นิโรธ๑อยู่ที่โค๑น๑ไม้แ๑ห่ง๑หน๑ง แล้วได้ปร๑ริ๑ก๑ษ๑าก๑น๑ว่า ‘ท่านผู้๑เจ๑ริ๑ญ๑ น๑า
อ๑ศ๑จ๑ร๑ร๑ย๑จ๑ริง ‘ไม่๑เคย๑ปร๑ก๑ภ๑ พระ๑สม๑ณ๑ะ๑น๑ิ่ง๑ม๑ร๑ณ๑ภ๑า๑ฟ๑แล้ว เ๑อา๑ละ พวก๑เรา๑ช๑ว๑ย
ก๑น๑เ๑พา๑ท่าน๑เก๑ิด’ คร๑ง๑น๑ั๑น คน๑เหล๑า๑น๑ั๑นจ๑ิง๑หา๑ห๑ญ๑า ‘ไม้ และ๑ม๑ูล๑โค๑มา๑ก๑อง๑สม๑ก๑าย
ท่าน๑พระ๑ส๑ญ๑ช๑วะ จ๑ด๑ไฟ๑เ๑า๑แล้ว๑จ๑าก๑ไป เม๑ื่อ๑รา๑ต๑ริ๑น๑ั๑นผ๑าน๑พ๑น๑ไป๑แล้ว ท่าน
พระ๑ส๑ญ๑ช๑วะ๑ออก๑จ๑าก๑สม๑า๑บัติ๑น๑ั๑นแล้ว ก็๑ส๑ล๑ด๑จ๑ี๑ว๑ เว๑ลา๑เข้า คร๑อง๑อ๑น๑ต๑ร๑ว๑า๑ส๑ก๑แล้ว
ถ๑ือ๑บา๑ตร๑และ๑จ๑ี๑ว๑ เข้า๑ไป๑บ๑ิ๑ณฑ๑บ๑า๑ด๑ย๑ง๑ห๑ม๑ู๑บ้าน พวก๑คน๑เลี้ยง๑โค พวก๑คน๑เลี้ยง๑ปศ๑สัตว์
พวก๑คน๑ไถ๑นา และ๑พวก๑คน๑เด๑ิน๑ทาง ได้๑เห็น๑ท่าน๑พระ๑ส๑ญ๑ช๑วะ๑เท๑ีย๑ว๑บ๑ิ๑ณฑ๑บ๑า๑ด๑แล้ว
ได้๑ปร๑ริ๑ก๑ษ๑าก๑น๑ว่า ‘ท่าน๑ผู้๑เจ๑ริ๑ญ๑ น๑าอ๑ศ๑จ๑ร๑ร๑ย๑จ๑ริง ‘ไม่๑เคย๑ปร๑ก๑ภ๑ พระ๑สม๑ณ๑ะ๑น๑ิ่ง๑ม๑ร๑ณ๑ภ๑า๑ฟ๑แล้ว
ก๑ลับ๑พ๑ิน๑ช๑ี๑พ๑ค๑ิน๑ได้’ ด้วย๑เหตุ๑น๑ี้ ท่าน๑พระ๑ส๑ญ๑ช๑วะ๑จ๑ิง๑มี๑ช๑ื่อ๑ว่า ‘ส๑ญ๑ช๑วะ
ส๑ญ๑ช๑วะ’

[๕๐๘] ม๑าร คร๑ง๑น๑ั๑น ท๑ุส๑ี๑มาร๑มี๑ความ๑ด๑ำ๑ริ๑ว๑า ‘เรา๑ไม่๑รู้๑จ๑ัก๑การ๑มา๑และ๑การ๑ไป
ของ๑ภ๑ิก๑ษ๑ผู้๑มี๑ศี๑ล มี๑ก๑ัล๑ยา๑ณ๑ธ๑ร๑ม๑เหล๑า๑น๑ี้ ทาง๑ที่๑ดี เรา๑คว๑ร๑ด๑ล๑ใจ๑พวก๑พ๑รา๑ห๑ม๑ณ๑์และ
ค๑ห๑บ๑ดี๑ว๑า ‘มา๑เก๑ิด พวก๑ท่าน๑จ๑ง๑ด๑ำ บ๑ริ๑ภ๑า๑ษ๑ เก๑ร๑ี๑ย๑ว๑กร๑า๑ด๑ เบ๑ีย๑ด๑เบ๑ีย๑น๑พวก๑ภ๑ิก๑ษ๑ผู้๑มี๑ศี๑ล
มี๑ก๑ัล๑ยา๑ณ๑ธ๑ร๑ม๑ ทำ๑อย่าง๑ไร ภ๑ิก๑ษ๑เหล๑า๑น๑ั๑น ผู้๑ถูก๑พวก๑ท่าน๑ด๑ำ บ๑ริ๑ภ๑า๑ษ๑ เก๑ร๑ี๑ย๑ว๑กร๑า๑ด๑
เบ๑ีย๑ด๑เบ๑ีย๑น๑อยู่ จะ๑พ๑ิง๑มี๑จ๑ิต๑เป็น๑อย่าง๑อ๑ื่น๑ทำ๑ให้๑ท๑ุส๑ี๑มาร๑พ๑ิง๑ได้๑โอกาส’

คร๑ง๑น๑ั๑น ท๑ุส๑ี๑มาร๑ก็๑ด๑ล๑ใจ๑พวก๑พ๑รา๑ห๑ม๑ณ๑์และ๑ค๑ห๑บ๑ดี๑ว๑า ‘มา๑เก๑ิด พวก๑ท่าน๑จ๑ง๑ด๑ำ
บ๑ริ๑ภ๑า๑ษ๑ เก๑ร๑ี๑ย๑ว๑กร๑า๑ด๑ เบ๑ีย๑ด๑เบ๑ีย๑น๑พวก๑ภ๑ิก๑ษ๑ผู้๑มี๑ศี๑ล มี๑ก๑ัล๑ยา๑ณ๑ธ๑ร๑ม๑ ทำ๑อย่าง๑ไร
ภ๑ิก๑ษ๑เหล๑า๑น๑ั๑น ผู้๑ถูก๑พวก๑ท่าน๑ด๑ำ บ๑ริ๑ภ๑า๑ษ๑ เก๑ร๑ี๑ย๑ว๑กร๑า๑ด๑ เบ๑ีย๑ด๑เบ๑ีย๑น๑อยู่ จะ๑พ๑ิง๑มี๑จ๑ิต
เป็น๑อย่าง๑อ๑ื่น๑ทำ๑ให้๑ท๑ุส๑ี๑มาร๑พ๑ิง๑ได้๑โอกาส’ พวก๑พ๑รา๑ห๑ม๑ณ๑์และ๑ค๑ห๑บ๑ดี๑ถูก๑ท๑ุส๑ี๑มาร๑ด๑ล๑ใจ
แล้ว๑ก็๑ด๑ำ บ๑ริ๑ภ๑า๑ษ๑ เก๑ร๑ี๑ย๑ว๑กร๑า๑ด๑ เบ๑ีย๑ด๑เบ๑ีย๑น๑พวก๑ภ๑ิก๑ษ๑ผู้๑มี๑ศี๑ล มี๑ก๑ัล๑ยา๑ณ๑ธ๑ร๑ม๑ว๑า
‘ภ๑ิก๑ษ๑พวก๑น๑ี้๑เป็น๑สม๑ณ๑ะ๑ห๑ั่ว๑โล๑น๑ เป็น๑ค๑ห๑บ๑ดี๑ เป็น๑ค๑ำ๑ง๑ เป็น๑ผู้๑เก๑ิด๑จ๑าก๑หล๑ง๑เท๑้า๑ของ๑พ๑ร๑หม
พ๑ู๑ด๑ว๑า ‘พวก๑เรา๑เจ๑ริ๑ญ๑อ๑มาน๑ พวก๑เรา๑เจ๑ริ๑ญ๑อ๑มาน๑’ เป็น๑ผู้๑ค๑อด๑ก๑ ก๑ั๑ม๑หน้า๑ เก๑ีย๑จ๑คร๑ำ๑น
ย๑่อ๑ม๑ร๑ำ๑พ๑ิง๑ ช๑บ๑เช๑า๑ เ๑ง๑า๑ห๑ง๑อ๑ย

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยัมภวรรค]

๑๐. มardt๑ชชฌนยสูตร

เปรียบเหมือนนกเค้าแมวจ้องหาหนูที่กึ่งต้นไม้ ร้าพึง ชบเซา เหงาหงอยอยู่
สุนัขจิ้งจอกจ้องหาปลาใกล้ฝั่งน้ำร้าพึง ชบเซา เหงาหงอยอยู่ แมวที่จ้องหา
หนูที่รางน้ำ ท่อน้ำคร้าและกองหยากเยื่อ ร้าพึง ชบเซา เหงาหงอยอยู่ และลาที่
ปลดต่างแล้ว ก็ร้าพึง ชบเซา เหงาหงอยอยู่ แม้ฉั้นใด ภิกษุพวกนี้ก็ฉั้นนั้นเหมือนกัน
เป็นสมณะหวัลัน เป็นคหบดี เป็นค่าง เป็นผู้เกิดจากหลังเท้าของพรหมพูดว่า
'พวกเราเจริญฉมาน พวกเราเจริญฉมาน' เป็นผู้คอดก ก้มหน้า เกียจคร้าน ย่อมร้าพึง
ชบเซา เหงาหงอย'

มาร สมัยนั้น มนุษย์ทั้งหลายที่ตายไป ก็จะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต
และนรกโดยมาก

[๕๐๗] มาร ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากกุสันธะผู้เป็นพระอรหันต-
สัมมาสัมพุทธเจ้า ใต้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า 'ภิกษุทั้งหลาย พวกพราหมณ์
และคหบดีถูกทูลสีมารดลใจชักชวนว่า 'มาเถิด พวกท่านจงดำ บริภาษ เกรี้ยวกราด
เบียดเบียนพวกภิกษุผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ทำอย่างไร ภิกษุเหล่านั้นถูกพวกท่าน
ดำ บริภาษ เกรี้ยวกราด เบียดเบียนอยู่ จะพึงมีจิตเป็นอย่างอื่นทำให้ทูลสีมารพึง
'ได้โอกาส' ภิกษุทั้งหลาย มาเถิด พวกเธอจงมีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศ
ที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอด
โลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วยเมตตาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต
'ไม่มีเวร ไม่มีควมเบียดเบียนอยู่ มีกรุณาจิต ... มีมุทิตาจิต ... มีอุเบกขาจิตแผ่ไป
ตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง
แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วยอุเบกขาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ
'ไม่มีขอบเขต 'ไม่มีเวร 'ไม่มีควมเบียดเบียนอยู่'

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายผู้ที่พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากกุสันธะ ผู้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสั่งสอน ทรงพรั้าสอนอยู่อย่างนี้ อยู่ในป่าก็ดี
อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างก็ดี มีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ...

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ [๕. จุฬยัมภวรรค]

๑๐. มารต์ชชนียสูตร

ทิสที่ ๓ ... ทิสที่ ๔ ... ทิสเบื้องบน ทิสเบื้องล่าง ทิสเฉียง แผ่ไปตลอดโลก
 ทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วยเมตตาคิดอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต
 'ไม่มีเวร' 'ไม่มีความเบียดเบียนอยู่' มีกรุณาจิต ... มีมิตตาคิด ... มีอุเบกขาคิดแผ่ไป
 ตลอดทิสที่ ๑ ... ทิสที่ ๒ ... ทิสที่ ๓ ... ทิสที่ ๔ ... ทิสเบื้องบน ทิสเบื้องล่าง ทิสเฉียง
 แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วยอุเบกขาคิดอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ
 'ไม่มีขอบเขต' 'ไม่มีเวร' 'ไม่มีความเบียดเบียนอยู่'

[๕๑๐] มาร ครั้งนั้น ทูสีมารมีความดำริว่า 'เราทำอยู่แม้ถึงอย่างนี้ ก็มี
 'ได้รู้ถึงการมาและการไปของภิกษุผู้มีศีล' มีกัลยาณธรรมเหล่านี้เลย ทางที่ดี เรา
 ควรชักชวนพราหมณ์และคหบดีว่า 'เชิญท่านทั้งหลายมาสักการะ เคารพ นับถือ
 บูชาภิกษุทั้งหลายผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมกันเถิด' ทำอย่างไร เมื่อภิกษุเหล่านั้นผู้ซึ่ง
 ท่านทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาอยู่ จะพึงมีจิตเป็นอย่างอื่นทำให้ทูสีมาร
 พึงได้โอกาส' ลำดับนั้น ทูสีมารชักชวนพราหมณ์และคหบดีเหล่านั้นว่า 'เชิญท่าน
 ทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาภิกษุทั้งหลายผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมกันเถิด
 ทำอย่างไร ภิกษุเหล่านั้นผู้ซึ่งท่านทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาอยู่ จะพึง
 มีจิตเป็นอย่างอื่นทำให้ทูสีมารพึงได้โอกาส'

ครั้งนั้น พราหมณ์และคหบดีเหล่านั้น ถูกทูสีมารชักชวนแล้ว พวกท่านสักการะ
 เคารพ นับถือ บูชาภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลมีกัลยาณธรรม

มาร สมัยนั้น มนุษย์ทั้งหลายที่ตายไป ก็ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์โดยมาก

[๕๑๑] มาร ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากกุสันธะ ผู้เป็นพระ-
 อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า 'ภิกษุทั้งหลาย พวก
 พราหมณ์และคหบดี ถูกทูสีมารชักชวนว่า 'เชิญท่านทั้งหลายมาสักการะ เคารพ
 นับถือ บูชาภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลมีกัลยาณธรรมกันเถิด' ทำอย่างไร เมื่อภิกษุเหล่านั้น
 ผู้ซึ่งท่านสักการะ เคารพ นับถือ บูชาอยู่ จะพึงมีจิตเป็นอย่างอื่นทำให้ทูสีมารพึง
 'ได้โอกาส' ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมา จงพิจารณาเห็นกายว่าไม่งาม มีความ
 สำคัญในอาหารว่าเป็นของปฏิกูล มีความสำคัญในโลกทั้งปวงว่าไม่น่ายินดี พิจารณา
 เห็นสังขารทั้งปวงว่าเป็นของไม่เที่ยงอยู่เถิด'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยมกวรรค]

๑๐. มارتัชชณียสูตร

อวสานคาถา

[๕๑๓] ทูสีมารประทุษร้ายพระสาวกชื่อว่าวิตุระ
 และพระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐพระนามว่ากกุสันธะ
 แล้วไหม้อยู่ในนรกใด นรคนั้นเป็นเช่นไร
 ทูสีมารประทุษร้ายพระสาวกนามว่าวิตุระ
 และพระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐพระนามว่ากกุสันธะ
 แล้วไหม้อยู่ในนรกใด นรคนั้นเป็นเช่นนี้
 คือมีหลาวเหล็ก ๑๐๐ เล่ม ล้วนก่อให้เกิดทุกขเวทนา
 ภิกษุรูปใดเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าย่อมรู้จักนรคนั้น
 มารประทุษร้ายภิกษุเช่นนั้น ย่อมประสบทุกข์อย่างหนัก
 วิมานทั้งหลายตั้งอยู่ในท่ามกลางมหาสมุทรตลอดกัป
 มีสีเหมือนแก้วไพฑูรย์ มีความรุ่งเรือง
 มีรัศมีโชติช่วง เป็นประภัสสร
 มีเหล่านางอัปสรมีผิวพรรณต่าง ๆ เป็นอันมากพอร่าอยู่
 ภิกษุรูปใดเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ย่อมรู้จักวิมานนั้น
 มารประทุษร้ายภิกษุเช่นนั้น
 ย่อมประสบทุกข์อย่างหนัก
 ภิกษุรูปใด ผู้ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตักเตือนแล้ว
 เมื่อภิกษุสงฆ์เห็นอยู่ ทำปราสาทของมิคารมาดา
 ให้ไหวด้วยปลายนิ้วหัวแม่เท้า
 ภิกษุรูปใดเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ย่อมรู้จักเหตุนี้
 มารประทุษร้ายภิกษุเช่นนั้น
 ย่อมประสบทุกข์อย่างหนัก

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]

๑๐. มารตัมขณียสูตร

ภิกษุรูปใดมีกำลังเข้มแข็งด้วยกำลังฤทธิ์
ทำเวชยันตปราสาทให้ไหวด้วยปลายนิ้วหัวแม่เท้า
และทำเหล่าเทวดาให้สังเวช

ภิกษุรูปใดเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ย่อมรู้จักเหตุนั้น
มารประทุษร้ายภิกษุเช่นนั้น
ย่อมประสบทุกข์อย่างหนัก

ภิกษุรูปใดทูลสอบถามท้าวสักกะในเวชยันตปราสาทว่า
'ท่านवासวะ ท่านย่อมรู้ความน้อมจิตไปในธรรมเป็นที่สิ้นไป
แห่งตัณหาบ้างไหม'
ท้าวสักกะถูกถามปัญหาแล้ว
จึงตอบแก่ภิกษุนั้นตามควรแก่ถา

ภิกษุรูปใดเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ย่อมรู้จักเหตุนั้น
มารประทุษร้ายภิกษุเช่นนั้น
ย่อมประสบทุกข์อย่างหนัก

ภิกษุรูปใดสอบถามพรหม ณ ที่ใกล้สุธัมมสภาว่า
'ท่านเห็นทิฏฐิของท่านในวันนี้
และทิฏฐิของท่านที่มีในวันก่อน
ท่านเห็นทิฏฐินั้นล่วงไปแล้ว
และรัศมีเป็นประกายสรในพรหมโลกบ้างหรือ'

พรหมตอบแก่ภิกษุนั้น ตามลำดับโดยควรแก่ถาว่า
'ท่านผู้นิรทุกข์ ข้าพเจ้าไม่มีทิฏฐินั้นและทิฏฐิในวันก่อน
ข้าพเจ้าเห็นทิฏฐินั้นล่วงไปแล้ว
และเห็นรัศมีเป็นประกายสรในพรหมโลก

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]
รวมวรรคที่มีในมูลปัณณาสก

(ฉะนั้น) วันนี้ ข้าพเจ้าจะกล่าวว่า
'เราเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน ได้อย่างไร'

ภิกษุรูปใดเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ย่อมรู้จักเหตุนั้น
มารประทุษร้ายภิกษุเช่นนั้น
ย่อมประสพทุกข์อย่างหนัก

ภิกษุรูปใด ได้สัมผัสสยอตถุเขาใหญ่ชื่อสิเนรุ
ชมพุทรีป ปุพพิเททรีป
อมรโคยานทรีป และอุตตรกฐทรีปด้วยวิโมกข์

ภิกษุรูปใดเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ย่อมรู้จักเหตุนั้น
มารประทุษร้ายภิกษุเช่นนั้น
ย่อมประสพทุกข์อย่างหนัก

คนพาลมาเข้ากองไฟที่กำลังลุกโชน ย่อมเดือดร้อนอยู่ว่า
'ไฟย่อมไม่คิดจะเผาเรา แต่เราเผาตนผู้เป็นคนพาลเอง'
มาร ท่านเบียดเบียนพระตถาคตแล้ว จักเผาตัวเอง
ดังคนพาลที่ถูกไฟเผาฉะนั้น

มาร ท่านเบียดเบียนพระตถาคตแล้ว ต้องประสพบาป
ท่านเข้าใจหรือว่า 'บาปไม่ให้ผลแก่เรา'
ผู้ที่สั่งสมบาป ย่อมโอดครวญตลอดกาลนาน

มาร ท่านเมื่อหน่ายพระพุทธเจ้า
อย่าหวังที่จะทำให้ภิกษุทั้งหลายพินาศเลย
ภิกษุได้คุกคามมารในเภสภฟ้าวัน ด้วยประการฉะนี้"

ลำดับนั้น มารนั้นเสียใจ ได้อันตรธานไปจากที่นั้น ดังนี้แล

มารัดชชนียสูตรที่ ๑๐ จบ

จุฬยัมภวรรคที่ ๕ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก [๕. จุฬยัมภวรรค]
รวมวรรคที่มีในมูลปัณณาสก

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สาเลยยกสูตร	๒. เวย์ญชกสูตร
๓. มหาเวทลลสูตร	๔. จุฬเวทลลสูตร
๕. จุฬัมมสมาทานสูตร	๖. มหาัมมสมาทานสูตร
๗. วิมังสกสูตร	๘. โกสัมพียสูตร
๙. พรหมนิมิตตนิกสูตร	๑๐. มardtชชนียสูตร

รวมวรรคที่มีในมูลปัณณาสกนี้ คือ

๑. มูลปริยายวรรค	๒. สีนาทวรรค
๓. โอปัมมวรรค	๔. มหายมภวรรค
๕. จุฬยัมภวรรค	

มูลปัณณาสก จบ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ สุตตันตปิฎกที่ ๐๔ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก จบ

คำอนุโมทนาและคำอธิบายท้ายเล่ม

ไฟล์ PDF เวอร์ชัน 1.0 - พระไตรปิฎกแปลไทย ฉบับ มจร. เล่ม 12

ที่แสดงอยู่นี้ ได้ถูกคัดลอกข้อความมาจาก

- โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มจร. - MCUTRAI Version 1.0

และ

- ข้อมูลพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มจร. (ออนไลน์) จากเว็บไซต์ธรรมโชติ

<http://www.geocities.ws/tmchote/tpd-mcu/index.htm>

ขออนุโมทนาสาธุกับ “คุณ ศิริยะ นาราศิริ”

ผู้จัดทำเรียบเรียงไฟล์ PDF ฉบับนี้

ไฟล์ PDF เวอร์ชัน 1.0 นี้ ได้ถูกเริ่มอัปเดตสู่สาธารณะเมื่อเดือน มกราคม พ.ศ. 2559

หากพบข้อผิดพลาดใดๆ ในส่วนของไฟล์ PDF

โปรดแจ้งมาที่อีเมล thepathofpurity@outlook.com